SADOVEANU . O - 1563

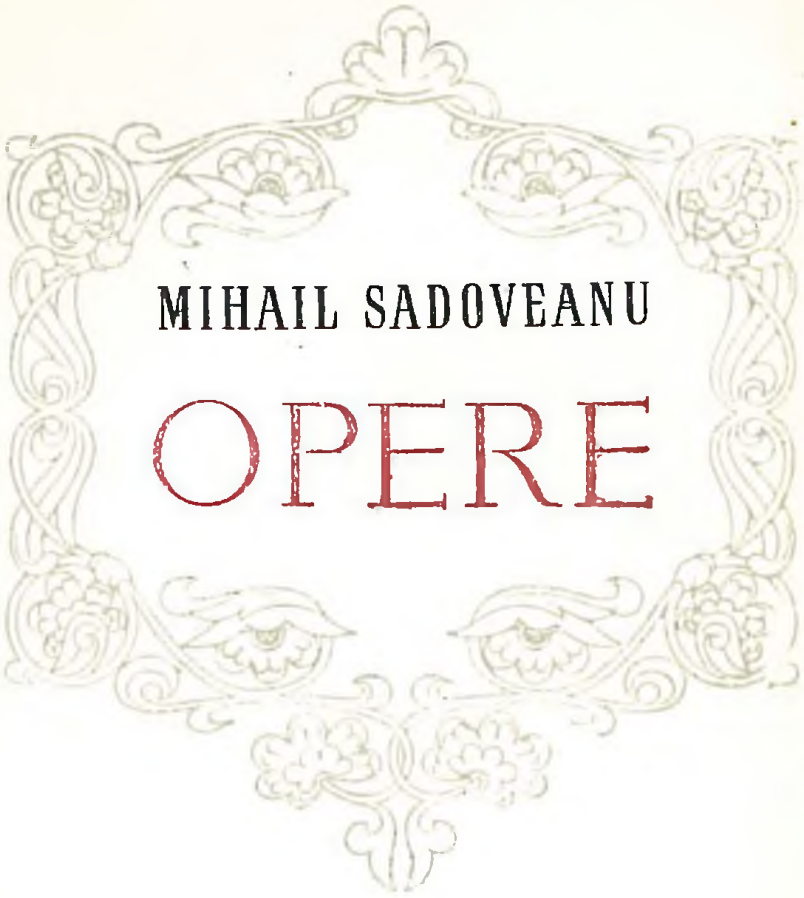

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

ACEASTA EDITIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

10

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

ZODIA CANCERULUI
DEPĂRTĂRI ★ BALTAGUL

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

79

Fotografie din anul 1932

I

In care se vede cum intră în Moldova un călător dintr-o țară depărtată și cum Ilie Turculeț nu-i numai căpitan de steag, ci și cetitor de stele.

Era la sfîrșitul lunii septemvrie care, în Moldova, se chiamă brumărel, anul nou de la zidirea lumii 7188, iar de la Hristos 1679. Vara fusese fierbinte și secetoasă. Bucatele puține, cît îngăduise Dumnezeu să se facă, fuseseră strînse de mult de năcăjiții pămînteni. In podgorii, culesul se isprăvea și roada viilor fusese bogată, — de aceea începuseră tabere de cară să se lase în jos cu poloboace goale, după vin nou, trecînd printre costișe pleșuve și imașuri arse. Măcar mîngîierea aceasta a vinului nu uitase Cel-a-toate-cumpănitor s-o agonisească Moldovei. După cum și norodul cel prost zice: vinul é bun și la bucurie, și la scîrbă. Și cum, deasemeni, psalmistul cel vechi adaogă: vinul veselește inima omului și folosește mădularelor lui.

De cîteva zile trecuse din Țara Leșască hotarul un străin, care venea de mai departe și urma, cu tovarăși, drumul cel mare din valea Siretului. Era un cuvios personagiu eclesiastic din ordinul sfîntului Augustin. Sub mantaua-i largă de postav întunecos se gîcea un trup, de și scund, încă destul de voinic și destul de sprinten; iar de sub glugă privea o față

blîndă cu trăsături fine și spirituale. Și alte semne ascunse ale întregii lui ființi dovedeau că haina aceea umilită nu acoperea un călugăr de rînd. Călărea pe-un murg mărunt bucovinean împodobit, de-a dreptul pe păr, c-un lăvicer vrîstat, strîns c-o chingă de funie. Calul n-avea alte podoabe, nici scări ; călătorul purta însă pinteni și se ținea ca un vechi călăreț.

Intr-adevăr, călugărul acesta nu era numai fratele întru Hristos Paul ; ci era domnul abate de Marenne, dintr-o familie veche franțuzească, scăpătată și dăruită de Dumnezeu cu prea mulți copii, însă și cu destule protecții la vremea lor. Domnia sa domnul abate de Marenne, după cît se putuse înțelege de la servii lui aproape muți, călătorea din Apus spre Răsărit la necredincioși, ca să le ducă lumina cea adevărată. In realitate, poate, era însărcinat c-o solie tainică. Dar nimeni nu știa că poartă o asemenea solie. Căci marchizul de Croissy, secretar al Regelui Soare la afacerile străine, îi încredințase strict personal misiunea în cabinetul său din Paris, la mijlocul lunii august, și domnul abate de Marenne era obișnuit cu asemenea însărcinări și știa să păstreze secretul. Neștiindu-se că-i vorba de un secret, nimeni de altfel nu încerca să-l ispitească ; cel puțin deocamdată. Cei care nu credeau în opera-i de misionar tăceau zîmbind și credeau ce pofteau. Oarecare greutăți avusese pe drumurile nemțești, greutăți în legătură mai ales cu poliția foarte curioasă a măritului împărat Leopold ; de aceea domnul de Marenne umblase încet și păruse că se duce dintru-ntăi la miazănoapte ; dar, după ce păsise în Republică, leșii îl lăsaseră să treacă fără nici un năcaz, deoarece raporturile lor cu țara franțuzească erau bune.

Slujitorii care-l întovărăşeau pe domnul abate, călări şi ei pe mîrţoage slabe, erau în număr de patru. Doi erau valeţii lui de credinţă şi de casă, care veneau cu el de la Paris. Ceilalţi doi erau oameni năimiţi, nişte străini pe jumătate clerici dintr-o mănăstire pravoslavnică de lîngă Liov, care se nimeriseră să cunoască puţin limba moldovenilor şi care vorbeau destul de bine tătăreşte şi turceşte. Avea nevoie de ei nu numai la Iaşi şi-n Moldova, ci mai ales la serascherul de la Obluciţa, la Odrii şi la Stambul. De ce neam erau aceşti cunoscători de limbi barbare nu se putea şti bine şi abatele de Marenne, de cînd îi luase cu el, îşi bătea capul să descurce această interesantă problemă.

Călăuzul era oştean, moldovan de seminţia lui, în slujba leşilor. Era om cunoscut în marginea Ţării Leşeşti şi a celei moldoveneşti ; îl cunoşteau şi cazacii şi mai ales tatarii ; aceştia din urmă pentru multe răutăţi şi pagube pe care le suferiseră de la el. Nici moldovenii nu puteau spune că-l cunosc din faima binefacerilor. Chiar şi pentru cei de-un neam cu dînsul, slujba lui fusese de multe ori crudă. Era Ilie Turculeţ, — căpitan de steag de strînsură, slujind în amestecurile şi războaiele necurmate ale acelor timpuri. Drumurile din Ţara-de-Sus erau în bătaia podgheazurilor de mazuri, cazaci şi poleci ; cetăţuia Neamţu şi cetatea Sucevei erau ţinute de companii regulate şi tari de nemţi, pe cînd Cameniţa poloneză căzuse sub domnia Sultanului. Puterea lui Georgie Duca-Vodă, Domn şi stăpîn peste Moldova, se retrăsese deocamdată de deasupra acestui drum din valea Siretului.

Mai erau două ceasuri pînă la asfinţitul soarelui şi drumul către Roman fugea şi cotea gol, sub zboruri piezişe de cioare şi grauri. Domnul abate de Marenne,

întorcînd fața spre slujitorii lui, întrebă ceva într-o limbă leșască încîlcită. Cei doi frați mănăstirești băturâ cu călcâiele în coastele căluților, apropiindu-se.

— Ce dorește sfinția ta? întrebă unul din ei, uscat și subțire.

Celălalt, balan și bucălat, părea că dormitează. Ridică fruntea și întinse și el urechea.

— Rugați pe căpitan să-mi spuie dacă mai avem mult pînă la Săbăoani, zise abatele.

Căpitanul Ilie Turculeț călărea înainte. Avea ureche ageră. Se opri.

— Mai avem un ceas de drum, vorbi el întorcînd obrazu-i smead, cu ochi împungători și sprîncenați. Ajungem la vreme în astă sară.

— Atunci e bine, încuviință franțuzul.

— E bine din două pricini, părinte, adăogi Turculeț, luînd rînd alături de abate, cu calu-i roib bine încăpăstrit și bine înșeuat.

— A! din două pricini? Să vedem.

— Da. Intăi, că vremea are de gînd să se schimbe; și putem să ne punem la adăpost în casa părintelui Ambrozie Ungurul, în Săbăoani. Al doilea, că avem să ne întîlnim, înainte de a ajunge în sat, la Fîntîna Lepșei, cu prietinul despre care s-a vorbit cuviosiei tale și după care am trimes încă de alaltăieri pe cei doi călăreți ai mei...

— Ne întîlnim aici, la fîntîna aceea, cu domnul Alexandru Ruset?

— Intocmai precum spun.

— Vestea e bună, ca și cea a popasului, a mesei și a odihnei. Mă bucur că mă întîmpin cu acest prietin pe care încă nu-l cunosc și pe care-l prețuiesc din ceea ce mi s-a spus de el. Aș vrea să știu însă, domnule, ce astrolog ai consultat la Liov, de știi că are să se tul-

bure vreme în ziua de luni 27 septemvrie, la apusul soarelui.

— Cuvioase părinte, n-am cerut sfat nici unui cetitor în stele; văd însă graurii în cîrduri cu cioarele și cu stăncile, și cunosc mai ales după glasul acelor cioare și acelor stănci că vremea se strică. Pe lîngă asta știu că-n sara asta se pișcă lumina lunii. Și am mai băgat de samă că vîntul, care azi-dimineață ne aburea în față, a stat de la amiază; ș-acum alt vînt, cu alt cîntec și alt ascuțiș, a prins a sufla din spatele nostru, de cătră miezul nopții...

Abatele de Marenne privi zîmbind cu admirație pe căpitanul Ilie.

— Observațiile acestea, zise el, trebuie să le comunic unora dintre prietenii mei de la Academie. Cu cît merg mai spre răsărit, cu atît oamenii sînt mai aproape de natură și de Dumnezeu.

— Așa va fi fiind cum spune cuviosia voastră, îngaimă Turculeț, fără să priceapă comentarul abatelui; da' de plouat trebuie să ploaie, ori vine o furtună. Asta poate s-o înțeleagă orișicine. Și dacă întrebi cuviosia ta pe Istratie și pe Afanasie, au să-ți spuie și ei că așa este precum arăt eu.

— Nu mă îndoiesc, zîmbi de Marenne. Să întrebăm dacă dorești; eu aș fi totuși de părere să ne lipsim de discursurile unor oameni pe care i-am luat pentru altceva. Sînt în stare să găsească un izvor și să adape caii, să-mi aducă un fagure de miere și-o bucată de pită, să parlamenteze pentru găzduirea într-un bordei de troglodiți, — bănuiesc însă că astrologi nu sînt ca domnia ta.

Se întoarse spre Istratie, cel uscat și subțire:

— Frate Istratie, ce zici, are să se schimbe ori nu vremea?

Istratie slobozi un glas de bas profund, în desăvîrşită nepotrivire cu fiinţa lui firavă.

— Cum a vra Dumnezeu, se umili el închinîndu-se pînă pe coama calului ; cum a vra Dumnezeu şi cum spune domnia sa domnul căpitan Ilie.

— Dar părerea ta, Afanasie, care este ?

— Bine este, îngînă subţire celălalt frate, şi se închină şi el cu evlavie ; bine este cum spune dumnealui căpitanul Ilie, şi cum are să se milostivească Domnul Dumnezeu.

Valeţii franţuji ascultau nepăsători şi respectuoşi, neînţelegînd absolut nimic. Abatele de Marenne se veseli la răspunsurile ucrainţilor, aruncînd o privire de înţelegere spre Turculeţ. Apoi oftă, privind visător în lungul drumului şi aşteptînd popasul şi odihna.

Peisagiul se desfăşura pustiu. În ponoare depărtate abatele bănuia aşezări omeneşti, sub pîcle de fum.

— Crezi că ne întîlnim cu prietenul nostru ? întrebă el după un răstimp, cu oarecare grijă.

— Îl aud venind, răspunse căpitanul Turculeţ.

Abatele întoarse urechea, săltînd din umeri. N-auzea nimic. Apoi tresări, înălţînd nasul. De pe-o vale, la o cotitură de colnic, veniră pînă la el tropote grăbite de cai.

II

*Apare beizade Alecu Ruset şi **citeşte** o scrisoare de la un prieten.*

În lumina oblică a soarelui de toamnă scăpărară arme. Apăru un pîlc de opt ori zece călăreţi, în fruntea cărora se vădea un boier tînăr moldovan pe-un

arăbesc roib. Purta cizme roșii, contaș, cu guler și minicuți de jderi, și gugiuman de aceeași pelcică. Călărea în șa nalță, cu scări scurte, după moda necredincioșilor ismailiteni, ceea ce nu plăcu deocamdată domnului abate de Marenne. Straiul nu-i era strălucit, așa precum ar fi fost de așteptat de la un fecior de Domn desmierdat și fără frică, cum îi mersese numele lui beizade Alecu. Purta puține arme ca și căpitanul Turculeț : junghi la cingătoare în dreapta, sabie în stînga și pistoale la coburi. De și avea nume de bun oștean, se înfățișa palid și subțiratic ; ochii priveau fără nici o strășnicie și avea pe obraz un zîmbet nesilit.

După el veneau cei doi călăreți oșteni ai lui Turculeț ; și-n urmă oameni de țară cu contășuri proaste de suman și căciuli de oaie, în spate însă cu sănețe lungi, lucru pe care abatele de Marenne știu să-l prețuiască precum se cuvine.

— E el, zise căpitanul Turculeț cu mulțămire. Ne întîmpină mai curînd decît credeam. Și vine grăbit : se va fi întîmplat ceva. Prea cuvioase părinte, nu descălica.

De Marenne voise să descalece și se opri.

Beizade Alecu își struni fugarul, apoi se plecă pe coama lui, scoțîndu-și de pe plete gugiumanul și închinîndu-se către străin. Îl salută într-o destul de bună limbă franțuzească, ceea ce făcu o plăcere nespusă abatelui.

— Am cinstea să văd în fața mea pe domnul abate Paul de Marenne ?

— Da, domnule. Cinstea-i de partea mea, căci mi se dă prilejul nenădăjduit să fiu oaspetele și protejatul unui prinț.

— Dă-mi voie, domnule abate, să te socotesc prietin şi să-ţi spun de la început că, în ţara asta şi-n împrejurările în care ne aflăm, protecţia mea nu înseamnă mare lucru. Calitatea de francez, strălucirea şi puterea regelui domniei tale sînt un scut mult mai bun.

— Asta se poate, domnule, atît cît nu sînt între duşmani. Şi mi se pare că n-am trecut de locurile primejdioase.

Beizade Alecu Ruset avu un rîs scurt, care nu era tot aşa de plăcut ca zîmbetul.

— E adevărat, domnule abate. Zona e încă primejdioasă. De aceea m-ai văzut grăbindu-mă ; şi Turculeţ poate a înţeles de ce nu v-am aşteptat lîngă Fîntîna Lepşei şi am venit cît am putut mai iute către dumneavoastră.

— S-a întîmplat ceva ?

— Mare lucru nu ; însă ceva s-a întîmplat ; ş-am să fac judecător nu atît pe Turculeţ, cît pe domnul abate.

— Ce este, domnule ? Mă vezi neliniştit, cum eram înainte de a trece graniţa Poloniei.

— Nu-i decît atît, că la Săbăoani în sat, venind slujitorii Domniei pentru strîngerea dărilor, au fost împresuraţi şi loviţi de ostaşi nemţi. Cei care au scăpat au strigat ş-au chemat de la ţinutul Cîrligăturii şi de la scaunul Domniei ajutor. Venind steagul de răzăşi, care e de rînd la slujba domnească, a pus stăpînire pe sat. Dar şi nemţilor le-a căzut ajutor de la margine ; ş-a fost acolo învăluire şi bătaie. Aşa că ungurii din sat au pus mîna pe ce-au avut şi unii stau să-şi apere ce-i al lor, iar alţii, lepădînd tot, vor să fugă ca să-şi scape vieţile... Asta-i.

— Cum? au pătruns nemții pînă la Săbăoani? întrebă surprins de Marenne.

— Au pătruns, și mă mir. Slujba lor, la leși, este să ție trecătorile muntelui și cetățile de la poale. Au ieșit în valea Siretului fără poruncă și cu primejdie, — căci, oricît vor fi fiind de viteji, sînt puțini, și steagurile Domniei îi pot împresura și apuca de grumaz.

— Au atacat Săbăoanii?

— Da.

— Atunci nu putem trece.

— Ba da; căci căpitanul Ilie Turculeț e-n slujba craiului leșesc, ca și nemții. Iar din partea steagului Domniei n-ai a te îngriji, căci măria sa Duca-Vodă știe că vii și te-așteaptă, dînd porunci la toate dregătoriile pînă la Iași să fii bine primit și petrecut.

— Totuși, nu putem trece, urmă, neliniștit, abatele de Marenne.

Beizade Alecu avu iar rîsul lui:

— Deci am avut dreptate să mă grăbesc, domnule abate; și asta să-ți fie cea mai mare dovadă a prietiniei mele.

— Nu înțeleg, prințule.

— Zonele nemțești sînt pretutindeni primejdioase, chiar în afară de hotarele măriei sale împăratului Leopold. Așa încît aflînd și nemții craiului leșesc de la nemții împărătești că la păgîni umblă misionari franțuji, vor fi cugetat că nu-i bine asta și păgînii să fie lăsați mai bine cu legea și blăstămul lor.

— Se poate.

— O, eu sînt sigur de asta; mai ales că măria sa împăratul Leopold presupune, fără nici o dreptate, că domnia ta duci la Țarigrad un mesagiu al slăvitului crai Ludovic al paisprezecelea, un mesagiu ca multe altele, îndemnînd pe turci să nu mai așeze niciodată

pace cu nemții și să ție întru una războiul. Asta-i veche și bună politică franțuzească, rămasă de la un mare om și înțelept cancelar care se chema Richelieu, — ș-atunci nemții, cînd aud de curier de la Paris, văd roș.

— Prințule și prietine, vorbi grav abatele de Marenne, te rog să nu crezi nimic din toate aceste vorbe și fantasmagorii pe care le întreține, din motive ușor de înțeles, poliția împăratului Leopold. N-am nici o scrisoare și nici un mesagiu și nu sînt decît un misionar în răsăritul cel întunecat de nourii unor credinți minciunoase. Asta ți-o poate dovedi domniei tale ș-o scrisoare pe care o am de la pan Vladislav, castelan de Katowice, prietinul nostru comun.

— Cum, domnule abate? ai o scrisoare de la pan Vladislav, și nu-mi spui mai curînd? Pan Vladislav e un bun prietin al meu, cu care am petrecut ani frumoși la Cracovia, pe cînd eram acolo amîndoi la învățătură. Te rog, fă să mă bucur cu o clipă mai curînd.

— Iată scrisoarea și te bucură, domnule, zise zîmbind abatele de Marenne. Și de vreme ce ești de părere că, în orice caz, nu-i bine să trecem printr-o localitate unde s-a iscat tulburare și unde nu putem avea popas de noapte, mă las în sama domniei tale. Fă cum crezi că-i mai bine, și poruncește.

— Da, răspunse cu grabă beizade Alecu, pe cînd desfăcea epistola castelanului leșesc, rupîndu-i pecețile. Domnule abate, cred de mai nainte tot ce-mi poate spune prietinul meu Vladislav în ceea ce privește misiunea domniei tale. Nu cred nimic din ce-am spus eu însumi. De căpitanul Turculeț, aici de față, n-ai a te îngriji, deoarece el limba în care vorbim n-o înțelege. Poți fi liniștit și dinspre partea asta. Ca să

fii şi mai liniştit, lăsăm Săbăoanii, unde n-avem nici o plăcere să stăm de vorbă cu nemţii Crăiei, şi abatem în stînga. Cunosc eu drumuri bune. Mergînd pe ele potrivit, ajungem în locuri sigure şi mă voi simţi fericit să te găzduiesc la o mică şi săracă a mea proprietate cu vie, lîngă tîrgul Hîrlău, aproape de Cotnari.

— A, aproape de Cotnari...

— Da, aproape de Cotnari, rîse beizade Alecu, aproape de acel loc încîntat unde a lăsat Dumnezeu să crească la soare podgorii bune, din vinul cărora a gustat şi pan Vladislav. El îţi va fi vorbit de Cotnari şi-ţi va fi lăudat vinul lui.

— Pare că da, prinţule, mărturisi de Marenne, cu zîmbetu-i fin. De şi-mi plac lucrurile bune — pe care Dumnezeu desigur nu le-a făcut nici pentru proşti, nici pentru nevrednici — totuşi am dreptul să pomenesc localitatea aceea, pentru slujitorii credinţii mele, care se găsesc acolo. La Cotnari se află, după cît ştiu, un abate cu mitră, slujind într-o sfîntă catedrală care ţine de Roma.

— Da, se află, domnule de Marenne, dar Dumnezeu se vădeşte acolo mai mult în podgorii decît în biserici.

Beizade Alecu se întoarse spre Turculeţ; şi de Marenne îl privi cu plăcere oftînd uşor.

— Prietine Ilie, zise Alecu Ruset lui Turculeţ, vorbindu-i moldoveneşte; după cît am înţeles din răvaşul dumnitale, l-ai primit în samă la Liov pe părintele franţuz de faţă şi, fiind încredinţat cinstei dumnitale, răspunzi de el cu capul.

— Nu cumva nu putem trece la Săbăoani? întrebă oşteanul, înălţînd nasu-i ascuţit şi adulmecînd oarecum cu el în depărtare.

C 146209

— Noi putem trece, căci la Săbăoani au lovit nemți. Dar nu poate trece părintele franțuz. Căci pe lumea asta totdeauna Franțuzul și Neamțul au trăit ca mîța cu cînele. Va fi venit nemților noștri vreo știre și vreo bănuială de la nemții cei din lăuntru și-i bine să fim cu grijă cît purtăm cu noi lucru scump. Domniei tale ți-a fost încredințat acest franțuz de un hatman al Coroanei la Liov. Mie mi-l încredințează cel mai bun prietin al meu din țara Lehiei. Dumneata și eu fiind, iarăși, buni prietini, — ușor ne putem înțelege să abatem la stînga și să luăm alt drum către Iași. Iar popasul care va fi să-l facem e locul meu, unde am vremelnică și proastă așezare în această țară a Moldovei, — însă vin bun.

— Măria ta, răspunse Turculeț, eu fac cum poruncești, căci înțeleg că așa-i bine și ai dreptate. Asta în privința acestui popă. Iar în privința popasului de la Hîrlău, știi că am avut totdeauna bucurie de cîte ori l-am văzut de departe. Și mai tare m-am bucurat cînd l-am văzut de aproape, căci, ca drept moldovan, dau mare cinste și laudă vinului de la Cotnari.

— Atuncea-i bine, prietine Turculeț. Întoarcem în loc fără întîrziere ș-o luăm de-a dreptul prin valea aceasta, pînă ce pălim la Heleșteieni. De-acolo avem drum curat la Costești și la Hîrlău.

Pîlcul lui de oameni se amestecă cu cel al domnului de Marenne. Lăsînd pe Turculeț în stînga abatelui, beizade își luă loc în dreapta. Franțuzul se împotrivi, din politeță, pentru atîta cinste cu care-l covîrșea un fecior de domn, însă beizade Alecu îl rugă să primească din prietinie această rînduială. De altminteri protocolul nu putea să dureze mult. După cîteva sute de pași, locurile se găsiră așa de strîmte, de rupte și pră-

păstioase, încît fură siliți să se înșire ca cocorii. Belzade Alecu rămase în frunte și Turculeț trecu la coadă. Părintele de Marenne urma îndată după prinț.

Încă era lumină și boierul moldovan putu însfîrșit să cetească scrisoarea pe care de un pătrar de oră o ținea desfăcută în mîna stîngă.

Iată ce-i scria Vladislav, castelanul de Katowice:

«Prea iubitului meu Alexandru Ruset, la Hîrlău, în Moldova.

Eu Vladimir Kaminski, castelan de Katowice, îți trimet frățești salutări.

Intîmplîndu-se să am mare plăcere a trecerii prin munții noștri a domniei sale domnului abate Paul de Marenne, nobil francez și persoană de credință a unor oameni foarte sus puși în această lume, am stat cu domnia sa la vorbă și la petrecere și foarte mi-a priit. Îți fac cunoscut că domnul abate de Marenne este un om prea cultivat și mai ales filosofii cei vechi elini și latini îi cunoaște pe cele zece degete ale mînilor sale, la care putem adăoga și degetele mînilor noastre. Foarte în onoare sînt la domnia sa lucrurile cărturărești, dar deopotrivă prețuiește și o masă îmbielșugată cu vin bun. Petrecînd aicea la noi, mîncările i-au plăcut, și aș putea spune că și-a sărutat unele degete pe care a numărat filosofii; însă în ceea ce privește vinul n-am putut să fim noi, năcăjiții în stînci de piatră, la înălțime. Noi i-am dat ce ni s-a părut că avem mai bun; — nimerindu-se însă să aibă rămase în buclucurile sale numai două sticle de Burgund roș, domnul abate ne-a biruit, dovedindu-ne că noi ne îndeletnicim cu oțeturi pe care le-am botezat vinuri. Așa rușinîndu-ne și neputîndu-i sta înainte cu nimic, ni s-a mai îndulcit scîrba, aflînd că domnia sa trece la

Turc prin țara Moldovei. La care Turc nu se duce pentru trebi politice și diplomatice, ci numai din dragoste creștinească și curiozitate științifică. Aflînd că va trece prin Moldova, mi-am adus aminte de petrecerile noastre cu anume vin, pe care-l aduceai cu mare grijă în butelci pecetluite de la viile domniei tale părintești de la Cotnari, pe cînd eram amîndoi la învățătură ; și de care vin am gustat și cînd am fost în petrecere și desfătare, la Domnia slăvitului tău părinte Antonie-Vodă. Atîta am gustat două zile și două nopți, avînd și lăutari lîngă noi și chipuri de muieri cu slăvită frumuseță, încît acele ceasuri nu le voi uita pînă ce Dumnezeu va hotărî sfîrșitul zilelor mele.

Despărțindu-ne deci de domnia sa domnul abate Paul de Marenne, pe de o parte am închis un ochi cu lacrimi, blăstămînd ticăloasele noastre afaceri și slujbe care ne împiedică să-i ținem tovărășie pînă la domnia ta, iar pe de alta am deschis celălalt ochi cu zîmbet, gîndindu-ne că ți-l putem trimete pe acest oaspete ca să-i dai să guste din acel vin ; să vadă că nu-i pe lume numai Burgundul său roș și că avem și noi macar prietini, în țările cu soare, care pot să-i steie înainte cu ceva tot așa de bun. Adăogînd lăutari, pot spune că-i ceva și mai bun.

Am aflat de războaiele și timpurile neașezate care sînt la Moldova și să nu crezi domnia ta că noi huzurim. Ci și noi trăim întru griji și năcazuri.

E adevărat însă că înspre acel hotar al necredincioșilor acuma s-au stricat de tot treburile. Ș-am auzit că nu sînt numai năvăliri, și tăieri, și robiri, ci și ciumă și foamete, lucru care mult mă întristează, rugînd pe Dumnezeu drept și bun să aibă întru mila sa țările și semințiile creștinești.

Iar pe domnul abate de Marenne îi-l dau în grijă şi-n samă ca pe-un prietin.

Fiind şi eu al domniei tale, cel mai bun şi care te doreşte mai mult, frate.»

III

Aici se vede că trecerea Siretului se face într-un chip cu totul deosebit; se vede şi cine-i Vilcu Bîrlădeanu; apoi încep să se ivească autohtonii.

Dorind să mai celească o dată scrisoarea şi lăsînd în lungul coapsei mîna stîngă în care o ţinea, beizade Alecu întoarse spre oaspetele său ochii albaştri, încă înegurați de amintiri.

— Rog pe domnul abate, zise el, să binevoiască a mă ierta.

— Minunată hrană pentru inimă sînt scrisorile plăcute, îi răspunse de Marenne. Văzîndu-te cu ce luare-aminte ceteai, te invidiam. Şi mă gîndeam că numai astfel poate plăti invenţia scrisului veninul pe care-l toarnă în noi misivele cu veşti rele.

— Prea adevărat, încuviinţă boierul cu glas deodată schimbat; şi, fără voie, ridică în dreptul inimii scrisoarea desfăcută, apăsînd-o asupra contăşului.

Rămase privind în lungul văii cuprinse de umbră. În urmă, soarele căzuse în asfinţit şi-n nouri. Abatele, ca om încercat şi bun cunoscător al sufletului omenesc, înţelese, fără să aibă nevoie de întrebări, că la pieptul tovarăşului său, unde se alipise scrisoarea cea bună, sta păturită în haină alta, stropită de slove inveninate.

Beizade Alecu își scutură fruntea, părînd a alunga țînțari nevăzuți și strecură în coburul din stînga scrisoarea castelanului de Katowice.

— Încă o dată mă rog de iertare, domnule abate de Marenne; mai ales că, pe lîngă grosolănia pe care o săvîrșesc, răpesc timp călătoriei noastre și întîrziem în locuri deșerte. Abia ajungem la malul Siretului și mai aveam încă drum, după ce scăpăm dincolo.

— Avem de trecut apa Siretului? se interesă domnul de Marenne. Atunci asta-i încă o întîrziere.

— De ce?

— Pentru că tovarășul nostru, domnul Turculeț căpitanul, nu e numai oștean, ci și cetitor de stele; și domnia sa mi-a prevestit schimbarea vremii.

— Cum se poate?

— Așa precum am cinstea a-ți vorbi. Argumentele sale se bazează pe lucruri disparate: paseri, vînt și lună; cu toate acestea sînt argumente. Și dacă prorocirea se împlinește, de și voi fi cu totul dezolat, îl voi felicita.

— Atunci greșala mea se agravează, vorbi beizade Alecu încruntînd sprînceana. Cu toate acestea obrazul lui părea că nu poate fi părăsit de zîmbet. Să silim caii și să ne aducem aminte că majoritatea profețiilor nu se realizează.

— Doresc și eu domnului Turculeț să fie profet mincinos; îți mărturisesc însă că și-a făcut prognosticul într-un chip cu totul impresionant și sigur. De altminteri observ nouri în urmă, la apus, și mi se pare că vîntul sporește.

— Profeția lui Turculeț nu mă miră, domnule abate, căci și oamenii noștri cei proști de la sate pot cunoaște

lucruri ale naturii pe care noi le învățăm din cărți; însă nu-mi place și n-aș voi s-o cred.

— Atuncea să n-o cred nici eu, prințule; dar să grăbim caii.

— Să-i grăbim.

— Hm! lesne de spus. Încercarea pentru mine prezintă oarecare greutate. Căluțul meu nu-i dintre cei voinici și bine hrăniți. Cînd am pus banul de argint în palma țăranului de la care l-am cumpărat, i-am putut număra coastele. Atunci omul, ruşinîndu-se, a mai adăogit și acest lăvicer. Cu ceea ce mai am dedesubt și mi-a rămas de la șaua furată cu tot cu calul meu și cu ceilalți cai ai slujitorilor mei, — pot călări la pas potrivit, dînd laudă lui Dumnezeu. Ca vîntul care suflă nu voi putea însă merge niciodată. Mai ales că suflă din ce în ce mai grăbit.

— Ce-i de făcut atunci? vorbi beizade Alecu mai mult cătră sine-însuși. Iată cum lectura unor scrisori poate împuțina inteligența omenească. Rogu-te să mă ierți a treia oară, domnule de Marenne, că n-am înțeles un lucru atît de simplu.

— Care lucru, domnul meu?

— Am socotit că ții să umbli ca Domnul nostru Hristos pe asinul său și-am scăpat din vedere că un nobil trebuie să călărească altfel. Nici n-am observat că ți-au rămas pintenii și n-ai ce face cu ei. Dar lucrurile se pot drege... Am ajuns la malul apei și am un om pe care-l chiamă Vilcu Bîrlădeanu, care are să ne soape din încurcătură. Bîrlădene! strigă el, înălțîndu-se și întorcîndu-se în scări.

— Aici-s, măria ta, tresări cu răcnet unul din țărani, grăbindu-și calul și înfățișîndu-se.

Era un fel de uriaș adus puțin din șale, cu pletele cărunte curgîndu-i pe umeri. Avea sprîncenele groase

ca și mustățile și privea ascuțit de după ele ca de după niște tufe.

— Acesta-i un pădurar al meu, lămuri beizade Alecu. Ascultă, Bîrlădene. Aici părintele descalică și-l trecem apa.

— Am înțeles, măria ta.

— Și după ce trecem apa, Bîrlădene, dai sfinției sale calul tău, să putem umbla mai repede, căci sfinția sa nu poate călări cum se cuvine pe mîrțoaga asta fără șa.

— Am înțeles, măria ta.

— Iar tu, Bîrlădene, te vei nevoi pe acest căluț și te-i ținea de noi cum vei putea.

— Mă țin, măria ta, de ce să nu mă țin?

— Cată să ne grăbim, Bîrlădene, căci, după cît spun unii și alții, are de gînd să vremuiască.

— Asta-i numaidecît, măria ta. La noapte, plouă.

— Iată o confirmare a profeției căpitanului Turculeț, se adresă către abate boierul. Bîrlădeanul meu prevestește și el ploaia.

— Atuncea nu ne rămîne, prințule, decît să ne plecăm capetele și să ne resemnăm; căci se mai ivește o greutate.

— Nu înțeleg. Ce greutate?

— Nu văd, prințule, nici pod fix, nici pod umblător. Ai cumva de gînd să încercăm o baie în această frumoasă apă?... Anotimpul mi se pare cam nepotrivit.

— Deocamdată să descălicăm, răspunse beizade Alecu. Mă bucur tot mai mult că am un tovarăș cum îmi place mie și te rog să ne ierți pentru mijloacele noastre primitive și rușinoase de a trece rîurile.

— După cît înțeleg, sîntem la un vad, oftă abatele de Marenne.

La glasul lui beizade Alecu, pîlcul de oameni se bulucise în marginea luncii de sălcii. Zimțuit și tulbure, Siretul fugea pe pietrișul vadului, murmurînd ușor în singurătate și-n pustie. Vîntul scutura asupră-i foiți galbene.

Căpitanul Ilie Turculeț ieși înainte și trecu cel dintăi. Oștenii lui și oamenii intrară după el, cu desăvîrșită nepăsare, luînd între dînșii, cu îndemnuri mute, pe slujitorii de limbă străină.

Bîrlădeanu într-o clipă zvîrlise din picioare în năsip ciubotele și lepădase iții de lînă. Grămădindu-și buclucurile în suman, le potrivi și le legă pe căluțul bucovinean al abatelui. Înodă frîul căluțului bucovinean al abatelui de coada calului său. Apoi, gătind toate, se întoarse către oaspetele străin, așteptînd. Ca om deosebit de ager ce se afla, abatele de Marenne înțelese ce i se cere. Se urcă, ajutat de beizade Alecu, în spatele Bîrlădeanului și-și potrivi în echilibru trupul bine hrănit.

— Țin'te vîrtos, îi zise pădurarul, în limba lui moldovenească.

Abatele de Marenne înțelese și acest îndemn, nu crezu însă de cuviință să răspundă franțuzește.

Bîrlădeanu apucă frîul calului său și îndată se mișcă și căluțul din urmă. Cu caii după el și cu abatele deasupra, intră în vad și-l trecu liniștit, udîndu-se pînă la brîu. Beizade Alecu veni și el în urmă, călare ca și cei dintăi.

La celălalt mal țăranul intră iar în ciubote și-n iți, își înfășură pe el sumanul și-și trecu în spate săneața. Privi cu mirare cît de ușor încalecă străinul în șaua lui și clătină din cap către stăpînul său :

— Văd că și papistașii știu să încalice ca și popii noștri.

De data asta de Marenne nu înțelese și ceru lămuriri lui beizade Alecu :

— Ce spune ?

— Domnule de Marenne, Bîrlădeanu își exprimă admirația pentru felul cum te-ai ridicat în șa.

Abatele se simți cu deosebire măgulit și întoarse o privire prietinoasă către om. Dar Vîlcu Bîrlădeanu sărise pe calul cel mărunt și, bătîndu-l cu călcâiele, îl făcu să zvîcnească într-un umblet iute și șerpuitor. Dintre toate lucrurile cîte se petrecuseră într-un pătrar de ceas, acesta i se păru abatelui de Marenne cel mai bizar.

— Căluțul meu îmi arată că nu l-am cunoscut, mărturisi el, uimit. Sînt nevoit, în această țară, să încep niște tablete nouă ; e vădit că am de însemnat fapte vrednice de amintire. Aș fi curios, prințule, urmă el puțin maliții, să cunosc podurile de piatră pe care le aveți aruncate peste rîuri.

— Domnule de Marenne, răspunse beizade Alecu, la dorința aceasta, Bîrlădeanul meu ți-ar răspunde că așa ceva nu se poate vedea în țara noastră. Noi, de la dacii cei vechi, am păstrat mijloace mai simple și mai sigure de trecut apele. Tot Bîrlădeanu ți-ar spune, iubite domnule abate, că disprețuiește orice arhitectură meșteșugită, preferînd bordeiele și peșterile pe care Domnul Dumnezeu le pune mai cu ușurință la îndămîna făpturilor sale.

De Marenne se uită cu îndoială spre boier. Îl văzu serios și grav, — cu toate acestea era încredințat că glumește.

Privi în urmă, la dunga de nouri a asfințitului, înflăcărată de soare, apoi la cerul înalt de deasupra și judecă în sine că sara vine cu liniște și pace. —

«Vorbele acestor oameni înșală, — cugetă el veselindu-se în sine, — numai rînduielile eterne ale lui Dumnezeu sînt sigure. Să grăbim cu încredere spre odihna zilei.»

Pilcul de călăreți grăbea într-adevăr, în urma căpitanului Turculeț, care și el acuma galopa în urma lui Vîlcu Bîrlădeanu, cunoscător al locurilor. Pădurarul fugea înainte ca o nălucă — deasupra siluetă de uriaș și jos gînganie cu picioare mărunte. De Marenne își sili fugarul cu pintenii, ținîndu-se alături de Alecu Ruset. Și după ce sui dealul, privirile-i fură izbite de o priveliște cu totul nouă, ca și cum țara, cu lumina și peisagiul, s-ar fi schimbat printr-un farmec.

Cavalcada fugea cotit, iepurește, pe valea cealaltă — fugea într-o vale de umbră, care părea că nu se mai isprăvește. O pădure începea în dreapta și îmbrăca pămîntul în valuri, spre zări nesfîrșite. Vîntul suna în stejarii din margine. Undeva, în fundul adîncului, în direcția unde se cufundau călărețiî înșirați cîte unul, lucea un lac. Era o fantasmagorie de vis de nespusă frumusețe, ca un pămînt feciorelnic descoperit întăi. Nicăieri nu se bănuia prezența omului.

Lăsînd îndărăt lucirea măreață a asfințitului, abatele de Marenne începu să coboare, întrebîndu-se ce căi minunate și cotite îi rezervă clipa viitoare în aceste singurătăți. Dintrodată, pe neașteptate, într-o rîpă nebănuită, în partea pădurii, îi apăru omul.

Tresări, căci această apariție nu era în armonie cu sentimentul și cu aprecierile sale din clipa precedentă. Nu era în armonie nici cu ceea ce în chip obișnuit cunoștea el despre această nobilă operă a Celuiprea-puternic. Din risipiturile cîtorva colibe acoperite cu stuh, grămădite în rovină, o ființă în zdrențe răsări amenințătoare, înarmată c-un par, rupt din lăstarii

de-aproape. Privea spăriată, printre pletele pe care i le zbătea vîntul dinaintea ochilor, încîlcindu-i-le cu barba zbîrlită. O droaie de cîni slabi, — arcuiți și cu cozile subpuse, un fel de lupi ai foametei, — ieșise la cărare, în juru-i, lătrînd sălbatic și urlînd.

Tovarășii dinainte se opriseră. Se opri și de Marenne lîngă beizade Alecu.

— Ce se întîmplă? întrebă abatele, neliniștit.

Omul răcnea nedeslușit, amenințînd cu parul.

— E un fiu al pămîntului, răspunse rîzînd boierul.

— Ce dorește?

— Să vedem.

Alecu Ruset își făcu loc. Birlădeanu sărise de pe căluț, apucase brațul omului și-i smulsese arma preistorică. Lupii foametei, într-un concert înfricoșat, se împrăștiară loviți în dreapta și în stînga. Rămaseră lătrînd și chelălăind la distanță.

— Ce vrei, măi creștine? strigă Vîlcu.

Așteptînd să fie izbită, arătarea se dădu înapoi.

— N-auzi, măi? Răspunde ce vrei.

— Oameni buni! strigă deodată un glas nou: fie-vă milă și iertați-mă!

Omul își plecă fruntea. Răspunse numai corul îndărătnic al cînilor.

— De ce să ne fie milă și de ce să te iertăm?

Căpitanul Ilie își îndemnă calul, care lovi cu capu-n pieptul omului.

— Aici e sat, care se chiamă Năstureni, lămuri Vîlcu Birlădeanu.

— Unde-s gospodarii? Cine-a prădat satul? întrebă căpitanul Turculeț.

— Oi, boierilor și domnilor, se lîngui deodată omul c-o voce nefirească; parcă eu pot ști cine ne-a prădat? Zic să fi fost cazaci ori leși. Alții socot c-au fost

oamenii stăpînirii care împlinesc birul. Acu-i săptămîna, ne-au luat vitele. Şi sculîndu-se satul, s-a bătut cu ei. Aşa că ne-au zdrobit şi ne-au tăiat, prădîndu-ne. Un sat sarac şi militel ca al nostru nu se poate apăra.

— Unde-s oamenii?

— Unii au căzut şi nu s-au mai sculat. Alţii s-au îndîrjit cu ce-au putut, ţinîndu-se după dînşii, cum se ţin cînii. Puţini s-au întors, fără izbîndă. Ş-acu, cei care am rămas ne-am mutat în pădure.

— Unde în pădure?

— Apoi aici în pădure, în loc afund, unde avem poieni şi locuri ferite. Acolo strîngem ce ne-a mai rămas. De spus nu vă spun unde, căci nu ştiu cine sînteţi. Mie nu aveţi ce-mi lua. Doar viaţa. M-am întors numai după javrele acestea, care or vrea să meargă. Iar eu pe omul ista nalt îl cunosc a fi din părţile noastre, creştin moldovan ca şi noi. Dacă nu sînteţi oameni răi ori păgîni, daţi-mi drumul să mă duc.

— Du-te, omule, în drumul tău, la ale tale... vorbi cu dispreţ Alecu Ruset. Slujitorii mei nu ţi-au pricinuit nici o sminteală. De ce ai ieşit cu parul?

Omul rămase aplecat şi neclintit, proiectat pe lăstari şi părînd, ca şi ei, crescut din pămînt.

— Iată răspuns la întrebările noastre, se întoarse beizade Alecu spre abate. Nici el nu ştie ce vrea.

— Dar ce este? ce i s-a întîmplat? Parcă a încercat să spuie ceva.

— Nu-i decît un sat prădat.

— De cine?

— Nu se poate şti.

— Nu înţeleg. Ce face poliţia domnească?

— Probabil că face ceea ce se vede... răspunse beizade Alecu.

— Dreptatea şi ordinea sînt primele elemente ale unui stat, obiectă abatele de Marenne, jignit de nepăsarea tovarăşului său.

— Se poate, domnule abate, iată însă daruri cu care Dumnezeu ne va face surpriză într-un veac viitor. Am onoarea a atrage domniei tale luarea-aminte că întîrziem şi se întunecă. Avem de făcut încă drum lung. Să lăsăm deci pămîntului pe fiul său şi să ne grăbim.

— Domnul meu, încercă să obiecteze abatele; datorăm asistenţă unui om care, mi se pare, crede în Isus, ca şi noi.

— O, de asta te rog să nu te îngrijeşti, domnule de Marenne, căci are un protector mai bun.

— Mi se poate explica ce protector poate avea, în afară de Dumnezeu?

— Nu-i destul? Dumnezeu a dat pădurea care se vede. Şi-n această pădure fiii pămîntului ştiu să găsească adăpost şi protecţia de care domnia ta se îngrijeşte. Să mergem. Ia-o înainte, Bîrlădene.

Caravana porni cu grabă la vale, lăsînd pe om tăcut şi pe cîni urlînd. Abatele de Marenne se supuse, împotriva inimii lui. Nemulţămirea şi-o manifestă lovind mai tare şi mai îndesat calul cu pintenii.

IV

Urmează alte apariţii din ce în ce mai minunate.

Relaţia manuscriptă a domnului Paul de Marenne, abate de Juvigny, rămasă la biblioteca naţională parisiană, cuprinde lungi consideraţii morale şi filosofice asupra acestei călătorii *Vers le grand Turc.* Omul

timpului său pe de altă parte nu putea să nu amestece tot ceea ce era necesar folosului său personal, slăvind epoca Regelui Soare și adăogînd laude protectorului său domnul Charles Colbert marchiz de Croissy, ministru de externe, fratele marelui Colbert. Toate aceste lucruri acum ne interesează mai puțin. Preferăm să-l urmărim pe călătorul nostru în niște amănunte de care ne mirăm acum și care, pe vremea lui, poate păreau ridicole. Indată după apariția grotescă a sălbaticului cu parul, abatele, trecînd iarăși în locuri singuratice cu tovarășii săi, văzu o fîntînă cu cumpănă. Lîngă ea se înălța un frumos măr rotat, care mai păstra încă pe smicelele vîrfului cîteva poame roșii ca sîngele. Fîntîna era veche după cît arătau ghizdelele și furca de stejar; avea însă cumpănă nouă și ciutură de curînd pusă. Mai la vale de măr și de fîntînă, cîteva movili proaspete de țărînă și cîteva cruci albe de lemn abia cioplite.

Domnul de Marenne împărtăși tovarășului său impresia și părerea pe care o avea despre mormintele proaspete:

— Fără îndoială că aici au fost îngropați acei oameni sărmani despre care mi s-a vorbit și care au pierit luptînd cu hoții pentru avutul lor.

— Nu rămîne îndoială, răspunse Alecu Ruset.

— Nu înțeleg însă ce rost are o fîntînă construită aici. Cine-a putut avea această idee bizară și la ce i-a folosit osteneala? Am lăsat în urmă Siretul și se mai vede încă în fundul văii, în ceața amurgului, lacul.

— Odată am avut și eu această mirare, domnule abate, răspunse boierul, și mi-am pus aceeași întrebare. Și am aflat răspunsul de la slujitorul acela al meu care-ți este domniei tale simpatic.

— De la Bîrlădeanu?

— Da. E fîntînă pentru călători străini, întru amintirea morților. Bînd cei vii, își potolesc și cei morți setea, pe cealaltă lume. O superstiție ca multe altele.

— Cine știe... răspunse visător abatele de Marenne. Atunci și mărul acela cu fructe de sînge este tot al morților.

— Așa se pare. De și mă vezi întrucîtva rușinat, domnule abate, de primele impresii pe care le poți avea călătorind în țara mea, vei întîlni în multe locuri dovezi de circumstanțe atenuante. Trăim timpuri grele și nu înțeleg de ce Dumnezeu a găsit cu cale să ne așeze așa de rău.

— Nu se vede asta, prințule. Dumnezeu a pus aici un paradis.

— E adevărat: un paradis devastat.

— Hm! crezi că pentru barbarie și devastare e vinovat Dumnezeu? Domnule, nu blăstăma.

— Poate ai dreptate, domnule de Marenne; în ce mă privește însă, nu vreau să fiu pus între cei din urmă dintre oameni, căci am avut și plăcerea și fericirea să văd țara domniei tale, să studiez în Polonia, să trăiesc o parte din timp și la Stambul, între urmași ai Bizanțului. Cîteodată, domnule abate, cuget cu întristare că am avut o soartă vitregă. S-ar fi cuvenit să mă nasc în timpuri de pace — căci țara-i îmbielșugată și grasă. Totuși, prin contrast, odihna poate părea mai bună, mierea mai dulce și vinul mai fin. Să ne plecăm fruntea, căci, după cum spune un compatriot al meu, cărturar ca și domnia ta, nu sînt vremile sub cîrma omului.

— Nu înțeleg, prințule, ce se întîmplă aici, căci populația pămîntului e din familia noastră creștină și găsesc oameni ca domnia ta.

— Nedumerirea domniei tale e justificată, domnule abate; nu-mi cere însă explicații, căci n-aș putea să le dau. Nu m-am ocupat în viața mea de asemenea studii grave. Constat însă că domnia ta vii dintr-un stat care trăiește rînduit și fericit sub mîna Domnului său. Știu că la răsărit, — începînd de la Țarigrad unde-i în slavă Sultan Mehmet, și sfîrșind la India, unde-i mare împărat și han Aurengzeyb, Dumnezeu a grămădit comori de clădiri, aur și nestimate. Aicea însă, între lumi fericite, Domnul Dumnezeu a însemnat cu degetul hotar. Împărații lui Belzebut și împărații Mielului lumii aici au ales loc al războiului lor. Fiind așa, țara cade și se pustiește de oameni.

Abatele de Marenne călări o vreme în tăcere, gînditor și mîhnit, alături de tovarășul său. Sara acoperise valea și de pe răsărit năștea luna, din nouri și codri.

Alecu Ruset avu rîsul lui pripit.

— Domnule de Marenne, zise el, turcii, care sînt buni oșteni și proști filosofi, au totuși o vorbă potrivită.

— Ce vorbă? vreau s-o cunosc și eu.

— Toate trec. Deci vor trece și aceste neplăceri.

— Imi atribui, domnul meu, un sentiment pe care nu-l am.

— Vor trece toate, domnule de Marenne, ca și ploaia care vine.

— Adevărat să fie? Vine ploaie? Unde-i adăpostul de care avem nevoie? Mai este mult pînă la un sat, ori un oraș?

Beizade Alecu rîse iar.

— Prințule, ai dreptate să rîzi. Am pierdut însă din vedere să complectez descrierea năcazului meu, după ce am rămas fără cai. Furii de la marginea

Țării Leșești au găsit de cuviință să ia cu ei și balotul meu de haine, — cu care n-au ce face. Desigur că, după ce au înțeles asta, le-au aruncat. Și eu și ei sîntem păgubași. Ei au totuși hainele lor: eu pe-ale mele nu le am. La vreme de ploaie înțeleg că proasta mea aventură e un adevărat dezastru.

— Mîngîie-te, domnule abate. Căutînd, vom găsi tot ce ne trebuie. Dacă n-avem noi, vom lua de la alții. Aici așa sîntem deprinși.

Abatele de Marenne mormăi cu îndoială o mulțămire. Punînd mîna dreaptă pe crupa calului și sucind capul, văzu nourii care se îmbulzeau deodată din apus deasupra văii. Pe neașteptate, peste vîntul care curgea lin, se prăvăli altul, furios și rece, cu zvon de frunze moarte.

Beizade Alecu se înălță, chemînd:

— Bîrlădene!

— Porunca, măria ta! strigă pădurarul oprindu-și căluțul.

— Bîrlădene, este moară la heleșteul din vale?

— Este, măria ta, cum nu? moara lui Popa Nicoară. Chiar dac-o găsim pustie, putem intra cu caii într-însa pînă ce trece vîntoasa asta. Ca să nu rebegească papistașul. Am înțeles de la slujitorii lui Franțuji că i-au furat blana niște ruși calici, la Colomeea.

— Atuncea, Bîrlădene, bate-n cal și chiuie la toți să se lese la vale de-a roata, că iaca, ne-ajunge vîrtej din urmă.

Rupîndu-se de lîngă stăpîn, pădurarul se repezi dînd chiot cu strășnicie. Începu o goană, pe care abatele o socoti sălbatică, totuși, cu mîndria noblețiii și tinereții lui trecute, se ținu dîrz și-și lăsă calul să galopeze pînă ce-l simți plin de spumă. Atunci începură a bate și picăturile de ploaie, ca halicele.

— Am ajuns! se auzi înainte strigătul lui Bîrlădeanu.

Beizade Alecu împărtăşi din fugă oaspetelui său vestea, şi abatele dădu laudă lui Dumnezeu. Pe cînd cu toţii descălecau îmbulzindu-se, furtuna se rupse într-o ploaie compactă.

— Este aici o moară, strigă boierul; ş-o lumină de jar îi izbi.

Nu era însă nicăieri nici moară locuită, nici moară pustie. Era o bucată de ruină spîrcuită şi pe jumătate arsă: ajungea pînă la dînsa lucoarea unei vetre, în care ardeau în vîlvătăi dărîmături de copaci. Acest foc uriaş pîlpîia într-un fel de colibă naltă, întruchipată între două furci de fagi bătrîni dintr-o plasă de acoperiş de şindrilă a morii stricate. Sub şandrama, un unchieş lucra aplecat, cu barda sub pletele-i albe căzute. În jurul focului, bolovani şi trunchiuri arătau locuri de sfat.

— Aici, cu cîteva clipe înainte de a sosi noi, au stat oameni... observă abatele privind mirat în juru-i.

Şi beizade Alecu, şi Turculeţ căpitanul băgaseră de samă scule de lemnărie şi trăisti risipite pe lîngă locurile de şedere.

Bîrlădeanu ieşi în ploaie şi-n vîntul domolit de pîlcul de pădure şi dădu un chiot:

— Intoarceţi-vă, măi oameni buni, că nu-s tatarii!

— Ce spune pădurarul? întrebă abatele.

— Chiamă pe locuitorii insulei... răspunse boierul.

Oştenii şi ţăranii îngrămădeau caii în marginea adăpostului. Nimeni nu răspunse la strigătul năprasnic al Bîrlădeanului amestecat cu freamătul ploii.

Bătrînul, care lucra aplecat, se înălţă din locul lui şi rămase într-o altitudine de spaimă holbată. Făcu din gîtlej: Ha! — şi barda-i scăpă din mînă.

— Ce-i, moșule? întrebă pădurarul.

Infricoșat, bătrînul slobozi același sunet răgușit și dădu înapoi, voind să se mistuie undeva, ca o dihanie.

— Bătrînul e surd... observă, rîzind, beizade Alecu.

Constatarea aceasta răspundea unui adevăr. Oamenii îl împresurară cu întrebări amestecate. Moșul, văzînd în juru-i rîsete și fețe fără dușmănie, se îmblînzi și se întoarse. Căută cu ochii tovarășii pe care-i știa în preajma lui și, negăsindu-i, înțelese. Culese de lîngă lemnul pe care-l cioplea un corn și, înălțîndu-l, suflă în el de cîteva ori, cu înmlădieri scurte.

— Au s-audă ș-au să se întoarcă, zise el c-un fel de stranie veselie, în care pătrundea încă o rămășiță de teamă.

Abatele de Marenne pricepu întrucîtva jocul acesta grăbit de gesturi. Cu milă, văzu apărînd cîteva capete hîrsute și, din umbra de aproape, lucrătorii lemnari intrară înlăuntru, șiroind de ploaie. Se înfățișară și se închinară. Văzură că au de-a face cu boieri și domni străini și rămaseră în picioare, cu capetele descoperite și plecate.

— Ce s-a întîmplat aici, oameni buni? întrebă beizade Alecu.

Țăranii tăceau. Slujitorii boierești îi împinseră de la spate. Bîrlădeanu îi îndemnă:

— Pas la măria sa și spuneți.

— Apoi ce să se întîmple, măria ta? se hotărî unul din ei să înceapă. Nu s-a întîmplat nimica, fără decît a ars moara. I-au dat foc săptămîna trecută, cînd au prădat în sat la Năstureni.

— Cine-a prădat? Cine-a dat foc?

— Apoi noi de unde să știm, măria ta? Au fost oameni răi și varvari, care s-au arătat de cîtăva vreme

pe lume. Moş Irimia Surdu zice că de-acu iese Antihrist între noroade. Au ars şi moara, şi noi acu ne silim s-o ridicăm iar. Asta-i moara lui Popa Nicoară ş-o stăpînesc răzăşii de la Costeşti. Ei ne-au trimes s-o tocmim. În două săptămîni cred că-i gata iar.

O clipă vorbitorul se opri şi privi în juru-i. Bătrînul Irimia Surdu îi făcu un semn.

— Aşa-i, reluă omul cu grabă, iaca, şi moşneagul şi noi vă poftim cu dragă inimă la sărăcia noastră: da' n-avem cu ce vă sta înainte; şi ne rugăm de iertare. Numai socot aşa că, dacă se alină ploaia, numaidecît cade la coliba asta răzăşul nostru pe care-l slujim şi la care lucrăm. El şi-a face datoria, că are de unde.

— Ce răzăş? Cum îl chiamă?

— Lăzărel Griga, şătrar, măria ta.

— Ce treabă are aici la vremea asta?

— Apoi trece către Costeşti, la aşezarea lui, venind din Fundu-Negru. Are el în pădure, depărtare de-aici un ceas, două prisăci în două poieni, în acel loc căruia-i zice Fundu-Negru. Şi s-a abătut să-şi vadă şi vecinii de la Năstureni care-s aşezaţi pe pămîntul Costeştilor: acei vecini pe care i-au furmat şi i-au prădat răii. Acuma s-au tras în pădure şi şi-au săpat în grabă bordeie, într-un loc ferit. Iar dumnealui Lăzărel Griga şătrar s-a dus să-i vadă şi să-i deslege de foame şi de groază.

— Cum să-i deslege?

— Le-a deschis o groapă de orz, măria ta, ca să se satură şi să aibă şi pe iarnă. Cum stă ploaia, trece pe-aici întorcîndu-se la dumnealui acasă.

Oameni şi animale se liniştiră în adăpost, — caii cu capetele plecate spre umbră, oamenii cinchiţi pe vine în jurul pojarului. Bătrînul cel surd mai zvîrli în foc

o creangă de copac, apoi se întoarse la barda și la lemnul lui, începînd iar a bocăni ș-a ciopli. Beizade Alecu porti pe domnul abate de Marenne să ia loc pe un butuc de fag și, după ce-l așeză ca pe-un jilț scump, îi lămuri convorbirea cu oratorul locului.

Oaspele străin privi încă o dată pe sălbaticii pămînteni, cu mare curiozitate, apoi rămase tăcut la locul său, primind în față dogoarea flacărilor, pe cînd deasupra vîntul contenea și rămînea numai ploaia, fremătînd.

V

Domnul abate de Marenne face cunoștință cu dumnealui Lăzărel Griga, șătrar.

Cum se potoli deplin vîntul, iată sosi șătrarul, prin ultimele scuturături ale ploii. Oamenii îl vestiră cînd era încă departe și dădea din cînd în cînd cîte un strigăt, înfruntînd singurătatea.

— Aista-i dumnealui răzășul nostru, zise lemnarul, rîzînd.

In revărsarea văpăii, se văzu calul sosind, un cal cuminte și domol, cu botul plecat spre pămînt. In spatele lui, înfășurat în contăș, se cumpănea dumnealui Lăzărel Griga, într-un chip cu totul deșănțat: cînd pe spate, cînd în dreapta, cînd în stînga, cînd spre coama calului. Animalul se ținea bine și liniștit și-și urma poteca, fără să aibă nevoie de frîu. Din cînd în cînd contășul îngheboșat tresărea în sus ș-atunci pătrundea prin noapte acel răcnet întărîtat, împotriva nimănui — ori mai curînd împotriva umbrei ori a duhurilor.

Calul veni la foc și se opri. Șătrarul se cumpăni înainte, mai repezit decît de obicei, și se prăvăli cu umărul pe lîngă coamă, dar nici acum nu căzu, după legea pe care a rînduit-o Dumnezeu băutorilor. Resortu-i de oțel îl aduse iar la loc. Se răsti mai supărat și mai întărîtat decît pînă atunci.

— Cine-i acolo, măi?

— Noi sîntem, jupîne șătrarule, răspunse cu bunăvoință oratorul lemnarilor. Descalică și dă-ne pita și brînza: și primește oaspeții care ți-au sosit.

— Ce vorbești tu, măi Bîrliba? Tu ești, măi Bîrliba?

— Eu sînt.

— Ce vorbești tu, măi Bîrliba? Ești beat?

Bîrliba întoarse un zîmbet plin de admirație spre oaspeți, fără să dea răspuns.

— N-auzi, măi? Care oaspeți?

— Au căzut oameni străini la vreme de sară, jupîne șătrarule; și i-a ținut aici ploaia.

— Care ploaie? asta-i ploaie? Eu nu vreau să știu de ploaie. Eu, cu calul meu, mă duc unde-mi place și pe ploaie și pe soare și nu-mi pasă. Tu socoți că dacă-s așa cum mă vezi, măi Bîrliba, poți să-mi vorbești mie astfel? Să nu îndrăznești a-mi spune minciună, căci îți strămut fălcile. Care-s aceia și unde-s?

— Aicea-s, jupîne șătrarule.

Atuncea Lăzărel Griga, răzășul de la Costești, făcu o mișcare strîmbă și se prăvăli de pe cal pînă la pămînt; apoi se înălță, după legea stării lui, — însă nu se înălță mai sus decît urechile calului.

Era un moldovan îndesat și mărunțel. Se scutură cu fudulie, își scoase în afară pieptul și destăcu în laturi contășul. Mîna dreaptă în care purta harapnicul și-o puse în șold, cu stînga își dădu pe ceafă cușma

și privi aprig adunarea de la foc. Gura, împresurată de mustăți tușinate și barbă scurtă căruntă și țăpoasă, rînji cu dispreț.

— Care sînteți voi, măi, și ce căutați aici? tresări el, ascuțit și semeț.

Bîrlădeanu se puse între el și foc.

— Tu ești, măi?

— Nu-s eu, jupîne Lăzărel.

— Dar cine-i?

— E măria sa Alecu beizade, jupîne Lăzărel, cu dumnealui căpitanul Ilie Turculeț și c-un popă din țara franțuzească.

— Ce spui tu, bre? se minună, rînjind, șătrarul.

Mișcîndu-se mai repede decît s-ar fi putut părea că-i îngăduie starea lui, ocoli pe Vîlcu Bîrlădeanu și veni sub șopron. Calul rămase neclintit și cuminte în urmă.

Răzășul își sclipi ochii de jur împrejur și descoperi pe călătorii străini. Atunci tresări și păru că-și intră deodată în sine. Rînjetul îi pieri. Încruntă sprînceana, înălță mîna stîngă și-și trase în laturi cușma de pe plete. Zise cu alt glas:

— Buna vremea și bine-ați venit la noi!

De Marenne se sculă din locul lui, înclinîndu-se, înțelegînd din glas că era vorba de-o salutare amicală. Beizade Alecu socoti că trebuie să se ridice și el.

— Care-i Ilie Turculeț? întrebă răzășul. Acela-i mare ticălos și bun viteaz.

— Eu sînt, jupîne, răspunse oșteanul, cu veselia îngăduitoare pe care o au oamenii mari pentru copii.

— Bun; mă închin cu plecăciune! Dumneata ești omul care-mi place mie. Acu mă uit și să nu credeți că nu înțeleg care-i măria sa Alecu beizade. Mă închin și-l poftesc să-mi întindă mîna, ca să i-o sărut.

Alecu Ruset îi întinse mîna.

— Măria ta, aista-i franţuzul?

— Acesta-i tovarăşul meu, şătrarule, şi-l chiamă ava Paul.

— Bine-ai venit la sărăcia noastră, ava Pavăle, vorbi răzăşul închinîndu-se iarăşi.

De Marenne salută şi el din nou, zîmbind.

— Sînt surprins şi interesat, se întoarse el către Alecu Ruset. Aş vrea să ştiu ce doreşte.

— Şătrarule, zise beizade, îţi mulţămim pentru închinăciune şi pentru vorbă bună. Află că ne-a apucat ploaia în locuri singuratice şi ne-am oprit la moara dumnitale.

— Nu mai este moară, măria ta, dar se face iar.

— Văd. Ş-acuma, dacă stă ploaia, trecem mai departe către Hîrlău, unde socotesc s-ajungem în noaptea asta.

Răzăşul cel mărunt înălţă iar semeţ fruntea.

— Asta nu se poate! hotărî el.

— Nu înţeleg. De ce nu se poate?

— Asta nu se poate! strigă Lăzărel Griga. S-au desfundat puhoaiele şi s-au astupat drumurile. La vreme de noapte, nu mai puteţi răzbate.

— Avem să trecem, şătrarule.

Griga se dădu înapoi doi paşi.

— Nu se poate! strigă el iar cu îndărătnicie. Măria ta, dacă eşti subt acoperămîntul meu, mai bine păleşte-mă în frunte şi mă omoară decît să-mi spui asemenea vorbă. Cum pot eu să vă las — fără să vă stau înainte cu pîne şi sare, ca un bun creştin ce sînt? Cum să vă las la vreme de noapte în locuri rele? Mă pun la pămînt şi treceţi peste mine! Zdrobiţi-mă şi gata!

Nu fără demnitate, șătrarul se dărîmă la pămînt, amestecîndu-se cu contășul. Abatele de Marenne îl privea din ce în ce mai uimit, fără să înțeleagă nimic.

— E un om cu care greu avem s-o scoatem la capăt, îi lămuri murmurat Alecu Ruset.

— Pot să aflu și eu ce dorește?

— Domnule de Marenne, omul acesta îndărătnic se socotește ofensat și nenorocit dacă nu-l urmăm la casa lui, ca să ne cinstească cu pîne și sare.

— Hm! ciudat! Aș vrea să știu dacă locuiește departe. N-aș dori să-i fiu displăcut.

In realitate, abatele se simțea foarte trudit și foarte flămînd. Beizade Alecu înțelese ușor asta, cugetînd la starea în care se afla el însuși.

Griga se ridică de jos, dîrz.

— Măria ta, vorbi el iar, să nu te uiți că mă vezi băut. Așa-mi place mie să umblu la vreme de noapte și cîteodată și ziua. Am fost de mi-am văzut prisăcile în Fundu-Negru. Acolo, Timofte prisăcarul mi-a dat să cinstesc mied vechi de patru ani. De și mie mai mult îmi place vinul căci e mai cu dreptate, — am cinstit mied. Intr-adevăr, am priceput iar că miedul e mai viclean decît vinul. Dar să n-ai măria ta grijă; pîn-acasă, mă trezesc. Sînt eu în stare să stăpînesc cîteva păcătoase ulcele. Am fost ș-am rînduit și pe mișeii cei de la Năstureni și le-am dat ca să aibă hrană. Acu lăs lemnarilor mei brînza și pita care li se cuvine. Implinindu-mi datoriile, sînt slobod și am mare plăcere să cinstesc în casa mea oaspeți.

Beizade Alecu zîmbi și se hotărî.

— Bine, șătrarule, mergem, dacă nu-i departe.

— Da' de unde, măria ta? Nu-i departe.

— Și dacă nu ne ții mult.

— Unde se află, măria ta! Cît poftești. Cum se face ziuă, vă sînt eu călăuz pînă la Hîrlău.

— De asta nu-i nevoie. Am pe Bîrlădeanu, care cunoaște locurile. El ne duce și prin întuneric.

— Apoi nu, asta nu se poate, măria ta. Pe întuneric nu se poate.

— Bine, fie. Nu te supăra. Mergem.

Obrazul șătrarului se lumină ca de soare.

— Iată, așa îmi plac mie oamenii, se veseli dumnealui. Să se-nduplece pentru un gust și pentru o plăcere. Vă sînt eu mulțămitor și măriei tale și lui ava Paul, popa franțuzesc. Și poftesc și pe toți cîți aveți cu dumneavoastră: tovarăși și slujitori; iar mai ales pe căpitanul Ilie Turculeț, cu care am să am eu o vorbă la un pahar de vin. Umilit, vă rog să veniți după mine.

După ce zvîrli de la oblînc merindea oamenilor și le lepădă cu asprime cîteva porunci, Lăzărel Griga se aburcă pe cal cu oarecare greutate.

Ploaia contenise.

VI

Vorbește tot despre dumnealui răzășul Griga și despre un vin de la Matiaș precum și despre niște lăutari și niște sarmale, — totul spre desfătarea domnului abate Paul de Marenne.

Pîlcul, sporit cu călăuzul cel din frunte, intră dintrodată în codru și-n întuneric. Caii, cu frîiele slobode, umblau unul după altul în șirag liniștit.

— Măria ta, zise glasul lui Griga, aista-i drum tainic al nostru. Cine nu-l cunoaște, se duce în prăpăstii;

și pe cine nu ni-i prietin îl putem vina ca pe lup. Fără decît noi, nimeni nu îndrăznește să intre aici.

— Să nu fie cu înconjur, șătrarule? întrebă glasul boierului.

— Măria ta, după asemenea ploaie, drumurile cu înconjur sînt cele bune, pentru că cele de-a dreptul vrea Dumnezeu să nu mai fie. Aicea la noi, măria ta, nu-i ca-n țara acestui avă franțuz: să ai pe drum împărătesc piatră bătută cu ciocanul, și poștă rînduită, și toate ca-n palmă. Aici la noi Domnul Dumnezeu ne-a poruncit să n-avem căi statornice, ca să nu ne găsească dușmanii. Dacă n-avem oștile crailor, ne împresurăm de pustie.

Domnul abate Paul de Marenne era curios să afle ce vorbe pot schimba oamenii pe asemenea drum cotit și pe asemenea întuneric de păcură. Ceru lămurire cu glas scăzut lui Alecu Ruset și beizade îi tălmăci cu plăcere numaidecît observările filosofice ale șătrarului. Toate șoaptele conteniră și urechile se ciuliră, ascultînd fără să înțeleagă limba străină de la marginea pămîntului, care suna în acel colț depărtat al lumii, pe tărîmul celălalt.

«Pf! pufni mai mult în sine și mai mult către urechile calului, cu dispreț, șătrarul Lăzărel; pe mine nu m-ajunge mintea cum se pot pricepe oamenii cu asemenea vorbe pocite.»

Beizade auzi observarea și, rîzînd singur, voia s-o tălmăcească abatelui. Dar dintrodată, brusc, ca și cum s-ar fi tras o perdea, codrul se desfăcu în dreapta și-n stînga și, în lumina lunii atîrnate în cer, sclipi o poiană largă din toate ierburile ei udate de ploaie. Izbucniră mugete. Umbre se mișcară năprasnic și, cu salturi agile, pieriră sub bolțile de întuneric în partea dimpotrivă.

— Aiștia-s boii pădurii, zise Griga întorcînd capul și sticlindu-și dinții în lună.

— Ce este ? întrebă, mișcat, de Marenne.

— Am tulburat pășunea zimbrilor, răspunse Alecu Ruset.

Abatele se simți pătruns de un simțimînt de evlavie, privind minunea dumnezeirii, într-o clipă strălucită și fără pereche în eternitate. Îi păru că are nevoie de vorbe explicative și de elanuri lirice ; dar tovarășii săi își urmau calea, nepăsători. Dădu și el pinteni calului, înțepat în inimă încă de o nemulțămire. Apoi se mîngîie, cugetînd că-i obosit și-l așteaptă, la capătul acelei cărări cotite, odihna.

In fruntea șiragului, dumnealui șătrarul, pătruns de puterea miedului și de umezeala caldă a contășului, se aplecase cu totul înainte și abatele nu mai avu îndoială că acel care-i călăuzea prin templul lui Dumnezeu doarme, ori cel puțin dormitează, cu obrazul în coama calului, singura perină pe care o avea la îndămînă. Înțelese îndată însă că nu șătrarul era adevăratul călăuz, ci animalul cel cuminte al șătrarului, care pășea harnic pe drum știut, cumpănindu-și spre pămînt botul și afirmîndu-și la fiecare pas înțelepciunea. Din lumina poienii, dădură iar în întuneric și umblară așa multă vreme. Domnul de Marenne fu și el ispitit să imiteze pe șătrar și, cu greutate mare, izbutea să se ție treaz și dîrz în șa, socotind slăbăciunea cu care lupta drept o înfrîngere a nației sale ș-a regelui său. Biruința-i fu îndoielnică, totuși nimene nu putea să se laude că l-ar fi văzut oscilînd în șa, deoarece toți trecuseră prin eclipsele plăcute ale somnului. Toți se priviră însă treji și semeți cînd Lăzărel Griga, împlinindu-și timpul, se opri în marginea codrului și dădu un strigăt ascuțit și spăriat.

A doua oară bătea luna, și, subt o piclă argintie, pe-o costișă, se zăriră așezări negre de oameni.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns, măria ta... vorbi șătrarul. Acu îmi dai voie, măria ta, să mai răcnesc o dată.

— Răcnește, șătrarule, dacă ai plăcere, se învoi rîzînd beizade Alecu.

Răzășul slobozi încă un chiot ascuțit. Indată se aprinse o lumină la casele cele mai apropiate, în livezi și între saraiuri.

— Aista-i semnul meu, măria ta, ca să știe baba că nu mă-ntorc singur acasă...

Oftînd cu plăcere, de Marenne se opri la porți. Apoi împreună cu soțiile sale intră în gospodăria șătrarului într-o larmă întărîtată de cîni. In casa cea mare ardeau lumînări. In casa cea mică pilpîia focul în vatră. In pragul acestei din urmă încăperi, gospodina își aștepta domnul și oaspeții, potrivindu-și cu grabă părul cărunt subt o broboadă neagră de matasă.

— Avramie! strigă șătrarul descălecînd și lăsînd calul să se ducă singur la ale sale; iată, ți-am adus oaspeți de soi. Vină și te închină în fața măriei sale beizade Alecu. Și să știi că lîngă el se află un popă vestit de la țara Franțuzului. Fiind papistaș și iritic, adică nefiind de-o nație și de-o lege cu noi și neștiind nici limba noastră, lui să nu-i săruți mîna, însă de ospătat să-l ospătăm, muiere, ca să-și aducă aminte în toate zilele vieții lui. Așa dorește și măria sa beizade, după cît am înțeles.

— Șătrarule, răspunse Ruset, noi nu cerem decît o fărîmă de pită și-un ceas de odihnă. Rugăm pe cinstita gospodină să nu se tulbure și să nu se ostenească.

Gospodina se închină în fața beizadelei, sărutîndu-i mîna întinsă, fără s-o atingă cu degetele sale.

— Măria ta, zise ea, bine-ai venit la noi și te rugăm să nu te superi de pat rău și de hrană puțină. Din ce ne-a dăruit Dumnezeu, dăm și noi cu dragă inimă.

— Ai spus vorbă potrivită, Avramie, își lăudă șătrarul soția. Măria ta, te rog să afli că această femeie a mea, cu care trăiesc în bună înțelegere de treizeci de ani, cunoaște slovă și a primit în pruncie învățătură la mănăstirea Agapiei. Am fost binecuvîntați cu patru feciori și două fecioare. Toți, și băieți și fete, au ajuns cu bine stăpîni în gospodăriile lor. Ș-acuma trăind noi amîndoi singuratici și așteptînd sfîrșitul cel de obște, avem mare bucurie de oaspeți.

Fără a mai rosti vreo vorbă, jupîneasa Avramia se întoarse către cele două serve ale sale, care așteptau la ușa casei mici și, aplecîndu-se spre ele, le șopti porunci pripite.

Pe cînd oaspeții suiau în casa cea mare, domnul abate de Marenne auzi cîrcîiri de spaimă și bătăi de aripi în poiată și-l gîdilă o ascuțită plăcere, uitînd cu desăvîrșire filosofia și sentimentul milei. Gospodina împresură numaidecît, în odaie, pe cei doi oaspeți de soi și pe Turculeț, oaspetele deosebit al șătrarului, cu care avea el o vorbă : le împinse scaune acoperite cu poclăzi, încărcă pe brațe hainele groase, ca să le usuce de jilăveală la focul de jos ; apoi se întoarse îndată și aruncă din fugă pe masă față albă de pînză de in. Așeză sfeșnicele de alamă cu lumînări de ceară pe aceeași față și, între ele, o pită mare de grîu. Lîngă pită, brînză de burduf în strachină de lut. Lîngă brînză, cepe. Și lîngă cepe, un ulcior de vin.

— Slujitorii și oamenii dumneavoastră își au rînduiala lor în casa cea mică, lămuri ea cu umilință, plecîndu-se către baizade Alecu.

— Dar șătrarul Lăzărel unde-i?

— Vine și dumnealui numaidecît, măria ta, după ce tocmește cele de cuviință. Vă rog să nu vă supărați și să gustați puțin din ce se găsește gata, pînă ce-aducem altele.

Șătrăreasa se retrase cu grabă. Domnul abate de Marenne înțelegea că au loc jertfe și încep oficii culinare. Îi reveniră mai mult sub limbă decît în imaginație savuroase rețete de mîncări care se puteau face din acele jertfe, pe care și le închipuia jumulite, trecute prin pară de foc, albe și grase. Ținînd socoteală însă de acea — după cît se părea — brînză primitiv conservată și de acele legume usturătoare, bune numai în compoziții de sosuri, se îndoia că va avea parte să vadă înainte-i o bunătate de pasere domestică macar străpunsă de țiglă și rumenită în ton de aur vechi. Se hotărî să guste întîi vinul. Era un vin acruț, pe care-l prețui de puțină valoare.

Oftă după obicei, căci avea inima cam grasă, și se întoarse c-o figură destul de jalnică spre însoțitorii săi. Ei nu păreau impresionați de frugalitatea și lipsa de fineță a gustării. Căpitanul Ilie Turculeț, cu gravitate, cuprinsese în mîna stîngă o ceapă, care i se păruse mai în coloarea racului fiert. Potrivind-o la marginea mesei și ținînd-o strîns, izbi scurt cu pumnul drept, zdrobind-o. Plecîndu-și spre ea nasul, alese o bucată albă de miez, o presură cu sare, frînse o margine de pîne și începu să mestece cu plăcere din aceste două elemente, adăogind și brînză. După ce înghiți de cîteva ori, își turnă o ulcică din vinul acrișor și-o deșertă pe nerăsuflate, c-o poftă nemaipomenită.

— Domnule abate, îi zise zîmbind Alecu Ruset, care-l pîndea de cîteva clipe cu viclenie; așteptînd o

mîncare caldă, poate n-ar fi rău să încerci și domnia ta metoda căpitanului Turculeț.

— Să încercăm, răspunse domnul de Marenne, după o clipă de șovăire. Într-adevăr, n-avem de-a face cu ceea ce vedem, primitiv, simplu și gol, ci cu o complicație întreagă în care intră și foamea, setea și truda.

Pregătindu-și gustarea după metoda oșteanului, o înghiți și se miră: — Pîine, ceapă și filosofie: bun lucru!

— Cu condiție să nu fie prea des, adaose Ruset.

De Marenne gustă din nou vinul și-l aprobă, cu desăvîrșită îngăduință. Atunci, pășind cuviincios, se înfățișă oaspeților săi și dumnealui șătrarul Lăzărel Griga. Era cu capul gol și cu pletele pieptănate. Ochii și-i stropise cu apă rece. Se închină către oaspeți și le zise:

— Iertați-ne și primiți ce avem.

Fără să se așeze, se îndreptă spre boier.

— Măria ta, am două rugăminți și te poftesc umilit să-mi îngăduiești a le arăta. Măria ta, baba mea, ca muiere ce se află și cum e obiceiul muierilor, nu s-a putut stăpîni să nu înceapă c-un șireclic, punînd pe masă bucate reci și proaste înainte de a aduce zama și sarmalele, pe care le ținea în spuză, pregătite pentru soțul său. Te rog s-o ierți.

Cum sfîrși șătrarul aceste cuvinte, jupîneasa Avramia intră cu zama de găină aburind în străchini, avînd și pe servele sale după sine, cu alte străchini de zamă și de sarmale. Domnul de Marenne primi în nări mireasma și ochii i se înduioșară.

— Poftiți... șopti gospodina, cu fruntea plecată, împărțind linguri albe de lemn de paltin, și ieși îndată cu femeile.

Șătrarul aștepta să-și vadă musafirii gustînd. Cînd observă pe fața lui ava Paul ceea ce aștepta și ceea ce dorea, rînji ușor în colțul stîng al gurii, între țepii de arici ai bărbii, însă nu cu înfruntare. Așteptă pe franțuz să-și deie părerea în limba lui străină, către beizade, și înțelese că se spun lucruri de laudă, de și puține, căci lingura nu dădea pas.

Luîndu-și răgaz, după ce împinse la o parte strachina înflorită cu smalț, abatele privi curios la sarmale. Ochii nu mai văzuseră așa ceva, însă nările îi dădeau o bună înștiințare ; așa încît urmă pilda boierului ș-a căpitanului Ilie, aducînd cu lingura la buzele-i cărnoase unul din bulzișorii aurii. Indată ochii îi crescură rotunzi și sprîncenele i se înălțară.

Șătrarul rîse în sine cu fudulie și nu-și uită rînduiala vorbirii lui, înturnîndu-se iarăși către beizade Alecu.

— Măria ta, grăi el, sînt foarte bucuros că vă plac aceste bucate ale Avramiei, însă știu că vinul nostru de-aici nu-i vrednic de obraze ca ale domniilor voastre. De aceea să-mi dai îngăduință, măria ta, să fac a doua rugare.

— Slobod, șătrarule ; vorbește.

— Măria ta, să dai învoire să spun o istorisire.

Răzășul așteptă cu respect pînă ce măria sa mestecă și înghiți o sarmală prea fierbinte. Atunci i se rosti învoirea.

— Ascult, șătrarule.

— Mulțămesc, măria ta. Deci dar, ducîndu-mă eu odată la Cotnari, am făcut o petrecere cu unul Matiaș, care — zice el — ar fi fiind strănepot acelui vestit Feltin Sasu, pivnicer al lui Ștefan-Vodă Bătrînul. Macar că-i papistaș, eu cu dînsul m-am înțeles; ș-am petrecut noi ca frații. Acu, la despărțire, zice

acel Matiaş că tare i-a plăcut întîlnirea şi lucrarea aceea a noastră şi că el vra să pomenească precum ştie prietînia pe care am legat-o. Am, zice el, în nişte ulcioare bine smălţuite şi bine pecetluite, cu ceară, un vin vechi de la părintele meu, care vin mie foarte mult îmi place. Vreau să-ţi dau din el, ca, gustînd cîteodată, să-ţi aduci aminte de mine. Acesta vin — zice Matiaş — are asemenea putere într-însul încît, cînd vrea vlădica nostru cel bătrîn de la Cotnari să slujească, apoi bea numai un pahar — şi se poate scula şi poate umbla şi sluji. Altfel nu poate. Deci, iubite al meu prietin — zice Matiaş, — primeşte aceste ulcioare care au rămas de la cei vechi pivniceri şi adă-ţi aminte de mine. — Aşa, măria ta, eu am adus în pivniţă la mine zece ulcioare. Şi patru le-am băut cu oaspeţi pe care i-am avut. Iar cele rămase ţi le închin măriei tale şi acestui popă franţuz, dînd deocamdată la o parte vinul cel tînăr şi fără putere.

— Foarte bine şi foarte frumos! răspunse cu tărie beizade Alecu. Cum oi spune vestea bună lui ava Paul, el are să te binecuvinteze.

— Întăi s-aduc un ulcior să-l gustăm... răspunse, cumpănit, şătrarul. Iar pentru binecuvîntare să mă leşi, măria ta, s-aduc pe popa nostru Nicoară, moşul meu după mama.

Griga ieşi şi se întoarse curînd c-un ulcior smălţuit verde cu carele împingea dintr-o latură înaintea sa pe părintele Nicoară. Clericii se salutară cu frăţească dragoste, fiind la o omenească îndeletnicire; şi domnul Paul de Marenne observă cu oarecare mirare, însă discret, coada lungă împletită la spate a popei şi vîrîtă subt anteriu, precum şi barba revărsată în neorînduială, ca un măturoi cărunt, pe pieptul şi pe pîntecele său.

Griga coborî ulciorul cu grijă între ochii aţintiţi, şi de Marenne aşteptă întâi să vadă ce cuprinde, după povestea pe care i-o tălmăcise Ruset. Ulciorul cuprindea bun lucru. Ochii săi se sfinţiră şi se limpeziră.

— Binecuvintează, părinte! grăbi şătrarul pe popa Nicoară.

— Binecuvintează, Doamne, masa aceasta! cuvîntă părintele, făcînd cu dreapta semnul crucii asupra bucatelor.

De Marenne înclină o clipă fruntea în faţa semnului; apoi mai gustă o dată:

— A! a! a! făcu el pe trei tonuri felurite şi binecuvîntă şi el. *Bonum fuit istud, optimum hoc est!*

— Ce zice papistaşul? întrebă popa Nicoară.

— Zice că n-a fost rău nici celălalt, dar decît aista altul mai bun nu poate fi.

— Bune sînt toate, măria ta, mormăi apăsat preotul, cu privirea piezişă. Toate sînt bune, căci sînt de la Dumnezeu. Spune-i asta, măria ta.

— Părinte Nicoară, răspunse beizade, îi spun orice vrei şi te vestesc că ava Paul nu se dă înapoi să dezbată cu sfinţia ta orice fel de lucruri filosofeşti, căci e barbat învăţat.

— Ba asta nu, căci eu nu-s om învăţat, măria ta. Noi aicea abia ne vedem capul de treburi. Ba cu vitele, ba cu ştiubeiele, ba cu vinul. Ba cu botezurile, ba cu înmormîntările. Fug de colo-colo călare şi nu pot dovedi. Nici n-am vreme să slujesc la biserică. Aşa cîteodată mă opreşte acest nepot, din fugă, la un pahar de vin. Spune-i aşa papistaşului că noi n-avem ştiinţă multă, dar slujba ne-o facem; şi că nu vreau să mă clănţănesc cu el, pentru că Dumnezeu vede şi înţelege.

Ruset tălmăci abatelui această cugetare.

— Foarte adevărat şi adînc spus! zise de Marenne zîmbind către preot; şi îşi aplecă spre ulcică ochii înduioşaţi.

— Măria ta, urmă cam înfierbîntat părintele Nicoară; dacă vra papistaşul să cunoască ştiinţă de învăţătură, apoi, cînd a ajunge la Iaşi, să se înfăţişeze la înalt prea sfinţia sa kirio kir Dosoftei. Acela ştie nu numai sîrbeşte, ci şi elineşte şi latineşte. Să se ieie amîndoi la harţă, să se taie în vorbe ca-n săbii; ş-apoi a vedea franţuzul pe dracu!

Cu aceeaşi întărîtare, părintele cel zbîrlit se repezi la mîncări şi-şi turnă îmbielşugat din vinul acruţ. El nu voia să ştie de saşi şi de papistaşi, nici de vinuri din alt loc decît din satul lui şi din podgoria răzăşască, pe care le-au băut moşi şi strămoşi. Griga nu era de aceeaşi părere, şi preţuia în vîrful limbii şi-n nări nobleţa anilor vinului de la Cotnari. Domnul abate de Marenne împingea plăcerea şi mai departe: simţind în el năvală de sentimente de recunoştinţă, şi le înfrîna şi tăcea într-o reculegere pioasă, gustînd necontenit, puţintel şi delicat.

Într-această primă parte a ospăţului, răzăşiţa lui Griga intră cu claponii în tigliă. Atunci şi Griga se duse la beciul lui şi mai aduse un ulcior pecetluit. Cu rînduială şi domol lucrînd, pricepură atît domnul abate, cît şi beizade, cît şi ostaşul, că la acea gospodărie, din pătrar în pătrar de ceas, toate ale mîncării şi băuturii par mai bune.

Într-o vreme, părintele Nicoară găsi de cuviinţă să cînte ceva. Dar Griga Lăzărel îşi astupă urechile cu spaimă şi, mergînd spre uşă şi dînd-o de părete, făcu semn la lăutarii lui, care de mult aşteptau, să păşească înainte. Strecurîndu-se ţiganii cu diblele şi cu ţimbala lor, începură a cînta o melodie care nu fer-

mecă deloc urechile abatelui; totuşi, întovărăşind-o cu vinul neprețuit, o găsi acceptabilă şi în armonie cu pădurile şi cu sălbătăciile săracei Moldove. Mai mult decît suspinurile şi plîngerile instrumentelor îl interesau chipurile negre ou ochi scăpărători ale robilor, şi zdrenţele lor petecite şi felurit colorate şi gurile lacome cu dinţi albi de fiară tînără. — «De ce-or fi suspinînd aşa aceşti ţigani? se întreba întruna, fără să afle răspuns, abatele; şi de ce s-au întristat tovarăşii mei? De ce mai ales plînge acest popă, cu coama împletită şi cu barba fără sfîrşit?»

— Vinul însă e fără rival... vorbi el către Ruset, cercînd să-l scoată din gînduri negre.

Atunci boierul, fără să mai păstreze nici cel mai mic respect pentru cîntările artiştilor, le făcu semn să tacă şi răcni la ei, zvîrlindu-le cîteva bucăţi de pîne şi rămăşiţi de friptură; şi ţinu domnului de Marenne un discurs. Intăi crezu de cuviinţă să rîdă zgomotos.

— Domnule abate de Marenne, zise el, bine e să bei vin bun; rău e să umbli după aceea. Deci, să mai stăm aici, cît avem ulcioare. Bine-i să taci; dar mai bine-i să spui prostii. Rău e să nu bei. Şi mai rău e să bei vin prost, după ce ai băut vin bun. Aşa că trebuie să isprăvim ulcioarele pecetluite. Căci vinul ales, domnule abate de Marenne, îmblînzeşte mădularele, mintea şi sufletul. Imblînzindu-le, face pe om mai bun. Imbunătăţind pe om, Dumnezeu îl va primi bine la judeţul său.

Abatele ascultă cu luare-aminte şi aprobă. Trei lucruri — susţinu el la rîndul său, — trei lucruri, dacă nu sînt foarte bune, — sînt rele: *carmina, vina, pepo;* stihurile, vinul, harbuzul.

Ca şi cum s-ar fi înţeles deplin asupra unor grave chestii, amîndoi deodată se îmbrăţişară; ceea ce vă-

zînd lăutarii, începură din nou să hăulească și să plîngă. Atunci beizade Alecu, înălțînd fruntea, îi privi crunt și le porunci să-și închidă clonțurile.

Jupîneasa gazdă se strecură grăbită pe ușă aducînd veste nouă: plăcintele. Dumnealui șătrarul puse la locul de cinste alt ulcior. Și de Marenne făcu altă profesie de credință în ceea ce privește nemaipomenita potrivire între acea băutură veche și acele lucruri fierbinți și picante, cu crusta aurie. Ceru numaidecît rețeta și începu s-o scrie în tabletele sale. N-ajunse să înțeleagă însă raporturile și proporțiile, din pricină că toți din jurul său ajunseseră la o însuflețire înaltă. Îndeosebi căpitanul Ilie avea o figură disperată și prietinul său șătrarul îl mîngîia sărutîndu-l, îndemnîndu-l să uite toate și să dea totul la spate în noaptea aceea.

— Prințule, zise domnul abate, deschizîndu-și tot sufletul și tot zîmbetul, către tovarășul său; nu mă înșel afirmînd că acești doi oameni sînt cu desăvîrșire fericiți în felul lor. Eu, după cît ai putut să te încredințezi, sînt în stare să fac față celor mai ciudate feluri de bucate și să le apreciez. Pot să le și onorez îmbielșugat, udîndu-le în aceeași măsură cu vin generos; însă desfid pe oricine în această lume să mă vadă în starea în care se află domniile lor.

— Adevărat, răspunse Alecu Ruset; și mă mîndresc că-n privința aceasta pot sta alături cu domnia ta. Frăția noastră începe bine și se cuvine să ne îmbrățișăm și noi.

— Nu însă înainte de a istovi cu desăvîrșire ulciorul care ne desparte... încuviință domnul abate.

După ce istoviră ulciorul, binecuvîntînd conținutul lui, domnul Paul de Marenne, avînd spiritul limpede și foarte ușor, își simți deodată picioare de marmură.

Primi de la soţul său sărutarea de frăţie cu oarecare nelinişte ; după aceea se veseli nespus, absolut fără nici o pricină.

Fără îndemn, lăutarii îşi porniră iar tînguirea lor bizară — ca un freamăt al pădurilor şi ca un susur teluric. Dar beizade Alecu zvîrli între ei oala, care se făcu ţănduri, şi ei amuţiră, plecîndu-şi grumazurile.

— O, prietinule al meu nepreţuit, zise suspinînd beizade Alecu, plecîndu-se spre abate şi cuprinzîndu-i palmele pline şi moi ca nişte pîniţi proaspete ; dă-mi voie să-ţi spun că trebuie să aduci laudă lui Dumnezeu că te-a făcut om şi nu fiară, — franţuz şi nu moldovan, — nobil şi nu prost, — abate şi nu sfînt... Căci astfel poţi vedea mişelia întru care ne nevoim aici, noi desmoşteniţii, la hotarul barbarilor...

— Avînd asemenea vinuri şi asemenea reţete de plăcinte, puteţi fi nefericiţi ? întrebă cu nevinovăţie abatele, fără să izbutească a se clinti din loc.

— Putem fi, căci nimic nu poate răscumpăra dezechilibrul nostru. Ai putut să te încredinţezi că trăim, domnule de Marenne, într-un loc unde nasc şi trec vîrtejurile lui Dumnezeu ş-ale oamenilor ; unde calamităţile stau în lucruri ca mierea în flori. Aici ne veselim şi în altă parte pier oamenii de ciumă şi de sabie. Dumnezeu a îngăduit împăraţilor, foametei şi molimelor să-şi aducă aici cortegiul. Aici, pe acest colţ de pămînt, care a fost cîndva paradis, nu mai este nimic statornic. Şi domniile îndeosebi sînt mai schimbătoare decît toate. Pentru asta mă vezi pe mine, nobil şi fecior de voievod, stînd alături de oameni de rînd şi de sclavi, pe cînd părintele meu, care a fost uns cu mir, îşi pleacă fruntea în pulbere la Belzebut, avînd asupră-i sabie

amenințătoare. Vai de noi! — mai ales cînd se întîmplă să ne lovească și altă nefericire, mai cumplită decît toate!

— Pot să aflu și eu, prințule, ce altă nenorocire mai poate avea loc după atîtea cîte mi-ai înșirat?

— Pentru mine, domnule și iubite prietine, cea mai crudă este iubirea.

— Ah! dumneata numești asta nenorocire? Faci probabil o greșală de dicționar.

— Ba o numesc astfel și am dreptate. Am aici, la piept, o scrisoare de la acea care mă iubește și căreia mă închin. Această scrisoare cuprinde puține cuvinte și multe lacrimi. Stăpînii fireşti ai aceleia care mi-i dragă, domnule abate, n-ar primi niciodată să mă vadă alături de dînsa.

— De ce, prietine?

— Sîntem despărțiți cu blăstăm, domnule abate. Părintele meu a căzut, așa cum am avut cinstea și durerea să-ți spun. Antonie-Vodă Ruset e mazil la Țarigrad. Asemenea cădere și soartă — i-a pregătit cel care-a venit la Iași luîndu-i locul, adică Georgie Duca-Vodă. Eu, pe de altă parte, sînt pentru acest Domn nou un spin pe care cu greu îl sufere și pe care ar dori să-l smulgă și să-l calce în picioare. Nu poate face asta pentru unele legături bune ale mele cu serascherul de la Obluciţa. Mă îngăduie în țară și deoarece mă socoate nebun și cu puțină minte — căci îmi plac prea mult petrecerile și vinul. Ai să înțelegi îndată de ce-ți spun toate acestea, cînd vei afla că dragostea de care-ți vorbesc o am cu domniţa Catrina, fata lui Duca-Vodă.

Domnul de Marenne suspină, neavînd nimic de adăogat acestei catastrofe. Beizade Alecu urmă, rîzînd cu amărăciune:

— Să nu crezi, iubite domnule de Marenne, că nu-mi dau socoteală de ce spun. Dar tocmai starea în care mă aflu îmi îngăduie să-mi deschid sufletul. Pricep că nu te interesează nimic din această complicație a vieții mele. Totuși și domnia ta ești în situația de a mă înțelege.

— Sînt ! mărturisi cu noblețe domnul de Marenne.

— Ești deci în stare de a mă înțelege și poți să mă compătimești.

— Pot ! întări abatele, și vreau să-ți dau un semn de simpatie și legătură eternă între noi, însă nu mă pot clinti din locul în care mă aflu.

Se priviră amîndoi ca din depărtări, întinzînd brațele pe deasupra mesei, găsindu-se și strîngîndu-și mînile.

— Pot să-ți povestesc, întrebă cu ochii umezi Ruset, cum s-a întîmplat această nefericire a vieții mele ?

Blajin și cu glas dulce, abatele își înclină fruntea :

— *Cedamus amori*... Să vorbim de nefericirea domniei tale, prințule. Mă grăbesc s-o proclam fericire, — orice-ai spune. Aș dori să mai pot suporta și eu asemenea lovituri, dar nu mai este cu putință ; ș-atunci mă mulțămesc să filosofez asupra lor. După cît se pare, prințule, v-ați văzut și v-ați iubit : povestea nu poate începe altfel.

— Așa este, domnule abate. Ar trebui să mă mir de unde ai aflat. Totuși sînt în stare să nu mă mai mir și să mai bem o ulcică din vinul lui Griga sau mai bine zis al lui Matiaș, nepotul lui Feltin Sasul. Am văzut-o la mănăstirea Neamțului, iubite domnule de Marenne.

— Nu cumva iubita domniei tale e călugăriță ? Atunci ai dușman pe însuși Dumnezeu.

— Nu. E fecioară de domn şi-i şi logodită fără voia ei c-un om schilod pe care nu-l poate suferi. E vorba de Ştefan, feciorul Radului-Vodă, — pe care aş dori să-l ştiu mort ori nebun cu desăvîrşire. Am văzut-o, prin urmare, la mănăstirea Neamţul. Acolo se dusese cu maică-sa Nastasia-Doamna, de sărbătoarea Înălţării, anul trecut. Ieşind de la o vizită pe care o făcuseră amîndouă acelei faimoase Ruxanda de care desigur ai auzit, am văzut-o. Prin mulţimea îmbulzită, cîteva clipe copila s-a pierdut de Doamna Anastasia. Privea în juru-i spăriată. M-am apropiat, i-am dat mîna, ş-am dus-o la maică-sa. I-am spus atunci cîteva cuvinte.

— Înţeleg şi ştiu ce cuvinte... oftă abatele. Atîta este ?

— Atîta. Intrînd apoi şi eu la domniţa Ruxanda, care mi-i rudă şi mătuşă, eram aşa de aprins, încît i-am mărturisit mai multe decît se cuvenea. Atunci bătrîna a suspinat şi şi-a adus aminte de iubirile şi nefericirile tinereţelor ei şi m-a mîngîiat, încredinţîndu-mă că va găsi vreme să şoptească fetei ceea ce doream.

— Iată ce se chiamă operă de binefacere. Această domniţă Ruxanda, prinţule, este desigur aceea despre care am auzit în Franţa şi-n Polonia. A fost fiică a Voievodului Vasile Lupu şi soaţă nefericită a lui Timuş Hmelniţki, hatmanul căzăcesc. Am admirat, la Cracovia, un portret al ei din tinereţă şi îţi mărturisesc că am avut obscure păreri de rău...

— Intr-adevăr, răspunse Ruset, a fost o minune a lui Dumnezeu şi acum e o biată fiinţă întristată. Ea a fost mesagerul iubirii mele.

In această clipă se înalţă cu putere glasul şătrarului, dînd învăţături căpitanului Turculeţ :

— Să ştii tu, îi zicea, că mie, cînd mă îmbăt, îmi vin felurite gînduri care mă bucură, căci ele mă deosebesc de ceilalţi oameni. Ei umblă pe spatele calului ; eu vreau să umblu cu calu-n spate. Ei umblă pe-o cărare ; eu vreau să umblu pe două.

— Are dreptate, aprobă Ruset, şi începu să explice domnului abate descoperirea răzăşului. Nu izbuti însă deplin ; şi din această clipă, fiind foarte fericiţi amîndoi, zîmbind şi înţelegîndu-se, părăsiră discursurile ca ceva cu totul nefolositor. Curînd se răsuciră în două poziţii felurite şi călătoriră spre visuri. Şătrarul făcu lui Turculeţ semn spre ei, cu ochiul sting şi cu colţul gurii încreţit dispreţuitor. Artiştii pămînteni puteau hăuli în voie. Îi asculta părintele Nicoară, mîncînd încă şi gustînd cu îndărătnicie din vinul strămoşesc.

VII

Unii sfătuiesc, alţii dorm

Domnul abate era mai trudit. Cu gura uşor căscată, dădea drumul unei respiraţii cîntate. Mîna dreaptă îi era pe masă, cu degetele ca o ghiară alături de ulcică, cu stînga căzută în lungul trupului. Cu spatele sta bine rezemat de turnul de perini, poclăzi şi lăicere, clădit în fundul patului celui mare, în ungherul de la miazănoapte al odăii. Obrazul lui slobozit din stăpînirea voinţii arăta trăsături de bătrînel, muiate şi rotunzite într-un fel de bunătate copilărească.

Figura palidă a lui beizade Alecu era concentrată, cu fruntea încreţită între sprîncene. Somnul lui nu era senin ca al lui ava Paul. Boierul nu-şi isprăvise

neliniștea zilei și urma să trăiască întreg și cu putere în vis.

I se arătă ceva cu totul ciudat, însă aeve. Îi sta înainte Dumnezeu, cărunt și bărbos, cu mînile în șolduri, cu giubeaua filfîind, cu ciubote mari în picioare. Îl mustra c-un glas înfricoșat:

— Tu ești acel cocon nebun, carele nu te-ai temut de nimic pe lumea asta?

— Eu sînt... suspină beizade.

— Nu te-ai temut de nimica și de nimene, căci te-ai știut feciorul lui Antonie-Vodă; și, fiind subt ocrotirea părintelui tău, ai săvîrșit multe blăstămății, cu alți feciori buiaci ca și tine, nărăvindu-te în jocuri și beții...

— Doamne, sfinția ta nu osîndești pe băutorii de vin. Așa spun și prietinii mei ava Paul și părintele Nicoară.

— Pentru vin nu te osîndesc. Însă ai furat de prin sate muieri și fecioare, care ți-au plăcut, și-ai petrecut cu dînsele în desmierdări. Bătîndu-ți astfel joc de ele, s-au burzuluit creștinii blăstămîndu-te și pîrîndu-te. Însă Vodă, fiindu-ți părinte, nu te-a certat precum se cuvenea, nici cu toiagul, nici macar cu vorba.

— Doamne, părintele meu a fost bun, și blînd, și, cît a stătut el în țara asta, n-a scos rînduieli nouă, și norodul a trăit în bielșug și pace. Dacă a greșit ceva — pedeapsa lui a fost crîncenă, căci necredincioșii l-au muncit ca pe Domnul Hristos. Iar pentru cele care le-am făptuit eu, de care vorbești sfinția ta că sînt rele, de ce să mă pedepsească? N-au fost rele, ci bune — așa mărturisind acele cîteva muieri și fecioare cu care mi-am petrecut primăverile.

— Cum îndrăznești beizade, a vorbi astfel?

— Îndrăznesc, Doamne, căci nimeni nu poate pe-

trece cu o femeie fără voia ei. Așa ai zidit-o știința ta și altfel nu poate să fie.

Atunci Domnul Dumnezeu a zîmbit a rîde. Și beizade văzu în fața sa pe popa Nicoară, fără a-și mai aduce aminte că era Dumnezeu. Îi făcea un semn cu cana de vin și bău un gît.

— Ascultă, beizade, îi zise, să știi că de acele fapte are știință și Duca-Vodă. Și a pus pe unii mazili să facă pîră, cu jalobă scrisă. Vrea să te supuie și să te lovească.

— De ce, părinte? Eu, lui Duca-Vodă, nu i-am pricinuit nici un rău.

— Nu i-ai făcut nici un rău, zici tu, iar eu nu le cred; și el te socotește printre dușmani. Aflînd și de domnița Catrina că ți-ar fi scris răvaș, s-a înciruntat și-a hotărît să stîngă neamul lui Antonie-Vodă.

— Într-adevăr, părinte Nicoară, mi-a scris domnița Catrina carte pentru mucenicia vieții sale. Mărturisind drept, eu pe măria sa Georgie Duca îl socotesc dușman și varvar — pentru toate cîte-a uneltit împotriva părintelui meu. Floarea pe care o are în grădină n-aș lua-o numai din dragoste, ci și pentru ura mea împotriva lui. Eu, Doamne, te rog să-mi ajuți a-mi îndeplini socotințile și-ți făgăduiesc lumînări și slujbe la nouă sfinte mănăstiri.

Dumnezeu ori popa Nicoară se apropie binecuvîntîndu-l și-l bătu pe umăr. C-un suspin, beizade Alecu deschise ochii și văzu lîngă el pe căpitanul Ilie Turculeț.

Alungînd cu mîna fantoma din fața ochilor, cercă să-și aducă aminte de ce i s-a întîmplat c-o clipă mai nainte și nu izbuti. Întrebă cu tulburare:

— Ce este?

Apoi zîmbi, privind în juru-i:

— Mi se pare că popa nostru Iranţuz doarme.

— Doarme de două ceasuri, măria ta.

— Atuncea numai noi doi sîntem treji. Ceilalţi unde sînt?

— Măria ta, părintele Nicoară şi cu Griga şătrarul, veselindu-se foarte, au luat cu ei lăutarii şi au ieşit în sat pe la prietini, ca să-i scoale din somn, să cinstească cu dînşii. Socot că nu tîrzie vreme au s-aducă aicea tot satul. După cît am înţeles, vor să rînduiască pe loc un botez ş-o cumetrie.

— Atuncea popasul nostru-i cu întîrziere, prietine Ilie. Mie asta-mi place.

— Nici eu nu pot să spun că mă scîrbesc, măria ta. Însă macar că n-am lepădat nici o oală cu care m-a cinstit răzăşul şi vede orişicine că m-am îmbătat şi eu cum se cuvine, — măria ta, nu pot să uit că pe popă mi l-a dat pan Valerie în samă cu poruncă să-l pun viu şi nevătămat pe ziua de mîini în tîrg la Iaşi, la scaunul lui Duca-Vodă. Aşa că trebuie să poruncesti măria ta ce este de făcut.

Alecu Ruset rămase gîndindu-se. Înlătură cu luareaminte dopul ulciorului, îşi turnă puţin vin în ulcică şi gustă. Astupă iar ulciorul.

— Asta îţi arată, Ilie, că de şi sînt şi eu într-o stare ca a ta, nu-mi pierd rînduiala. Mi se pare c-am hotărît drum pînă la Cotnari şi Hîrlău.

— Dumnezeu ne-a îndreptat cararea altfel, măria ta.

— Ştiu, Ilie. Nu pentru proastă fală aş vrea să mă abat la casa mea cu ava Paul; căci după ceea ce am săvîrşit aici, nu mai rămîne bucurie pentru altele. Ca-n dragoste, — cele de pe urmă par sarbede pe lîngă cele dintăi. Aşteptam o carte de la Iaşi. Răvaşul

tău m-a pornit de acasă înainte de a primi ce aşteptam. Aflînd şi cele întîmplate la Săbăoani, am vrut să abat din nou la Hîrlău, ca să văd dacă nu s-a întors călăreţul care ne slujeşte.

— Răvaş de la domniţa Catrina? întrebă şoptit căpitanul Ilie.

— De la ea. Am nevoie să ştiu dac-a plecat din nou ştafetă către Balaban, la Liov.

— Alta, măria ta? Poate-i nevoie s-o prind şi pe asta?

— Nu. Ai prins pe una şi-i destul. Nici nu visează Duca-Vodă cine i-a robit sluga. Şi nici prin minte-i trece că cel care a ceţit răvaşul a înţeles ce scrie în el. Acuma, dacă trimete alt răspuns acelui om al său de încredere Balaban, eu pricep că n-are linişte, şi pune preţ de moarte pe anume cărţi cu iscălitura şi pecetea sa, aflate la Liov.

— Acestea-s treburile şi socotelile măriei tale, zise cu nepăsare Turculeţ. Dacă ce-am făcut eu ţi-a folosit, mă bucur.

— Acuma, căpitane Ilie, dacă am vestea pe care o aştept, apoi eu mă pot înfăţişa fără grijă la Iaşi şi pot chiar sta de vorbă cu luminăţia sa Vodă.

— Măria ta, acest gînd e cam cu primejdie. Eu dau pe ava Paul pe samă şi mă întorc la ale mele. Duca-Vodă e om cu toane.

— Cu toate acestea, zimbi beizade, eu am să fac ceea ce spun.

Turculeţ clătină din cap, aşteptînd ziua şi trezia, cu alte gînduri mai cuminţi. Ruset îl pricepu.

— Prietine Ilie, mi se pare că mă cunoşti. Mintea asta n-o strică niciodată petrecerile şi vinul. M-am fudulit c-aş fi stat treaz. Dar dac-am dormit două cea-

suri, mi-am venit în fire pe jumătate. Jumătatea cealaltă rămînînd neatinsă, mă pot socoti om întreg.

— Aştept ceas fără laudă, măria ta.

Beizade rîse şi-şi bătu tovarăşul pe umăr.

— Adevărat, Ilie, că cu tine nu mă pot măsura într-acestea. Tu eşti din seminţia celor de fier şi nu te-am văzut căzut la beţie niciodată. Sînt şi alţii însă, care, umblînd pe arcuri moi, se cufundă şi se înalţă fără a cădea. Aşa-i acest şătrar care ne-a cinstit cu bun vin. Mai sînt unii care la vin bun îşi ascut judecata şi înţelegerea. Aşa sînt eu. Insă cel mai vrednic e ava Paul, care doarme.

Domnul abate de Marenne oftă prelung prin somn.

— Atuncea ce facem, măria ta? întrebă Turculeţ.

— Iată ce facem, Ilie. Dai din partea mea poruncă lui Vîlcu Bîrlădeanu să pornească pe loc la Hîrlău. Dac-a sosit răvaş ori răspuns, îmi aduce răvaşul ori răspunsul, — aici, ori pe drum spre Iaşi. Cînd Dumnezeu a binevoi să ne descurce de-aici, plecăm şi ducem pe ava franţuz la scaun. Acolo, Ilie, ai să afli că m-am înfăţişat lui Vodă, ca să mă cunoască şi să se teamă de mine. Să se teamă de mine, ca să mă lese să trăiesc la pămîntul meu — şi să fie cu frică să nu mi se clintească un fir de păr din cap. Să-mi văd de ale mele petreceri, pînă ce va veni vremea să îndeplinim fapta de care am vorbit.

— Asta o putem face şi mai degrabă, măria ta. O domniţă nu-i mai greu de furat decît o fată de rînd.

— Nu, Ilie, nu-i vremea. Aştept mazilia lui Duca. Vreau să aibă două bucurii.

— Cum socoţi, măria ta, şi cum porunceşti. Eu mă duc să trimet pe Bîrlădeanu.

Beizade Alecu rămase cîtăva vreme singur şi privi neliniştit în juru-i. Abatele se lăsase treptat în un-

gherul patului celui mare. Își urma cîntarea ușoară a respirației și trupul i se odihnea bine. Pe cînd în sine, cu toate că n-avea oboseală, Ruset simțea un painjeniș ghimpos. Visul i se șterse, veninul lui îi rămăsese însă în inconștient, și-i pătrundea și-n ceasul de trezie prin preocupări nouă care-l chinuiau. Printr-o hotărîre pe care știa s-o ia în împrejurări deosebite, cerca să se scuture de ultimele fumegări ale beției. Obrazu-i rămăsese dungat în frunte și-n ochii ațintiți se perindau icoane care nu erau decît răsfrîngeri ale judecăților, prepusurilor și planurilor lui.

«Trebuie să fim totuși cu luare-aminte...» murmură el.

In tăcerea odăii, răzbătură trîmbițările cucoșilor de-afară.

«Cîntă cucoșii straja a treia, socoti beizade în sine: nu mai avem decît două ceasuri pînă la ziuă.»

Alte glasuri de cucoși răspundeau din satul risipit pe vale. Un tropot de cal dudui în bătătură.

«Pleacă Bîrlădeanu», gîndi Ruset și-și înălță ochii spre ferestre, unde bătea încă lumina lunii pline.

— Am trimes pe Vîlcu, grăi Turculeț intrînd. Și-ți mai dau, măria ta, o veste bună. Gospodina de gazdă pregătește potrocul cel de cuviință.

— Toate sînt bune, prietine Ilie, și vom gusta acel potroc, după cum e datina, ca să risipim fumurile vinului. Să ne nevoim a deșerta și ulcioarele care au mai rămas șătrarului. Vom face tot, ca oameni cumsecade, care nu disprețuiesc petrecerile. Nu uităm însă ale noastre.

— Măria ta, văd că te gîndești bine la ceea ce trebuie.

— Nu se poate, prietine, să nu ne gîndim. Mai știu, Ilie, că nu-i înțelept acel care se bizuie pe zile

frumoase de april, pe desmierdările femeilor și pe mila celor mari. Așa că am a fi cu mare băgare de samă la Iași, la Duca-Vodă.

— Precum am avut cinstea să spun și eu măriei tale.

— Ale mele gînduri și judecăți sînt mai tari, căci eu cunosc mai multe decît tine, prietine Ilie. Totuși, bine cumpănind toate, văd că pot îndrăzni mult.

— Măria ta, oare este într-adevăr nevoie să îndrăznești?

— Este nevoie, Ilie, să ajung la Iași și să mă aflu macar o noapte acolo. Și-n sara ori noaptea cît voi sta în Iași, am nevoie să văd numaidecît pe domnița Catrina.

Turculeț clătină din cap.

— De ce clatini din cap? Mă socoți nebun și prăpădit de dragoste? Am nevoie s-o văd, nu ca să-i spun vorbe deșarte, ci ca s-o leg prin jurămînt. Nu-s destul cărțile mele; trebuie să ajung și eu lîngă dînsa.

Beizade avu rîsu-i scurt, c-o încrețitură răutăcioasă a buzelor și c-o privire piezișă. Abatele de Marenne se suci o clipă în locul lui și deschise ochii. Ruset se înălță în picioare și-l salută ceremonios.

— Ce este? plecăm? întrebă zîmbind domnul de Marenne și apoi căscă prelung. Mi se pare c-am dormit puțin. Sînt gata să continui, dacă se poate. Mă scol numaidecît să încalic, dacă e nevoie.

— Plecăm, răspunse grav beizade.

De Marenne se ridică din colțul lui și privi cu luare-aminte pe tovarășul său.

— Ce s-a întîmplat, prințule? nu cumva vinul îți conferă o severitate hursuză? Eu, dimpotrivă, mă sim-

ţesc uşor şi bine şi marmura picioarelor mele s-a topit. Dacă doreşti, plecăm pe loc la Iaşi.

— Mai întâi la Cotnari şi la Hîrlău... sugeră cu glas serios beizade.

— A da, uitasem. Vinul vechi şi petrecerea ne-au ieşit însă în drum pe neaşteptate. Aş prefera să isprăvim aici ceea ce avem datoria să îndeplinim acolo. Două împrejurări fericite nu pot avea loc în acelaşi ceas. Mă mulţămesc cu aceasta, dacă nu te superi. Dacă însă poruncşti altfel, nu mă împotrivesc, căci am descoperit în mine, în puţină vreme, o mare iubire şi-o mare admiraţie pentru domnia ta.

— Fie, răspunse zîmbind Ruset. Îmi rămîi însă dator, domnule de Marenne, cu satisfacţia şi plăcerea la care deocamdată am renunţat.

— A, ştiam că am de-a face cu un prietin nepreţuit... cîntă înduioşat abatele. Am dat o luptă, prinţule, cu acest şătrar, şi-mi recunosc înfrîngerea. De mai mult nu mă simt în stare. Îţi mulţămesc că hotărăşti plecarea la Iaşi. Probabil că şi domnul Griga doarme. Vom avea grijă, luîndu-ne rămas bun de la doamnă, să-i lăsăm salutări şi mulţămiri. Nu-l mai tulburăm. Aşa cere buna-cuviinţă.

— Să plecăm, hotărî beizade. Nimic mai uşor. Dar, mai întâi, să ne supunem legii.

— Este o lege?

— Este: legea pămîntului, care aici e absurdă, de şi se chiamă tot bună-cuviinţă. Trebuie să sorbim tot în acest loc o zamă acră care se chiamă potroc. Din punct de vedere medical, se pare că-i folositoare deoarece alungă nourii vinului.

— Cum se chiamă?

— Potroc.

— Curios; trebuie s-o însemn; și dacă-i bună de ceea ce spui, mă interesează foarte mult rețeta. Intre lucrurile bune ale vieții, fără îndoială vinul trebuie foarte sus pus, dacă n-ar avea inconvenientul unei deșteptări penibile. Corectivul de care-mi vorbești e vrednic să fie cunoscut. Eu mă supun. Și pe urmă, imediat, plecăm.

— Desigur, domnule de Marenne, — după ce vom bea cu răzășul ulcioarele hotărîte. Mai avem cîteva.

— Dar domnul Griga mi-ai spus că doarme.

— Rog să fiu iertat; eu n-am spus asta. Nu doarme; s-a dus să deștepte prietini și neamuri, ca să-i aducă, aici, la ivirea zorilor, să dea mai multă amploare serbării sale. S-a dus să deștepte satul cu muzică. E un luptător, pe cît se vede, remarcabil.

— Hm! îngînă de Marenne; bătălia încă nu s-a isprăvit. Curaj. Să primim provocarea.

— Cu toate acestea, domnule de Marenne, astăzi ar urma să fim la Iași. Măria sa Duca-Vodă ne așteaptă, după răspunsul care i s-a trimes.

— Atunci cum facem, prințule? După ce mi-am pierdut toate ale mele la granița polonilor, ar fi posibil să rămîn și eu pierdut pe drum? Asta ar fi mai presus de orice închipuire. Dă-mi voie să declar că solul regelui Ludovic trebuie să fie strict la datoria sa. Pe cît se poate... adăogi el blînd, destupînd și el cu grijă ulciorul început și turnîndu-și un strop de vin rozalb.

Domnul abate de Marenne înghiți picăturile de soare lichid cu delicatețe, cum avea obiceiul, și, înviorat, se săltă și începu să facă cîteva mișcări prin odaie, ca și cum în urechi i-ar fi sunat un accent de menuet. Apoi rămase ascultînd. Muzica închipuită urma să se audă într-adevăr, înăbușită și de departe.

— Mă înşel? întrebă el, ascultînd cu capul plecat. Vine domnul Griga? Prin urmare e adevărat?

Ruset rîdea, însă cu dunga din frunte nedescreţită.

— Prietine Ilie, zise el către oştean, ava franţuz e un om de care cu greu am să mă despart; căci, pe cît văd, lipsea vieţii mele. Aştept de la dînsul, cînd vom ajunge la Iaşi, o slujbă pe care nu mi-o poate face nimeni altul. Cu atît mai vîrtos cată să nu întîrziem mai mult decît trebuie. Rînduieşte deci să fie oamenii gata.

VIII

Moldovenii cunosc leac pentru mahmuri, ori de ce naţie ar fi.

Cînd gospodina lui Lăzărel Griga, cu aceleaşi mişcări de servă supusă, intră şi aşează pe masa ospăţului potrocul bun pentru mahmuri, abatele ceru reţeta.

— Întăi gustă, domnule abate, îl îndemnă rîzînd Alecu Ruset.

Abatele de Marenne gustă şi-şi simţi coroana de păr din jurul tunsorii monahale zbîrlindu-se. Închise ochii şi strînse fălcile. Apoi aşteptă atent să vadă ce i se întîmplă. Sorbitura acră şi fierbinte îi răcori deodată arşiţa lăuntrică, şi-atunci simţi nevoie să mai guste o lingură. Cercă şi a treia oară, uitînd de reţetă. Însă Ruset i-o dădu cu bunăvoinţă.

— Asemenea preparat, domnule de Marenne, nu vei întîlni nicăieri, în cuprinsul lumii civilizate. Carnea de pasere bine îngrăşată nu-i gătită cu apă, care, după o zicală a breslei noastre, nu-i vrednică de nimic. Moldovenii, oameni cu imaginaţie, adaogă că nu-i bună de pus nici în ciubote. Dacă vrei, notează şi-acest dicton. Apa acestei fierturi e înşelată şi prefă-

cută printr-o fermentație de tărîță de grîu și mei. I se adaogă o creangă de cireș. Și după ce-i așezată pe cuptor, la căldură, gospodina care a oficiat, după un ritual străvechi, asmuță glas de ceartă asupra cuiva mai tînăr. Îl asuprește și-l lovește chiar. Numai astfel fermentația capătă aciditatea necesară. Eu bănuiesc că se spun și vorbe de descîntec, dar le știu numai femeile...

De Marenne înțelegea cum stau lucrurile și afirma că înregistrează bine în memorie ce i se spune. N-avea însă vreme să întrebuințeze tabletele, căci mîinile îi erau ocupate cu lingura de lemn.

— În orice caz, se întoarse el mirat către Ruset, zama asta nu m-așteptam să-mi pară așa de rea la început și așa de bună pe urmă. E o chimie pe care noi n-o cunoaștem și rețeta, mărturisesc cu rușine, am uitat-o îndată ce mi-ai comunicat-o. Am reținut numai cearta și bătaia; desigur însă că nu sînt îndestulătoare.

Pe cînd își urma iar cu hărnicie sorbiturile, se auzi afară glasul lui Griga, în zvonul lăutarilor. Venea cu prietini și neamuri. Larma rămase afară; el intră semeț înăuntru, dar se închină cuviincios.

— Cinstiților oaspeți, zise el cu tărie, am venit să isprăvim ce-am început.

— Se poate, răzășule, se învoi Ruset. Noi ne facem datoria; și la răsăritul soarelui încălicăm și pornim la drum.

— Mă supun și încuviințez, măria ta, răspunse Lăzărel Griga, închinîndu-se iar. Caii au fost scoși, slujitorii așteaptă și nu rămîne decît să isprăviți această sorbitură și vinul care ne-a rămas în acele ulcioare vechi pe care le am dar de la prietinul meu Matiaș. Domniilor voastre au fost juruile. Cu alții nu mai pot

gusta din ele. Iar dacă veţi binevoi a gusta şi din cofăielele pe care le-au adus stăpînii acestui sat şi ai acestor podgorii, venind cu mine şi cu lăutarii, ei foarte mult s-or bucura. De nu veţi putea, s-or mîhni şi pe urmă le-a trece. Insă ce-i legat cu jurămînt nu puteţi lepăda. Aşa că, cele rămase ulcioare, în număr de două, stau după uşă şi aşteaptă să fie uşurate, ca să răsufle şi ele şi să meargă la hodină.

— Doresc să cunosc discursul acestui om detreabă... vorbi de Marenne, împingînd strachina la o parte şi întorcîndu-se către tovarăşul său. Beizade Alecu îl vesti despre primejdia care-i ameninţa afară. Abatele rămase gînditor.

— In privinţa vinului din ulcioare, cinstitul şătrar are dreptate... hotărî el. Ruset se veseli şi simţi şi-n el, cum simţea şi-n oaspete, aţiţarea de viclean îndemn a drojdiilor nopţii. Hotărîrea lui totuşi era mai dîrză şi mai trează. Gustă din potrocul gospodinei Avramia, se înălţă şi se încinse. Zîmbetul obişnuit al feţei lui era o mască, după care se încîlceau preocupări subtile.

— Domnule abate, sînt la dispoziţia domniei tale, rosti el, curtenitor.

— Intr-adevăr, e nevoie de atîta grabă? oftă de Marenne, găsind iarăşi plăcere în ulciorul lui Matiaş. E ciudat, ce bun pare iarăşi vinul după această zamă neaşteptată. Surprizele pe care le rezervă Dumnezeu oamenilor sînt nesfîrşite. Prinţule, cît avem de umblat pînă la capitala Moldovei?

— Domnule de Marenne, avem de făcut ceva mai mult de două poşte. Umblînd bine şi fără întîrziere, la ceasul al patrulea din zi după modă orientală, cînd Vodă se aşază la masă, putem intra la Curtea Domnească.

— Să dăm laudă lui Dumnezeu. Avem vreme destulă.

Griga, oficiind, deşertă urciorul în ulcele. Luă pe-a sa, puse pe-ale cinstiţilor săi oaspeţi în mînile lor şi, deschizînd uşa, dădu un răcnet către neamuri şi prietini. Ruset ieşi în cerdac. Odihnind o clipă ulcica, trăgîndu-şi mantia în grabă şi apucînd iarăşi ulcica, de Marenne îşi urmă soţul. Griga veni şi el, cu vinul înălţat, jucîndu-l în lumina rece a dimineţii. Larmă sălbatică îi întîmpină. De Marenne văzu feţe felurite de bărbaţi, — prea vesele pentru acel ceas. Iertă însă acea izbucnire distonantă gîndindu-se şi la omeneasca sa îndeletnicire din vremea nopţii. Un orator ridicase glasul cu o silinţă nefirească, din pricina răguşelii, şi cu un nas care-i dădea drept să iasă în fruntea tuturor prin mărime şi coloare.

— Ce doreşte? ce doreşte? se interesă abatele, cu bunăvoinţă.

— Ne explică, domnule de Marenne, pricina nefericirii lor.

— Care nefericire? Nu înţeleg nimic. Îi văd într-o stare care exclude acest cuvînt.

— Domnule abate, răzăşul cel cu nasul roş ne informează textual că altceva n-a mai rămas oamenilor, în zilele acestea rele, decît să plîngă ori să petreacă. Ei preferă a doua alternativă. Aici, în ţara asta, zice el, nu-i sigur nimic decît birul şi moartea. De aceea veselia lor e fiică a disperării. Mai cer, domnule abate, să bem din cofele cu vin nou pe care le-au adus — fiecare din via sa.

Abatele de Marenne se simţi tulburat, nu atît de acest din urmă îndemn, pe care nu-l socoti decît o glumă, cît de asociaţia de idei şi tablouri, care îi apăru deodată în contrast întunecos, unind apariţia troglo-

ditului în această deşartă larmă care-l împresura. Îi sîngeră inima, împunsă de-un spin, şi-şi plecă fruntea aburită. El se lăsase întreg şi docil prietiniei şi petrecerii, pe cînd în cei din juru-i ora era picurată de venin. La lumina zilei, Turculeţ îi apăru sumbru şi aspru ca un simplu mercenar de jaf ; Lăzărel Griga, c-un rînjet strîmb ; pînă şi figura simpatică şi nobilă a lui beizade Alecu părea a avea altă mască şi zîmbea în altă lumină. Se îndoi totuşi de sine însuşi şi de propria-i judecată, umilindu-se şi socotindu-se şi el altul decît în zilele în care nu avea a-şi face nici o mustrare.

Incălecă, alături de Ruset. Iar şătrarul, rămînînd neînduplecat în hotărîrile şi jurămintele luate, aduse două ulcioare rămase de la Matiaş. Au trebuit amîndouă deşertate, stînd călare, cu armele puse şi cu frîiele strînse. Griga fu însfîrşit mulţămit şi rînji. Abatele fu mai puţin mulţămit, însă zîmbi.

— Prinţule, vorbi el în clipa din urmă, te rog transmite şătrarului şi doamnei sale cele mai calde mulţămiri pentru acest ospăţ, pe care nu-l voi uita. Trebuie să-mi însemn asupra lui mai multe lucruri, între care, mai ales, două reţete. Şi te-aş ruga stăruitor să-mi comunici în taină partea mea de contribuţie bănească, pentru această găzduire, care, drept vorbind, nu poate fi plătită.

— Domnule de Marenne, răspunse Ruset, ţara n-are oteluri şi hanuri şi particularii nu cunosc altfel de răsplată decît acea pe care o vezi. Dacă observi, nu numai Griga, dar şi părintele Nicoară sînt foarte întristaţi de plecarea domniei tale şi nu m-aş mira dacă i-aş vedea plîngînd.

Avînd încă generozitatea vinului lui Matiaş în partea cea mai delicată a fiinţii sale, abatele nu se putu

opri, auzind aceasta, să nu descalece pripit. Se lăsă spre Griga, îmbrăţişîndu-l. Se întoarse spre fratele său întru Hristos, preotul Nicoară. Şi crezu de cuviinţă să nu uite nici pe jupîneasa Avramia, care se retrase îndată ruşinată şi uimită, cu mîna la gură. După această din urmă ispravă, încălecă iar, ajutat de zeci de braţe. Zvonind cu glasuri felurite, răzăşii cu vinul deşertară cîte o leacă din cuprinsul cofelor în pulbere, întru pomenirea morţilor lor trecuţi la hodină şi în cinstea oaspeţilor străini. Şi abatele de Marenne, împresurat de larmă şi ţipăt de strune, putu însfîrşit pleca spre Iaşi, cu tovarăşii săi.

IX

Drum spre Iaşi.

Drumul cel mare spre scaunul ţării trecea şi într-acea vreme prin valea Bahluieţului ş-a Bahluiului. I se zicea drum mare pentru că era drum vechi de cînd lumea. Nici unui rînd de oameni, însă, nu-i trecuse prin minte, în curgerea anilor mulţi, să facă din această cale veche un drum adevărat. Era o urmă cotită de cară, copite şi paşi, bătută bine şi lucie ca o curea în vreme de secetă, mlaştină cleioasă în vremea ploilor. Apa cerului o pătrundea în scurt, vîntul şi soarele o zbiceau cu grăbire. Părea a merge la întîmplare şovăind spre Tîrgul-Frumos ori Podul-Iloaiei, da într-o rîpă, suia într-un deal; isprăvea însă bine, împlinindu-şi destinul. Bahluiul curgea leneş prin păpurişuri. De la păpurişurile lui se desfăşurau finaţuri pe care brumele şi omăturile le dărîmau necosite. Pe dealuri, la dreapta şi la stînga, creşteau pădurile lui Dumnezeu, în care putea intra cu barda

orișicine. Lupii se mutau, cînd venea vremea, de la pădure în stuh, ori din stuh la pădure și căutau mai ales preajmă de sate, ca să poată da război vitelor omului. Rămăseseră însă, în domnia lui Duca-Vodă, puține așezări de creștini pe acea vale bogată, căci, cu puțini ani înainte, iernaseră tatarii fărîmînd și spîrcuind, urmînd după dînșii răutățile prădăciunilor leșești, foametea neașezării și ciuma lui Dumitrașcu-Vodă. Iazurile Bahluiului se potmoliseră, morile stătuseră, hanurile se cumpăneau în trei pereți cu acoperișurile arse, — locurile satelor pustii se cunoșteau abia, în dudaie nalte; fîntîni spurcate de leșuri, cruci însemnînd morți năprasnice, toată priveliștea fericitelor așezări de odinioară arăta mila domnilor și-a împăraților, precum și binefacerile năvălirilor și războaielor care nu mai aveau contenire. Părinții călugări de la sfînta mănăstire Neamțu dăduseră veste prelutindeni în Țara-de-Sus că se vor arăta și alte semne cumplite, nefiind departe sfîrșitul lumii. Așa că nu era alta de făcut pe acest ticălos pămînt decît să se întoarcă omul către sufletul său la rugăciune și post, lepădînd tot, îmbrăcăminte, podoabe și bani, spre a se afla gol, curat și în rugăciune, atunci cînd va suna trîmbița de aramă a judecății. Un călugăr adusese și-o scrisoare de la sfîntul mormînt din Rusalim, găsită sub piatră de altar și avînd iscălitura și pecetea Prea-Curatei, îndemnînd lumea la pocăința din urmă.

Moldovenii ascultau cu luare-aminte aceste istorisiri și vești. Femeile suspinau cu amar și se gîndeau pentru întîia oară la păcatele lor. Plănuiau rugăciuni și daruri preoților și monahilor. Dar bărbații, după ce aflau, își trăgeau căciula deasupra nasului și cugetau că, dac-a fi să fie sfîrșitul, apoi are să fie al tuturor

și nici cuvioșii părinți de la Neamțu ori de la alte mănăstiri nimic n-or folosi din jertfele cerute. Nici Sfînta Fecioară nevoie n-are de bucate, vin și undelemn, fiind în lumină veșnică lîngă Tatăl Ceresc. Mai bine încarcă ce au și trec hotarul, oploșindu-se undeva, în niște munți ori în niște pustietăți, la un liman de liniște.

Astfel Moldova se găsea în mare parte goală pe tracturile cele mari și cinstiții părinți ai mănăstirilor se lînguiau cu drept cuvînt, în toate rugăciunile și slujbele lor, de puțina credință a proștilor pămînteni. Asemenea batjocoritori ai poruncilor sfinte își meritau într-adevăr osînda la care erau supuși.

Pe acest drum mare, în cele dintăi ceasuri de dimineață, călăreau beizade Alecu și abatele Paul de Marenne. Boierul dădu străinului toate aceste lămuriri și altele. Ajunși apoi de truda nopții, rămaseră tăcuți și părură a dormita o vreme în șa, lăsîndu-și caii la pas.

De Marenne fusese bucurat de numele orașului, pe care-l auzise rostit și prin care aveau a trece. Dar Tîrgul-Frumos era departe de a răspunde imaginii zîmbitoare pe care o evoca. Puține dugheni cu frică și prevedere deschise, subt un fel de șoproane de șindrilă, un han cu bolțile dărîmate și cîteva căsuțe nu de mult înălțate și gata de a cădea în risipă. Bordeie de țigani robi, în jurul unor șandramale mai răsărite. — Acolo stă boierul, adică nobilul locului, — lămurea beizade Alecu, nemărturisind anume că acelea erau curți domnești. Abatele de Marenne încerca să înțeleagă ceea ce nu se poate înțelege. De cîteva zile văzuse destule și auzise deasemeni — ca să se convingă că toate în acest hotar barbar au o pulsație proprie și o lege a vieții anumită.

— Hotărît, prințule, acest tîrg, oricît ar fi de frumos, e cu totul altceva decît îmi închipuiam, zise el, încercînd să se trezească deplin. Nădăjduiesc în altă întîlnire. Ce localitate deosebită ne mai așteaptă?

— Celălalt loc, domnule abate, pe care văd că-l aștepți cu nerăbdare, poartă numele unei femei care se zice că a fost deosebit de frumoasă.

— Podul-Iloaiei! se miră abatele, după ce auzi tălmăcirea numelui. Iată însfîrșit un pod în țara aceasta.

Domnul abate de Marenne avu într-adevăr o surprindere. Mai întăi nu era nici un pod. Al doilea, nu era nici un oraș. Era o imagine repetată a tîrgului cu nume pompos, și-n preajma lui bălțile Bahluiului răsfrîngeau, pe lîngă subiecte de pictură, același cer verziu de toamnă, în strălucirea calmă de aur vechi a soarelui.

Făcură un popas la o filosofică fîntînă cu cumpănă, care li se închină și-i cinsti cu apă. După aceea porniră iar.

— Prea iubite domnule de Marenne, zise beizade Alecu, după o lungă tăcere, dă-mi voie să mă folosesc încă o dată de prietinia pe care binevoiești să mi-o arăți. În vremea prea scurtă de cînd ne aflăm împreună, am avut puțin prilej să ne cunoaștem într-adevăr.

— Prințule, protestă de Marenne, prietinia mea îți este definitiv asigurată, mai ales că, pe lîngă alte multe lucruri simpatice, am găsit în domnia ta un om în desăvîrșit dezacord cu ceea ce îl înconjură. Domnia ta ești mai mult al nostru decît al Orientului.

— Mulțămesc, domnule abate, pentru aceste cuvinte. Țin totuși să-ți dovedesc și mai mult, că nu te înșeli acordîndu-mi încredere și amiciție. Vreau să-ți spun o poveste.

Abatele de Marenne privi zîmbind spre boier:

— Calitatea mea, domnule Ruset, se pare că-mi dă dreptul s-ascult confesiuni. O parte din mărturisire ai început-o astă-noapte. Să nu crezi c-am uitat.

— Cu atît mai bine. Acuma vreau să mă întorc ceva mai în urmă. Nu prea mult însă. N-au trecut doi ani, iubite domnule de Marenne, de cînd peste această țară și peste acest popor stăpînea părintele meu Antonie-Vodă. Nu vreau să-l laud pentru că-i sînt fiu. Îl laudă faptele lui și amintirea care a rămas după el. Eu, domnule de Marenne, n-aș putea spune că am umblat în viața mea pe calea adevărului: am greșit mult, mai ales am tăcut destule prostii, și ai să fii mirat poate cînd îți voi declara că nu simțesc nici o mustrare de conștiință. Faptele părintelui meu au fost însă astfel și poporul a simțit într-atît blîndețea lui, încît pot circula fără grijă prin lume, ocrotit de lumina amintirii lui. Nebuniile mele au făcut vîlvă; sînt însă feciorul lui Antonie-Vodă. Legi n-au fost să mă pedepsească, iar oamenii m-au iertat. N-aș putea spune că nu mi-au rămas dușmani destui de rangul meu, dar aceia își au și ei ale lor greșale și toleranța este reciprocă. Vorbesc de prostime; primirea de astă-noapte, din care te-ai împărtășit și domnia ta, stă dovadă.

Ceea ce ai văzut domnia ta în aceste cîteva zile, domnule abate, de cînd ai intrat în domnia războiului și a invaziei, a molimei și a foametei, acum doi ani nu exista. Antonie-Vodă a fost om cu noroc. Și țara asta, cînd Dumnezeu se milostivește asupra ei, înflorește de azi pe mîni, ca o grădină în primăvară după urgia iernii. Toate în Moldova, domnule de Marenne, sînt scurte, trecătoare și viforoase: și cele bune și cele rele.

Acum doi ani aceste locuri erau înflorite şi populate. Acum nu mai sînt.

Vina, pe lîngă toate cele pomenite, o are omul care ocîrmuieşte acum ţara. Tuturor răutăţilor pomenite, se adaogă şi calamitatea unui jaf fiscal pe care, socot eu, nici o regiune a pămîntului n-o cunoaşte. Acest sistem propriu al Voievodului cade, din nefericire, în împrejurări cu deosebire excepţionale. Antonie-Vodă, părintele meu, n-a înţeles să adune comori, după moda tiranilor orientali ; a zîmbit bielşugului public şi a fost mazilit sărac. Duca-Vodă însă a organizat hoţia domnească.

La toate acestea, iubite prietine, se mai alipeşte o consideraţie. Surparea părintelui meu se datoreşte măritului Domn de astăzi. In ţara aceasta tronul se cîştigă de la tiranii agareni, obijduitorii creştinătăţii, prin intrigă şi bacşişuri. E adevărat că aceeaşi soartă îl aşteaptă şi pe Duca-Vodă ; dar eu nu pot uita că el a pricinuit căderea părintelui meu. Mai ales că rechemarea diplomatică, — cum aţi spune domniile voastre în Franţa, — a lui Antonie-Vodă a fost însoţită de lanţuri şi închisoare. Nu pentru vreo vină, pentru plîngerea norodului, ori trădare. Stăpînii de la Stambul l-au schingiuit, l-au împuns cu ace de foc, i-au bătut pene de trestie subt unghii, l-au pus să înghită tulpane de matasă şi i-au tras intestinele la gură. Au făcut toate acestea ca să-l facă să mărturisească unde are ascunse comorile sale. Era o sugestie binevoitoare a lui Duca-Vodă, nemărturisită şi neştiută, — dar eu o cunosc.

Părintele meu, domnule de Marenne, n-a murit. A fost iertat şi trăieşte liber şi sărac la Ţarigrad. Cu mila lui Dumnezeu, se va întoarce poate iar domn.

Aici vine cheia mărturisirii mele, făcîndu-te să înțelegi că de aceea trăiesc eu aici.

De și nimene nu crede că mă pot îndeletnici cu lucruri serioase, eu totuși, în ceasurile cînd nu petrec, mă ocup și cu de-acestea. Așa se face că mi-am agonisit pe de o parte bune prietinii la scaunul necredincioșilor. Am fost chemat de cîteva ori la Țarigrad ; ca fiu de domn am fost mustrat și pentru unele fapte de care s-a dus vestea pînă acolo — însă turcii, domnule de Marenne, asociază uneori o ciudată toleranță cruzimii lor. Am găsit în serascherul Șișman Ibraim pașa, care atunci era la Oblucița și-acum e la Juravna, un admirator și mai ales un prietin. E un barbat care prețuiește foarte mult vinul și petrecerile.

— Prințule, întrerupse abatele, mă îndoiam că necredincioșii pot avea asemenea destoinicie.

— Au, domnule abate, spre norocul binecredincioșilor. Pe lîngă această prietinie și altele, am legături în țara leșilor. De la acești prietini creștini am aflat un lucru surprinzător. Duca-Vodă, după căderea din a doua a sa domnie, într-un moment de răzvrătire, a căutat sprijin de la creștini. Toți cei îngenunchiați de hamger, domnule abate, nădăjduim biruința crucii; și o nădăjduim cît mai grabnică. Deci și Duca-Vodă a scris cărți — două — unui castelan de margine, apropiat mie prin prietinul meu Vladimir Kaminski.

— Imi dai voie, prințule, întrerupse iar abatele. De și însărcinările mele n-au nici o legătură cu politica, pot să-ți confirm că am luat și eu cunoștință de aceste documente prin domnia sa pan Nicolaus Zaborowski, mare demnitar în cancelaria Republicii și socru al amicului nostru comun pan Vladimir Kaminski.

— Domnule abate, reluă Ruset, confirmarea domniei tale îmi pricinuieşte o deosebită bucurie. De şi nu te ocupi de asemenea chestii, mi-am închipuit totuşi că poate, din întîmplare, între ştirile adunate din Polonia, să se găsească şi aceasta. Aveam nevoie să mă încredinţez că scrisorile există. Ele alcătuiesc pentru mine o armă dublă.

Abatele de Marenne privi pieziş pe beizade Alecu şi-şi muşcă buzele.

— Să nu fii supărat, iubite prietine, urmă Ruset, că mi-ai trecut un mic secret diplomatic. E o binefacere creştinească. Pe lîngă acele scrisori mai am cunoscuţi boieri fugiţi de binele Ducăi-Vodă, fie în Lehia, fie la munteni, care lucrează aşa cum se obişnuieşte în ţările noastre cîrmuite de capriciile vremilor, ale turcilor şi, aş putea zice, ale lui Dumnezeu.

— Deci iată, domnule de Marenne, că te întovărăşesc la Iaşi punîndu-mă puţin şi sub protecţia domniei tale, — căci îţi închipui că Duca-Vodă nu mă poate privi, în oraşul său de reşedinţă, cu prea mare simpatie. Am şi-n Iaşi prietini care-şi mai aduc aminte de Antonie-Vodă şi care nu iubesc pe stăpînul de azi. Am nevoie să cunosc veştile pe care le au ei. Mai sînt însfîrşit şi altele, care poate nu te interesează. Lucrul cel mai de căpetenie însă, domnule de Marenne, după toate acestea, e legătura mea de iubire, pe care ţi-am povestit-o bînd vin în casa cinstitului nostru prietin şătrarul.

— Intr-adevăr, găsi de Marenne prilej şi timp să-şi arate mirarea stăpînită, doresc foarte mult să mă faci a înţelege, domnule Ruset, cum împaci domnia ta acest sentiment cu toate cîte mi-ai spus acum.

— Domnule de Marenne, domniile în Moldova sînt trecătoare. Duca-Vodă, nădăjduiesc că va pleca,

Domniţa Catrina va rămînea aici. Şi vom aşlepta amîndoi timpuri mai bune. Vom ierta atunci poate de o parte şi de alta. Deocamdată, mă apăr de războiul pe care mi-l poartă bătrînul, — nu făţiş, ci încurcat în reţele suprapuse, după metoda strămoşilor noştri de la Bizanţ. Am făcut acest lung ocol, iubite domnule de Marenne, ca să isprăvesc printr-o rugăminte.

Abatele îi cuprinse mîna în tăcere.

— Îndrăznesc să te rog, vorbi cu voce mai scăzută Ruset, să spui, dacă ai prilej, un cuvînt de mîngîiere şi de încurajare aceleia pe care o iubesc. Din toate cîte se petrec, suferinţi şi catastrofe, poate nu va supravieţui decît acest sentiment.

De Marenne oftă.

— Prinţule, sentimentul acesta l-aş dori pur. Să nădăjduim că va urca deasupra, ca un ulei fără prihană. Îţi făgăduiesc ce-mi ceri, numai să am prilejul să văd pe stăpîna inimii domniei tale.

— Domnule abate, vei vedea-o dacă-ţi vei exprima dorinţa către Domn. Vei cunoaşte astfel şi pe Doamna Anastasia, care este o sfîntă şi nobilă prinţesă.

Părerea lui Ruset despre Doamnă s-ar fi putut exprima în cuvinte mai mici ; însă boierul simţea că abatele are nevoie de un accent mai înalt. Într-adevăr ava franţuz păru convins.

— Dacă într-adevăr mă pot bizui pe asemenea sprijin pe care niciodată nu-l voi uita, sfîrşi beizade Alecu, atunci nădăjduiesc că, ştiindu-mă aproape, domniţa Catrina va încerca să mă vadă.

— E foarte cu putinţă, zîmbi abatele. Din toată povestea, prinţule, am înţeles multe şi triste lucruri Voi vedea pe Antonie-Vodă la Constantinopol şi, cine ştie, poate-i voi fi de folos. Vei vedea pe domniţă —

și doresc iubirii să biruiască tot ceea ce nu-i iubire. Insfîrșit, cu puțină rușine, trebuie să mai adaog că acum regret și mai mult despărțirea noastră care se apropie. Nu sînt diplomat, dar mi-ar fi folosit lecțiile domniei tale.

Beizade oftă — strîngîndu-și și el buzele subțiri, o clipă. De Marenne îi văzu fața palidă ușor însuflețită și-i strînse mîna, corectînd în chip delicat ironia sfîrșitului său de frază.

Tăcerea se statornici iar între ei, despărțindu-i oarecum, și-n acest răstimp sosi din urmă Bîrlădeanu, pe-un cal proaspăt din grajdurile de la Hîrlău. Din fugă se alătură de Ruset și-i trecu, aproape neobservat, o tășcuță de piele cuprinzînd poate scrisorile așteptate.

X

Scaunul țării Moldovei, măria sa Georgie Duca-Vodă și curtea sa

Iașii era și-n vremea aceea un oraș vechi și cu faimă. De o sută și mai bine de ani aflîndu-se capitală statornică a Moldovei, mahalalele i se umflaseră, ulițile din mijloc i se îmbulziseră de case nouă ale negustorilor și boierilor, iar Curtea Domnească își înoise turnul, rîndurile de sus și odăile oștimii. Totuși, cu tot sporul lui și mai ales cu toate strălucitele-i lăcașuri dumnezeiești, rămăsese o așezare a Orientului. Nu se cunoștea, în rînduiala sau mai degrabă în neorînduiala uliților lui, nici un plan. Fiecare pămîntean, așezător în el, fie boier, fie prost, punea să i se clădească, rareori cu mistria, și mai ales cu toporul, acareturile și casa după fantazia momentului, avînd chiar o deosebită plăcere să întoarcă dosul ori

coasta către alţii, ghiontindu-i, aşa că, fiind casele ca de un vînt vesel semănate, în chipul cel mai capricios, în grădinile şi ogrăzile lor, trecătorul se rătăcea, ca să găsească ce-i trebuia, în uliţi, ulicioare şi fundacuri cotite, printre garduri de nuiele, zaplazuri dărîmate, ziduri risipite, bălţi urît mirositoare şi mlaştini de cişmele, urmărit de urlete şi zăpăituri întărîtate. Lîngă o curte de cărămidă şi piatră de Orhei boiereşte răsfăţată, se tupila o căsuţă strîmbă de bîrne acoperită cu paie ori cu stuh. De multe ori căsuţa avea o podoabă de flori înaintea uşii, pe cînd curtea de alături, pustie, lăsa să-i cadă tencuielile şi olanele şi să-i atîrne ca aripi moarte ferestrele. Asemenea mărit şi slăvit tîrg părea că nu ţine să fie curat şi spălat, nici să-şi arate faţa : dimpotrivă. Şi nici voia să amăgească pe străinii iubitori de forme goale. Gunoaiele şi hoiturile stăteau aruncate pe toate drumurile şi-n toate medeanurile şi cînii dădeau lupte în jurul lor cu porcii. Aceşti cîni, de la zăvozi pînă la cotei, înfăţişau varietăţi şi măşti extraordinare. Luptătorii ceilalţi păreau nişte mistreţi degeneraţi ; grozav de slabi, însă de-o îndîrjire nespusă. Războiul lor prezinta întrucîtva, pentru tîrg, un avantaj sanitar.

Ondulînd ca pe valuri, căruţele şi chervanele negustorilor şi prostimii străbăteau acele locuri primejdioase numite uliţi şi făceau popas în medeanul cel mare de lîngă Beilic. Acolo, în zile de sfîntă duminică şi-n sărbători, erau deschise crîşme, cîntau lăutari, băuleau cerşetori schilozi ori orbi, şi negustori din toate breslele îşi aveau înşirate tărăbi, aşteptîndu-şi cu răbdare muşteriii.

Mănăstirile cele mari, Golia, Sfîntu-Sava, Trisfetitele, precum şi altele mai mici, stăteau închise în

zidurile lor; şi bine-credincioşii egumeni graşi îşi rînduiau gospodăriile pline ca stupii, deosebind partea cuvenită Atonului, Rumeliei şi Rusalimului. Sub bolţile luminate cîntau slăvi elineşti sfinţi părinţi, legănîndu-se în strane, visînd cele cereşti într-un veac de apoi şi cele pămînteşti în acea zi şi-n acel ceas.

Acest amestec de chinovii, de curţi, de căsuţe, de dugheni, gloduri, toloace şi medeanuri ţinea din uliţa de sus de la Sfîntul-Neculai cel Sărac pînă-n Căcaina şi Bahlui şi pînă la Cetăţuia Curţii Domneşti. Acolo, în preajma Curţii, era temeiul negustorimii, cu carvasaraua şi hanurile. Iar în rîpa Bahluiului se prăvăleau bordeiele ţigănimii, a breslei calicilor şi lăutarilor pînă-n iazul cel mare de la Frumoasa, în luciul căruia se oglindeau, între scai voiniceşti, furcile spînzurătorii răilor. Peste Bahlui se vedeau poduri spre Repedea, Hlincea şi Bîrnova, către popasul domnesc de la Şanta. Şi pe ţanc, deasupra Frumoasei, mănăstirea cea nouă cu ziduri albe a Cetăţuii. Tot peste Bahlui, la asfinţit, mănăstirea Galatei, între alte ziduri. Iar către miazănoapte viile din preajma cişmelei Păcurarului şi dealul şi pădurile Copoului.

Aici stăpînea Duca-Vodă cu topuzul său şi cu cele două tuiuri în a treia a sa domnie. Lîngă biserica cea veche de la Ştefan-Voievod Bătrînul, a Sfîntului-Nicolaie cel Bogat, în capătul uliţii mari, se înălţa poarta cu turn şi paraclis, păzită de slujitori armaţi. De la turn, zidul mergea în patru laturi, avînd la colţuri turnuleţe rotunde cu meterezuri. In cuprinsul acestor ziduri, casa cea mare a Domnului, a spătăriei şi a divanului era deosebită de casele cele mici ale Doamnei. Spre Sfeti-Neculai mai era o poartă joasă, cu odăi, a drăganilor, şi spre Bahlui alta, cu

alte odăi, a slimenilor. Mestecate în neorînduială, se înşirau către ziduri chilii de slugi, grajduri de bîrne, acareturi, cămări, lagumuri şi beciuri. Era o forfotă neîntreruptă în toate, căci de la întâiul ceas din zi Vodă era sculat, după obiceiul său, şi coborîse în divanul cel mic, ca să cunoască treburile zilei, să ieie socotelile vistieriei şi să împărţească dreptate norodului. Porţile cele mari erau deschise; deasemeni uşa divanului; şi o samă de prostime aştepta în genunchi, cu căciula alături, cu fruntea plecată, cu pletele în ochi. Se aflau alţi pricinaşi care aşteptau în picioare, însă cu prea multă cuviinţă, strigarea aprozilor. Erau răzăşi sosiţi călări ori cu căruţele încă de cu noapte, pentru înfăţişarea sorocită de luminatul Divan. Aducînd, în tăşti de piele, îndreptări şi mărturii, urice şi ispisoace, veneau pentru vechi procese, — cu multă îndoială faţă de judecăţile vremelnice şi cu o nedesluşită credinţă în judecata fără greş, cea din veci şi de obşte. Intâi mîncaseră de nădejde în chilnele căruţelor ori la coburul calului, de cum răsărise soarele; ş-acuma puteau aştepta şi pînă în sară pe lîngă ziduri şi pe sub streşini.

Mai erau şi alţii care nu stăteau cu fruntea în pulbere. Aceia veniseră cu jalobă cumplită împotriva starostelui lor. Erau o samă din mişeii tîrgului, unii calici de-o mînă ori de-un picior, alţii chiori şi orbi, alţii în plină şi înfloritoare sănătate — şi mai cu samă aceştia aveau glasuri frumoase de cîntăreţi. Pentru nedreptăţi de împărţire a vadurilor de cerşit se înfăţişaseră buluc, cu straşnică scîrbă şi îndîrjire. Aşteptau la cerdacul cel clădit de Antonie-Vodă, către odăile Doamnei. Nădăjduiau să-şi poată răcni plîngerile lor ori către Vodă Georgie însuşi, cînd va trece la Doamna sa Anastasia, ori către Doamnă,

cînd, lăsîndu-şi o clipă gospodăria, s-ar îndupleca să s-apropie de ei. Lor le trebuia alt starostе — căci al lor, Agapie Chioru, nu era beteag numai de ochi, ci şi de minte. Ş-atîta răutate a stîrnit în breaslă, cît nu-i chip altfel decît să-i bată măria sa cu buzduganul, ori mai bine să puie pe nişte siimeni să-l zvîrlă în Bahlui, dacă nu cumva luminata socotinţă gospod n-a găsit că-i mai potrivit juvăţul şi furca pentru asemenea puturoasă dihanie.

Boierii soseau la divan, cei mai mulţi călări. Cel dintăi, înaintea tuturora, se înfăţişase Sandu Buhuş, hatmanul. Cum descălecase, trimesese cuvînt de veste grabnică lui Vodă, şi măria sa îl şi primise, în chilia lui de taină, lîngă divanul cel mic.

Buhuş era cărunt, mai înalt decît Domnul şi tot aşa de gros. Avea ochi bulbucaţi şi vorbirea repezită.

Duca-Vodă îl cercetă ager. Înţelese că hatmanul Sandu plesneşte de-o veste deosebită, deci s-a petrecut ceva peste noapte în ţara Moldovei. Voi să-şi cuprindă barba, căutînd ori aşteptînd cele dintăi vorbe, dar îşi stăpîni gestul obişnuit, pentru că de abia îşi cănise această parte a obrazului. Naramzi grecul, bărbierul lui, întrebuinţase un ceas la această lucrare, în dimineaţa aceea.

— Ce ai a-mi spune dumneata, hatmane? întrebă Domnitorul, încruntînd puţin sprînceana şi micşorîndu-şi privirile. Nu cumva s-a întîmplat ceva acelui sol de la Franţuz, pe care-l aşteptăm? Ar fi într-adevăr lucru urît asta.

— Măria ta, nu numai urît, ci şi păgubitor pentru noi. Mai ales acuma, cînd craiul franţuzesc arată mai mare prietinie lui Mehmet-Sultan, vrînd să-l îndirjească pe cît a putea mai rău împotriva Împăratului. Pătimind ceva solul, s-ar burzului agarenii şi noi cei

credincioşi măriei tale am avea mare mîhnire. Dar franţuzul n-a pătimit nimica. Am bună veste, poţi fi măria ta fără grijă dinspre partea asta.

— Prin Săbăoani cum a trecut?

— Putea trece; însă n-a trecut. Turculeţ, care-l întovărăşeşte, a înţeles se vede că este ceva înaintea lor; ş-au ocolit. Acel Turculeţ este vrednic oştean şi eu l-aş dori în slujba măriei tale.

— Bine; om vedea. Mie nu mi-s dragi pămîntenii care se bagă slugi la străini.

— Măria ta, trebuie să căutăm la braţul, nu la mintea lor. Aşa am făcut ieri cu Constantin serdarul, care, în vremea lui, a fost rohmistru la Craiul. Cum am oblicit că la Săbăoani s-a schimbat vremea, l-am trimes pe el cu steag de slujitori, după porunca măriei tale. Le-a dat nemţilor mare dezghin; pe unii i-a tăiat; ş-a prins şi limbă. Apoi măria ta ai avut dreptate să te gîndeşti c-ar fi nişte lotri şi nişte derbedei, scrisoarea de la Leah dînd bună credinţă de pace. Nu putea pune pan Valerie pe de altă parte nemţi să prindă ori să prade solul, — cunoscînd noi prea bine pe pan Valerie ca un şleahtic cu credinţă şi dreptate. Ca dînsul sînt puţini leşi; şi-i şi prietin măriei tale, nu pe faţă, aşa cerînd vremurile, dar bun prietin. Aşa, de la neamţul prins, Cantemir a înţeles că acei nebuni care au năzuit pînă în valea Siretului n-au fost cu ştirea leşilor. Vor fi fost împinşi de o tainică poruncă dinlăuntru, de la comisarii împărăteşti? Socot că asta este.

— După cum ţi-am spus ieri... amestecă Vodă cuvînt.

— Întocmai după bănuiala măriei tale; aşa este. Mare lucru să fi scăpat vreunul pînă la margine. Dacă s-au împrăştiat, îi omoară ţăranii. Pe cel viu l-am

virit la beci. În privința franțuzului, nu-i un ceas de cînd am primit răspuns printr-un călăraș al lui Turculeț, că ei au pălit pe la Tîrgul-Frumos. Au mas acolo într-un sat. Înaintea amiezii au să intre în Iași, — aducînd pe sol în bună stare la scaunul măriei tale. Cu dînșii vine și Alecu Ruset beizade.

— Cum? Am auzit bine? tresări Domnul, fulgerînd cu ochîi în laturi. Dar hatmanul nu-și slobozea nici acum vestea. Se ținea încă.

— Da; am cercetat pe om. Vine pîn-aici din prietinie pentru franțuz. Ar fi cunoscînd pe popă de mult; și vorbesc ei cu mare dragoste pe limbă latinească. Dar de la Alecu Ruset supărare nu mai putem avea, măria ta. Și dinspre partea asta sînt bune toate, măria ta.

— Hm! cu acel nebun mai am eu și altele. Să-l poftești să se înfățișeze aici, la porunca mea.

— Va veni, măria ta, să n-ai grijă. Trebuie să se supuie puterii. Macar că are bun prietin cu trei tuiuri pe serascher Șișman, înțelege că trăiește cu noi, nu cu acela. Măria ta, am a-ți pune la picioare alte vești, pe care mi le-a adus căpitanul de Orhei Decusară.

— Ce vești?

— Vești rele, măria ta! se dezumflă Buhuș, holbat. Fără să se clintească, Vodă privi țintă, cu luare-aminte, pe marele hatman. Își scutură capul.

— Hatmane, dac-ar fi fost ceva într-adevăr așa de rău, mi-ai fi lepădat vestea cum ai intrat și n-ai fi așteptat nici o clipă.

— Nu-i ceva care să privească de-a dreptul pe măria ta, răspunse Buhuș. Privește țara.

— Vorbește! porunci Domnul, cu liniște prefăcută.

— Măria ta, orheienii și lăpușnenii umblă să se burzuluiască iar.

— Ha! vor să-i mănînce iar corbii şi viermii? Spune! Cine zici că ţi-a adus vestea? Căpitanul Decusară? Ce ştie el? Vor să se burzuluiască? Cum vor să se burzuluiască? Nu s-a mîntuit neamul răzvrătiţilor? Au uitat patimile celor care s-au potrivit lui Mihalcea Hîncu?

Incepu să umble deodată prin chilie cu mînile la spate şi cu barba-n piept. După ce trecu de două ori pe dinaintea lui Buhuş, se opri făcîndu-i faţă şi pufnind cu supărare:

— Ei?

— Măria ta, răspunse bătrînul hatman, am spus că au de gînd. De la sfat şi vorbă pînă la faptă, — mai este cale. Decusară, ieri chiar, a prins cărţi la mîna orheienilor. I le-au adus cunoscuţi ai lui. Acele cărţi, din partea lui Dumitraşcu Cantacuzin-Vodă, făgăduiesc unele şi altele răzvrătiţilor, îndemnînd să se mişte, să iasă cu zurbale şi pîri...

— Cum din partea lui Dumitraşcu Cantacuzin? Se poate asta? Vorba nu este de crezut.

— Măria ta, cu toate acestea Decusară mi-a adus cărţile. Iată, le pun subt ochii măriei tale. Le-a înfăţişat răzăşilor şi mazililor orheieni Lupul sulgerul.

— Ha! Lupul sulgerul? se veseli, mînios, Vodă, şi smulse scrisorile pe care le scotea de sub contăş hatmanul. Adă-le încoace. Lupul sulgerul, pe care l-am miluit şi l-am pus în pîne? Se vădeşte ş-acum ca totdeauna, hatmane, că binele n-are niciodată răsplată. El a dus cărţile şi le-a dat?

— El, măria ta. Aşa spune Decusară.

Vodă, tăcînd şi gîfîindu-şi mînia stăpînită, desfăcu pripit hîrtiile şi le cercetă în fugă. Îşi apropie ochii de iscălituri şi de peceţi, amirosi oarecum asupra lor şi înălţă fruntea, privind ţintă spre Buhuş.

— Ce zice Decusară ?

— Măria ta, el a încălicat și a ținut o fugă pînă aici, oprindu-se numai ca să schimbe caii. În urma lui a lăsat încă liniște ; dar în acel ținut răzășii și mazilii s-au dovedit în multe rînduri vicleni.

— Te întreb ce zice Decusară de cărți. Le-a văzut și le-a înțeles ?

— Bag de samă că măria ta ești cu îndoială, ca și mine. Decusară, care-i om ascuțit, deasemeni a stat ș-a cugetat. Nu poate fi un țărigrădean așa de lipsit de judecată încît să deie în lume scrisori cu iscălitură și pecete. Poate trimete vorbe, dar nu slove. Întocmai așa precum socotește măria ta. Așa au socotit și mazilii care au adus lui Decusară scrisorile, temîndu-se de-o capcană.

— Nu înțeleg.

— Măria ta, pe niște oameni ca aceia îi poți ierta. Au îndrăznit a-și închipui că aceste cărți sînt minciunoase și că ele vin, nu de la Țarigrad, ci de la Domnie, ca să-i miște pe dînșii și să-i facă vinovați, — pentru ca să poată intra apoi slujitorii în ei cu sabia. De cum te-ai întors iar în țară, se tem de mînia măriei tale. Știu că i-ai urît de cînd s-au sculat cu Hîncu. Li s-a părut că răsuflă cînd a vrut Dumnezeu să ne părăsești. Acuma iar stau cu frică, de cînd a vrut Dumnezeu să te așezi de iznoavă cu bine în scaun.

— Nu judecă rău, răspunse încruntat Duca ; de ceea ce se tem, nu scapă. Avem să vedem degrabă dacă aceste cărți au purces de la Iași. Ascultă. Porunca mea este astfel : pe loc, în acesta ceas, să plece un om harnic, cu slujitori destui, aleși dintre șiimeni, să prindă pe Lupul sulgerul, credincioasă a noastră slugă, oriunde l-ar găsi și să-l aducă în taină, fără

oprire, la Domnie. Cum îl aduce, intră în zidurile curții, îl închide în beciul de sub casa cea mică, singur, și mă înștiințează. Dacă-i noapte și dorm, mă trezește din somn. Iar alt om de credință și viteaz să ia cu sine alți lefegii două sute și răzăși vasluieni, care intră în slujba rînduită, și să steie pe hotarul zurbagiilor : ca să-i ieie de grumaz cum s-or mișca. Cel dintăi cap care se ridică îl taie și mi-l trimete să-l cunosc și eu.

— E bună rînduială, măria ta, și tare, dacă încuviințezi să te slujească întru aceasta oamenii cei mai harnici pe care-i cunosc eu de cînd hătmănesc. Unu-i Gheorghiță Ciudin : el e cel mai sprinten, ș-a aduce pe Lupul. Al doilea-i Constantin Serdarul Cantemir : el e cu mintea mai coaptă și cu mîna mai grea. Îl întorc de cătră nemți și-i poruncesc să meargă la Orhei, dîndu-i și spor de săbii.

— Bine.

După acest schimb de vorbe, tăcură, fiecare mai avînd ceva după perdea. Toată întorlocherea fusese pricinuită de bătrînul curtean, care, ca om încercat, voia să aibă deplină credință că nu încurcă vreo rînduială tainică a Domnului. Acuma lucrul fiind dat pe față și pe jumătate înțeles, vestea avea mare greutate; la asta cugetau amîndoi. Lupul nu putea fi decît o uneltă. Capetele vicleniei se vor fi găsind între veliții din jurul scaunului, ca totdeauna, așa fiind blăstămatul obicei al boierilor pămînteni, totdeauna tresărind și împungînd în toate părțile, cu inimă ușoară și cugete nestatornice.

— Prietine și cumnate Sandule, zise blînd Duca, eu în puțini am credință, și domnia ta ești dintre aceia. Ca și mine, domnia ta ai un Dumnezeu, ș-un jurămînt.

Amîndoi se întoarseră cu frunţile plecate spre candela care ardea la răsărit subt icoana lui sfîntul Neculai, mare episcop al Miralichiilor.

— La ce te gîndeşti, măria ta ?

— Mă gîndesc că dincolo, la divan, poate au intrat făptaşii pe care nu-i cunoaştem. Fii deci mut. Nimeni să nu simtă nimic, pînă ce nu deslegăm, cu cheie de foc, limba sulgerului Lupu. Du-te, şi, după ce slobozi poruncile, întoarce-te dincolo, dîndu-mi răspuns cu glas, despre sosirea solului franţuz. Văzîndu-mă pe mine vesel şi nebănuind nimic, dacă sînt lîngă noi, unii din vinovaţi nu vor scăpa.

— Măria ta, voi face precum porunceşti. Iar franţuzului îi iese înainte Fliondor armaşul cu douăzeci de coconi, pe care mi i-ai spus măria ta. L-or duce în grabă la popii unguri, ca să fie el cu papistaşii lui. Şi mîni îl înfăţişăm măriei tale.

— Aşa este ; bine este, prietine. Du-te.

Hatmanul ieşi pe uşa cea mică, trecînd prin ea pieziş. Duca rămase o vreme cugetînd, cu mînile împreunate sub pintece şi cu grumazul aplecat. Apoi îşi înălţă fruntea, îşi netezi cu palmele părul pieptănat lins în două părţi şi-şi făcu semnul crucii, înturnîndu-se iar spre sfînta icoană. Deschise uşa cea mare către divan şi intră cu bucurie, zîmbind zilei şi oamenilor.

Boierii se închinară adînc şi Vodă-i poftì pe scaune. Îi întrebă pe unii şi pe alţii de treburi ale lor, de jupînese şi coconi, cu o blîndeţă pe care o arăta destul de rar. Fără să pară, cercetă cu luare-aminte neadormită fiecare chip, fiecare mişcare, fiecare schimb de priviri. Erau totuşi în juru-i oameni care-i dovediseră credinţă în două domnii şi de care-i venea greu să se îndoiască. Erau unii care fuseseră fugari

și-i iertase: aceia erau acum cei mai harnici în slujba lui.

Se aflau în divan boieri mari ca Miron logofătul, Neculai Racoviță, vel-spătarul Ion Milescu, Tudose Dubău, Toderașcu Cantacuzin feciorul lui Iordachi cel bătrîn, Savel Zmucilă vel-medelnicer, Ion Paladi, Ion Moțoc, Ilie Țifescu, Vasile Gheuca vel-vistiernic, Gheorghe Bogdan vel-jitnicer și alții mai mărunți, dieci și boieri tineri de la logofeție. La aceștia din urmă Domnitorul nici nu catadicsi să-și alunece privirile. Pe cei mai de frunte, mai bogați și mai cu neamuri îi cernea ca printr-un ciur, aducîndu-i către sine necontenit cu privirea. Cel mai cu grea avere dintre toți, Ursachi bătrînul, nu se afla de față. «Nu mi-ar părea rău să fie acela amestecat, gîndea Duca-Vodă, căci are atîtea prisăci, herghelii, cirezi și hanuri și mai ales atîtea pungi de aur, încît ar avea cu ce-și plăti vicleniа.»

— Iubiți ai mei boieri, vorbi el, privind cu plăcere în juru-i, ca și cum ar fi vrut să îmbrățișeze acel cinstit divan, mîni este rînduită, în spătărie, masă întru cinstea acelui prea învățat boier și popă franțuz, care trece pe la noi la împărăția slăvitului stăpîn al nostru, biruitorul tuturor limbilor, Sultan și Padișah Mehmet. Vă poftesc pe toți cîți vă aflați aici.

— Vom fi aici, măria ta, răspunse logofătul Miron.

— Mai ales de domnia ta am nevoie mare, iubite jupîne Miroane, ca să ne fii tălmaci, deoarece nu cred să cunoască franțuzul altă limbă decît lătinia lui. Nici elinește, nici turcește, nici leșește nu cred să știe.

— Dumnealui logofăt Miron e bun pentru lătinie, se amestecă Țifescu, boier dintre cei mai tineri și falnic din firea lui. Iar dacă domnia sa are cumva altă

socotință, aș putea și eu, măria ta, să mă înțeleg cu acel străin, ca să cunoască toate cele slăvite ale noastre. Învățînd și eu în Lehia, ca și jupînul logofăt Miron, am văzut multe și cunosc lumea, putînd să încredințez pe măria ta și pe cinstiții ceilalți boieri că, oricît ar fi alții, la alte neamuri, de bogați și de mîndri, nici la avere, nici la știință și deșteptăciune nu pot întrece pe unii dintre ai noștri.

— Se îndoiește cineva de asta? întrebă zîmbind Miron. Cunoaștem toți vrednicia întru toate a domniei tale. Sînt gata să te lăs pe domnia ta, Țifescule, să ispitești și să descoși în amănuntul pe ava Paul de Marenne, franțuzul.

— Așa-l chiamă?

— Da.

— Și-i avă?

— Se-nțelege, adică stareț de mănăstire, prea-învățat, — iar de neamul lui boier, cum îl arată alcătuirea numelui.

— Apoi atuncea rămîi tot domnia ta, cinstite logofete Miroane, că eu nu vreau să mă-ncurc în vorbe c-un călugăr. Poate să-mi spuie ceva care nu înțeleg ori ceva care să mă supere. Eu sînt om iute. Altfel însă îmi trece repede. Așa, vorbește domnia ta, ș-apoi ți-a spune el toate cîte sînt pe la dînșii. În privința boierilor lor, îi cunosc eu și-i știu. Au ale lor, dar și noi le avem pe-ale noastre...

— Cinstite boier Țifescule, îl întrerupse Duca-Vodă, zîmbind; ai să fii și domnia ta mîni ș-om vedea ce-om face cu franțuzul.

— Numaidecît, măria ta.

— A ști ale noastre, bine. N-a ști, iarăși bine; căci va ști logofătul Miron ale sale.

— Știu și eu, măria ta, dar e adevărat că dumnealui logofătul Miron le știe mai bine.

— Mulțămesc domniei tale pentru vorbă bună... răspunse Miron.

Boierii rîdeau în bărbile lor, și-și aruncau priviri, plăcîndu-le foarte semeția Țifescului, care nu se socotea întru ale sale mai prejos decît nimeni și avea hîrtii bine alcătuite, dovedind că se trage din oameni tot așa de aleși ca și dînsul, împărați vechi țărigrădeni.

— Să ne începem divanul pentru pricinile sorocite astăzi... hotărî Vodă.

Ridicîndu-se, trecu în ușa deschisă asupra curții, unde așteptau oamenii. C-o mînă în șold, aruncă o privire mîndră și posomorîtă asupra lor. Apoi își luă locul în jilț și spătarul Ion Milescu se așeză îndărătul său cu spada și buzduganul.

Atunci intră și hatmanul Buhuș.

— Măria ta, vorbi el, toate ale oaspetelui franțuz sînt bine puse la cale. Armașul Toader a pornit chiar acum să-l aștepte la cișmeaua Păcurarului.

Duca privi în juru-i încă o dată, fără să poată ceti nimic prin măștile care-l înconjurau. Oftă, înghițind veninul care i se suise în fundul gurii și ridică degetul arătător al mînii drepte lîngă barbă.

Aprodul de la ușă porni atunci să răcnească, după izvodul pe care-l ținea în mînă, niște nume de răzăși și de mazili. Parcă era supărat pe ei așa-i răsucea, îi trîntea și-i lepăda. La răcnetele lui începură s-alerge oameni, îmbulzindu-se la ușă, cu căciulile în mîni.

Judecata divanului începu; dar Duca-Vodă nu era cu luare-aminte decît la judecățile dinlăuntrul său.

XI

Popas la Iași.

In ziua de 28 septemvrie, marți înainte de amiază cu două ceasuri, părintele abate Paul de Marenne intră în Iași printre vii și făcu popas la cișmeaua Păcurarului. Aici îl întîmpină armașul Toader Fliondor cu cîțiva oșteni călări și cu ceva mai mulți feciori de boieri dintre Racovițești și Buhușești, care erau în cinste mare la Duca-Vodă, avînd între ei ca mai de frunte, de și mai tînăr, pe feciorul marelui logofăt Miron Costin. Neculăieș Costin n-avea decît optsprezece ani și de abia prindeau să-i deie tuleiele bărbii ș-ale mustăților; venise însă de la leși cu multă învățătură cîștigată în școlile lor cele mai înalte. Se aflau și între Milești, ca și între alte neamuri, băieți învățați, dar feciorul logofătului Miron venise c-o mare faimă; lăudat și slăvit de dascălii lui, așezat mai presus decît toți coconii Lehiei, prin agerimea priceperii. Țiere de minte ca dînsul n-avea nime și putea să numere pe rînd toate neamurile, seminții și împărații, de la Adam pînă în zilele lui Mehmet și Leopold. Avînd ș-o limbă mlădioasă, el fusese hotărît de Buhuș hatmanul să iasă alături de Fliondor, pentru oratia de bunăvenire.

Ava Paul se opri, contemplînd acel tineret care își strunea în frîie caii, jucîndu-i cu neastîmpăr. Prețuia în sine nu numai bogăția podoabelor ș-a straielor, nu numai rasa harmasarilor arăbești și asturcani, ci mai ales scînteierea din acei ochi copilărești și trufași în același timp.

— Și cai și călăreți par animale de rasă... vorbi el încet, către beizade Alecu.

— Recunosc cîțiva pui de șerpe... răspunse pe același ton Rusel. Unul mi se pare că-și ascute limba.

Fliondor armașul se descoperise, c-o închinăciune. Din ochi, c-un zîmbet prietinesc, salutase și pe beizade Alecu. De Marenne descălecă îndată. Într-o clipă și coconii puseră piciorul pe pămînt, zvîrlind drăganilor frîiele. Neculăieș își rosti orația cu patos și gesturi în cîteva fraze pe care i le ascultase și tatăl său. De Marenne mulțămi cu potrivite vorbe, preamărind pe renumitul și binecrendinciosul prinț creștin Georgie-Vodă, care avea bunătatea să-i trimeată o escortă așa de aleasă, condusă de un armaș atît de simpatic și rostindu-se printr-un interpret așa de tînăr și așa de savant.

Ascultă atent numele tuturor tinerilor, fără să ție minte nici unul. Găsi prilej să întrebe îndată după aceea despre armaș și vorbitor, pentru însemnările din tablete. Beizade Alecu îl servi îndată, dîndu-i și celelalte vești de care avea nevoie și pe care i le trecuse, în șoaptă, Toader Fliondor.

Măria sa Duca-Vodă a crezut de cuviință, ascultînd rugările părinților catolici din capitală, să lese în această zi, întăia, pe oaspete, să se odihnească între ai săi, la gazda misiunii franciscane. Așa că armașul și coconii au să-l petreacă acolo. Bătrînul pater-praefectus Guido Celesti îl așteaptă cu mare nerăbdare, părîndu-i numai foarte rău că slăbăciunile vîrstei l-au împiedicat să-i iasă înainte.

Miercurea, a doua zi, măria sa îl roagă pe ava Paul să i-o deie lui, poftind la curte, unde va sta de vorbă cu măria sa și va ospăta cu măria sa, văzînd și cunoscînd pe toți boierii măriei sale și ascultînd și meterhaneaua măriei sale, întocmită tot așa de bine ca a lui Mehmet, Sultan și Padișah. După ce-l

va ști cu plăcere oaspele în al său scaun domnesc, atît cît va binevoi să steie, îi va da strajă care să-l întovărășească pînă la hotarul Dunării, spre Impărăție, unde știe că i-i drumul și solia.

— Comunică, te rog, domnului armaș, iubite prințule, că nu am nici o solie deosebită către turci, vorbi zimbind abatele.

Ruset își făcu datoria către armaș. Tinerii coconi ascultară, cu luare-aminte, comunicarea. Apoi cu toții zimbiră, fără să creadă nimic.

Locul consacrat popasurilor, vechi și celebru, cișmeaua aceea a Păcurarului, era un monument alcătuit dintr-o lespede de piatră cioplită în patru muchi și străpunsă de o țeavă de aramă prin care se arunca, într-un arc, izvor limpede. Ca la toate monumentele similare ale pămîntenilor, nici o inscripție trufașă nu arăta numele binefăcătorului creștin care, anonim, ținuse numai să-și aibă asigurate ale sale și în lumea de pe tărîmul celălalt. Apa se aduna, cu sunet cristalin, într-un jghiab de piatră spre potolirea arșiței animalelor. Oamenii aveau dreptul să se îndestuleze de-a dreptul din țeavă. In jurul lespedei și-a jghiabului o mlaștină bine frămîntată de copite și picioare era dovadă a traclului bogat și neîntrerupt către luminatul scaun al Moldovei.

Cît oaspetele schimbă vorbe tălmăcite cu armașul și coconii, caii trecură pe la jghiab; căci nu se putea să intre în Iași cal neadăpat la cișmeaua Păcurarului. Își făcură datoria și oștenii. Apoi, încălecînd și ocolind mlaștina, alaiul se grăbi spre turlele bisericilor și mănăstirilor, care scînteiau în pîlcuri de verdeață. Impresurat strîns, ava Paul n-avu putința să vadă toate cîte-ar fi dorit să vadă din marginea acelui renumit oraș. I se păru totuși că locuințile mărginașe dovedeau

aproape pretutindeni nestatornicia timpurilor; în schimb, între gardurile căzute, se răsfățau la soarele de toamnă minunate canafuri roșii ale unor plante fantastice, spinoase și decorative, cărora localnicii le zic ciulini.

— Frumos nume și frumoasă plantă! observă de Marenne către beizade Alecu.

Pe uliți întortochiate (din dibăcie strategică probabil) ava Paul ajunse la gazda lui într-un galop falnic și-ntr-un mare nimb de pulbere. Acolo se despărți de tovarăși mai mult cu complimenturi și surîsuri decît cu vorbe. Beizade Alecu se descoperi și el și de Marenne îi strînse mîinile.

— Prin urmare, ne despărțim, prințule? Așa de curînd?

— Domnule abate, trebuie să te las la odihnă, răspunse Ruset, privindu-l drept, c-o prietinie de care ava Paul nu se mai îndoia. De altminteri, nu s-ar putea spune că n-avem amîndoi nevoie de așa ceva, după încercările prin care am trecut astă-noapte. Dar ne vom vedea cît de degrabă și voi avea bucuria să aflu și unele vești bune de la domnia ta, în ce privește năcăjita mea soartă și bietul meu suflet. Mai adaog că astăzi, cît de curînd, am poruncă să mă înfățișez la măria sa Georgie-Vodă să dau samă de purtările mele, mai ales de cele neștiute decît de cele știute.

— E adevărat asta?

— Precum am avut cinstea să-ți lămuresc, iubite domnule de Marenne; însă fii fără grijă și nu mă visa rău.

Beizade Alecu așteptă și pe căpitanul Ilie, să-și arate dorința lui pentru o scrisoare, că l-a pus pe ava Paul cu bine în scaunul Iașilor, ca s-o arate stăpînilor săi,

la Liov. Încălecă, despărțindu-se cu oamenii săi și de franțuz și de Turculeț și de părinții minoriți.

De Marenne îmbrățișă ca pe niște frați buni, de și acum îi vedea întâia oară, pe cei trei călugări ai misiunii. Erau cărunți și cu înfățișare tristă în hainele lor sărace. Locuiau într-o căsuță joasă, împresurată de zaplaz. După obiceiul pământului, aveau gospodărie puțină și un cerdac frumos de lemn, încununat de viță. O bisericuță pitică, fără podoabe și turnuri, cea mai umilită dintre toate casele închinate lui Dumnezeu, se înălța alături. Acolo, servea, pe cît îl țineau puterile, bătrînul Guido Celesti, ajutat de frații Ludovic și Laurențiu, încărunțiți și ei în această slujbă anevoioasă, departe de civilizație și de alma mater. Nu mai văzuseră Roma de ani lungi și uitați.

— Iubite al nostru frate, îi zicea bătrînul pater-praefectus conducînd pe oaspete cu pași mărunți în cerdac și așezîndu-l la loc de cinste, în singurul jilț care se găsea în toată casa ; binevoiește a lua loc și a gusta din puținul pe care-l avem. Vei fi fiind ostenit de cale și flămînd. Avem aici puțină brînză și fructe ș-un pateu rece de pasere, după rețeta bucătăriei franceze. Ș-un pahar de vin bun. Încercînd a te restaura, te rog să binevoiești a asculta unele din plîngerile și suferințile noastre, dîndu-ne și frăția ta vești din lumea cealaltă.

— Am părăsit de mult Franța, pater Guido, răspunse abatele, și n-aș putea spune că am părăsit-o cu părere de rău, avînd prilej să călătoresc în țări pe care nu le cunoșteam.

— A, suspină bătrînul, călătorul se întoarce, pe cînd exilatul are puțină nădejde. Trăim aici, iubite frate, într-o țară pe care Dumnezeu a alcătuit-o îmbielșugată, dar oamenii se silesc s-o strice.

— Am început a o cunoaşte, confirmă oaspetele. Îmi vorbise de ea monseniorul episcop de Leopol, cît am stat în Polonia, şi mi-o vestise ca pe-o curiozitate. Am vrut să văd şi pe părinţii de la Cotnari, şi n-am avut putinţa. Mă bucur că mă pot întreţine cu cîrmuitorul misiunii de la Iaşi, ca să aflu ceea ce nu sînt în stare să înţeleg eu singur.

— Treci, iubite frate, printr-o ţară vrednică de luare-aminte, zîmbi cu tristeţă bătrînul pater Guido. De pildă, în ţara aceasta, după vechi tratate, turcii n-au drept să-şi clădească moschei. De şi sînt deplin stăpîni, ţinînd deasupra acestui pămînt sabia lor, nu îndrăznesc să-şi calce legea, pe care au sigilat-o acum un veac şi jumătate. În schimb dau din cînd în cînd poruncă tatarilor lor din Bugeac ori din Crîm să vie să ardă şi să dărîme lăcaşurile lui Hristos de aici. Aşa, nu de mulţi ani, am văzut noi cu groază pe aceşti nomazi. Aveam o bisericuţă a noastră din vechi clădită. Au ars-o şi-au dărîmat-o subt ochii noştri, de şi îi imploram în genunchi s-o cruţe. Rînjind, au sărit peste noi cu caii, lăsînd în urmă mirosul cojoacelor lor şi pojarul. Cu greu am putut înjgheba, peste cenuşa veche, o altă căsuţă umilită lui Dumnezeu, din nuiele împletite pe stîlpi şi lipite cu lut; asta-i bisericuţa pe care o vezi. In ea ne nevoim, primind şi mîngîind pe credincioşii noştri şi temîndu-ne de ziua de mîine. Căci trăim, iubite al nostru frate, la hotarul lumii barbarilor.

In anii din urmă am avut invazii şi molime şi oamenii săraci s-au risipit cu spaimă. Iar dacă vrei poate să cunoşti rînduiala curţii şi-a nobililor, unde urmează să te afli mîni, apoi te înştiinţez că, în aceasta, lumea de aici nu se deosebeşte de cea apuseană. Şi-aici, ca pretutindeni, nobilii au aceleaşi vicii: lene, trufie,

dorința de a se îmbogăți fără muncă. Întorcînd adevărului spatele, zîmbesc acelor femei care se numesc linguşire, viclenie, uitarea angajamentelor. Folosul țării e cel din urmă lucru la care se gîndesc ; li-i frică de virtutea Domnului lor, nădăjduind ocrotire de la slăbăciunile lui. Şi rîd de săraca onestitate văduvă, împingînd-o la o parte cu cotul.

— Dar despre Voievodul țării ce mi-ai putea spune, pater Guido? întrebă abatele. Se simțea profund înduioşat de milnirea acelei firave jertfe a creştinătății.

— Pe-acest Voievod de-acum Dumnezeu îl va judeca, pentru omeneşti scăderi, respectabile frate. Eu nu-mi permit asta ; căci prețuiesc la el unele virtuți pe care le poartă ca pe nişte diamante. Pietatea lui Duca-Vodă se vădeşte în lăcaşurile dumnezeieşti pe care le-a clădit şi le-a împodobit măreț. Aş putea să mai adaog viața severă şi castă pe care-o impune familiei sale. In privința asta mi-a făcut revelații înalt prea sfinția sa Dosoftei mitropolitul, prea înălțat bărbat care binevoieşte a ne primi din cînd în cînd, şi cu care discutăm, în mod delicat, lucruri ale credinții. Intre Voievod şi Doamnă se poate arde smirnă sub sfîntul crucifix. Odaia lor e-o chilie de monahi care viețuiesc fără prihană, ca odinioară fericiții Andronic şi Anastasia.

— E foarte interesant, murmură de Marenne, căscînd.

Urma să guste din cele de pe masă, ascultînd vorbirea însuflețită a bătrînului minorit. Franțuzeasca lui, cu puternic accent toscan, se dovedea fluidă şi bogată, după legea singuraticilor condamnați îndelung la muțenie. El vorbea încă, explicînd şi altele, cînd observă că oaspetele său, pătruns de zdrobitoare trudă, dormita în jilț, aprobîndu-l cu clipiri din ochi şi cu zîmbete

pierdute... Atunci tăcu și-l lăsă să-și plece cu liniște, într-o parte, fruntea, sub cununa de viță ruginită de toamnă și-n mingîierile soarelui palid.

XII

Beizade Alecu Ruset dovedește deodată o putere tainică.

In vremea aceasta, beizade Alecu, hotărînd slujitorilor săi gazdă vremelnică la hanul turcesc din Beilic, grăbi singur la Curtea Domnească, ajungînd din urmă pe Toader Fliondor. Armașul tocmai descăleca în ogradă și arunca frîul. Ruset cobori lîngă el și-l cuprinse de braț.

— Cinstite armașe Toadere, îi zise el cu glasu-i prietinesc, arată-ți față de mine bunătatea, vestind pe măria sa Vodă că am lăsat pe ava franțuz și am dat fuga fără întîrziere la poruncă, după cum mi-a hotărît prin domnia ta.

— Te poftesc, beizade, să intri după mine, răspunse Fliondor.

Erau amîndoi oameni cam de-o virstă și n-aveau unul împotriva altuia pricină de zavistie. Cu toată amenințarea care părea că înourează asupra lui Ruset, Fliondor nu-i arăta obraz neprietinesc. Lucrurile sînt schimbătoare în țara asta și oamenii sînt deprinși cu amestecurile de soare și zloată ca în zilele de aprilie.

Ruset urmă pe Fliondor pînă în cămara cea mică de taină a Domnului, unde fusese dimineață sfat pentru vestea de la Orhei. Armașul îl lăsă singur. El stătu în picioare atent, ascultîndu-i un răstimp pașii.

Apoi, aruncîndu-şi cuşma pe divanul acoperit cu macat roş, îşi trecu palmele peste plete şi răsuflă prelung, încet şi stăpînit, părînd gînditor. Ochii lui însă se furişau în toate colţurile şi urechea căuta să prindă cel mai uşor zgomot. Era poate cineva în dosul uşii celeilalte, care dădea în odăile Domnului? Sub divan nu putea să steie nimeni; el cunoştea casa şi lucrurile, căci fusese stăpîn acolo, nu de multă vreme. Toate păreau neschimbate; numai candela de argint de la icoana sfîntului Neculai era a altui închinător.

Auzi paşi pe sala unde ieşise armaşul, — paşi grei şi rari. Fără voie îşi pipăi jungherul scurt pe care-l avea ascuns la piept, sub contăş. Altă armă nu-şi păstrase. Şi sabia o lăsase în mîna curteanului, care-i păzea jos calul.

Duca-Vodă intră, privindu-l posomorit. Îl observă că n-are arme şi asta nu-i displăcu. Ruset înaintă domol şi se plecă, cu braţul întins, cerînd Voievodului mîna dreaptă, pentru sărutare. Duca păru a sta o clipă la îndoială, pe urmă i-o dădu.

— Vra să zică, beizade, după alitea vorbe, amestecuri şi fapte, care nu-ţi sînt de laudă, ai îndrăznit însfîrşit să te înfăţişezi Domnului tău. Mi se pare că faci asta cu semeţie şi ca să mă înfrunţi.

— Măria ta, răspunse Ruset cu supunere, eu ţara n-am părăsit-o. N-am socotit că trebuie să pribegesc, ca unii duşmani ai măriei tale. Nu m-am înfăţişat la Iaşi pentru că nu se cădea să fac asta, ca fecior de domn mazil ce mă aflu. Am aşteptat porunca şi voia bună a măriei tale. Pentru schimbările care au fost, eu nu m-am socotit vrednic a mă face judecător. Aşa au voit stăpînii, aşa a încuviinţat Dumnezeu a toate văzător şi ştiutor, şi eu m-am supus. Iar acuma, nu ca să înfrunt Domnia am intrat în Iaşi, ci ca tovarăş

și călăuz al părintelui abate de Marenne, solul francuz, care se duce la Impărăție.

— E sol într-adevăr?

— Măria ta, el nu mărturisește. Pare să fie deci un sol de samă.

Duca tăcu, fără să-și descrețească sprinceana. Apoi, făcînd cîțiva pași, ocolind și revenind, se așeză în jilț, lîngă fereastră, ținînd pe Ruset în picioare în fața sa, cu obrazul în lumină. Toată această mișcare a Domnului, ocolită și zgomotoasă, nu împiedicase auzul fin al lui Alecu Ruset să deosebească alți pași afară, în sală, la ușa cămării. Erau pași de slujitori înarmați de bună-samă, care așteptau numai bătaia din palme a stăpînului. Obrazul lui rămăsese însă neclintit și zîmbitor.

— Știi dumneata, beizade Alecu, vorbi Duca-Vodă, cu glas deodată aspru, că am primit din nou plîngeri pentru nebuniile pe care le-ai săvîrșit?

— Măria ta, nebuniile mele au conținut de cînd Dumnezeu a apăsat asupra noastră mîna sa. Pentru ceea ce am săvîrșit cînd eram buiac și fără grijă, m-a judecat la Stambul vizirul și n-a socotit că trebuie să-mi ieie capul. Omenești greșale au fost, măria ta. Dumnezeu le iartă. E adevărat că oamenii cei proști nu sînt atît de iertători; dar măria ta vei lua pildă de la acel care stă asupra noastră, a tuturora.

— Să iau pildă de la necredincios, beizade?

— De la Dumnezeu, măria ta. Necredincioșii să zicem că-mi sînt prietini și nu pot să-i dau pildă măriei tale.

— Într-adevăr, serascher Șișman și marele vizir te-au acoperit. Dar zîmbetul pe care l-au avut pentru blăstămățiile tale trece, și de la ei se poate întoarce cu aceeași ușurință urgie — precum știi că se în-

limplă ades. Te-au iertat și te-au uitat; ș-acuma se cade să te judece Domnul țării, atît pentru acele fapte cît și pentru altele. Deci teme-te, beizade Alecu, de supărarea mea...

— Doamne, mă tem, căci viața mea este în mîna măriei tale. Dacă slobozi un strigăt, ori dai un semn bătînd din palme, știu că ușa asta se poate deschide. Slujitorii, intrînd, mă iau de grumaz și mă vîră la închisoare, unde un vinovat, ca și un nevinovat, poate găsi cazne și moarte.

— Nu ești nevinovat! strigă Duca fulgerîndu-l cu privirea. Ești viclean, amestecat în toate uneltirile dușmanilor mei.

— Măria ta, știi bine că în privința asta sînt fără de nici o vină și n-ai nici o dovadă. Eu îmi cunosc mai bine ale mele. Voi fi avînd scăderi dar de prostie Dumnezeu a binevoit să mă lipsească. Căzut și sărăcit cum sînt, avînd ochi de bănuială asupră-mi, cuminte ar fi să mă amestec în uneltiri? Afară de asta, zîmbi el subțire, îndulcindu-și glasul, socotința cea fără de greș a măriei tale înțelege că nu-i nevoie să mă mișc și să uneltesc eu. Fac alții asta. Nu-i nevoie nici de alții, căci așa-i obiceiul țărigrădenilor: lăcomia lor nimene și nimic n-o poate istovi.

— Strici liniștea casei mele! strigă Duca iarăși, mai înțăritat.

— Măria ta, știu ce vrei să spui. Domnița Catrina m-a cunoscut într-o împrejurare, care a fost plăcută și pentru mine atunci. Dar vremurile s-au schimbat, și nici măria ta nu poți privi bine, ca părinte, visurile unei copile; nici eu nu pot fi neînțelept, ca să nu mă tnag în năcazurile mele, ca melcul în găoacea lui. Măria ta, — adăogi îndată Rusel, c-un glas mai repede și mai hotărît, eu știu că poți pune mîna pe acel

buzdugan la care privești. Înainte însă de-a pune mîna pe el, ori de-a da strigătul, ori de-a bate din palme, îndură-te și ascultă puține vorbe de la supusul măriei tale. E adevărat că prieteniile mele cu unii și cu alții, mai ales cu serascher Șișman, pot să treacă, nefiind nimic neschimbător. E adevărat că măria ta poți găsi iertare dacă scurtezi pe un fiu de voievod. De și-i cu primejdie dacă-i iei capul, dar poți găsi iertare. Știu că măria ta ești prea înțelept ca să faci singur asta. Poți pune pe alții, — și poți face ca aceia să fie iertați, ori să nu fie iertați. Toate sînt cu putință la Turc. La Dumnezeu însă nu. După credința mea, Dumnezeu vrea altfel, cruțînd pe măria ta de primejdie.

— Îndrăznești a-mi vorbi astfel? rînji Duca și se îngrămădi în scaun, întinzînd asupra buzduganului mîna. Poate ridica dușmanul meu fruntea, fără pe-deapsă?

— Măria ta, mă grăbesc a te liniști. Dacă aș fi într-adevăr dușman măriei tale, atunci aș fi sporit și eu cu îndemnul pe prietinii mei de la Liov și de la Varșovia, ca să trimeată, cu sol, anume cărți pe care le au ei, scrise de măria ta, cînd ai fost supărat pe necredincioși la a doua mazilie. Atunci, în acele cărți, ai arătat leșilor că ești gata a-i sluji, punîndu-le în cunoștință și unele lucruri tainice ale agarenilor. De-atunci, măria ta împăcîndu-te cu Stambulul, ai stricat prietinia cu leșii. Iar eu, fiind de-aproape prietin cu acei care au în mînă cărțile măriei tale, i-am oprit de-a le vădi.

Duca stătuse neclintit, ascultînd cu uimire. Deodată prinse a se frămînta în scaun, crișnind.

— Știi asta? gîfîi el. Și vii aici, sub mîna și sub buzduganul meu?

— Vin, măria ta, răspunse liniștit Ruset, căci știu că n-ai să lovești; și dimpotrivă, ai să mă ocrotești cu mila măriei tale. Făcînd altfel, cărțile de care am vorbit se mișcă și purced la Țarigrad. Asta poate fi primejdie, nu însă pentru acest cap al meu.

— Nebune! strigă Duca, află că noi am scris și altora asemenea cărți. Am scris, în a noastră întâie domnie, lui Mehmet Cherei, hanul de la Crim, însă, precum se știe, cu îndemnul lui Ahmed Pașa vizir. Tot asemenea și cu cărțile la leși.

— Măria ta, eu știu că în Liov trăiește un negustor, om de credință al măriei tale, cu numele Balaban. În cîteva rînduri acest Balaban a primit poruncă, fie vorbită, fie scrisă, de la măria ta, ca să dobîndească îndărăt, prin orice mijloace, acele cărți scrise leșilor într-un ceas de scîrbă. Este un răvaș către Balaban, care stă lîngă acele cărți de care vorbim, întărîndu-le.

Duca se zvîrli în sus pufnind și începu să se plimbe cu mare tulburare prin cămară. Trecu de două ori prin dosul lui Ruset, privindu-l pieziș, cu ură. Apoi se întoarse și se așeză iar în scaun, c-o răsuflare prelung oftată.

— De ce nu trimeteți cărțile? întrebă el, întunecos. Dacă-mi sînteți dușmani, asta trebuie să faceți. Poate nu le mai aveți.

— Doamne, eu stau la sfat cu sufletul meu și nu găsesc în el atîta dușmănie pentru măria ta, încît să-ți vreau pieirea. Afară de asta, eu fiind trăitor în Moldova, sub brațul măriei tale, avînd atîția dușmani și înconjurat de-atîtea prepusuri, cum aș putea viețui, dacă nu mi-aș fi agonisit o ocrotire ca aceasta? Cărțile stau acolo, în mîna lui Dumnezeu. Nu se slo-

bod decît atunci cînd s-ar clăti asupra mea o primejdie. Măria ta însă vei şti să mă aperi.

Domnul împinse brusc buzduganul pe masă, spre părete. Stăpînindu-şe, holbă ochii şi privi lung pe feciorul cel nebun al lui Antonie. Încercă să zîmbească.

— Numele pe care l-a purtat părintele tău ţi s-ar potrivi mai bine ţie...

Lăsă să cadă aceste cuvinte ca o glumă acră. Lui Antonie-Vodă îi zicea, înaintea domniei, Chiriţă Dracu. Beizade Alecu crezu potrivit să zîmbească şi el, însă cu mîndria biruinţii.

— N-aş putea într-adevăr să spun, beizade, că am dovezi de viclenia ta, ci mai mult unii, pe care ni-i socotim prietini, au pus vorbe rele între noi. Văzînd pe de altă parte că nebuniile ajung să se cumînţească, ţin socoteală de cîte mi-ai spus şi te las în pace. N-ai să ai din partea nimănui nici o sminteală atît cît vei dovedi înţelepciunea pe care-o arăţi acuma. Altfel, mila domnească are margine şi mînia omului poate covîrşi toate.

— Măria ta, înţeleg. Mai ales voi fi mut, ca şi pînă acuma. Îţi mulţămesc umilit că te milostiveşti asupra mea.

— Bine, beizade. Dumnezeu e martor şi vede aici. Nu din vreo proastă teamă mă înduplec, ci pentru a nu supăra mai mult pe Cel Prea Înalt. Nu-l supăra nici domnia ta. Pasă, te rog, şi deschide uşa aceea, poruncind slujitorilor să meargă la ale lor.

Duca-Vodă mai aştepta o şovăire de la potrivnicul său. Dacă ar fi şovăit, i-ar fi dat a înţelege că nu-i stăpîn pe toate armele. Însă beizade Alecu păşi liniştit pînă la uşă, o deschise dintrodată şi dădu poruncă celor patru slujitori care aşteptau acolo.

«Mai avem vreme să cugetăm și să vedem ce-avem de făcut», se gîndea Duca-Vodă, măcinînd în minte gînduri amare și izbutind a se potoli deplin.

— Mîni, beizade, poftește și domnia ta la masa pe care o dăm în cinstea călugărului franțuz, adăogi el trecînd spre divan, așa încît să audă slujitorii și unii din boieri.

Ruset se închină și sărută mîna Domnului; apoi trecu mîndru la ieșire. Fliondor îl păși din urmă și porunci unui aprod să vadă numaidecît unde se află calul lui beizade Alecu și să-i fie adus îndată de comișel la scară.

«Pînă în sară au să afle toți boierii de această minune a lui Duca-Vodă, cugetă în sine Ruset, rîzînd către armaș, ca și cum i-ar fi arătat aceluia prietinie. Să mergem acuma fără întîrziere la lucrurile noastre, — cu mare băgare de samă însă, căci supravegherea ne împresoară de aproape.»

— Unde socotești să-ți alegi gazdă, beizade? întrebă Toader Fliondor.

— Tocmai la asta mă gîndeam și eu, cinstite armașe, că stăpînirea poftește să-mi cunoască locul unde mă așez. Casa noastră din Iași e pustie și-n risipă; așa că, două-trei zile, cît va fi să stau aici, am să rog pe-un creștin bun să mă primească; dumneata, ori Abăza clucerul, ori altcineva.

— Mai am musafiri, beizade, și casa mi-i cam strîmtă. Am să poftesc eu singur pe clucer, ca din partea măriei sale, să-ți deschidă așa cum se cuvine casa.

— Îți mulțămesc, cinstite armașe... răspunse beizade, înălțîndu-se în scări.

Fliondor îl privi cum pleacă și nu-i venea a crede că asemenea om a putut ieși întreg din cămara domnească. Se petrec, poate, gîndea el, lucruri mari în țara Moldovei, pe care încă nu le cunoștea. Intrînd în divan, cercetă furiș cu ochii pe Domn, și-l văzu mai obosit și mai gînditor ca de obicei.

XIII

Se vede că și cei doi lioveni nu sînt niște nevrednici.

Duca-Vodă avea obicei să mînînce înaintea amiezii, îndată ce ieșea de la divan. Trecea în casa cea mică, unde îl aștepta Doamna Anastasia. Fără ceremonie deosebită, numai între copii și soție, îndeplinea această slujbă a vieții cu gravitate și-n tăcere. Mînca însă bine feluri moldovenești îmbielșugate și grase, isprăvind cu sarailii și baclavale turcești. Îi plăcea să și bea cîteva cupe de vin. Stolnicii și cuparii mici slujeau în puțin număr, după rînduiala condicei. Avea însă o dată pe săptămînă, duminica, și cîteodată și-n alte zile de sărbătoare, mese mari în casa de sus.

Odăile Doamnei erau pline de scorțuri și horbote; unele pe divanuri și măsuțe, altele închise, cu argintăriile, în lăzi ferecate. Vădite erau și icoanele cu candelile. Măriții soți erau plini de osîrdie, începînd și isprăvind toate ale vieții, ca și hrana cea de toate zilele, cu rugăciunile creștinești. Despre treburile țării, la această masă mică, nu se rostea nici o vorbă. Despre ale gospodăriei lor particulare îndrăznea să vorbească Doamna Anastasia, care era cea mai vrednică gospodină a Moldovei. «Albină harnică», îi zicea Georgie-Vodă. De cum se zărea de ziuă, era și ea în

picioare, primind daruri, îndatoriri și puține cumpărături de băcănie, pe care le rînduia singură în cămară, avînd sub mîna ei cîteva slujitoare și roabe de credință. După cum însemna tot ce-i intra, ținea deasemeni catastif de tot ce ieșea pentru masa domnească, pentru cuhnia slujitorilor, pentru daruri de mănăstiri și pentru toate celelalte nevoi, întru care de altminteri nu făcea nici un fel de risipă. Cămările Doamnei și beciurile ei din Curte cuprindeau și lucruri care se vindeau cu ban bun. Știința și grija ei se întindeau și asupra moșiilor, hanurilor, morilor, stînilor și tamazlîcurilor — din care iarăși, cu chibzuință și asprime, se scotea destulă folosință. Duca-Vodă el însuși apleca fruntea zilnic asupra acestor socoteli, adăogind și veniturile vistieriei domnești, împovărat fiind de groaznică nevoie de bani, ca să plătească mucaremeaua, adică înoirea domniei, și ca să strîngă putere pentru zile grele. La vîrsta la care se găseau, și el și Doamna, se înțelegeau deplin în evlavia și smerenia pe care le arătau sfintei biserici răsăritene, în curățenia și simplicitatea vieții lor și în această aprigă strădanie de agonisire.

Indată după prînz, Domnul își bău cafeaua în iatac și se lăsă într-un cot, pe divan, ca să-și facă odihna. Era însă neliniștit și gînditor. Aținea care-i întovărășea totdeauna mistuirea nu venea ca de obicei să-l cuprindă într-o moleșire plăcută. Stătu treaz și aținat. Avea nevoie de cel mai de aproape și mai de credință sfetnic. Se gîndea să trimeată după Buhuș, de și vești nouă încă nu-i putea aduce, cînd hatmanul își vesti sosirea singur.

Domnul îi auzi în odăile de aproape glasul, amestecat cu al Doamnei. Atunci se sculă gemînd ușor, își încheie haina, își frecă fruntea și tîmplele cu palmele

și deschise ușa, trecîndu-și prin ea cu oarecare silă trupu-i scurt și gros.

— Ce este, cumnate Sandule? întrebă el.

— Socoteam că hodinești, măria ta.

— Nu. Astăzi văd că nu este ceas pentru asta. Ai vreo veste nouă?

— Încă nu, măria ta, dar va veni. Am despre altele a-ți vorbi.

Doamna Anastasia, în picioare, învălită în cataveica-i ușoară, îi împunse pe rînd cu ochii și-și subție buzele, închizînd întrebări curioase.

Domnul trecu îndată spre cămara lui de taină, în care ținuse sfat cu hatmanul și dimineață. Sandu Buhuș îl urmă. Cuprinsul Curții Domnești era pe deplin liniștit. Slujitorii intraseră și ei în aceeași slujbă pe care își închipuiau c-o îndeplinește și stăpînul. Doi oameni numai, cu spinările încovoiate și cu frunțile pleoate, așteptau la scara casei mari. Îi vedea și Anastasia-Doamna, privindu-i pe geam și ferită după perdea, din casa cea mică.

— Măria ta, zise Buhuș, intrînd după Domn și închizînd ușa; au venit acești doi oameni la mine, spunînd că astfel le-a poruncit să facă jupîn Balaban, îndată ce vor ajunge la Iași.

— Veste de la Balaban? strigă Duca, tresărind. Chiamă-i îndată aici.

— I-am adus, măria ta, prin poarta cea mică de la siimeni, ca să nu fie cumva văzuți intrînd la Curte.

— Am a mă teme oare de cineva în scaunul domniei mele și la curtea mea?

— Sînt oameni a lui ava franțuz, măria ta.

Domnul privi cu mirare pe Buhuș, neînțelegînd.

— Solul, măria ta, a avut nevoie de oameni de la Liov, care să știe a grăi turcește și tătărăște. Ș-atunci

s-a nimerit așa, cu voia lui Dumnezeu și prin alte împrejurări, să cadă alegerea pe acești doi frați rusnaci, oameni, pe cît văd, destoinici. Astfel, Balaban a putut trimete, cu primejdie mai puțină decît oricînd, răvașul său.

— Este răvaș ?

— Este.

— Atunci să vie să-l deie.

— Indată, măria ta. Pe lîngă răvaș, ei și-au luat datorință pentru dînșii singuri, plătită cu bune parale, ca să cerceteze, îndată ce vor putea, dacă nu cumva se găsesc cărți și hîrtii în bucluculile franțuzului.

— Înțeleg. Și ce-au făcut ?

— N-au făcut nimic. Oameni răi, cu totul alții decît dînșii, au prădat la marginea Lehiei pe ava franțuz. I-au luat cai, șăi și agarîîc, atît al lui cît ș-al slujitorilor ; dar se vede că nu s-a găsit în toate nici o hîrtie de trebuință. Trebuie să-l urmeze și să-l împresure mai departe acești frați de la Balaban, ca să înțeleagă dacă n-are chiar asupra sa acele hîrtii și răvașe.

— Socoți că vor cuteza să-l cerceteze și să-l prade chiar pe popă ?

— Acești frați, măria ta, sînt în stare să facă multe, cu atîta bună chibzuință, încît, după aceea, oricine ar putea fi bănuit, ei însă nu.

— Să-i văd. Adă-i aici. Să-mi deie scrisoarea pe care au adus-o.

Buhuș deschise ușa și făcu semn cu mîna. Cei doi așteptau și se strecurară îndată pe ușă unul după altul, întîi cel uscat, pe urmă cel bucălat și rumân. Amîndoi, plini de umilință, îngenunchiară, bătînd mătanie.

Duca-i privi sever.

— Cum vă chiamă ? Știți moldovenește ?

— Pentru măria ta știm. Pe mine mă chiamă Afanasie, glăsui cel mare și dolofan c-o voce femeiască. Pe istalalt îl chiamă Istratie.

— Pe mine mă chiamă Istratie, confirmă gros cel firav.

Duca rîse de-această descumpănire.

— Ar trebui să vă cheme altfel, ori să vă schimbați glasurile.

Riseră și ei, cu frunțile plecate și cu ochii holbați în sus.

— Ați adus răvaș de la Balaban?

— Da, măria ta, răspunse glasul subțire.

— Adă.

Afanasie se răsuci, așezîndu-se pe dușamea. Cu repeziciune, își trase din piciorul sting ciubota enormă de iuft și, scoțînd de sub rantie jungher, o crestă în tureatca răsfrîntă și cusută. Din crestătură, cu unghii lungi, desprinse o hîrtie îndoită, întinzînd-o.

Duca-Vodă o smunci și-o desfăcu.

Răvașul cuprindea puține vorbe, scrise grecește:

«Cu umilință, al măriei tale rob, fac cunoscut că acești doi oameni sînt credincioși ai mei. Cu cărțile pentru care de mult mă străduiesc, încă nimica n-am putut isprăvi. Dar am nădejde bună, rugînd pe Dumnezeu să mă pot bucura și de-acum înainte, ca și pînă acum, de mila măriei tale, mai ales în privința pricinei pe care o am la divan cu acel boier al măriei tale, Ursachi.»

— Hm! mormăi Domnul, această hîrtie nu-mi aduce nimic. Voi știți ceva?

— Nu știm nimic, măria ta, scînci Afanasie, cu mare umilință. Știm numai atîta că, dacă ne-a ajuta Dumnezeu, avem să prădăm pe franțuz și de cele ce are asupra lui. Și dacă găsim, în ce are el asupra lui,

și cărți, apoi le-om aduce tot aici, la picioarele măriei tale ca să alegi pe acele de care ai nevoie.

— Ce cărți ?

— Cărți cu iscălitura măriei tale. Cu altele n-avem ce face. Poate nemților să le folosească. Dar noi mai mult pentru cele cu iscălitura măriei tale ne străduim, nădăjduind de la măria ta multă milă.

— Balaban e om cu minte și cu grijă, vorbi Domnul către Buhuș. Dușmanii mei s-ar putea folosi de sol străin, ca să treacă prin țara mea, Turcului, scrisorile mele, însă am știință că ele stau unde sînt.

Se întoarse spre rusnaci.

— Plecați !

— Da, măria ta, ne ducem degrabă la franțuzul nostru.

Bătură iar mătanie, se ridicară și se strecurară pe ușă.

— Putem avea credință în asemenea oameni ? murmură Duca-Vodă pe gînduri.

— Eu i-am cercetat mai de-aproape, măria ta. Cel puțin, par foarte îndămînatici.

— Se poate. In privința acelor scrisori, eu am primit vești și din altă parte. Am avut tot aici subt ochii și sub brațul meu pe feciorul lui Chiriță Dracu. Și el mi-a arătat că scrisorile stau ș-așteaptă.

— Știe el asta ?

— Știe, cumnate hatmane, și s-a și pus subt ocrotirea lor. Am să-ți spun cum înțelege acel ticălos să înfrunte mînia mea și să mă facă nu numai să-l sufăr, dar să și am grijă de el, ca de un ou de preț. Dar asta cît poate dura ? Spune, hatmane, cît poate dura ? Cînd am să pot avea liniște, să-l miluiesc cum se cuvine și unde se cuvine, cu acest buzdugan ? Acum îmi scapă ; dar nu se poate să nu mă izbăvească mila

lui Dumnezeu de toți dușmanii pentru jertfele mele, pentru osîrdia și credința mea! Au să ajungă și rugăciunile noastre la scaunul cel prea înalt, cu luminile pe care le aprindem, cu tămîia pe care o ardem, între zidurile pe care le înălțăm!

Buhuș privea și asculta uimit. Tulburarea Domnului izbucnise deodată. Cu ochii usturați de lacrimi de înfrîngere și mînie, Duca se îndreptă spre icoana lui ocrotitoare, în fața căreia ardea steluța neclintită a candelei. Își făcea încă a treia sau a patra oară semnul crucii, pe cînd gura-i încrețită de rînjet povestea lui Buhuș convorbirea cu Alecu Ruset.

Tulburările lui Duca erau însă trecătoare. Îndată își dobîndi stăpînirea de sine. Întorcînd spatele marelui episcop al Miralichiilor și coborînd glasul, ca sfîntul să nu-i vadă obrazul și să nu-i audă șoaptele, isprăvi printr-o poruncă plină de cuminţenie.

— Trebuie să-l apărăm, adevărat este, căci deocamdată n-avem ce face. Să nu uităm însă a pune în preajma lui bună priveghere pentru folosul nostru. Cată să știu cum se mișcă și cu cine se adună, hatmane; și mai ales vreau să știu dacă intră la el ori ies de către dînsul răvașe în privința unei înțelegeri pe care domnia ta o cunoști ca și mine. Nebunul a vrut să mă încredințeze că a fost un vînt care a suflat ș-a trecut. Dar eu nu pot crede în ce spune el și am datorința să fiu cu grijă.

— Măria ta, asta o poți afla cercetînd și priveghind și-n altă parte. Ești Domn și părinte și copila măriei tale nu poate a-ți ascunde nimic.

Vodă oftă.

— Ea nu-mi ascunde și se supune; cel puțin așa arată. O știi însă pe Catrina ce inimă dîrză are și cît samănă cu bunică-sa, Dafina-Doamna.

— Mama într-adevăr a avut în ea oriţă şi ştia să plece lumea din jurul ei ; numai vremurile au fost potrivnice şi ţara prea mică, suspină hatmanul Sandu.

— Aşa, copila noastră, ştiind cît ţin la dînsa, îmi arată şi ea dragoste şi supunere. Însă pot eu ceti în sufletul ei? Şi supunerea aceasta nu ştiu eu că nu însemnează nimic, în ceasul cînd va hotărî ea să fie nebună?... De aceea, nebizuindu-mă nici pe cumineţenia ei, nici pe firea femeiască, bine este să priveghem şi-ntr-o parte şi-n alta.

— Vom face cum poruncești, măria ta. Am să chem la mine pe aga Bucşan ş-am să-i rînduiesc ce să facă. Va întrebuinţa pe cei mai ageri oameni pe care-i are, înştiinţîndu-mă de toate, în orişicare ceas din zi şi din noapte.

— Foarte bine, prietine, îţi mulţămesc, vorbi Domnul, iarăşi cu glas întreg şi mişcîndu-se din locul său. Acuma putem grăi şi despre altele.

Cu Anastasia-Doamna m-am înţeles pentru masa de mîne, la care am poftit pe solul franţuz. Va face ea astfel încît ava să-şi aducă aminte de bunătăţile casei noastre.

— Îşi va aduce aminte, Doamne. Din cîte am înţeles de la rusnacii care au stat mai înainte îngenunchiaţi la măria ta, apoi popa acesta se pricepe nu numai la lătinia lui. Ştie să şi mînînce, şi mai ales să beie bine. S-a luat pe cale, într-un loc, la întrecere cu feciorul lui Chiriţă Dracu şi măria ta ştie cît poate beizade Alecu.

— Ştiu şi bine ar fi fost să rămîie numai la faima asta. Atuncea fiind şi ava franţuz om din bună tagmă, să-i dăm luptători lîngă el, ca să cunoască ce pot şi boierii noştri.

— Măria ta, grăi Buhuș, cu mîndrie, întru această treabă nu cred să fie boierii lor mai vrednici decît ai noștri.

Domnul, uitîndu-și năcazurile, rise cu mulțămire.

— Atuncea, hatmane, adunîndu-te cu logofătul Miron, rînduiți izvodul. Iar teremonia să fie cum îmi place mie. Să nu uitați pe lîngă luptătorii de care am vorbit, să-i puneți aproape pe înalt prea sfinția sa Dosoftei și să stea într-ajutor însuși dumnealui Miron logofăt, ca să cunoască franțuzul că nici într-ale duhului nu stăm prejos.

XIV

Veste de la domnița Catrina.

Alecu Ruset bătu la poarta lui Abăza clucerul pe ulița Socolei, de la vale de palatul domnesc. Acolo boierul avea gospodărie bine sprijinită cu zaplaz înalt de scînduri: căci înspre Galata șesul Bahluiului era pustiu, iar înspre Podul Roș viermuiau țiganii și mișcii. După zaplaz, hămăiau dulăi ciobănești, care ziua stăteau în lanț iar noaptea umblau slobozi: atunci se ațineau în toate colțurile ogrăzii unde se simțea mișcare dinafară și se izbeau cu mînie crîncenă în străini.

Slujitorii îi dădură drumul, deschizînd în două laturi canaturile porții și cunoscură pe beizade. Jupîn Neculai Abăza, om bătrîn, de sama mazilului Antonie-Vodă, îi ieși înainte și se arătă bucuros de musafiri, însă foarte mirat. După ce-l pofti în cerdac, apoi în iatacul său, această mirare nu și-o putu tălmăci în vorbe și așteptă lămurirea oaspetelui său.

— Cinstite jupîn Abăza, îi vorbi Ruset, privindu-l pieziș ; nu mă îndemni să stau ? îndeamnă-mă, căci sînt trudit. Și nu poruncești să-mi aducă șerbet și apă rece ? căci sînt însetat. Aș dori mai ales să beau din acea apă, care a fost adusă pe olane la cișmeaua sfîntului Neculai, din porunca și cu cheltuiala măriei sale Antonie-Vodă, părintele meu, om de credință și privighetor al lucrării fiind boierul și prietinul său Abăza clucer...

— Poftește pe divan, beizade, răspunse boierul, încuroat. În casă la mine n-ai nevoie de îndemnul meu, căci ești stăpîn măria ta.

— Îți mulțămesc, cinstite jupîne ; și aștept apa.

Abăza bătu din palme și o roabă țigancă, tînără și cu ochii iscoditori, se înfățișă ca să primească porunca. După ce se retrase, gazda rămase tăcut și oaspetele urmă a-l privi lung, c-un zîmbet îndoielnic.

— Văd, jupîne, că trebuie să vorbesc eu, ca să-ți liniștesc grija. De ce nu mă întrebi de unde vin și cum îndrăznesc să intru așa, în scaunul măriei sale Duca ? Și mai ales de ce aduc primejdie într-o casă de creștin cu frică de Dumnezeu și de Vodă ?

— Beizade, nu cutez să te întreb nimic.

— Ba întreabă-mă, căci am să-ți răspund. În această clipă eu vin de la Curtea Domnească.

Clucerul își pocni palmele, cu mare nedumerire :

— Să fie cu putință ?

— Este cu putință, de vreme ce-i așa cum îți spun. Și chiar cu știrea măriei sale am bătut la domnia ta în poartă. Dumnezeu vrea ca Vodă să nu-mi puie sulță în coastă și buzdugan în piept. Dumnezeu binevoiește mai mult, hotărînd să am de la Vodă ocrotire.

Abăza dădu din cap.

— Eu te-am știut, beizade, se hotărî el a vorbi, te-am

știut totdeauna cu gluma pe buze, dar și foarte cu grijă pentru afacerile măriei tale. Bănuiesc c-or fi pricini ascunse care au adus asemenea schimbare. Poate mai bine făceai stînd departe.

— Cu toate acestea, am venit aici.

— Văd, măria ta.

— Cu toate acestea am stat mai înainte de vorbă cu măria sa Duca-Vodă ; și ne-am despărțit cu blîndețe, dacă nu cu prietinie. Și știu că nu se va clăti un fir de păr din capul meu, cum nu se va clăti nici dintr-al domniei tale. Fii fără teamă și dă-mi șerbetul cel mai bun pe care-l ai.

Abăza oftă.

— Bătrîne prietine, urmă Ruset, nebuniile mele, pentru care am fost certat destul, nu mă pot duce pînă la orbire, ca să nu fiu bine înarmat făcînd asemenea pas. Deci crede fără a cerceta și fii încredințat că ai să-ți păstrezi cu bine și cu sănătate și de-acum înainte capul.

— Știu, beizade, că te bucuri de prietinia lui Șișman Pașa și de-a vizirului.

— Nu-i destul, jupîne Abăza. Nebunii găsesc puteri și mai mari, ca să-și apere pielea.

— Le va fi venit înțelepciunea... zîmbi bătrînul.

— Așa este, jupîn Abăza, înțelepciunea lucrurilor ș-a împrejurărilor, de care au învățat a se folosi...

— Atuncea-i bine, măria ta, și să îndulcim acest ceas cu șerbetul cel mai bun de naramze pe care-l am ; iar după acéea să te ospătez cum se cuvine unui fecior al Domnului meu, pe care l-am iubit.

Abăza se retrase peste puțină vreme, iar Alecu Ruset rămase singur, cugetînd că totuși gazda sa a rămas în îndoială. El însuși fiind, însă, fără nici o grijă și cu sufletul întărit de izbîndă, se deșăcu de contăș

și de arme și se răsturnă pe divanul moale c-un oftat de mulțămire.

După șerbet și după masă, după ciubuc și cafea, Abăza și-aduse aminte că are de rînduit cîteva grabnice afaceri care nu puteau suferi întîrziere. Beizade Alecu îl lăsă să plece, știind că acele afaceri sînt la agie și la curtea Domnească mai ales, la Buhuș hatmanul și la Fliondor armașul. Prietiniile acelui timp erau primejdioase și amestecate. Binefacerile domnilor cădeau în adîncul unei mări furtunoase și nu se aflase încă peștele de aur care să iasă din întunericul fundului să înghită vreuna, ca să se împlinească sub soare o singură dată minunea recunoștinței. Ruset zîmbea amintindu-și de această parabolă arăbească și încercă, întins pe divanul moale, să găsească un ceas de odihnă în somn. Gîndurile însă nu-l lăsau. Ațîțate, umblau pe drumul pe care-l străbătea Abăza și, mai înainte decît el, ajungeau la Curte, pătrunzînd într-o chilioară albă, unde bănuia că stă domnița Catrina, neștiutoare cu totul că dorința și dragostea se apropiaseră și-i ard în preajmă. Ruset cugetă multă vreme cum ar face să poată da o veste la Curte cît de curînd. In făgăduința abatelui de Marenne n-avea încredere și pînă a doua zi i se părea prea mult. Nădăjduia numai în vîntul întîmplării, care poartă veștile ca frunzele, și-n zvonul fără odihnă al neamului femeiesc.

«Cine știe!»

Aceste două vorbe tresăriră în el cu nădejde și cu mihnire. De și nu-și amintea, în toată viața lui, să fi păcătuit prin slăbăciune față de această mare patimă a neamului omenesc, de și desmierdările și nebuniile lui n-avuseseră o țintă unică și iubea femeia ca un bun al vieții; de și în acest început de legătură urmărea

ceva tulbure în care se amestecau porniri împotriva bătrînului Georgie Duca, — totuși, în adîncimea ființii lui, ca-ntr-o prăpastie de zări cu nouri, părea că clipește o stea.

În jurul lui era tăcere și întreaga casă țiriia, pustie. Între somn și trezie își auzea, în tîmpla rezemată de pumn, bătaia inimii, ca un ornic al vieții. Încerca, fără izbîndă, să-și întruchipeze, în pleoapele închise, imaginea Catrinei Duca. Nu i se vădea, din înfățișarea ei de umbră, decît ochii negri și tari sub sprîncenele jos arcuite asupra lor. Într-adevăr, ochii aceia îl izbiseră întăia oară cînd o văzuse. Prin ochii aceia îi plăcuse. Și pentru prima oară îl străpunsese, prin ei, de la umbra-i nedeslușită, un fior necunoscut. Descoperi în el o jumătate de adevăr: a venit la Iași s-o vadă. A venit totuși pentru altele; dar hotărîrile mărturisite chiar către tine însuți pot fi înșelătoare. Ajuns aici, nu se poate să n-o vadă. Altfel ar suferi. Descoperirea aceasta în el îl făcu să se mire, ca de ceva străin. Zîmbi ochilor umbrei și hotărî în sine să-i păstreze înaintea lui, stînd așa, cu pleoapele închise și izgonind încleștarea moale a divanului.

Abăza clucer îl găsi încă dormind. Sosise vesel, cu știri destul de bune, și-și lăsă oaspetele să doarmă. Apoi — cînd îl simți că s-a trezit, îi trimese, fără nici o întîrziere, pe roaba care slujea la iatac să ducă alt șerbet și altă cană de apă proaspătă. În vremea șerbetului intră și el, tot așa de dulce.

Beizade Alecu zîmbi, văzîndu-l.

— Jupîn Abăza, îi zise el, văd că treburile ți s-au întocmit bine și mă bucur, ca prietin ce-ți sînt.

— Măria ta, te rog să ierți, răspunse clucerul, pe același ton vesel. La Moldova noastră treburile sînt toldeauna încurcate. Dar pe ziua de azi Dumnezeu

m-a izbăvit. Şi te rog frumos, măria ta, să fii aşa de bun, a da poruncă unde să trimet un om de credinţă al meu ca să-ţi aducă slujitorii. Trei zile, cît vei sta în Iaşi, eşti musafir al meu, cu toţi oamenii măriei tale ; şi te poftesc să te socoteşti ca-n casa părinţilor măriei tale.

— Îţi mulţămesc, jupîne Abăza. Cei care ţi-au rînduit pricina ţi-au arătat deci că n-am a sta mai mult decît trei zile în scaunul Domniei ?

— Aşa mi-au spus, măria ta. Am greşit întrebînd ? Mă rog să fiu iertat.

— N-ai greşit întrebînd, prietine. N-ai greşit nici neîncrezîndu-te în mine, căci deprinderile şi vorbele mele n-au fost totdeauna prea statornice. Dar suferinţa învaţă ; şi se pare că am gustat şi eu din această doftorie. Aşa că trimete la hanul turcesc. Acolo să întrebe omul dumnitale de credinciosul meu Vilcu Bîrlădeanu. Or veni şi ceilalţi oameni, dar acesta îmi trebuie mai mult decît oricare şi numaidecît.

Abăza, părînd iar în îndoială, ieşi să împlinească porunca.

Cînd sosi Vilcu, înserase. Găsi pe stăpînul său după perdele trase cu îngrijire, gînditor, între două lumînări de ceară, care ardeau în sfeşnice de alamă, pe masa de lîngă divan.

— Vilcule, îi zise beizade Alecu, rînduieşte-ţi oamenii. Mîncaţi mult, însă beţi puţin.

— Am înţeles, măria ta.

— Vorbeşte încet, Vilcule. Porţile fiind închise şi cinii slobozi, tu stai treaz şi să bagi de samă ca şi cum am fi împresuraţi. Pe cei care ne priveghează dinafară lasă-i în pace, căci, priveghind numai, nu ne pot face nici o stricăciune. Bagă de samă numai cine intră. Îndată să ştiu şi eu. Iar la o nevoie, calul

meu du-l la portița de dindos dinspre Bahlui și voi, la cuvîntul meu, ieșiți cu zvon pe porțile cele mari, ca să mă pot strecura eu nesupărat în calea mea. Aceste toate, Bîrlădene, ți le spun pentru că n-am a mă teme de nimica.

— Știu, măria ta, n-avem a ne teme de nimic, dar ceasul care vine nu-l cunoaștem. Cît te-am slujit, măria ta, am învățat asta, și învățătura ne-a fi ș-acuma cu priință. Grija — după vremi.

— Și după oameni, Vîlcule. Du-te, — și vorbește încet. Bagă de samă că-ți poruncesc asta a treia oară.

Bîrlădeanu ieși, fără să mai crîcnească nici o vorbă.

La al treilea ceas al nopții, casa clucerului dormea, ca și tîrgul, ca și Curtea Domnească. De nicăiri nu răzbătea foc; ulițile și fundacurile zăceau în întuneric; numai deasupra clădirilor, din văzduhul răsăritului, plutea slabă lumină de la fînarul lui Dumnezeu, fulgerînd în clopotnițile mănăstirilor. Străjerul din turnul de la poarta Curții strigase din surla lui astuparea focurilor: Vodă trecuse la hodină.

Abăza, înainte de culcare, se tînguise puțin către soția sa despre neplăcuta întîmplare a zilei și despre oaspetele nepoftit care le căzuse în casă. Suspinînd, se mîngîiase, apoi, închinîndu-se fierbinte la icoana Maicii Domnului, avînd tovărășie la mătănii pe jupineasă. Clucereasa, mai grasă și mai greoaie, rămînea necontenit în urmă și, cînd se ridica ea, gîfîind, Abăza se apleca. Din cînd în cînd o aștepta, certînd-o, nemulțămit pentru încetineala ei. Maica Domnului îi privea nedumerită, din dosul candelii. În patul larg se așezară spate la spate și adormiră îndată.

În această vreme, Alecu beizade se pregătea de somn, ca pentru o plecare. Spălase de pe el colbul la

ligheanul de alamă și se pieptănase. Își așezase armele la îndămînă și sta descins la marginea divanului, însă încălțat. Privea cu ochii ațintiți înainte-i, așteptînd de la noaptea aceea ori o tulburare năprasnică și fugă, ori o izbăvire.

Deocamdată veni altceva: un zgrepțănat ușor la ușă, ca și cum s-ar fi cerut o miță înăuntru.

Ruset puse mîna pe jungheru-i scurt și păși pe scoarța de lînă. Întinse urechea și auzi șoaptă cunoscută. Desfăcu clempușul și dădu drumul lui Vîlcu. Slujitorul purta o furcă scurtă cu colți de fier. Era îmbrăcat, însă desculț, ca să nu i se simtă umbletul.

— Ce-i, Bîrlădene? întrebă Ruset. În noaptea asta te-ai făcut stafie?

— Da, măria ta, șopti pădurarul. Și-ți aduc la scaunul judecății un suflet de dadacă țigancă.

— Ce țigancă, Vîlcule? N-am nevoie de nici o țigancă.

— Măria ta, o țigancă de la Curtea Domnească.

Ruset tresări, aprins.

— Nici n-am simțit-o cînd și pe unde a intrat, urmă a șopti Vîlcu, nici n-am auzit cînii bătînd. Pe urmă am înțeles că a virit-o în ogradă, pe la cuhnii, cămărășița de-aici. Cînd și cum s-or fi răspuns, n-am cum pricepe. Așa, — cămărășița de-aici numai mi-o aduce. Zice că are de spus puține vorbe, însă în taină, măriei sale lui beizade Alecu.

— E aici?

— Da, măria ta.

— Spune-i să intre și stai tu de pază în tindă.

Bîrlădeanu se feri și se retrase. Pe ușă intră o bătrînă curat îmbrăcată, în straie cernite. Era foarte grasă și revărsată din sîni și șolduri, însă pășea sprinten, învăluindu-și abia simțit fusta des încrețită. Făcu

plisc, ca și cum ar fi vrut să ciocnească mîna întinsă a lui Ruset. I-o sărută. Și deodată zîmbi larg cu obrazu-i unsuros, aţintind cu îndrăzneală pe boier.

Ruset scoci0ri în punga împletită, trase un zlot de argint și i-l aruncă. Ea îl prinse ca pe-un fluture din zbor și-i dădu drumul în sîn, printre mărgelele de la gît.

— Banu-i al tău, îi zise Ruset, dacă vii de unde aștept veste.

— De-acolo vin, măria ta, cu veste bună.

Ruset se așeză pe marginea divanului și o privi, cîntărind în sine felurite închipuiri, care năștea u în el. Era o solie de la domniță dar se putea să fie și-o ispită, de la neprietini.

— Măria ta, nu te îndoi, se grăbi să-l încredințeze țiganca. Nimene pe lume nu cunoaște semnele și vorbele care s-au făcut și s-au spus între măria ta și domnița Catrina. Eu le știu, căci în mine domnița are credință mai mult decît într-o mamă, eu fiind aceea care am adăpat-o cu laptele meu. Am hrănit-o, și-am crescut-o, și-am scăpat-o de boli, descîntîndu-i ; și i-am dovedit în bobi și-n ghioc această dragoste, cînd i-a venit ceasul. Nimene nu știe de scrisori, iar eu știu ; căci eu le-am repezit în cinci rînduri la Hîrlău, printr-un nepot al meu, Nastratin, căruia măria ta i-ai dat cîte cinci zloți, nu cîte unul.

— Atuncea-ți mai datoresc și ție patru, dacă spui adevărul.

— Eu știu de ce te temi, măria ta, urmă în șopot țiganca ; și-ntr-adevăr venind aici, am văzut iscoada rînduită în preajma casei clucerului. Dar măria ta n-ai de ce ieși, căci te știi sub priveghere ; iar aici la măria ta n-are cine intra, căci măria ta n-ai venit pen-

tru prostiile altor oameni. Pentru ce ai venit măria ta în Iași, dacă nu pentru dragostea pe care o ai?

— De unde știi asta?

— Știu, pentru că te-am chemat. Domnița întâi m-a rugat, pe urmă mi-a poruncit și nu s-a putut să nu mă înduplece, de și vraja nu se face, măria ta, fără primejdie.

Ruset se descreți, vesel.

— Cum te chiamă?

— Măgdălina, măria ta.

— Vra să zică tu m-ai adus la Iași, Măgdălină? Dadaca se posomori și făcu iar clonț.

— Măria ta, faci rău că n-ai credință. Ți s-a părut măriei tale că vii c-un popă franțuz, care va fi fiind nebun de vreme ce umblă așa prin lume, fără treabă. Ți s-a părut poate că vii pentru alte pricini. Dar eu știu că ai venit pentru noi. Și astăzi, stînd singur aici, m-ai așteptat s-aduc veste. Și așteptînd, ai văzut înaintea ochilor pe domniță, și ți-ai adus aminte de cele două dăți cînd v-ați întîlnit la mănăstirea Neamțului. Întâi în mijlocul norodului. Și pe urmă, la trei zile după aceea, în casă la mătușa măriei tale, domnița Ruxanda. Atuncea ai spus copilei mele că ți-i dragă. Și ea te-a crezut.

— Mi-i dragă, dadacă.

Țiganca nu răspunse.

— Măgdălină, ai auzit ce-am spus?

— Am auzit, măria ta. Cunosc eu dragostele măriei tale. Să nu te superi, dar asta-i meseria noastră, s-auzim despre toate și să cunoaștem toate. Dar, aici, măria ta, nu-i măr să-l mușți și să-l lepezi. Eu te-am adus, — dar eu îți spun că dragostea asta, fiind cu primejdie, nu-i ca celelalte.

Alecu Ruset zîmbi și trase din punga-i de horbotă ceilalți patru zloți. Țiganca-i strecură iar printre mărgele.

— Spune-mi de ce-ai venit, o îndemnă beizade. Acuma te-am cunoscut și poți vorbi. Am înțeles și eu că mărul acesta are venin. Îl prețuiesc însă mai mult decît viața..

Țiganca se apropie de el, învăluitoare, ca și cum ar fi vrut să-l cuprindă și să-l desmierde între sîni.

— Beizade, șopti ea, descîntînd parcă iubirea ei; domnița vrea să te vadă și trebuie să vă întîlniți.

— Se poate asta, Mägdălină? Atuncea, peste zloți cade-un venetic de aur.

— Se poate, măria ta, căci sînt eu la mijloc. Pe copilă am învățat-o să se supuie părinților cu vorba și să nu te vreie și să nu te știe. Cunoscînd noi cîte-au fost de la măria sa Vodă Duca împotriva părintelui măriei tale, am înțeles că ne împresură osînda și că nevoite sîntem să închidem în noi toate, ca într-o peșteră. Nimeni să nu vadă, nimeni să n-audă, nimeni să nu simtă carte scrisă și repezită; toate să fie făcute cu mare meșteșug și-n taină. Căci celui tare nu i se poate împotrivi decît cel viclean. Aici nu se poate să vă vedeți, măria ta, căci ar fi ca și-n mijlocul uliții. Nu se poate nici la Curte, căci ai intra ca guzganul în capcană.

— Atuncea cum?

— Nu se poate, măria ta, decît altfel de cum s-așteaptă oamenii. Ei știu că șopîrla nu zboară și niciodată nu s-așteaptă s-o vadă zburînd. Noi însă s-o facem să zboare. Așa că fiind și domnița Catrina o fată cum puține se află pe lume și binecuvîntînd-o Dumnezeu cu destul vicleșug, asta se poate. Numai să fii și măria ta întru toate următor la cele ce ți-oi spune eu.

— Vorbește! porunci, nerăbdător, beizade.

Atuncea roaba se lăsă în genunchi la marginea patului și se alătură de Ruset, învăluindu-l c-un miros tare de busuioc și cu șoapte care i se strecurau în ureche, ca niște puișori de viperă. Cu ochii pe jumătate închiși, urma să vorbească pentru domnița Catrina, ca și cum ar fi vorbit pentru sine.

XV

Despre tulburări în țară și vicleniа unor boieri divaniți.

La Curtea Domnească trîmbițau cucoșii la ceasurile cunoscute lor, dînd veste străjerilor să se cheme și ei și să se deștepte unii pe alții din covruri. Pe cucoși n-avea nimeni putere să-i oprească, fiind din firea lor ornice ale lui Dumnezeu, după cum luna era fînar. Pe străjeri îi opreau însă porunci, ca să nu facă larmă și să tulbure pe măria sa din somn. Căci măria sa avînd grija unei țări întregi, atîtea pricini judecînd, atîtea biruri ridicînd, atîtea podvezi rînduind, atîtea pedepse dînd și atîția sfinți slujind într-atîtea dumnezeiești lăcașuri, era totdeauna trudit foarte și, cum se făcea sară, urma pilda găinilor. Ziua-i pentru muncă; noaptea pentru hodină. Deci, lepădînd straiele măririi sale și rămînînd numai într-o cămașă lungă și-n papuci, se înfățișa la sfintele icoane pentru rugăciunile obișnuite. După aceea, cînd se hurduca și suna dușameaua, slujitorii din odăile de dedesubt știau că măria sa Vodă s-a suit în pat și se răsucește, căutînd starea cea mai potrivită pentru somn.

În noaptea aceea, din partea slujitorilor n-avea pricină de supărare. Dar după cîteva ceasuri de somn,

iată îl deșteptară cucoșii. Îl deșteptă poate și lumina lunii, care se înălțase la miazăzi și împrăștia asupra tîrgului și asupra curții painjeniș de argint. Ulițile, casele și bisericile dobîndiseră deodată o înfățișare de taină și de frumusețe, pe care nu le mai avuseseră niciciînd și pe care, în afară de acest ceas, nu le-a mai avut nici de-atunci vreodată ; căci fiecare oră își are ființa sa scrisă deosebit în veșnicie. Dar poate nu numai luna și nu numai cucoșii îl scoseseră din visuri pe Vodă, ținîndu-l cu ochii treji spre sîmburele de aur al candelii ; ci gînduri lăuntrice care ațipiseră numai pe jumătate și tresăriseră singure din sămînța lor, ca niște flori ale grijii.

Vechi scîrbe și mîhîi se întovărășeau cu gîndurile nouă ale lui Georgie-Vodă. Țara aceasta neașezată, cu oamenii așa de răi și de schimbători, cu boierii vicleni, stînd iepurește pe două hotare, cu pîră, cu bunturi, nu-și simțea îndeajuns blăstămul lui Dumnezeu în boliști, războaie și secete, — i se cuvenea un spor de pedeapsă și din partea lui. Căci a avut mai ales el a suferi în două domnii. Ș-acuma sufere și-n a treia. Cu dreptatea lui tare și cu sprijin de la Dumnezeu, pe care l-a cîștigat cu atîtea lăcașuri și daruri, trebuie să izbească înfricoșat în cuibul răilor, să-l spargă însfîrșit. Și trebuie să-i urmărească pe toți aceia care-i vicleneșc vistieria — lăsîndu-l răspunzător cu viața lui în fața ismailitenilor și a cămătarilor de la Țarigrad, care sînt mai păgîni decît ismailitenii. Au să cunoască ei toți brațul lui Duca-Vodă, împlinindu-și drepturile sale. Căci un domn are două datorii : să judece pricinile bine și să urmeze legea pravoslavnică ; și două drepturi : să urmărească birul său și să sfărîme fălcile vicleniior.

Cucoşii cîntau cu dărăbăni de aripi afară, la găinăriile Doamnei Anastasia, slăvind aceste drepte cugetări. Vodă căscă prelung şi se întoarse pe cealaltă coastă, cu faţa către părete, cerînd în gînd, de la Maica Domnului, linişte. Pentru atîtea daruri şi binefaceri i se cuvenea macar atît în acest pătrar al nopţii ; rămîind celelalte la vremea lor, fiecare pedeapsă, fiecare lovitură la ceasul său.

Însă nu putea să doarmă. Avea acum şi alte griji, de care, în asemenea timpuri grele mai bine ar fi să fie scutit. Ce căuta acel popă franţuz, tocmai acum, la scaunul său — pentru a se jertfi, intru îndestularea lui, claponi graşi şi iezi tineri şi miere şi unt din cămările Doamnei Anastasia ?

Dar lăsînd acestea şi ridicîndu-se în capul oaselor, se întreba mai ales, muşcat de-o supărare proaspătă, ca de un purice, de ce strigă străjerul din turnul de la poartă, cînd cunoaşte că Domnul său are nevoie mai mult decît oricînd să-şi odihnească oasele ?

— Cine-i ? striga prelung străjerul, a treia oară.

Un glas depărtat răspunse. La porţi sunară zăvoare şi lanţuri.

Bănuind ce poate să fie această mişcare, Domnul săltă cu hărnicie din chilota de puf şi-şi căută încălţările. Trase în grabă pe el straiele şi-şi acoperi pieptele cu ccmanac. La lumina candelii pipăi buzduganul şi-l strînse cu tărie în dreapta. Apoi îşi aţinti urechea. Paşi furişaţi se apropiau. Aprodul de rînd bătu la uşă. Vodă îl cunoştea după glas.

— Tu eşti, Constandine ?

— Eu, măria ta. S-a întors dumnealui Gheorghiţă Ciudin serdarul şi poftеşte pe măria ta să te cobori jos.

Fără a întreba mai mult, Domnul deschise uşa şi trecu suflînd prin tinda îngustă, apoi coborî scările.

Jos, în laturea caselor Doamnei, la uşile deschise ale beciului, aşteptau slimeni descălecaţi. Gheorghiţă Ciudin păşi înainte şi i se închină. După aceea, ferindu-se în laturi, descoperi la pământ, ghemuit şi legat în funii, pe Lupul sulgerul.

— Aha! scrîşni Duca. Începe a cădea răii la judecată! Coboriţi-l jos şi aprindeţi făchii. Slujitorii să treacă la hodină. Să nu rămîie cu mine decît serdarul; şi să fie adus pe loc Buga Sîrbul, carele are de împlinit slujbă în noaptea asta. Du-te, Constandine, şi mi-l chiamă.

Oştenii se retraseră, cu caii de căpestre. Numai doi din ei, rînduiţi de Ciudin, prăvăliră pe scări, în beci, pe boierul legat. Coborî şi Vodă după dînşii tocmai cînd aprindeau beţe de pucioasă şi aţiţau de la ele flăcări în răşina făchiilor. Umezeala neagră sclipi, apoi se tulbură de un abur roşcat.

Punîndu-şi barba în piept, Duca-Vodă privi crunt pe Lupu, frămîntînd în dreapta mînerul buzduganului. Porunci cu glas repezit:

— Deslegaţi-l!

Cei doi slujitori înţepeniră mînerele făchiilor în năsip. Grămădindu-se asupra prizonierului, îl răsuciră, frămîntîndu-l. Traseră cuţitele şi tăiară funiile. Sulgerul rămase în genunchi, cu fruntea plecată spre Duca.

Ameninţînd spre el cu buzduganul, Duca începu a-i pune întrebări, căutînd a-şi înfrîna mînia.

— Tu, viclene, eşti acel care ai dus cărţi la Orhei?

— Am greşit, măria ta, neştiind ce duc şi îndemnat fiind de alţii.

— Tu eşti cel care-ai dus cărţile?

— Eu, măria ta.

— Cărţi minciunoase, nemernicule, îndemnînd norodul să se rocoşească împotriva Domniei!

Sulgerul își plecă fruntea în tină, tăcînd.

— Ai muțit?

Sulgerul nu răspunse. Pe treptele beciului sunară pași amestecați și hatmanul Buhuș se înfățișă gîfîind în fumegarea luminii. Se închină către Domn și veni alături de el. In urma lui Buhuș, un om mare, oacheș și buzat, cu nădragi roșii și cu mînecile cămeșii suflecate pînă la cot, se opri cuviincios, cu fruntea închinată, așteptînd poruncile Domniei.

— Credinciosul nostru sulger, rînji Duca întorcîndu-se către Sandu Buhuș, a uitat dintrodată moldovenește. Ori a amuțit. Cu toate aceste, limba încă nu i-i tăiată.

Păru atunci a vedea pe gîde.

— Tu ești, Buga? Ai venit?

— La porunca măriei tale.

— Iți sînt ascuțite bricele?

— Am tot ce-mi trebuie, măria ta.

— Atunci să încercăm a face limba aceea să grăiască.

Buga Sîrbul făcu un pas.

— Milostivește-te, Doamne! strigă dintrodată cu groază sulgerul, apărîndu-se cu palmele de către gîde.

— Atunci vorbește și spune că știai ce cuprind cărțile.

— Știam, măria ta.

— Și cunoșteai că a fost plăsmuită iscălitura lui Dumitrașcu-Vodă mazilul?

— Am știut și asta, măria ta. Dar am greșit, ca un nebun ce-am fost. Să ierți, măria ta, aducîndu-ți aminte că pînă acum te-am slujit cu credință.

— Bine. S-auzim numai cine a pus acea iscălitură minciunoasă pe cărți și cine te-a trimes la orheieni.

— Măria ta, nu-i cunosc. Dar neizbinda lor îi-i destulă pedeapsă.

— Hm ! Așa crezi tu, cinstitule și credincioșule al meu sulger ? Buga, tu'ai meșteșug să faci pe îndărătnici să cînte. Îi poți s-acestuia face slujbele cele de trebuință, ca să-și aducă aminte. Crestează-i limba cu briciul și presară-i-o cu sare. Gătește spini și aschii ca să i le bați subt unghii, pedepsind degetele care au păcătuit. Sucește-i și desfă-i picioarele care au alergat împotriva stăpînului său. Și numai după ce va birui toate aceste încercări, taie ce-ai sărat și pune la fum. Atuncea, poate să tacă.

— Spun tot, spun tot ce poftești, măria ta ! urlă cu spaimă boierul.

— Auzi tu, gîdea ? Eu îi cer să-mi spuie numai adevărul.

— Aud, măria ta, răspunse cu umilință și cu liniște Buga. Inainte de a-l lăsa să mărturisească, se cuvine să-l răcorim, ca să nu spuie decît adevărul, avînd pe Dumnezeu martor.

Pășind în întuneric, Buga Sîrbul trase din lăuba uneltelor lui un ciubăr cu apă, pe care-l împinse între făchii. Cu brațele-i cu vine ca de frînghie apucă pe sulger. Îi răsuci la spate mîinile și i le cuprinse în laba lui stîngă. Cu dreapta îl încleștă de după grumaz și, încălecîndu-l, îl cufundă în apă cu capul. Ținu trupul strîns ca-n minghinele pînă ce-l simți că se cutremură și slăbește. Atunci îl trase în sus și-l scutură spre Domn.

— Așa începe a cunoaște durerea, măria ta, lămuri el, privind cu luare-aminte la sulger, care se zbătea pe jumătate înădușit, trăgînd cu răget în piept un fir subțire de aer. Pe urmă îi împlinesc și toate celelalte,

după meşteşugul meu şi după porunca pe care âm primit-o.

— Spun ! izbuti să scuipe glas sulgerul.

— Atunci să ascultăm, se amestecă deodată hatmanul. Măria ta, porunceşte tuturor, după rînduiala ştiută, să se suie sus în capul scărilor. Mărturisirea se face numai către Domn şi către Dumnezeu.

— Hatmane Sandu, porunci Duca, poţi sta şi tu aici ca s-asculţi şi să fii martur. Ceilalţi, vă pogoriţi cînd vă dau semn.

Slujitorii şi gîdele suiră treptele. Lupul gemea jos, opintind încă apa din măruntaie.

— Vorbeşte.

— Măria ta, întreabă. Spun tot, numai cruţă-mă şi aibi milă de soţia mea şi de copiii mei.

— Spune cine te-a trimes !

— Milostive Doamne, m-au trimes la Orhei doi boieri ai măriei tale : dumnealui vel-vistiernicul şi dumnealui vel-jitnicerul.

Domnul se dădu doi paşi înapoi ca izbit în piept.

— Cum ? Oamenii mei de credinţă, pe care i-am oplosit în slujbe şi mînîncă pîinea mea ? Gheuca şi Bogdan ?

— Da, măria ta, domniile lor m-au trimes.

— Cu jurămînt mărturiseşti asta înaintea lui Dumnezeu ?

— Mărturisesc cu jurămînt, milostive Doamne.

Sulgerul îşi făcu semnul crucii şi, aplecîndu-se, sărută pămîntul.

— Ei au alcătuit cărţile şi au plăsmuit iscălitura ?

— Asta nu pot şti cu adevărat, luminate Doamne, şi n-aş putea pune mîna pe cruce, arătînd pe cineva anume. Poate tot ei să fi săvîrşit şi asta. Ori poate să fie amestecaţi şi alţii, după cît am înţeles şi bă-

nuiesc. Iscălitura poate s-o fi alcătuit dumnealui Ion Milescu, spătarul, care-i bun meşter cu pana. De ştiut anume însă nu ştiu. De ce să-mi încarc sufletul?

Duca duse mîna dreaptă la frunte, apoi, coborînd-o, strînse cu tărie braţul credinciosului său Buhuş.

— Ai auzit, prietine?

— Am auzit, măria ta.

— Ai auzit care-i credinţa, în această ţară blăstămată a Moldovei? Linişlea apei şi-a vîntului — asta-i partea lor; şi credinţa demonului Belzebut! Hatmane, trebuie să spargem casa răilor şi s-o curăţim de spurcăciune. Să coboare slujitorii! înălţă el glasul, cu mare mînie. Aduceţi-i lanţuri acestui nemernic. Puneţi-i mînile în belciug la zid şi picioarele în butuc. Nimene, afară de gide, să nu-l vadă. Nimene să nu-i lepede cuvînt, pînă ce va hotărî asupra lui divanul judecăţii...

Izbi în prins cu piciorul, apoi cu buzduganul; şi se întoarse spre ieşire.

— Buga, cheia beciului rămîne în mîna ta şi-mi răspunzi de acest rob cu viaţa.

— Am înţeles, Doamne, răspunse gidele înălţînd ochii holbaţi de deasupra păcătosului, pe care-l răsucea şi-l fereca, smuncit şi cu grabă.

XVI

Mare masă domnească.

După poruncile cu străşnicie date şi după înţelegerea dintre Domn şi hatmanul său, a doua zi, nu părea nimic schimbat în Curtea Domnească. Toate întîmplările nopţii rămăseseră parcă ale altei lumi,

într-un domeniu de lună imaginară. Rămăseseră mai ales în mintea lui Duca-Vodă; dar pe chipul lui nu se putea cunoaște nimic. Ținînd și respingînd în el orice semn al supărării, se îngriji dis-de-dimineață și de aproape de tot ceea ce privea ospățul întru cinstirea solului franțuz.

În al patrulea ceas, armașul, adunîndu-și iarăși slujitorii și coconii cei tineri, porni spre gazda minoriților, arătînd tîrgoveților fantazie și încurînd caii cu meșteșug, stîrnind deasemeni multă pulbere, cît părea că ninge cu cenușă pe unde treceau acei călăreți. Iar mai ales muierile bătrîne, spăimîntate ca la o zi de apoi, stupeau după dînșii și-și făceau cruce.

La umilita gospodărie a părintelui Guido se opriră, înconjurînd butca de mai înainte adusă, cu patru cai și cu slujitori robi. Slujitorii purtau straie după moda țarigrădeană, cepchene cu ceaprazuri și șireturi, iar caii, hamuri împodobite cu sîrmă de argint. Domnul Paul de Marenne ieși cu gravitate din cerdacul încununat cu viță, avînd alături, în dreapta sa, pe paterpraefectus. Îi erau straiele scuturate de colb și călcate cu îngrijire; și împrumutase ceea ce-i lipsea în îmbrăcămintea de ceremonie, un guleraș și mînicuți de horbotă, de la gazdele sale. De și călugăr închis în mantie și rînduieli aspre la mănăstirea sa, abatele era și om de lume și, neuitînd pe Dumnezeu și jurămîntul, ținea socoteală de oameni. Ținea socoteală și de plăcerea sa. De aceea, se bucură văzînd și pe Alecu Ruset, care tocmai atunci se arăta, cînd cuviosia sa ieșea în uliță. Și zîmbi, luminîndu-i-se ochii și aducîndu-și aminte de noaptea petrecută la Griga șătrar. Trecătoare ceasuri — pe care le-ar fi dorit să steie.

— A, nu se poate! șopti el lui Ruset, întîmpinîndu-l, strîngîndu-i mînile și aducîndu-i aminte cu me-

lancolie de ulcioarele lui Matiaș. *Fugit irreparabile tempus...*

— Adevărat... oftă cu nevinovăție bunul pater Guido ; am îmbătrînit, respectabile domnule abate, în această datorie a credinții mele și am nevoie de brațul unui tînăr, ca să mă pot urca în butcă, lîngă domnia ta.

Alaiul se mișcă la pas, pe ulițile cotite, și în curînd fu înconjurat de o droaie de copii, unii desculți, alții cu capul gol, cei mai mulți cu obrazurile și cu boturile nespălate. Fiind vremea poamelor ș-a nucilor, stigmatele acestea erau firești și nu dovedeau atît neîngrijirea muierilor, cît lipsa de garduri la livezile din apropiere, ori bielșugul acestor livezi și nepăsarea stăpînilor lor. La copii se adaoseră și oameni mari, în straie nu tocmai întregi, însă într-o deplină veselie, de și era un ceas de dimineață. Erau nemernici fără căpătăi, ori mișei ai tîrgului, care se luau așa, din obicei, după adunare de oameni, nădăjduind într-o îngropare ori într-un praznic.

La porți ieșeau în rînd mahalagii, oameni așezați și gospodari, cu muieri și copii, privind neclintiți și cu ochii rotunzi butca și ceata de călăreți. După ce-și strîmbau capetele multă vreme, își închipuiau c-au lăsat-o să treacă și-și făceau felurite întrebări, răspunzînd cu felurite prepusuri. Cea mai bună, mai sigură și mai potrivită judecată a fost a femeilor, căci soarele nu suise încă la amiază și prin tîrg începu să umble zvon despre petitori pentru domnița Catrina.

Desfăcînd de mișei și de copii alaiul cu ajutorul harapnicelor, slujitorii îl lăsară să intre pe poarta cea mare și-l primiră, înșirați pe două rînduri, pînă la scara casei Domnului. Acolo Duca-Vodă însuși coborî trei trepte, avînd în urma sa boieri, și primi cu bunăvoie pe ava franțuz și pe însoțitorul său.

Domnul avea în spate cabaniță și în cap cucă cu întreit surguci. La cheutorile straiului îi sticleau bumbi împodobiți cu rubinuri. Se purta falnic și cu mișcări cumpănite. Logofătul Miron porti bună-venire oaspetelui străin pe latinie, avînd și el în glas și-n înfățișare semeția cuvenită celui mai mare boier al țării, de și era încă tînăr.

Urcînd scările, de Marenne găsi sus binecuvîntarea înalt prea sfinției sale părintelui Dosoftei. I-o dădu înălțind brațul drept, fără mîndrie. Se simți deodată cîștigat de figura aceea cu ochii mari, cu obrazul smead și pălit de vegheri, umbrit de camilafca neagră ca de o întristare. «Iată un lucru la care nu m-așteptam, cugetă domnul de Marenne, căci mie îmi plac prelații dîrzi, care știu să poarte sabie pentru Hristos. Sînt însă primejdioși la discuții. Intr-o țară străină, mai ales, îl prefer pe acesta.»

Părintele Dosoftei era îndeosebi bucuria lui pater Guido Celesti. Adeseori mitropolitul îi îngăduia intrarea la el și amîndoi se pierdeau în grădinile credinții, oprindu-se la izvoarele de adevăr ale trecutului și adăpîndu-se îndelung.

— E o băutură ascetică, spuse enigmatic de Marenne.

— Intr-adevăr, răspunse cu căldură părintele minorit. Și beția ei ne încîntă așa fel, încît sfinția sa rostește și stihuri ale regelui David, tălmăcite de el în limba țării.

— E curios, într-adevăr ; mie îmi plac însă mai mult ulcioarele.

Acest răspuns rămase cu totul întunecos pentru blajinul franciscan. Nu pricepea la ce carte și la ce pasagii fratele său întru credință făcea aluzie și se simți umilit, păstrînd, rușinat, tăcerea.

Domnul pofti pe oaspeți la masă. Așezîndu-se la locul de cinste, arătă abatelui scaun la stînga sa. Mitropolitul i se așeză la dreapta. Logofătul cel mare Miron Costin fu rînduit lîngă franțuz, ca să-i deie lămuriri și să-l încînte cu vorbe meșteșugite, cercînd a-i pricepe din subînțelesuri solia tainică. Iar pater Guido, avînd încă o dată bucurie de vecinătatea mitropolitului, se fericea ca de-o rînduire cerească și ca de-o răsplată a muncilor și a jertfelor sale în slujba Mielului lumii.

Ospățul avea loc în odaia cea mare a spătăriei. Era o sală împodobită c-un mic iconostas și cu trei candele în colțul răsăritului și cu mărcile ținuturilor Moldovei zugrăvite de jur împrejur pe pereții albi. În dosul jilțului lui Vodă, unde se ținea spătarul Ion Milescu, se afla încă o zugrăveală proaspătă a armelor lui Duca, pe scut rotund. Alte podoabe nu mai erau, afară de perdele de buhur roș la ferestre și la ușă. Masa era însă foarte bine împodobită cu blide și tacîmuri de argint. Lui de Marenne îi plăcură îndeosebi furculețele cu doi colți, — lucru nu prea obișnuit la prinții timpului. Stolnicul începu a servi și cuparul a drege, — ajutați de boierii lor de al doilea și al treilea rang.

Între bucate, de Marenne regăsi cu plăcere sarmalele, care atît îi plăcuseră la gospodăria răzășului Lăzărel. Vinul nu i se păru tot atît de bun.

Stolnicul punea înaintea lui Vodă vasul de argint, cu felul de mîncare rînduit, ridicînd capacul, și cu lingura lui gusta, în văzul tuturora. Deasemeni cuparul, dregînd, sorbea credința din cupa aurită și pe urmă o așeza înaintea stăpînului său. La cea dintăi cupă pe care Duca-Vodă o înălță la slăvitele lui buze, trăsni un sacaluș sub ferestre, cutremurînd încăperea.

De Marenne tresări şi boierii se veseliră în bărbi, privindu-se cu coada ochiului.

Indată după ce Vodă gustă din vin a treia oară, la al treilea rînd de mîncări, alt zgomot porni, c-o larmă amestecată de tunete şi fluiere.

Erau ţipete de disperare parcă ale unei dihănii, în care cineva dădea lovituri de buzdugan cu înviersunare. Fu rîndul abatelui de Marenne să zîmbească, recunoscînd faimoasa meterhanè ţarigrădeană, cu tobe şi multe flaute.

Boierii mîncau bine, ca şi Vodă, şi se pricepeau să ostenească braţele cuparilor. Asta-i plăcea lui de Marenne. Îi plăceau şi straiele de modă leşască de catifea şi matasă. Armele erau însă orientale, cu încrestături de sidef, argint şi aur. Îi plăcu fala Ţifescului, care, adresîndu-i peste masă cîteva vorbe greceşti, păru a-l întreba dacă-i place junghiul lui cu mănunchi de fildeş şi teacă de piele de şarpe. Era într-adevăr o lucrătură delicată şi de preţ, pe care abatele o cîntări în vîrful degetelor.

— Prea cinstite logofete Miroane, se bucură boierul Ilie, văd că-i zîmbeşte lui ava lucrul pe care i-l arăt. Într-adevăr, mă costă preţ de doi harmasari. Spune-i pe lătinie că i-l dăruiesc lui. — Memento! memento! îngînă şi el cu patos, în urma logofătului Costin, privind cu fudulie în jurul său.

— E un dar regesc, răspunse de Marenne, atins. Ce dar aş putea întoarce acestui nobil, eu, care am fost prădat de toate şi mă găsesc sărac ca Iov?

— Plăcerea mea e destulă răsplată, răspunse Ţifescu c-un ton care amintea, în închipuirea lui, pe strămoşii săi de la Bizanţ.

— E un bărbat încîntător, mărturisi zîmbind abatele lui logofătul Costin.

— Negreșit, domnule abate. Avem și lucruri care plac, în biata noastră țară.

— Le știu prețui pe toate, domnule logofăt.

— Nu mă îndoiesc. Ar fi trebuit să cunoști între noi, domnule abate, pe acel moldovan care a dovedit o ambiție necunoscută la alte neamuri. La hotarul țării către munteni, la un pod peste o apă care se chiamă Milcov, s-a întîlnit cu un cunoscut al său din țara vecină, pe care l-a provocat la un duel: nu însă cu spadele, ci cu oalele de vin...

— Asta și mai mult îmi place, se grăbi să-l încredințeze de Marenne. Și care a fost rezultatul? Mă interesează nespus.

— Biruința a fost de partea noastră, domnule abate. S-au luptat din oale, bînd cu putere, pînă ce dușmanul a căzut înlemnit și l-au dus soții săi pe brațe. Iar pe omul nostru l-au lăudat toți și Vodă l-a făcut nobil. Avem slăbăciunea să ne mîndrim și cu asta, domnule abate.

— Aprob că a fost făcut nobil, se bucură de Marenne. Fapta lui e o virtute.

— Epigrama domniei tale o primesc cu fruntea plecată, domnule abate. Am ajuns într-adevăr aici. Odinioară, părinții noștri au ținut sabia în mînă și au fost destul de vrednici să biruiască pe necredincioși. Pari a mă privi cu mirare, domnule abate, neputîndu-ți închipui o mărire trecută, cînd ai în față cele de azi. Totuși săraca această țară a avut cîndva oameni care n-au rușinat-o, fiind cu adevărat urmași de descălecători de la împărăția Romei.

Deodată acel boier mîndru, înfierbîntîndu-se, intră în istorie, știință și teorie, ca să pună probe înaintea nedumeririi nobilului francez. De Marenne nu era numai nedumerit, ci cu totul neîncrezător. Nimic în acest

hotar barbar nu putea aminti măreția fiilor lupoaicei. «Manie de savant și basme de necrezut», cugeta el, ascultînd distrat pe tovarășul său.

Adevărat, vremea a arătat că învățatul logofăt avea dreptate; însă mai multă dreptate avea abatele, căci chestia nu-l interesa deloc. Mai avea dreptate din pricină că logofătul nu-i era tocmai simpatic, pentru o pricină de care se năcăjea să-și aducă aminte. Insfîrșit, întîlnind privirea lui beizade Alecu, se lămuri. Acesta-i arătase pe Miron drept unul din uneltitorii căderii lui Vodă Antonie. Iată, ș-aceasta i se părea cu totul deosebit de năravurile apusene. La aceeași masă erau așezați și alții care uneltiseră acea dușmănoasă lucrare. Era Buhuș hatmanul; era însuși Vodă Duca. Totuși beizade Alecu stătea în fața lor, zîmbind prefăcut. Și nici în taină n-avea braț înarmat pentru moartea lor. Acțiunea acestor discipoli bizantini era mai puțin directă și mai puțin brutală; însă veninoasă și ascunsă, țintind să se asimileze lui Dumnezeu și destinului.

Logofătul Miron, văzînd că străinul se interesează de Buhuș, i-l înfățișă drept unul dintre cei mai viteji oameni ai timpului. Incălecînd pînă la acești ani ai bătrîneții și bătînd tare cu sabia, era în renume mare la turci. Făcuse isprăvi de mirare în războiul leșesc și-n cel căzăcesc. Așa i-a fost dată lui vitejia, ca un dar al firii. Unii poartă în ei o inimă de leu; alții de iepure.

Meterhaneaua izbucnindu-și iarăși tunetele și larma un răstimp, logofătul Miron putu lăsa în pace pe avaa franțuz, dîndu-i răgaz să observe în voie pe Domn, care de cîtva timp îi atrăgea luarea-aminte. Fără să pară, de Marenne înțelegea că se petrece ceva, de și nu știa bine ce. Domnul, grav de obicei și încruntat,

avea către unii boieri ai săi o nuanță de bună dispoziție și deosebită bunăvoință. Se întorcea des către spătarul său, care-i ștălea îndărătul jîlțului, apoi spre vistiernicul Vasile Gheuca, pe care și-l așezase în față, de cealaltă parte a mesei. Părea a le adresa și glume, ceea ce mira și pe Miron logofătul. Iar cei doi boieri schimbau priviri, din care nu radia bucurie pentru o atît de înaltă favoare.

Intr-această bună dispoziție, Duca rosti cuvînt de salutare pentru oaspete și ascultă cuvîntul de răspuns. Și, fără să se grăbească, mîncă pînă la cea din urmă îmbucătură baclavaua sa cu miere și cu migdale. Apoi sparse ospățul, poftind pe musafiri la cafea, în divanul cel mic.

La ușile odăilor și la intrarea cea mare păzeau siimeni, în frumoase straie roșii cu brandenburguri albastre, avînd sabia la mînă și pistoalele în seleafuri. Măria sa schimbă puține cuvinte cu Toader Fliondor armașul; apoi veni către mitropolit.

— Inalt prea sfinte, dacă dumnealui ava franțuz dorește, după cît mi-ai spus, și are plăcere să vadă pe Doamna Anastasia, să trecem cu el în casa cea mică, luînd cu noi numai pe înalt prea sfinția ta, pe Miron logofătul și pe pater-praefectus. Noi bem cafeaua acolo. Doamna ne-așteaptă. Iar cinstiții boieri, ridică el glasul, au să binevoiască să adaste aici, îndeletnicindu-se, pe lîngă cafea, c-o vutcă tare bună de vișine, pe care le-o trimete Doamna. Poftesc pe cinstitul vistiernic să fie el mai mare peste acest mic divan, pînă ce ne-ntoarcem noi. Nu lipsim decît un pătrar de ceas; și întorcîndu-mă, am să dau o veste.

— Vodă are bun chef astăzi, observă dumnealui Țifescu. Trebuie să-i fi venit plăcut răvaș. Și nu m-aș mira aflînd că se va fi rînduit ceva de către capuche-

haia măriei sale, la Ţarigrad, pentru hătmănia Ucrainei.

— Eşti aproape de adevăr, Ţifescule, răspunse pe jumătate serios hatmanul Buhuş. Cazacii de peste Nistru, cît i-a cuprins Impărăţia după războiul din urmă, cer la Inalta Poartă hatman.

— Ştiam eu că altceva nu poate să fie.

— Totdeauna m-am mirat, Ţifescule, de repeziciunea cu care pătrunzi treburile politiceşti.

Rîzînd grav numai el singur, hatmanul se grăbi să urmeze pe Domnul său. O clipă se opri în foişor, amintindu-şi că mai are o datorie. Cu rîsul pierit, coborî el însuşi la slujitorii care ţineau porţile şi dădu căpiteniei lor, în patru ochi, cuvenita poruncă.

Vodă intră la Doamna Anastasia cu tovarăşii săi şi cu oaspetele. De Marenne se văzu într-o odaie destul de joasă, cu divanuri acoperite de scorţuri şi măsuţe înflorite cu sidef, pe care abureau cafelele, în filigene turceşti. Doamna, gătită cu rochie lungă de catifea, în roşul grenadelor, cu blăniţă de samur la gît şi la mînici, dreaptă, albă la faţă şi încă frumoasă şi cu părul lung negru, îşi primi cu fruntea plecată musafirii.

Sărută mîna lui Vodă şi-a părintelui Dosoftei, se înclină în faţa lui de Marenne şi-a celuilalt papistaş, fără să-i privească. Abatele făcu asupra ei, c-un gest plin de nobleţă şi cuviosie, semnul binecuvîntării, înturnîndu-l apoi, deosebit de afabil şi zîmbitor, către domniţa Catrina.

Era cam micuţă domniţa, însă bine legată în formele-i rotunjoare. Purta un costum ca şi-al Doamnei, şi, ca şi maică-sa, avea o pieptănătură bogată, sporită, peste cununiţa de mărgăritare, c-un puf de struţ. «Ochi dulci», aceasta fu caracterizarea pe care-o găsi

în prima clipă de Marenne. Ochii erau dulci și umezi, însă gura era senzuală și voluntară. «Adevărul e aici, judecă abatele, nu în ochii înșelători.»

Glasu-i avea un sunet îndrăzneț. De Marenne fu surprins auzind-o că-i vorbește în limba lui. Vodă încruntă sprînceana. Copila nu rostise însă decît cîteva cuvinte de salutare. Nu mai spuse nimic, tot timpul cît se bău cafeaua. Era însă în ochii aceia ceva deosebit, care scînteia spre străin, intermitent, ca și cum s-ar fi închis și s-ar fi deschis pleoape de pisică. «Interesanți, acești ochi de smoală lucie», zîmbea în sine de Marenne, contemplîndu-i prin aburul parfumat al cafelei.

Se sculă de la locul său, ca să admire, pe-un scrin, o răcliță persană de fildeș, lucrată mărunt și filigranat. Cînd își plecă nasul asupra ei, simți în nări mireazmă de ulei de dafin. Domnița Catrina era alături.

— Frumos lucru, zise el, privind mai mult spre fată decît spre răcliță.

— E un odor vechi al meu, răspunse domnița. Îl am dar de la bunică-mea, Doamna lui Istratie-Vodă.

De Marenne aprobă din cap, cugetînd cum să întocmească fraza lui meșteșugită, în serviciul lui Alecu Ruset.

— Cum o chema?

— O chema ca pe floarea al cărei parfum îl simțim. Eu îi spun mamei că aici e închis sufletul bunicăi și ea rîde. Domnia ta ce spui?

— Pot spune, prințesă, că ai mai multă dreptate decît îți închipui.

În aceeași clipă ochii fetei se înăspriră. De Marenne, foarte atent la ce se petrecea în juru-i, înțelese pricina. Domnitorul se aplecase spre Anastasia-Doamna și-i șoptise cîteva cuvinte, îndată ce observă

pe străin trecînd spre Catrina. Se întorsese apoi spre urechea lui Buhuș cu alte șoapte. Hatmanul se ridicase greoi din jilț și venise la spatele Doamnei. Poftită să se scoale, Anastasia-Doamna se mișcă zîmbind spre franțuz, urmată de fratele său. Ca și cum ar fi voit să se răcorească mai la o parte, se așezară oftînd în scaune, de o parte și de alta a fetei. Îndată, la spatele lor, sosi și Miron logofătul, iar Domnul se pregăti și el să se alăture acestui sfat nou.

— Ce zice domnul abate? întrebă cu interes Anastasia-Doamna.

— Vorbim despre sufletul bunicăi... răspunse Catrina.

Doamna rămase cu gura deschisă și cu ochii holbați.

— Mai am de la bunică-mea un dar, se întoarse Catrina către oaspete.

— Într-adevăr? se crezu dator franțuzul să se mire, amuzat de comedia care se juca.

— Da. Am o icoană veche ferecată în argint. A fost adusă de Istratie-Vodă de la locurile sfinte. Știu și-o istorioară frumoasă, cum a dobîndit această icoană Istratie-Vodă de la un necredincios, căruia i-a fost oaspete într-o noapte cu furtună.

— Cum se poate? Doresc prea mult să cunosc întîmplarea.

— Dar icoana nu te interesează, domnule de Marenne?

— Ba da; vreau să văd și icoana.

C-o înclinare rotunjită de bărbie, domnița pofti pe oaspete s-o urmeze, și-l duse în colțul de la răsărit, unde ardea candelă. C-un deget cu unghioară trandafirie, îi arătă iconița de argint vechi. De Marenne se înclină spre ea și simți îndată cum rămășița adunării se mișcă și-i împresură și-n colțul acela. Nu văzu ni-

mic din ce era înainte, căci atenţia îi era legată de ce se petrecea îndărăt.

— Istorisirea? întrebă şoptit de Marenne, zîmbind pieziş.

— Vei sta mult la Stambul, domnule? întrebă ea, părăsind deodată firul convorbirii.

— Nu pot răspunde, domniţă. Atîrnă de felurite împrejurări.

— Te vei întoarce însă pe la noi?

— Aşa nădăjduiesc.

— Dacă vei întîrzia, urmă Catrina, se poate să venim noi acolo. Îţi rămîn oricum datoare c-o frumoasă istorisire.

Il salută învăluindu-l cu privirea, apoi îşi înălţă gîtul şi bărbia şi trecu dîrză pe lîngă ceilalţi, părăsind odaia.

De Marenne rămase încîntat; şi era încredinţat că şi-a împlinit misiunea pentru care-l rugase Ruset.

Astfel se încheie această sărbătoare, la al şaptelea ceas din zi. Tot cu ceremonie, după închinăciuni şi vorbe alese, de Marenne fu petrecut la gazda sa. Şi nu trecu decît jumătate de ceas de cînd sta de vorbă cu părintele Guido, care era fericit şi mulţămit îndeosebi, cînd beizade Alecu, intrînd în cerdacul încununat de viţă, îi aduse lămurirea bunei dispoziţii a lui Vodă către credincioşii săi boieri de aproape. La ieşirea de la oaiea, cîteva clipe în urma plecării lui de Marenne, Ion Milescu mare spătar, Vasile Gheuca mare vistiernic şi Georgie Bogdan mare jitnicer fuseseră înconjuraţi de slujitori, izbiţi în laturi şi închişi: Gheuca în vistieria lui din turnul porţii, Bogdan la siimeni şi Ion Milescu în beciul casei celei mari.

XVII

Intîlnire de dragoste, cu care prilej dadaca Măgdălina își dovedește meșteșugurile.

— Iubite domnule de Marenne, zise Ruset, după ce ascultă părerile asupra domniței; dacă n-ar fi fost această copilă ceea ce este, nu mi-aș pune capul ca să mă întîlnesc cu ea. De astă-noapte trăiesc subt această hotărîre. Pentru asta m-am și grăbit să vin la domnia ta.

Abatele începu a rîde.

— Te așteptai s-o găsești aici? E la Curtea Domnească, sărmane prietine, sub puternicul braț al părintelui său.

— Cred că nu-i la Curtea Domnească, iubite domnule de Marenne. Soarta hotărînd de la începutul lucrurilor s-o caut în această zi și-n acest ceas, plec s-o caut. Drumul meu trece pe-aici. Doi destoinici slujitori ai agiei s-au ținut de mine, adulmecîndu-mă ca pe un vînat. Eu am intrat aici, ei s-au oprit în apropierea porții și dormitează, așteptîndu-mă să ies. Eu însă voi ieși pe dindos, prin grădină și pe cararea care dă înspre cîmp. Acolo m-așteaptă un om al meu, pe care domnia ta îl cunoști. Îmi aruncă în spate o burcă, îmi așează în cap o căciulă; și ne ducem în treaba noastră, fără să ne cunoască nimeni. După ce am îndeplinit misiunea acestei zile, mă întorc pe același drum, cu același om. Și ies pe poartă, ca să se bucure copoii care-așteaptă, căscînd. Stăpînii copoilor au să aile că am stat cîteva ceasuri la sfat cu domnia ta și au să se bucure și ei.

— Atuncea, prietine, să mergem în livada acestor buni părinți. Mai au cîțiva meri și cîțiva peri tîrzii,

care așteaptă să fie culeși, și cîteva tufe de viță. După o masă ca aceea la care am stătut, un fruct ori un strugure nu strică.

Pater Guido își făcea siesta în jilțul lui, cu bărbia în piept și cu mîinile împreunate pe genunchi. Bielșugul prînzului îi pusese plumb în picioare și-i rumenise nasul. Cei doi tovarăși trecură din tindă în grădină, ca doi oameni fără grabă, care vor să-și omoare vremea. Peste puțin, abatele rămase singur sub meri.

Întovărășit de Bîrlădeanu și ascuns în strai prost, Ruset ieși prin ulicioare strîmbe, la rîpa Bahluiului. Acolo, printre rogozuri și gunoaie, trecu o punte dintr-un lemn îngust, aruncat din mal în mal peste apa scăzută. După ce intră în mahalaua țigănimii și o străbătu, se opri o clipă, căutîndu-și calea spre Bucium. Atunci îi apăru în cărare o fată smolită, cu picioarele desculțe și cu capul gol, purtînd în brațe un paner de mere roșii ca și fusta ei. Ruset o întrebă de drumul cel mai scurt către vii. Fără să-i răspundă cu glas, țigăncușa o luă pe cărare, repegior, înaintea celor doi. Printre șanțuri și valuri de cătină, într-o mare singurătate de toamnă cu funigei, fata trecea fără să întoarne capul și Ruset o urma de departe, ca și cum era străin de ea. Sări un pîrleaz după dînsa, coti pe cărări ascunse; și deodată se trezi într-o gospodărie ferită, cu căsuță și cu cramă, cu soare în bătătura curată și c-o mîță neagră care dormea pe prispă. Țigăncușa le arătă obrazul, c-o dungă albă de rîs, și dispăru. Bîrlădeanu trecu pe urma ei, în casă. Curînd se strecură afară și făcu semn stăpînului. Ruset intră și el. Ograda își reluă un timp singurătatea; apoi țigăncușa apăru cu coșa și trecu la fîntîna de la poarta dinspre drum, în partea din potriva cărării pe care sosise. Rămase sub cumpănă, așteptînd parcă un ceas

de tainică rînduială, cînd izvoarele din fundul pămîntului împing spre lumină anume apă. Ieși, plecîndu-și fruntea la prag, și Vilcu Bîrlădeanu cu capul gol și c-o bardă în mînă, ca un slujitor care și-a făcut somnul și-acu se îndură să urmeze lucrul stăpînului său, ascuțind haragi, sub șopronul de lîngă cramă. Îi lua dintr-o stivă, îi cioplea pe-un trunchi și-i zvîrlea la altă stivă, în cealaltă parte.

Soarele cobora spre clipa cînd și pe monahi îi scoală din somn osîrdia lor către Domnul Dumnezeu, către Isus Hristos și Maica Fecioară. Deci în liniștea zilei se auzi sunînd slab toaca de la Cetățuia ori de la mănăstirea Balicăi. Se opriră în două răstimpuri și porniră și-a treia oară; apoi rămaseră numai spiralele ecourilor, pînă ce se stinseră și ele, la poarta cerului.

La acest ceas, domnița Catrina, cînd era vremea frumoasă, avea obicei să purceadă la plimbare către verdeață, într-un rădvan descoperit. Dadaca Măgdălina o întovărășea totdeauna, stînd cinchită pe-un scăunaș dinaintea ei, cu spatele la surugiu. Iar doi drăgani și-un armășel îi făceau pază și cinste. Drăganii călăreau înainte, deschizînd drumul și întrebuințînd la nevoie și biciul, împotriva prostimii; iar armășelul, fecior de boier, avea rînduit să umble într-o latură a trăsurii.

Fiind însă drumurile foarte strîmte, de cele mai multe ori călărea în urmă. Ca să nu se înece și să nu se prăpădească în colb, domnița, cînd îl știa în urmă, poruncea să se domolească fuga cailor: și umblau mai mult în pas.

In ziua aceea domnița Catrina, cînd se urcase în rădvan la scara caselor maicei sale, porunci cu glas tare plimbare spre pădurea de la Copou. Atunci

Doamna Anastasia, cu cheile de la cămări în mînă, se aplecase pe fereastră ş-o îndrumase în altă parte.

— Măria sa doreşte, zise Doamna, să umblaţi astăzi mai bine spre viile noastre de la Socola.

Domniţa îşi subţie buzele în semn de împotrivire şi nu răspunse. Armăşelul Ioniţă Corjescu făcu semn c-a înţeles porunca. Rădvanul ieşind pe porţi, armăşelul veni în aripa dreaptă, cu cuşma în mînă, temîndu-se de mînia domniţei.

— Măria ta, nu ne putem împotrivi poruncii lui Vodă.

— Fă atunci după poruncă, armăşele Ioniţă, răspunse dîrz Catrina, încruntînd sprîncenele-i subţiri.

Ioniţă oftă, aşteptîndu-se la vreo poznă. Deocamdată se socotea mulţămit că măcar începutul era bun. Supărarea domniţei fu în curînd pentru el vădită. Cînd coborîră în colbăria dinspre Bahlui, la locuri strîmte, unde el nu putea călări decît în urma rădvanului, Catrina, posomorîtă, nu-şi descleştă gura ca să deie obişnuita poruncă. Ioniţă începu a tuşi, abia trăgîndu-şi sufletul şi simţind că intră, cu ochii holbaţi, într-un ceas de mucenicie.

Colbul se domoli la opustul iazului de la Frumoasa. Acolo Catrina porunci surugiului să puie caii în pas, ca să poată privi imaginea tremurată a mănăstirii celei de sub luciu. Dincolo de opust, caii porniră iarăşi repede şi armăşelul se întreba cu ce-a greşit înaintea lui Dumnezeu, de-i începe iarăşi osînda. Insfîrşit, la un colnic, domniţa dădu iar porunca din zilele bune şi se milostivi să întoarcă un zîmbet spre Ioniţă Corjescu.

— Bine c-a dat Dumnezeu ! răsufla el alinat.

Locul era singuratic şi numai ici-colo, în dreapta şi-n stînga drumului, se deschideau ogrăzi de vii şi

înegreau căsuțe după valurile de cătină. Din cînd în cînd se deschideau hudiți și fundacuri. În aerul liniștit plutea un miros de fum și-n niște nuci bătrîni circiiau țărci. În acest loc, și-n această clipă, de la un bordei de sub nuci și de sub țărci, o dihanie răsări cu mormăiri grozave, năzuind la drum înaintea cailor. Era un urs țigănesc. Atîrna după el lanțul aninat în zgardă și-n veriga buzei.

Caii drăganilor și caii de la rădvan, fornăind cu spaimă, se prăvăliră în laturi, apoi, strînși în frîie, se azvîrliră în două picioare, bătînd în aer cu copitele de dinafară spre fiară.

Stăpînul ursului, un țigan bătrîn și mărunt, se și repezise din urmă, de la bordei. Apucase lanțul și-l smuncise, pusese și ciomagul cu clonț în verigă, și trăgea dihania îndărăt după el. Ursul îl urmă; dar, la fiecare smuncitură, slobozea răcnete de mînie și durere. Atît drăganii cît și surugiul fură nevoiți să cîrmească la dreapta în deschiderea unei hudiți. În vălmășeala cailor, în zguduirea aproape de răsturnare a rădvanului, domnița Catrina dădu un țipăt. Părea mai mult de mînie decît de spaimă. Dar era de spaimă, căci se făcu palidă și se lăsă moale într-o parte. C-un alt țipăt, acesta grozav și sfredelitor, dadaca Măgdălina se aruncase asupra ei, sprijinind-o.

— Stați! răcnea prelung țiganca dadacă. Pentru numele lui Dumnezeu, stați! Jupîne Ioniță, nu ne lăsa!

Armășelul sărise sprinten din șa. Lăsînd calul să se ducă, se aruncase la scară, către femei. Drăganii făcuseră același lucru și se întoarseră asupra cailor de la rădvan, oprindu-i și abătîndu-i unul peste altul.

— Slavă Domnului, strigă armășelul, nu s-a întîmplat nimic!

— Vai de mine! vai de mine! se tînguia dadaca, încercînd să-şi smulgă părul de la tîmple de sub broboadă. Ce ne facem noi acuma? Unde-o ducem noi acuma, ca să-i descînt de spaimă şi să se liniştească?

— Este-aici o casă, dadacă; s-o coborîm şi s-o ducem.

— Numaidecît, jupîne armăşele; iaca închide ochii şi abia mai cască pliscul, ca o păsărică.

Ioniţă Corjescu privi năucit în juru-i şi văzu o ţigăncuşă cu fusta roşă, care sta cu coşa la fîntîna de lîngă poartă şi privea, fără să se clintească.

— Fată hăi! vină-ncoace! strigă el cu oţărîre holbîndu-se la dînsa. Păşeşte mai repede, că altfel te iuţesc cu harapnicul!

Fata puse jos coşa, se izbi în portiţă şi ieşi în drum. Săltînd ca o mîţă cu picioarele-i goale într-o clipă fu lîngă dadacă şi amîndouă prinseră de subsuori pe domniţă. O coborîră domol. Armăşelul feri portiţa şi se răsti iar cătră ţigăncuşă:

— Aveţi, fată hăi, o încăpere curată, ca să se hodinească un sfert de ceas măria sa?

— Avem, boierule. Aici e via Gheuculesei...

— Bine; atunci, dadacă, ai unde-o duce pe măria sa. Poate nu s-a întîmplat nimic. Eu mă-ntorc s-apuc de gît pe ticălosul acela de ursar, din pricina căruia ni s-a iscat asemenea lucru, care pot zice că-i primejdie de moarte. Unde-i? Să mi-l prindeţi! răcni el după drăgani.

Dar drăganii fugeau după caii slobozi. Iar dadaca prinse a se tîngui ascuţit:

— Unde se află, jupîne armăşele, să ne laşi singure aici şi dumneata să te duci? Ai mare răspundere în faţa lui Vodă. Dă-i pace ursarului, bată-l Dumnezeu să-l bată, că nici el n-a fi bucuros că i-a scăpat

ursul; și pentru asta Vodă îl spînzură și ne încărcăm sufletele de pacat. Stai colea la poartă și ne-așteaptă, rînduind rădvanul, ca să ne întoarcem înapoi cînd a hotărî domnița. Eu intru cu ea aici, s-o liniștesc puțintel. Fată! îndemnă ea pe țigăncușă, scoate degrabă din fîntînă apă neîncepută și vină după mine.

Ioniță Corjescu, descumpănit, începu a se învîrti pe loc. Apoi se repezi la surugiu, cu mînie.

— Nici eu nu-s vinovat, boierule! se apăra vizitiul, ținîndu-și caii și rînduind hățurile.

Dadaca și țigăncușa ajutară domniței să intre în căsuță. Omul care cioplea haragii sub șopron, lîngă cramă, se ridicase din locul lui, privind, cu barda în mînă. Apoi iar se așezase la lucru. Fata veni în fugă, lepăind pe cărare cu tălpile goale, întorcîndu-se ca în bătaie de vînt.

Drăganii aduseră caii scăpați, apoi ajutară surugiului să îndărăpteze rădvanul pînă la drum. Armășelul, întorcîndu-se iar, ca-ntr-un cerc, la gîndul și la supărarea dintăi, se abătu la bordei, ca să apuce de gît pe ursar. Dar și țigan și urs se făcuseră nevăzuți. Erau undeva, pe cărările întortochiate dintre vii. Nu putea să-i mai urmărească, datoria lui nefiind asta. La urma urmei, dac-a fi nevoie, i-or descoperi alții, de și poate-i mai bine să nu se știe nimic despre întîmplare. Dă-i dracului, și urs și țigan! Dac-a hotărî domnița tăcere, ca să nu-și mai supere părinții și ca să nu i se oprească plimbările, dă el porunca drăganilor să nu sufle o vorbă, ș-au să tacă, fiind toată lumea la curte cu dragoste către copilă și cam cu împotrivire ascunsă spre Vodă, din pricina asprimilor lui.

Ioniță Corjescu se întoarse la via Gheuculesei și intră în ogradă. Țigăncușa sta în ușă; slujitorul cioplea haragii. Deci e bine și nu s-a întîmplat nimic rău.

Tocmai cînd ajungea el în mijlocul ogrăzii, dadaca Măgdălina îl întîmpină veselă :

— Jupîne armăşele, am scăpat amîndoi de scîrbă şi de grijă. Cum i-am descîntat, parcă i-am luat cu mîna. A rămas liniştită, s-a luminat. Acuma hodineşte puţintel ; după asta plecăm. Cred că ticălosul cel de ţigan cu ursul s-a dus.

— S-a dus, dadacă.

— Bine că s-a dus. Domniţa se îngrijea să n-audă iar mormăind. Asta mai ales i-a pricinuit mare tulburare... Mulţămesc lui Dumnezeu că s-a întîmplat numai atîta. Doamne, păzeşte de mai rău !

Dadaca îşi făcu cruce. Armăşelul se simţi pe deplin liniştit.

În umbra odăiţii, domniţa Catrina sta pe patul din fund. Ferit puţin mai la o parte, în picioare, către sobă, beizade Alecu o privea încă uimit, neîndrăznind a crede că i-a sosit deodată, ca prin farmec, acel dar rîvnit. Aşteptase şi nădăjduise, nădejdea şi aşteptarea lui fuseseră însă întunecate de o mare îndoială.

Dadaca stătuse o vreme de pîndă în tindă. Cît stătu ea, Ruset nu socoti potrivit să rostească vorbe fierbinţi. După ce-o văzu plecată întru întîmpinarea armăşelului, beizade, simţind o primejdie în preajmă, nu mai găsi în el cuvintele pregătite.

— Iţi mulţămesc, domniţă, c-ai venit.

— Mi-ai mai spus o dată asta, beizade Alecu, îi răspunse zîmbind Catrina şi privindu-l fix. Am venit nu pentru că m-ai chemat, ci pentru că am dorit eu să ne vedem. De aceea ţi-am trimes pe dadacă.

— Aşa este ; mie mi-a fost greu să te pot vesti din cel dintăi ceas.

— Eu însă am simţit, ş-am aflat. Răvaşele noastre, beizade Alecu, le socotesc lucruri moarte ; numai vor-

bele sînt vii. Unul totuşi mi-a adus ştirea bună, că ai găsit putinţă şi deslegare să intri în Iaşi. Am stat cu grijă şi pîndind, pînă mi-a căzut în poală bucuria. Iar acum aştept să-mi spui ce nu se poate scrie şi ce ai început a şopti odată, în fugă.

Ruset tăcu. Ea scutură din cap, încruntîndu-se uşor la el.

— Cu toate acestea, beizade, domnia ta ai obiceiul vorbelor acestora. Le-ai spus în multe rînduri şi multora.

— Au fost vorbe deşarte, domniţă Catrină. Nu îndrăznesc a le mai rosti. Acuma stă înaintea mea altcineva.

— Le-ai spus prea des? Eram doritoare să le aud şi eu. Un om despre care a vorbit toată ţara şi împotriva căruia s-au burzuluit toţi, mie mi s-a părut că nu-i un om de rînd. De aceea am plecat urechea, cînd s-a apropiat de mine, la mănăstire la Neamţu, în chilia domniţei Ruxanda. Dar mi-a spus puţin lucru; nu era vreme; mama era la doi paşi. Ai mărturisit Măgdălinei că se află un măr — pe care-l preţuieşti mai mult decît viaţa.

— Am mărturisit, domniţă Catrină. De cînd sînt aici bag de samă că încep a amuţi. Toate ale mele prostii şi nebunii s-au risipit ca un fum. Le cunoşti şi totuşi nu te depărtezi. Sînt duşmănit şi prigonit de măria sa Georgie-Vodă şi totuşi vii către mine. Ce pot să-ţi spun eu, decît că-ţi pun viaţa mea la picioare?...

Catrina clătì capul, cu împotrivire.

— Pune-o, dar nu cu întristare, căci n-ai s-o pierzi. Eu, beizade Alecu, astăzi nu mă simţesc deloc mîhnită ca domnia ta şi sînt cu inima veselă, de şi m-a spăriat ursul. Defăimat eşti, prigonit deasemeni, însă asta-i

spre folosul domniei tale, căci altfel aș fi trecut pe lîngă domnia ta fără să te bag în samă. Știu că ești și-un om cu vorbă ascuțită, beizade, deci să nu socotești că mă înșeli oftînd în fața mea. Puțintel dragă știu eu că-ți sînt, de aceea îți dau voie să-mi spui cît de multe.

Alecu Ruset tăcu iar. Desprinzîndu-se deodată de la locul lui, făcu un pas, îngenunche repede, se aplecă și sărută pe rînd picioarele domniței, încălțate în conduri de marochin roș. Rămase jos, cu fruntea plecată.

Catrina Duca tresări într-un țipăt ușurel spăriat; apoi rîse, retrăgîndu-se în fundul patului.

— Vino lîngă mine, beizade, zise ea. N-aș putea spune că nu-mi place obiceiul acesta leșesc, dacă arată, într-adevăr, ceea ce socotesc eu. Grăbește-te, nu pot sta mult.

— De-abia te-am văzut și iarăși te pierd, oftă el, luîndu-i o mînă.

Ea și-o dădu și pe-a doua.

— Ne mai vedem, să n-ai grijă. Am eu lîngă mine un demon, care m-ajută. Pe de altă parte, mă rog și Maicii Domnului și sfintei Paraschiva de la Trisfetite.

— Dar trebuie să mă depărtez de Iași.

— Știu; așa va fi fiind rînduiala lui Vodă. Dar dacă ți-s dragă puțintel, beizade, așa cum bănuiesc eu și te îndărătnicești a nu-mi spune, atuncea ai să fii așa de bun să vii din cînd în cînd într-ascuns, în locul acesta unde ne aflăm acum. Vii noaptea și-n mare taină. Aici ai să găsești pe Zoița, țigăncușa pe care-ai văzut-o și care te-a adus într-acoace. E-o nepoată, din multele nepoate ale dadacei mele. Cum vii, într-același ceas Zoița vestește pe Măgdălina și primești îndată răspuns. Așa poate vei ajunge să fii mai vesel. Vreau

să știi, beizade, că asta am rînduit-o eu, în capul meu, cu mare hotărîre. Eu, dacă vei fi băgat de samă, sînt o ființă cam rea și aspră, neascultîndu-mi părinții și neiubindu-i îndestul. Nici cămărășiță ca mama, cîntărind și drămuind, nu vreau să ajung, nici roabă a lui Ștefan, feciorul Radului-Vodă, după porunca tatei...

— Într-adevăr, de copilă ești juruită uritului și nebunului aceluia.

— Așa. Crezi că m-am zbătut ș-am plîns numai cît ți-am spus? Am plîns mai mult. Pe urmă am tăcut, și, închizîndu-mă în mine, am luat hotărîre să trăiesc singură între ai mei. Nu mă-mpotrivesc poruncii lor, dar făptuiesc ce cred eu. Sufletul meu al meu fiind, nu vreau să-l dau decît celui pe care-l aleg. Să fie însă vrednic de mine.

— Domniță, șopti Ruset, privind-o ca și cum abia atunci o vedea întăi; poruncește și voi face întocmai.

— Îți poruncesc să lești deoparte acum vorbele pe care vroiai să le spui la început și nu le-ai spus.

— Acelea, murmură Ruset, au fost flori pentru altele și s-au veștezit. Pentru acelea, iartă-mă. Cresc altele în mine, care sînt fără moarte.

Catrina închise pe jumătate ochii, lunecînd spre Ruset scînteierea lor de smoală topită. El întinse brațul, s-o cuprindă.

— Sărută-mi mîna, zise ea zîmbind. Nu face decît ce-ți poruncesc.

El îi sărută mîna.

— Trebuie să ne despărțim. Pleacă din Iași, și, după ce vei fi departe, întoarce-te, căci eu te-aștept.

Săltînd ca pe teluri de oțel, copila trecu pe dinaintea lui, foarte aproape, foșnindu-și fustele, și ieși, fără a întoarce capul.

Ruset rămase ameţit şi străpuns. Abia într-un tîrziu îşi dădu samă că afară au sunat voci şi duruiri de roate. Într-adevăr plecase şi trebuia negreşit s-o mai vadă, căci începea a o simţi în inimă şi-n sînge, parcă i-ar fi dat să bea un venin de dragoste.

XVIII

Hotărîrile cinstitului divan al măriei sale.

În cămara de taină intrînd şi Miron logofătul, chemat în pripă joi dimineaţă, găsi pe Vodă, plimbîndu-se încruntat cu mîinile la spate, de la uşă la fereastră şi înapoi. Buhuş, în picioare, mai la o parte, cu braţele subpuse, urmărea pe gînduri această mişcare. Cînd păşi Miron pragul, Duca se opri şi se întoarse repezit.

— Logofete Miroane, strigă el înălţînd braţele, mulţămesc că te-ai grăbit să vii. Te aştept de jumătate de ceas. Nu mi-aş fi închipuit niciodată că cei în adevăr vrednici de credinţă sînt aşa de puţini în jurul meu. Mă mingîi totuşi că te afli şi domnia ta între dînşii. Mai presus însă decît toţi vă preţuiesc pe aceştia care sînteţi aici. Îmi pare rău că lipseşte din Iaşi postelnicul Ciobanu, căci l-aş fi dorit şi pe dînsul alăturea de domniile voastre.

Costin privi pe Sandu Buhuş, apoi pe Vodă.

— Măria ta, ce te face să vorbeşti astfel?

— Miroane, se tîngui Vodă cu glas prietinesc, sînt împresurat de înşelăciune şi vicleşug.

— Care cap încununat n-a suferit de boala aceasta, măria ta?

— Ţi-ai fi putut închipui că se află atîţia vicleni în jurul scaunului lui Duca?

— Să fie într-adevăr așa de mulți, măria ta? Eu nu cred.

— Îi spuneam și eu asta măriei sale, cinstite logofete Miroane, se amestecă Sandu Buhuș, dar măria sa e prea tulburat de întîmplare.

— Nu sînt tulburat; nu sînt tulburat, cît mîhnit. Mîhnit de moarte este sufletul meu, cum zice cartea psalmilor. Cercetînd pe vinovații care stau închiși, am bănuit că fapta lor e ca un izvor din care s-au adăpat mai mulți. Aducînd pe Buga Sîrbul ca să vadă și el mai de aproape acea apă și acel izvor, iată că și-au deschis gurile și Bogdan, și Gheuca, și Milescu.

— Au arătat și pe alții?

— Au arătat, logofete Miroane.

— Însă, măria ta, se poate ca vorbele lor să nu fie toate adevărate. Pot arunca năpăști asupra altora din răutate, ori din prostie, socotind a-și ușura vina lor. Firea boierilor noștri, măria ta, așa de mult s-a coborît, încît amestecă adevărul cu minciuna fără frică de Dumnezeu și fără o lege a dreptății.

— Nu te teme, cinstite logofete Miroane, căci toate au o margine. Nu îndrăznește nimeni cu ușurință să amestece pe un nevinovat, căci eu îi cer dovadă. Și chiar acea dovadă eu o cern de două ori, căci nu vreau să-mi încarc sufletul. Și se află, cinstite logofete, și oameni pe care nimic nu-i poate stropi, stînd prea sus. Pe aceia îi chemăm la sfatul nostru.

Logofătul Miron se închină către Vodă și așteptă lămuriri.

— Descoperirea a dovedit amestecul celor mai de aproape boieri veliți ai mei, urmă Domnul. Căci spătarul meu Milescu îmi ține semnele puterii mele, și Gheuca îmi ține vistieria și se întîmplă să fie și soț

unei vere primare a Doamnei mele, dar aceasta nimic nu-i va folosi. Stînd astfel şerpii în camara mea, la patul meu, mai pot avea odihnă ? Iată că aceştia arată pe alţii tot aşa de apropiaţi mie. Au rostit numele Racoviţeştilor, logofete Miroane. Iar Buhuş întoarce capul şi nu vrea să creadă.

— Măria ta, grăi cu întristare Buhuş, mîni au să mă arăte pe mine.

— N-am să-i cred, prietine.

— Dacă n-ai să crezi mîni despre mine, nu crede astăzi despre alţii.

— Logofete Miroane, şi eu şi domnia ta îl ştim pe hatman prietin cu Racoviţeştii. Crezînd a le face lor bine, poate strica Domnului său. Domnia ta ce zici ?

— Nu ştiu ce pot spune, măria ta. Cei prinşi îi arată într-adevăr cu dovadă că-i au amestecaţi în fapta lor ?

— Vor aduce dovezi.

— Eu de mai înainte nu vreau să cred în ele, măria ta. Chiar ieri, după masa măriei tale, am stat de vorbă cu Neculai Racoviţă. Şi el îmi arăta că bine a făcut măria ta vîrînd în beciuri pe vinovaţi şi supunîndu-i la pedepse. Căci fiecare, după faptă, urmează a-şi primi plata.

— Ţi-a vorbit el aşa ?

— Întocmai, măria ta. Acuma, dacă am învoire, am să mă străduiesc a chibzui ce-ar fi de făcut. Să zicem că nici Neculai Racoviţă, nici ceilalţi Racoviţeşti n-au amestec în faptă. Năcăjindu-i, mi-i fac duşmani, şi sînt destul de mulţi. Dar să zicem că ar fi cunoscînd şi ei cele puse la cale şi chiar s-ar fi amestecat întrucîtva, după obiceiul pămîntului. Bine este oare a-i zădărî ş-ai împunge, a-i închide ş-ai tăia,

fiind boieri de țară, așa de mulți, cu atîtea neamuri și încuscriri ? Dacă ei grăiesc toți la fel cu Neculai Racoviță, atuncea-i lăsăm în pace, și nu mergem mai departe cercetînd ; și eu, măria ta, chiar îi pun să steie la divan și ei, să judece și pe Bogdan, și pe Milescu, și pe Gheuca, și pe Lupul.

— Să-i judece ei ? Îi judec mai bine eu. Și nu numai pe aceștia, ci pe toți cei vinovați. Fiind domnul lor al tuturora, le pot lua capetele.

— Măria ta, bine este să fie o pedeapsă drept pildă. Prea multe capete, nu-i bine să cadă. Am avea să dăm samă, și să nu fie prea tîrziu, căci înapoi nu le mai putem pune pe umerii care le-au purtat. Așa, ei judecă, ei hotărăsc și armașul împlinește. Pedeapsă este, pildă se dă, iar răspundere noi n-avem. Această învățătură diplomaticească, măria ta, eu socot că nu ți-a aduce decît folos. Eu zic nici pe Milescu să nu-l scurtezi, căci e un barbat prea dibaci, care știe să scrie și să iscălească frumos precum știa și unchiul său Neculai Cîrnul, credinciosul lui Alexei țar. Credinciosul unui țar rosienesc ne poate aduce un folos, ne poate aduce o pagubă, cunoscîndu-ne și fiind de-o lege și de-o limbă cu noi. După ce i s-a tăiat lui nasul într-o împrejurare la fel, bine este să i se crute acuma nepotul. De care nepot se poate măria ta să aibă nevoie, plătindu-și el o parte din greșala de-acum. Iar pentru cealaltă parte îl ținem închis : astfel îl și avem la îndămînă.

Ascultînd, Duca-Vodă începu iar să se plimbe. Buhuș îi urmărea mișcarea feței. Îl cunoștea de mult și i-o cetea lesne. Sugestiile lui Costin aveau asupra lui Duca o înrîurire vădită ; îi descreți rîră încet-încet fruntea. De cîteva ori ridică ochii, ca și cum ar fi căutat deasupra lui o hotărîre. Aplecîndu-i, observa furiș pe

boieri. Nu le împărtăși însă ideea care-l fulgerase deodată, în legătură cu grija lui necontenită pentru cărțile aflate în Lehia, la mîna dușmanilor lui. Se putea într-adevăr încerca ceva cu acest dibaci nepot al Milescului, ori pentru dobîndirea acelor cărți, ori pentru cufundarea feciorului lui Chiriță Dracu. Va vedea el ce este de făcut, — vremea aduce învățăminte. Iar pentru Racoviteștii, sfatul este bun.

— Ai dreptate, cinstite logofete Miroane, ai dreptate, încuviință el. Cu cît cuget mai mult, cu atît văd că asta-i calea cea bună. Mai ales cu Racoviteștii.

Miron înțelese că lui Vodă îi plăcuse mai mult sfatul în privința Milescului. Nu stărui să afle și să înțeleagă ce pricini ascunse îl cîștigaseră pe Duca. Știa că asta nu se poate c-un bătrîn încercat și fin, și pe lîngă asta, ascuns în sine întru toate ale lui.

— Măria ta, mă bucur că nu m-ai chemat zadarnic, zise el închinîndu-se.

— Îți mulțămesc, cinstite logofete Miroane. Îți mulțămesc și ție, cuminte Alecu. Și domnia ta ai văzut bine, ceea ce mă întărește mai mult în judecata mea. Sînteți prin urmare de părere să facem divan cît de degrabă și să judecăm pe făptași. Așa îngrozim pe cei care nu s-au dat încă pe față și mai cu samă dăm veste de puterea brațului nostru la orheieni și la lăpușneni.

— Pentru asta are acolo grijă Constantin serdarul, adaose Buhuș. Are să le deie strînsoare mare, ca să le vie la loc cumințenia.

— Deci, dacă facem divan, urmă Duca, — la acel divan vinovații vor fi aduși și-i vom întreba de ce-au viclenit pe domnul lor și țara. Și ei vor arăta ce-au scris și răzășilor și mazililor, că pentru dări și prigoniri s-au scîrbit. Asta a mărturisit în fața mea și

Gheuca. El fiind vistiernic mare, fiind sluga mea și avînd a-mi sluji mie cu credință, în loc să împlinească poruncile mele, le judecă. Jurămîntul pe care l-a făcut îl calcă. Sînt eu oare așa de tiran și săracesc noroadele? Vistieria mea e goală și datornicii mei țipă. Domniile voastre ce spuneți?

— Norodul a fost lăsat de Dumnezeu ca să plătească bir... răspunse sibilic Miron logofătul.

Duca se mulțămi cu acest răspuns.

— Atunci să plătească, hotărî el. Să plătească deasemeni cu capul și cei care tulbură liniștea țării, viclenind. Veniți deci la divan mîni dimineață. Mai ales pe domnia ta, logofete, te rog să pofteşti mai devreme, ca să am cu cine mă sfătui înainte de a deschide ușile. Și să nu uiți să aduci și pe Neculai Racoviță cu toți ai săi, încredințîndu-i de mila noastră.

Logofătul se retrase. După el veni îndată și Buhuș, ca să nu i se pară lui Miron că Domnul îl socotește pe haiman sfetnic mai de taină. Amîndoi, avînd multe de spus unul altuia, umblară totuși tăcuți, apăsați de cugetări mîhnite ca de un nour de vreme rea.

Cei închiși nu erau oameni de rînd din prostime. Rar, urgia care-i aștepta cădea asupra unor boieri, căci așa sînt lucrurile rînduite în astă lume și mai ales în această țară, că cei din oase sfinte nu cunosc moarte ruşinoasă. Ori cad în război, ori îi blagoslovește și-i împărtășește un slujitor al lui Dumnezeu, poftindu-i cu cinste pe calea raiului. Ocna și pieirea blăstămată sînt pentru țigani și mojici; pe aceștia-i bat pravilele; pe aceștia-i bat hîrtiile vistieriei.

Pe asta se putea cunoaște cît s-a stricat țara și cît s-au înrăutățit vremurile.

Vinovați sînt acești bieți boieri, cugeta logofătul; minciunoși însă nu sînt. S-au făcut vinovați pentru

că s-au ridicat asupra Domniei. Iar Domnia fiind de Dumnezeu rînduită, trebuie s-o răbdăm. Nu sînt însă mincinoşi, pentru că pricinile pe care le pun ei sînt vădite şi ştiute.

— Ce hotărîre poate să iasă de la divan, logofete Miroane? întrebă hatmanul Sandu.

— Nu poate ieşi decît hotărîre bună, cinstite hatmane, răspunse Costin; căci pe fiecare dintre judeţi are să-i cerceteze la noapte Dumnezeu în somn.

Acest Dumnezeu, urma a cugeta în sine logofătul, cuprinde în fiinţa lui frica, interesele, zavistia şi toate măruntele patimi omeneşti.

Cei doi boieri se despărţiră fără a-şi încredinţa unul altuia gîndurile cele mai dinlăuntru. Fiecare se duse la gazda sa, unde-i aşteptau adunaţi prietini şi rude. In fiecare casă mare boierească, în acea zi, avea a se aduna sfat al îngrijorării.

Numai prostimea, care nu cunoaşte decît cele ale pîntecelui, nu părea supărată pentru surparea unor case boiereşti. Bînd vin nou în crîşme şi împungînd Domnia pentru nesăţioasele dări, se credea totuşi mai uşurată aşteptînd priveliştea pe care în curînd avea să le-o deie vel-armaşul Toader Fliondor.

Divanul se deschise în ziua următoare, vineri, între obraze care se cercetau cu luare-aminte. Cinstiţii boieri apărători ai Domniei îşi înfăţişară unul altuia bărbi prin care-şi treceau cu nelinişte degetele. Aşteptau pe Vodă ca să vadă care li-i hotărîrea, şi părură a se bucura cînd auziră pe dumnealui Neculai Racoviţă pecetluind cu fier roş fapta ticăloasă şi nevrednică de boieri şi creştini a celor închişi în beciuri. Înţeleseră mulţi atunci că pot rîvni la caftanul vistiernicului, jitnicerului şi spătarului, dacă se vor scîrbi şi se vor supăra mai tare decît alţii.

Cînd Vodă și înalt prea sfinția sa mitropolitul intrară, găsiră liniște ca înaintea unei furtuni. Duca, încruntat și cu barba în piept, își luă locul în jilțul său și privi în jur cu luare-aminte, cercetînd rînd pe rînd fețele. Buhuș și logofătul Miron își dăduseră de mai înainte samă de însărcinările lor și Domnul putea ceti pe multe obraze ceea ce dorea el.

— Înalt prea sfinte, grăi el cu blîndețe, și prea cinstiților și credincioșilor ai mei boieri, v-am chemat la un județ care mie îmi sîngerează inima. Iată, pe masa divanului, dovezi fără greș a unor dregători ai noștri, pe care i-am pus în pine și care ne-au jurat credință. De trei ori ne-a rînduit Dumnezeu păstor în această țară a Moldovei și într-atîția ani, cît am avut mila sfinției sale asupra noastră, nu ni s-a mai întîmplat decît o dată asemenea rușine, atunci cînd Hîncu și Durac s-au sculat asupra noastră cu armele. Dar Cel ce judecă bine a pedepsit bine, și făptașii și-au primit osînda. Acum a doua oară Domnul Dumnezeu dă în mîna noastră pe alți nelegiuiți. Urmînd pilda Hîncului și a lui Durac, au purces pe aceleași căi. N-au apucat însă a făptui și Dumnezeu i-a pus sub județul și sub buzduganul nostru. Cercetați, vă rog, cărțile acestea pe care le-a dus la orheieni Lupu sulgerul. Aceste cărți îndeamnă la răzvrătire și la moartea noastră. Lupul sulgerul mărturisește fapta fără nici un înconjur. Va mărturisi cu gura lui și în fața cinstitului domniei voastre județ. El arată că a fost trimes de vel-vistiernicul nostru Vasile Gheuca și de veljitnicerul nostru Georgie Bogdan, care și ei au mărturisit. Cumpăniți domniile voastre cum poate fi plătită asemenea faptă. Dumnezeu luminîndu-vă, ei vor primi osînda pe care o veți hotărî.

Domnul își opri cuvîntarea, oftînd. Diacul cel mare se sculă și înfățișă înalt prea sfinției sale cărțile vinovate. De la înalt prea sfinția sa trecură subt alte bărbi, care le măturau cu uimire ca și cum ar fi vrut să le curețe de colbul păcatului. Nu mai rămînea nici o îndoială ; fapta era vrednică de grea osîndă.

Domnul porunci vel-armașului Fliondor să aducă pe Lupul.

Îndată sulgerul fu împins înlăuntru de doi slujitori siimeni cu săbiile scoase. Îl țineau între ei cu mîinile legate la spate și cu fruntea adînc plecată. Era plin de tină, cu straiele rupte, cu barba încîlcită și cu obrazul palid.

Înalt prea sfinția sa mitropolitul îi porunci să vorbească. El ridică ochii fulgerați de groază, slăbi din mijloc și căzu în genunchi.

— Sulgerule Lupu, întrebă cu glas blînd prea sfințitul Dosoftei ; mărturisești fapta ta, în fața lui Dumnezeu și a măriei sale ?

— Mărturisesc, înalt prea sfințite. Am greșit.

— Ai dus cărțile plăsmuite ?

— Le-am dus. Nu le-am știut a fi plăsmuite.

— Cine te-a trimes ?

— Am mărturisit și întăresc din nou. M-au trimes dumnealui Georgie vel-jitnicer și dumnealui Vasilie vel-vistiernic. Mi-au dat șaptezeci de zloți cheltuială și mi-au poruncit unde să mă duc. Mi-au dovedit că țara are să se scoale la îndemnul lui Dumitrașcu-Vodă, căci nu mai poate răbda asupririle și birurile măriei sale. Eu m-am supus. Însă acuma înțeleg că am făcut rău. Pentru copiii mei care rămîn cruzi și fără ajutor, nu mă osîndiți să pier tînăr. Pentru dragostea de Hristos, iertați-mă !

Cinstiții boieri nu se priviră. Părintele mitropolit plecă fruntea.

— Duceți-l, vorbi el apoi lui armaș. Și aduceți pe biv spătar Milescu.

Slujitorii săltară de subsuori pe Lupul și-l traseră după ei. Aprozii ținură ușile deschise pînă ce intră Milescu, tot între săbii, însă cu brațele slobode. Era un bărbat uscat, cu nasul ascuțit și barba roșcată. Aruncă o privire iute spre adunare, aținti o clipă pe Vodă, apoi rămase palid, cu mîinile căzute.

Prea sfințitul Dosoftei înălță iar cuvînt:

— Boier Milescule, răspunde cinstitului acestuia divan ce știi despre cărțile care au fost trimese la orheieni în chip viclean, ca fiind din partea lui Dumitrașcu-Vodă?

— Am aflat că au fost trimese, înalt prea sfinte, de doi boieri ai noștri. Nu știu cînd și cum, căci eu n-am nici un amestec.

— Nici unul?

— Nici unul.

— Cunoști această iscălitură?

— O cetesc, înalt prea sfinte, și văd că este a lui Dumitrașcu-Vodă.

— Ș-o cunoști drept a lui? Se spune că ar fi alcătuită de altcineva.

— Se poate, înalt prea sfinte. Se zice, pe cît am înțeles, că ar fi alcătuită de mine. Într-adevăr, avînd pană dibace, m-am îndeletnicit uneori, la petreceri, cu asemenea jocuri; însă nu ca să stric stăpînului meu și țării. Ca să fiu vinovat, trebuie să am știința lucrului. Iar eu mă jur pe sufletul meu și pe al copiilor mei, ca și cum aș fi față la județul cel înfricoșat de apoi, că n-am pus cu știință asemenea iscălitură pentru a vătăma stăpînului meu.

Logofătul Miron privi zîmbind spre hatmanul Sandu, apoi își înălță privirile în bagdadie. Prea sfințitul nedumerit de asemenea încurcată mărturisire se întoarse către Domn, așteptînd.

Duca-Vodă nu părea nici mișcat, nici atins, nici mînios. Își păstra stăpînirea de sine.

— Bine, zise el, cinstitul divan va judeca și va chibzui. Să-l duceți pe acesta la locul său și să aduceți pe fruntașii faptei. Într-adevăr, adăogi el, în parte, către înalt prea sfințitul ; nici Lupul nu-l arată și nici nu-l știe pe Milescu. Vinovat pare să fie; dar este și îndoială. Vom face cum e drept și bine.

De mult Neculai Racoviță se frămînta în locul său, dorind cuvînt. Acuma găsi prilej să se desfacă în sus, greoi și pletos.

— Luminate Doamne, se grăbi el, se cuvine să lăudăm blîndețea măriei tale. Te rugăm însă noi toți, care știm cîtă scădere aduc țării asemenea răutăți și zurbale, să dai o pildă neînțelegătorilor. Mai cu samă, măria ta, alegînd grîul de neghină, pe lîngă viclenie, trebuie să lovești și răutatea, care cearcă să amestece pe cinstiți oameni nevinovați într-o faptă ca aceasta. Se poate ca Milescu să n-aibă vina care se spune : măria ta vei socoti. Iar dacă nu va fi fiind vinovat, pedeapsa celor care-l amestecă pe nedrept să fie mai aspră.

Domnul încuviință din cap, liniștit și posomorît.

— Mulțămesc, grăi el, cinstitului boier pentru luminatele sale cuvinte.

Fliondor armașul aduse între slujitori pe ceilalți doi vinovați. Erau ș-aceștia cu mînile la spate. Pentru boieri, aceasta era semn fără sminteală, arătîndu-le de mai nainte înțelesul județului.

Gheuca era un om mai mult bătrîn, firav, slăbănog și spînatic. Georgie Bogdan, vel-jitnicerul, înfruntă pe cei de față cu privirile lui negre și-și repezi înainte barba scurtă și creață c-o mișcare de dispreț a buzelor. Era un om cunoscut pentru tăria și semeția lui și avea mulți dușmani.

— Da, am trimes cărțile, răspunse el cu hotărîre la întrebare.

— Pentru ce ai săvîrșit această rătăcire? întrebă părintele Dosoftei, privindu-l cu mihnire.

— Inalt prea sfinte, iartă-mă dacă-ți întorc vorba și-ți spun că n-a fost rătăcire. Căci fapta mi-am cugetat-o. Acest tovarăș de osîndă al meu mi-a arătat în mai multe rînduri care sînt rînduielile pe care le scoate Domnia pentru pieirea acestei sărace țări. Tablele vistieriei se lungesc și se umplu; zlotașii se pregătesc să cuprindă lumea și s-o stingă cîtă a mai rămas, mai rău decît păgînii. După ciumele care au fost, asta-i una nouă. Și ne-am gîndit la această nebunie, să sculăm pe acei pămînteni care au mai rămas cu inimă și cu rușine. Cei fără inimă și fără rușine pleacă nasul și ne judecă acum. Dar eu nu cunosc alt județ decît al lui Dumnezeu, și la el mă înfățișez cu inima dreaptă.

— Și cu scrisori plăsmuite, sărace Bogdane... adăogi cu voce moale Duca.

Jitnicerul încruntă sprinceana și rămase privind în gol, fără a răspunde.

— Ce ai de mărturisit domnia ta, boierule? se îndreptă mitropolitul către Vasile Gheuca.

— Inalt prea sfințite, eu cunosc prea bine pe Domnul meu și știu care va fi milostivirea lui, răspunse cu prefăcută umilință vistierul. Eu sînt un biet om care le-am isprăvit toate. M-am spăriat de o pedeapsă mai

cumplită, cînd va fi să mă înfățișez la judele meu cel mare, care este și al înalt prea sfinției tale, și al lui Vodă și al tuturor. Văzînd că mi se pune în mînă cuțit ca să belesc țara, l-am lepădat.

Privi spre toți cu umilință, dar fără frică.

— Judecați-mă și veți da socoteală.

Vodă făcu semn. Slujitorii plecară săbiile și luară în piepturi pe vinovați, scoțîndu-i afară și lăsînd în urmă o tăcere înlemnită.

Duca-Vodă suspină amar.

— Iată răsplata bunătăților mele, șopti el, ca și cum ar fi vorbit sufletului său. Cinstiților boieri, urmă el, chibzuiți cum veți socoti că-i mai bine.

Atunci crezu de a sa datorie să se mai salte încă o dată dumnealui Neculai Racoviță, unul dintre cei mai mari și mai grei oameni ai Moldovei. Casa lui de lîngă carvasara, la Sfîntul Lazăr, era din piatră de Orhei zidită, cu pivniți afunde. Și credincioși ai lui țineau vama, cu condici, și bună rînduială, întru folosul Domniei.

— Slăvite Doamne, grăi el închinîndu-se, și înalt prea sfinte, am auzit cu toții cele mărturisite și ne-am întristat. După cum și dumnealui marele logofăt Miron, prea învățat și cuminte barbat, îmi spunea, înainte de a intra aici la divan, — ușor este a făptui, mai greu este a osîndi, — văd că măria sa, înainte de a pleca asupra acestor vinovați buzduganul său, cugetă cu creștinească milă. Fiind către măria sa vinovați aceștia, eu socotesc, boieri dumneavoastră, să-i dăm în mîna măriei sale.

Duca-Vodă, cu capul plecat pe-un umăr, privea zîmbind pe Racoviță. In cugetul său, da dreptate logofătului Costin. Racoviță i se vădea cu mare ajutorință și supus, deci nu putea să aibă amestec în prostiile al-

tora. Pe lîngă asta Racoviță avea foloase de la vămile domnești, foarte bine înmulțindu-și starea. Deci nu putea să aibă amestec în faptele proștilor.

Boierii încuviințară cu mare grabă propunerea, descărcîndu-se astfel de-o răspundere. Miron, de altminteri, și prea sfințitul Dosoftei arătară în cuvinte meșteșugite că așteptau mult de la îndurarea domnească și se alăturară și ei părerii. Obștească hotărîre statornicindu-se astfel, diecii logofeției o scriseră cu pene de gîscă în condica cea mare, și asupra vinovaților rămase atîrnată sabia Domniei.

Încă nu se știa ce hotărîre va lua Vodă, și pe fața lui închisă nu putea încă nimeni ceti. Mulți din cei mai tineri erau încredințați că vinovaților viața le va fi lăsată. Are un domnitor destule pedepse cu care poate certa pe boierii săi. Inclina și mitropolitul după inima sa blîndă. Miron logofătul clătină din cap : nu se putea ști nimic.

După-amiaza aduse oarecare bucurie la curte. Toderaș Cantacuzin se înfățișă ca să primească din mîna Domnului caftanul de vel-vistiernic și Tudose Dubău pe cel de vel-spătar. Duca părea mai luminat la chip ; porti pe noii să-i dregători și pe ceilalți boieri în spătăria cea mică la cafea și ciubuc ; se bucură de vremea bună și de scrisorile de la capuchehaia sa din Țarigrad, Cuparul cel bătrîn, care-i aduceau dorite vorbe de pace, dar nimene nu-l putu face să-și descopere gîndul ascuns, în privința vinovaților.

Erau încă la acel sfat, în jurul filigenelor, cînd aprodul cel mare vesti că ava Paul franțuzul vine la scaun, ca să-și ieie rămas-bun, avînd a-și urma chiar de a doua zi drumul său la Impărăție.

Indată Domnul își părăsi jilțul și porti și pe boieri să vie cu el pentru a face cinste solului. Ii ieșiră lui

de Marenne întru întîmpinare la scară. Duca făcu semnele de prietinie, poftind atît pe ava de Marenne cît și pe solul său franțuscanul părintele Guido, să binevoiască a se osteni pînă în spătăria mică. Vorbele acestor îndemnuri cuviincioase le rostea Miron logofătul, și Duca zîmbi așezîndu-și oaspeții în scaun, ca și cum le-ar fi rostit el.

— Trebuie numaidecît să plece cinstitul sol? Se grăbește așa de mult? Vremea nu-i împotrivă și ar mai putea petrece în Iași, unde șederea sa face deosebită plăcere Domniei.

— Mulțămesc luminatului și binecredinciosului prinț... întoarse cuvînt abatele. Nu-mi pot prelungi șederea mai mult. Am să am încă poate bucuria să văd pe măria sa la Constantinopol, unde știu că se duce din cînd în cînd.

— Mergem într-adevăr din cînd în cînd, pentru nevoile țării. Insemnează, prin urmare, că cinstitul sol are să petreacă mai multă vreme la Țarigrad?

— Da, se poate să steie mai multă vreme. Socoate însă de a sa datorie să atragă luarea-aminte binevoitoare a măriei sale asupra împrejurării că el, umilit soldat al lui Hristos, de și nobil de veche viță, nu s-a bucurat de o anumită însărcinare diplomatică din partea marelui rege Ludovic, care l-ar îndritui să se cheme sol, ci se duce mai mult pentru treburile sale științifice, avînd a face anume comunicări Institutului.

— Intr-adevăr, așa este, încuviință zîmbind Duca-Vodă, acest lucru ne-a mai fost spus o dată de prea cinstitul avă franțuz; dar noi avem atîtea treburi, atîtea griji și mai ales atîtea mîhniri în slujba țării, încît ne poate fi îngăduit să uităm.

Domnul oftă și privi întristat pe oaspeții săi.

De Marenne înțelese că poate pleca. Se sculă în picioare și ură prosperitate și sănătate îndelungată slăvitului Domn.

— Rămîn îndatorat prea cinstitului avă, răspunse Domnul, și-l poftesc să-și aducă aminte de noi și să ne ierte dacă i-am greșit cu ceva. Să afle cuviosia sa că ne-am îngrijit de plecarea cuviosiei sale și-i dăm slujitori care să-l petreacă pînă la Dunăre, pe unde va porunci cuviosia sa, pe drumul care-i va plăcea ; iar noi l-am îndemna să apuce drumul domnesc către Galați. Căpitan Brahă, cu cincisprezece slujitori, e rînduit pentru asta, avînd scrisoare domnească la mînă, oriunde va ajunge să poată porunci găzduire pentru cuviosia sa, spre a nu-i lipsi nimic. Ajungînd la Impărăție, să nu uite ava de toate acestea și să binevoiască a pomeni de ele unde va socoti de cuviință.

Cu ceremonie, de Marenne se despărți de curte. Se închină el, se închinară boierii și iar se închină el. Pînă la calul său, din proaspăt împodobit de sahaidacarul domnesc, îl petrecu Miron, căruia îi strînse mînile, încredințîndu-l, cu ochii în lacrimi, că nu-l va uita în rugăciunile sale niciodată, pentru serviciul pe care i l-a făcut tălmăcindu-i sentimente și gînduri nobile ale unui așa de slăvit și cuminte prinț, cum se arată a fi Georgie Duca-Vodă.

Insfîrșit plecă.

Domnul păru ostenit și boierii se retraseră și ei. Se mai întrebau care va fi hotărîrea lui Vodă în privința vinovaților și mai ales în privința contășului de veljitnicer, pe care nu-l pusese încă pe umerii nimănui.

Inainte de a se întinde la hodină pe divanul său, în chilia din casele Doamnei, Vodă stătu de vorbă puțintel cu soția sa.

Doamna îl ruga pentru o pricină. Slujitorii n-auzeau bine despre ce-i vorba, dar bănuiau că poate să fie în privința lui Ghejica, deoarece Gheuculeasa, vara măriei sale Doamna Anastasia, intrase la măria sa dis-de-dimineață. Doamna îndrepta o rugăminte repede și moale către măritul său soț; la care Vodă răspunzînd aspru, ea începu a se tîngui ș-a plînge cu lacrimi. Atunci Vodă o liniști cu vorbe blînde. Totdeauna acest măriț Domn și acea bună Doamnă aveau obiceiul înțelegerii și se închinau unul către altul cuviincios, chiar cînd nu-i vedeau slujitorii și boierii.

— Se poate să le ierte capetele... murmurau cei care judecau împrejurarea cu urechile lipite de uși, la pîndă.

Măria sa hodini puțină vreme, căci nu-l iertau treburile. Chemă la sine pe unii din diecii vistieriei dindu-le porunci tari. Apoi trimese răspuns armașului să se înfățișeze.

Fliondor veni numaidecît, căci își păzea necontenit ceasul și porunca în odaia lui de sus. Dar Domnul nu-i vorbi despre ce se aștepta.

— Vei-armașe Toadere, îi zise Vodă cu glas netulburat, dă poruncă să fie gata butca și slujitorii, căci doresc să ascult în astă-sară sfintele rugăciuni la mănăstirea Goliei. Vestește pe cuviosia sa Nectarie arhimandritul. Și să mă întovărășești și domnia ta, stînd lîngă mine pînă ce ne întoarcem la Curte.

Cu slujitori și facle de rășină, marele armaș duse pe Vodă pînă la mănăstirea cea mare a Goliei. Se grăbiră a veni și unii din boierii care aflaseră de acest ceas de rugăciune al măriei sale. Domnul stătu neclintit în strana sa aurită, cufundat în rugăciune și-n gînduri. Cuviosul Nectarie slujea cu înalt glas, avînd în jurul său sobor și cadelnițind cu mirezme

proaspete. Măria sa se umili în genunchi la cetirea sfintei evanghelii și credincioșul său Fliondor șopti unora din preajmă că l-a auzit pe măria sa suspinînd de trei ori.

In zvon de clopote, Domnul ieși de la Golia la ceasul al treilea. Caii, purtați de paici, îl duseră în pas pînă la Curte, între făchii, avînd în jur slujitori și îngrămădire de norod prost.

Porțile se închiseră cu zgomot în urma alaiului. Domnul însă nu trecu la somn ca-n alte zile. Atît la casa cea mare cît și la cea mică, rămaseră lumini lucind prin perdele. Măria sa poftì pe armaș în odaia lui obișnuită de taină.

Slujitorii așteptau în tindă. Dumnealui Toader Fliondor ieși de la Vodă c-un obraz destul de mulțămit și dădu poruncă să fie adus Ion Milescu.

— Să fiți gata, adaose el, să-mi aduceți și pe ceilalți.

Duca se plimba, după obiceiul lui, cu mînile la spate prin chilie și era plin de năcazurile zilei pe care le pufnea din cînd în cînd în barba-i cănită. Sfintu Ion Gură de Aur, către carele Vodă se legase să-i clădească bun lăcaș în Beilic, nu-i îndeplinise încă slujba lui către Dumnezeu, pentru care fusese fierbinte rugat în sara aceea. Fără îndoială acolo în cer, în palatul de olmaz din grădinile raiului, el se înfățișase la Marele Stăpînitor a toate și sprijinea cu limba-i dulcemeșteșugită pe bine-credinciosul ctitor al mănăstirii sale. Curînd bătrînul are să-și încline barba și are să deie deslegare: să fie după dorința robului nostru Georgie și să nu i se scrie păcat în catastifele noastre!

Armașul ciocni la ușă.

Vodă se opri și se întoarse.

— Deschide, strigă el, încruntîndu-și sprînceana și

rezemîndu-şi în piept barba. Lasă-mi aici pe vinovat, armaşe, şi aşteaptă dincolo poruncile mele.

Milescu intră slobod şi rămase la uşă cu fruntea coborîtă, în pîlpîirea luminărilor.

Vodă tăcu o vreme, privindu-l. După aceea făcu un pas spre dînsul şi se opri iar.

— Milescule, îi zise cu glas domol, însă foarte hotărît; am stat şi am cugetat la fapta ta, punînd-o în cumpănă înaintea lui Dumnezeu care ne vede, şi n-aş putea spune că nu te găsesc vinovat.

— Luminate Doamne, nădăjduiesc la bunătatea măriei tale, răspunse cu umilinţă boierul. Mila măriei tale se va sui ca o tămîie la scaunul dreptului judeţ şi va fi bine primită.

— Vom vedea, răspunse Domnul. N-am hotărît încă nimic.

Milescu se lăsă în genunchi, fără să înalţe ochii, şi păru copleşit de înfrîngere.

— Ascultă, grăi Domnitorul, se poate ca în noaptea asta să nu te visez sub braţul lui Buga Sîrbul şi soarele de mîni să-ţi lumineze ziua cu pace. Dacă va fi aşa, să te bucuri; dar să ştii că n-ai scăpat cu desăvîrşire. Deasupra ta va urma să atîrne sabie, pînă ce Dumnezeu va' hotărî să-mi fii de folos şi să te pot deplin ierta.

— Măria ta, îngînă Milescu îndrăznind pentru întăia oară a-şi ridica pleoapele, ceartă-mă cum vei socoti, numai dăruieşte-mi viaţa. Dac-am păcătuit din prostie ori neştiinţă, pune-mă să răscumpăr.

Vodă trecu gîndilor spre sfeşnice.

— Iată ce se poate întîmpla, se întoarse el deodată cu glas schimbat şi aproape şoptit. Se poate întîmpla să avem nevoie de pana ta care s-a dovedit dibace; să avem nevoie nu pentru fapte rele ca acelea în care

eşti amestecat, ci pentru izbînda dreptăţii. Avem prietini în care nu ne putem pune credinţa ; avem duşmani pe care dorim să-i cufundăm : s-ar putea să fii cîndva de folos.

— Luminate Doamne, porunceşte. Viaţa mea-i în mîna măriei tale şi-ţi sînt rob.

— Încă n-a venit vremea, răspunse Duca. În această clipă îngroapă în tine ce-ai auzit ; şi uită, dacă doreşti să uităm şi noi. Să nu-ţi aduci aminte decît cînd va veni ceasul cu porunca ; şi după aceea să uiţi iar. Altfel primejdia nu te ocoleşte.

— Cuvintele măriei tale au intrat într-un mormînt... vorbi repezit Milescu, bătîndu-şi pieptul. Doamne, mă rog să tinzi dreapta care m-a cruţat s-o sărut, mulţămind ca lui Dumnezeu.

Domnul îi atinse buzele c-un deget, apoi bătu în palme. Vel-armaşul deschise uşa.

— Ia şi trimete pe acest boier la locul său, porunci Duca, şi să se ştie că viaţa i-a fost cruţată. Dar rămîne închis pînă ce-i va veni altă îndurare a noastră.

Toader vel-armaş se retrase cu robul, îl încredinţă slujitorilor, apoi se-ntoarse pentru alte porunci. Vodă îl primi în picioare, cu braţele încrucişate pe piept, cu privirea-i posomorîtă din zilele cele rele. Fliondor înţelese că ceilalţi boieri zadarnic aşteaptă să urce treptele beciurilor. Totuşi mai rămînea o nădejde : să plătească numai unul pentru toţi, cu sînge. Acela putea fi Georgie Bogdan vel-jitnicerul, căruia semeţia nu se putea să nu-i doboare la urma urmei căpăţîna în pulbere.

— Vel-armaşe Toadere, zise Duca cu glas foarte liniştit ; prin rînduiala cinstitului divan fiind hotărîtă pedeapsa cea mare vinovaţilor, noi ne-am milostivit pentru unul, a-i lăsa deocamdată viaţa. Pe ceilalţi

sîntem supărați că nu-i putem ierta. Să facem altfel, nu ne îngăduie grija de această sărmană țară. Ai să-i scoți deci mîni dimineață între slujitori la cișmea, în fața porții domnești, și acolo le vor cădea capetele pentru fapta lor. Iar ca să fie și pentru alții îngrozire și norodului pildă, și leșurile și căpățînile să rămînă lepădate acolo pînă în sară. Atunci să îngădui neamurilor să le ridice spre a le îngropa la bisericile lor. Mă voi ruga și eu pentru sufletele lor, nădăjduind de la Dumnezeu deplină iertare pentru cealaltă a lor viață. Așa.

Vel-armaș se închină în tăcere. Domnul trecu pe dinaintea lui. Păși printre slujitori fără a-i privi și se duse la odihnă. Curtea se cufundă în liniște. Tîrgul dormea fără lumini, subt un cer perdeluit de nouri. Dar de la Curte, prin întuneric și tăcere, vestea tresări ca o dihanie zbîrlită cu ochi de fosfor. Începu a alerga din uliță în uliță, din ogradă în ogradă, pufnind în geamuri, ciocănind la uși. Trecerea ei era semn de moarte răscolind casele și tulburînd somnul binecredincioșilor frați creștini.

La al doilea ceas al dimineții de sîmbătă, la poarta Curții și la Sfete Neculai cel Bogat era mare îmbulzeală, nu numai de norod prost, ci și de neamuri. Veniseră în privelișle toți, cu frică și curiozitate. Stătea mai la o parte, în laturea bisericii, dar văzînd toate, și Alecu Ruset, cu Bîrlădeanu în preajmă.

Bătură clopote în paraclisul turnului domnesc. Răspunseră cele de la Sfîntu-Neculai, apoi se auziră și altele mai depărtate, la Golia, unde Domnul era în rugăciune.

Sîimeni stăteau înșirați în patru laturi împrejurul cișmelei de la poartă. Era o hazna de piatră, cu trei

colțuri, avînd în trei fețe șuruburi de aramă prin care scînteia cîte un arc de apă.

Vel-armaș dădu poruncă înălțînd toiag și daulgiii bătură din tobe. Atunci ieșiră din Curte pe sub bolta turnului alți slujitori, ducînd între săbii pe cei trei osîndiți. Inaintea lor umbla părintele Petre, duhovnicul cel bătrîn de la biserica Dancului, în odăjdii. In urmă, cu paloșul la umăr, Buga Sîrbul, în strai roș.

Cum ajunseră la cișmea, părintele Petrea dădu osîndiților crucea s-o sărute. Indată ce-o sărutară, slujitorii îi cuprinseră și-i dărîmară în genunchi. Buga își lepădă tunica și rămase cu brațele goale. Cu mișcări iuți se dădu în dosul și-n laturea lui Bogdan jitnicerul, cumpănindu-și fierul. Era un gealat meșter, cunoscut și la Țarigrad. Ca și cum ar fi fulgerat un disc, paloșul căzu descăpățînînd pe osîndit. Trupul se prăvăli într-o parte țîșnind și bulbucind sînge. Capul merse de-a dura de cîteva ori și se opri cu ochii fioroși clipind în soare.

Gîdea șterse repede fierul cu postav cîrmîz și-i cercetă de aproape ascuțișul. Trecu la vistiernicul Gheuca pe care-l desfăcu, într-același chip și îndată, de capu-i palid și mihnit. Sări fără a mai cerceta paloșul, și la Lupul, care se zbătea și plîngea în legături.

In această clipă două mueri începură a vorbi în apropiere de Ruset.

Una din ele, sprintenă și cu fustă vișinie, avea a încredința celeilalte o taină.

— Ascultă și bagă de samă, îi zicea ea; nu întîrzia mult în Iași. Du-te la ale tale și stai totdeauna cu pază. Nu mă uita și vină cît de degrabă, dar să nu te știe nici pămîntul.

XIX

Abatele Paul tese din tîrgul Iaşilor, urmînd calea spre Împărăţie, pe alte drumuri fără pereche în lume.

Abatele Paul de Marenne urma să iasă din Iaşi chiar în acea simbătă dimineaţă şi dăduse oamenilor săi ordin de plecare. Se înfăţişase şi căpitanul Brahă cu cei cincisprezece călăreţi ai săi. Din porunca Domnului, o căruţă uşoară trebuia să-l încarce pe franţuz cu lucrurile lui şi, cu cai de menzil, schimbaţi la poştele rînduite, avea să-l ducă şi să-l pună, cu ajutorul lui Dumnezeu, la Dunăre în mîna oamenilor Împărăţiei, dîndu-l pe samă în bună stare. Nu se ştia de ce Vodă îşi schimbase gîndul în privinţa drumului şi trimesese rugăminte lui ava să nu se supere şi să pornească pe tractul tătărăsc, în lungul Prutului.

— Care să fie pricina acestei schimbări? se întreba beizade.

Era şi el de faţă, gata să întovărăşească pe prietinul său o parte din cale.

— Nu-mi închipuiesc să fie altă pricină decît schimbul cailor, răspunse de Marenne, mirîndu-se mai mult de întrebarea lui Ruset decît de rînduiala lui Duca.

— Poate fi şi asta. Noi sîntem însă obişnuiţi a ceti altfel poruncile domniilor. La noi, bănuiala stă totdeauna ca o fantomă nevăzută lîngă Vodă şi-i şopteşte la ureche vorbe de îndoială. Pe drumul celalalt, trebuie să fi repezit o ştafetă mai grabnică, hotărîndu-i să ajungă la Ţarigrad mai curînd decît domnia ta.

— De ce?

— Nu se știe de ce. Orice semn din cer și de pe pământ devine o amenințare. Stăpînii noștri turci sînt, pe de altă parte, oameni cu rele naravuri. Pentru cele mai neînsemnate pricini, schimbă domnii. N-au încredere în noi și au nevoie de paralele noastre. Căci trebuie să-ți spun dacă nu știi, iubite domnule de Marene, că, la Moldova, această domnie slăvită, pe care ai prețuit-o cu laude, se dobîndește cu multe intrigi, dar mai ales cu mult aur.

— Ș-atunci ?

— Ș-atunci staféta lui Duca se grăbește, pe drumul cel mai bun, la capuchehaia țarigrădeană a Moldovei, ca să-l pună în cunoștință că vine un sol francuz la Poartă. Nu se știe cum, nu se știe de ce. Acest sol stăruiește să declare că nu-i sol, dar tocmai de aceea noi îl credem sol. A trecut pe la nemți, a trecut pe la leși. Vine cu știri de la stăpînul său, ori de la acești dușmani ; ori nu vine cu nici o știre și nu duce nici o primejdie ; bine este să aflăm. Dacă este ceva, să avem apărarea de mai nainte întocmită. Dacă nu-i nimic, să dăm slavă lui Dumnezeu și să mai clădim o sfîntă mănăstire.

— Poate să fie și așa, prințule. Nouă nu ne pricinuiește nici o neplăcere.

— Mai ales mie nu, domnule de Marenne. Ingrijorările acestea mie nu-mi displac. Deci te însoțesc pe orice cale, rugîndu-te să primești tovărășia mea.

— O primesc cu recunoștință, căci o prețuiesc și o știu fără interes.

— Mulțămesc. Eu sînt gata. Mi-am trimes oamenii la Hîrlău și nu țin cu mine decît pe Bîrlădeanu, prietinul nostru. Domnia ta ai pe cei doi slujitori de-acasă și pe cei doi lioveni. Ți-ajung. Căpitanul Brahă îți face alaiul. E un om prea cuminte însă, care nu se

pricepe la mîncări și vinuri. Asemenea om, oricît de vrednic, face rușine Moldovei. Iartă-l și primește-l așa cum este. Cît despre interes, dă-mi voie să-ți spun că te înșeli întrucîtva.

— Nu înțeleg.

— Ai să înțelegi ușor, căci n-am a-ți ascunde nimic. Vreau să-mi fac din domnia ta un aliat și un protector. Nu protesta. Convin și eu că n-ai însărcinări oficiale și că te grăbești a te duce la Stambul pentru a cunoaște cu o oră mai înainte o mulțime de lucruri pe care omenirea civilizată nu le știe, și, neștiindu-le, se simte nenorocită. Totuși fiind acolo și avînd prilej să admiri bărbile măriei sale strălucitul și întocmai ca soarele Padișahul și a luminăției sale vizirului, vei binevoi să-ți aduci aminte de nefericirile singurului prietin al domniei tale din această țară. Nu e nevoie să vorbești, nu e nevoie să stăruiești, ci numai adă-ți aminte și mi-i destul.

— Totdeauna am știut să-mi aduc aminte de prietini, răspunse de Marenne, închinîndu-se.

— Nu mă îndoiesc. Și puteam să mă bizui pe prietinia domniei tale chiar neținîndu-ți înainte tovărășie. Însă vreau să adaog interesului meu un excedent, în care nu se găsește decît prietinie pură.

— Prințule, răspunse de Marenne, rizînd, observ că domniei tale îți place a complica lucrurile. Cu toate acestea eu te iubesc așa cum ești. Probabil că și oarecare domniță, pe care am admirat-o alaltăieri, face ca mine.

Ruset se mulțămi și el să ridă, fără a răspunde.

In clipa aceea Birlădeanu viri capul pe ușă.

— Măria ta, zise el clipind din ochi, a venit un boier care vrea să-ți spuie două vorbe. Dumnealui aga Bucșan.

— Aga? răsări neliniștit beizade. Ce poftește? Să intre. Rămîi și domnia ta, domnule de Marenne. Pentru prietini n-am secrete. Afară de asta, sînt sigur că nu vei înțelege nimic din ce se va spune.

De Marenne rise iar, clătinînd din cap, și se cufundă mai bine în scaunul său.

Slujbașul domnesc intră pe ușa rămasă deschisă. Se întoarse ș-o închise el singur, cu grijă. Se ploconi în fața abatelui ș-a lui beizade. Își mîngîie barba și se îndreptă privind cu mulțămire. N-avea nimic dușmănos în înfățișare. Dimpotrivă.

Ruset îl aținti cu luare-aminte.

— Prea cinstite agă Bucșan, îi zise el, noi ne cunoaștem mai de demult. Înțeleg că vii să-mi aduci o poruncă din partea măriei sale.

— Așa este, beizade, răspunse aga. Te-am căutat la gazda domniei tale ș-am înțeles că te găsesc aici. Văd că nici nu era nevoie să vin; erai gata de plecare.

— Da. Întovărășesc pînă la Huși pe cuviosia sa. Ai venit să-mi amintești că petrecerea mea în Iași se isprăvește?

— De asta am venit, beizade, rugîndu-te să nu-ți fie cu supărare.

— N-am nici o supărare și sînt ascultător poruncii. Mai este și altceva?

— Din partea măriei sale nu mai este, fără decît să-i vestești măriei sale cînd ai mai avea treburi, ca să-ți învoiască intrarea.

— Voi face întocmai, cinstite agă. Atîta este?

— Atîta, beizade, și te rog, beizade, să-ți aduci aminte de mine ca de un prietin supus.

Ruset privi iarăși pe musafir. Zîmbea mîngîindu-și barba.

— Asta, cinstite agă, tot din partea măriei sale mi-o spui?

— Nu; o spun din partea inimii mele, beizade.

— Hm!

— Vreau să-ți adaog cîteva lucruri, beizade, ca să înțelegi că porunca măriei sale e una și ale mele sînt altele. Eu pricep că ești cu bănuială; și ai dreptate. De și eu am fost, beizade, bun slujitor al slăvitului domniei tale părinte Antonie-Vodă, primind de la el multă milă, poți să n-ai credință, căci oamenii sînt de obicei înșelători și răi. Eu totuși îmi aduc aminte de stăpînul pe care l-am avut și de la carele am mîncat pîită. Văzînd că îndrăznești a intra în Iași, m-am temut să nu ți se întîmple ceva rău. Am băgat de samă cu bucurie că nimic nu ți s-a întîmplat. Am băgat de samă și mai mult: că Vodă, dîndu-mi poruncă în privința măriei tale, posomorît și aspru cum are el obicei, mi-a hotărît să fiu cu mare grijă spre a nu ți se întîmpla nici o supărare. M-am mirat, și chiar din acea zi, de marți, am înțeles că măria ta vii aici fără frică, avînd sprijin tare la alții mai sus decît Vodă.

— A! îl întrerupse zîmbind Ruset; și domnia ta înțelegînd că-s tare, te-ai gîndit că n-ar strica să cheltuiești o vorbă bună pentru a-ți agonisi în viitor răsplată, cine știe!

— Întocmai așa m-am gîndit, beizade, aducîndu-mi aminte și de dragostea pe care o am pentru părintele măriei tale.

— Se poate, cinstite agă. Dar deocamdată slujești pe măria sa Georgie-Vodă.

— Îl slujesc, beizade; asta-i adevărat. Am să-ți dovedesc, însă, că știu să te slujesc și pe măria ta. Ți-am spus de-a dreptul cugetul meu. Ți-am arătat că, văzînd la măria sa o slăbăciune ca asta, mi-am

adus aminte că domniile sînt schimbătoare. Acuma, beizade, să-ți arăt alta. Știu că miercuri ai ieșit de aici, ferit și-n strai schimbat, și te-ai dus spre vii, peste Bahlui.

Ruset lăsă să cadă asupra agăi o privire tăioasă. Răspunse cu liniște:

— Boierule, te înșeli.

— Nu mă înșel, beizade. Nimene, afară de mine, nu știe; așa că să n-ai grijă.

— Încă o dată îți spun că te înșeli.

— Beizade, întări cu umilință aga, nu mă înșel. În fața porții, aici, au stat doi slujitori mai proști ai mei, care îmi închipuiesc că au dormit, după obiceiul slujbei lor. Iar dindos, ca și la jupîn Abăza, stătea unul care nu dormea. Aici am avut pe oarecare Arvinte, un mișel calic de picioare, pe care nici nu l-ai băgat în samă. L-am pus pe acesta anume, ca să nu te poată urmări; dar despre ieșirea măriei tale am aflat. Acuma, dacă mă întrebi măria ta de ce-am făcut așa, eu am să-ți răspund că am avut poruncă să te priveghez. Te-am privegheat, însă ce-am aflat am ținut pentru mine. Am ținut pentru mine, ca să dovedesc lui beizade că n-am uitat bunătățile de care m-am bucurat în vremea domniei slăvitului Antonie-Vodă. Drept aceea, anume punînd așa privighetor, care nu s-a putut lua după măria ta, nici eu n-am vrut să știu mai mult. Acuma, urmă Bucșan, șoptit, folosindu-mă de porunca lui Vodă Duca, eu vorbesc și despre ale mele. Iar ca să dovedesc și mai mult că cele ce spun eu sînt fără viclenie, am să mai aduc una, pentru acest avă franțuz. Are el doi slujitori străini, pe lîngă franțujii lui. Să știi, beizade, că acei slujitori au fost la Curtea Domnească.

Ruset tresări și se întoarse spre de Marenne; apoi veni iar, cu prefăcuta-i liniște, spre Bucșan.

— Spui că i-ai văzut? Pentru asta sînt și mai cu luare-aminte, căci e vorba de acest bun prietin al meu.

— Da; nu înțeleg ce au căutat; dar i-am văzut.

Ruset se întoarse iar spre de Marenne și abatele înțelese că s-a petrecut ceva care-l privește. Avu în ochi un fulger, care nu scăpă lui beizade Alecu.

— Ce este, prietine? întrebă el. Pari neliniștit din pricina mea.

— Aflu cu mirare, răspunse beizade, că cei doi călugări ai domniei tale de la Liov au fost chemați la Curtea Domnească. Ți-au spus ei ceva despre asta?

— Nu mi-au spus nimic.

— Atunci n-au fost chemați. S-au dus ei singuri.

— Să fie cu putință?

— Este cu putință, domnule abate. Să n-ai însă grijă prea mare. Deoarece știm asta, vom fi în stare să aflăm și altele. Cinstite agă, urmă el, răsucindu-se spre Bucșan, mai ales pentru această știre îți sînt mulțămitor. Așa încît cred și celelalte. Dumnezeu va ține samă de toate cele bune cîte le faci și-mi voi aduce aminte la vreme de prietinia domniei tale.

Aga se bucură cuviincios, mîngîindu-și barba. După aceea, închinîndu-se, ieși grăbit, ducîndu-se să deie samă Domniei de însărcinarea ce avusese.

De Marenne se despărți, cu mulțămire și delicate cuvinte, de pater Guido. Îmbrățișîndu-l, îi simțea lacrimile și-i înțelegea întristarea. Era un ascet slăbănog, pus într-o răscruce de furtuni. Nu nădăjduia decît în alinarea morții. Cu totul altfel se înfățișau ceilalți doi frați franțuscani, tovarășii părintelui Guido. Erau încă în puterea vîrstei, cu nasurile prea rumene, cu

mijlocurile prea umflate şi cu rasele pătate de grăsimile mîncărilor. Nădăjduind totdeauna în mila şi bunătatea lui Dumnezeu şi a sfintei Fecioare, nu găseau viaţa rea nici în acest colţ de lume. Le păruse bine de sosirea abatelui şi nu le părea rău de plecarea lui. Intru această cumpănă a vieţii, ştiind a găsi ce-i bun atît la bucurie cît şi la întristare, urmaseră o bună învăţătură şi pildă a pămînteniloг. Astfel se învăţaseră a preţui vinuŕ Moldovei.

Abatele de Marenne îi binecuvîntă, dorindu-le izbîndă asupra diavolului şi asupra necredincioşilor, şi se aburcă în vehiculul pe care i-l trimesese Domnia. Era o căruţă uşoară, avînd părţile şi fundurile zăbrelite cu speteze subţiri de paltin. N-avea arcuri, dar era plină de fîn bine îndesat, aşa încît călătorul, de şi stînd cu genunchii cam sus, se afla destul de apărat de zdruncin. Patru cai mărunţi erau înhămaţi doi cîte doi şi avea stăpînire asupra lor un surugiu ţigan, îmbrăcat cu zăbun albastru înflorit roş, călărind pe telegarul din stînga de la roate. Cu o mînă ţinea hăţurile şi cu cealaltă o puhă de cînepă cu mînerul scurt, dar cu şfichi lung şi subţire de matasă.

Cînd ava franţuz mormăi ceva în limba lui şi beizade strigă de pe cal hai! — ţiganul slobozi un chiot şi, învîrtind puha pe deasupra capului, pocni din şfichi ca din pistol, de două ori. Zvîcnind în gurile lor de ham, căluţii smunciră căruţa şi domnul abate avu o clipă impresia că are să se întoarcă prin aer între părinţii franţuscani, care-i făceau saluturi şi semne prietineşti din poartă. Îşi căută un sprijin, se înţepeni în mîni cuprinzînd loitrele şi se întoarse în poziţia cea bună, încredinţînd, c-un oftat, lui Dumnezeu, zilele şi oasele sale.

Duruind, săltînd și stîrnind colb, căruța trecu în goană, urmată de alaiul căpitanului Brahă. În ulița boierească, spre Curtea Domnească, bubui cu adînci tunete pe podul de lemn. Trecu în vederea palatului și a cișmelei de piatră, unde zăceau în sînge trupurile descăpățînate ale celor trei boieri. Călăreții lui Brahă învăluiră laturea dreaptă a căruței, ca s-astupe acea crîncenă vedere, cruțînd ochii străinului. După ce răzbiră în ulița Rusească, surugiul mai domoli fuga căluților. Apoi, cînd coborîră în rîpa Căcainei, îi lăsă la pas prin hîrtoape și făgașuri de glod vechi. Abia după ce scăpară la cîmp, pe drumul de țărînă neted și luciu ca o curea, o luară iar în trap iute.

Funigei de toamnă începeau a pluti, pe adieri de vînt, în valea Jijiei. În dreapta, aveau dealuri cu podgorii și păduri; în stînga, întinderile Prutului, cu revărsări de ape. Stoluri de gîște sălbatice treceau din cînd în cînd prin înălțime, chemîndu-se cu găgăiri muzicale. Aici, la confluența Jijiei cu Prutul, erau stuhării și păpurișuri nestrăbătute, gîrle nenumărate și cotloane încurcate de bălți: unele convoiuri de gîște poposeau, altele se ridicau, urmînd calea sudului. Sub zborurile gîștelor, se încrucișau grăbit cîrduri de rațe, de nagîți, de grauri. Era un început din sălbatica domnie a apelor și a mlaștinilor, ținut pustiu, necunoscut și nestrăbătut ca și codrii cei mari de la munte. În toată regiunea aceasta, abatele de Marenne nu văzu sate; și beizade Alecu îi lămuri că și mai cătră miazăzi nu va vedea decît foarte puține în tot lungul drumului, deoarece calea pe care o urmau era un drum de oști turcești și tătărești, deci un drum de pradă.

De Marenne găsea întruna prilej să-și fixeze în minte lucruri și împrejurări vrednice de tabletele sale. Ochiul lui curios era necontenit satisfăcut. Aici era o

dezolare a singurătăților, pe care amicii săi rămași în Franța nici n-o puteau bănui, ori de cîtă imaginație ar fi fost înzestrați ; căci la antipodul civilizației se găsesc uneori asemenea lucruri, rămase neschimbate dintru începutul creației, păstrîndu-și frumusețea lor misterioasă. Drumul însă era în asemenea stare, încît domnia sa își punea cîteodată întrebarea dacă nu plătește prea scump privilegiul de a admira priveliști unice. Cu tot fînul meșteșugit așezat în căruță, anume părți ale trupului său erau necontenit în suferință. Surugiul din cînd în cînd pocnea din harapnic și trecea fără păsare prin hîrtoape. Atunci tendința vehiculului era cînd să-l trimeată spre zborul gîștelor sălbatice, cînd să-l proiecteze spre păpurișul mlaștinilor.

Trecură însfîrșit într-o regiune de dealuri. Abatele dădu laudă lui Dumnezeu fără a-și mușca limba, căci caii nu puteau umbla aici decît în pas. Dealurile erau foarte pieptișe și văile abrupte. Ciudată i se păru împrejurarea că nu erau un deal și-o vale, ori două dealuri și două văi, ca în toate țările cunoscute lui, cuminte și fără exces rînduite ; ci erau dealuri și văi fără întrerupere și fără logică, unele mai sălbatice și mai absurde decît altele. E adevărat că de pe fiecare țanc regiunea avea un aspect nou și-n fiecare vale se dezvălea o reședință de nimfe și de fauni cu dumbravă și pîraie ; însă, socotind și cumpănind în sine, călătorul le găsea mai potrivite pentru poeme ce-lite în fotoliu dinaintea unui cămin, decît pentru o călătorie. Erau contraste ascuțite, în armonie numai cu firea acestui popor primitiv.

Întîlni cîteva tabere de cară cu mărfuri, înjugate cu cîte patru și șase trăgători. Erau producte ale Asiei, a căror mișcare înceată, pe drumuri lungi și cotite, o supravegheau, de săptămîni și luni, neguțători turci și

armeni. Țăranii pămînteni îndemnau cu strămurări boii și bivolii la dealuri, răcnind, blăstămînd și stupindu-și sufletul. Era cu neputință să se treacă pe acolo cu asemenea poveri. Cu toate acestea treceau.

— Cum e cu putință așa ceva, prințule? întrebă abatele, uimit.

— Oamenii de aici au un meșteșug al lor, domnule de Marenne, răspunse Ruset. Cu el pot trece prin complicațiile oricărei călătorii. Mai întâi se bizuie pe ajutorul lui Dumnezeu și-și fac cruce, plecînd cu bine la drum drept. Cînd ajung la dealuri imposibile ca acesta, înțeleg că au nevoie și de al doilea ajutor. Atuncea, invocă pe diavol. Toate răcnetele furibunde pe care le-ai auzit să știi că sînt sudălmi — adică chemări ale puterii necurate. Punînd pe lîngă acestea bicele și strămurările, izbîndesc și ajung sus. Acolo iar se împacă cu Dumnezeu și-și fac cruce.

— Dacă nu mă înșel, acesta e un fenomen de magie.

— Nu te înșeli, așa este, domnule de Marenne. Fără o forță ca aceasta ar fi greu pentru oameni în asemenea timpuri și pe asemenea drumuri.

— Greu, prințule, mai ales pentru bietele animale, care nu cunosc formulele magice.

— Greu pentru toți, domnule de Marenne; și unii și alții stau pe același plan; și asupra unora și asupra altora apasă același destin al ticăloșiei. Numai acest pact cu demonii mai ajută pe bietul pămîntean să poată trece punțile nenorocirii. Și la asta, precum vei fi observat, se adaogă și vinul foarte bun al podgoriilor. Iar Dumnezeu, fiind milostiv, îi iartă toate și-i dăruiește după năcazuri o inimă ușoară și grabnică uitare.

Aceste priveliști și impresii care se ciocneau așa de viu isprăviră într-o deplină împăcare, atunci cînd alaiul făcu popas la un corn de pădurice, într-o vălcică,

lîngă un izvor. Oamenii descălecară, abatele coborî din căruță, — își pipăi și-și mîngîie încheieturile și gustă apa în pumni, așa cum făceau toți. Erau lacrimi ale pămîntului, limpezi și reci ca cristalul de ghiață. Adăogînd îndată un foc năprasnic, căruia Bîrlădeanu îi înfățișă un hartan de berbece în țiglă, adăogînd și vinul în ulcioare puse la bătaia rece a izvorului, viața păru iarăși bună lui ava franțuz.

XX

Îl întîmpină pe domnul abate o mică ploaie de început de toamnă.

La acest popas Alecu Ruset dădu a se înțelege, mai mult printre închinări, cîteva lucruri, pe care căpitanul Brahă, om blajin și cuminte de și încă tînăr, le primi cu deplină nepăsare.

Era vorba întîi de tovărășia pe care o făcea domnia sa beizade părintelui abate. Socotise să meargă numai pînă la Huși. Pe drum, avînd bucuria unui soare de toamnă așa de frumos, s-a răzgîndit, și s-a hotărît să meargă mai departe, pînă la Galați. N-a văzut de mult apa Dunării și vrea să se încredințeze că nu și-a schimbat fața.

Lucrul al doilea privea celelalte tovărășii ale părintelui abate. Toate se opresc la hotarul Împărăției. Părintele abate se desparte acolo și de drăgani, și de căpitanul lor Brahă, și de cei doi slujitori lioveni ; și nu mai rămîne decît cu franțujii lui. Au să-l primească ș-au să-l ducă mai departe oamenii serascherului de la Babadag, care a fost din vreme înștiințat și care îi va fi trimes fără îndoială la locul lor, pe celălalt

țărm dunărean. Astfel au fost totdeauna rînduielile Impărăției.

— Iubite prietine, zise în franțuzește beizade către de Marenne ; te rog să observi, fără a avea aerul, pe cei doi slujitori cu care ai venit de la Iești. Au înțeles, din ce spun eu căpitanului, că nu vor merge decît pînă la Dunăre. Mai înțeleg ei că-ți voi ține și eu tovărășie pînă acolo. Stau atenți, cu capetele înălțate, și se uită din cînd în cînd unul la altul. Dacă te-au întovărășit în Moldova c-un plan, atuncea trebuie să păsească la îndeplinire și să se dea pe față ; ceasurile sînt numărate. Astfel vom afla și noi ce legătură este între ei și Domn.

— Mă întreb, domnule Ruset, ce legătură poate fi. Nu înțeleg nimic. Nici n-aș crede că m-au întovărășit pînă aici cu gînduri ostile. Și-au făcut necontenit datoria supuși și în tăcere, pîndind în ochii mei mulțămirea, ca niște cîni.

— Domnule de Marenne, să nu intrăm în acest întuneric. Să stăm la intrarea peșterii și să așteptăm pînă ce dușmanii singuri se vor vădi la lumină.

— Bine, prințule, să așteptăm, încheie abatele oftînd cu nemulțămire. — Căci ora aceea așa de plăcută, cu friptură așa de bună și cu vin așa de gustos, îi era tulburată de viermele unei griji.

Așezîndu-se iar în căruța cu fîn, abatele își trecu ziua între aceleași priveliști, interesante, priveghindu-și buna stare a ființii sale.

Cel dintăi popas mare de sară îl făcură într-un sat, ferit între dealurile ținutului Fălciului. Sara veni repede, ca o negură care năștea din păduri, tîrîndu-se către ei. Coborîră la o gospodărie de creștin și, într-o odăiță cu fîn așternut pe jos, trimesul domnului de Colbert marchiz de Croissy se grăbi să-și odihnească

oasele. Era așa de trudit și-i era așa de somn, încît își plecă tîmpla pe braț cu sentimentul unei fericiri supreme, uitînd cu desăvîrșire orice griji și bănuieli. Leagănul somnului însă i se dovedi îndată spinos, căci toate zdruncinările zilei i se întoarseră în ființă și pînă tîrziu avu visuri rupte de tresăriri, socotindu-se încă în căruța ușoară, pe hîrtoapele drumurilor rele, amenințat să fie repezit cînd spre stuhuri și mlaștini, cînd spre zboruri de gîște fantastice, care umpleau cerul într-un număr înspăimîntător.

Căpitanul Brahă trimese oameni să caute cai de schimb. Ruset intră la hodină, lîngă ava Paul, într-un tîrziu, după ce rînduielile drumului de a doua zi fură îndeplinite. Vîlcu Bîrlădeanu se așeză de strajă în ușă, aprinzînd foc și veghind cu slujitorii franțuji și lioveni.

Ferestrele căsuței erau cît pumnul; ușa de stejar era încuiată pe dinlăuntru. Pe fîn, la căpătăi, între el și franțuz, Ruset își potrivi pistoalele și sabia. Noaptea se petrecu în liniște. Dar spre ziuă se ridică un vînt iute de către asfințit, aducînd de la munte nouri. Iar cînd trupa se găti de plecare, începură să cadă stropi reci.

Ava Paul hotărînd să meargă înainte, alaiul se alcătui ca și în ajun și ieșiră iarăși la tract. Aveau de străbătut drumul pînă la Huși în acea zi.

— Să ne rugăm lui Dumnezeu, zise abatele către prietinul său, să ne scutească de întîrzieri. După cît am înțeles, în Moldova ploile sînt repezi și scurte.

— Am întrebat pe Bîrlădeanu, răspunse beizade, și el și-a spus cuvîntul.

— Așa este, prințule, omul domniei tale are uimitoare cunoștințe meteorologice, ca și căpitanul Turculeț. Poți să-mi comunici și mie părerea lui?

— Negreșit. Bîrlădeanu crede că vîntul are să contenească.

— Asta mă bucură; înseamnă că nu mai aduce ploaia.

— Dimpotrivă, domnule abate. Cu regret trebuie să-ți comunic că Bîrlădeanu hotărăște ploaie. Dacă stă vîntul — zice el — plouă negreșit. Sînt nevoit să adaog că în țara asta cad și ploi lungi.

Abatele primi cu îndoială prognosticul. Dorința lui era alta și, în chip logic, o atribuia și elementelor. Mai întâi nădăjdui că vîntul nu va sta și deci va purta norii suri aiurea. Dar vîntul se alină încet-încet. Și pe măsură ce vîntul contenea, spori ploaia. Era o ploaie cu totul alta decît în valea Siretului. Cenușie, măruntă și deasă, — și, mai ales, stăruitoare. Sub dulamele lor de șiac, drăganii, împresurînd căruța, avură în curînd înfățișări de vedenii estompate. Dintre ei ava Paul nu-l mai deosebi nici pe Ruset, înfășurat din creștet pînă la scări în mantaua-i largă. În curînd nu mai văzu pe nimeni, căci se ghemui și se strînse și el ca un arici în dulama domnească; își acoperi picioarele, mîinile și ochii și nu mai voi să știe nimic de această lume, blăstămînd-o.

Numai surugiul își mistuise cușma lui frumoasă sub șa, ca să nu i-o ponosească apa cerului; și, cu capul gol, cu ploaie șiroind în plete, urma să-și îndemne telegarii din glas și din puhă.

Din cînd în cînd, domnul Paul de Marenne desfăcea un colț al învălișului în care se concentrase și inspecta împrejurimea, nădăjduind o bruscă schimbare. Totdeauna însă brațul îi cădea descurajat și ochii i se înălțau spre cer. «Se înălțau spre cer» își dădea domnia sa bine samă că nu era decît o deșartă figură de stil. Cerul coborîse foarte jos, sprijinit pe dealuri, și

era alcătuit dintr-un fel de cenușă udă. Zările se îngustaseră și ele, apropiindu-se la o zvîrlitură de băț. Într-această lume vizibilă cu totul redusă, curgea apă în șiraguri de hurmuzuri fine, șiraguri dese, străpunse din vreme în vreme de săgeți de vînt.

Cît putea să dureze această situație? Nu se putea ști. Dura de un ceas ori de două. Putea să dureze oricît, deoarece apa părea a curge dintr-o sită a nepăsării eterne. Animale și oameni mergeau înainte în tăcere, încovoiați sub destin. Dar într-o vreme și înaintarea deveni anevoioasă, din ce în ce mai înceată. Drumului îi crescuseră brațe și cîngi, care cuprindeau roțile căruței și copitele cailor. Pămîntul clisos se desfăcea cu plescăiri — și calea începea să samene cu două brazde de arătură, întortochiate și viermuite. Insfîrșit se opriră, urmînd ca locul să se desfacă și să-i înghită. Țiganul începu a bate în cai ș-a sudui c-o energie înfricoșată.

La porunca lui Brahă, doi oșteni descălecară și puseră umerile la loitre. Căluții se încordară și izbutiră să tragă din clisa mocirloasă căruța. O tîrîră pufnind și gîfîind o vreme, apoi iar se opriră, cu moțurile dintre ochi șiroind de ploaie și atîrnînd în glod.

Atunci Brahă, surugiul și beizade țînură un prim sfat, aplecînd unul spre altul frunțile. Rezultatul acestui sfat îl simțiră îndată caii, mușcați de harapnice și îngroziți de sudăimi. Se întinseră cu silinți cumplite în șireanguri, ajunseră într-un pisc rupt, coborîră într-o vale, și acolo, în fund, se opriră ca într-o mlaștină, închizînd ochii la lovituri și așteptînd moartea. Surugiul descălecă însfîrșit și le dădu ocol. Se scărpina lîngă ureche și-i admira. Tremurau din toate încheieturile, aburind în ploaia nemilostivă.

Urmă al doilea sfat. Domnul abate desfăcu apărătoarea întărită de curgerea apei și făcu loc unui ochi desnădăjduit. Alecu Ruset veni lîngă el și se aplecă în șa. Ca să fie auzit, crezu de trebuință să ridice glasul:

— Domnule abate, se pare că am ajuns într-o poziție destul de grea.

— Văd, prințule, de și mă folosesc numai de jumătate din mijloacele mele vizuale. Ce-i de făcut?

— Mărturisesc că nu știu. Totuși țiganul crede că are o soluție. Capul său, udat de ploaie, s-a păstrat mai rece decît al nostru. El pretinde că domnia ta ar trebui să cobori și să urmezi drumul călare, în șaua lui.

— Dacă se poate asta, să încercăm. El însă ce va face?

— El rămîne aici, așteptînd sfîrșitul lumii. Pînă atunci noi poate izbutim să ne salvăm într-un adăpost.

— Bine, primi domnul abate, să ne supunem acestei inspirații.

Calul fu scos dintre știreanguri, ava franțuz fu aburcat în șa și-n scări. Căruța, cu trei cai și surugiul, rămase în mlaștina văii și ceilalți porniră la deal, nădăjduind întru mila celui care are totdeauna grijă de zidirile sale.

Într-acea zi ar fi trebuit să ajungă la tîrgul Hușilor. Acuma însă nu se mai știa unde vor ajunge. La capătul lumii, la sfîrșitul vremurilor, orișiunde era cu putință printr-o minune; negura de apă îi închidea de pretutindeni, purtîndu-i, cu mișcare de broască țestoasă, în necunoscut, sau ținîndu-i pe loc ca să frămînte un pămînt descompus în elementele-i primare.

— Aș voi să întreb unde mergem, vorbi într-o vreme cu disperare domnul Paul de Marenne; însă nu îndrăznesc. Ploaia îmi umple gura de apă.

— Intr-adevăr, domnule abate, asta-i tot ce poate fi mai displăcut. Totuşi întreabă. Iţi voi răspunde că nici eu nu ştiu.

— Să fie cu putinţă, prinţule? Nu se găseşte în apropiere un tîrg, ori un sat? ori măcar o fermă?

— Domnule abate, lămuri rîzînd beizade Alecu, tatarilor le plac orizonturi deschise. Pămîntenilor, dimpotrivă, le plac pădurile, deoarece îşi pot adăposti în ele avutul şi viaţa. Tatarii arzîndu-le, ca să deschidă zarea, oamenii s-au retras, cătîndu-le mai înlăuntru. Păduri şi sate s-au împuţinat; aici domneşte lege de pustie şi de pradă. Totuşi sper să găsim un han. Tovarăşul nostru căpitanul Brahă mă încredinţează că pe aici pe undeva, dacă nu se va fi scufundat.

De Marenne crezu şi el de cuviinţă să rîdă; însă, cugetînd puţin, simţi în sine o mustrare pentru asemenea absurditate. Elementele nu cunosc această aptitudine specială omului, şi nepăsarea lor severă devine activă în faţa blasfemiei. Găsi sub rîsul său realitatea, adică o tristeţă umedă şi-o foame neliniştitoare.

— Ce facem în privinţa prînzului, prinţule? întrebă el cu glas înăbuşit.

Beizade Alecu îşi arătă iarăşi dinţii, ceea ce era fără îndoială semn de nebunie. Abatele îşi trase peste obraz gluga şi urmă a călări la pas, în tăcere.

Tîrziu, la un ceas pe care nu-l putea socoti, auzi lătrat de cîini. Era un semn al lui Dumnezeu; singura aspiraţie a vieţii lui găsea însfîrşit o izbăvire.

— Prinţule, aici să fie hanul de care mi-ai vorbit? tresări el, aprig.

— Aici, domnule abate.

Mirîndu-se că tovarăşii săi n-au bucuria lui, abatele îşi îndemnă calul cu călcîiele. Dar, ca şi oamenii, nici calul nu părea grăbit. Urmă a călca încet şi-a luneca

prin pămîntul desfundat cu aceeași resemnare a fatalității, pînă la șandramaua neagră, care acoperea ziduri de celățuie.

Lumea dinlăuntru stătea închisă cu drugi și zăvoare. Căpitanul Brahă bătu în porți. Printr-o ferestruică zăbrelită, un cap holbat îi cercelă și puse întrebări.

— Slujba Domniei! strigă Brahă.

Zăvoarele scrîșniră. Sub bolta dinlăuntru stăteau grămădite cară cu poveri. Negustori turci înălțară capetele, ca să vadă pe musafiri. Intre boi și-ntre roți, cărăuși pămînteni ospătau pită și brînză. De Marenne îi socoti deplin fericiți.

Stăpînul locului era un om uscățiv, cu obraz mongolic și bărbuță căruntă. Purta anteriu și cealma de coloare întunecoasă, albastră. Era cel dintăi oriental pe care-l vedea domnul Paul de Marenne. Îl interesă felul lui de a se închina cu gravitate, ducîndu-și mîna dreaptă la inimă, la buze și la frunte, oferindu-i cu asemenea gest mut toate însușirile ființii sale.

— Aș dori mai degrabă odihnă și mîncare, zise de Marenne către Alecu Ruset. N-am ce face nici cu inima, nici cu vorba, nici cu știința lui.

— Să-i cerem, răspunse liniștit beizade, și ne va da poate, dacă cei care au căzut înaintea noastră n-au istovit totul. După cît știu, căci am mai poposit aici și l-am mai văzut, acest jidov de la Crîm are numele Zeida.

— Așa mă chiamă, stăpîne, răspunse hangiul, auzindu-și numele rostit.

— Răspunde, omule, dacă se găsește aicea foc, să ne încălzim și să ne zbicim de ploaie...

— Se găsește, stăpîne.

— Dacă avem unde ne odihni...

— Am o casă mare, stăpîne, în care poate încăpea toată lumea.

— Pîn-acuma-i bine. Mai răspunde dacă ne poți da de mîncare.

— Se poate și asta, măria ta. Căci acești negustori de la Anatolia, fiind de legea lui Mahomet, mi-au mîncat numai lumînările de seu, pe care le-am topit ca să le fac lor scrob cu ouă. Fiind opriți a bea vin, s-au mulțămit cu apă. Eu asta niciodată n-am putut înțelege la dînșii și nu știu ce cap a avut proorocul lor. Iar cărăușii își au mîncare de-acasă, ca totdeauna. Așa că, din mila lui Dumnezeu, se găsește cît poftiți și ce poftiți. Eu nu mă feresc de cîștig și banul boieresc îmi place.

Zeida rîse cu prietinie lui de Marenne, înțelegînd foarte bine ce-i explica Ruset, de și pentru întăia oară auzea limba franțuzească.

Hanul avea o singură odaie mare, în care se putea îngrămădi o parte din drumeți, pe rogojini întinse în lungul pereților. Ruset încerca să facă pe franțuz a înțelege că un pat cu polog nu s-a văzut niciodată pe aceste meleaguri. De Marenne era însă prea mulțămit că Dumnezeu i-a îngăduit să ajungă pînă la această arcă a lui Noe, și, așteptînd mîncarea, binecuvînta focul de sub horn, ca cea mai mare mîngîiere a clipei prezente. Își lepădase mantaua și se destindea cu scîncete de satisfacție în bătaia pojarului.

— Ce om admirabil și binefăcător al omenirii e acest Zeida al dumneavoastră, observă el. Cu primejdia vieții se așează în pustie, pregătind foc, odihnă și mîncare.

— Foc, odihnă, mîncare și vin, complectă Ruset.

— Într-adevăr, cu atît mai mult îi mulțămesc și cu atît mai mult îl admir. Îmi închipui că e un protejat al cerului ori are mijloace deosebite de apărare.

— Că-l ocrotește Dumnezeu, domnule abate, nu rămîne îndoială : poporul lui de mult a făcut în această privință contract cu Iehova. Însă știe să se și apere, trăind în înțelegere și cu oamenii cinstiți, și cu ceilalți. Tuturora li-i de folos. Iar banii pe care-i agonisește nu-i ține aici, ci-i trimete c-un fecior ori c-un frate la Iași, în sama zarafului lor Mindila, la carele din cînd în cînd și eu mă duc nu ca să dau, ci ca să iau. Iau bani puțini pentru juvaeruri bune, — ceea ce dovedește că și acel Mindila e un binefăcător.

— Cunoaștem instituția și știm și noi a ne folosi de ea, zîmbi abatele.

Zeida umbla cu repeziciune, pregătind țigle cu buturi de berbece. Găsi vreme să lepede și-un cofăel de vin în preajma unor oameni trudiți și însetați. Ca și cum n-ar fi vrut să fie băgat în samă lăsă pe colțul vetrei pită de grîu ș-un burduf cu brînză. Străchini n-avea, cuțite n-avea, mese n-avea, lumînări de seu nu mai avea, cu toate acestea abatele nu-și aducea aminte să fi fost vreodată în viața lui mai mulțămit decît în acel ceas.

XXI

Unde se vădește mai bine vrednicia fraților lioveni.

O samă din negustorii anadoleni, cîți nu încăpuseră pe sub coviltirele carălor, își căutară loc de hodină într-un ungher din fundul odăii. Intrară unul după altul, cinci, în papuci, pășind grav, cu fundurile șalvarilor atîrnînd pînă în dreptul genunchilor. Înturnîn-

du-şi cu toţii odată trupurile şi obrazurile bărboase către Meca, se rugară tainic, numai din buze, fără să murmure; pe urmă se lăsară pe rogojini, oftind şi cuibărindu-se îndelung. Brahă găsi loc lîngă rogojinile turcilor pentru el şi pentru trei drăgani; ceilalţi se vîriseră prin ungherele grajdului şi prin cotloanele cu fîn. Tuspatru slujitorii abatelui se lăsară pe pămîntul lipit, între uşă şi horn. Lor li se adaose şi Vilcu Bîrlădeanu, după ce mai hrăni o dată focul c-un braţ de lemne. Însfîrşit, de partea cealaltă a hornului, în colţul cel mai cald şi mai adăpostit, se întinseră în voie pe fîn şi-ntre straie zbicite Alecu Ruset şi abatele de Marenne.

Afară, pe acoperişul nalt de şindrilă, se auzi ploaia sunînd încă o vreme, monoton. Apoi stătu. De la înserat şi de la cină, trecuseră trei ceasuri. Atunci începu să cînte un cucoş în boltă, dintr-un prepeleac de deasupra cărăuşilor. Bătea din aripi şi striga singur în tăcerea pustiei, îngînînd alţi cucoşi de pe tărîmul celălalt, ori din generaţiile moarte pe care le purta în el. După ce-şi făcu datoria trezind pe toată lumea, închise ochii şi-şi urmă somnul pe înălţimea lui.

Unul din slujitorii de lîngă uşă găsi de cuviinţă să iasă în boltă. Îi era uşor, căci dormea îmbrăcat. Numai stăpînii se hotăriseră să lepede de pe ei straiele, ca să le fie odihna mai plăcută. Slujitorul se întoarse îndată c-un braţ de paie — ceea ce dovedea că se răsucise tot timpul pe pămînt gol, în colţurile şi monturile oaselor. Era lioveanul cel uscat şi nalt, cu numele Istratie. Îşi potrivi culcuşul, trezi focul, şi, lepădîndu-se oarecum la locul său, îşi urmă şi el somnul ca şi cucoşul, — adăogînd îndeosebi acestui somn un sforăit tremurat.

În tăcerea pe care o așezase văzduhul asupra hanului cu încetarea curgerii de apă, din cînd în cînd pufneau boii cărăușilor. Cei treziți uitaseră de cucoș și se pregăteau să călătorească iar spre visuri. Atunci se auziră tropote, răcnete și zăpăituri de cîni afară, la poarta cetățuii, și Birlădeanu, cu ochii grei de somn, își făcea socoteală că trebuie să fi ajuns la han, cu căruța și cu caii lui, și surugiul domnesc.

Zeida întreba din ferestruica lui cu grabă. Nu voia să dea drumul. Cel de afară începu să amestece amenințări și sudălmi. Zeida îl potolea iar cu întrebări. Atunci Vîlcu Birlădeanu, c-un oftat prelung și c-un mîrîit de nemulțămire, se smulse din locul său și ieși, ca să fie martur celui de afară și să dea hangiului lămuririle trebuitoare.

Cum căzu ușa în clampă în urma lui Vîlcu, alt slujitor se mișcă. Părea tulburat în somnul lui. Un baltag ori o săneață păru a cădea din nebăgare de samă asupra focului. Jarul se risipi și cîțiva cărbuni se rostogoliră de pe vatră. Paiele luară foc într-o clipă. Cel care se mișcase tresări cu spaimă, simțind cel dintăi primejdia. Zvîcni în picioare, scuturînd în juru-i flăcările ca pe niște fluturi. Cuibarul de foc se prefăcu în vîlvătaie. C-un strigăt îl izbi cu picioarele spre ușă. Apoi, din pricina tulburării, îl repezi în partea dimpotrivă, spre culcușul stăpînilor.

Într-o clipă alt slujitor fu în picioare. Se mișcară drăganii și căpitanul Brahă, cu strigătul de primejdie: foc! foc! Amețiți de somn, ava Paul și Alecu Ruset se treziră în aceste răcnete și-n aceste scăpărări de fulger.

Cea dintăi mișcare a lui beizade fu să întindă mîna la căpătăi asupra pistolului. Îndată însă își dădu socoteală că, împotriva dușmanului care se vedea, mai

bună era o altă apărare. Își strînge hainele și armele în brațe și se năpustește afară. Această idee tresărise și mai grabnic în ava Paul. El se și pleca să-și adune toate ale lui, cînd beizade Alecu lepădă pistolul. Atunci îi veni un ajutor, ca o binefacere la timp rînduită de Dumnezeu. Slujitorii de lîngă ușă, năpustindu-se, îl luară aproape pe sus. Smuncindu-l puțintel și trăgîndu-l unul de la altul, îl săltară la ușă și-l scoaseră cel dintăi.

Ava franțuz se socoti în siguranță. Sub boltă și șandrama era răcoare, ceea ce-i aminti starea în care îl găsise clipa de primejdie. Era desculț și aproape gol, însă își strîngea cu putere la piept și pe pîntece toate ale sale. Băgă de samă că răcoarea-i venea, ca un pîrău scăpat din zăgaz, dinspre porțile deschise. Auzi glasul lui Vilcu și al surugiului țigan și înțelese ce este.

Mai puțin ușor îi veni să înțeleagă altceva. Slujitorii voiau să-l ușureze de sarcina pe care o purta. El își avea pesemne socotelile și rînduielile lui și ținea să păstreze strîns asupra lui ce era al său. Dar slujitorii stăruiau atît, încît unul îi cuprinse o mînă de sub cot răsucindu-i-o și-i strecură cîngi puternice în beregată.

Însfîrșit, lumina care izbucnise înlăuntru se aprinse și-n înțelegerea domnului abate. Holbînd ochii, zări, prin lucirea care venea din urmă de la ușa deschisă, că-l strîngea de gît cuviosul frate Afanasie. Iar pentru boclucurile pe care le apăsa cu disperare sub vintre, lupta tăcut și rînjind fratele Istratie.

Domnul de Marenne dădu un strigăt de ajutor, un strigăt scurt, îndată înăbușit. Cuviosul Afanasie își slăbi ghiarele de la beregata părintelui abate și-i astupă gura cu palma. La strigătul de chemare, apă-

rură şi slujitorii franţuji. In acea clipă, c-o putere pe care nimeni nu i-o putea bănui, firavul frate Istratie dădu acestor slujitori două lovituri de pumn. Erau două lovituri grozave c-un buzdugan scurt, mlădios şi cu o boambă de plumb la capăt. Slujitorii se prăbuşiră îndărăt.

Ava, în înfăţişarea lui obişnuită, părea a fi un om greoi. Deodată însă tresări, ca şi cum l-ar fi împuns primejdia. Obrazul lui Istratie se întorna spre el: eliberîndu-şi mîna dreaptă brusc, îl săgetă în ochi cu degetul arătător şi cel mijlociu desfăcute în chip de furculiţă. Lioveanul se cumpăni pe spate, c-un răcnet înfricoşat.

Atunci şi beizade Alecu puse pistolul în timpla lui Afanasie.

Gîfîind, ava franţuz îşi pipăia lucrurile şi căuta mai ales o haină subţire de matasă, pe care obişnuia s-o poarte dedesubt. O cerceta în căptuşelile ei, mîngîind-o cu degetele.

Izbucnind în laturi pe neaşteptate cu braţele, lioveniî prăvăliră pe cei care-i împresurau. Fratele Istratie smunci din mîna părintelui abate chiar acea haină subţire; şi-amîndoi, dintr-un salt, se năpustiră la porţile deschise.

Era un amestec aşa de mare de oameni, negustori şi drăgani, încît beizade Alecu rămase cu pistolul înălţat, fără a putea aprinde. Cuvioşii fraţi izbiră la o parte pe Zeida, ca pe un adevărat necredincios care a răstignit pe Domnul nostru Hristos. Îndată după aceea traseră de sub rasele lor junghere.

Mai era însă cineva, care-i pîndea de cum ieşiseră pe uşă şi îmbrăţişaseră prea strîns pe ava franţuz. Birlădeanu repezi îndărăt canaturile porţii, închizîndu-le. Cei doi lioveni se abătură cu piepturile şi cu

brațele asupra zăvoarelor. Peste ei se îmbulziră toți cei din urmă. Într-o clipă nu se mai putură mișca. Rămaseră prinși ca într-o minghinea, și beizade Alecu, răzbind până la ei, aplecă din nou pistolul.

Afanasie ridică brațele. Istratie întinse haina de mătasă. Domnul de Marenne o trase pe deasupra capetelor, o strînse lîngă sine și o pipăi grabnic.

— Nu-i ucide! strigă el către beizade.

— Nu-i ucid, dacă vor mărturisi de ce au săvîrșit asemenea faptă... răspunse Ruset. Dacă nu mărturisesc pe dată, viața lor s-a încheiat în clipa aceasta.

Istratie înălță și el brațele:

— Viața noastră, măria ta, e a luminăției sale slăvitul Duca-Voievod, strigă el c-un glas gros, care nu izbucnea din spaimă, ci din îndîrjire.

Clipa de primejdie trecuse, căci în loc să ucidă scurt și mut, oamenii vorbeau.

— Ne punem capetele noastre la picioarele dumnealui căpitanului Brahă... îngînă cu smerenie și fratele Afanasie.

Ruset înălță glasul aprig:

— Cum îndrăznit-ați voi, mișeilor, să ridicați labele asupra stăpînului vostru? Să vie îndată aici căpitanul Brahă să vă puie sub sabie!

— Nu sînt vinovat, măria ta, nu sînt vinovat! scîncea Afanasie făcîndu-și semnul crucii cu repeziciune. Dumnezeu din cer mi-i martur că n-am vrut să fac nici un rău părintelui franțuz. Am vrut numai să-l sprijin, să-i dau ajutor, să-l ușurez de sarcină... Numai atîta am vrut, cinstite căpitane Brahă!

Căpitanul se opri lîngă lioveni, cu bărbia în piept. Îi privi crunt, la lumina unui tăciune înălțat deasupra capetelor de o mînă din mulțime.

— În noaptea asta v-aţi scris moartea... vorbi el cu voce joasă.

Se întoarse spre drăganî:

— Legaţi-i şi cetluiţi-i strins. Păziţi-i bine. Sînt şerpi vicleni.

Între piepturile şi braţele care-l apăsau, Istratie îşi încordă grumazul şi se înălţă, furişînd în jur privirea-i ascuţită.

— Cinstite căpitane, zise el cu linişte, dacă avem vreo greşală, măria sa Vodă va judeca. Dacă am făcut rău apărînd viaţa părintelui franţuz, măria sa va cumpăni.

— Aţi vrut să ucideţi şi să prădaţi pe stăpînul vostru.

— N-am vrut să-l ucidem ! n-am vrut să-l prădăm ! scînci Afanasie.

— Au vrut să-i fure hîrtiile şi cărţile... lămuri Ruset.

Se opri, căci Istratie fulgerase spre el c-o privire şi c-un rînjet.

— Se poate să fie asta, cinstite căpitane, se grăbi el să adaoge. Noi nu putem da samă despre asta decît măriei sale Vodă, fiind şi supuşi ai Craiului şi ştiind chiar măria sa rînduielile noastre...

— Legaţi-i ! hotărî Brahă.

Drăganii îi smunciră în două părţi, îi legară cetluindu-i şi-i prăvăliră pe coaste.

— Domnule abate, vorbi Ruset către tovarăşul său, în franţuzeşte ; cred că nu mă înşel : ticăloşii aceştia nu sînt la sfîrşitul carierei lor. Sînt mai tari şi mai şireţi decît bănuiam. Dacă au trecut întăiul sfert de ceas nepedepsiţi, ne scapă.

— Iubite prietine, răspunse abatele zîmbind, viaţa ori moartea lor mă interesează mai puţin. Fiind aici

Cam umed și rece, dă-mi voie să mă îmbrac în grabă, spre a putea avea o înfățișare cuviincioasă. M-ar interesa mai mult să știu ce-au voit ei de la mine, urmă abatele, trăgînd cu grabă pe el straiele. Și asta mai ales nu pot nici într-un chip s-o înțeleg, deoarece eu n-am de ascuns nimic. Asta țin eu să se știe. Ei totuși au urmat, pe cît se vede, unei porunci. Am putea pricepe, ori putem bănui a cui unealtă sînt?

— Mă întreb și eu, domnule abate. Acest hoț cu înfățișare de viperă mai are desigur ceva de șoptit în taină căpitanului și-i va șopti, — după care îi vom vedea purcegînd la scaunul Domniei. Dacă de-acolo trec sănătoși spre hotar, trebuie să înțelegem ce este de înțeles.

Abatele urma a zîmbi c-o nepăsare ce i se părea lui beizade prefăcută.

— Crezi că au vreo legătură cu Domnia?

— Așa se pare. Musafirul pe care l-am avut la Iași în momentul plecării ne-a vestit întrucîtva această lovitură a lor.

— Atunci ar însemna să socotesc pe Domn dușman al meu?

— Aici în țara asta, n-ai decît un prieten, iubite domnule abate. De asta te rog să-ți aduci aminte cînd va veni vremea. Hotărîrea lui Vodă ne va lumina de plin. Am aici pe omul meu credincios, care-i va urma la Iași; și el ne va ajunge pe drum cu știrea.

— Să vedem, prințule, și s-așteptăm. Se pare că ai dreptate. În orice caz, în călătoria aceasta a mea, observ că mi se prezintă interesante enigme. Aș dori să le desleg; totuși mai bine să amînăm și să ne ducem la culcare. N-a fost decît un foc de paie.

O trîmbiță puternică izbucni deodată în înălțime. Negustorii anadoleni, cărăușii și oștenii îmbulziți în

jur ridicară capetele cu spaimă, apoi se priviră rîzînd. Cucoșul vestea miezul nopții.

— Să se aleagă patru oameni, hotărî căpitanul Brahă, care să păzească pe acești nemernici cu străşnicie. Mîni dimineață îi cercetăm.

— Cinstite căpitane, vorbi Istratie cu vocea-i joasă, eu mai am a spune domniei tale cîteva cuvinte în taină și poți hotărî pe loc plecarea noastră la Iași.

Urechea atentă a lui Ruset prinse aceste vorbe. Înțelese că cercetarea și caznele pe care voia să le pună la cale în cursul nopții erau un plan fără îndeplinire. Chemă pe Birlădeanu lîngă el și-i dădu în pripă porunci.

Într-adevăr, după ce se așezară iarăși la hodină în colțul lor, cu slujitorii franțuji aproape și cu armele gata, de și nu mai era nici o primejdie, la al șaptelea ceas al nopții, cînd încă stăteau treji, ascultînd atent zgomotele hanului, Vîlcu intră înfășurat în dulamă, gata de drum, și se plecă asupra culcușului stăpînului său. Îi șopti cîteva cuvinte și se duse.

— Îi pornesc la Iași... zise către de Marenne Alecu beizade.

— Am înțeles, zise abatele, căscînd. Acuma pot să dorm liniștit. Una din enigme se desleagă singură.

Rămășița de noapte se petrecu fără altă tulburare. Dimineața, abatele se urni de la locul său, pipăindu-și cu mulțămire straiele cu care dormise îmbrăcat. Erau bine rînduite pe el, de la cel mai subțire de dedesubt pînă la cel mai gros de deasupra, de și le trăsese pe el așa de precipitat.

Ziua era astupată de o pîclă groasă — ca o tălăzuire neclintită de fire de păpădie. Umezeala lucea întunecos pretutindeni, în împrejurimile mocirloase ale hanului. Negustorii turci nu-și mișcară tabăra.

După spălăturile ritualice și rugăciune, se așezară cu picioarele încrucișate subt ei în covîltire și-n unghere, tăcînd și așteptînd bunăvoința lui Zeida. Țăranii se îngrijiră de hrană dis-de-dimineață. Traseră dinaintea boilor fîn ; și între boturi și coarne desfăcură, pentru sine, trăistile cu pită, brînză și ceapă.

Hangiul umbla de colo-colo printre mușterii, cu mantia lui dungată în spate și cu tîlinele înfășurate la braț și la frunte, tinguindu-se cînd către beizade, cînd către căpitanul Brahă.

— Oi, domnilor și stăpînilor, nu știu ce să fac cu acești oaspeți de la Anatolia. Au istovit luminările de seu și nu m-ajută mintea ce să le mai dau de mîncare. Cînd au să isprăvească de tăcut, au să tragă iataganele să mă taie pe mine.

Se oprea și murmura către Dumnezeul singur și fără nume rugăciuni, bătîndu-și pieptul cu pumnul.

Într-un tîrziu totuși găsi și pentru turci ceva, și le puse sub nas. Iar pe frații săi creștini îi fu mai ușor să-i împace, adăogîndu-le, la friptură rece și brînză, vin bun din podgoriile Hușilor.

Către amiază se topi negura în soare și tabăra de cară, cu scîrțîiri de osii și îndemnuri de glasuri, se puse în mișcare spre Iași. Abatele se cuibări și el în căruță și porni în jos, împresurat de straja domnească. Zeida rămase în prag ploconindu-se cu mîna dreaptă la inimă și cumpănindu-și în palma stîngă zlotii cu zimți.

Un vînt subțire bîzîia de către amiază, împuținînd bălțile și zbicind glodurile. Pînă la tîrgul Hușilor, unde ajunseră către sară, abatele văzu, nu fără mirare, că drumul se alegea singur din mlaștină, ca după o poruncă a Celui prea înalt, întărindu-se și

lucind între văi și colnice ca o piele de balaur rămas după potop.

Și beizade Alecu și ava Paul erau înegurați de preocupări pe care nu și le mărturiseau, precum și de apropiata despărțire.

În târg la Huși îi întîmpinară zvonuri despre tulburările de la Orhei, unde, după cît se spunea, Constantin serdarul Cantemir învăluise pe mazilii și răzășii care se rocoșiseră împotriva Domniei, spîrcuindu-i cu sabia și prigonindu-i pînă la Codru. Căpitanul Brahă asculta aceste știri fără zîmbet și fără cuvînt; și localnicii păreau și ei închiși în mutenie, fiind cu luareaminte numai la chemările de toacă și clopot ale vecerniilor, așteptînd deslegare spre rău și spre bine de la slăvitul Stăpîn din ceruri care toate le rînduiește după păcatele noastre.

Ruset măcina în sine și alte gînduri deosebite, căci tremura în el, aflîndu-se din ce în ce, o flacără. În lumina ei, izolîndu-se singur cu sufletul său, i se apropia tulburătoare fiica lui Georgie-Vodă. Se dusese către ea zîmbind; se depărta de ea cu suferință; și dorea aprig să se întoarcă iarăși către dînsa. Îi trimesese veste de dragoste, care-l străbătea pînă-n fundul ființii ca o picătură de venin. Calea pînă la Dunăre i se arăta lungă de și se scurta, iar întoarcerea spinoasă, și mai ales întortochiată, în întuneric și nesiguranță.

La o zi de cale dincolo de tîrgul Hușilor, i-ajunse din urmă Bîrlădeanu cu cei patru drăgani ai căpitanului Brahă. Oștenii aduceau carte gospod pentru ava franțuz. Pe cînd o silabisea căpitanul, Ruset o urmărea c-un ochi de alături, și c-o ureche asculta cele ce-i adăogea Vîlcu despre întîmplarea de la Iași în privința fraților întru Hristos lioveni.

Cum fuseseră înfăţişaţi Domniei, cu scrisoarea lui Brahă şi cu mărturia drăganilor, Vodă se posomorîse şi poruncise să vie armaşul. Aşa arătau oştenii care fuseseră de faţă. Cuvioşii Afanasie şi Istratie îngenuncheaseră şi ceruseră milă, cu îndrăzneală. Măria sa zîmbise fără a rosti cuvînt şi se trăsese în chilia lui de taină, cu domnia sa Fliondor armaş. Îndată după aceea venînd slujitorul cel mare, a poruncit să fie deslegaţi aceî ticăloşi; de care lucru ei s-au bucurat foarte, dînd slavă măriei sale. Trecîndu-i drăganii, după porunca marelui armaş, devale, către poarta dinspre Bahlui, la odăile siimenilor, acolo le-a poruncit să se oprească. Rîzînd către oşteni, îşi desmorţeau ciolanele şi poiteau un ulcior de apă, ca să-şi potolească setea. Atuncea s-a arătat Buga, pe care ei dintru-ntăi nu l-au cunoscut cine este. Iar mai pe urmă l-au cunoscut şi abia au avut vreme să holbeze ochii, fără a putea da un strigăt. Le-a aruncat pe rînd după grumaz cîte-un juvăţ, doborîndu-i la pămînt; şi ajutoarele lui Buga, repezindu-se, i-au tîrît afară de Curte, pe poartă, către Bahlui, pălindu-i după cap cu măciuci de fier. Trupurile lor, purtate cu grabă dincolo de apă, le-au înălţat în furcile de osîndă, pe malul iazului, împotriva mănăstirii lui Balica, ce-i zice şi Frumoasa.

Iar în cartea pe care o ţinea încă în mînă Brahă căpitanul, Domnia arăta că, scîrbindu-se de o nelegiuire ca aceea a ticăloşilor acelora tălhari, fără întîrziere i-a supus pedepsei, ca să fie pildă şi altora, rugîndu-se să ierte cuvioşia sa ava franţuz acea urîtă întîmplare şi adăogînd rugăciune către Dumnezeu pentru cale luminoasă cuvioşiei sale, la locul unde merge, în hotarul fericitului şi slăvitului Mehmet-Sultan-Padişah.

Domnul abate de Marenne ascultă cu luare-aminte tălmăcirea cărții și nu păru așa de uimit pe cît se aștepta beizade Alecu. Rămase mai mult întristat și oftă.

— Prietine, zise el, enigma rămîne enigmă, și numai de asta îmi pare rău. Mă mai gîndesc, pe lîngă asta, că sînt încă degetele fratelui Afanasie în beregată, ca și cum mi-ar fi rămas de la el ceva viu. El însă și-a isprăvit cariera și-l ciugulesc hultanii.

— Cum, domnule abate? n-ai nimic de zis în privința acestei purtări a lui Duca-Vodă?

De Marenne clătină din cap, cu blîndețe:

— N-am nimic de zis, domnule Ruset.

— E totuși o purtare neomenească.

— N-am nimic de zis, deoarece cunosc, în această privință, cele ce-a scris un celebru italian, signor Nicolo, ale cărui opere de bună-samă și domnia ta le prețuiești. Morala prinților e una și a particularilor alta. Să ne urmăm drumul, căci domnia ta te grăbești mai mult decît mine.

— Nu mă grăbesc deloc, domnule de Marenne, și-ți țin cu plăcere tovărășie.

— Mărturisește totuși că te-ai întoarce cu plăcere și mai mare pe un drum mai drept decît acela pe care am venit. Drumul dragostei nu cunoaște cotituri.

Beizade Alecu strînse mîna abatelui, fără a-i răspunde și ochii lui dinlăuntru i se aprinseră de imagini ațițătoare, ca și cum în peisagiul de toamnă din juru-le ar fi răsărit pe neașteptate primăvara.

«Într-adevăr, cugeta el cu viclenie, nici nu bănuiam că abia aștept ceasul cînd voi îmbrățișa și voi da sărutare de despărțire acestui avă franțuz.»

XXII

Alte puteri ale Mägdălinei dădaca.

In scaunul Domniei, la Iaşi, mişuna pe toate uliţile şi la toate hanurile prostime multă, sosită din toată ţara şi chiar de peste Nistru, aşteptînd slujba de vecernie la mănăstirea Trisfetitelor. A doua zi, în 14 ale lunii lui octomvrie, era sărbătoare cu mare slavă legată încă din domnia lui Vasilie-Vodă-Lupu, întru cinstirea sfintei noastre maice Paraschiva. Părinţii monahi deschiseseră sicriul cu moaştele aşezîndu-se cu răbdare şi cu tărie de strajă, ca să privegheze trecerea în bună rînduială a închinătorilor şi să primească daniile. Toată noaptea de priveghere şi toată ziua următoare avea a curge norod fără întrerupere, viind fiecare cu plată şi cu jalobă pentru felurite nevoi. Se dovedise în alte dăţi că, dînd sărutare prea cuvioasei, unele babe vrăjitoare ori descîntătoare aveau blăstămat obicei să rupă cu colţii lor negri şi s-ascundă între buze aşchii din sfintele-i ciolane; aşa că straja monahicească trebuia să aibă priveghere neînduplecată întru această privinţă. Apoi unele muieri aveau alt năravi, să cadă plîngînd lîngă sicriu şi să spuie sfintei toată povestea lor, întîrziind peste samă şiragurile care aşteptau îmbulzite. Şi către acestea vrednicii părinţi aveau a arăta cuvenita asprime, împingîndu-le de spate în curgerea şiragului. Apoi erau slăbănogi de toate felurile şi bolnavi de lepre, care-şi descopereau mădulările ca să le vadă numaidecît cuvioasa şi-i cereau în gura mare sprijin la scaunul Împărăţiei dumnezeieşti; iar aceştia, făgăduind lumînări şi undelemn pentru izbăvire, se dovedeau a fi nişte mişei minciunoşi, care înălţau numai glas şi nu lăsau să cadă în tipsii nimic: deci şi pentru ei era

nevoie de braţe vîrtoase. Bine primiţi cu zîmbet şi închinăciuni erau cinstiţii hoiarini şi jupînese cu coconi şi duducile lor, căci arătau feţe frumoase şi straie scumpe şi aduceau nu numai făclie aprinsă, ci şi bun dar, pe care cuvioşii călugări ştiau să-l preţuiască, iar mai ales îl preţuia sfînta, bucurîndu-se în racla sa.

După ce ornicul din turn vesti al zecelea ceas, cuviosul Gherontie, mare meşter al ciocanelor, dădu semn în toacă, şi-apoi bătu un cîntec, care părea că zboară în împrejurimi cu veselie, pe aripi sprintene. Clopotarii, şi ei aleşi, pentru sfînta zi care era numai una într-un an, cîntară din clopote, cît stăteau noroadele ascultînd cu gura căscată.

Dumnezeu rînduise, pentru cinstea sfîntei, tihnă văzduhului; vînturile stăteau legate în peştera lor, la marginea pămîntului. Soarele se lăsa spre dealul Galatei împrăştiind ca o bură de aur asupra tîrgului şi cerul se boltea fără nouri. Era o zi lină de toamnă. Iar domniţa Catrina asculta prin fereastra chiliei sale de la palatul domnesc cîntarea de toacă şi de clopote.

Ochii ei păreau mîhniţi; totuşi, cînd zvonul se alină, se întoarse cu obraz vesel către dadaca ei Măgdălina, care pregătea pentru noapte candela de la icoane.

— Ai isprăvit, dadacă? o întrebă ea, cu glasu-i subţire.

— Isprăvit, sufletul mămucăi.

— Ai adus ce ţi-am poruncit?

— Adus.

— Atuncea nu mă mai face s-aştept.

Dadaca îşi încrucişă braţele pe piept, aţintind-o cu dragoste ca pe un odor scump, s-apropie şi-o sărută pe umărul sting, apoi, întorcîndu-se, trase de după sobă sita cu bobi. Veni iar lîngă domniţă, o împinse lin pe divan şi i se aşeză lîngă genunchi, jos, cu fusta

revărsată falduri în juru-i. Potrivi sita de păr în poală și meni bobii, mîngîindu-i cu palma dreaptă și despărțindu-i în două.

— Sufletul mămucăi, șopti ea cu glas schimbat, întăi să-i alegem cîte patru. Iată, rămîne bob stingher. Cel la care te gîndești stă singur și întristat, dorindu-te, pe cînd alții petrec în adunări.

— Se poate, dadacă, să fie singur, însă nu se știe dacă nu se gîndește la altceva.

— Nu se poate, domniță. Măria ta știi bine ce-am menit, ș-aici nu se poate să fie minciună. Să-i alegem și să-i menim în cîte trei, sufletul mămucăi. Iată, găsim bobul însoțit, gînd la gînd.

Domnița rămase o clipă serioasă, apoi își scuturâ capul.

— Să vedem ce minciuni îmi mai poți spune, dadacă Măgdălină.

— Vai, domniță, nu se cade să vorbești astfel. Cine nu crede-n bobi, păcătuiește. Stai cuminte, cugetă la el și menește. Eu amestec, menesc, despart și aleg cîte doi. Uită-te singură, sufletul mămucăi, și nu te mai îndoi. Rămîne bob stingher iarăși, adică bob sositor, întăi cu mîhnire și la urmă cu bucurie.

— Să fie asta adevărat?

— Să deie Dumnezeu și Maica Domnului, sufletul mămucăi, să n-ajung a mă închina mîni la racla sfintei, dacă mi s-a întîmplat vreodată să fiu amăgită. Toate avînd rînduiala lor, bobii nu le pot arăta decît așa cum sînt. Mai ales cînd avem credință, altfel nu pot fi. Nici mamei, nici bunicăi știu că nu le-a arătat vreodată greșală. De aceea, crede. Iar ca să vezi și mai deplin adevărul, pot să întind cărțile.

— Le-ai adus?

— Le-am adus, măria ta.

— Ce pot să spuie cărțile, dadacă ? Să zicem c-au să arăte ca și bobii. Dar mi-ai mai dat în bobi și mi-ai mai căutat în cărți. Sosirea asta mi-ai mai vestit-o, fără ca să văd pe nimeni. Nu vreau să spun că mi-i dor, dar vreau să știu ce este. Cuvînt de dragoste de la mine n-a auzit și nici nu cred s-audă. Pentr-un asemenea crăișor, mai ales eu nu mi-oi strica tihna. Facă ce știe. Dorm bine și nici nu mă gîndesc la el.

— Sufletul mămucăi, de cine vorbești ?

— Vorbesc de cine știi, dadacă.

— De ce zîmbești, sufletul mămucăi ? Vorbești de Ștefan beizade.

— Se poate, Măgdălină. Dar mai degrabă poate vorbesc de altcineva.

— Apoi dacă vorbești de altcineva, domniță, crede în ceea ce arată bobii și cărțile. Adevărat că nu s-a împlinit ieri ori alaltăieri ce s-a arătat ; dar se poate împlini mîni.

— Poate. Dacă vrei numaidecît, întinde și cărțile.

— Așa, mămucuță. Iată crăița de spatii. Pune-o la buze și menește-o.

Domnița Catrina primi dama de treflă, își acoperi cu ea buzele ca rodia și-i șopti, puțintel cam îndelungat, o mare taină. Apoi o întinse țigăncii.

Dadaca desfăcu jocul pe sită și găsi în colțul din stînga, sus, mare adunare de crai și de crăițe. Lipsea din sobor numai craiul de ghindă, care se afla la dreapta jos, cu aprodul de aceeași maslă, adică cu dorul său, și alături cu șapte de spatii, adică cu lacrimile sale.

— Privește, suflețelul mămucăi, zise dadaca, întinzînd ghiara-i neagră, și cetește singură. Și dacă ai plăcere să mai cetești o dată, să prefac cărțile și să le mai înșir iarăși. Cetește-le ș-acuma și spune dacă nu

vezi drum de sară şi bucurie la aşternut, adică dragoste.

Domniţa celea cu oarecare uimire, căci învăţase să tălmăcească şi ea bine acele tainice arătări. Cu toate acestea făcu semn cu mîna, ca şi cum ar fi vrut să înlăture ceva.

Dadaca oftă, făcu boi înegurată şi rămase privind ca-ntr-un vis jocul desfăcut. In acea clipă se auzi un pas uşor în tindă şi-o mînă zgrepţenă la uşă. Domniţa se grăbi să salte în picioare şi trecu la fereastră. Măgdălina învălmăşi cărţile, le aruncă în sită şi împinse sita sub divan. Se ridică în picioare şi-şi pături fusta.

— Dadacă, zise domniţa, adă o făclie şi aprinde candela.

Ţiganca trecu la uşă şi-o deschise. Domniţa întoarse capul. In umbra pragului şi-a tinzii sta Zoiţa, nepoata Măgdălinei, ţigăncuşa cea cu fusta roşă. Acuma însă nu mai era desculţă. Venise încălţată cu ciuboţele galbene, de care se vedea a fi tare fudulă ; înainte de a intra, le privi cu admiraţie.

— Tu eşti, Zoiţă ? Intră ! şopti pripit dadaca. Ce este ?

Domniţa avu o răsucire din mijloc, ca şi cum ar fi vrut să pornească spre uşă. Dar se opri cu spatele spre ţigancă, dar cu urechea atentă.

— Mătuşă Măgdălină, vorbi moale şi trăgănat ţigăncuşa ; a venit la vie şi aşteaptă măria sa beizade.

Dadaca se întoarse de către nepoată-sa c-un obraz înflorit de bucurie ; veni repegior pînă la domniţa Catrina, o ocoli gudurîndu-se şi-o sărută iar, de data asta pe sîn, deasupra inimii.

— Ai auzit, sufletul mămucăi ?

Domniţa nu răspunse, însă o flacără i se suise în obraji şi-n ochi.

— Ce facem, mămucuță ?

Domnița înălță din umeri, cu nepăsare.

— Du-te, Zoiță, șopti Măgdălina, întorcîndu-se iar la ușă : du-te și m-așteaptă în tindă. Vin și eu îndată după tine. Așa. Ce facem, mămucuță ? urmă ea revenind spre odrasla domnească. Vremea-i către sară și-n același loc nu ne mai putem întoarce.

— Dadacă, vorbi rîzînd deodată domnița, uită-te în ochii mei și spune drept că tu ai știut de sosirea lui beizade Alecu.

— Vai de mine, mămucuță, dar unde se află una ca asta ? Să deie Dumnezeu să mă mînînce corbi și viermi la răspintene de drumuri, dac-am știut pînă într-această clipă ceva. N-am știut nimica, sufletule, ș-acuma aflu și eu cu mare bucurie, și mă gîndesc ce putem face.

— Nu se poate face nimica, Măgdălină, căci drumurile mele sînt rînduite și privegheate. Socot că tot astfel sînt privegheate și mișcările lui beizade Alecu. Știind el că-n aceste zile intră în Iași atîta norod, cu mare îmbulzeală și mare amestec, foarte bine a cugetat că mai ușor s-a putea apropia. Bine era să mă gîndesc și eu la asta ; dar nemaipulîndu-i scric, nu m-am putut nici gîndi. Tu, care ești meșteră la toate, vei fi cunoscînd vreun farmec.

— Nu rîde de mine, domniță, se tîngui dadaca. Dacă-i nevoie, fac și asta. Dac-aș avea macar un fir din straiele sfintei, în noaptea asta de priveghere, care-i noaptea ei, aș putea îndrăzni să fac lucru mare. Știi că pentru odorul pe care l-am crescut, hrănindu-l cu laptele meu, îmi dau și sufletul. Acesta lucru îmi trebuie, măicuță, ș-atuncea putem avea nădejde. Spre vii nu putem ieși și din altă pricină, căci, fiind slujbă

împărătească la Trisfetite în sara asta, se duce ca totdeauna măria sa cu toată casa și nu se poate să lipsești.

— Așa este, Măgdălină. Știam și uitasem. Crezi tu că ducîndu-mă după poruncă acolo, ca o roabă, am să am vreun folos ? Îmi poate șopti sfînta ceva la ureche, cînd mă voi apleca asupra ei ?

— Sufletule, șopti dadaca, ațintind-o aprig, are să-ți spuie că poți trage din straiul ei un fir de sîrmă ori de matasă.

— Vai, dadacă, lasă-mă să cuget și eu singură. Acuși mă chiamă la cină ș-am să stau iar moartă în colțul meu, ascultînd cum mă ceartă maica de o parte și tata de alta pentru năcazurile lor și pentru al meu. Nu te depărta, dadacă, mai stai puțin și răspunde dacă ai cugetat la cele ce ți-am mai spus. Știi să dai veștile. Trebuie să știi să coși gurile și să faci pe urîți să se pustiască și să nu se mai întoarcă în lume.

Domnița șoptea abia auzit aceste cuvinte țigăncii, rîzînd, cu ochii în abur de lacrimi.

— Sufletul mămucuței, rabdă pînă ce vine vremea... o alină dadaca. Este leac pentru toate. Du-te la masă, unde te așteaptă stăpînii. Ia ceva în gură, ca să nu-ți bănuiască, și mai ales fii veselă și supusă. Și să fii gata în orice clipă, știind că și eu sînt aproape.

Domnița rămase la fereastră, privind coloarea de stînjenel a amurgului. Era sfertul de ceas al lacrimilor, după care toată lumea avea s-o vadă rîzînd și mușcînd cu dințișorii ei.

Dadaca închise domol ușa și căută într-un cotlon de tindă pe țigăncușă. Pașii slujitorilor sunau spre sufragerie, în celălalt capăt. Totuși bătrîna își suci gîtul în toate felurile, spionînd împrejur.

— Fată, grăi ea nepoatei cu glas de mustrare ; văd că ai frumoase ciubotele galbene și bag de samă în

salba ta un irmilic nou ; însă află de la mine că nu trebuie să te semeţeşti cu asemenea daruri în orice loc. Aicea mai ales niciodată.

— Irmilicul e din cealaltă dată, mătuşă Măgdălină.

— Eşti o proastă şi nu înţelegi nimica, ori eşti mai şireată decît am fost eu la vîrsta ta. Dă fuga înapoi la vie şi adă-l numaidecît pe beizade la Trisfetite în astăsară. Să intraţi pe portiţa de dindos. Eu aştept acolo. Dă fuga cu ciuboţelele tale şi, cum ajungi, spune-i veste bună din partea domniţei şi-l porneşte la vale, ne mai întîrziind pentru nerozii ori daruri.

Ţigăncuşa începu în şoaptă a se jura ş-a se apăra de mustrări. Rîzînd, dadaca o împinse de umeri, fără s-o mai asculte ; o scoase la uşa de afară ş-acolo o scăpă din mînă ca pe-o zvîrlugă în umbra înserării. Se auzi în sufragerie bătînd din palme şi slujitorii se grăbiră la uşă. Domniţa trecu încet de la chilia ei, prin tinda fără lumină. Din colţul în care se oprise, Măgdălina o auzi cum murmură o frîntură de cîntec subţirel. O aşteptă să intre la părinţii ei, sub sprîncenele pururi posomorîte de cîtăva vreme ale lui Vodă şi subt ochii reci ai Doamnei Nastasia. Pentru această Doamnă curată, severă şi strîns-rînduită, dadaca de mulţi ani descînta nouă ghimpi de păr pădureţ, zîmbindu-i ca o roabă supusă în faţă şi duşmănind-o în taină din felurite pricini, dar mai ales pentru că asuprise pe domniţa Catrina cu acel timp şi slut beizade Ştefan, cu care o logodise de pe cînd era numai o copiliţă crudă.

Trecu la cuhnii şi luă o făclioară, cu care se întoarse în chilia goală a stăpînei sale. Aprinse candela de la icoane. Trase de sub divan sita cu cărţile şi le întinse iar, întrebîndu-le.

— Af-af-af ! oftă ea, cufundată în gînduri, sfredelind cu ochii în ceasul viitor.

Dadaca nu dușmănea într-ascuns numai pe Naslasia-Doamna, ci pe toți acei care puneau o umbră pe sufletul domniței Catrina. Urîse pe rînd pe dascălii de elinește, de franțuzește și de danț de la Țarigrad și nu uita să-i pomenească în șoaptele ei tainice, ca pe niște demoni pentru care trebuiau descîntece de deslegare. Numai cu beizade Alecu se împăca — și-l privea și-acuma fix și-l cunoștea în craiul de ghindă, întristat și singuratic, sub lumina făclioarei de ceară. Aștepta de la el cumaș de rochie pentru sine și galbini pentru salbă, iar pentru copilă mare bucurie, așa cum e rînduită de Dumnezeu tuturor primăverilor și tuturor tinerețelor.

XXIII

Se vede cum beizade Alecu poate aluneca spre o mare primejdie și ce părere are despre asta Vilcu Birlădeanu.

La al treilea ceas al nopții, Vodă se sui cu Doamna în rădvan, între facle și călăreți, ca să facă cu mare pohfală drumul scurt pînă la Trisfetite, după rînduiala rămasă de la binecinstitorul Vasilie-Voievod. Iar domnița Catrina îi urmă de-aproape în caleașca ei, ne mai bucurîndu-se de paza lui Ioniță Corjescul.

Podul de lemn din ulița cea mare era înțesat de roiuri de oameni. Unii stăteau la focuri pe sub zaplazuri, cinînd din merindele aduse în căruțe. Alții se îmbulzeau fremătînd spre turnul Trisfetitelor. O samă se cățăraseră și pe zidul de împrejmuire al mănăsti-

rii, ca să vadă trecînd alaiul domnesc. Drăganii deschideau loc cu caii, și chiverele lor scînteiau în pîlpîirile luminilor. Cînd răzbătură în ograda sfîntului lăcaș, chimvalele sunară cu zvon asurzitor în turn și soborul, în odăjdii, cu prea cuviosia sa starețul în frunte, ieși întru întîmpinare, cu cîntări de slavă. Primiră pe măriții oaspeți cu închinăciuni și sprijiniră pe Vodă de subsuori, urmîndu-l cu capetele plecate în biserică, pe cînd măria sa călca domol, privind în jur cu posomorîta-i trufie.

Domnița Catrina urmă după Doamnă, printre credincioșii tălăzuiți în două laturi, într-un miros greu de mulțime, tămîie și ceară. Se opri și ea la sicriul sfintei, plecînd fruntea și atingînd cu mîna-i mică straiul de fir și matasă. Apoi se așeză în strana mică dintre ușa veșmîntăriei și tronurile Domniei, zîmbind fumului, lumînărilor, oamenilor și sfinților zugrăviți, fără a vedea nimic. Se zbătea în pieptul ei inima într-o fierbințeală dulce, așteptînd necunoscutul, dorindu-l și bănuindu-l în mulțime, ori după ziduri ori undeva în altă parte, în noaptea tulbure. Nu putea spune — se gîndea ea — că iubește pe Alecu beizade ; cu toate aceste îl dorește și în același timp se teme de el. Insă are să-l înfrunte fără frică.

Privi furiș spre maică-sa. Cu tot roșul pe care-l pusese în umerii obrajilor, Doamna Anastasia nu putea ascunde decît mulțimii oboseala care îi încovoia grumazul. Catrina îi ceti în ochi preocupările care astupau îndîrjirea datoriei. Toată ziua stătuse în picioare descîntînd slujitori, boieri și negustori, primind ștofe, bani și mărfuri pentru cămări, sămile oilor de la munte, a boilor de la Bohotin, a herghelii din branișteа de la Neamț — căci la sfînta Paraschiva hotărîse ea sorocul tuturor acestor daraveri. Iar a doua zi avea din

nou să fie în picioare la revărsatul zilei, ca să isprăvească, să vădească unora minciunile și înșelările, iar pe slugile cele bune să le răsplătească c-o vorbă de milă — căci la bani și straie se știa că Doamna Anastasia e zgîrcită. Indată după aceea trebuia să drămăluiască în cămară cele de cuviință, pentru ospățul curții din acea zi mare, să vadă aducîndu-se subt ochii ei toate, să deie pe samă bucătarilor lucru cu lucru, bucățică cu bucățică, rămînîndu-i pe urmă celelalte ceasuri să pîndească pe fiecare la datoria lui, ca să nu se părăduiască un fir de orez ori un strop de undelemn.

Doamna căscă prelung, cu ochii înlăcrimați și bătuți de gînduri. Catrina zîmbi întorcîndu-și în altă parte obrazul.

Pe lîngă toate acestea, care erau înlăuntrul ei, Doamna simțea îngroșîndu-se aerul pe care-l înghițea ; avea sub limbă gust de funingine, amestecat și cu duhoarea tuturor acelor cojoace ale prostimii, îmbulzită trup lîngă trup, cap pletos lîngă cap pletos, cu ochii holbați spre ea. Se mai adăogeau și mișei cu brațe ori picioare schiloade, descoperite vederii. Cu toată paza și lupta cuvioșilor călugări, ei răzbeau ; și fiind unii amețiți de rachiu slobozeau glas de ceartă, arătînd că poftesc să vadă nu numai pe sfîntă, ci și pe măria sa Vodă, decît care nici un crai pe lumea asta nu se află să aibă straie mai podobite și mai falnice.

Ochii trudiți ai Doamnei Anastasia crescură ca de-o spaimă în orbite. Atunci domnița, văzînd-o bolnavă, trecu lîngă ea ș-o sprijini. Vodă mormăi nemulțămit deocamdată, apoi, la șoaptele iuți ale Catrinei, înțelegînd ce este, porunci cu blîndeță soției sale să iasă fără a tulbura prea mult lumea — și să se ducă la Curte,

spre a se liniști, avînd vreme destulă și pentru hodină, ca să nu fie treburile smintite a doua zi dimineață.

Fiind o clipă de întrerupere în slujbă, pe cînd ieromonahii se aflau intrați în altar și eclesiarhii desfășuraseră la ușile de aur perdele de mătasă purpurie, Doamna putu coborî din strană. Se închină spre racla cuvioasei și urmă pe Catrina, care o petrecu prin ușa veșmîntăriei. Cum ajunseră în noaptea lină de-afară, Doamna respiră prelung, amețeala și greața îi trecură. Se gîndea chiar dacă n-ar fi bine, după ce va sta așa cîtva, să se întoarcă îndărăt, ca să aștepte sfîrșitul slujbei. Catrina se împotrivea — cu mare grijă și frică — deoarece slujba avea să mai ție cel puțin două ceasuri, dacă nu și mai mult. În sprijinul domniței se înfățișară grăbiți și slujitori ai curții care văzuseră, în biserică, ceea ce se petrecuse ; și-acuma chiar dăduseră poruncă rădvanului să înainteze în laturea altarului, la ușa cea mică a veșmîntăriei.

— Atuncea rămîi tu, domniță, numaidecît ; și te întoarce lîngă măria sa, hotărî Doamna.

Catrina plecă fruntea cu supunere, bucurînd pe maica sa, simțindu-se ea însăși și mai bucuroasă. Acum începea să aibă încredințarea că în acele două ceasuri va avea putința să vadă pe beizade Alecu. Altfel îi rămîne să găsească neapărat un mijloc pe a doua zi, în vremea ospățului domnesc. Totuși, mai bine ar fi să-l vadă în astă-sară.

Rădvanul plecase. Mulțimea, o clipă desfăcută, se încheiase la loc, frămîntîndu-se în tot cuprinsul ogrăzii, pînă la porți și pînă la stăreție și chiliile monahilor. Numai sus, în cerul cu stele, era pace, și de-acolo privea sufletul maicei noastre sfînta Paraschivă trupul său din racla Trisfetitelor — foarte mult plăcîndu-i slujba și năvala omenirii. În acea clipă îi plă-

ceau toate și domniței. Cu toate acestea, nu putuse trage din straiul moaștelor nici un fir de matasă ori de sîrmă.

Se pregătea să intre în biserică și sta încă nehotărîtă. Atunci, prin mulțimea iarăși desfăcută, văzu trecînd calească ei. Se gîndi: «Într-adevăr nu mai am nevoie de ea; mă pot întoarce cu tata.» Totuși avu o mișcare s-o oprească. Cineva o atinse pe umăr. Cunoscu îndată, la ureche, șoapta dadacei:

— Măria ta, întoarce-te în biserică și lăs-o să se ducă.

— Tu ești, dadacă? rîse domnița. M-ai spăriat.

— Eu sînt, măicuță, și te-aștept în acest loc; dacă-i putea, să vii iar.

Domnița trecu pe dinaintea fratelui care păzea ușa, printre sipetele de stejar, și, intrînd prin cealaltă ușă ascunsă, pătrunse la locul său. Se apropie de Domn, care-o întrebă din ochi. Ea răspunse încet:

— E bine. S-a dus la Curte.

Vodă păru mulțămit și-i zîmbi cu bunătate.

Copila intră în strana ei și-și așeză coatele în sprijinitori. Mulțimea era tot așa de deasă și tot așa de puțin bine-mirositoare, cu toată tămîia cadelniților; și făcliile fumegau. Îi veni în gînd că ar putea să se simtă și ea rău, și închise ochii. Apoi îi deschise. Nu-și simțea nimic tulburat în ființă. Dimpotrivă, era bine încredințată că o așteaptă o bucurie. Dadaca era afară, avînd în palmă firul de matasă și descîntîndu-l.

Întoarse privirea spre tatăl său. Vodă îi făcu semn să se apropie. Ea se aplecă spre cuvîntul lui. Îi poruncește să se ducă și ea la Curte.

— Dacă vrei să te duci...

Ea, fără îndoială, deocamdată, se împotrivește. Apoi se supune. Vodă o urmări mulțămit cu privirea cum

se strecoară prin același cotlon tainic. În aceeași clipă perdelele de purpură lunecară în laturi și porțile împărătești se deschiseră. Vodă își plecă urechea slăvitelor cîntări, cu mare desfătare a inimii.

Domnița zîmbi fratelui paznic. El i se închină smerit. Afară, aceeași boare de sănătate și murmurul mulțimii. Dadaca îi cuprinse cotul sting și-o conduse, cotit, către bolta turnului de la poartă. Acolo, îi aruncă pe umeri și pe cap un șal. Ocolind, o întoarse către chilii. Într-un fund de cerdac, la o ușă scundă, o opri. Țiganca ciocăni o singură dată cu degetul.

— Dadacă, să nu mă lești singură, șopti domnița cu frică. Intră și tu cu mine.

— Intru și eu, sufletelul mămucuței. Și nici mult nu putem sta.

Ușa se deschise singură. Măgdălina rămase afară.

— Intră și tu, dadacă, șopti ea ușii închise. Apoi tresări de surprinderea pe care o aștepta. Beizade Alecu îi cuprinsese mînile. Înlănțuind-o cu celălalt braț pe după grumaz, îi sărută ochii. Ea se zbătu și se hotărî să țipe. Atunci glasul îi fu înăbușit. Încordîndu-se cu mînie își sprijini mînile în pieptul dușmanului său. Apoi își plecă fruntea în același loc și-și lăsă brațele să cadă, supunîndu-se.

— Dadacă ! suspină ea.

— Îndată ! îndată ! îi răspunse ușa, înăbușit.

Încredințată de acest sprijin mare și știindu-și vremea așa de scurtă, își sui brațele pe după gîtul lui beizade și-l privi rîzînd de jos în sus.

În chilia îngustă, pe măsuța din fund de la fereastra oblonită, ardea o luminare slabă de seu. Cu toată puțina ei lucire, domnița putu băga de samă că obrazul lui beizade e slab și pălit.

— Ce ai, beizade? îl întrebă ea retrăgîndu-și brațele și făcînd un pas indărăt. Te văd slăbit.

— N-am nimic, domniță, răspunse Ruset c-un zîmbet, decît cred c-aș fi pierit, dacă n-aveam bucuria de-acum.

Intr-adevăr, în ochii lui copila văzu ceea ce o putea face fericită și ceea ce o înfricoșa.

El se apropie grav, cu zîmbetul pierit. Ea se retrase, încercînd să rîdă; privi spre ușă; se întoarse la el cu hotărîre și se lăsă îmbrățișată iar și sărutată. Și iar zîmbi cînd el găsi de cuviință să-i facă mărturisirea supunerii și robiei lui pînă la moarte. Atunci ușa dădu semn și se deschise, lăsînd pe dadacă să intre.

Domnița se așeză pe divan. Ruset rămase în picioare. Măgdălina culese de jos șalul căzut și trecu în fund ca să rupă mucul lumînării. Se întoarse după aceea la ușă stînd cu urechea la pîndă.

— Spune repede ce-ai făcut în vremea asta, de cînd nu ne-am văzut, îndemnă cu vioiciune domnița.

— Am dus pe ava franțuz pînă către Galați, domniță, ș-am fost bucuros să capăt învoire de la el pentru a mă întoarce. Am avut vreme rea și întîmplări neplăcute, pe care pot să ți le spun, dacă ai vreme să mă asculți. Iar cum m-am văzut slobod, am venit în preajma Iașilor, așezîndu-mă la pîndă și așteptînd vreme cu prilej. Am și eu un om priceput cum ai domnia ta pe această dadacă fără preț, și el mi-a adus aminte de hramul sfintei mucenice Paraschiva. Atuncea m-am așezat cîteva zile la odihnă la mine, la Hîrlău. Și cînd a trebuit, m-am sculat ca de pe boală și m-am grăbit să vin.

— Atîta-i?

— Atîta. Crezi, domniță, că eu trăiesc acuma pentru altceva ?

— Cugetă bine, beizade, și nu spune vorbe mari, căci această dadacă știe să dea în bobi și să caute în cărți, și ea îți cunoaște toate răutățile.

— Cuget, domniță, și nu găsesc nimic altceva. Între Hîrlău și clipa asta a fost pustie. Și n-am văzut pe nimeni. Ba am văzut, în fugă și mare taină, pe Mindila zaraf. I-am dus amanet cinci olmazuri.

— Ai nevoie de bani ? Pleci undeva ?

— Nu. Dar vreau să fiu gata.

— Atuncea știi că am să mă duc eu cu părintele meu la Stambul ?

— Știu, și am să te urmez ș-acolo, dacă-mi îngădui.

— Vai, beizade, acest drum pe care trebuie numaidecît să-l facem, e în legătură cu scîrba vieții mele. Beizade, își schimbă domnița sonul glasului sub năvala lacrimilor, nu știu cum și nu înțeleg cum am să-mi pot lumina viața din partea acelui om pe care am ajuns să-l urăsc. S-a făcut cîndva între mine și el o legătură pentru care eu n-am nici o vină, nedorind-o și neînțelegînd-o. Acuma el știe că eu nu-l voiesc și totuși stăruiește. Tata șovăiește ca un părinte și, cu toate încruntările lui, socot că l-aș înduplleca. Dar este mama, care, în înțelepciunea ei, socoate folosul. Iată, vine înoirea Domniei ; iată, are să iasă hotărîre de la Împărăție pentru hătmănia Ucrainei turcești ; iată că domnia sa Ștefan beizade a căzut cu jalobă la măritul Sultan, că noi ne împotrivim nunții și dorim să stricăm logodna. Mama îndeamnă să facem nuntă. Iar eu socot mai degrabă să pun hobot de moarte.

— Ce-ai hotărît, domniță ? întrebă, cu grijă, Ruset.

— N-am hotărît nimic, căci eu n-am puterea să

sfărm ce-au hotărît alţii. Dar am să mă înfăţişez şi eu la Stambul şi voi spune şi eu ce mă ajunge mintea la divanul Impărăţiei. Pe urmă, cum va da Dumnezeu. Pînă atuncea, sfîrşi ea înălţînd ochii spre Ruset, mă pot bucura puţintel de viaţă.

— Eu te urmez ş-acolo, domniţă, zise beizade Alecu, îngenunchind, şi voi face cum îţi va fi porunca.

— Dadacă Măgdălină, rîse subţirel copila. Să-l primim şi pe beizade Alecu să meargă ?

— Să-l primim, sufletul mămucăi.

— Acolo avem să ne putem vedea ?

— Am să merg şi eu, mămucuţă, şi are să ne ajute Maica Domnului.

— Vra să zică, oftă beizade, pe alt ţărm şi subt alt cer poate vom fi mai norocoşi decît aici. Acolo se află locuri încîntate în care am petrecut altădată fără grijă. Am să te fur odată într-o luntre, macar pe două ceasuri, să trecem în taină peste Boaz la Scudar.

Domniţa Catrina simţi o strîngere plăcută şi fierbinte deasupra inimii, în locul unde o sărutase dadaca Măgdălina, cînd îi vestise acest drum de sară cu bucurie de dragoste. Cuprinse mînile lui Ruset ca să-l atragă spre ea ; apoi îl depărtă încet, zîmbindu-i cu ochii în lacrimi.

— Cînd ai să pleci, domniţă ?

— Nu pot încă şti... se tîngui ea. Tata are încă multe şi încurcate treburi şi grele griji, cu bunturile şi birurile ţării. Dar cînd va fi, te vestesc. Dacă întîrziem, pînă atuncea nu se poate să nu ne vedem iarăşi. Vină în locul cunoscut şi dă ştire.

Dadaca Măgdălina suspină de lîngă uşă :

— Cu sprijinul Maicei Domnului, vom mai găsi ceas şi cale. La asta nu se poate pune nimeni împotrivă. Iar acuma, nu întîrziaţi, căci s-aud clopotele

bătînd. Eu mă duc să văd ce este afară și dau îndată semn de ieșire.

Dadaca se strecură pe ușă.

— Ne despărțim într-adevăr?

Aceeași întrebare și-o punea și domnița. Fără a răspunde, lăsă pe Ruset să vie asupra ei, acoperind-o într-o îmbrățișare și sărutare prelungă. Făcîndu-se mică, îi scăpă din brațe, apucă de pe-un scaun șalul, îmbodolindu-se cu el, și fugi la ușă. Ruset rămase rănit, ca și cum ar fi pierdut-o pentru totdeauna. De la ușă mai întoarse o dată spre el ochii și zîmbetul ca o lumină. Porni s-o cuprindă iar. Atunci sună în ușă o bătaie. Ea deschise și dispăru.

Alecu beizade păși înainte ca amețit de o băutură tare. Știind bine că nu se găsește în fața-i decît lemn, înaintă repede și se izbi de două ori cu fruntea de locul pe unde ieșise domnița Catrina, găsind încă o plăcere în această suferință. Se întoarse și începu a rîde cătră sine însuși.

Bîrlădeanu intră. Stătuse afară, alături de ușori, ca un zăvod și auzise bătăile.

— Măria ta, m-ai chemat?

— Cum? Da, Bîrlădene, te-am chemat. Stai acolo unde ești și uită-te la mine. Răspunde dacă mă cunoști.

Vîlcu nu răspunse.

— Ce zici, măi Bîrlădene? se întoarse iar Ruset cu masca-i de zîmbet întristat. Ai fi crezut tu vreodată să mă vezi astfel?

— Dă, măria ta, ce să zic? Nu zic nimica.

— După atîtea blăstămății și rele pe care le-am trecut cu bine și le-am lăsat în urmă, acuma a venit vremea să-mi plec grumazul.

— Asta-i socoteala căpcănilor, măria ta, și așa-i rînduit ticălosului om de lut ; n-avem ce-i face. Pînă ce nu plătește vamă, nu scapă.

— Intr-asemenea capcană și vamă își lasă lupul pielea, Vîlcule.

— Poate n-a fi chiar așa, stăpîne. Nu moare omu de asta.

— Ce știi tu, bre Bîrlădene ? strigă Ruset, umblînd pe dinaintea slujitorului și cercetîndu-l cu ochii în toate felurile, ca și cum ar fi vrut să-l cumpere. Nu-i, bre Bîrlădene, 'cum știi tu : să furi fata și s-o duci pe cuptor la tatu-tău acasă, cum ai făcut tu, și pe urmă să te-mpaci și să bei cu socrii o vadră de vin. Asta-i fată care nu se fură. Și dac-o fur e cu primejdia vieții. Iar dacă rămîn așa, nu înțeleg unde pot ajunge. Tu ești un prost, Vîlcule, și nu poți înțelege nimica ; iar eu mi se pare că am intrat în anul morții.

— Măria ta, rînji Bîrlădeanu, muindu-și glasul, poate să te mai domolești cînd s-a îmblînzi de istov. Acuma, pe cît înțeleg, are ghiare.

— Are și-mi stringe în ele inima. Iar dacă n-ar face astfel, nu m-aș simți atît de fericit. Dar parcă tu poți pricepe ce spun eu ?

— Ca un cap prost, măria ta, nu pot într-adevăr pricepe că altele nu ți-au fost dragi ș-ai umblat cu ele din zburdălnicie ; iar asta ți-i dragă și-i plătești ei și pentru celelalte. Rînduit este de la Dumnezeu, precum' am spus, să nu scape omul de asta, cum nu scapă de moarte. Venindu-ți și măriei tale vremea, supune-te.

— Asta fac, omule, strigă beizade măsurindu-l și prețăluindu-l ; mă supun.

— Atuncea-i bine, măria ta. Ne chiamă, — venim. Ne spune să ne ducem, — ne ducem. Aicea nu-i cum vrem noi ; facem după poruncă.

— Așa-i, Bîrlădene ; nu ești tu chiar așa de prost pe cît se pare.

Vîlcu rînji iar :

— De-acu ne ducem ca frunza pe apă, măria ta.

— Și asta-i adevărat. Du-te, Vîlcule, și păzește în cerdac. Aștept să vie dadaca, să vedem ce răspuns îmi mai aduce și pe urmă ne întoarcem la Hîrlău, la osîndă.

Vîlcu trecu în cerdac afară și se sprijini de ușor. Clătină din cap și stupi cu dispreț într-o parte.

Nu după tîrzie vreme, din mulțimea întunecoasă care foia murmurînd în apropiere, se desprinse o umbră și veni către el. Se apropie și-l cunoscu ; deschise ușa și intră.

Dadaca Măgdălina găsi pe Ruset în aceeași stare în care-l lăsase pădurarul. Se plimba neliniștit, ca într-o colivie.

— Ce facem, dadacă ? izbucni el, venind către dînsa. Cînd o mai pot vedea ? Mîni ?

— Nu se poate, măria ta, știi bine care-s greutățile și primejdiile noastre.

— Atuncea cînd ?

— Nu putem ști. Vină-n două săptămîni. Alege o vreme lină, ca să putem ieși la plimbare. Și precum am avut ajutor pînă acum de la Aceea care stă sus văzînd toate și ocrotind, tot așa și de-acum înainte să nădăjduim la dînsa. Eu oi face tot ce pot, măria ta ; mai mult decît mine nu poate nimene, căci am și ajutor de la dragostea domniței. Fiind așa, vină. Dacă nu-i nici un chip și te întorci fără s-o vezi, îți rămîne nădejdea pe altă dată.

— Ascultă, dadacă, vorbi întunecos și nemulțămit Ruset, asta însemnează să mă jupești de viu pe de o parte și să mă întrebi dacă-mi place și pe cealaltă.

Dadaca Măgdălina își încrucișă mîinile pe pîntece și-și plecă fruntea.

Beizade o privi pieziș. Apoi se pipăi și trase din buzunar doi icosari de aur de mai nainte pregătiți.

— Iată pentru salba ta, dadacă.

Dadaca primi banii sărutînd mîna care i-i dădea.

— Mulțămesc măriei tale, își subție ea glasul, și mai aștept ș-o păreche de ciuboțele galbene.

— Se poate, zîmbi Ruset, dacă nu te gîndești la o prostie și dacă-mi dai drumul de-aici c-o încredințare.

— Încredințare îți pot da, măria ta, nu de atîta preț, ci cît toate bogățiile lumii. Slove din carte n-am învățat a ceti, dar sufletul oamenilor l-am deprins. Și eu cetesc la domnița noastră cîntec dulce pentru măria ta.

— Fie: să mă duc, să mă-ntorc și să mă zbat. Ceea ce spui, dacă-i adevărat, prețuiește și mai mult. Să nu cuget decît la asta: cînd o mai văd; căci mai încolo e întuneric. Nici macar un răvaș nu mai pot primi?

— Mai ales asta nu se mai poate, măria ta, căci de oara trecută, cînd te-ai înfățișat măriei sale, s-a pus mai cumplită pază asupra noastră.

După cît poți auzi și înțelege și măria ta, acest Georgie-Vodă se îngrașă de veninuri și răutăți. Din ce în ce mai varvar se face și prigonirea lui o simțim și noi. Venind acuma îndărăt de la Curte, auzeam norodul și calicimea blăstămînd. De aceea stau cu mare spaimă și cu zilele în palme, așteptîndu-l pe Buga Sîrbul. Fii și măria ta cu grijă. Iar eu nu pot face decît să vă slujesc, nu pentru ciuboțelele cele galbene și salbă, ci pentru inima domniței noastre.

Dadaca se închină, veni lîngă Ruset și, descîntînd, îl atinse cu gura subt umărul stîng în locul unde sărutase și pe domniță.

Rămas singur, beizade Alecu trase pe mînici burca și îndesă pînă la sprîncene cușma, își strecură în mînică un jungher mic italienesc și ieși în cerdac; iar de-acolo, urmat de Bîrlădeanu ca de-o umbră, se cufundă în valul de norod.

În același ceas, înainte de a porni spre Hîrlău, bătu la ușa de stejar a lui Mindila, în ulița mare boierească. Intrînd în odăița boltită și oblonită a zarafului, își scoase jungherul și despărți pulpana hainei de dedesubt într-o cusutură. Trase alte pietre scumpe, pe care nădăjduise să le cruțe și le puse pe măsuța acoperită cu catifea neagră, sub barba albă și respectabilă a jidovului. Aplecîndu-se foarte aproape de ele cu o lentilă mică, Mindila le cercetă îndelung, apoi, cuviincios, și închinîndu-se înaltului și cunoscutului său oaspete, îi făcu prețul amanetului. Puse olmazurile într-o răcliță, dădu însemnare și se retrase într-o camară necunoscută, de unde se întoarse c-o pungă de monede de aur pe care le numără, petrecîndu-le pe fiecare printre degetele sale și pe subt ochii lui beizade, pentru încredințare.

Ruset primi banii și-i cumpăni în mînă. Întrebă cu dispreț privind de sus pe jidov:

— Nu socotești tu că-i prea puțin?

— Vai, stăpîne, se tîngui Mindila cu blîndețe; trăim în vremuri aspre și banii s-adună greu. Era mai bine în domnia slăvitului măriei tale părinte. Acuma stăm cu sufletul la gură.

El ofta încă și se tînguia, închizînd cu cheia ușa ferecată de stejar și punînd zăvoarele, cînd beizade era departe cu pădurarul, în căruța lor de negustori de țară, trasă de doi cai cu mult mai tari și mai repezi decît arătau după înfățișarea lor umilită.

XXIV

Despre cele şase semne care s-au arătat într-o iarnă, în zilele Ducăi-Vodă.

In vremea aceea, îndată după Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril, la purcesul iernii, au început a se arăta pe acest pământ semne, care pe urmă s-au dovedit vestitoare creştinilor de multe nenorociri şi cumpene. Pentru păcatele noastre astfel a voit să ne certe Dumnezeu, mai întâi prin nesăţula lăcomie a Ducăi-Vodă, care a adus ridicarea noroadelor, apoi sărăcia şi risipa lor. După asta au venit tatarii, războaiele şi molimele, care sînt rînduite totdeauna pedeapsă ticăloşilor moldoveni.

S-a arătat semn la sfînta icoană a Maicei Domnului de la mănăstirea Neamţu, cea zugrăvită de Luca Evanghelistul şi dăruită cu veacuri în urmă lui Alexandru-Vodă Bătrînul de către Ion Paleologul împăratul de la Bizanţ. Acea icoană a vădit lacrimi, la slujba de priveghere a Arhanghelilor, care lacrimi le-au cules părinţii într-o tipsie de argint, suflată cu aur, mărturisind apoi cu jurămînt minunea. De aşa lucru auzind norodul s-a înfricoşat dînd veste pretutindeni.

Iar apoi la şapte zile, în noaptea de 13 spre 14 a lunii lui noemvrie, s-a cutremurat pământul şi s-a auzit în adîncime huiet venind de către miazăzi. Unele ziduri de la sfintele mănăstiri au crăpat. Şi s-a găsit într-o risipitură, subt o lespede, la mănăstirea lui Barnovschie-Vodă, scrisoare, tălmăcind războiul pe care nu mult după aceea l-a pornit puternicul Sultan Padişah Mehmet asupra crailor creştinătăţii.

După cutremur, la trei zile, a venit de către asfinţit un vifor mare, cu pietre de ghiaţă amestecate cu nin-

soare, care asta n-o văzuseră și n-o pomeniseră bătrînii de cînd e lumea și de cînd țineau ei minte. Și părintele nostru Dosoftei mitropolit a tălmăcit acest semn în taină drept minie a lui Hristos Dumnezeu și biruință a crucii asupra spurcatului Ismailitean. Dar nimeni nu îndrăznea să spuie pe față această mare taină, ca să nu afle negustorii și agalele de la Impărăție, veniți în acea lună în scaunul Domniei pentru datoriile și cametele lui Georgie Duca-Vodă către dînșii și pentru daruri cuvenite slujitorilor celor mari de la Țarigrad.

Iar în luna lui dechemvrie 10 zile, cursul anilor fiind 7188, s-a arătat, noaptea, pe cer, stea cu coadă, căreia latinii îi zic cometa, adică mătură. Incepînd dintr-un sîmbure cu mare lumină din zarea țării ungurești, cuprindea în sus cu lungimea sa jumătate de cer între amiază și apus. Și zi cu zi scurgîndu-se, se tot urca în sus către miezul-nopții, învirtindu-se precum este umblelul cerului, cu stelele, către apus. Acesta semn a fost scris și-n letopiseți — și învățații oameni ai țării și vlădicii, strîngîndu-se în sobor, au arătat că este tot mare veste a lui Dumnezeu, însă nu sfîrșitul lumii cum răcnea și se spăiminta prostimea de la țară.

A doua zi sîmbătă, în 11 dechemvrie, s-a fost oprit la Tîrgu-Frumos, în curțile domnești de-acolo, aga Roșca, aducînd cu slujitorii săi pe fiastrul Hîncului Donie, care era staroste la ținutul Putnei. Din porunca Domniei, Roșca îl călcase noaptea și-l ridicase din pat de lîngă jupînească, pornindu-l într-aceeași clipă de la Focșani către scaun. Iar pe cale, într-a doua noapte, s-a arătat cometa.

Umblînd călare lîngă aga, între slujitori, Donie se mira de ce-l va fi chemînd năprasnic Domnia.

— Căci eu, cinstite agă Roşca, mă ştiu drept, cu mare credinţă lui Dumnezeu şi stăpînului meu. Eu norodul nu l-am asuprit şi lacrimile sărmanilor şi văduvelor le-am şters. Pe cei răi i-am prigonit şi posturile le-am ţinut cu rînduială.

— Prea cinstite staroste Donie, răspunse aga, gîndurile lui Vodă noi nu le putem şti, după cum nu putem cunoaşte voia lui Dumnezeu, care s-arată în acest semn de spaimă. Socot că n-a fi nimic rău şi are numai nevoie de domnia ta să-ţi deie o poruncă, ori să-ţi ceară un sfat.

— Se poate, încuviinţă Donie, cu inimă curată. De cînd s-au tulburat iarăşi mazilii şi răzăşii de la Orhei, măria sa stă cu grijă, cu toate că serdarul Constantin îi stropşeşte pretutindeni pe unde-i ajunge. Nu poate însă uita măria sa trecuta oară, cînd a burzuluit ţara Hîncu, barbatul de-al doilea al maicii mele. Se îndoieşte că buntul va putea fi supus degrabă, şi, ştiind că eu atuncea l-am urît pentru fapta sa pe tatăl meu cel vitreg, Vodă mă chiamă să-mi deie şi mie slujba lui Cantemir serdar. Ori poate vrea să mă-ntrebe dacă nu cunosc eu anume pe unii făptaşi din trecut, care ar fi amestecaţi în tulburările de-acuma. Am aflat într-adevăr de unii care au fost ş-atunci şi care s-au sculat ş-acuma.

— Se poate... răspunse la rîndul său aga.

Despre aceasta au mai vorbit iarăşi într-alt chip: Donie se întorcea la grija sa ca cerbul cătră adăpătoare, găsind-o însă uscată, căci de la aga Roşca n-avea de unde scoate mai mult. Apoi, cînd s-a arătat steaua cea cu coadă pe cerul nopţii, au ascultat în lungul drumului felurite vorbe de înfricoşare care l-au tulburat pe agă, iar pe Donie l-au făcut să puie peste grija dintăi altă grijă mai mare. Astfel au ajuns la

Tîrgu-Frumos în amurg ş-au descălecat în ograda caselor domneşti în popas.

Acolo, un călăraş aştepta pe aga, c-o însemnare pecetluită. In picioare, între slujitorii săi descălecaţi, Roşca a desfăcut-o ş-a vrut s-o citească în zarea luminii. Neputînd, a intrat în casă, la o făclie. Cînd a ieşit, a privit cu frică parcă împrejur şi şi-a întors ochii spre steaua cea nouă.

— Veste bună ? îl întrebă starostele de Putna.

— Dumnezeu ştie... răspunse Roşca, oftînd.

— Te uiţi către acel pojar tainic din cer ? îl întrebă iar Donie. Nici eu nu-mi pot lua ochii de la el. Şi tot astfel ca noi, stau şi privesc cu uimire toate sufletele de pe acest pămînt fără a-l înţelege. Stau privind copiii mei şi soaţa mea, în casa noastră de la Focşani, şi se tem, cugetînd că eu sînt călător şi poate mă duc către o primejdie.

— Cinstite şi iubite staroste Donie, acuma mă gîndesc că steaua aceasta poate să fie semn împotriva tiranilor, mormăi Roşca, aşa încît să nu-l audă slujitorii.

Apoi chemînd patru dintre oamenii lui la poruncă, intră iarăşi în casă pentru puţină vreme.

Curînd ieşiră ; şi cei patru slujitori înaintară spre Donie, fără ca să li se audă paşii prin omătul moale. Donie nu-i auzea şi din pricină că se uita cu luare-aminte spre o pasere străină care se aşezase pe-un vîrf de mesteacăn bătrîn în laturea casei şi se cumpănea legănîndu-se lin pe crenguţa mlădie, în lucirea dulce a serii. Era o vreme de moină, fără pic de vînt.

Aga Roşca ridică şi el ochii şi văzu paserea străină. Era cît un corb, însă avea pene albastre ş-un clonţ încovoiat. In lucirea de la asfinţit îi fulgerau ochii ca două rubinuri mari. In acel minut, slujitorii cei patru

care ieșiseră cu poruncă strînseră pe Donie între piepturi și-l cuprinseră de grumaz. Cînd îl simțiră răsărind, se abătură asupra lui zugrumîndu-l, după ticălosul obicei al păginilor. Donie n-avu vreme, în clipa morții, să sloboadă decît un răcnet scurt, un fel de zbucnire a groazei, care n-avea nimic omenesc. Pasărea cea străină din mesteacăn răspunse întocmai, cu același sunet, căscînd pliscul de trei ori. Desfăcînd aripi ascuțite, filfîi în înălțime ocolind mortul și observîndu-l cu ochii ei de jar; apoi lunecă spre asfințit. Aga Roșca rămase la locul său îngrozit, urmărind-o cu privirile și fiind încredințat că s-a suit spre steaua cu coadă. Într-adevăr, toată lumea care a aflat de întîmplare nu s-a mai îndoit de aceasta și nici pasărea n-a mai fost văzută vreodată de-atunci pe pămînt, — rămînînd numai ca un semn al acelei vremi.

Duminică, dechemvrie 12, s-a vestit măriei sale la curte, în Iași, că a sosit Constantin serdar cu robii orheieni. După ce spîrcuise satele sculate, punînd asupra celor supuși și iertați grea dajdie de bani și vite oșteanul Domniei se întorsese asupra răilor care se trăseseră în Codru. Urmărindu-i din ascunziș în ascunziș, hărțuindu-i, împresurîndu-i și ținînd toate drumurile, a ajuns să-i flămînzească și să-i sălbătăcească desăvîrșit. Iar apoi dezgolindu-se codrii de frunzișuri și venind și iarna, au ieșit acei buntușnici, ca lupii, în văi, către sate, și i-a prins pe toți Cantemir de grumaz.

Georgie-Vodă îi lăsă să steie pînă ce-și isprăvi rugăciunea, făcînd de trei ori cruci mari din creștetul capului pînă sub vintre, și la umeri cît putea ajunge cu brațul. Se aplecă spre icoane, dîndu-le oarecum buna-dimineață, apoi, îmbrăcînd contăș și punînd în cap gugiuman, apucă buzduganul cel mic și ieși în

foişor, unde îl aşteptau vel-hatman şi vel-armaş, precum şi mulţi slujitori domneşti.

Călăreţii lui Cantemir aveau caii bine hrăniţi şi straie bune pe dînşii, ceea ce băgînd de samă Vodă, zîmbi cu plăcere, ştiind de unde au mîncat acei cai şi de unde s-au îmbrăcat acei călăreţi ai săi, scutindu-i cheltuielile. Roata călăreţilor desfăcîndu-se în două laturi cînd apăru Domnul, se arătară şi cei pe care-i roseseră caii şi-i dezbrăcaseră oştenii. Erau cincizeci ori şaizeci de oameni, slabi şi cu puţine straie rupte şi proaste. Unii erau fără cuşme şi îmbrobodiţi cu nişte petici, ca muierile. Tîrau în picioare opinci ori zdrenţe legate cu aţe de tei. Umiliţi de bătăi şi foame, îşi plecau frunţile, şi la ieşirea măriei sale căzură în genunchi.

Duca-Vodă îi privi întunecos. Întoarse o clipă zîmbet spre închinarea lui Cantemir serdar; apoi, înălţînd barba, lăsă să cadă cu greaţă vorbe de întrebare:

— Aceştia sînt nelegiuiţii care s-au sculat împotriva domniei mele?

— Aceştia sînt robii, cîţi au mai rămas, măria ta, răspunse serdarul. Alţii au pierit, alţii au fugit.

— Ha-ha! au pierit şi-au fugit? Asta-i bătaia lui Dumnezeu, că s-au sculat împotriva sfinţiei sale, care rînduieşte domn şi lege.

— Iar aceştia, măria ta, s-au supus, căzînd în genunchi la mila măriei tale.

— La mila mea? strigă Vodă ridicînd o clipă buzduganul şi lăsîndu-l iar în lungul coapsei.

— La mila măriei tale, Doamne! scînciră ticăloşii robi, plecîndu-şi fruntea în omăt.

Vodă îi privi cu asprime.

— Acum acele locuri şi-acele sate s-au potolit toate?

— S-au potolit, măria ta, răspunse serdarul.

— Datoria lor către vistierie au plătit-o?

— O plătesc, măria ta. Au primit pe zlotaşi şi fac socoteli drepte. Cel ce are dă pentru cel ce n-are. Averea satului răspunde pentru toţi. Fiind îndărătnici de multă vreme, acuma li s-a împlinit tot, pînă la un capăt de aţă. Mai rămîne să răspundă pentru nebunia şi îndrăzneala lor.

Domnul se întoarse către prietinul său Buhuş hatman, căutînd a-i ceti pe obraz părerea. Dar nici Buhuş nici Fliondor armaş nu puteau îi pătrunşi în fiinţa lor lăuntrică, şi obrazurile le stăteau neclintite.

In acea clipă dinspre bolta turnului de la intrare răzbiră glasuri. Cineva chema într-ajutor. Străjerii îl repezeau îndărăt, cu vorbe aspre.

— Ce este? întrebă Vodă. Cinstite vel-armaş, vezi domnia ta şi adă la mine pe cei care mă chiamă, nădăjduind întru dreptatea mea. Eu pe buni îi apăr, pe răi îi zdrobesc.

Înţelegîndu-şi soarta, robii suspinară, închinîndu-şi iar frunţile.

Vel-armaş veni de către poarta cea mare c-un bătrîn gîrbov şi slab, care înainta încet, călăuzit şi sprijinit de doi flăcăuaşi cuviincios îmbrăcaţi în straie răzăşeşti, de lînă sură. Erau balani, numai cu puf sub nas. Cum ajunseră în preajma lui Vodă, lîngă grămada robilor, îşi traseră cuşmele de pe plete cu frică, neîndrăznind să-şi înalţe privirile către luminăţia sa. In aceeaşi vreme unul din ei se aplecă la urechea bătrînului, îngînîndu-i cîteva cuvinte. Bătrînul se opri, se descoperi şi se îndreptă puţin de şale, săltînd în sus fruntea. Atuncea Domnul şi boierii săi putură băga de samă că acest moşneag, alb ca măgara, era orb.

Robii, sucind către el capetele, îl cunoscură şi-şi şoptiră numele lui. Îl cunoscu şi Constantin serdar. Făcînd un pas înainte, dădu lămurire Domniei.

— Măria ta, zise el, acesta-i un bătrîn care s-a înfăţişat şi la mine, cerind iertarea vieţii pentru răzăşii săi. Iar eu încredinţîndu-l că numai măria sa Vodă ţine în dreapta sa cumpăna vieţii şi a morţii, el a purces în urma noastră cu aceşti doi nepoţi ai săi într-o căruţă şi acuma se înfăţişează şi el cu rugămintea lui. Ticăloşii aceştia, pe care i-am adus eu, îl cunosc şi mi-au spus că numele lui este moş Tudor, şi că în vremea tinereţelor lui a fost şi el rohmistru la leşi. Iar mai apoi, la domnia Tomşei-Vodă, a venit în ţară, şi a fost căpitan în oastea acelui domn, făcîndu-se cunoscut pentru isprăvi; care şi pînă astăzi mulţi ştiu de faima lui şi-i zic căpitanul Tudor. E orb şi slab precum se vede, dar are neamuri care stau în jurul său.

— Ce ţi-i voia, moşule? întrebă cu bunătate Domnul.

— Măria ta, porni glas slab bătrînul, bulbucînd albuşurile ochilor, am venit la Domnul meu şi la stăpînul meu, pe care i-a rînduit Domnul Dumnezeu asupra ţării, ca să-mi scot nepoţii şi neamurile de la pieire.

— Spune, moşule, cine eşti şi ce vrei?

— Precum a spus cinstitul boier Constantin serdar, eu sînt acuma un moşneag slab, măria ta, dar în zilele mele am fost ostaş nu numai la leşi, ci şi la alţi crai şi împăraţi creştini. Iar la Vodă Tomşa am tras sabia cu toţi orheienii şi lăpuşnenii sprijinind Domnia, şi de la acel domn ne-am bucurat de multă milă eu şi neamurile mele. Pe urmă de la alţi voievozi

n-am mai avut acea milă, şi am mers în scădere, împuţinîndu-ni-se moşia şi averea. Pînă ce s-au sculat unii dintre ai noştri în vremea Hincului şi a lui Durac. Duca-Vodă întâi a fugit de ei; iar apoi, întorcîndu-se cu putere, i-a stîns de pe faţa pămîntului. Atuncea s-au prăpădit mulţi care erau neamuri ale mele, din Şoimăreşti. Iar acuma, slăvite Doamne, sculîndu-se iarăşi noroadele, Domnia le-a bătut şi le-a supus iar.

— Ei, şi ce vrei, bătrînule?

— Slăvite şi luminate Doamne, mă rog să ierţi şi să slobozi din lanţ pe acei care au greşit.

— De ce să-i iert şi să-i slobod? Pentru că păcătuiesc împotriva lui Dumnezeu? pentru că se scoală asupra Domnului lor? Pentru aceste ticăloşii nu se cuvine să plătească?

— Slăvite şi luminate Doamne, neamurile mele au plătit totdeauna cu dreptate. Au plătit nu numai cu ban şi rod; au plătit cu sînge; căci ei din veci stau aici pe această moşie, de la voievozii cei de demult. Şi să ştii, slăvite şi luminate Doamne, că noroadele nu se tulbură din pricina binelui.

La aceste cuvinte nechibzuite, ale unui bătrîn slab de minte, Duca-Vodă s-a oţărît şi a strigat cu mînie:

— Dar de ce se tulbură, moşneag nebun şi neînţelept? Căci în ţara asta Dumnezeu a rînduit destul bielşug, iar la divanul meu se judecă totdeauna cu sfîntă dreptate.

Bătrînul a tăcut, întunecîndu-şi albuşurile ochilor, sub sprîncene. Apoi a ridicat iar glasul:

— Doamne, nebunia şi slăbăciunea mea sînt de la acel care ţine în mîinile sale văzduhul şi pămîntul şi care împărăţiile ca pleava le vîntură. Mulţămeşte-te,

măria ta, cu banii noştri, cu vitele şi cu roadele pămîntului şi cu mierea ştiubeielor noastre; nu-ţi încărca sufletul cu sînge. Căci se suie pînă la cer plîngerile obijduiţilor, iar moşnegii cei neînţelepţi şi orbi te blastămă să mori neiertat şi singur!

Atunci Vodă, scuturînd buzduganul, a crîşnit. Boierii, slujitorii şi robii s-au înfricoşat nu de mînia lui Duca-Vodă, ci de fapta pe care voia s-o săvîrşească.

Bătrînul, cu ochii cei morţi aţintiţi, şi-a pus palmele pe capetele nepoţilor săi, care-i stăteau de o parte şi de alta, şi i-a mîngîiat.

— Măria ta, a cuvîntat el apoi, fără frică; aştept să mă loveşti, ca să pier de buzduganul măriei tale, cum a pierit şi părintele meu de buzduganul lui Aron-Vodă.

Pufnind, Duca-Vodă s-a sucit spre Buhuş. Înţelegînd puţin din ochii prietinului său, s-a întors către zid, singur, descărcîndu-şi într-acolo obida. A stat aşa un răstimp ca-ntr-o rugăciune şi după aceea şi-a arătat iar obrazul, c-un zîmbet de milă, spre moşneag, şi i-a zvîrlit un ban de aramă, pe care orbul nu l-a văzut şi nici copiii nu l-au cules.

— Cei săraci cu duhul, a grăit el cu mare stăpînire, sînt subt aripă dumnezeiască. Scoateţi-l şi lăsaţi-l să se ducă.

Oştenii au împins spre poartă pe orb, între nepoţii lui.

— Iar acestor ticăloşi, a urmat Duca-Vodă, tinzînd buzduganul asupra robilor, iertată să le fie viaţa; şi să-i vîriţi în beciuri, să steie în obezi pînă ce satele lor vor plăti de două ori cît arată tablele vistieriei.

Robii s-au sculat, luminaţi la chipuri că li s-a iertat viaţa de către măria sa, şi slujitorii lui Cantemir, în-

călecînd, i-au luat înainte, spre temnicurile de osîndă, pe cei mai slabi repezindu-i de la spate caii cu frunțile.

Vodă, trecînd în casele cele mari, a chemat la sine pe Fliondor și i-a dat poruncă tare împotriva acelui orb smintit, care a spurcat cu blăstăm sfînta zi de duminică. În mare taină, armaș a purces slujitori pe urmele bătrînului, hotărîndu-le să-l aducă la sine în acela ceas, fără ca nimeni să simtă cumva. Slujitorii au cercetat, au întrebat ș-au aflat de trecerea sărmanului, însă nu l-au putut găsi atunci. Prea mare fiind supărarea armașului, ei s-au întors iară; pînă ce abia într-un tîrziu au adus știre despre el. Dar acea știre acuma nu mai era tainică, deoarece despre ea zvonea tot tîrgul umplut de prostime, ca în orice zi de iarmaroc.

— Măria ta, ar fi zis Fliondor, intrînd la Domnul său, acel ticălos a mers, dus de nepoții săi, pînă la sfînta mănăstire la Golia, ș-acolo s-a rugat de cuvioșii părinți să-l miluiască c-un duhovnic, carele să-l ispovedească și să-i deie sfînta împărtășanie. Iar starețul, milostivindu-se, i-a dat duhovnic. La sfîrșitul slintei slujbe, cînd l-au dus să-l împărtășească, el a primit trupul și sîngele lui Hristos, a căzut în genunchi și a strigat: Mă duc la morți; căci în această viață și-n această lume s-a arătat Antihrist! Și a îndrăznit acel mișel să rostească numele luminatului și binecredinciosului Domn al țării. Sărind monahii din strane, l-au împresurat. Dar el n-a mai așteptat, nici vorbă n-a mai rostit. Întinzîndu-se pe lespezi, și-a dat suflarea. Și-n acea clipă a bătut singur clopotul cel mare din turn, iar cuvioșii părinți au răsărit, privindu-se unul pe altul cu teamă.

Astfel, spuneau bătrînii și muierile, a fost al șaselea semn, la domnia lui Duca, la începutul acelei ierni,

anul de la zidire 7188. Insă, după firea moldovenilor, ş-aceasta putea să fie numai o scornitură; cu toate că şi scorniturile, ca şi cîntecele, răspund unor afunde tainiţi ale sufletului.

XXV

Mila Ducăi-Vodă.

Înainte de sărbătoarea dulcii Naşteri cu două săptămîni, s-a ţinut iar mare divan pentru pricina dintre Ursachi şi Balaban. Era o veche pîră între acest semeţ boier Grigorie Ursachi şi Alexa Balaban, negustorul de la Liov. Încă din trecuţi ani moldovanul pîrîse pe negustor la judeţii Craiului leşesc şi-l prigonise pentru nişte bude şi dobîndise de la divanurile Craiului dreptate. Şi nu numai aceasta făcuse, ci mînase plîngere mare pînă la Stambul şi împotriva Ducăi-Vodă, cînd fusese Duca-Vodă în a doua domnie, cum că l-ar părtini pe acel Alexa. Jăluise şi pentru alte multe, dar mai cu samă pentru asta. Iar acum, în a treia domnie a măriei sale, se sculase Alexa Balaban împotriva lui Ursachi la cinstitul divan al Moldovei; şi s-a nimerit să aleagă măritul judeţ lui Alexa Balaban dreptate, hotărînd boierului să plătească negustorului patru sute pungi bani buni, despăgubire şi dobîndă pentru cîte suferinţi şi răutăţi îndurase. Iar boierul neîmplinind banii, Alexa Balaban îl scosese acuma iar la judeţ; şi divanul îl pusese pe Grigorie Ursachi sub mîna lui Vodă. Deci l-au prins armaşii şi l-au vîrît la închisoare, cu picioarele în butuc, pînă ce-i va veni minte să plătească şi vistieriei şi lui Balaban cele după cuviinţă şi după judecată.

În dimineața în care s-a fost arătat orbul cel nebun, măria sa a trecut în divanul mic, dînd poruncile sale lui armaș și stînd de vorbă și cu alți boieri, zîmbindu-le unora cu bunătate. După aceea un aprod s-a înfățișat, dîndu-i o știre în șoaptă. Vodă a ascultat cu sprînceana încruntată, privind într-o parte spre colțul odăii. A răspuns cu nepăsare:

— Bine; să-l vîriți în camara mea de taină și să aștepte.

Slujitorul s-a retras închinîndu-se, și îndată după aceea și măria sa și-a isprăvit poruncile, orînduind boierilor săi alte ceasuri. Ieșind, a intrat în cămara sa și acolo a găsit pe negustorul de la Liov.

Alexa Balaban era frumos om: nu era numai voinic și gras, dar avea și-o barbă mare cît o mătură, acoperindu-i tot pieptul. O șubă scumpă, cu guler lat, strînsă peste pîntece în curea cu paftale de argint, îi dădea o înfățișare și mai bună. Se închină Domnului, zîmbind cu obrazu-i roș și plin și-i sărută mîna.

— Care sînt cele din urmă vești pe care mi le poți da, kir Alexa? întrebă grecește Vodă, căci Balaban era de baștina lui din Rumelia.

— Dumnezeu vrea să nu fie rele, măria ta. Din îndrumarea lui, pe urmă vor fi și mai bune.

— Ți s-au întors oamenii pe care i-ai trimes la Liov?

— Mi s-au întors asară, și au adus carte. Iat-o. Binevoiește, măria ta, a nu ceti cuprinsul cărții, căci el nu arată nimic și vorbește despre treburi negustorești; să bagi de samă numai, măria ta, la niște semne care se află în trei locuri.

Vorbind, Alexa Balaban ținea departe cartea, cu mîna stîngă, în vederea lui Vodă; și cu o unghie

lungă a degetului celui mic de la mîna dreaptă îi arăta anumite semne.

— Cum tălmăceşti aceste semne, prietine Alexa?

— Măria ta, răspunse Balaban, mîngîindu-şi barba cu scrisoarea; precum se vede, semnele sînt trei. Trei pricini ale noastre, adică ale măriei tale, au ieşit bine.

— Se poate, prietine Balabane, şi să ascultăm cu plăcere, aşezîndu-ne pe acest divan şi poftindu-te şi pe domnia ta să te aşezi în scaun, aproape de mine, ca să putem grăi cu glasuri cît de încete.

— Mulţămesc măriei tale de cinste, se închină negustorul liovean, aşezîndu-se. Cea dintăi pricină, urmă el c-o voce care gîlgîia în bunătăţile grăsimii lui, cea dintăi pricină este a nemernicilor aceloa care au fost daţi slujitori franţuzului. De sub mîna mea au ieşit şi aveau poruncă, pe lîngă ale noastre, să împlinească şi slujbă pentru Impărăţie. Fiind supuşi ai Impăratului, canţelaria de la Viena a găsit de cuviinţă să ceară socoteală pentru pieirea lor. A făcut întrebare la mine; eu am răspuns că nu ştiu nimica, rugînd în acelaşi timp cinstita canţelarie să aibă încredere în mine, căci voi cerceta şi voi da samă. Eu am mai spus întrucîtva măriei tale ce ameninţări de plîngere la Inalta Poartă au ei gata, numai să le repeadă — arătînd pe măria ta ca un tulburător a rînduielilor şi a păcii dintre împărăţii. Venind la scaunul Moldovei pentru ale mele, nemţii au ştiut că am venit şi pentru acea cercetare a lor. Am trimes de-aici lămurire, aşa precum am înţeles eu de la măria ta, că vina este a unui oarecare Alecu Ruset, fecior al lui Antonie-Vodă, mazilul. Aici în carte, vorbirea de la pontul întăi începe aşa: Binecuvîntat fie Domnul, pentru veştile bune şi celelalte. Asta însamnă că-i bine.

Duca încuviință din cap, zîmbind.

— Înțeleg. Rămîne numai să dai lămuriri și dovezi, ceea ce nu-i prea ușor.

— Dumnezeu va lumina pe măria ta, oftă negustorul, clipind din ochii lui mici și ageri.

— Într-adevăr, numai de la Dumnezeu putem nădăjdui cele bune. Să vedem ce mai este.

— Al doilea lucru este pentru acel franțuz. Primind știre, măria ta, de la capuchehaia măriei tale, cum că nu mai poate fi îndoială asupra rînduielii acelui călugăr papistaș, care cum a ajuns a și dat la iveală scrisoare către Cara Mustafa vizir, eu am făcut știre nemților mei. Ei răspund: bine este; și mulțămesc măriei tale pentru veste. Pontul doi din carte se găsește la sfîrșit, unde zice: mulțămind Domniei de la Moldova... și celelalte...

— Mîna a doua poate spăla pe întăia, îngînă Vodă. Iată una din dovezi gata...

— Bună ș-această dovadă, măria ta, pentru turci. Acuma să trecem la al treilea pont, unde zice: Aici toate fiind neschimbate, primește, cinstite stăpîne, închinare de la sluga ta. Aici, măria ta, este vorba despre acele blăstămate cărți, care se află în mîna leșilor. Nemții, supărîndu-se pe măria ta, au aflat la leși sprijin și încredințare că au ei în stăpînire și păstrează pentru ceasul potrivit cărți ale măriei tale, scrise și iscălite de mîna măriei tale, care cînd vor ajunge la Poarta Împărăției, la Stambul, vor răpune capul măriei tale. Cărțile sînt deci la locul lor și asta ai vrut să știi măria ta, că stau neclintite și n-au pornit.

— Asta-i cea mai bună veste, cinstite prietine, grăi Duca-Vodă, punînd înaintea sa pe masă cartea cu ponturile și privind-o gînditor. Acele cărți minciunoase au putut să ne dăuneze, de și nici noi nu sîntem lipsiți

de sprijin la Impărăţie. A venit însă vremea, ştiind acea primejdie, să facem lumină, arătînd nu numai că sînt minciunoase acele cărţi, dar dovedind cine le-a plăsmuit, ca să-şi ieie pedeapsa.

Balaban privi cu luare-aminte la Vodă.

— Măria ta, numai acel desmăţat fecior al lui Antonie a putut săvîrşi atare faptă, otrăvit fiind de pizmă împotriva măriei tale. A săvîrşit aceasta, precum a săvîrşit şi cealaltă cu slujitorii pe care i-am dat, la Liov, călugărului franţuz; însă mă rog cu umilinţă măriei tale a-mi îngădui să-i spun că trebuiesc dovezi unor oameni neîncrezători cum sînt nu numai turcii, dar şi fraţii noştri creştini.

— Aceste dovezi vor veni la vreme, foarte curînd, prietine Alexa.

— Dovezi bune şi grele, măria ta...

— Dovezi bune şi grele ca aurul, prietine; tot aşa de bune ca acelea pe care le-ai pus la divan împotriva lui Grigorie Ursachi, boierul nostru. Se vor dovedi cu cărţi drepte toate. Dacă-i nevoie, se vor dovedi şi cu jurăminte. Am mare încredere în sprijinul lui Dumnezeu pentru faptele mele, căci nu încep nimica fără a îngenunchia cu umilinţă în faţa sa, cerîndu-i blagoslovenie.

— Atunci, măria ta, toate sînt bune; şi întocmai ca slăvitul măriei tale ocrotitor, marele ostaş al lui Hristos Georgie, poţi bate cu sabia capetele balaurului şi poţi pune piciorul pe leşul lui. Şi te poţi înfăţişa cu tărie la Stambul, ca să dobîndeşti încă o cinste şi-o putere, spre întărirea creştinătăţii.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, nădăjduiesc într-adevăr să nu-mi steie nimic împotrivă şi voi dobîndi hătmănia Ucrainei. Am primit şi-n noaptea asta veste bună de la capuchehaia noastră din Stambul. Numai

cît nu pot fi toate desăvîrşit de bune. Ş-acest trandafir îşi are spinii lui. Nesăţioasa lăcomie de-acolo e ca un pojar care usucă tot. Oricît aş abate ca un pîrău spre gura ei, tot mai trebuie, şi tot se mai cere. Iar eu aici cu greu mă nevoiesc a agonisi, adunînd picătură cu picătură şi asudînd sînge.

— Vremurile sînt grele, măria ta, şi ţara în scădere şi săracă.

— Vremurile nu sînt uşoare, într-adevăr, dar ţara-i mai mult vicleană decît săracă şi-i deprinsă a se împotrivi totdeauna Domnului său. Dar acuma-i învăţ pe toţi minte, ca să se supuie legii mele. Poruncă dau să se plece toţi vistieriei, plătind rînduielile pînă la o para şi pînă la un bob de linte. Nu vor scăpa mai ales cei semeţi, pe care noi cu osebire nu-i putem suferi; şi vor pătimi ca acest Ursachi, pe care-l scot în fiecare zi din butuc slujitorii şi-l bat la tălpi ca să-şi plătească datoriile, fie către negustorul lovean, fie către Domnul său.

— Dintr-ale mele, eu îi mai pot ierta, Doamne, ca să se poată îndestula şi vistieria.

— Domnia ta vei face cum vei crede de cuviinţă, prietine; eu n-am să-i iert nimica, deoarece în toate ceasurile zilelor mele, cînd ridic ochii spre sfintele icoane, îmi aduc aminte de duşmanii mei şi de pîrile lor. Nu m-au iertat ei; nu-i iert nici eu.

Alexa Balaban, încuviinţînd din cap, tăcu, spre a lăsa lui Vodă timp să-şi pufnească supărarea deodată trezită.

— Astfel, mărite Doamne, zise el după aceea, pe cît se vede din ştirile pe care le avem, pot dobîndi de la luminăţia ta învoire să mă întorc la locul meu.

— Da, vei putea pleca, prietine Alexa; iar pînă în două zile am să pun subt ochii domniei tale acele do-

vezi de care este nevoie să se încredințeze nemții și leșii, ca să nu-i mai am potrivnici. Îndată după aceea se va încredința și vizirul că trebuie să-și tragă brațul de deasupra răilor, și atunci, cu ajutorul Precistei și al sfinților mari mucenici, voi putea avea în mîna mea pe Alecu Ruset, cum am pe Grigorie Ursachi. Nici la leși nici la nemți nu va mai avea primire, din pricina atîtor uneltiri și minciuni; nici la poarta seraiului nu va putea năzui, fără a se teme de șireangul mutilor.

— Slăvite Doamne, răspunse mișcat Alexa Balaban, Dumnezeu știe să toarne ca un undelemn bun înțelepciune sub cununile stăpînitorilor de noroade. Ca unul care mă bucur de toate izbînzile măriei tale, rog să fiu iertat a pune la picioarele slăvite ale măriei tale puține și proaste daruri care mi-au venit de la Liov, odată cu această carte. Te poftesc din toată inima mea, slăvite, să primești cîteva blăni de soboli pe care le am de la muscali, și cîteva brățări de aur lucrate la Veneția. Pe lîngă aceasta un cal pentru măria ta, cu tot tacîmul său. Și alte cîteva mărunțișuri care se află într-un sunducel de argint, pentru mărita Doamnă Anastasia. Iar pentru tot ce-mi datorește dumnealui Grigorie Ursachi, am nădejde că vei ști măria ta a mă despăgubi, după judecata divanului și după sfînta dreptate.

— Așa va fi, prietine Alexa, și să n-ai grijă. Îți mulțămesc pentru darurile domniei tale și poate vom avea a ne spune și alte vești bune în ziua cînd vei pleca.

— Nu voi lipsi să fiu atunci la genunchii măriei tale... răspunse Balaban, sărutînd mîna Domnului și retrăgîndu-se.

Indată slujitori ai negustorului liovean intrară cu mare umilință îngenunchind și înfățișînd darurile, iar unul din ei îndrăzni a poftì pe măria sa să privească pe fereastră ca să vadă un harmasar arab de patru ani, sprinten, numai nervi și fiori.

Vodă făcu semn cu dosul mîinii să fie lăsat singur. Slujitorii se retraseră cu dosurile înainte, și măria sa cercetă darurile, cumpănindu-le în mîni și prețăluindu-le. Apoi trecu la geam și privi, cu plăcere încă tînără, calul.

Stătu așa o vreme cugetînd, pînă ce veni, la ceasul care-i fusese hotărît, Toader Fliondor armașul. Ceru prin aprod voie să se înfățișeze, și Domnul îl primi numaidecît.

— Cinstite vel-armaș, îi zise Vodă privindu-l cu voie-bună, ziua de astăzi am hotărît-o multor iertări. Cugetînd și cîntărind, socot îndestulătoare pedeapsa pe care am rînduit-o boierului nostru Ion Milescu pentru greșala lui. Deci îl deslegăm și-l slobozim din închisoare. Binevoiește a-l aduce la noi, ca să ne sărute mîna și să-l iertăm.

— Măria ta, în odaia pe care i-ai rînduit-o în această din urmă săptămînă, boier Milescu se putea socoti ca și la dumnealui acasă, avînd pană de scris și cărți de cetit. Bine are să-i pară că-l slobozim, rău are să-i pară că se desparte de noi. El de mai multă vreme simte mila măriei tale asupra sa.

— Bine, adă-l la noi, cinstite vel-armaș.

Slujitorii aduseră pe Milescu. Era gătit, curat și cu barba tunsă. Intrînd, îngenunche și Vodă îi dădu dreapta spre sărutare. Stătu astfel, cu fruntea plecată, pînă ce slujitorii ieșiră și se retrase și Fliondor.

— A venit vremea, Milescule, vorbi grav Domnul, să se întoarcă iarăşi asupra ta mila Domnului tău.

— Stăpîne, răspunse Milescu înăbuşit, nu voi uita asta pînă la ceasul morţii.

— Să te întorci la casa domniei tale fără grijă, să-ţi iei în stăpînire toate cîte le-ai fost avut şi să ne slujeşti cu credinţă de azi înainte fără a mai şovăi. Iată, icoana sfîntului Nicolai în faţa domniei tale. Naltă ochii, fă-ţi sfînta cruce, bate mătanie şi jură pe sufletul tău, ş-al copiilor tăi, ş-al soţiei tale, şi pe mormîntul părinţilor tăi, care dorm în ctitoria lor la Sfîntul Teodor, că nu vei mai greşi şi vei ţinea lacată asupra gurii tale pentru cele pe care nu trebuie să le spui.

— Jur, măria ta, în faţa icoanei sfîntului Nicolai, pe sufletul meu, ş-al copiilor, ş-al femeii mele şi pe mormîntul părinţilor mei. Amin. Iată cărţile de care măria ta are nevoie, pentru a-şi vădi dreptatea şi pentru a cufunda pe duşmanii săi. Întocmai precum le-ai poruncit, aşa le-am alcătuit, şi iscălitura lui Ruset este întocmai, ca-n sinetul către Mindila, pe care-l pun aici, cu toate celelalte, nădăjduind şi de-acum înainte, ca şi pînă acum, să mă bucur de bunăvoinţa măriei tale.

Trăgînd de sub haină cărţile şi sinetul, Milescu le înfăţişă. Duca-Vodă le primi desfăcîndu-le şi cercetîndu-le.

— Poate să n-am nevoie de ele, murmură el oftînd, căci inima mea înclină către milă.

Milescu găsi de cuviinţă să ofteze şi el. Domnul îl îndemnă să se ridice, îi întinse iar dreapta spre sărutare şi-i dădu drumul.

XXVI

Domniţa Catrina începe să poruncească.

În una din zilele iernii, Catrina se afla în odaia maicei sale la lucru, cu surorile ei mai mici şi cu dadacele roabe. Impungînd cu acul în ghergheful întins pe veşca de sită, alegea un trandafir. In gîndul ei mîhnit, acel trandafir era inima sa. Cu obrazul încerca din cînd în cînd să zîmbească şi rostea cuvinte plăcute, întrebînd şi răspunzînd; însă dadaca Măgdălina o cunoştea că-i plină de otravă. Uneori o simţea oftînd: însă numai ea o simţea. Stînd cuviincioasă la locul său, pe scăunaş, dadaca avea în sine o lumină de rîs, căci, ştiind boala stăpînei sale, îi cunoştea şi leacul.

Beizade Alecu mai răzbise de trei ori la Iaşi în vremea sărbătorilor de iarnă. Intăia oară, nu-i fusese cu putinţă în nici un chip domniţei să ajungă pînă la el, din pricina viscolului, care bîntuise în tustrele zilele Crăciunului ca o mînie a lui Dumnezeu. Mult nu putea sta pe loc fără primejdie beizade, nu pentru viaţa, ci pentru dragostea lor, şi fusese nevoit să fugă cu viforniţa. Se întorsese după două săptămîni şi atunci Catrina îl văzuse, la via Gheuculesei. Roaba îşi amintea cu mirare ascunsă de acea întîlnire, judecînd nebuniile oamenilor la această vîrstă ca un foc şi ca o pedeapsă în care Dumnezeu îi aruncă şi-i amestecă. Incercase şi ea destul în vremea ei şi cunoscuse şi la alţii, dar aici era ceva de care ar fi trebuit să rîdă, dacă nu era mai curînd împrejurare de plîns. Părea că stă prăpăd deasupra lor, aşa se cufundau unul în altul şi rosteau vorbe nebune, mai

ales beizade, ca în cartea aceea grecească pe care domniţa o ceteşte cu glas murmurat cînd e singură.

Cartea aceea Catrina o avea sub pieptar şi acum, şi o atingea din cînd în cînd ca pe un talisman. Era povestea a doi amorezaţi rătăcitori, *Theaghene şi Haricleea*, scrisă cu paisprezece veacuri în urmă de grecul Heliodor. Pe aceleaşi ţărmuri înflorite ale mării şi subt acelaşi cer ca o boltă de dragoste, ar fi vrut să se găsească şi ea cu beizade Alecu. Acolo nu-i iarnă, nici viscol. Bine ar fi să nu fie nici rînduielile proaste ale oamenilor, nici robiile măririi, nici ruşinea unei lumi în care nu mai poţi încăpea.

Doamna Anastasia îşi lăsase o clipă horbota pe o măsuţă şi scoase din dulap catastiful, în care îşi adusese aminte că mai are de însemnat ceva. Muie pana de gîscă în cerneală şi scrise cu slove maşcate. Domniţele cele mici, uitîndu-se pe sub sprîncene una la alta, găsiră de cuviinţă să rîdă. Erau în număr de cinci: domniţa Ileana, domniţa Sanda, domniţa Maria, domniţa Safta şi domniţa Nastasia. Stăteau, după rînduială, în stînga Catrinei, pe scăunaşe la fel şi îmbrăcate în acelaşi chip, cu pieptăraşe de catifea şi fuste înfoiate de mătasă subţire, cu aceeaşi pieptănătură, cu acelaşi conci, cu spelci de aur, de la cea mai mare pînă la cea mezină.

— De ce rîdeţi? le întrebă Catrina, cu glas de ceartă.

Ele întoarseră toate odată capetele privind-o mirate, căci n-o văzuseră încă pînă atunci rostind şi privind ca tatăl lor.

— Eşti drept tatăl tău... observă Doamna Anastasia.

— Se poate... răspunse scurt Catrina, împungîndu-şi iară trandafirul şi inima.

— Astăzi nu te-ai plimbat încă.

— Nici nu mă plimb. Văd în toate părțile, și în Curte și pe uliți, oameni urîți și obraznici.

— Care oameni urîți? Așa i-a lăsat Dumnezeu! Și ce obraznici?

— I-ai văzut, mamă, și măria ta. Slujitorii au vîrît în beciuri și la odăile slimenilor oameni de toate felurile, în care se află și bărbi, și giubele. Au vîrît și muieri de rînd și jupînese. I-am auzit cum zvîrl vorbe după mine. Parc-ar zvîrli pietre!

— Aceștia sînt sărmanii care nu și-au răspuns datoriile către vistierie. Eu am rugat pe măria sa de multe ori să-i îngăduie, sau, și mai bine, să-i ierte.

— Să nu-i îngăduie și să nu-i ierte! răspunse făcînd botișor domnița Catrina.

— Atuncea de ce te plîngi?

— Să nu-i văd în calea mea!

Anastasia-Doamna privi lung pe domniță, după aceea își isprăvi însemnarea. Rînduind catastiful, pana și cerneala la locul lor, își luă horbota și veni lîngă Catrina.

O întrebă încet grecește, ca să nu înțeleagă roabele:

— Ce este?

Catrina nu răspunse.

— Ți-a mai spus măria sa ceva? Vîră-ți, copilă, mințile în cap și nu-ți închipui că poți ieși vreodată din hotărîrea lui. Toate cele ce vezi, strînsorile acestea ale slujitorilor și mulțimile care ți se par obraznice, sînt o nevoie de care și inima noastră sîngeră, căci și noi sîntem creștini și milostivi. Dar ce putem face împotriva îndărătniciei? Avînd atîta nevoie să răspundem și noi celor care ne cer nouă, cată să strîngem. Plîngem și dăm, — căci ni se cere. Trebuie

să deie toți, — căci le cerem. Și pe lîngă împăratul lumesc avem să mulțămim pe cel din cer, zidind biserici și înzestrîndu-le cu cele cuvenite, ca să poată viețui în ele sfinți părinți. Iată, vine vremea înoirii domniei, cînd va să răspundem la Țarigrad mucarerul, — bani grei. Iar apoi hătmănia Ucrainei, cu care vrea să-l cinstească Impărăția pe măria sa, nu se poate primi fără jertfă de bani. Toate cele bune și frumoase sînt scumpe în lumea asta. De aceea, pentru ca să iasă toate bune, unii trebuie să aducă bani, — iar alții ascultare.

Domnița Catrina oftă și-și plecă fruntea.

— Mamă, ai dreptate, murmură ea ; și, în același timp, își pipăi sub pieptar cartea dragostei sale. De atîtea ori mi le-ai spus acestea, de atîtea ori le-am auzit și de la tata, încît nu se poate să nu-mi fi intrat în cap. Supunerea nu-i de trebuință numai în această viață. Ca o mucenicie, poate să fie folositoare și-n cealaltă.

Fu rîndul Doamnei să ofteze, cu obrazul întunecat de nemulțămire.

Atunci un aprod deschise ușa și vesti pe măria sa Vodă.

Dadacele se săltară din locurile lor și-și strînseră lucrul, gata să se strecoare pe o ușă lăturalnică. Domnul intră răsuflînd ca după o grabă.

Pe cînd dadacele ieșeau, domnițele se ridicară odată cu mama lor, închinîndu-i-se. Atunci îl vedeau pe măria sa întăia oară, în acea zi. Veniră pe rînd și-i sărutară mîna dreaptă. El își punea barba pe fruntea lor.

— Duceți-vă în cămările voastre, zise măria sa domnițelor cele mici. Poate să rămîie numai domnița Catrina.

Domniţele trecură printre Doamnă şi Vodă închinîndu-se cu ochii plecaţi, pe rînd, după mărime, pînă la cea mai mărunţică. Aceasta, închizînd uşa, aruncă o privire iute de spioană în urma ei. Domnul le ascultă paşii, cu urechea aplecată. După aceea se mişcă pînă la uşa pe unde ieşiseră dadacele şi o deschise, cercetînd de cealaltă parte. Intorcîndu-se spre soaţa sa şi spre Catrina, zise cu linişte, zîmbind :

— Inainte de a vorbi de ale noastre, aflaţi că dumnealui beizade Alecu Ruset a fost asară văzut în Iaşi şi, dacă nu mă înşel, pînă acuma trebuie să fi fost prins.

Domniţa Catrina primi în plin lovitura şi inima i se ghemui sub năvala sîngelui. Dacă ar fi fost în picioare, s-ar fi cumpănit. Aşa, se ţinea tare pe scaunul ei. Intr-o fulgerare îşi făcu judecata acelei veşti, despicînd-o, desfăcînd-o şi lepădînd-o în jurul ei ca pe o floare falşă. Dacă Alecu beizade a fost prins, el n-are de ce se teme, căci asupra vieţii lui numai Sultanul hotărăşte. Şi chiar dacă ar avea a se teme pentru viaţa lui, fără îndoială că nu va rosti nici cel mai mic cuvînt despre taina care-i leagă. L-a simţit, în ziua întîlnirii din urmă, la via Gheuculesei, că poate să piară pentru ea. Atunci ce scop au aceste vorbe rostite în faţa ei şi mai ales îndreptate ei ? Numai pentru asta avea să se întrebe. Sînt o cercătură, pentru un rest de îndoială asupra simţirilor ei şi asupra împotrivirilor ei necontenite ?

Duca o observa. Ea îşi strînse domol lucrul şi se pregăti să plece.

— Mi se pare că şi eu sînt de prisos aici, zise ea c-un glas liniştit. N-am nimic cu vestea asta. Numai dacă vrei măria ta să-mi spui de ce trebuie să mă bucur.

— Rămîi, răspunse Vodă.

— Bine, rămîn.

— Știi, domniță Catrină, urmă Domnul, că acest nebun s-ar fi lăudat cîndva că ar putea să-mi fie ginere fără voie ?

— De la un nebun, măria ta, nu poți auzi decît o nebunie.

— Așa. Și i-am hotărît să nu-l mai văd în scaunul domniei mele. Mai întăi, ca să se stîngă vorbele. Al doilea, pentru că-l știu dușman al meu. Al treilea, pentru că-l cunosc îndrăzneț și în stare să săvîrșească orice faptă smintită.

Înfricoșată numai de gîndul acesta, se amestecă Doamna Anastasia.

— Măria ta, asta nu se poate.

— Vreau să înțeleg de ce faptă smintită poate fi vorba, întrebă, cu nedumerire, domnița.

— Dintre cele ce a mai făpluit ! Ca un desfrînat ce se află, nu știți oare cîte muieri și fete a răpit, încît a ajuns plîngere pînă la Poarta Impărăției ? Ca să ne facă rău și să ne strice tocmai acum, asemenea zănatic își poate pune și viața în primejdie ; ca acela care, în desnădejdea înecului, te cuprinde și te duce cu el la fund.

— Măria ta, îndrăzni domnița, cu glas însă potolit ; greu lucru socot că este pentru el să răpească o fată de rînd, căci, pe lîngă îndrăzneala lui, mai trebuie și voia ei. Iar pentru o domniță, nu mi se pare a fi mai ușor. Dar dacă a fost prins, măria ta, atunci nici nu-i nevoie să mai vorbim ; fapta nu mai este cu putință.

— Adevărat, mormăi Domnul, fapta nu mai este cu putință.

— Măria ta, se întoarse Catrina cu îndrăzneala sporită : să-l lăsăm atunci la judecata Impărăției.

— De ce ? îl pot judeca și eu. Găsesc eu mijlocul să-l judec.

— Atunci judecă-l.

— Îl judec, după ce-l voi avea în mînile mele și după ce-i voi tăia toate ghiarele.

— Atuncea, măria ta, mai ai și alte pricini de teamă din partea lui ?

— Le-am avut, rînji Duca ; le-am avut ș-acuma nu le mai am. Au fost cărți care se aflau la mîna unor prietini ai lui, în Țara Leșască ; cărți care zicea el că ar fi fiind ale mele, închinîndu-mă prin ele Craiului și lepădînd supunerea mea către Sultan Padișah. Dar acuma au ieșit la iveală alte cărți, care arată minciunile lui și răstoarnă uneltirile pe care din zavistie le-a pornit împotriva noastră. Asta-i va aduce pieirea. Încă puțin și Impărăția își trage de deasupra lui mîna, dacă mîna asta a fost asupra lui, cum se lăuda el.

Măria sa, așezîndu-se în scaun, se umflă de un fel de mulțămire cugetînd la împrejurările v[illegible]oare în care încă un dușman al său va cădea, ca să nu se mai scoale. Domnița Catrina îl observa mai liniștită. Înțelesese, de și-i mai rămineau tulburi îndoieli, că beizade Alecu stă încă teafăr, în afară de primejdie. Totuși îl aștepta o primejdie în ceasul viitor. Descătușîndu-și răsuflarea, aruncă o privire de dragoste tatălui său și se simți gata să-l îmbrățișeze. Dar se stăpîni la timp.

— Tot nu înțeleg, vorbi ea vesel, de ce slăvitul meu părinte mi-a dat acea veste întăi și întăi mie, și nu mamei, care se afla și ea de față.

— Ai să înțelegi, domniță, mai tîrziu, răspunse Domnul, cînd vei cunoaște năcazuri și dureri ca noi, cînd vei fi trecut prin ispite și cînd vei fi la casa ta, avînd copii și mai ales copile.

— Ca să am copii și copile, trebuie să am întâi soț.

— Cu ajutorul lui Dumnezu, vei avea, domniță, dacă într-adevăr ești ascultătoare părinților, dorindu-le binele și dacă nu ți-i cugetul la altele.

— Vra să zică asta a fost, măria ta? N-ai avut credință în mine și ți-a mai rămas în suflet o bănuială?

Doamna Anastasia își puse mîna dreaptă pe umărul copilei.

— Am crescut-o curată ca o floare, îndreptă ea, cu ochii în lacrimi, cuvînt către măritul său soț; și nu s-a atins de sufletul ei nici umbra prefăcătoriei; așa încît o obijduiești avînd îndoieli, măria ta. Chiar mai înainte de a veni măria ta aici a arătat înțelegere pentru năcazurile noastre, supunîndu-se tatălui și Domnului său.

— Mă supun și maicei mele, adaose Catrina, cuprinzînd și sărutînd mîna Doamnei, căci o văd mîhnită; dar rog pe tatăl meu să întîrzie pentru totdeauna, dacă se poate, acel ceas al însoțirii cu urîtul, pe care eu îl socotesc ceas de moarte.

— Bine, bine; lasă pe părintele tău să călăuzească luntrea vieții tale spre liman... zise Domnul cu bunătate. Vom încerca să facem cum e potrivit pentru folosul nostru. Înlăturînd piedicile și dușmanii, calea cea bună se deschide.

— Necontenit piedici, necontenit dușmani... suspină domnița, gîndindu-se aiurea.

Doamna Anastasia suspină și ea, dintr-o inimă dreaptă,

— Sînt şi ne luptăm cu ei şi-i biruim ca pe balaur, cu ajutorul lui Dumnezeu, grăi Duca-Vodă. Unul care ne-a hulit şi ne-a ponegrit, fălindu-se cu haznalele fără fund ale averii lui şi sprijinindu-şi cu mult bănărit jalobele la Impărăţie, stă la pămînt. L-am oborît ş-am pus piciorul pe el. Nu noi îl batem, ci legea; noi numai împlinim hotărîrile ei. Acesta-i dumnealui Grigorie Ursachi, decît care se părea că nu este altul mai presus în ţara Moldovei. Au mai fost şi alţii, care au fugit la leşi. Vin la mîna noastră pe rînd. Acuma, iată s-alege şi-n privinţa feciorului celui nebun al lui Chiriţă Dracu. Îi vor cunoaşte leşii minciunile, îi va judeca şi Stambulul vicleniа. Părăsindu-l Impărăţia în mîna mea, eu nici n-am nevoie să ridic buzduganul; ci las slobodă asupra lui ura acelora pe care i-a necinstit, răpindu-le muierile ori fetele, pentru desfrînările lui.

Domniţa coborî pleoapele, ca să nu privească spre tatăl său cu spaimă, ori cu duşmănie.

— Intr-adevăr, zîmbi ea deschizînd ochii înainte-i, asemenea om se cuvine să fie hăituit ca un lup în codru.

Vodă păru mulţămit de acest cuvînt. Cu mîinile la spate, se mişcă prin odaie pe dinaintea femeilor. Scurt şi burduhos, părea încercuit într-un butoi, pe care-l clătina, ca să mai trezească drojdii de îndoieli. Catrina îl urmărea cu privirea-i ascuţită.

— Este nevoie, începu el iar, să mă duc la Stambul, ca s-astup gurile cele flămînde, să deştept prietiniile, să îndestulez vistieria lui Mehmet, să fac să curgă daruri în harem. Dacă dă Dumnezeu, după înoirea domniei, să ne alegem şi cu hătmănia Ucrainei, putem îndrăzni să şedem la tocmeală în privinţa lui Ştefan beizade, care nici nouă nu ne este prea

drag. Se poate să scăpăm de el, cu ajutorul tău, domniță Catrină, dacă te-ai hotărî să faci un drum atît de lung.

Catrina stătea la îndoială pentru răspuns, bănuind iar o cursă.

— Părintele meu, vorbi ea blînd, adevărat este că drumu-i greu, însă l-am mai făcut, și nu numai o dată. Dacă socoți că-i mai bine să rămîn aici, voi rămînea, avînd încredințarea că vei scoate totul după dorința mea, urmînd să-mi alegi apoi un soț vrednic de o domniță nu numai a Moldovei, ci și a Ucrainei; care, dacă va binevoi Maica Precista, va fi și Voievodului de la munteni soră. Căci și pentru domnia Munteniei a lui Constantin, fratele meu, ai să te trudești, măria ta, la Stambul; și pentru aceasta e nevoie de destule cheltuieli și strădanii. Fiind împovărat cu atît de multe, poate n-ar fi rău să fiu și eu acolo, apărînd și eu ființa și inima mea, cum oi socoti mai bi[illegible], nădăjduind de la Dumnezeu putere și minte. Iar dacă măria ta socoți că nu-i bine să mă duc, voi sta pe loc. Cum vei hotărî, așa va fi.

Vodă privi cu plăcere pe copila sa, uimit de înțelepciunea ei.

— Vei merge cu mine, grăi el; aceasta este hotărîrea cea bună.

— Cea mai bună, fără îndoială, încuviință Doamna Anastasia, ca un ecou.

Catrina plecă fruntea cu supunere. Ridicîndu-se apoi de pe scăunaș, sărută mîna tatălui său și a maicei sale și le ceru îngăduință să se retragă. Tocmai asta dorea și Duca, deoarece venise mai cu samă pentru sfatul lui obișnuit cu Doamna Anastasia în privința gospodăriilor lor împănate în toată țara — hanuri, mori, iazuri, prisăci, tamazlîcuri,

turme și herghelii, — neuitînd soma care creștea ca apa în vistierie. Cu multă trudă se privegheau și se lucrau toate, dar amîndoi soții erau vrednici de laudă pentru hărnicie și binecuvîntați întru deplina lor înțelegere.

Catrina ieși liniștită; dar cum închise ușa, grăbi pașii și intră aproape în fugă în chilia ei. Dadaca Măgdălina o primi în brațe, observînd-o cu luare-aminte. Domnița se desfăcu din îmbrățișare și se abătu cu fața în jos pe divan.

— Ce s-a întîmplat, sufletul mămucuței? șopti dadaca, urmînd-o și aplecîndu-se asupra ei. Totdeauna mi-i teamă, cînd îl văd venind astfel pe măria sa, c-un zîmbet pe care i-l cunosc. Ascultă, sufletul măicuței; am primit iar veste prin Zoița. Nu știu dacă s-a putea să-l vezi, dar a venit.

Domnița răsări, se îndreptă pe divan și cuprinse umerii țigăncii.

— Adevărat? Mai spune-mi o dată.

— Îți mai spun, mămucuță. A venit.

— Așa este. Nu era de crezut ce lăsa tata să se înțeleagă. Acuma, însfîrșit, răsuflu: căci stăruia în mine frica, de și judecata arăta altfel.

— Ce dădea a înțelege măria sa, sufletul mămucuței?

— Că beizade ar fi căzut în mîna slujitorilor agiei.

— Asta nu, mămucuță. Vai de mine! cum pot minți oamenii astfel! Mai nainte a sosit într-un suflet Zoița. L-a lăsat în bună stare la via Gheuculesei.

— Da, se vede că așa este, dadacă. Însă a fost văzut de oamenii domnești.

— Se poate, sufletule. Destulă primejdie este și asta. Va fi fost iarăși la jidovul lui, la care leapădă

pietrele pe care le mai are. Mie nu-mi place treaba asta a lui beizade.

— Dadacă, să te duci să i-o spui lui asta, dacă ai asemenea îndrăzneală, rîse domniţa. Să te duci şi pentru că eu nu pot ieşi nici într-un chip. M-am mai gîndit, şi găsesc orice drum al meu către el, acuma, cu primejdie. Stau oameni care pîndesc. Şi nu vreau să cred că n-ar îndrăzni să mă urmărească şi pe mine, dacă astfel li s-a poruncit. Deci numai tu, dadacă, poţi ajunge la el. Încă şi pentru tine mă tem. Dar trebuie numaidecît, deoarece este de dus o veste mare.

— Te temi şi pentru mine? Ai dreptate, sufletul mămucăi. Dacă te-ar putea urmări pe măria ta, de ce nu m-ar urmări pe mine? Însă este chip să găsim o chibzuinţă, căci orice lucru îşi are umbra lui şi orice treabă chibzuinţa sa. Măria ta porunceşti săniuţa; ieşi la plimbare şi te întovărăşesc şi eu, ca totdeauna. Atuncea bag de samă ce şi cum.

— Nu ies, Măgdălină, căci nu vreau să întîrzii nimica.

— Atuncea nu ieşi, mămucuţă, şi să ne gîndim la altceva.

— N-ar fi bine, dadacă, într-o împrejurare ca asta, să vezi ce spun cărţile tale?

— Mie-mi pare bine, sufletule, că rîzi; să ştii că ele sînt totdeauna mai înţelepte decît noi. Dacă măria ta socoţi potrivit să aştepţi aicea, atunci am să mă reped eu pînă în ţigănie la noi. Am acolo cumătri, fini şi nepoţi cît lumea. Dacă sînt iscoade care se ţin de mine, pînă acolo am să le văd ş-am să le cunosc. Iar cînd oi ajunge între cînii de la bordeie şi între toţi ai noştri, fac eu o nuntă ş-o încurcătură, din care numai eu am să ies singură şi neştiută, pe-un

drum cotit, cum numai drumul raiului poate să fie, mămucuță, și mă duc unde am treabă și dau vestea pe care mi-o poruncești.

— Să te întorci însă degrabă, Măgdălină, ca să mai fiu o dată încredințată că nu i s-a întîmplat nimic. Și să-i spui așa, că asupra lui acuma s-a ridicat o primejdie, încît nu poate să mai steie în țară și cît mai degrabă să scape undeva. La leși nu-i bine să se ducă, pentru că și-acolo s-au pus împotriva lui vorbe. Mai degrabă la munteni, ori la unguri; dar nici acolo nu-i bine, pentru că ne despărțim. Totuși, pentru scăparea vieții lui, să primească această suferință. Dar dacă poate să se bizuie pe Șișman serascher de la Juravna și pe Soliman pașa de la Obluciță și, cu prietinia lor armat, să ajungă cu bine la Stambul— să încerce mai bine așa. Acolo, după cît mi-a spus, are ocrotirea lui Cara Mustafa. Mă întorc iar și cuget că pe prietiniile necredincioșilor nu se poate bizui multă vreme; ochii lor se pot întoarce către aurul și peșcheșurile de la Moldova. Mai potrivit ar fi să caute dragostea pe care i-a arătat-o acel cuvios părinte franțuz, cît l-a întovărășit în drumul lui către hotarul Impărăției. Asta să-i spui.

— Intocmai, sufletule. Am să-i spun să se ducă la Țarigrad și să caute pe popa cel franțuz.

— Așa; dacă poate, Măgdălină, acolo să se ducă; pentru că, după porunca măriei sale, și eu voi fi la Țarigrad nu peste multă vreme, pentru a mă apăra de logodnicul pe care nu-l poftesc. Cu ajutorul Maicei Domnului mă voi duce; și am mare dorință să ne vedem acolo, într-acel loc încîntat cum nu se află altul pe pămînt. Dacă și beizade Alecu hotărăște așa, atunci drumul lui să fie în cea mai mare taină, și șederea sa la Țarigrad să i-o știe numai cel mai

de samă al său prietin. Numai aşa avem să putem fi alături. Altfel, la primejdia vieţii lui se adaogă primejdia să nu ne mai vedem poate pînă la sfîrşitul zilelor noastre.

— Am să-i spun toate, sufletul mămucuţei. Să se ducă şi să te aştepte în mare taină. Am să-i mai spun eu şi altele.

— Poţi să-i spui, dadacă, mai ales că m-ai văzut lăcrămînd pentru soarta lui. Ai putea să-l săruţi pentru mine, însă nu se poate şi nu primeşte.

— Ştiu, sufletule, căci sînt bătrînă şi urîtă. Ar trebui să fiu cu patruzeci de ani în urmă, în vîrsta Zoiţei. Mă duc; şi să ştii că n-ai să aştepţi multă vreme.

Dadaca trase pe mînici caţaveica de vulpe cu faţa albastră şi se învăli cu şal turcesc pînă la ochi şi pînă la nas. Şalul era naramziu şi faţa caţaveicei ca piatra vînătă, semne vii şi tari, pe care anume gîndea să le lepede şi să le schimbe într-un bordei din ţigănimea domnească de la malul Bahluiului. Păşind cît putea mai uşor cu ciubotele-i de marochin roş cu turetci, se strecură prin tinzi şi ieşi pe la cuhnii, coborînd către odăile siimenilor, la portiţa dinspre iaz. Inainte de a trece mai departe, se opri la o privelişte la care se strînsese toată argăţimea şi slujitorimea Curţii.

Armaşeii scoseseră din beciul siimenilor pe ticălosul boier Grigorie, asupra căruia răcnea în fiecare zi Domnia, şi-l băteau la tălpi cu toiege în opt muchi. Il întinseseră cu pînteccle pe omăt şi-l băteau. Alt chin şi altă pedeapsă erau oprite. Trebuiau să-i rupă şi să-i sîngereze toate rănile vechi. I se cuvenea aşa pedeapsă, deoarece nu se mai pomenise asemenea bătrîn îndărătnic, ţinîndu-şi încleştaţi dinţii şi ne

voind să mărturisească ascunzișurile banilor cîți îi mai rămăseseră.

— Doamne Dumnezeule! bolborosea îndărătnicul rugăciune, icnind cu spaimă sub lovituri; milostivește-te, Doamne, și pune sfîrșit durerii, luîndu-mi zilele puține cîte mi-au mai rămas!

Slujitorii se îndemnau rînjind:

— Vedeți că știe să vorbească? Dar nu spune ce trebuie. Dați-i vîrtos!

Bătrînul arătă o mască galbenă asudată cu sînge și închise ochii, istovit.

Dadaca privi curioasă un timp, apoi se deslipi de lîngă grămada la care se alăturase și dispăru pe portiță. Unii argați o știau lîngă ei și dintrodată n-o mai văzură. Rîzînd, stupiră în locul unde stătuse, și-și făcură cruce.

Inserarea de iarnă veni grăbită, c-o negură de ninsoare. Domnița stătu în neclintire la fereastră, privind cum crește întunericul, ca și neliniștea din ea. Cînd se făcu noapte deplină deasupra omăturilor cenușii, se trase lîngă soba lungă. Înăuntru ardeau despicături mari de lemn; le adusese, gîfîind sub greutate, o roabă și le aruncase peste jarul vechi. La lumina flacărilor, domnița deschise istorisirea minunată a lui Theaghene și a Haricleei, și, lîngă amorezații aceia din veacuri vechi, intră cu propria ei dragoste, amestecînd timpurile, locurile și ființile, — pînă ce dadaca Măgdălina se întoarse cu veste.

O auzi scuturîndu-se de omăt în tindă și tresări. De mult cartea-i căzuse pe genunchi. Măgdălina intră.

— Veste bună, dadacă?

— Bună, sufletule. Se duce unde i-ai poruncit. Ca șarpele cel înțelept stă tupilat în Stambul și te-aș-

teaptă să vii, ascuns şi de nimeni ştiut. Iar semnul venirii noastre să i-l dăm la casa franţujilor, în Pera.

— Bine, dadacă Măgdălină, ţi-ai cîştigat cu vrednicie cerceii. Ş-am să şi te sărut.

— Şi una şi alta am avut şi din partea lui beizade... miorlăi cu glas de tinereţă dadaca.

XXVII

Depărtată cale spre rai.

Alecu Ruset se simţi şi mai strîmtorat în viaţa lui. Nu era vorba atît de drumurile către miazănoapte, apus şi răsărit, unde prietiniile poate-i fuseseră surpate de uneltiri; nici de întoarcere în sălaşul lui de la Hîrlău: acolo ameninţa să rămîie stăpînă pustia; nici chiar de norul cu furtună care se grămădea la Stambul venind împotrivă-i; cît de lipsa domniţei Catrina. După hotărîrea ei, care părea luminată de înţelepciune, el trebuia să părăsească ţara. Dar părăsea mai ales izvorul din care i se adăpa viaţa. Aşteptările înfiorate, fericirile fără nume ale întîlnirilor şi durerea despărţirilor — care durere cuprindea şi ea destulă fericire, însoţită fiind de nădejdea altei întîlniri, toate acestea rămîneau căzute în noaptea şi îngheţul iernii.

Se mai putea întoarce un răsărit al vieţii? Fără îndoială, căci pentru asta trăia el. Iar acea lumină nouă de aur avea să înoununeze marea albastră de la miazăzi.

Pornind cu luare-aminte din preajma Iaşilor, beizade Alecu se lăsă cu sania lui de ţară, cu doi căluţi şi cu Bîrlădeanu, spre Vaslui, nu pe drumul cel

mare al Șanței, ci printre păduri, urmînd pîrtii înguste. Mergea destul de încet, poposind la margini de sate și rareori la hanuri, negustorind de la localnici piei de vulpe și de lup. Ocoli tîrgul Vaslui și coti la dreapta spre apa Siretului, trecînd-o pe ghiață la ținutul Bacăului. Ferindu-se astfel de drumul domnesc al Galaților, își închipui că poate răsufla mai în voie.

La ținutul Bacăului, sui din muncel în muncel pînă la mănăstirea Cașin. Acolo era stareț cuviosul Teofan, unchi al său, frate cu maica sa Profira-Doamna, de mult trecută la odihna celor veșnice. Părintele Teofan, umilit stareț, venit de la Aton, era bun rînduitor al gospodăriei Cașinului și-și purta cei patruzeci de cuvioși părinți de subt ascultarea sa ca un căpitan oștenii săi. Se afla încă în putere, ajuns la căruntețe: știa să mînînce și să beie bine după monahiceasca rînduială și nu se sfia, în zile de post, să iasă la vînat în codru, cu argații și cu cîinii săi. In poarta acestei așezări a Sfîntului Munte bătu Alecu Ruset într-o sară, la începutul lunii martie, și fratele portar îl primi cu bunăvoie ca pe-un străin călător.

Acest călător străin dorea să vadă pe cuviosul părinte arhimandrit Teofan.

Prea cuvioșia sa era în strana lui, în sfînta biserică, ascultînd slujba de vecernie.

Lăsînd caii, sania și pe Vîlcu afară, la poarta deschisă, beizade Alecu pătrunse în biserică. Se opri la intrarea naosului, își făcu de trei ori semnul crucii și treou pe la icoane, sărutîndu-le cu umilință. Ajuns în drept cu jilțul cuviosului stareț, se închină și spre cuvioșia sa. Iar cuviosul Teofan, ca și ceilalți cuvioși monahi, îl privea cu mirare, însă și cu plăcere, văzînd venind în chinovia lor om cu vești din lume.

Părea a fi un negustor: gros îmbrăcat cu șubă de oaie și încălțat cu ciubote de iuft, cam nepieptănat și prea bărbos pentru un mirean tînăr. Venind spre Teofan, la sărutarea mîinii, sfîntitul stareț îl cunoscu și tresări în scaunul său; dar îndată înțelese că nu-i bine să-l vădească în acel loc față cu toți; căci toată înfățișarea acelui nepot iubit al său i-l arăta pribeag și poate urmărit, așa cum e, în această țară, soarta domnilor și a feciorilor de domni, mai nefericită și mai proastă soartă decît a oamenilor de rînd.

Deci îi întinse mîna spre sărutare și-l binecuvîntă, fără a-i da semn pe față. Și fără a se clinti din locul său, cuviosul Teofan ascultă sfînta slujbă pînă la sfîrșit. Știa că străinul a rămas în biserică, în latura și-n umbra unui stîlp; însă nu-și întoarse ochii spre el. Numai după ce toate se isprăviră și camilafcele cuvioșilor părinți se mișcară într-acolo, veni și starețul; iar negustorul, sărutîndu-i din nou mîna, se rugă de găzduire pe noapte, pentru sine, pentru o slugă a sa și pentru sania cu doi cai.

— Asta se cuvine oricărui călător, răspunse cu blîndețe Teofan.

— N-am îndrăznit, prea cuvioase părinte, răspunse beizade, și am socotit că am datorința să cer învoire și binecuvîntare întîi.

— Datoria noastră creștinească, frate, ne poruncește să primim pe aproapele nostru ca pe Hristos, și să-l ajutăm în năcaz fără a-l întreba cine este și de unde vine.

La aceste vorbe străinul se bucură, zîmbind. Ieși, ca să deie poruncă slujitorului său. Iar cuviosul stareț rîndui fratelui arhondar să pregătească cină și chilie de odihnă, trimețînd în aceeași vreme și răs-

puns acelui străin să binevoiască a pofti în chilia prea cuvioşiei sale, pînă ce masa şi patul vor fi gata.

Cuvioşii monahi înţeleseră acest drept al mai marelui lor să afle el cel dintăi ce s-a petrecut pe lumea asta de cînd asupra iernii s-a arătat steaua cu coadă; ce-a fost cu cutremurul şi cu moşneagul cel care a înviat din moarte în sfînta mănăstire Golia la Iaşi; cum şi despre pasărea Roc, care iar a ieşit, vestind războiul împăraţilor. Căci acea pasăre uriaşă clocește la un veac un ou în stîncile mării, şi din acel ou iese un şarpe care scapă la uscat, printre munţi şi ape, însemnînd, în trecerea sa, hotare nouă şi scornind zavistie şi pieire printre oameni. Iar apoi, cînd se scrie şi se iscăleşte pacea, pocneşte şi piere şi se cufundă în ţărîna pămîntului. Deci cuvioşiile lor aşteptau cu răbdare şi pîndeau, vîrîndu-şi bărbile în ferestruicile şi între gratiile chiliilor.

Ruset intră la unchiul său şi, lepădîndu-şi blana de berbece lîngă uşă, îl îmbrăţişă în tăcere. Sfinţitul Teofan împinse zăvorul, potrivi bine perdelele ferestrelor şi, punîndu-şi mînile pe umerii nepotului său, îl întrebă şoptit:

— Spune, ce este?

— Părintele meu, răspunse beizade Alecu, am a-ţi mărturisi multe; şi toate ţi le voi înşira pe rînd, cerîndu-ţi sfat în nacazurile mele. Deocamdată te rog să-mi spui dacă aicea sînt destul de departe de slujitori domneşti şi de prietini ai lui Duca-Vodă.

— Eşti departe, beizade, căci noi aici, cît ţine iarna, trăim singuri ca într-o pustie. Eşti prigonit şi ai nevoie să te ascunzi?

— Cred că sînt prigonit, de şi pînă acuma am avut cuvînt să mă socotesc eu mai tare decît Duca. Fiind mare meşter precum ştim, mănia sa a găsit

mijloc să mă zugrăvească în anumit chip prietinilor mei și ocrotitorilor mei. Și mă tem că brațele cele tari care mă sprijineau se vor trage de către mine. Asta încă n-ar fi nimic, dacă n-ar fi căzut asupra inimii mele un blăstăm, care mă osîndește să mă duc neapărat la Stambul. Trebuie să mă înfățișez acolo neștiut și necunoscut, precum îți voi lămuri îndată. Iar ca să pot ajunge acolo astfel, printre primejdii pe care nu le cunosc, am nevoie de sfatul și de ajutorul sfinției tale...

— Imi vei spune toate, beizade, și vom chibzui, răspunse cu liniștea lui de om gras și balan prea cuviosul părinte stareț. Se cade însă, înainte de aceasta, să-ți întărești trupul cu mîncare și inima cu vin. Știu că asemenea bunătăți, de Dumnezeu rînduite năcăjitului om, nu le lepezi de către tine. Iar vinul mai ales, să știi că este din acel cu carele mă îndeletnicesc și eu. Făcîndu-mi o bucurie ca asta, de a veni în brațele mele ca la un părinte al tău, după ce nu ne-am văzut atîta vreme, se cade să cinstim ceasul, însemnîndu-l la răbuș printre cele puține ale sărmanei vieți. Închinînd pahare, să lepădăm din fiecare cîte un strop pentru toți cei iubiți ai noștri, unii în viață și suferind, alții trecuți la veșnică hodină. Printre morți eu număr și tinerețele mele; printre vii, tu numără dragostile tale. Și te poftesc, beizade, un ceas să fii vesel, ca să putem pe urmă în tihnă vorbi despre mîhnirea ta.

Aceste vorbe potrivite au fost ele singure ca o băutură întăritoare pentru Ruset. Și cunoscînd pe cuviosia sa unchiul său ca pe unul dintre cei mai vrednici întru ostenelile petrecerilor, s-a bucurat și a zvîrlit de pe sine și cojocelul și grija clipei. Și-a frecat mîinile, s-a apropiat de pojarul din sobă, văzînd în vîlvătăile lui un chip de departe, și, cu privirile

aprinse, a poftit cît mai degrabă pe masă, în faţa sa, vinul cel lăudat.

— Să-l cunoaştem şi să-l bem pre el, a grăit cu ataţare, cuprinzînd de după mijloc pe sfinţitul părinte Teofan şi cercînd să-l salte în sus, ca pe un sac de mei.

Dar cu toată silinţa de a părea vesel, beizade Alecu s-a oprit, cu mult înainte de vremea lui obişnuită, şi a început să se mărturisească unchiului său, spunîndu-i toate cîte avea de spus, pînă într-un tîrziu ceas, la al treilea cîntat al cucoşilor.

A doua zi, către amiază, părintele arhimandrit Teofan a poruncit să i se pregătească sania cea văpsită roş şi să-i puie la oişte doi cai pe care-i ştia prea cuviosia sa mai iuţi. Fraţii de la odaie împlinind porunca, prea cuviosia sa a coborît de la stăreţie şi s-a aşezat singur în sanie, punînd pe sine blană de lup şi în jurul său cergi mitoase. Fratele surugiu, pocnind din puhă, a dat veste între ziduri de plecare şi a slobozit fugarii cu mare repeziciune pe poartă.

Părintele arhimandrit n-a lipsit mai mult de trei zile, şi, în vremea asta, negustorul cel străin s-a oploşit bine între fraţi, ţinînd tare cu dînşii felurite probe de mîncare ori băutură şi mai ales încîntîndu-i cu istorisiri care de care mai minunate, lumeşti lucruri cu mult mai de haz, orice s-ar spune, decît sfintele poveşti de la Metafrast, Damaschin şi alţi părinţi care au scris şi au povestit.

Venind sfinţitul Teofan a treia zi, a chemat la sine pe negustor iarăşi în chilia de la stăreţie, unde ardea foc mare în sobă şi erau trase perdelele. Poftind întăi pe părintele pivnicer să aducă puţintel vin din cel de care ştia el, au rămas amîndoi, străinul şi cu pă-

rintele Teofan, singuri, sfătuind, pe cît spuneau cuvioşii monahi, despre o negustorie.

— Ascultă, beizade, îi zise cuvioşia sa viind aproape şi cuprinzînd cu dreapta grumazul nepotului său ; am făcut precum mi-ai spus şi m-am dus pînă la Tîrgul-Ocnei şi am coborît şi mai departe la Bacău, ispitind pe unii şi pe alţii dintre boieri şi slujbaşi. Apoi, într-adevăr, se spune că ar fi ieşit vorbă de la Împărăţie asupra domniei tale pentru nişte vicleşuguri pe care le-ai fi săvîrşit, dar n-am înţeles că ar fi avînd cineva o poruncă să te poprească. Decît, zic ei, de-acu au să se spargă răutăţile care au mai rămas de la Antonie-Vodă. Şi-ndată după aceea, cum e naravul moldovenilor, suduie şi pe Duca-Vodă ca pe un Antihrist, care ar fi ieşit în acest sfîrşit de veac spre pieirea lumii.

— Am înţeles că bine este să mă păzesc, precum am început, zîmbi Ruset ; şi mai ales caut să găsesc mijloc să trec Dunărea şi s-ajung unde vreau, ascuns, din două pricini, într-o îndoită taină : să nu mă ştie prietinii mei păgîni şi să nu mă ştie duşmanul nostru Duca, pînă ce va veni vremea să ies la lumină pentru o singură fiinţă, fără de care viaţa mea nu mai are preţ.

— Această singură fiinţă, beizade, se pare că este primejdia cea mai mare a vieţii domniei tale. Nu te uita supărat la mine, căci n-am să cerc a te opri din drumul care ţi-a fost scris din veci. Du-te, şi te voi ajuta cum se cuvine. Bea acest pahar, ca să te îndulceşti ; zîmbeşte fratelui fericitei tale maici, care se află acum între sfinţe, într-un liman fără vifor, şi ascultă bine care este sfatul meu.

Aceasta a fost cea din urmă noapte pe care a petrecut-o Ruset la mănăstirea Caşin. Sculîndu-se a doua

zi, a sărutat mîna prea cuviosului stareț în văzul tuturor monahilor, primind binecuvîntarea, și a purces la drum în munte cu săniuța lui cu cai și cu Bîrlădeanu, avînd călăuz un frate tînăr, cu numele Nicodim.

Era într-o miercuri, în opt zile ale lunii lui martie, și tustrei călătorii și-au făcut cruce, cerînd ajutor de la sfîntul părinte Teofilact, care stăpînea acea zi, cît și de la cei patruzeci de sfinți mucenici din Sevasta, a căror mare slujbă la mănăstire era a doua zi. Au umblat astfel încet patru zile. Lăsînd la un schit de sub Cernegură sania cu cai, au suit cu piciorul potecile pe sub cetini și pe sub pereți de stîncă, trecînd hotarul muntenesc către apa Buzăului.

Venea un vînt cu sunet mare de către miazăzi și pălise soare cald pe țancuri. In ziua a șasea beizade Alecu Ruset cunoscu, după fumegarea văilor, că pocnesc ghețurile și pornește zăporul primăverii. Atunci avu în sine bucurie, ca și cum berbecele lunii martie ar fi spart pentru el peștera întunericului, dînd drumul luminii anului. In adevăr, în noaptea următoare, la straja a treia, fiind poposit la mănăstirea Cheia, auzi spre piscurile încă stăpînite de tăcere cîntarea cucoșilor sălbatici. Iar în cealaltă noapte prinseră a bubui puhoaiele către văi.

De la acea sfîntă mănăstire Cheia, din muntele încă alb, au coborît spre cîmpie doi cuvioși monahi, avînd la ei cărți și daruri pentru Sfîntul Munte. Au călătorit cu pace din sat în sat pînă la Brăila. Acolo au așteptat să curgă ghețurile și au putut trece cu luntrea la Măcin subt ochii cavafilor Impărăției. Erau acolo și mulți alți slujbași cu cealmale, stînd pe vine în jurul tipsiilor de aramă pline de mangal aprins. Îi priveau zîmbind cu nepăsare și dormitînd, apoi le făceau semn să-și vadă de drum, ca unor oameni ai

lui Dumnezeu. Unii harapi mormăiau în urma lor, dar nu îndrăzneau să-i atingă. Toți, și osmanlii și creștini, se adunară o clipă ca la o petrecere, cît călugării neguțară de la un bulgar doi asini. Se desfăcură, lăsîndu-i să treacă în calea lor, încălecați și bălăbănind din picioare lungi pe animalul Domnului nostru Hristos. Apoi de-acolo au umblat tot către primăvară, descălecînd și închinîndu-se la toate bisericile, și cînd au străbătut dincolo de Etropol munții care se chiamă Balcani, au găsit migdali înfloriți.

Au mers cu asemenea rînduială prin Rumelia și au văzut primăvara în toiul ei, cu strălucire de argint și purpură spre coasta mării. Dînd laudă prea curatei Panaghii, au intrat pe drumul Sfîntului Munte ei închinat, unde se înșiră și se înalță în stînci, pe două țărmuri, cele douăzeci de mari mănăstiri ale creștinătății, c-o mie de biserici și paraclisuri, c-un popor negru și bărbos de monahi. Acolo bine primit este numai bărbatul, zidirea cea fără greș a Pantocratorului, neavînd intrare nici muiere, nici dobitoc femeiesc. Însă bine primită întru laudă pretutindeni este Aceea care a zămislit în sine pe răscumpărătorul păcatului omenesc.

Acolo cei doi călători pe asini au intrat ca într-o altă lume, cu blînd văzduh și grădini înconțate. Li s-a îmbălsămat sufletul de miresme, li s-a bucurat auzul de murmur de ape, cîntece de paseri și zboruri sunătoare de albine. Sus, pe piscuri, stătea tăcerea singurătății pădurilor, și, din pacea văilor, li se deschidea aria nemărginită a mării.

Așa, umblînd printre sfinte lăcașuri unde cîntau simandrele de aramă, s-au oprit la Kiliandari, lăcașul împăraților celor vechi de la Bizanț și și-au dat, în taină, părintelui egumen, scrisorile și îndreptările.

S-a aflat îndată că acei străini monahi au adus sămi de la anumite metocuri din Moldova ale sfîntului lăcaş şi s-au bucurat toţi fraţii de sosirea lor, îmbrăţişîndu-i.

Au hălăduit cei doi călători, în acea cetăţuie a credinţii, două săptămîni, odihnindu-se de lung şi ostenitor drum; apoi s-au supus poruncii prea sfinţitului egumen de a duce alte cărţi şi alte sămi la sfîntul patriarh de la Ţarigrad, stăpînul tuturor dreptcredincioşilor creştini. Li s-au dat şi doi slujitori alvaniţi, cu arme bune, care să-i călăuzească şi să-i apere o parte din cale; şi astfel, la începutul lunii lui mai, urmînd coasta mării, smeriţii călugări cu asinii lor au ajuns pe la miazăzi la Cetatea Împărăţiei, către poarta de la Edi-Culè. Au trecut fără supărare pe lîngă hamgerele stăpînirii în lungul zidurilor celor mari, şi au bătut în poartă la o sfîntă mănăstire a legii noastre, închinîndu-se fratelui portar şi poftindu-i cu vesel glas ceas bun.

— Kali ora! a răspuns fratele portar înclinîndu-şi barba şi a cunoscut îndată, pe carte, pecetea de la Kiliandari, sărutînd-o cu evlavie.

A doua zi, la casa Crăiei franţuzeşti din Pera, în preajma grădinilor celor mari de harbuji, s-a înfăţişat cu fruntea plecată şi cu mînile încrucişate pe piept unul din cei doi călători. Slujitorii s-au mirat: ce caută un călugăr grec într-un loc unde nu se aflau decît ascultători ai sfîntului părinte de la Roma; şi l-au întrebat cu ce poate fi îndatorat. Din înălţimea lui, cuviosul şi-a scuturat barba şi pletele, nedînd răspuns cu glas. A scos din mînica largă a giubelei o scrisoare şi a pus-o sub nasurile slujitorilor, ca să-i cetească însemnarea numelui, însă ţinînd-o strîns între degetele-i groase.

I-au cerut, prin semne, scrisoarea ; el a vîrît-o binișor la loc, scuturînd iar din cap. Ș-atuncea l-au luat de dinapoi și l-au vîrît întâi într-un cerdac, apoi într-o tindă lungă, după aceea într-o odaie cu aurării pe pereți, în care stăteau în jilțuri, la sfat, cîțiva boieri străini. Călugărul se miră de straiele lor de catifea și matasă, de papucii cu călcâie nalte și de pieptănăturile lor ; căci, păstrîndu-și tăcerea, îi judeca din cap pînă în picioare.

Pe o ușă prea naltă intră și veni către el un om scurt și gros, în strai posomorit mai cuviincios. Văzîndu-l, călugărul se lumină la obraz.

— Ce este ? întrebă domnul de Marenne, privind cu curiozitate pe musafir.

Il măsură și el de jos în sus și i se păru că-l cunoaște ; dar nu-și putea deocamdată aduce aminte cum și unde l-a mai văzut. Era un adevărat anàxios ieromonàhos, netrebnic călugăr, urmînd bine regula sfîntului Vasile, care stăpînește la Haghionoros și care glăsuiește astfel : «umilința monahului să se arate în cele dinafara sa : nepieptănat să-i fie părul, iar straiul neîngrijit și scîrnav». Gulerul straiului, sub pletele unsuroase, îi era împodobit de un strălucitor slim.

Domnul abate, fără a se apropia mai mult de el, îi adresă încă o dată întrebarea în grecește.

Cuviosul zîmbi cu umilință, făcînd semn de împotrivire spre buze.

— Pe cît se pare, se îndreptă vesel domnul de Marenne către boierii franțuji, acest frate al meu întru Hristos, de cînd nu l-am mai văzut, și-a luat ca rînduială a vieții mutenia.

Monahul trase din mînică scrisoarea, și, la acel gest, fără a-și da sama de ce, abatele Paul îl cunoscu.

— Închipuieşte-ţi ! strigă el cu surprindere ; nici nu mă aşteptam să întîlnesc aşa de curînd aici şi aşa de departe de locul unde ne-am văzut întăi, pe prietinul nostru Bîrlădeanu.

Acest nume ava Paul îl rosti în felul său, schimonosindu-l ciudat ; însă cuviosul Vîlcu îl pricepu şi-şi plecă fruntea în semn de încuviinţare.

Rupînd pecetea şi desfăcînd cartea, domnul de Marenne se trase la o parte, mai către lumină. Ceti repede cele cîteva rînduri şi se întoarse cu prefăcută bucurie spre tovarăşii săi.

— Insfîrşit, lămuri el, a sosit şi acea dorită zi, cînd voi putea să vizitez mănăstirea veche Balîklî. Lenea poate m-ar face să amîn iar, însă de data asta găsesc acolo un cunoscut de departe.

— Îţi putem fi de folos la ceva, şi te putem întovărăşi, domnule abate ? întrebă unul dintre cei de faţă.

— Domnii mei, vă mulţămesc. Ştiţi bine că m-am deprins cu meandrele Stambulului ca şi cu cele ale Parisului, şi vă rog să nu vă osteniţi, lipsind de la îndeletnicirile dumneavoastră obişnuite. Imi voi găsi singur drumul ; mai cu samă că am tovarăş pe acest cuvios Bîrlădean.

Nobilii măritului rege Ludovic rămaseră încredinţaţi că acel nume reprezintă o titulatură religioasă şi importanţa lui Vîlcu spori în ochii lor. Se înclinară în faţa domnului abate, lăsîndu-l liber să se ducă la o aventură ori la o afacere importantă, şi-i poftiră zîmbind izbîndă.

Deci domnul de Marenne neluînd cu sine decît un cavaf dintre oştenii pe care Impărăţia îi rînduise slujitori la poarta casei franţuzeşti, porni cu Vîlcu Bîrlădeanu spre mănăstirea Pighia, căreia necredincioşii

îi zic Baliklî. Cuviosia sa mergea călare, iar Birlădeanu alături, la scara din stînga. Cavalul înainte, deschizînd drum cu toiagul său. Astfel trecură un pod umblător de vase peste Cornul-de-Aur.

Era o zi dumnezeiască de primăvară și grădinile risipeau de pretutindeni mirezme și colori, într-un soare orbitor și subt un cer de matasă sinilie. De Marenne înălță nasul său fin ca să primească adierile delicate ale florilor și ale mării, ocolind cu grijă stîrvurile și gunoaiele din uliţile întortochiate. Medeanuri goale, minarete subțiri, bolți întesate de negustorime și mușterii, hanuri și cișmele, stoluri de copii gălăgioși ca și vrăbiile din copacii încovoiați peste ziduri; femeile în feregele și iașmacuri, umblînd pîlcuri cu chicote și cîrcîiri de țărci; gravii osmanlîi cu turban și ciubuc, binecuvîntînd prin tăcere tihna și chiefuł; harabale purtate de boi cu podoabe în coarne, ducînd cucoane grecoaice ori armence, cu obrazurile descoperite, spre feredeie ori vizite; toate erau pentru franțuz de un interes necontenit împrospătat. Vilcu le privea c-un ochi nepăsător, ca și cum s-ar fi aflat în sat la el, la ținutul Hîrlăului, în Moldova.

Au trecut astfel, pe la Silivri-Capù, zidurile cele vechi de la Constantin cel Mare împărat, și au răzbit pe sub chiparoși la poarta mănăstirii Baliklî, încărcată de trandafiri și cununi de caprafoi. Cavalul a rămas afară în soare; apoi, auzind cucul cîntînd într-un platan, l-a ascultat și s-a tras la umbra acelui cort de frunze.

De Marenne străbătu între cerdacuri și chilii și intră cu toată cuviința în catolicon, ca să se încline în fața inconostasului. Asemenea purtare a unui papistaș plăcînd foarte mult părintelui egumen, l-a luat de

mînă chiar prea cuviosia sa şi l-a coborît sub pămînt, ca să-i arate izvorul sfînt. Sub bolta aghezmatarului apa minunată curge şi bolboroseşte din ziua cea de jale cînd au pătruns ismailitenii în Bizanţ, punînd asupra crucii ticăloasa lor stăpînire. Atuncea şi barbunii, pe care-i frigea pe grătar un cuvios monah cu numele Glicherie, au înviat şi-au sărit de pe foc în izvorul izbucnit, înotînd pînă astăzi, ca să se vadă semn de la Dumnezeu pentru viitoarea izbîndă a creştinătăţii.

De Marenne asculta şi privea cu mirare şi nu găsea cuvinte destule să arate cîtă laudă se cuvine prea cuviosului egumen Ghelasie, fratele său, pentru bunăvoinţa pe care i-o arată Domnul Hristos şi cinstita sa Maică, punîndu-l stăpîn cu vrednicie în acel sfinţit loc. Fericitul Ghelasie îşi închină cu umilinţă barba-i albă şi obrazul uscat şi pofti în arhondaric pe străin, ca să se odihnească şi să se răcorească.

Intr-o odaie a arhondaricului, de Marenne găsi pe celălalt cuvios venit de la Sfîntul Munte şi rămase uimit văzîndu-l slăbit şi cu barba aşa de crescută.

Ruset închise cu grijă uşa, punînd zăvorul, îşi lepădă rantia, şi în această stare domnul abate putu să-l îmbrăţişeze.

— Ce este, prinţule? ce s-a întîmplat? întrebă el cu grijă. Cărei împrejurări se datoreşte enigma pe care mi-o înfăţişezi? A trebuit poate să fugi din Moldova?

— A trebuit să fug, domnule abate, răspunse Ruset. Asta pentru mine, însă, nu însemnează nimic. Mi s-a mai întîmplat să pribegesc, căci aşa-i soarta noastră. Măria sa Duca-Vodă a pus la cale lucruri care-mi pot primejdui viaţa din partea Impărăţiei. Dar nu de

teama morții mă vezi schimbat, slăbit și umblînd ascuns, ci din altă pricină, care nu-i greu de înțeles.

— Plecările și despărțirile sînt otrava vieții noastre în tinerețe... zise abatele, cuprinzînd mîna lui beizade.

— Ai înțeles, și nici nu-i greu, domnule de Marenne. Vei înțelege și mai bine că moartea mea eu n-o aștept atît de la strălucitul Împărat-Padișah, cît de la o umbră care-mi zîmbește în toate visurile nopților mele. Să rîdem amîndoi, dacă vrei; să știi însă că sfîrșitul meu nu poate fi altul.

— Aici ai ajuns, prietine? întrebă de Marenne cu grijă, privindu-l lung.

— Aici, domnule abate. Iubirea mea e tot ce poate fi mai fără înțeles. Cu atît mai fără înțeles, cu cît am pornit-o rîzînd și jucîndu-mă. Acuma am venit aici ca s-o aștept pe domnița Catrina. Trebuie să vie cu tatăl său la Stambul pentru nunta ei cu beizade Ștefan, împotriva căreia se zbate. Atunci înțelegi domnia ta ce interes mare am să știu cît preț mai are viața mea în ochii celor care mi-au fost prietini în serai și care poate acuma nu-mi mai sînt. Dacă sînt căzut în ochii lor și uneltirile lui Duca au crezare, mă rog să fiu cruțat pînă la o epocă pe care eu o socotesc fericirea din urmă. Am venit într-ascuns și-n cea mai mare taină vreau să rămîn — și din pricina nesiguranței în care mă aflu dinspre turci, și pentru ca să nu mă simtă oamenii pe care-i are Duca-Vodă aici, la Poartă. Iubite domnule de Marenne, te rog să te ostenești, dacă este cu putință, pentru acest năcăjit prietin al domniei tale, să afli de la Mustafa vizir zodia vieții mele. Să nu știe că am ajuns aici, chiar dacă răspunsul său e bun. Iar dacă în cartea lui scrie rău, să se întindă asupra mea o indulgență, pînă ce vor cădea florile și iubirile acestui an.

Vorbind frînt și c-o veselie răutăcioasă pe care domnul de Marenne nu i-o cunoștea, Alecu Ruset urmă a mărturisi în amănunt toate prietinului său. Îi plăcea chiar să-și desfășure suferința, cu cruzime. După ce povesti toate, rămase împovărat la locul său și-i tremurară mîinile cînd le ridică spre frunte. Privea țintă pe fereastra deschisă, către strălucirea mării. Părea bolnav.

Domnul de Marenne, mîhnit, îl cuprinse de după umeri. Ruset tresări :

— Iubite prietine, îi zise abatele, pe mine nu mă neliniștește atît primejdia dușmăniei, cît a iubirii.

— De ce ?

— Îți spun numaidecît. De și, precum știi, călătoria mea în împărăția otomană n-a avut o țintă politică, a trebuit, ca străin cu oarecare nume și însemnătate, să cer intrare în serai, spre a înfățișa omagiile mele marelui Padișah. Așa au fost împrejurările, încît m-am legat destul de amical cu vizirul. Și alte împrejurări au făcut să mă pot bucura de o deosebită bunăvoință din partea lui Mehmet-Sultan. Puțini europeni au avut și au favoarea de care mă bucur eu, putînd sta singur de vorbă cu maiestatea sa, spunîndu-i anecdote și făcîndu-l să zîmbească. Așa încît sper să-ți fiu de oarecare folos.

Beïzade Alecu apucă palmele domnului abate și le strînse la pieptul său, unde-i bătea inima ca un ornic grăbit.

— După cît văd, urmă de Marenne, suferința e deosebit de gravă. Nu socotești, prințule, că ar fi potrivit să-ți întorc macar o parte din datoriile pe care le-am contractat față de domnia ta, într-o plăcută noapte, într-un colț de lume ?

— Ceea ce vrei să faci e mai mult, răspunse cu însufleţire Ruset.

— Asta e o datorie de altă natură, pe care eu înţeleg s-o rînduim între afacerile serioase ale vieţii. Datoriile celelalte privesc un vin bun din ostroavele Arhipelagului, o duzină de barbuni prăjiţi în unt şi alte lucruri fine ale bucătăriei greceşti; căci eu cu baclavalele turcilor nu mă pot împăca. Cu acest prilej domnia ta ai putea să-mi mai arăţi ceva din voia bună cu care m-ai deprins. Voi încerca deci, pe de o parte, să domolesc duşmăniile; iar pe de alta să luminez iar această faţă cernită. Ai căzut într-adevăr într-o sclavie iremediabilă?

— Am căzut, şopti beizade Alecu. Este de necrezut ce mi se întîmplă, cu toate acestea spun adevărul. Am pe mine cămaşa lui Nessus.

Abatele suspină:

— Am avut-o şi eu odată şi sînt fericit c-am schimbat-o. Îţi doresc s-ajungi cu bine, prietine, în anii liniştii mele. Viaţa e un mare medic. Îmi dai voie să filosofez, ştiind totuşi că rostesc zădărnicii?

Ruset plecă fruntea şi lăsă pe prietinul său să-i spuie multă vreme lucruri zadarnice.

XXVIII

Arată că, în intimitate, şi cei mai înfricoşaţi stăpînitori pot fi oameni; şi că, uneori, o partidă de şah o poţi cîştiga pierzînd-o.

Domnul de Marenne n-a întîrziat multă vreme, ca să se ducă să cerce, la Poartă, treburile lui beizade. Domnia sa era gata oricînd să facă drumul pentr-un

prielin căzut la năcaz; însă Impărăţia nu era tot aşa de grăbită ca el; mergea pe altfel de roţi decît Apusul.

Cara Mustafa vizir trecuse pe celălalt ţărm de mare, în Asia, ca să puie subt ochii slăvitului său stăpîn Mehmet cele din urmă firmanuri, care de mult aşteptau să primească frumoasa lui iscălitură.

Padişahul însă n-avea vreme de pierdut şi nu prea era mulţămit să fie tulburat în plăcerea lui de vînătoare întru care nu ostenea niciodată. Sosise cea mai potrivită vreme a raţelor la smîrcuri şi a potîrnichilor la ierburi, cu proba celor din urmă cîni şi şoimi dresaţi. Corturile se mutau în fiecare zi din loc în loc cu tot calabalîcul şi bucătăriile. Mustafa ajunse alaiul împărătesc între dumbrăvile de la Uzunderè şi, după ce descălecă, vesti pe icioglanii strălucitului stăpîn că stă cu fruntea în pulbere, aşteptînd învoire să intre sub cortul de matasă. Mehmet îl primi numaidecît; şi servul său, intrînd la el, îi sărută poalele straiului, desfăşură pergamentele şi se pregăti să scoată din răcliţa lor de argint penele pentru iscălit. Dar strălucitul Mehmet avea în mînile sale arc şi la şold cucura de săgeţi. Zîmbindu-i, îl bătu pe umăr şi-l pofti să lese treburile lumii neclătite în ziua aceea şi să ieie şi el parte mai bine la o privelişte rară. Anume, vînătorii curţii aveau să pună la încercare în desişurile văii un vultur mare caucazian, învăţat împotriva vulpilor. Mustafa se închină şi făcu stăpînului său această plăcere. Se minună chiar mai mult decît era nevoie de dibăcia bercutului şi firitisi pe icioglanii care-i erau învăţători. Căci aceşti icioglani erau cei mai apropiaţi tovarăşi ai măriei sale Sultanul, urechea lui şi sfatul lui de fiecare ceas; şi cel dintăi slujbaş al Impărăţiei nu se putea să nu ţie samă de acest fapt.

In ziua a cincea, Impăratul hotărî se se întoarcă la Stambul, aducîndu-şi aminte de o făgăduinţă a lui către frumoasa Rebia Gülnuk, sultană hasseki, adică favorită. Lămurit nu era despre ce anume fusese vorba, însă trebuia să-şi împlinească făgăduinţa pe care i-o dăduse în ceasul plecării, cînd ea îşi arătase dinţii albi şi-şi mişcase la urechea lui buzele vopsite trandafiriu.

Făcu semn şi corturile se dărîmară. Vizirul îl urmă agale; şi se aşezară în ceamuri pe Marmară, într-amurgul zilei a opta. Nici aici nu era potrivit să scoată firmanurile şi penele de gîscă, căci sara era dintre cele mai tihnite. Plutiră fără facle pe sub cerul cu stele, către Vîrful-Seraiului şi Mehmet Padişah, în perinile-i moi, dorea pe Rebia Gülnuk, fără a-şi putea încă deslusi dacă făgăduinţa pe care o dăduse privea o moarte de om ori un colan de mărgăritare.

In ziua a noua, domnul abate de Marenne se aburcă în şa. Cu slujitorul său în urmă şi cu cel împărătesc înainte, coborî din Pera la podul umblător, între catargurile de la Cornul-de-Aur. De aici sui uliţa cea mare a Stambulului către Sfînta Sofia şi o clipă făcu popas, ca să-şi mai desfăteze încă o dată ochii de priveliştea aceea unică în lume. Boazul era ca o oglindă; pe Marmară licăreau fluturi de diamante; deasupra Cornului-de-Aur cununa Stambulului se desfăşura cu minaretele-i subţiri şi cu cupolele vii ale geamiilor pînă în fund, la sumbrul Eyub. Bizanţul vechi dormea în mormîntu-i de ruini şi palate scufundate sub mahalalele de case de lemn ale turcilor. De la Şapte-Turnuri pînă la Vlacherne, îl închideau zidurile uriaşe de la Sfîntul Constantin şi de la Atila. Crucile oborîte ale creştinătăţii — pajuri cu aripile neclintite — apăreau

din cînd în cînd simbolic în cerul curat, la mari înălțimi.

Domnul de Marenne oftă, cugetînd că Dumnezeu a binevoit, pentru pedeapsa copiilor săi iubiți, să îngăduie necredincioșilor a se așeza cu tabăra lor vremelnică în cea mai frumoasă grădină din lume, în acel serai încîntat pe care-l bate, fremătînd dulce, marea clasică.

Dincolo de Aghia-Sofia, după întreite zidiri de piatră, stau, sub chiparoși, clădirile împăraților războiului. Între săbii, s-au grămădit comorile lumii. Subt unul din baldachinurile lui Mehmet, își aducea domnia sa aminte că a văzut cu uimire atîrnînd un smarand enorm cît un ou de lebădă. Acel juvaer nu va fi desigur șlefuit niciodată în fețe meșteșugite și se va întoarce în mare, ori în pămînt, în starea-i primitivă, ca și-acel popor de războinici, pe care l-a împins aici vîntul pustiei.

Solul francez își îndemnă calul și zîmbi filosofic veșniciei. În soarele fierbinte al ceasului al patrulea al dimineții, clipeau prin desișurile livezilor acoperișuri bombate de alamă deasupra streșinilor de chioșcuri. Suna susur de paseri în frunzișuri și-n lianele care atîrnau în draperii deasupra havuzurilor. Dar de și după întâiul zid și după al doilea, și-n mijlocul cel mai tainic, trăiau, în zeci de clădiri caprițios rînduite, opt ori nouă mii de suflete, totuși, de-asupra chiparoșilor, ca deasupra unui țintirim, părea că plutește un suflet al tăcerii. Și marea era singuratică în acea parte, numai la zidurile de la malul apei așteptă, dormitînd în soare, flotila de bărci, împodobită cu purpură și aurării, a marelui stăpîn.

Domnul de Marenne ajunse la poarta dinafară a Împărăției, care se chema, într-o limbă absurdă, Bab-i-

Humaiun, și se opri iarăși. Ieniceri țineau straja, împodobiți cu chiverele lor cilindrice. Căpitenia de ortă cunoștea pe franțuz ca pe-un de-aproape prietin împărătesc și-l pofti să treacă, făcîndu-i o temenè... Domnul de Marenne își puse calul în trap, întorcînd spre mare privirile de către cupa de marmură unde gealații aruncau capetele sîngerate ale osîndiților.

La Bab-i-Selam, adică Poarta Închinăciunilor, abatele descăleca protestînd în sine, și trecu singur pe sub boltă, printre două turnuri subțiri și pe sub creneluri. Slujitorii erau înarmați pînă în dinți și arătau ostentativ străinului obrazuri încruntate și foarte mustăcioase. Alt agă se înfățișă și-i cunoscu zîmbindu-i cu semeție și dîndu-i drumul să treacă mai departe. De-aici începeau grădinile umbroase, cu balcoane, chioșcuri și cafasuri, între scînteieri de cișmele, sub paza bostangiilor.

Haremul era undeva, într-o tainiță, după alte ziduri, sub paza hadîmbilor negri, necunoscut încă unui ochi străin. Casa divanului și-a tronului erau dincoace, subt alte rînduri de chiparoși. Umbra lor tragică acoperea nu numai pajiștile, dar și trecutul cu înlănțuirea lui de necontenite morți năprasnice. Muții, care rînjeau de după gratiile cămărilor, păreau o întrupare a acestor tăceri posomorîte. Așa era legea locului: să nu se ridice glas și sunet omenesc în jurul aceluia care era slăvit de toate limbile pămîntului, Padișah, prea strălucit Împărat, căpitenie a credincioșilor, urmaș al proorocului și umbra lui Dumnezeu pe pămînt.

Mustafa vizir primi pe franțuz c-o gravitate întunecoasă ca și barba lui, în odaia-i cu divanuri joase și măsuțe în șase colțuri, înflorite cu fildeș. Nu erau alte podoabe pe pereți decît arme și trofee. Între ele, Cara Mustafa se socotea într-un loc mai plăcut decît

între hîrţoagele icioglanilor secretari, căci iscusinţa lui era îndeosebi războinică. La o vîrstă de patruzeci şi şase ori patruzeci şi şapte de ani, simţea în braţul lui toată puterea stăpînului său şi a nebiruitelor oşti osmanlîi. Asta îi plăcuse lui s-o lămurească franţuzului chiar de la început, cînd îl văzuse întîia oară.

Bătînd în palme, chemă slugi şi le porunci să aducă ciubuc, cafea şi jilţ. Poftii pe musafir să şadă în acea unealtă evropienească şi el se aşează pe divan, alături, după moda orientală. De Marenne înlătură ciubucul cu imamè de chilimbar pe care i-l înfăţişa ciubucciul, dar primi cafeaua, în filigean cu zarf de aur.

Un icioglan, îmbrăcat cu anteriu violet de mătasă, rămase în picioare la spatele stăpînului său, pregătindu-se să tălmăcească sfatul. Faţa lui curată părea tînără, de şi era scrisă de uşoare creţuri, iar ochii, deştepţi şi vicleni, aveau o oboseală femeiască, cu umbre vinete dedesubtul lor.

— Cu ce-aş putea fi plăcut şi folositor iubitului meu oaspete ? întrebă vizirul. Nu l-am văzut de multă vreme ; am avut îndeletniciri însemnate cu măritul meu stăpîn dincolo, peste Mare. De-atunci poate au sosit ştiri nouă de la prea luminatul Rege, cel mai sus şi mai ales între domnii creştinătăţii, sau s-a aflat ceva de la duşmanii noştri de totdeauna, pe care-i dorim umiliţi şi căzuţi în pulbere...

Domnul de Marenne ascultă cu luare-aminte şi vorbele neînţelese, şi tălmăcirea lor pompoasă, şi-şi dădu răspunsul înclinîndu-se politicos :

— Oarecare ştiri sînt, vorbi el. Suveranul meu urmează a socoti legătura de bună prietinie cu marele Padişah drept cea mai preţioasă dintre legăturile sale cu stăpînitorii popoarelor lumii. Tradiţia şi interesul legînd două puteri, biruinţa lor împotriva unuia este

asigurată. Aceste lucruri domnia sa domnul abate nu le spune ca un reprezentant oficial care rostește vorbe deșarte, ci ca prietin al măritului vizir. Bucurîndu-se și de favoarea Domnului său și de aceea a puternicului Sultan, domnia sa se crede, în chip dezinteresat, fericit de buna legătură dintre ei. La casa franțuzească din Pera ar fi venit știri că Impăratul de la Viena a poruncit din vistieria sa plăți însemnate pentru arme și straie ostășești.

— E vorba deci de pregătiri? observă Cara Mustafa.

— Pe cît se pare.

— Atunci nu se va putea spune că războiul l-am dorit și l-am aținat noi.

— Asta niciodată. Cel puțin maiestatea sa Regele meu iubește pacea ca pe-un lucru de preț, ca pe un diamant rar.

— Și eu socotesc pacea, declară Mustafa, ca cel mai prielnic lucru pentru împărați și noroade.

— Negreșit, aprobă domnul de Marenne, aceasta este și punctul meu de vedere personal. Nefiind însă prinț, ci un om din mulțime, eu n-o pot socoti ca un juvaer, ci cel mult ca o cafea bună pe care o cunosc cu simțurile de rînd. Celui care mi-o răpește, și mai ales celui care mi-o face rea, aș fi în stare să-i trimet o declarație ca cea pe care ne-o pregătește împăratul Leopold.

Mustafa aprobă din barbă, zîmbind. Apoi mai porunci o cafea pentru franțuz.

— Astfel vreau să-mi întăresc dovezile mele de prietinie către domnul abate... zise el.

Abatele mulțămi, c-un surîs neclintit pe obrazu-i fin.

— Alte veşti nu s-au mai primit din părţile Apusului ?

— Pe cît ştiu, alte veşti nu sînt, răspunse domnul de Marenne.

În umbra şi tăcerea de la Divan-Yolù, Cara Mustafa căscă şi se bătu peste barbă. Afacerile diplomatice îl plictiseau. Totuşi, după părerea lui, franţuzul a venit c-un scop. Cată să fie cu luare-aminte.

Sosiră cafelele.

— Am auzit un lucru, zise cu îndoială abatele, pe care eu unul nu vreau să-l cred.

— Poate fi împărtăşită şi altora această taină, de către iubitul oaspete ?

— Fără îndoială. Nici nu-i o taină. Desigur înţeleptul vizir cunoaşte mai bine afacerea, deoarece interesează mai mult Poarta.

— Despre ce este vorba ?

— Despre beiul de la Moldova, pe care eu îl preţuiesc... mărturisi abatele. Atrag luarea-aminte a înţeleptului vizir că ştirea vine de la leşi, care nu sînt prietini cu Georgie Duca.

Vizirul tăcu, aşteptînd.

— Leşii astăzi sînt în bună petrecere cu nemţii, adăogi abatele.

— Ştiu, încuviinţă vizirul. Noi n-am pus niciodată credinţă în leşi ; de accea Împărăţia i-a lovit adeseori, pedepsindu-i pentru minciunile lor.

— Diplomaţia nu cunoaşte acest cuvînt... protestă de Marenne.

— Ştiu, răspunse Mustafa ; dar eu sînt oştean. Ce pot pune leşii în sarcina beiului nostru de la Moldova?

— Ii pun în sarcină nişte cărţi, pe care Duca le-ar fi scris lor, într-o vreme cînd Împărăţia i-a retras încrederea, mazilindu-l. Aceste scrisori se zice că sînt

în mîna unor nobili leși. Repet că așa ceva nu pot crede, deoarece, dacă aceste scrisori ar fi fost, ele ar fi ieșit pînă acum la iveală.

Ioioglanul tălmăci cugetarea franțuzului. Cara Mustafa își mîngîie barba și-și micșoră ochii.

— Totuși aceste scrisori sînt, zise el cu liniște. Prietinul nostru poate afla acest adevăr.

— Atunci mă găsesc destul de încurcat, declară domnul de Marenne ; căci eu n-aș fi crezut pe Duca-Vodă capabil de asemenea faptă.

— Scrisorile sînt, confirmă iar vizirul, sînt și poartă semnătura beiului de la Moldova.

— Să fie cu putință ? Poarta e sigură de asta ?

— E sigură, zîmbi Cara Mustafa. Chiar beiul ne-a adus faptul la cunoștință.

— Înțeleg din ce în ce mai puțin.

— Cu toate acestea lămurirea e ușoară și o pot da neprețuitului meu musafir. Nefiind diplomați, noi întrebuințăm arme mai puțin diplomatice și decît apusenii, însă tot așa de bune. În părțile noastre deseori se întîmplă să umble dintr-un hotar în altul scrisori. De cele mai multe ori sînt numai o cercare, pentru a vedea răspunsul. Beiul nostru ne-a mai făcut asemenea slujbă, față cu hanul de la Crîm, după dorința Impărăției. Se întîmplă însă că asemenea cărți numai să pară adevărate, iar iscăliturile să fie plăsmuite. Să nu fie mirat oaspetele nostru. Asemenea încurcături pot stîrni mînia slăvitului nostru stăpîn. Mînia stăpînului nostru e ca furtuna și supușii săi sînt, în fața săbiei lui, ca iarba sub coasă. Mai tîrziu se vede că au căzut capetele fără vină, dar morții rămîn morți. Așa, de data asta, s-a întîmplat să cerce careva dintre dușmanii săi pieirea lui Duca. Beiul a simțit și a vestit pe stăpînii săi din vreme.

De Marenne rămase o clipă pe gînduri ; păru vesel.

— Indeletnicirile rele ale omului, reluă el, se vede că sînt aceleaşi pretutindeni, în Apus ca şi-n Răsărit. Mă bucur că am avut dreptate.

— Care bucurie şi care dreptate ?

— Dreptate, socotind pe beiul domniei voastre năpăstuit.

Mustafa îşi mîngîie barba şi rîse :

— Cine ştie ! Sufletul omului e ca marea fără fund, în care numai Dumnezeu poate vedea.

Abatele încuviinţă din cap şi se grăbi să întărească această cugetare.

— Numai Dumnezeu, şi uneori nici Dumnezeu. Să lăsăm acestea.

— Dacă cinstitul nostru musafir vrea, să le lăsăm. Ar rămînea poate să aflu de ce domnul abate se ingrijeşte de soarta beiului de la Moldova.

— Nu mă îngrijesc atît de soarta lui, cît de interesele aliaţilor noştri.

— Mulţămim domnului abate.

— De aceea, răspunzînd îndoielilor domniei tale, mă cred dator să fac o observaţie. Scrisorile sînt — şi nu le-ar fi scris beiul. Impărăţia de la el află asta. Dacă nu le-a scris el, atuncea de unde a aflat că sînt ? Pe lîngă asta, aflînd nu se ştie cum despre ele, de ce nu ştie cine anume le-a plăsmuit ?

— El zice că ştie.

— Rog să fiu iertat dacă aceste două împrejurări mi se par deosebit de ciudate. Dacă le-a scris un duşman al lui Duca, pentru ca să-i dăuneze, acel duşman de ce nu le vădeşte ?

— Hm ! hm ! făcu marele vizir. Văd că şi judecata poate să fie întrebuinţată ca o sabie. Cinstitul musafir are dreptate. Mai doreşte să cunoască ceva ?

— Nu. Știu numele celui pe care-l învinuiește Duca-Vodă.

— Hm! hm! făcu iarăși marele vizir, crescîndu-și ochii, strîngînd buzele și înălțînd sprîncenele.

— E vorba de Alecu Ruset beizade.

Vizirul rînji în barba-i neagră.

— Da, așa este. Împotriva acestui fecior zvînturat al mazilului Antonie sînt și alte pîri. Stăpînul nostru l-a mai certat o dată pentru nebuniile lui.

— E un bun prietin al meu, lămuri încet abatele, de care mă leagă plăcute amintiri. Să mă ierte înțeleptul vizir dacă am făcut un așa de lung ocol ca s-ajung aici. Sînt gata să recunosc că Duca nu-i vinovat către Poartă. Cît despre Ruset, chiar dacă ar fi păcătuit, nu-i vinovat decît către un dușman al tatălui său.

— Hm!

— Aș dori să aflu dacă măria sa vizirul nu simțește nevoie să se lumineze deplin.

— Ba simțesc nevoie să mă luminez deplin; însă voi atrage băgarea de samă a iubitului meu musafir că acolo unde a înodat firul un grec, nu pot să-l mai descurce o mie și unul de dreptcredincioși. Trebuie să cadă sabia.

— Asupra cui?

— Asupra aceluia care are scris în cartea lui Allah acest sfîrșit.

Abatele de Marenne tăcu și plecă fruntea. Vizirul zîmbi cu voie-bună, mîngîindu-și barba, apoi lepădă ciubucul.

— Am să mai adaog, reluă el, că pentru acest fecior al lui Antonie simțim și noi prietinie; însă Împărăția mai are nevoie de beiul de la Moldova, care se arată harnic și încă destul de înțelept. Altfel,

drept vorbind, în cumpăna noastră amîndoi n-alîrnă nici cît un fir de puf. Totuşi inima de prietin a iubitului nostru musafir plăcîndu-mi foarte mult, îl sfătuiesc să puie două cuvinte la măritul stăpîn, care poate, ca şi Dumnezeu, lăsa viaţa supuşilor săi după buna sa poftă. Să părăsim acestea şi să vorbim numai de ale noastre.

Domnul de Marenne trecu la alte lucruri zîmbind gazdei, cumpănind însă, în acelaşi timp, în sine, soarta prietinului său. După cît înţelegea el, şi după cît ştia din obiceiurile şi năravurile acelei curţi asiatice, beizade Alecu era într-o primejdioasă cumpănă. Totuşi, Allah kerim! cum spun musulmanii, — Dumnezeu e mare, şi ajutoarele lui sînt neaşteptate.

Un slujitor veni să vestească pe Mustafa vizir că strălucitul stăpîn e singur şi poate îngădui părintelui franţuz să-l vadă, acest lucru făcîndu-i, ca totdeauna, plăcere. Domnul de Marenne se ridică de la locul său şi urmă pe slujitor prin coridorul umbros al porţii a treia — Saadat — a fericirii. Domnia sa nici nu mai cugeta să aprecieze cum se cuvenea cinstea ce i se făcea. Era gînditor şi mîhnit; şi pacea tristă a acestor aşezări îi sporea şi mai mult depresiunea sufletească.

In umbra şi încăperile acelui serai viaţa era nesigură; apărea şi trecea ca o floare de lumină. Marele Soliman înţeleptul a mişcat un deget şi a poruncit astfel zugrumarea prea iubitului său fiu Mustafa. Mehmet al treilea a pus pe muţi să strîngă în juvăţuri pe cei nouăsprezece fraţi ai săi. Alţii, care au ucis fraţi şi rude, au căzut la rîndul lor sub legea nemilostivă care-i comprima. Insuşi Mehmet al patrulea, care-l aştepta acum în odaia-i împodobită cu somptuoase covoare, a fost nevoit, în cel dintăi ceas

al suirii lui pe tron, să răzbească osînda bunicei sale validè Kösem. N-avea decît opt ani şi i-a tremurat mîna care de-atunci n-a mai tremurat.

Intră sub coloanele subţiri de marmură de la Arz-Odasî. Eunucul alb dădu la o parte perdeaua şi făcu loc abatelui c-o închinăciune adîncă. Marele stăpînitor îl primi cu zîmbet pe faţa-i obosită, de o albeaţă mată. Sultan Mehmet avea atunci patruzeci de ani şi era un om cu înfăţişare blajină. Nimic din cruzimea strămoşilor nu ardea în privirile lui. Avea ochii albaştri ai maicei sale validè Targan, — roabă răpită de copilă din ţara muscălească şi adusă în serai de către tatarii crîmleni.

Doi copii de casă — hadîmbi blonzi — care cîntaseră pînă atunci din bandură şi ţimbală, se ridicară şi ieşiră. De tălmaci nu era nevoie. Parte greceşte, parte franţuzeşte, cei doi oameni, aşa de deosebiţi şi aşa de bizar adunaţi, izbutiseră totdeauna să se înţeleagă singuri. Şi asta era, pe lîngă altele, una din plăcerile Sultanului.

Mehmet se aşeză întăi în jîlţ şi rosti cu bună-voie primele vorbe de politeţă.

— Trebuie să socot acest ceas îndeosebi plăcut, zise el, cînd abatele îşi sîrşi plecăciunea prelungită. Am nevoie de un om liber între atîţia robi.

De Marenne se înclină iar :

— Acest om liber e cu totul la dispoziţia maiestăţii voastre.

— Pe cît înţeleg, domnule abate, surîse Sultanul, ai fost aşa de bun să împărtăşeşti unele ştiri politice marelui meu vizir.

— Da, maiestate.

— Pe mine vei fi şi mai bun, domnule abate, să mă scuteşti de ele ?

— Negreşit, dacă aceasta este dorinţa maiestăţii voastre.

— Este. Vreau să uiţi că eşti un sol şi să-mi vorbeşti cu prietinie despre lucruri obişnuite.

Abatele clătină din cap.

— Se poate asta ? In umbra unui împărat aşa de temut toate devin grave. Viaţa şi moartea se amestecă.

Mehmet suspină. Atinse cu degetul un gong de aur, umplînd încăperea de sunet moale. Ca prin farmec icioglani, în lungi anterie de matasă galbenă, se strecurară înlăuntru, cu mişcări iuţi. Se purtau ca umbre, fără cel mai mic zgomot, pe covoarele moi, rînduind şerbeturi, filigene de cafea şi narghilele. Ieşiră şi intrară cu alte măsuţe joase, acoperite discret cu naframe vişinii. Cînd le descoperiră, abatele cunoscu tabla de şah pe una şi o amforă de alabastru cu vin franţuzesc pe alta. Două cupe de cristal întovărăşeau amfora.

Icioglanii dispărură, stingîndu-se odată cu sonul gongului. Mehmet-Padişah îşi părăsi jîlţul şi trecu pe divan, aşezîndu-se cu picioarele subpuse. Se simţea mult mai bine în poziţia aceasta firească, moştenită din veacurile de pribegie ale strămoşilor, care n-aveau popas decît pămîntul gol, în jurul focului, sub cer. Aşa şi inima-i era mai aplecată spre blîndeţă.

— Domnule abate, zise el, Allah vrea ca un stăpînitor să fulgere cu ochii şi să tindă asupra supuşilor săi buzduganul. Aceasta este legea noastră şi mulţimea nu trebuie să ne cunoască altfel. Pentru domnia ta însă pot fi altul şi-ţi pot da iertarea pe care bănuiesc că mi-o ceri pentru cineva.

Abatele rămase cugetînd, ori păru a cugeta, cu ochii spre fereastra deschisă care da în grădină. Meh-

met sună iar şi făcu un semn abia văzut slujitorului care răsărise de după perdele. Înaintînd, acesta deschise cişmeaua mică de marmură de lîngă trandafirii ferestrei şi un fir de apă tresări cu zvon şi murmur, căzînd în havuz. De Marenne înţelese că poate vorbi fără grija de a fi auzit de vreo ureche omenească. Deci la sfatul cu vizirul fuseseră urechi.

— N-am nici o taină, maiestate, zise el. Am de spus numai o mică istorisire de vînătoare.

— Voi asculta-o cu plăcere, domnule abate.

— Istorisirea aceasta, maiestate, nu mă priveşte pe mine, ci pe un prietin al meu.

— E vînător?

— Da, însă cu mult mai puţin dibaci decît maiestatea voastră. Acest vînător şi prietin al meu îmi povestea într-un rînd că se afla într-o pădure din Moldova.

— După cît se vede, e un supus al meu.

— Da, maiestate. Se afla în locuri pustii, în acea pădure din Moldova, singur şi rătăcit de tovarăşii săi. N-avea cu el nici cîni, nici suliţa, nici baltagul; iar în ziua aceea vînătoarea stîrnise mulţi urşi. Iată că-i iese în cărare una din aceste jivine, mormăind. Prietinul meu se fereşte, se întoarce şi caută altă ieşire. Însă şi-n cărarea a doua i se arată ursul. Încearcă în altă parte, în dreapta: dă de-o prăpastie; încearcă în stînga: îl opreşte un părete de stîncă. Mormăirile se înteţesc şi prietinul meu înţelege că se află într-un ceas de mare primejdie.

Domnul de Marenne se opri. Măritul Padişah surîse, aşteptînd urmarea.

— Ce-a făcut fără arme? întrebă el.

— Ce putea face?

— I-au sosit ajutoarele şi prietinii?

— Nu i-au sosit. Erau departe de dînsul.

— Atunci ce s-a întîmplat?

— După cît îmi povestea prietinul meu, maiestate, altceva nu se putea întîmpla decît să-l mînînce urşii. Ceea ce s-a şi întîmplat.

Mehmet îşi mîngîie barba rar, rîzînd cu plăcere.

— Se vede din istorisire că prietinul domniei tale face în adevăr parte din breasla noastră vînătorească.

— Nebiruite şi puternice Padişah, zise cu patos domnul de Marenne, povestirea mea e în adevăr o anecdotă din ţara Moldovei şi mi-a istorisit-o prietinul meu, într-o sară, la o petrecere. Anecdota răspunde însă unui adevăr, şi acel prietin al meu se află împresurat de sălbătăciunile de care vorbeşte. Acel prietin al meu e un bărbat de bun neam, pe care-l iubesc şi-l preţuiesc, şi, din cît am înţeles, e un supus credincios al maiestăţii voastre. Împotriva lui s-au ridicat duşmanii şi vor să-l zugrume.

Mehmet întinse braţul spre amfora de alabastru, dar de Marenne se grăbi înaintea lui şi umplu cupele.

Mehmet gustă ca un vechi cunoscător.

— Aş putea, grăi el, să întreb de numele acelui prietin, domnule abate. Aducîndu-mi însă aminte că de cîteva ori l-ai pomenit povestindu-mi întîmplările trecerii domniei tale prin acea ţară a mea, cred că nu este nevoie să mai stăruiesc. Astfel mă scutesc să cer lămurire lui Mustafa vizir de ce greutăţi îl apasă şi ce greşeli va fi săvîrşit. Să ţi-l dau fără a cerceta?

— Îl primesc, nebiruite şi puternice Padişah, se învoi ava Paul. Dar sînt gata să-i dovedesc curăţia; căci nu pot pune cuvînt pentru un vinovat.

— Aferim! rise Padișahul. E nevinovat într-adevăr?

— E nevinovat, maiestate.

O adiere trecu printre trandafiri și prin zvonul cișmelei. Urmașul proorocului trase pe nas mirezmele grădinii și strănută c-o plăcere mare cît și explozia.

— Augurler ola! îl fericitisi, închinîndu-se, ava Paul.

Măritul stăpîn îi mulțămi, întinzînd mîna cu palma în jos, în semn de pace.

— Imi vei spune numele prietinului domniei tale și-i vei dovedi nevinovăția mai tîrziu. Acum ți-l dau așa. Dacă vrei să-l mai cîștigi într-un fel, atunci luptă pentru el cu mine pe această tablă.

Maiestatea sa Mehmet era destul de tare jucător de șah. Chiar se credea cel mai tare din cuprinsul seraiului său. Dar legea aceasta nu-l putea atinge pe abatele Paul, care izbutise în mai multe rînduri să-i dovedească superioritatea apusenilor. Primi provocarea și începu să lupte, îndemnîndu-și cu glas cavalerii, pionii și nebunii. In curînd oastea împărătească se găsi într-o mare strîmtorare.

Prea puternica umbră rămase într-o îndelungă cugetare, cu bărbia rezemată în palmă și cu cotul pe genunchi. Insfîrșit se hotărî și dădu o poruncă de îndrăzneață săritură unuia din cei doi călăreți negri ai săi.

Ava Paul cugetă și el mai îndelung și văzu, în sine, chipul slăbit și întristat de dragoste al prietinului său. Oftînd, făcu mișcarea trebuitoare și, ca prin minune, oastea împărătească dobîndi loc și biruință desăvîrșită.

— Am pierdut! mărturisi cu glas jalnic domnul abate.

— Dimpotrivă, ai cîştigat ! răspunse cu bunăvoinţă cel mai mare şi mai puternic dintre stăpînii lumii.

Cu toate acestea, întorcîndu-se călare la casa Crăiei franţuzeşti, domnul abate de Marenne nu credea îndeajuns în această primă a sa izbîndă ; şi socoti că paza şi taina sub care sta Ruset trebuie să rămîie neclintite.

XXIX

Nu numai abatele Paul filosofează, ci şi Vilcu Bîrlădeanu.

Era într-o vineri, în vremea căldurilor celor mari ale lunii iunie. Fiind ziua odihnei şi închinărilor, rînduită de proroc, prea strălucitul întocmai ca soarele Padişah ieşise cu alai la slujba cea mare de la moscheia lui Beyazid. Uliţile pe unde trecea astfel Împărăţia călare erau pustii, cu uşile şi ferestrele caselor oblonite, ca să nu se poată învrednici nici un ghiaur a vedea faţa de idol, cu turban de fir şi surguci de nestemate a celui întâi, mai mare şi mai groaznic dintre biruitorii dreptcredincioşi. Ienicerii îi făceau ziduri vii în laturi, iar alţi ostaşi călăreţi şi pedeştri alergau înainte, unii cu toiege, alţii cu şfichiuri plumbuite, ca să întoarcă în hudiţi pe trecători, să abată pe oricine cu fruntea în pulbere, — să fie pretutindeni numai viermi şi tină.

In una din aceste hudiţi se simţi luat ca de vînt şi zvîrlit într-o parte Bîrlădeanu, călugărul cel mut de la Balîklî. Se feri după un stîlp de poartă şi stătu neclintit, mormăind, oricît era de mut, cîteva vorbe îndesate, al căror înţeles ar fi rămas tainic pentru oricare ureche, fie turcească, fie grecească ; însă

nu-l auzi nimeni. Strecurînd o privire piezişă pe sub braţ, zări împrejurimea pustie şi auzi numai în depărtare, sub văzduhul aprins, freamătul alaiului. Atunci se desfăcu de stîlpul pe care-l îmbrăţişase, pornind tupiluş pe sub ziduri. Nu-i era frică de nimica; un cuvios monah găseşte totdeauna la Stambul destulă acoperire în straiul tagmei lui; se ferea însă de soare, care, orice-ar fi spus dreptcredincioşii, era mai înfricoşat decît luminăţia sa Mehmet al patrulea. Vărsa o dogoare aşa de cumplită, încît Bîrlădeanu ar fi fost în stare să îndrepte ş-asupra lui vorbele tainice, dacă nu l-ar fi oprit o rînduială strămoşească, mai tare decît credinţa al cărei strai îl purta. Acea rînduială îl învăţase a socoti totdeauna sfînt acest izvor al vieţii. Într-o vreme, însă, nu mai putu răbda şi se opri, căutînd cu ochii împrejurul lui o scăpare. În clipă i se înfăţişară în minte codrii de la Hîrlău şi cele paisprezece şipote care izvorau în budăie, subt un deal poreclit Coman. Se simţi ars de pojar pînă în adîncurile măruntaielor. Dar tot atunci dădu binecuvîntare lui Dumnezeu, căci zări o cişmea de marmură la un colţ de uliţă. Cîţiva copii desculţi şi cu capetele goale, bine înzestraţi însă din partea şalvarilor, stăteau împrejur cu ibrice şi căni de aramă, aşteptînd rînd. Cum sosi acel călugăr mare, nalt şi bărbos, pufnind c-un fel de spaimă, copiii se dădură la o parte privindu-l uimiţi şi aşteptîndu-se la o minune. Bîrlădeanu îşi lepădă comanacul, fără a-i alege cuvenit loc de cinste; se dădu lîngă firul de apă şi ţinu palmele potrivite în chip de căuş. Întăi voi să beie, dar văzu că are prea puţin. Încercă să se stropească şi să se răcorească: avea prea puţin. Cele paisprezece şipote de sub dealul lui Coman îi

năluciseră în amintire numai ca o pedeapsă. Stropindu-şi obrazul aprins, înghiţind cît putea din căuşul palmelor, iarăşi stropindu-se şi iar înghiţind, se opri însfîrşit, suflînd cu zgomot şi privind fioros în juru-i. Copiii se împrăştiau în fugă, ca să ducă acasă veste despre acel ceva nemaivăzut care s-a arătat la cişmea.

Bîrlădeanu îşi şterse cu mînicile giubelei fruntea, obrazul şi barba. Ridicînd din colb comanacul, îl aşeză pe plete fără a-l mai scutura, şi porni iar prin umbră. Se lăsă la vale pe lîngă slăvita moscheie Nuri-Osmanié, năzuind spre cel mai scurt drum către casa franţuzească, dincolo de Cornul-de-Aur. În curînd începu să caute din nou, cu ochii, o cişmea. De mers mergea înainte, barba însă îi era sucită în laturi. La o răspîntie de ulicioară dădu peste o muiere; o păli cu pieptul, o prăvăli la pămînt, şi, cînd întoarse ochii, o găsi zbătîndu-se sub dînsul şi ţipînd cu desnădejde.

Bîrlădeanu sări într-o parte, ca muşcat de ceva. Muierea îl binecuvînta într-o limbă pe care de mult n-o auzise.

— Bată-te Dumnezeu să te bată şi te-ar lua dracu, şi n-ai mai ajunge...

Bîrlădeanu se bucură de acest blăstăm; iar femeia se opri deodată, punîndu-şi palma la gură. Băgase de samă că are de-a face cu o cuvioasă faţă bisericească.

Uitîndu-se unul la altul, Bîrlădeanu căscă ochii şi se încovoie mai aproape, ca să vadă mai bine; iar muierea se înălţă în sus, ca şi cum monahul o trăgea către dînsul.

— Dumnezeu să mă trăsnească! ţipă ea, rotin-

du-şi brusc ochii în jur ; să mă trăsnească, dacă aist călugăr bărbos nu-i Vîlcu !

— El este, mormăi Vîlcu ; nu ţipa şi scoală-te din colb. Să ştii că eu îs mut.

— Cum eşti mut ? Doamne fereşte şi apără, să nu fii cumva sărit din minte.

— Nu, dadacă Măgdălină ; altfel sînt întreg. Bine-ai face să muţeşti şi dumneata, ori macar să-ţi îndulceşti glasul. Oricît de mare ar fi Ţarigradul, mai bine este să vorbim ca şi cum ar fi cît o camară. Unde te duceai aşa de aprig ?

— Mă duceam să vă caut la casa franţujilor.

— Acolo mă duceam şi eu. Dacă vrei să ne găseşti, nu ne căuta acolo, ci în altă parte, de unde vin eu.

— De găsit vă găseam orişiunde, chiar sub pămînt, rîse dadaca. Te duceai să-l cauţi pe franţuz, să-l duci stăpînului tău ?

— De unde ştii ?

— Asta-i treaba mea, şi taina mea, Vîlcule. Dar de-aici pînă la acea mănăstire departe-i ?

Bîrlădeanu privi pe ţigancă pieziş şi clătină din cap.

— Mă duceam într-adevăr să i-l aduc pe popă lui beizade. Iar pînă la Balîklî este destulă cale. Uitîndu-te la mine şi văzîndu-mă asudat şi însetat, ai putut cunoaşte că vin de departe. Dar de unde ai ştiut că vin de la o mănăstire ?

— Asta-i altă taină. Poate pentru că eşti îmbrăcat în acest strai, pe care dumneata, se vede, ai uitat că-l porţi.

Vîlcu oftă şi-şi şterse iar sudoarea, cu mînica. Dadaca păru a-şi aduce aminte :

— La Balîklî, la marginea cetăţii, ştiu eu drumul, căci l-am mai făcut şi altă dată, cu carul cu boi.

— Măi, aici tot trebuie să fie un drac la mijloc! Acuma știi și numele mănăstirii?

— Sărace Vîlcule! îl căină Măgdălina; căldura de la Țarigrad nu-ți priește. Spune repede ce face beizade.

— Ce să facă? Stă ascuns și oftează. A căzut la suferință și la slăbăciune.

— Nu-i nimica. Acestea trec. Cum te-ntorci la dînsul, îi spui că domnița Catrina e aici, cu părintele său, la Bogdan-serai. Așteaptă cu mare dor să-l întîlnească. Spune-i asta și se face sănătos. Să ne aștepte mîni, cel mai tîrziu poimîni. Are să poftească domnița să se plimbe pînă-ntr-acel loc, la izvorul aghesmei, și are s-o vadă. Să fie însă cu băgare de samă.

— N-ai grijă, nu-l știe nimeni. Stă acolo ca-n mormînt. Eu am canon mutenia, el singurătatea. Numai popa franțuz vine și-l vede. Ca să-ți mai spun altele, dadacă, nu-i nevoie. Aș vrea să am acu picioare de iepure. M-arăt numai să mă vadă popa și știe el ce este. Și mă-ntorc înapoi cît oi putea mai degrabă, nu atîta ca să dau lui beizade veste, cît ca să lepăd toate de pe mine și să mă-ntind la pămînt subt un copac, cu fața în sus și cu brațele în laturi, c-un ulcior de apă rece la îndămînă.

Vîlcu rămase gînditor, cu ochii ațintiți într-o desfătare lăuntrică, întocmai ca un drept următor al legii proorocului. Își scuturâ barba.

— Nu poți să știi, dadacă Măgdălină, zise el, la ce lucru mă gîndesc eu acuma.

— Te-i fi gîndind cum de ne-am întîlnit noi dintrodată într-un tîrg așa de mare ca Țarigradul. Pesemne că unde mergeam către același loc.

— Hm! așa este; însă mie nu mi-a venit în minte asemenea întrebare. Eu mă gîndesc la alta. Anume, ce-oi fi căutînd eu aicea în țara asta de lege străină? Acuma de dumneata nu zic. Ai venit cu șal și nu pare a-ți fi cald; cu cercei, inele și salbă împodobită: poate să găsești vreun turc să te ieie a patra nevastă. Dar ce caut eu — nu pricep. Poate ca să răscumpăr niște pacate trecute.

— Ce spui de turc, îmi place, Vîlcule; dar nu se poate. Urmăm amîndoi nacazul și bucuria stăpînilor noștri.

— Așa este, oftă Bîrlădeanu, întrebuințînd cu putere mînica.

Spre sară, cînd domnul abate Paul de Marenne intră în pacea de la Balîklî, găsi pe beizade Alecu proaspăt spălat și pieptănat cu îngrijire, cu anteriul călugăresc desfăcut la piept. Ochii se desprinseseră din visul lor mohorît. Pe fereastra deschisă intra aer proaspăt, cu mirezme de flori. Cum închise ușa după intrarea lui de Marenne și puse zăvorul, beizade cuprinse de după umeri pe prietinul său și-l îmbrățișă strîns.

Abatele se desfăcu încet și trecu la un divan. Ruset îl urmă și-i împinse alături o măsuță pe care stătea un ulcior între două cupe de argint. Se așeză și el în apropiere, jos, pe covor, ridicînd priviri în care domnul de Marenne îi ceti cu ușurință sufletul.

— Am înțeles, îi zîmbi el. Ți s-a isprăvit ciclul de zile nefaste.

— Intr-adevăr. Acum încep cele fericite.

— Și după asta, — nu-i așa? — urmează sfîrșitul lumii.

Ruset umplu cupele. Abia atunci îi ajunse la înțelegere observația prietinului său.

— Ce vrei să spui, domnule de Marenne?

— Vreau să spun că prudența este fiica înțelepciunii.

Beizade rîse c-un fel de întărîtare:

— Numai atît?

— Vreau să-ți chem încă o dată luarea-aminte spre cele ce ți-am mai spus, prietine, că nu văd deloc un desnodămînt acestei povești.

— Nici eu.

— Poate să fie o nuntă; nu vei fi însă domnia ta mirele. Nici nu poți răpi pe mireasă, fără a o pierde și fără a te pierde. Nici nu poți coborî pe-o fiică de prinț, făcîndu-i această siluire. Mi-ai spus singur că, la un asemenea act, ea nu s-ar învoi niciodată, fie din mîndrie, fie că nu te iubește îndestul. Nu-ți rămîne decît să te întorci și să privești ca un bărbat realitatea. Ce vrei să faci?

— Iubite prietine, răspunse vesel beizade, nu vreau să fac nimic. Vreau să beau cu domnia ta un pahar, și chiar mai multe, din acest vin destul de bun. Pe urmă las să curgă orele pînă la împlinirea destinului. După ce am răbdat ș-am suferit atît, acuma domnia ta pretinzi să n-o mai văd?

— Nu pretind asta. S-o vezi, și, dacă este cu putință, de mai multe ori. Între ceasurile de febră să lași însă și judecății loc. Situația pe care ți-au creat-o dușmanii domniei tale e destul de grea. Am izbutit, după cît știi, să îndepărtez sabia, care, în această țară, își face slujba foarte cu ușurință.

— Aici se întrebuințează și juvățul, domnule de Marenne.

— Veselia domniei tale mă mîhnește. Vrei să tac?

— Nu, prietine, protestă beizade atingînd mîna

domnului abate; dimpotrivă; te rog, vorbește; te ascult.

— N-am multe de spus, urmă de Marenne. Vreau întâi să știu dacă ții să încerci una din cele două metode.

— A, nu. Țin la viață.

— Atunci încep să răsuflu.

— Țin la viață, la vin și la dragostea mea.

— Ar fi bine dacă ai da preferință hotărîtă celor dintâi două. Căci dragostea domniei tale, dacă nu-i pui un hotar și supraveghere, poate spori dușmăniile și întărîta pe stăpînii de aici, care, deocamdată, par că dormitează și se prefac că uită. Crezi domnia ta că Duca vine neînarmat? Și cum spuneai singur, oare numai o căruță, dintre cele care îl urmează, e plină cu saci de bani din vistieria lui?

— Despre asta nu poate fi îndoială. Căci nu-i destul să aștepte pe strălucirea sa cînd iese la geamie, călare, ca să-i sărute scara slăvitului picior; nici nu-i destul să cadă și să sărute poala strălucirii sale, cînd intră cu fricâ la el. E nevoie să verse bani mulți; numai cu aceasta se dobîndește totul.

— Atunci?

— Atunci, ai dreptate. Îmi apăr viața ca și pînă acum, cu prudență și dibăcie, căci îmi apăr în același timp fericirea.

— Iarăși te întorci în cercul domniei tale, prințule, ca un cal orb.

— Ai putea zice ca un catîr, domnule de Marenne, căci ca el sînt îndărătnic și, pe lîngă asta, nerecunoscător.

— Nu îndrăznesc, prințule, a merge așa de departe; vreau numai să te încredințezi că acestei fericiri îi urmează un sfîrșit.

Beizade turnă iar vin şi închină.

— Nu ne putem gîndi la moarte în toate zilele vieţii, suspină el ; ni-s de ajuns cele din urmă clipe.

După ce deşertă cupa, rămase privind într-o parte, pe fereastra deschisă, grădina, care punea o horbotă neagră pe albăstrimea serii. Venea dintr-acolo o răcoare uşoară cu miros de levănţică. Din biserica nevăzută răzbăteau cîntări, înăbuşite de ziduri.

După ce stătu un lung răstimp neclintit, Ruset se întoarse din depărtarea unde rătăcise. Căută mîna abatelui şi-o strînse prea tare, ca şi cum n-ar fi fost a unui prietin.

— Cîteodată o urăsc, şopti el, cu rînjetu-i rău ; şi sînt convins că se joacă cu mine.

Dar îndată se întoarse asupra acestei păreri, încredinţînd pe domnul abate că nu-i nimic adevărat. Domnul de Marenne zîmbi cu bunătate, îl bătu pe umăr şi-i mîngîie tîmpla înfierbîntată. Apoi îl lăsă singur.

Ruset răsuflă, parc-ar fi scăpat de o povară. Se întoarse de la uşă către fereastră şi se rezemă de prichici, privind noaptea plină de stele. Curînd văzu, pe o mare calmă, fantomele din fiecare noapte ale iubirii lui. Pluti spre Büiuk-Derè, apoi spre Anadol, strîngînd la piept şi scufundînd în sine pe fiica Ducăi-Vodă. Şi rămase îndelung rătăcind, fără vîslaşi şi fără cîrmaci, c-o făclie albastră la proră. Era singur cu Catrina Duca, potolindu-şi patima ca pe-o sete în pustie, cînd ajungi la o oază. Ea nu mai era în stare să i se împotrivească şi-i zîmbea, lăsîndu-se biruită. Astfel, cu mirare, într-un tîrziu, băgă de samă că se apropie către livezi înflorite, la şipotele dulci ale Asiei.

XXX

Despre dobînzile întîrziate ale lui Beizade Alecu Ruset.

O aşteptă a doua zi pe domniţa Catrina cu oarecare nelinişte, însă cu încredinţarea că va veni. Nu se atinse de mîncarea pe care i-o adusese Bîrlădeanu şi stătu toată vremea la fereastră, după perdea, pîndind mişcarea ogrăzii, în preajma bisericii şi a izvorului de aghiasmă.

Catrina nu veni. Nu se arătă nici dadaca. Ruset se trînti în culcuşul său, aruncînd o privire de mînie lui Bîrlădeanu; dar pădurarul îi aminti că ţiganca n-a rostit vorbă hotărîtă, întrucît stăpîna ei n-avea putinţă să iasă în ziua şi-n ceasul cînd ar fi dorit.

— Dacă n-a venit azi, vine mîni, mormăi el, aprinzînd lampa grecească şi potrivindu-i mucul în clonţ. Slavă Domnului, nu-i în noaptea asta sfîrşitul lumii!

Aşa era. Bîrlădeanu avea dreptate. Ruset se întoarse cu faţa în jos şi se cufundă cu capu-n pernă, ca s-o întîlnească măcar în sine pe cea dorită. Era însă o înşelare care-l istovea. Ş-a doua zi fu iarăşi în picioare, c-o nădejde nouă pentru fiinţa cea aeve, cu trup de sînge în care bătea inima ca o hulubiţă spăriată.

Domniţa Catrina nu veni însă nici în ziua cealaltă.

Ce poate să fie? Dacă ar fi bolnavă, ar fi dat un semn prin dadacă. Nădăjduia să-i vie măcar o veste, ca să se încredinţeze că n-a căzut în viaţa ei o întîmplare năprasnică.

Nu veni nici dadaca Măgdălina; şi Ruset se cufundă mai tare în negură. Bîrlădeanu îi observă ochii cu sclipiri duşmănoase spre el şi-l socoti, în

sinea lui, pornit spre scădere, ca un cal care începe să-şi mînînce din preţ. O vrăjmăşie acră sporea în stăpîn din ceas în ceas în vorbe, în mişcări. In ziua a treia, pădurarul înlătură jungherul de sub perini; apoi stropi culcuşul cu apă din izvorul Pighiei. In rugăciunile lui de dimineaţă, îşi pipăi capul şi dorea fierbinte să-l găsească în acelaşi loc sara, căci cunoştea şi din alte împrejurări trecute mîniile beizadelei. Dar nu-i fu greu să vadă că, din zi în zi, şi puterea aceasta de mînie slăbise. Se topise în el de fierbinţeala patimei.

Intr-o dimineaţă, intrînd în odaie, găsi pe Ruset zbîrlit, cu straiele învălmăşite pe el, cu obrazul unsuros şi aburit de truda nesomnului. Il privea de departe; îl întrebă cu glas răguşit:

— A venit cineva?

— N-a venit, măria ta.

— Ai aflat vreo veste?

— N-am aflat.

— Atunci cum îndrăzneşti să te înfăţişezi înaintea mea?

— Ce pot face eu, măria ta, şi cu ce-s vinovat?

— Eşti vinovat că nu te-ai dus pînă acuma la Bogdan-serai, să vezi, să-ntrebi oameni şi să-mi aduci ştire.

Pădurarul privi spre stăpînul său c-o nedumerire în care se ascundea dispreţ.

— Cum mă pot duce acolo fără poruncă? Şi chiar dacă ai porunci măria ta, mă duc degeaba, căci eu îs mut. Ca să pot avea glas, ar trebui să grăiesc greceşte. Altfel, cum oi începe moldoveneşte, pun cei de acolo mîna pe mine şi mă bagă-n butuc.

— De ce nu știi grecește? rînji Ruset. De ce nu s-a întîmplat să fie tatu-tău grec? Acuma mi-ai fi de folos.

— Măria ta, răspunse jignit pădurarul, că n-am avut părinte de soi, nu-i vina mea, ci a cîmpului cu flori.

— Ești un prost, Bîrlădene. Am să mă duc eu.

— Așa sîntem noi cei credincioși, măria ta. În prostia mea, socot că nici măria ta nu te poți clinti de-aici fără primejdie de moarte.

Beizade pufni și bătu din picior. Vîlcu ieși la cuibarul lui subt umbră de copac și acolo, cugetînd îndelung și sfătuindu-se cu sine însuși, hotărî să înfrunte iar căldura nemilostivă și setea, pînă la casa franțuzească.

Domnul de Marenne nu răspunse chiar în ziua aceea la chemare. Avea treburi și fu nevoit să amîie, pînă ce sosi în una din zile, ca de obicei, în amurg.

Nu se aștepta să găsească o situație așa de gravă. Cu toată împotrivirea împrejurărilor, asupra cărora domnia sa știa ceva, nădăjduia în puterile de rezistență ale lui Ruset. Lungile și chinuitoarele așteptări nu atacaseră numai trupul. Părea că i se descompune și sufletul.

Întorcînd de pe divanul lui numai capul către domnul de Marenne, Alecu Ruset zise, fără să se clintească și zîmbind neprietinos:

— Domnule abate, vii să vezi pe cel mai ticălos om din lume?

— Vin să văd un bărbat, sărmane prietine, și găsesc ceva mai puțin decît o femeie.

— Spune tot ce vrei, iubite domnule de Marenne, și categorisește-mă cum poftești; mi-i indiferent. Ieri mai nădăjduiam să vie; astăzi însă am așteptat-o

fără nici o nădejde. Probabil că a suferit o catastrofă. S-a îmbolnăvit brusc. Ori a plecat pe neașteptate din Stambul, cu tot cu dadacă. Ori poate bătrînul o bănuiește din nou, și supunînd pe țigancă la chinuri, a făcut-o să mărturisească. Mai curînd, însă, îmi vine să cred un lucru mai grozav : că domnița mea Catrina, pentru care am îngenunchiat, ș-am suferit ș-am umblat drumuri lungi, s-a întors către altul. M-a făcut să cred în iubire. Am fost un prost ; căci am avut-o în aceste brațe...

Acele brațe beizade le lepădă trudite în lungul trupului.

Domnul abate îl privea atent :

— Se poate să fie și asta... zise el, domol.

— Nu se poate ! tresări Ruset. Trebuie să fie altceva. Incearcă și găsește măcar domnia ta, care ai mintea limpede, o deslegare problemei.

— Vom cerceta la Bogdan-serai chiar în astă-sară, răspunse domnul abate. Pentru a aștepta rezultatul, îți cer să mai găsești în domnia ta puțină tărie și puțină răbdare.

— Voi găsi, domnule abate. De altminteri nici nu pot face altfel. Vreau să știu adevărul.

Birlădeanu bătu la ușă cu pumnul, cum îi era obiceiul. Ruset se sculă cu mișcări lenețe și-i deschise.

— Ce este ? Iar îmi aduci mîncare ? Tu nu înțelegi că-mi aduci otravă ?

— Aduc o veste neagră, mormăi Vîlcu, privind într-o parte, ca și cum i-ar fi fost silă să-și ridice ochii la stăpînul său. A venit dadaca.

— Cum ? Ad-o aici, numaidecît ! tresări Ruset, îndreptîndu-se și mișcîndu-se deodată cu vioiciune.

Domnul de Marenne îl observa. Avu lămurirea acestei tresăriri îndată ce văzu pe țigancă intrînd.

Dar îndată înțelese și ce va urma, cînd văzu ochii de îngropăciune ai femeii.

— Ce s-a întîmplat ? izbucni Ruset repezindu-se și cuprinzînd-o cu amîndouă mîinile de umeri și zguduind-o ; e bolnavă ? ori a murit ?

— Of ! Doamne Dumnezeule ! se tîngui dadaca ; văd că-mi sosește mie ceasul din urmă ; domnița noastră mai are a se chinui, — săracuța ! N-a murit, nu te teme ; nu-i nici bolnavă.

— Atunci ce este ?

— Vai de noi, beizade. Vai de noi, femeile, care sîntem pedepsite în toată viața să nu facem după inima noastră !

— Ai să spui ori n-ai să spui ?

— Am să spun, vai de pacatele mele ; căci de asta am venit. In ce chip am scăpat și cum am venit, numai eu știu. Iaca ce este. Indată ce a ajuns aici măria sa Vodă și s-a așezat la Bogdan-serai, a chemat la sfat pe feciorul măriei sale, Constantin. După ce s-a sfătuit cu Constantin-Vodă, măria sa Duca-Vodă s-a sculat și s-a dus calare la Impărăție, ca să se sfătuiască și cu Mustafa vizir. Cum s-a întors, a spus că toate sînt bune și merg după voia măriei sale, numai pîra care a vîrît-o la Impărăție Ștefan beizade nu poate s-o înlăture. Că Impărăția cere să se binecuvinteze numaidecît iarăși inelele lui Ștefan beizade ș-a domniței, și pe urmă să se facă nuntă. Dacă nu se face după porunca Impărăției, apoi și celelalte treburi ale măriei sale Duca-Vodă cad jos și rămîn rele. Ba poate să cadă și domnia măriei sale. Și avînd păginii și alte obiceiuri proaste, poate să cadă și capul măriei sale. Atuncea a îndrăznit să se scoale domnița Catrina, punîndu-se împotriva lui beizade Ștefan. A rostit asemenea vorbe îndrăznețe, cît măria sa Duca-Vodă s-a

făcut ca pămîntul la obraz de mînie ş-a ridicat mîna s-o lovească. N-a lovit-o decît o dată ş-a prins a boncălui de se sculase toată casa, şezînd toate slugile pe la uşi, cu urechile ciulite. Domniţa nu se îndupleca nici la ameninţările, nici la rugăminţile măriei sale şi sta mută ca o piatră. S-a sculat Vodă iar ş-a bătut din picior, poruncind închisoare fetei, la mănăstirea de maici a sfintei Marii, în mahalaua grecească. De-atuncea, beizade, domniţa Catrina stă în chilie, sub zăvor, cu străşnică poruncă să nu intre nimeni la dumneaei, nici să vadă macar pe fereastră pe cineva. Numai maica stareţă intră la dînsa o dată pe zi. O mîngîie şi-i spune vorbe de împăcare. Şi mă mai strecor şi eu lîngă uşă, zgrepţen, pun urechea, ascult şi răspund, dar nici eu n-am voie să ies pe poarta mănăstirii. Ne-am gîndit ce să facem, ca să putem da o ştire. A rugat domniţa astăzi după-amiază pe maică să mă trimeată cu veste la Duca-Vodă, precum că ea se îndupleacă şi se supune la porunca părintească, numai să i se sfîrşească acel chin al singurătăţii. Cum am ieşit, am dus această bucurie lui Vodă. Pe urmă, m-am abătut degrabă aicea. După aceea mă întorc înapoi la mănăstire. Stăi, beizade, nu te uita aşa la mine, parcă ai vrea să mă lovești. Cînd s-a duce Duca-Vodă ca să ierte pe copila lui, are să afle că dumneaei s-a răzgîndit; iar se îndărătniceşte şi iar nu mai vrea.

Dadaca vorbise cu mare grăbire, sunîndu-şi brăţările de la mîni şi învăluindu-şi fustele. Acuma gîlîia şi se uita cu ochii holbaţi la popa franţuz, pe care-l bănuia cine este, dar atunci îl vedea pentru întăia oară.

— Ai spus tot, dadacă? întrebă Ruset c-un glas istovit.

— Tot, măria ta.

— Ce dorește domnița ?

— Dorește să știi întîmplarea și să n-o socotești pe dumneaei întru nimic vinovată. Zice că s-așteptă.

— Ce s-aștept ?

— Nu știu. Așa a spus ea, s-așteptă.

— Cît s-aștept ? și ce s-aștept ? Dacă nu se supune, bătrînul e în stare s-o îngroape acolo de vie. Dacă slăbește și, la urmă, se supune, atunci așteptarea mea e cea mai mare zădărnicie și cea mai mare prostie. Du-te, dadacă, și spune-i c-am aflat. Spune-i că m-ai găsit gata să-mi sfîrșesc viața ; dar cum am aflat de întîmplarea ei, am înviat. Mult n-are să treacă și are să afle și ea de la mine veste ; aceea are să fie însă mai bună.

Dadaca îl privi cu frică.

— Ce vrei să faci, beizade ? Nu îndrăzni în țară păgînă să faci vreo nebunie, ca să nu-ți pierzi capul și s-ajungă în chilia domniței numai numele măriei tale.

— N-ai grijă, dadacă, sînt eu destul de cuminte. Știu ce am de făcut.

Dadaca sărută mîna lui beizade, privi furiș pe popa franțuz și se strecură grăbită afară.

După ce se închise ușa, Ruset rămase în picioare, ațintind locul unde stătuse țiganca. Ca și cum abia atunci îi intrase în înțelegere vestea, se cutremură ca de-o otravă înghițită și începu a lămuri abatelui împrejurarea, c-un glas care era mai mult un șuier de disperare. Otrava părea că urmează să-l sfîșie lăuntric, căci, cu ochii înflăcărați și crescuți în orbite, începu a izbi amenințări spre pereții goi, făcînd semne cu pumnii strînși.

— Spune, domnule abate, gîfîi el, cu obrazul strîm-

bat ; spune ce pedeapsă se cuvine acelui tiran burduhos și buzat care, pentru lăcomiile lui, calcă în picioare tinerețea și viața unei copile ? Pentru mine-i totuna. Dacă-i vorba s-o pierd astfel, mă duc să mă pierd și eu. Îl pîndesc undeva, cînd iese ori cînd trece ; mă reped și-l apuc de barba cănită pentru care nu i-i rușine la bătrînețe ; și-l pălesc cu jungherul în gîtlej, pe unde a scos blăstăm și vorbe de ocară, și-i zdrobesc mîna care a lovit-o pe dînsa !

Urmă a se zvîrcoli, vorbind ca-ntr-o nălucire în care și-l închipuia de față pe dușmanul său. Apoi prinse a-și smulge părul și a-și rupe hainele, ceea ce păru domnului de Marenne cu totul lipsit nu numai de demnitate, dar și de înțeles.

— Asta nu mi-am putut închipui și n-am așteptat-o de la domnia ta ! strigă el ridicîndu-se cu hotărîre în fața lui Ruset și pregătindu-se să plece.

Bolnavul îl privi uimit și se retrase doi pași.

— Ce este, domnule abate ? am greșit cu ceva față de domnia ta ?

Abatele nu răspunse și urmă a-l privi. Beizade se lăsă să cadă pe divan cu fața în sus și cu brațele răstignite în laturi. Avu sughițuri de plîns, care-l mușcau pînă în măruntaie. Domnul de Marenne se așeză alături și așteptă să-l vadă întrucîtva domolit. Atunci îi apucă mîna.

— Prințule, zise el blînd, cred că ai isprăvit cu vărsările de sînge care nu-ți pot da înapoi ce-ai pierdut deocamdată.

Ruset oftă.

— Iartă-mă, domnule de Marenne, șopti el. Sînt un biet om care nu mai pot cugeta. E o izbitură care m-a dat jos.

— Văd. Duca își mătură ușor potrivnicii din cale.

— Cum? Nu-i mătură; căci am să mă scol ş-am să-i stau în faţă.

— Iar? Logic este să faci altceva.

Beizade Alecu se sculă şi, rămînînd ghemuit pe divan, îşi puse coatele pe genunchi şi fruntea în palme. Ferindu-şi după aceea degetele, privi lung pe abate. Păru a înţelege, căci îi apăru rînjetul.

— Şi nici asta nu-i cuminte, adăogi abatele Paul.

— Ce? tresări Ruset. S-o fur? Ba da; asta numaidecît!

— Stăruiesc în părerea mea, prinţule; nici asta nu-i cuminte.

— Ştiu. Cuminte este să stau cu braţele încrucişate şi s-aştept să se împlinească ce-i scris.

— De cînd sînt între orientali, pricep mai bine adîncimea acestei discipline; şi, în împrejurarea de faţă, mi-o însuşesc cu desăvîrşire. Mai ales că nu poţi întrebuinţa violenţa acolo unde nu ţi se cere. Lasă să se isprăvească întîi războiul care s-a deschis între tată şi fiică. Dacă fata îl pierde, mai este încă vreme să te amesteci.

— Numai să nu fie prea tîrziu.

— De ce? Crezi că domniţa Catrina are să piară în chilia de la mănăstire? Să-ţi iasă asta din cap. In împrejurarea în care se află ea, şi vrăjmăşia şi iubirea sporesc. Pe lîngă asta, copila lui Duca e o fiinţă care ştie să-şi apere viaţa şi fiinţa, *unguibus et rostro*.

Ruset rămase gînditor, părînd a cumpăni în sine sfatul. Nu cumpănea însă nimic; îl judeca pe abate, cu părerile lui, ca pe un străin care dintrodată i se pune în cale. Totuşi întrebuinţă blîndeţă în întrebare:

— Domnia ta, domnule abate, eşti deci, hotărît, împotriva unei asemenea fapte?

— Hotărît, căci vreau să te foloseşti deplin de bună-

voința pe care ți-am dobîndit-o. O partidă de șah ca aceea pe care am pierdut-o se joacă numai o dată pentru viața unui om. Iartă-mă că-ți amintesc asta; însă e necesar.

Ruset se simți totuși atins și depărtă de la sine și mai mult pe acest prietin, rănuînînd el singur, cu hotărîrea lui ascunsă.

— Bine, vorbi el cu prefăcută voie-bună; mă supun prietiniei și înțelepciunii.

Abatele îl privi ascuțit, la rîndul său bănuitor. Se scula să plece. Beizade Alecu nu-l opri. Avea în el o preocupare bolnavă, cu ochii întorși înlăuntru, la nebunia lui.

Domnul de Marenne vru să afle încă o dată numele mănăstirii de monahii, unde era închisă domnița Catrina. Îl uitase; și rugă pe Ruset să i-l rostească și să i-l lămurească.

— L-am uitat și eu, domnule de Marenne, răspunse beizade.

Pe urmă și-l aduse aminte. Însă viclenia aceasta nu-l mai putea înșela pe abate. Domnul de Marenne plecă încredințat că Alecu Ruset pregătește o lovitură, ca și cum ar coace în el o bubă; și merge spre pieire. Nici nu fusese petrecut pînă la ușă ca-n alte dăți; și, înainte de a scoborî treptele sălii, auzise chemarea către Bîrlădeanu.

«Se grăbește, gîndea abatele. Turcii au dreptate: fatalitatea ne apasă și ne îmbrîncește în prăpastia eternității. De data aceasta însă vreau să propun, acestor vorbe pompoase și catastifului lui Dumnezeu, o mică rectificare.»

In vremea asta Ruset ținea pe Bîrlădeanu în picioare în fața sa, și, înainte de a-i da poruncă, se desfăta din nou povestind slugii nenorocirea și tăvălindu-se în durere ca-n spini.

— Înțelegi tu, Bîrlădene ?

— Înțeleg, măria ta.

— Nu înțelegi nimica, Bîrlădene ; căci, dacă ai înțelege, ai ști că asta-i moarte pentru mine.

Bîrlădeanu clătină din cap, neîncrezător. Mișcarea aceasta întărîtă pe beizade.

— Și tu ești ca popa franțuz ? strigă el. Te socotești mai înțelept decît mine ?

Bîrlădeanu tăcu, socotindu-se mai înțelept.

— N-auzi ce te întreb eu ? Te socotești mai înțelept?

— Nu mă socotesc mai înțelept.

— Atunci nu crezi că-i mare greșală să furăm pe domnița de la mănăstirea sfintei Marii ?

— De ce să fie greșală ? nici o greșală. Am mai făcut noi asemenea lucru. Am furat chiar trup sfînțit de călugărițe. Dumnezeu poate-a iertat, căci a fost cu învoirea cuvioasei. Mi se pare c-o chema Vîrvara.

— Bîrlădene, adă-ți aminte că ești mut, și răspunde la ce te întreb.

— Eu pot să și tac, măria ta, și să împlinesc numai ce-i binevoi să-mi poruncești măria ta. Dacă-i vorba să sărim zidul, să-l sărim. Ajutîndu-ne Dumnezeu, poate nu ne-om lăsa capetele pe aceste meleaguri.

Ruset își încruntă sprînceana și slujitorul tăcu, rămînînd neclintit lîngă ușă. Beizade începu a umbla pe dinaintea lui, cîștigat deodată de o putere nouă, izvorîtă din adîncimea durerii. Această putere avea nevoie s-o cheltuiască pe loc, cu înfrigurare.

Trebuiau să se înarmeze pe dedesubt și să iasă cît mai era vreme, în cele dîntăi ceasuri ale nopții. Ajung la sfînta Maria Mugliotissa, în Fener, și cunosc în astă-sară locul și împrejurimile. Dacă găsesc un han aproape, ori o cămară într-o casă de creștin acolo, pot sta ziua următoare la pîndă ; dacă-i nevoie, stau și-a

doua, ş-a treia zi, pînă ce cunosc rînduiala chiliilor şi iau cumva înţelegere cu Măgdălina. Atunci îşi întocmesc planul, îşi agonisesc scările de care au nevoie şi se tocmesc cu vreun căpitan grec de corabie, ca să-i primească şi să-i ducă să-i lepede undeva, într-un ostrov : la Crit, ori la Chipru.

Ruset era aţiţat şi vedea limpede toate. Vorbea c-o hotărîre nebiruită. Vîlcu îl asculta supus, cu capul plecat, într-o deplină nepăsare. Era încredinţat că, de cînd a pus pe el cuvios strai şi şi-a luat canon muţenia, înţelegerea lui a sporit aşa de mult, încît beizade a rămas cu totul în urmă ; ş-acuma ar fi bun el de boier şi beizade de pădurar.

— Să facem precum spui, măria ta, încuviinţă el, fără a ridica ochii. Bine ar fi să cîntărim la faţa locului ce se poate şi ce nu se poate. Dacă găsim un loc ş-o chilie de pîndă ; dacă putem vedea pe ţiganca domniţei ; dacă găsim scările, dacă găsim grecul şi corabia şi cîte altele vor mai fi fiind : toate cată să le socotim. Şi dacă n-or fi turci pe dinafară şi creştini pe dinlăuntru, ş-om intra ca la noi acasă, ş-om ieşi ca de la noi de-acasă, ş-a vrea domniţa să vie cu noi, va fi bine şi mi-a plăcea şi mie, ca şi măriei tale.

XXXI

Unde Vîlcu Bîrlădeanu crede tot mai mult că-i mai cuminte decît stăpînul său. Dar cel mai cuminte dintre toţi e altul.

Beizade Alecu Ruset îşi rîndui lucrarea lui c-o linişte sub care sta ascunsă aţiţare bolnavă. Puse pe Vîlcu să oblonească fereastra şi să cerce dacă-i bine pus zăvo-

vorul de la uşă. Ceru să-i tragă măsuţa lîngă pat şi să cureţe mucul lămpii. Sub limba de lumină, ajutat de slujitor, desprinse căptuşelile de la straiul de dedesubt, lăindu-le cu jungherul. Scoase şi înşiră pe măsuţă monedele de aur şi cele cîteva pietre care-i mai rămăseseră. Avea de-ajuns pentru toate ; şi pentru plata corăbierului, şi pentru petrecere pe-un an de zile într-o ţară din Apus. Căci din ostrovul Critului, ori de la Chipru, — lămurea el lui Bîrlădeanu, — trebuiau numaidecît să se depărteze. Numai cînd or ajunge la italieni, ori la franţuji, pot să se socotească slobozi de orice grijă.

După această socoteală, îşi cusu comoara la loc cu dibăcie, împrăştiind-o potrivit la subsuori şi la şolduri şi păstrînd în chimirul de piele, la spate, ceea ce-i era trebuitor pentru început. Veni, după asta, rîndul armelor. Vîlcu găsi de cuviinţă să deie sfat pentru cumpărare de pistoale de la un armurier. N-ar strica poate nici două săneţe. Cît despre săbii, apoi fără acelea nu se poate sfîrşi nimic.

— Sarace Vîlcule, îl înfruntă rîzînd Ruset; căldura asta, de care te plîngi tu de la o vreme, ţi-a topit înţelegerea. Tu socoţi că avem să umblăm cu săneaţa în stînga, cu pistolul în dreapta şi cu sabia în dinţi? Dacă-i vorba să ne batem, atuncea să ne ducem la un război. Aicea, cum s-a auzi bufnind pistolul, tăbărăşte asupra noastră o mahala întreagă. Aşa încît, să înlăturăm armele de foc.

— Să le înlăturăm, se învoi Bîrlădeanu. Dacă-i vorba pe-aceea, să înlăturăm şi săbiile.

— Asta nu, Vîlcule, se împotrivi Ruset, judecînd în sine toate. Să chibzuim de ce avem nevoie ca să ne scăpăm viţile la o primejdie. Căci se poate întîmpla să fim simţiţi ; ori să deie peste noi cineva. Fie singuri,

fie cu domnița, trebuie s-avem cu ce ne apăra. Italienii spun că, în asemenea împrejurări, mai bun este jungherul. Eu am fost deprins mai mult cu sabia. Cu jungherul e bine împotriva unuia. Cu săbii bine ascuțite, putem ține piept mai multora.

— Atunci au să ne trebuiască două săbii, se învoi pădurarul.

— Cînd om ieși, atunci, nimic altceva decît două săbii. Le alegi tu mîni, ușoare. Ș-ai să le tragi pe piatră cum știi tu, ca să le faci ca briciul.

Bîrlădeanu avu o nedumerire.

— Măria ta, cum avem să încingem săbii peste straiul nostru călugăresc ? Altfel, de ascuțit le-ascut, și le fac agere, să taie ș-un fir de păr.

— Vîlcule, nu arăta mai puțină minte decît ai. De ce să-ncingem ? N-avem nevoie decît de penele săbiilor, pe care le purtăm învălite în ceva. Trecem cuviincioși, ca niște buni monahi, și nimene nu știe că ducem la subsuoară primejdie.

— Bună socoteală ! se minună pădurarul, sculurîndu-și barba. Cînd ajungem la corabie, numai le lepădăm în mare și gata !

— Pînă la corabie avem drum greu, oftă Ruset. Deci cumperi două săbii. Cumperi, de la alt negustor, frînghioară, ca să întocmim scări, și le înțepenim cîngi într-un capăt, ca să se cațăre de zid cînd le-om zvîrli. Acuma ne rămîne să găsim gazdă, să pîndim pe dadacă și să socotim cu ochii, în vremea zilei, locul pe unde trecem și unde avem s-ajungem. Eu n-am nici o îndoială în privința izbînzii.

— Măria ta, dar dacă cumva domnița Catrina pune împotrivire ?

— Ai mai făcut o dată întrebarea asta Vîlcule, și m-am mai gîndit la ea. Socot că n-are să se împotri-

veacă. Am uitat să socotesc, între cumpărături, o basma de matasă.

— Aşa este, asta-i bună, încuviinţă pădurarul; s-o însemnăm la răbuş şi pe asta.

Îmbrăcîndu-se şi încingîndu-se, Ruset se uită în juru-i fără părere de rău. Puse pe Bîrlădeanu să rînduiască patul şi să aşeze lucrurile la locurile lor: măsuţa subt icoane, scaunul lîngă fereastră, ş-un tom din *Vieţile Sfinţilor* în raft. Aprinseră candela şi pe măsuţă, lîngă lampă, beizade potrivi un galbăn peste o foiţă de hîrtie cu însemnare de pomelnic, în limba elinească:

Pomeneşte, Doamne,
pe Profira
şi pe Antonie
şi pe Alexandru,
robii tăi.

După aceea, stinseră lampa şi ieşiră, închizînd cu grijă şi vîrînd cheia pe subt uşă înapoi în chilie.

Trecură pe la fratele portar, care-i cunoscu şi li se ploconi. Beizade îi lăsă şi lui un bau de aramă, pe prichiciul ferestrei. Cu fratele Bîrlădeanu alături şi puţintel în urmă, beizade înaintă pe sub rîndurile de chiparoşi şi platani către ziduri. Îşi făcură loc printre neguţători cărăuşi pe la Silivri-Capù şi curînd se amestecară în mişcarea de sară a Cetăţii. Ici-colo tremurau lumini pe la case şi dugheni. Uliţile curgeau întortochiate ca nişte gîrle de întuneric. Unii trecători începeau a umbla în tovărăşie, cu fînare ori facle. Pe-alocuri, la un ceas mai tîrziu, era primejdie ca într-o pădure dinspre partea hoţilor, ori ca într-o strîmtoare a mării din partea corsarilor.

Beizade îi lămuri acestea lui Bîrlădeanu, gîndindu-se la o corabie necunoscută şi la un căpitan cu bună inimă. Pădurarul însă nu se temea de nimica.

Așa ajunseră în mahalaua romeilor, care se chiamă Fener. De-acolo, pe povîrnișul pietros, fugeau ulicioare spre țărmul Cornului-de-Aur. Nu departe de biserica umilită a patriarhiei se adăpostea, după ziduri tăcute și încununate de iederi, singura mănăstioară îngăduită de necredincioși în cuprinsul Stambulului. Ruset cunoștea bine locurile și găsi cu ușurință hanul de care avea nevoie. Ceru de mîncare pentru sine și pentru tovarășul său și dădu dovadă de o mare agerime de minte, poftind și-o oală de vin de la stăpînul locului și rugîndu-l și pe el să guste, în sănătatea a doi frați ai săi creștini. Unul din acești frați are canon mulțenia și tace. Celuilalt însă îi plac prea mult sfaturile cu soții, mai ales cu negustorii cinstiți, și le spune tot ce poftesc să afle: de unde vin, unde se duc, ce treabă au în Cetate. Vin de la Sfîntul Munte și se duc la locurile sfinte, la Ierusalim. Pe unde au trecut, s-au bucurat de frățească primire. Și stau și-aici în Stambul cîteva zile, ca să se închine la sfîntul patriarh. Astfel, numărînd toate cele care sînt de văzut, cinstitul negustor îi pune în vedere vorbareților că se înalță nu departe de-acolo și-o mănăstioară a sfintei Marii către care să nu cumva să se facă vinovați de uitare. Foarte frumoasă mănăstire, în care s-au întîmplat și minuni. Chipul Maicei lui Dumnezeu, care se găsește în biserica acestei sfinte mănăstiri, are o cunună cu totul de aur și-o salbă de la împărăteasa Teodora. Nu este călător care să nu cerșească intrare și să nu se închine acelei icoane bogate. Este și-o istorisire despre Maria, fiica lui Mihail Basileus Paleologul, care a zidit lăcașul. Trebuie numaidecît s-asculte și istorisirea.

Nici cei doi umiliți drumeți nu se vor lipsi de asemenea binecuvîntată bucurie, recunoaște călugărul vorbareț, închinînd iar oala către cinstitul negustor.

«Vinul acesta s-arată bun, cugeta Bîrlădeanu; socot că e neprefăcut, deoarece negustorul suge dintr-însul cu hărnicie.»

Pe urmă înțelese că asemenea meșteșug e cel mai bun pe care-l poate găsi beizade, ca să afle tot ce poftește nu numai despre sfînta mănăstire a Mugliotissei, dar despre toate cîte au fost pe lumea asta.

Intr-adevăr, kir Teodor hangiul n-a lipsit să le spuie în amănunt istoria cu Maria Paleologhina, cea care a stat împărătească la Mongolia, fiind întâi soața hanului și după aceea a feciorului hanului, și a venit cu întristare să-și sfîrșească amurgul vieții în acest lăcaș. Le-a spus și altele, ba despre ticăloșiile păginilor, ba despre minunile sfintelor icoane ș-a sfintelor moaște. Oricît îl cerca însă Ruset să-l facă a arăta anume întîmplări proaspete care s-au petrecut de curînd la mănăstirea Mugliotissei, kir Teodor nu răspundea dorinții lui și avea mare plăcere să-i înșire numai lucruri din alte veacuri.

De băut, bea bine; știa să facă și socoteli și să le însemne cu cărbune pe dosul ușii. Cînd îl văzu că bolborosește, beizade îl privi cu dezgust și-l lăsă în sama Bîrlădeanului, iar el se duse la hodină, ca să-și clocească nădejdea.

Cu aceeași neștirbită rînduială, beizade și-a urmat a doua zi pregătirile.

Stăpînind sub degetul cel mare un galbăn de aur în palma mîinii stîngi, Vilcu ieși să caute săbii și fringhioare de matasă. După ce umblă cu nepăsare pe sub bolți în Büiuk Cearșî, se opri și cumpără întâi pînza de sac, după aceea se întoarse în alte părți, unde ochise săbiile. Făcea semne cu mînile și cu degetele și se holba cu ochii, pînă ce ajungea să se facă înțeles și să dobîndească marfa ce poftea și cusurul ce i se cuve-

nea. Astfel se întoarse pe furiș, cu săbiile învălite întâi în frînghioară ș-apoi în sac, și le puse pe divan subt ochii lui beizade, descoperindu-le.

Ruset le trase pe rînd, le cumpăni, le găsi bune. Își alese frînghioara și începu să înșghebe scările; pe cînd slujitorul se cinchea într-un colț al chiliei, cu ulciorul de apă și cu piatra, ca să deie ascuțișul trebuitor fierului.

Asta a fost în ziua întâia. Sara, au ieșit ș-au dat tîrcoale mănăstirii. În unele locuri zidul era astupat de case și dugheni; în alte părți pietrăria, cu tencuiala învechită și căzută, se păstra slobodă, sub cununile de iederă. Era într-un loc un colț, la o toloacă goală, unde, ziua, se jucau copiii în arșice. Acolo pămîntul se înălța puțin, subt umbră de arbori; și de partea cealaltă nu se zăreau acoperișuri de chilii. Era cel mai potrivit punct de trecere.

Toate acestea le socotea cu liniștea lui înșelătoare stăpînul; și Vîlcu le încuviință, cu fruntea plecată. Se întoarseră la han, unul cu inima umflată de îndîrjire, celălalt punîndu-și cu întristare credința numai în unul Dumnezeu. Pe dadacă n-o zăriseră. Nu numai pe dadacă n-o zăriseră, dar nici pe altcineva intrînd ori ieșind pe poarta pardosită cu fier a acelei cetăți moarte. Sunase numai simandra după ziduri, către amurg, stîns, ca într-o pustie depărtare.

După ce ospătară puțină friptură de batal și băură vin dulce, beizade porunci lui Vîlcu să zăvorască ușa și înșiră pe divanuri scara, încercîndu-i nodurile. Trase din ascunzătoare săbiile și, ținîndu-le pe rînd cu stînga de mîner, cu ascuțișul în sus, le pipăi cu degetul cel mare al mîinii drepte.

— Acuma, sîntem gata, Bîrlădene, încuviință Ruset, rîzînd. Uită-te la mine, urmă el punîndu-și barba în

piept și înflăcărîndu-și privirile, uită-te la mine și dă-ți samă dacă am judecat bine și am liniștea care trebuiește. Ai putut vedea singur că locul pustiu de pe medean ne îngăduie să trecem vadul, pe țărmul cel dorit.

— Încă n-am văzut pe dadacă, se împotrivi, moale, Bîrlădeanu.

— Ai s-o vezi mîni. Ai să baţi la poartă, rugîndu-te de intrare, ca un monah străin, fără cuvînt, numai punînd mînile pe piept și închinîndu-te. Au să-ți deie drumul ș-ai să te duci s-aprinzi făclii la icoana Panaghiei. Atuncea ai să bagi de samă ce este înlăuntru. Ieșind, ai să te uiți către toate ferestrele chiliilor, și nu se poate să nu te vadă și să nu te cunoască țiganca domniței.

— Așa întocmai am să fac, stăpîne... oftă Vîlcu.

— M-aș duce eu să bat la poartă, porni iar glas beizade, cu același pojar în priviri ; însă eu abia îndrăznesc să ies de-aici, de la han, sara. Căci eu am petrecut cîțiva ani, în copilăria și în tinerețea mea, în aceste părți. Și sînt mulți creștini de-ai noștri care își aduc aminte de chipul meu. Să știi, Bîrlădene, și alta. Că și părintele meu Antonie-Vodă e trăitor în aceste părți și-și sfîrșește zilele întru năcazuri. Acuma ai să înțelegi tu ce venin am eu în mine, dacă-l părăsesc pe părintele meu și mă întorc de către el spre acea domniță. Pînă ce n-o dobîndesc, nu poate să aibă hodină trupul meu.

— S-ar putea să fie vinovată, stăpîne, și țiganca aceea cu salbă, amestecînd poate farmece ale ei. Ar fi bine s-o pălesc pe dînsa întăi cu sabia.

Beizade crezu de cuviință să rîdă și urmă să umble prin chilie fără astîmpăr, ca o fiară în cușcă. Rîsul acela strîmb și slăbit îl înfricoșă pe Bîrlădeanu și-l

făcu să nu mai ridice privirile. Își pregăti culcușul în colț, lîngă ușă, și se cufundă în tăcerea-i întristată.

In cealaltă zi, după amiază, Ruset îl împinse afară din odaie ; și el se duse, cu capul plecat, pînă la poarta sfintei mănăstiri. Săltă ciocanul de lîngă zăbrea și-l lăsă să cadă ; dar nimeni nu-i răspunse. Stărui ș-a doua, ș-a treia oară, fără altă izbîndă. Dădu ocol zidului și veni la han c-o mutră nedumerită. Beizade îi deschise, îl trase de guler după el și-l puse într-un colț subt întrebări ca subt amenințarea unui cuțit. Vilcu strînse din umeri, neînțelegînd nimic.

Atunci se întîmplă să bată la ușă, nepoftit, kir Teodor și să îndemne la un ulcioraș de vin proaspăt pe frații săi întru Hristos. Beizade mai curînd l-ar fi izbit îndărăt, c-un pumn în falcă, ne mai așteptînd nimic de la dînsul. Dar se nevoi să-l urmeze plictisit și să beie vin prost.

— Am uitat să vă spun o întîmplare rară... zise kir Teodor, rîzînd. Ați fost astăzi la mănăstire ?

— A fost acest frate al meu, răspunse beizade, ș-a bătut la poartă, dar cei dinlăuntru s-au dovedit muți, ca și dînsul.

— Aha ! apoi asta-i din pricina întîmplării pe care nu v-am spus-o.

Beizade tresări, dar obrazul îi rămase cu totul nepăsător.

— A întîmplării pe care nu v-am spus-o, întări kir Teodor. De cîteva zile sfînta mănăstire a fost oprită cu carte pecetluită de la înalt prea sfințitul nostru patriarh. Dacă vreți să știți de ce...

Beizade nu voia numaidecît să știe de ce.

— Dacă vreți să știți de ce, pot să vă spun că această poruncă a adus-o un slujitor de la sfinția sa

îndată după ce a fost închisă aici copila lui Duca-Vodă, Domnul de la Moldova.

Ruset se miră întrucîtva de întîmplare.

— A fost închisă în sfînta mănăstire o domniță de la Moldova? Din ce pricină a fost închisă această domniță de la Moldova?

— Povestea e o trufanda care mi s-a adus, răspunse hangiul, ș-o vînd așa cum am cumpărat-o. Zice că această copilă a lui Duca s-ar fi făcut prea vinovată de neascultare către părinții săi, căzînd la dragoste pentr-un jidov, cu care s-ar fi pregătit să fugă. Iar acuma au osîndit-o Duca-Vodă tatăl său și părintele nostru patriarh să steie la întuneric, în hrubele de dedesubt, numai cu pîne de orz și apă, cu rugăciuni de fiecare zi a preoților, pînă ce va lepăda demonii pe care-i are într-însa.

Beizade se miră iarăși și găsi vinul ceva mai bun. După ce scăpă de hangiu, porunci lui Vîlcu să coboare numaidecît la Cornul-de-Aur, să caute și să tocmească, pentru noaptea aceea, corăbioara unui căpitan din ostroavele eline.

— Te-a duce pe tine mintea, Vîlcule, așa mut precum ești, să te înțelegi c-un căpitan grec. El știe ce-i poți cere; să fie gata și să te-aștepte; și pe degetele mîinilor faceți tocmeala.

Vîlcu găsi de cuviință să mormăiască; dar se duse. Și tot mormăind se întoarse, nu după tîrzie vreme, dînd răspuns că a găsit un vas cam vechi, c-un preț cam scump.

— Cu cît?

— C-un galbăn ori c-un zlot.

— Pînă la Crit?

— Asta nu i-am putut spune prin semne, măria ta.

A merge pînă unde a vrea el, numai să ne scoată de-aici.

Beizade primi ş-această rînduială şi pe loc începu pregătirile de ieşire.

Puse pe Vîlcu să înşire înaintea sa scările de matasă şi să le înfăşure pe bucăţi de lemn, ca să nu se încurce cînd le vor desface. Săbiile, îngemănate, le învălui singurel în sac. Aşteptă să se îndesească negura serii şi porunci plecarea.

Plăti întâi hangiului, căci înapoi n-avea a se mai întoarce. Din acel ceas, drumul lui mergea drept înainte, pe mări, către ostrovul fericirii.

Cu grabă, trecu pe uliţile povîrnite, urmat de slujitorul său. Ajunse la zidul mănăstirii şi-l pipăi. Îi dădu ocol şi se opri subt arborele ştiut, la marginea medeanului. Atunci Bîrlădeanu îl auzi pe beizade sufiînd pripit ; şi se nelinişti şi el, cercetînd cu ochii în jur şi întinzînd urechea. Pentru mintea lui, toată această străduinţă era o nebunie curată. Sta cu luare-aminte, ca să deschidă pe undeva un drum de retragere, cînd dincolo de ziduri vor izbucni lătrături de zăvozi şi ţipete de muieri.

— Nebunia îmbracă straiu de înţelepciune, mormăia el, desfăşurînd scările.

— Ai spus ceva ? îl întrebă beizade, clănţănind de neräbdare.

— N-am spus nimica, stăpîne. Cred că mai avem vreme să ne întoarcem. Dincolo de zid au să se deştepte cînii.

— Zvîrle scara ! scrîşni Ruset, lovindu-l cu mînerele săbiilor.

Bîrlădeanu zvîrli scara. Întâia oară căzu îndărăt. A doua oară se prinse în cîngile de fier.

— Ține săbiile și atîrnă-te de scară cu toată greutatea, îi porunci Ruset. Dă-mi scara a doua.

Vilcu primi săbiile, trecu cealaltă scară în mîinile reci ale lui beizade și se atîrnă în frînghia de matasă. Beizade se repezi în sus.

In acea clipă, cinci ori șase oameni răsăriră lîngă ei, parcă i-ar fi fătat pămîntul. Grămădiră pe Bîrlădeanu și-i rupseră din brațe sacul cu săbiile. Doi se săltară după beizade și-l traseră de picioare, prăvălindu-l la pămînt și punîndu-se asupra lui cu piepturile.

Și Ruset și Vilcu se simțiră răsuciți sub ghionturi, întorși cu fața în jos, aduși cu fața în sus și cotrobăiți sub straie.

Un glas gros îi judeca și-i osîndea în limba romeilor.

— Aha! cei mai puturoși dintre toate dobitoacele! Țapii lui Belzebut! Au adus cu dînșii nu numai săbii, ci și pumnale! Țineți-i bine. Vor să necinstească, blestemații, sfînta mănăstire și pe miresele lui Hristos. Trage și cealaltă scară, Panaioti, să-i legăm burduf!

Beizade se zvîrcolea cu înviersunare nebună, muscindu-și pînă la sînge buzele. Pieirea pe care i-o vestise abatele franțuz era asupra lui.

— Stăpîne, gemu lîngă el pădurarul, ține-te bine, căci vreau să-i lovesc și să-i dărîm.

Trecînd, în aceeași clipă, de la vorbă la faptă, slujitorul își încordă arcurile picioarelor și dădu peste cap pe cei doi care-l încălecaseră. Li căzu, după ei, și comanacul. Cu fruntea descoperită năpusti în cei de peste beizade lovituri de berbece, — două detunături una după alta, scurte și înăbușite. In același timp repezi și pumnii în laturi cu strășnicie. Zvîcnind de la pămînt, îl ajută și Ruset, fulgerînd cu pumnu-i osos în orice cap se înălța în preajmă.

— Kirie eleison! se tînguí unul dintre năvălitori; aceştia nu-s călugări; aceştia-s dracu! Daţi năvală asupra lor, fraţilor, şi nu-i lăsaţi, că ne scapă!

Bîrlădeanu împinse înaintea lui pe Ruset. Duşmanii veneau din nou asupra lor. În capul descoperit al lui Vîlcu sunară de două ori toiegele ca-n piatră. În comanacul lui beizade se îngropară moale. Judecînd fără vorbe primejdia şi înţelegînd în acelaşi chip scăparea, şi stăpînul şi slujitorul năvăliră unul după altul în întuneric, la vale, pe ripa Fenerului. După tropotul îngemănat al paşilor, se simţeau alături. Li se păru că duşmanii, rămaşi în urmă, au amestecat beţele unii asupra altora. Totuşi îşi sporiră fuga pînă ce, la o răspîntie de hudiţă, se socotiră destul de adăpostiţi în cotitura unui zid şi în întuneric. Vîlcu prinse pe beizade şi-l opri în pas. Apoi stătură ca să răsufle foc, cu ochii holbaţi unul asupra altuia şi cu trupurile încovoiate.

— Ei, acu ce facem, stăpîne? întrebă pădurarul, nu fără o ascunsă bucurie. Să ştii, măria ta, că ticăloşii aceştia ne cunosc cine sîntem. De cum am intrat la han ne pîndesc şi se ţin în jurul nostru.

— Se poate, Vîlcule, răspunse cu amărăciune Ruset. Nici la Balîklî nu mai îndrăznesc a mă întoarce. Ar fi fost mai bine să cad acolo, sub zid.

— Cugetînd cuminte, măria ta, mai bine este c-am scăpat.

— Poate ai dreptate, mormăi, posomorît, beizade. Cît mai am viaţă în mine, merg înainte.

— Să ne ţinem, stăpîne, ca lupu-n preajma oii; numai să ne păzim viaţa. Acuma eu spun că în altă parte decît la casa franţujilor nu putem hălădui.

Îşi înălţară amîndoi frunţile, cu urechile la pîndă. Coborau din urmă de pe deal tropote şi glasuri amestecate. Sfîşie noaptea şi-un fluierat prelung, al unui

străjer turc. Dar nimeni, de la casele negre din preajmă, din uliți și din ulicioare, nu îndrăznea să scoată capul și să scapere lumină. Fără să se grăbească prea tare, cei doi fugari goliră pe unde cădea umbra cerdacurilor, pînă ce tihna îi împresură de pretutindeni. La malul apei găsiră un caicgiu bătrîn, care-i trecu dincolo.

Fără alt năcaz, suiră în Pera, la casa prietinească și Bîrlădeanu ciocăni la poartă. Îndată li se deschise, ca și cum ar fi fost așteptați; însă slujitorii se retraseră cu uimire cînd îi văzură. Înțelegînd că străinul pe care nu-l cunoșteau și care părea stăpîn dorește să vorbească numaidecît cu domnul abate Paul de Marenne, ținură sfat, privind din cînd în cînd îndărăt, peste umăr, la noii veniți. Dincolo de ferestrele oblonite, în sălile dinlăuntru, lumea nu dormea. Unul din slujitorii franțuji ai părintelui Paul ieși dintr-acolo c-o lumînare în mînă și, apropiindu-se de adunare și de vorbe, cunoscu pe Bîrlădeanu. Cunoscu îndată și pe Ruset și dădu fuga înapoi, înlăuntru.

Peste puțină vreme abatele își primi oaspeții singur, într-o odaie în care părea că fuseseră și alți musafiri, căci masa era întinsă, cu farfurii de mîncări reci și cu sticle de vin roș. Domnul de Marenne se miră nespus de asemenea neașteptată și plăcută întîlnire. Văzînd însă obrazul otrăvit al lui Ruset, îl rugă să-i aducă numaidecît la cunoștință ce i s-a întîmplat. Căci se vedea că s-a întîmplat ceva.

Atunci beizade Alecu îi povesti tot, privind urît într-o parte.

Domnul de Marenne îl ascultă în tăcere, fără deosebită simpatie, ceea ce îndîrji întrucîtva pe boier.

— Totuși, eu nu sînt vinovat cu nimica, îi zise franțuzul cu blîndețe, cuprinzîndu-i mîna. Bine te-ai

gîndit, prințule, să cauți la noi scăpare. Aici ești ca într-o cetățuie și nimeni nu te poate vătăma. Nu încerc nici într-un chip să-mi lămuresc cum și de ce palicarii aceia nebuni au sărit asupra domniei tale. De aflat, e cu putință să aflu, însă acuma avem ceva mai folositor de făcut. Fii bun și te așează pe acest scaun și, ascultînd alte vești pe care vreau să ți le împărtășesc, întinde mîna spre friptură și spre un pahar de vin. De mult te-aștept, ca să-mi plătesc cu plăcere către domnia ta o datorie veche.

— Nu mă simțesc în stare să pun mîna pe nimic din bunătățile pămîntului, răspunse cu desnădejde beizade Alecu.

— Atunci ascultă veștile.

— Ascult. Nici o veste nu mai poate fi bună pentru mine.

— Nu sînt bune, într-adevăr, veștile mele ; însă te interesează. Vreau să-ți spun, prințule, că, dacă ai fi avut prevederea să mă înștiințezi și pe mine de încercarea domniei tale, ai fi fost scutit de neplăcerea din astă-sară. Din ziua cînd am fost la domnia ta, domnița Catrina nu se mai află la mănăstirea sfintei Marii Mugliotissa.

Ruset tresări, fără să-și dezvăluie ochii.

— In ziua aceea, urmă de Marenne, Duca a ridicat-o, înfățișînd-o prea sfințitului patriarh, ca să primească de la el binecuvîntare. A doua zi dimineața, urmînd porunca Impărăției, s-a înfățișat cu ea la Divan-Yolù, ca să steie la pîra lui Ștefan beizade. Imi închipuiesc că, la această înfățișare, domnița a înțeles fie zădărnicia împotrivirilor ei, fie interesul de viață și de moarte al părintelui său, legat nu numai de cîștigarea hătmăniei Ucrainei, ci și de pierderea Moldovei. A plecat capul ș-a primit hotărîrea. Poate nădăj-

duiește încă într-un ajutor al lui Dumnezeu. Să-l dorim și noi și să-l așteptăm precum îl așteaptă ea.

Beizade Alecu nu făcu nici un semn, nu rosti nici un cuvînt. Bîrlădeanu îl privea furiș de lîngă ușă. Înțelegea că se frămîntă în el o dihanie și-l aștepta să cadă cu obrazul înainte în jos și să piară ; ori să se repeadă cu pumnii la gura zîmbitoare a franțuzului.

— Bine, răspunse însfîrșit, greu, Ruset, înghițindu-și întruna amărăciunea gurii ; văd că nu-mi mai rămîne nimic de făcut.

Domnul de Marenne păru mulțămit de acest răspuns și-apucă iarăși, cu bunătate, mîinile prietinului său. Dar le găsi moi și moarte. Cu buzele strînse, beizade îl privea pieziș și viclean, ca și cum s-ar fi gîndit la altceva.

— Au plecat spre țară ? întrebă el.

— Da.

— Bine. Eu rămîn atunci oaspetele domniei tale, pînă ce-mi va lumina Dumnezeu alte cărări.

Atunci abia îi țîșniră din ochi lacrimi și, plecînd fruntea pe umărul prietinului său, dori să moară.

— Aceste lacrimi sînt bune, zise blînd de Marenne. După ce le vei înghiți, ai să cugeți mai liniștit ce ai de făcut. Îndrăznește a încerca acest piept de fazan, pe care l-a fript destul de bine bucătarul nostru. Și ascultă un sfat pe care ți-l dau din prisosul unor vechi dureri. Dumnezeu, iubite prietine, a înmulțit neamul Evei, prevăzînd, în marea lui înțelepciune, suferinți ca ale domniei tale.

Ruset împinse la o parte fazanul.

— Domnule de Marenne, răspunse el cu zîmbetu-i strîmb, pentru mine domnița Catrina e singura femeie pe lume.

— Cu toate acestea, ai ştiut şi de existenţa altora.

— Nu-mi mai pot aduce aminte de nici una.

— Incearcă a-ţi închipui altele. E o bună doctorie. Experienţa ne arată că instinctul acesta e crud şi înşelător. În oscilaţiile lui alternează dezgustul. Focul lui lasă totdeauna cenuşă rece.

Ruset privi pieziş pe abate, închise ochii şi scrîşni.

— Cu toate acestea nu-ţi sînt duşman, zimbi domnul de Marenne.

— O, nu.

— Făgăduieşte-mi că vei încerca să fii cuminte

— Făgăduiesc.

— Incearcă fripturа pe care ai respins-o şi vinul care-ţi stă dinainte. Fii tare, ca acel răzăş al cărui nume nu-l mai ţin minte.

— Dacă doreşti, încerc.

— Eşti hotărît într-adevăr să primeşti ospitalitatea mea cîtva timp ?

— Fără-ndoială.

— Atuncea să bem un pahar de vin pentru pacea inimii domniei tale.

— Primesc şi asta, oftă Ruset, cu pleoapele coborîte.

XXXII

Pregătiri de mare nuntă domnească.

Urmarea fu că Ruset părăsi chiar a doua zi Stambulul, pe neaşteptate şi fără ştirea domnului abate de Marenne.

Planul lui, foarte ascuţit şi întru nimic atins de mormăirile lui Bîrlădeanu, ţintea nu atît graba cît paza. Ştia că alaiul domnesc, cu rădvanuri şi cară, înainta încet din poştă în poştă pe drumul Odriiului.

— Umblînd calare, noi putem oricînd să-l întrecem, dădea el, cu întărîtare, lămuriri tovarăşului său; însă nu voi face nebunia să umblu pe acelaşi drum, în bătaia duşmanilor mei. Nu vreau să mă întîlnească slujitorii Împărăţiei, nici mai ales să mă găsească oamenii solilor franţuzeşti. Multă pază s-avem dinspre duşmani; iar dinspre prietini şi mai multă. Prin urmare, fac un drum cu ocol chibzuindu-l bine.

— Oricît am ocoli, mîrîi Bîrlădeanu, ştiu eu că tot într-acelaşi loc ajungem.

— Nu cumva ai voi s-ajungem în altă parte? Aşa că deocamdată ne pierdem urma, tot înspre asfinţit, pe unde am venit. Lăsînd asinii, care nu sînt buni la întoarcere, încălicăm cai iuţi. Ajungînd în Salonic cu bine, pălim spre miezul nopţii la Belgrad. Şi de-acolo intrăm în ţara ungurească. N-am nici o grijă. Nimenea nu mă opreşte; nimenea nu mă ştie. Chiar dacă mă opreşte cineva, mă lasă cu Dumnezeu, neavînd cu mine nimica de împărţit. Mie îmi place foarte mult în ţara ungurească.

— Îmi place şi mie, încuviinţă Bîrlădeanu, căci m-apropii de ţara Moldovei şi de casă.

— Nu chiar aşa degrabă cum socoţi tu, Vîlcule, căci eu mai am o socoteală. Dacă măria sa Duca-Vodă m-aşteaptă pe drumul Galaţilor cumva, eu am să vin de către Suceava.

— Înţeleg.

— Nu înţelegi; căci n-am să vin singur, nici numai cu tine; ci şi cu alţi tovarăşi bine armaţi. Ce nu s-a putut face la mănăstirea Mugliotissei, fac eu la Iaşi.

— Înţeleg şi asta, stăpîne. Turculeţ e oştean îndrăzneţ şi are braţ tare. Oricît i-ar plăcea galbinii

cu zimți, nu știu dacă s-a prinde; căci nici la Iași nu-i ușor; sînt ș-acolo săbii vrednice.

Beizade privi cu dispreț pe soțul său. Apoi rămase întristat în sine, trudit de patima care-l rodea. Umblau pe-un drum plin de pulbere, printre livezi de smochini; și-n stînga li se deschidea marea, strălucită și neclintită sub soare, spre aburul misterios al Anatoliei. Cu trăisti trecute pe după umăr și atîrnînd în stînga, cu toiege în mîna dreaptă, se încovoiau subt arșiță, avînd înaintea lor calea necunoscută a destinului.

În vremea asta Georgie-Vodă Duca umbla, cu alaiul său, pe drumul cel mare al Impărăției, cătră țara Moldovei. Se ducea și spre țara Moldovei, și spre Ucraina turcească, al cărei tui îl dobîndise în ziua împăcării sale cu Ștefan beizade, față fiind Sultan Mehmet. Îmbrăcase caftan nou și sărutase poala strălucită. Toate-i ieșeau bine; și nu mai rămînea alta Cuparului celui bătrîn, capuchehaia sa la Stambul, decît să scoată și domnia țării muntenești pentru Duca cel tînăr Constantin.

Greutatea mare rămînea acuma numai dinspre partea paralelor. O asemenea călătorie, și mai ales petrecere la Impărăție, istovește pe un Domn. Acel Stambul blăstămat e ca o gură a Tartorului. Poți să torni în el comorile lumii, nu se alină în veci. De aceea, în rădvanul său, lîngă Catrina, străbătînd drumul Adrianopolului, Duca bătrînul sta cufundat într-o tăcere plină de îngrijorare. Se mai adăogau acum la toate și cheltuielile nunții. Fiind măria sa acuma Voievod și-n Moldova și-n Ucraina, se cuvenea să facă teremonia aceasta cu mare strălucire, ca un crai, ca să se pomenească și-n alte țări și la

alte limbi de mărirea sa și să rămîie însemnat și-n letopiseți.

— Nădăjduiesc de la Domnul Dumnezeu, vorbi el mai mult către sine, că secerișurile s-au făcut cu bine în țară și holdele dau folos. Fînațuri au fost bune pentru vite și oi; și fiind fînațurile bune, au avut strînsură și albinele; căci aceste gîze, pe cît spune norodul, merg una cu oile. Om avea de unde strînge iar în vistierie.

— Socot c-a avut destulă grijă și mama, pentru asta, răspunse Catrina, și n-a fost zi să nu deie cu boldul în cinstiții caimacani, ca să-i facă harnici. Cît despre nuntă, măria ta, poate să fie lăsată și mai tîrziu și mai ieftin, căci e destul o jertfă.

Duca-Vodă privi nemulțămit pe fiică-sa și găsi în obrazul ei slăbit și palid ochi încă împungători.

— Domniță, îi răspunse el cu blîndețe, pe cuvîntul și pe învoirea ta m-am sprijinit eu la Împărăție.

Catrina oftă. Își întoarse fața către priveliștile astupate de pulberi, ca să nu i-o mai observe părintele său. Atuncea văzu, în laturea drumului, prin miriști de mult secătuite, pe fratele său Constantin. Călărea mișcîndu-se mlădios, c-un trup semeț și-un obraz plăcut, cu ochii negri ca ai ei. Zîmbi către dînsa; însă ea nu-i răspunse și fugi cu privirile, căci de ceea parte a lui Constantin sta strîmb și puțintel gheboșat în șa Ștefan beizade. Avea un obraz smolit, bucălat și bun; însă domnița se simți iarăși arsă înlăuntru de venin. Lîngă Constantin-Vodă călărea osînda ei. Misirliu de mare preț, împodobit cu sîrmă de aur, strai bogat, vorbe bune și supuse, pentru toate Catrina avea o respingere din fundul mărunțaielor, ca pentru o mîncare rea. Îi veneau prea ades și subt ochi, și-n nări, și la auz, și n-avea putință

să le înlăture căci sta, ticăloasă, mititică, domesticită, subt umbra tatălui şi Domnului său.

In fruntea alaiului umblau slujbaşii împărăteşti cu cele trei tuiuri; după obrazele domneşti, boieri şi slujitori de ţară, călări; iar la urmă carăle cu poveri. Popasurile erau destul de lungi şi costisitoare, deoarece pretutindeni se înfăţişau oameni ai Impărăţiei, de toată mîna, ca să primească un dar de bani ori de postav.

— Taca, aşa ne mînîncă aceşti păgîni bucăţică cu bucăţică, mormăi iarăşi Duca.

Indemna din nou la sfat blînd pe fiica sa, simţind către dînsa, uneori, o datorie de milă. Insă Catrina se păstra tot îndărătnică. Inălţă cu nepăsare din umeri, fără a răspunde.

— Abia după ce trecem Dunărea, urmă bătrînul, mă simţesc cu inimă bună, ca-ntr-o casă ş-o gospodărie a noastră.

Domniţa nu răspunse nici acum. Se întoarse iar spre Constantin. Indată se simţi lovită şi dintr-acolo şi se ghemui iar spre tatăl său. Constantin se alăturase de rădvan. O strigă şi văzu că nu-i răspunde. Inţelese şi de ce, căci lîngă el sta mirele. Totuşi avea pentru Catrina prietinie şi ţinea să-i vadă obrazul zîmbind.

— Dragă şi frumoasă soră, îi zise el, plecîndu-se în şa, am aflat cu părere de rău că mîţa şi corbul fratelui meu beizade Ştefan n-au mîncat astăzi la amiază. I-au uitat bucătarii şi sînt în primejdie de moarte.

Mirele rîse, aţintind un ochi strîmb spre domniţă.

— Le-am găsit de mîncare, lămuri el; am dat bacşiş şi îndată s-a găsit.

— Aşa este, îşi aduse aminte Catrina, îndreptîn-

du-se spre Constantin; se pare că într-adevăr beizade Ştefan are plăcere pentru asemenea dobitoace; n-am înţeles însă de ce. Căci le poartă cu sine şi le îngrijeşte cu mîna sa.

— Mîţa a luat-o să vadă dacă zgîrie, răspunse Constantin; iar corbul, ca să vadă dacă trăieşte o sută de ani.

— Nu-i adevărat! nu-i adevărat! strigă rîzînd beizade Ştefan.

— Ba da, urmă fratele; e adevărat. Căci Domnul Dumnezeu, care, în înţelepciunea lui, precum ştie beizade Ştefan, a pus moartea la sfîrşitul vieţii, a dăruit corbului timp mai mult decît tuturor celorlalte vieţuitoare.

— Asta da; asta da.

— Vra să zică, e adevărat. Şi de şi cuvîntul a fost dat omului ca să-şi ascundă gîndirea, eu am înţeles chiar din vorbele lui beizade Ştefan că nădăjduieşte să ţie tovărăşie corbului pînă la acel veleat.

— Asta nu-i adevărat.

— Ba da.

— Atuncea, caladicsi să zîmbească domniţa, mergem c-o mare noutate la Iaşi.

— N-are să se schimbe nimic în tîrg la Iaşi, şopti Constantin aplecîndu-se în şa spre urechea Catrinei, decît c-are să sporească numărul dihăniilor.

Bătrînul Duca întoarse spre copiii săi un obraz nemulţămit, cu fruntea posomorîtă. Atuncea, în chip firesc, ca să arate o plăcere îndoită, Catrina încercă să rîdă.

In afară de aceste fantazii de tinereţă ale lui Constantin, domniţa Catrina sta cu buzele strînse şi cu ghimpii desfăcuţi, ca ariciul, legănîndu-şi, în umbletul rădvanului, amarele ei mîhniri. Iar Duca-

Vodă n-avea nici el pricini de desfătare, socotindu-se mai obijduit de griji decît toţi oamenii care trăiau sub soare. Cugeta, în somnia legănării drumului, nu atît la orînduielile unei nunţi ca aceea poruncită de însuşi Sultan Mehmet, cît la cheltuielile nouă — altele şi iar altele — care aveau să se îngreuie asupra lui ca un munte.

Orînduielile le desluşi deplin îndată ce ajunse la Dunăre şi trecu la Galaţi. Acolo îl întîmpinară boierii cu strălucit alai de călăreţi. Miron Costin vel-logofăt şi Sandu Buhuş vel-hatman veneau în frunte, cu firitisiri din partea ţării. Fiind vreme bună şi văzduh curat, după ce au apucat de la Galaţi drumul Tecuciului, au făcut popas la o dumbravă zisă a lui Macarie şi au stat la prînzare sub săivan, cîntîndu-le din cobze şi din lăute un taraf de ţigani adus de boierii de la Bîrlad. Atunci a ţinut sfat îndelung Duca-Vodă cu dregătorii săi cei mai de credinţă şi au hotărît să se deie zvon în ţară, făcîndu-se poftire tuturor de la mic pînă la mare la Iaşi, în zilele nunţii. Nimănui să nu-i fie cu silă, ci cu bună-voie, pentru bucuria pe care o are însuşi măria sa întorcîndu-se cu cinste nouă de la Impărăţie, aşezînd lîngă semnele Moldovei buzdugan şi tui ale hătmăniei Ucrainei.

Deci-dară poftiţi să fie toţi mazilii şi boierii. Învoită este şi prostimea să vie cît şi cum va putea, însă pe de laturi, în privealâ. Iar către Domniile vecine să plece slujbaşi dintre cei mai sprinteni şi mai isteţi cu cărţi, poftind la săptămîna nunţii soli din ţara muntenească, de la leşi şi de la cazacii din Ucraina cea mare de peste Bug.

Indată s-a aflat în ţară despre toate, ca şi cum de deasupra acelui săivan de la poiana lui Macarie

s-ar fi înşurubat demonul veştilor pe vînt şi pe nouri, plouînd în toate cuprinsurile şi suflînd în toate urechile.

In drumul către Iaşi, cu toate socotelile pe care le făcuse Vodă, au întîrziat necontenit pe la intrări de sate şi pe la răscruci de drumuri. Căci ieşeau flăcăii călări, şi gospodarii ceilalţi, muierile şi copiii pe jos, închinînd flori şi daruri miresei : mioare ţigăi, bărbînţe de brînză, budăie de miere şi altele, cum se pricepeau şi ei după mintea şi inima lor.

Atuncea au început a se zvoni şi altele, după cum e năravul norodului în ţara asta, — că însoţirea domniţei Catrina s-ar fi făcut sub silă, ceea ce nu era departe de adevăr. Îndată muierilor, cum l-au văzut, nu le-a plăcut mirele ; însă se minunau de bogăţia straielor lui. Tot atunci şi tot după vechi şi neistovit năravi, decît care nu se află altul mai urît pe lume, prostimea a scornit şi vorbe de cîntec, într-o privinţă pentru domniţa mireasă, pe care o căinau muierile cu mîna la gură, şi într-o privinţă pentru ciuda Domniei :

Decît să mănînc unt
Şi să mă uit în pămînt,
Mai bine pîne cu sare
Şi să mă uit la soare !

Au ieşit şi alte vorbe. De asta sînt buni moldovenii. Oamenii săraci, neavînd moşii de împărţit, tamazlîcuri de vîndut şi bani de aur de numărat şi de frecat cu luşte, se pun de dimineaţă şi pînă în sară şi vorbesc. Îşi lasă şi boul să le moară, şi casa să le ardă şi năvălesc unde cade veste despre ceva.

Aşa a fost în acea vreme a întoarcerii domniţei şi a pornirii acelei nunţi vestite, că s-au mai iscat, nu se ştie de la cine şi cum, nişte prepusuri despre fiinţa lui

beizade Alecu Ruset. Multă vreme nu se ştiuse nimica despre el. Spuneau unii că s-ar fi amistuit în vreo ţară străină. Pe urmă, deodată, a fulgerat o ştire nouă cumcă a răsărit în hotarul leşesc. De acolo, ori din zavistie, ori din alte răutăţi ale inimii lui, ar pune la cale să tulbure desfătarea care pornise la Iaşi. Ar fi avînd putere şi bani de la duşmanii lui Duca-Vodă şi stă pitit pîndind numai ceasul.

In ziua cînd s-au fost înfăţişat solii străini cu darurile ş-au fost şi ei dăruiţi şi trimeşi cu alai de slujitori la gazde, măria sa Georgie-Vodă a stat în sfat cu Miron logofăt şi cu Buhuş hatman, scriind chiar cu mîna sa izvod pe masa spătăriei celei mici.

Hotărît a rămas să ţie desfătarea două săptămîni.

Şi să cînte muzici la curte şi-n tîrg: meterhaneaua la feţele alese şi ţiganii în alte părţi.

Iar cînd or sta muzicile, să sune clopotele bisericilor.

După ce-or suna clopotele bisericilor, să bată puştile. Cîte zece încărcături de fiecare; în totul lui tot patruzeci de bubuituri în fiecare zi. Să se deie pulbere şi furtuială îndeajuns, ca să pocnească tare.

La poarta Curţii să se arăte, în vremea meselor domneşti, peilivani şi măscărici, ca să rîdă prostimea.

— Să rîdă prostimea, a încuviinţat zîmbind logofătul Miron, şi cei flămînzi să uite mesele celor îndestulaţi.

Nunta avea să înceapă a doua zi. Cum va pune mireasa hobot, să purceadă danţuri în ograda Curţii şi pe toate uliţile tîrgului, cu toţi boierii şi jupînesele. Un cinstit vornic mare să poarte un cap de danţ şi alt cinstit vornic mare alt cap de danţ. Ş-atuncea, la pornirea danţurilor, să se îmbulzească şi muzici, şi detunete de puşti, şi clopote odată, ca să se suie slava pînă la cer. (Să se deie osebit pulbere şi furtuială.)

În acest șfert de ceas, cinstitul vel-hatman cu drăganii să rîdice în scări pe domnul mire, la gazda lui, aducîndu-l la mănăstirea Goliei. O aduc și pe domniță părinții săi și drușlele. Și cînd a face semn vel-armaș din clopotniță, cu toiag cu flamură albă, stau danțurile, muzicile și pistoalele. Stau așa tot tîrgul și noroadele, cum i-a găsit vremea, pînă ce înalt prea sfinția sa părintele mitropolit Dosoftei pune cununiile pe capetele slăviților miri și dă binecuvîntarea. Atunci vel-armaș face iar semn și muzicile, danțurile, clopotele și detunetele pornesc de iznoavă.

(Să nu se uite și pentru pistoale, osebit pulbere.)

— Așa ; foarte bună rînduială, încuviințează măria sa Vodă Duca, oftînd trudit, însă cu mulțămire. Se cuvine, pentru sfatul la acest izvod, laudă celor mai buni ai mei prietini.

— Măria ta, se cade să fie desfătarea noastră a moldovenilor mai presus decît a altora, răspunse logofătul Miron, cu semeție.

— Ai dreptate, cinstite logofete Miroane. După atîtea năcazuri, macar această mîngîiere.

— Puțină este mîngîierea stăpînitorilor, însă strălucită, măria ta.

— Drept și adevărat cuvînt, întărește vel-hatmanul Alecu Buhuș.

— Deci, iubiților mei, adaogă Vodă, să fie fiecștecare la ale sale, mini, la ceasul hotărît. Eu am ale mele și Doamna are ale ei.

In acea noapte, sîmbătă spre duminică, domnița Catrina a stătut în odaia maicei sale, plîngînd. Așa este alt năravi la moldoveni : să plîngă miresele, cînd se despart de vatra părintească. Iar pe cînd fetele plîng, neamurile rîd, — căci le știu cu mare dorință să fie cît mai degrabă neveste. Dar aici Doamna Anastasia era

prea supărată, căci vedea că lacrimile fetei nu-s prefăcute. Socotea asta ca un năcaz de care Maica Domnului ar fi făcut bine s-o scutească.

Deci druștele pregăteau peteala și Doamna Anastasia suspina și ea cu oțărîre împotriva fiicei sale.

Văzînd pe maică-sa plîngînd, Catrina își întoarse fruntea și-și zvîntă ochii cu mișcări repezite. Apoi, prin altă cămară, trecu în cerdac, deasupra ogrăzii. Acolo dorea să steie singură. Unele din druște încercară s-o urmeze. Ea le opri c-un gest și c-un cuvînt neprietinos.

In alte seri, la ceasul acela, în cuprinsul zidurilor era deplină liniște. Acuma slujitorii curții și alții străini foiau în toate părțile, vorbind vesel și pregătind lucrurile fără folos și fără urmare ale nunții. Mai mult se încurcau unul pe altul, purtînd și aducînd lucruri, mișcînd căruțe, aprinzînd focuri, cinstind băutură și mîncînd fără încetare. De dincolo de ziduri, din noapte și din ripa Bahluiului, se înălța zvonul tremurat și monoton al miliardelor de broaște. O adiere venea din cînd în cînd cu miros de baltă, umflînd perdelele de borangic ale ușii deschise. Departe, înspre viile de la Bucium ori spre Dealul-lui-Păun, lucea steaua unui foc de cositori.

Domnița Catrina avu deșteptată din nou în ea un fel de amintire a simțurilor și, fără voie, chemă cu sufletul dintr-acolo o veste.

Tresări. Îi atinsese umărul dadaca Măgdălina.

— Stai singură, sufletul mămucuței ?

Catrina nu răspunse. Își feri umărul.

— Lasă gîndurile, mămucuță, îi strecură țiganca vorbe șoptite ; căci în acest ceas nu-ți sînt de folos. Acu începe cu adevărat pentru o domniță viața, cînd scapă din strînsoare și intră în lume. Slobodă este

după asta să facă așa cum îi place, mai cu samă dacă are dibăcia care se cuvine, ori un sfat priceput.

— Dă-mi pace, dadacă! răspunse fata.

— Toate ale copilăriei rămîn copilării, sufletul mămucăi, urmă dadaca Măgdălina. Nunta-i o hotărîre de la Dumnezeu și trebuie să ne supunem. Nu te mai uita într-acolo, căci nu mai poate veni nici o veste. Acel crăișor, la care te vei fi gîndind, își stecleşte ochii în altă parte și și-a început iar nebuniile. Eu într-însul n-am avut nici o încredere, macar că-i fecior de domn. Sînt alții mai vrednici; sînt alții mai bogați.

Catrina întoarse capul, rîzînd răutăcios.

— Dadacă, spune ce ți-a mai dăruit iar Ștefan beizade? Cercei ori salbă?

— Las' să-mi dăruiască, mămucuță, că are de unde. Ai să-l vezi mîni îmbrăcat în fir de aur ca un Făt-frumos; are să-ți fie soț și-ai să-l iubești.

— Închide-ți clonțul, dadacă. Ești o vicleană!

— Vai, mămucuță, cum poți grăi astfel? Te-am crescut și te-am făcut frumoasă; te-am apărat de boale și ți-am împlinit toate gusturile. Se cuvine s-asculți și cuvîntul meu.

— Du-te, Măgdălină, și lasă-mă! porunci domnița.

Țiganca prinse a se tîngui, cu lacrimi.

— Asta-i răsplata mea, sufletul mămucuței? Vai de zilele mele! Bobii și cărțile, care nu spun decît adevărul, te îndeamnă să fii cuminte și să te supui.

— Ți-am spus să te duci!

— Of! Dumnezeu și Maica Domnului să-l bată pe acel pribeag care ți-a tulburat viața. Credeam să te las să petreci ca o fată mare, să ai plăcerea unei jucării, așa cum petrec fetele și cum am petrecut și eu

în vremea mea. Dar cum a putut, blăstămatul, să-ți lese asemenea boală în oase! Să nu mai ajungă a vedea lumina de mîne-dimineață! Să-i intre în sînge furnicile și să-l înăduşe pară de foc!

— Dadacă, nu blăstăma! Tu ești vinovată.

— Vai de mine și de mine! Cum se poate să vorbești astfel, sufletul mămucăi, și să mă osîndești? De cînd am pornit de la Țarigrad și l-am lepădat pe celălalt, descînt și fac deslegări; și cer Maicei Domnului să-ți schimbe căutăturile spre istalalt, să-l vezi frumos și drept și să-ți fie drag în ziua nunții.

— A rămas însă tot cum îl știu.

— Fii cuminte, mămucuță, și crede că barbatul nu-i urît noaptea.

Catrina se răsuci deodată aprig spre țigancă. Smulgîndu-și un ac din conci, i-l repezi la subsuoară. Impunsă, dadaca își gemu răcnetele și căzu în genunchi, cuprinzînd poala domniței și sărutînd-o.

— Omoară-mă, sufletul mămucăi, dar să știi că așa-i cum spun eu.

— Lasă-mă, șuflă cu răutate, spre ea, copila. Du-te. Vreau să fiu singură.

— Nu te mai gîndi la el, mămucuță.

— Vreau să-l mai văd o dată.

— N-ai să-l mai vezi.

— Ba am să-l mai văd.

Își sticli iar acul. Țiganca se zvîrli îndărăt printre perdele, ca subt amenințarea unei vipere. Acolo se tîngui în șoaptă un timp; apoi rămase tăcută, pîndind. Catrina o simți tot în preajma ei.

— Vină-ncoace, dadacă! îi porunci ea într-un tîrziu.

Țiganca se tîrî în brînci, gudurîndu-se și căutîndu-i mîna.

— Stăi aici, lîngă mine, și taci. Nici să nu te știu.

Măgdălina se ghemui într-un colț al cerdacului, ca un cîne supus; și domnița, cu acul încă în mînă, urmă a privi pe gînduri noaptea și focul dinspre Dealul-lui-Păun. Vîrful acelui ac îl simți și-n inima ei. L-ar fi dorit în inima tuturor celor care o asupreau, robindu-i viața și tinerețea. Ar fi vrut să mai plîngă, dar amărăciunea înghețase în ea.

Murmurul și mișcarea ogrăzii domnești urmau dedesubtul său. In una din cămările de aproape ale casei mici, unde era lumină mare și ținea Vodă sfat, auzi deodată glasuri crescute. Înțelese că părintele său e mînios. In noaptea aceea pesemne că nu-i era dat nimănui să fie cu sufletul împăcat.

— Ce este iar? striga Vodă.

— Măria ta, răspunse un aprod cu glas mai slab, ca de departe; se roagă dumnealor vornicii de tîrg Neculai Ciocîrlan și Iordachi Ponici să binevoiești a-i primi, avînd a pune o rugare la picioarele măriei tale.

— Astăzi toți se roagă! Astăzi toți cer! răcni Vodă cu dezgust. Asta nu-i nuntă, ci bir. Bănuiesc eu ce poftesc dumnealor. Să îndrăznească să intre. Să vedem ce au a cere.

Prin lumina ușii, se strecurară în cămara măriei sale cei doi boieri, cu capetele plecate, strîngîndu-și, cu mînile la piept, anteriile.

Se făcu o clipă tăcere mai mare.

— Spuneți! porunci Vodă.

— Măria ta, se ridică un glas subțiratic, tîrgu-i plin de oaspeți, după cum se știe, care au venit, cu slugi, cu cai și cu toate ale lor, la slăvita nuntă domnească. Pe lîngă soli, pe care i-am așezat pe toți după cuviință, au năvălit și prea mulți boieri și mazili, cărora iarăși le-am dat gazde și cuhnii.

— Prea bine ; așa am poruncit eu, așa trebuie să faceți. Ca să mulțămesc pe toți și mai ales pe străini, am scos sodom de bani, din vistierie, sîngerîndu-mă și i-am vărsat ca pe gîrlă. I-am vărsat ori nu ?

— Așa este, măria ta, dar atîta lume ca acum n-am pomenit în Iași niciodată.

— Să fie.

— Insă n-ajung paralele pentru tainuri, măria ta.

— Cum ?

— Banii n-ajung, măria ta. Iată, mîni e veselia cea mare și va să punem pe mese alte bucate și vinuri, mai multe decît pînă acum.

— Să se puie. De ce v-am rînduit ? De ce v-am lepădat bani ?

— Nu ne-ajunge, măria ta.

— Cum ? N-am auzit bine.

— N-ajunge, măria ta.

Glasul lui Vodă se iuți deodată, c-o mînie aspră.

— De asta ați venit voi să mă tulburați în această sară a nunții fiicei mele ? Asta e firitisirea pe care mi-o aduceți ? Voiți să mă jupiți de viu ! Să vă dau și iar să vă dau ! alta nu știți. De cinci zile dau fără contenire. Am dat tot. Luați-mi încaltea și sufletul, ca niște varvari ce sînteți ! Ce-ați făcut cu paralele vistieriei mele, pe care vi le-am încredințat ? Ce-ați făcut cu ceea ce v-am deșertat din cămările Doamnei ? Ați putut hrăni o împărăție, — și voi veniți și cerșiți iarăși ?

— Măria ta, noi nu cerem pentru noi, ci pentru nuntă ; căci am istovit tot ce-am avut.

— Aha ! aceștia sînteți voi ? tună Duca. Ați luat ș-ați istovit ? Ieșiți !

— Luminate Doamne ! îndrăzni cu tărie al doilea glas.

— Cum ? Tot aicea sînteţi ? Lipsiţi din ochii mei !

— Unde să ne ducem, luminate Doamne ? Cui să cerem ?

— Unde ? Cui să cereţi ? Pe mine mă întrebaţi ? Scoateţi de unde aţi agonisit ! Ieşiţi la drumul mare şi prădaţi, cum m-aţi prădat pe mine !

Glasul lui Vodă era aşa de învierşunat, încît domniţa se cutremură.

— Ce mai aşteptaţi ? răcni Domnul. Îndrăzneala aceasta faţă de stăpînul vostru să nu socotiţi că rămîne fără pedeapsă.

Domniţa văzu pe perdele mişcîndu-se, greoaie şi fără formă, umbra părintelui său. Înălţă un braţ. Auzi, cu sunet năbuşit, bătaia buzduganului, şi căzu îndărăt, cu frică, în braţele dadacei Măgdălina.

— Vai, sufletul mămucăi ! scînci ţiganca. De acel buzdugan m-am temut eu totdeauna ; şi de iazul de devale, în care mă poate zvîrli, cusută în sac, Buga, — să mă mănînce racii. Nu te mai gîndi la nimica ; primeşte ce ţi-i scris, căci a intrat în măria sa un balaur !

Cu fruntea în palme, copila şovăi îndărăt şi intră iar în odaia în care Doamna Anastasia şi druştele pregăteau hobotul său de slăvită mireasă.

XXXIII

Cel din urmă, în care domniţa Catrina mai vede o dată pe beizade Alecu.

Inspre sfînta duminică, înainte de a se lumina bine de ziuă, deodată s-a iscat zvon în tîrg de cătră feredeul turcesc, ca şi cum s-ar fi aprins un pojar. Acolo,

la casa dumnealui boierului Ilie Țifescu, avea gazdă Ștefan beizade, mirele.

Zvonul se iuți și se aprinse ; era însă așa de deșănțat, încît nici un cap cuminte nu voia să-i dee crezare. Numai prostimea, care-i gata la toate cu gura căscată, striga și credea.

Ilie Țifescu singur dăduse năvală, pe jumătate dezbrăcat, la Curtea Domnească, trecuse printre străji și ceruse cu răcnete intrarea la măria sa Vodă.

Sărind din pat, Domnul se mira nespus, adunînd pe el straiele cu grabă și gîfîind.

— Ce este ? s-a aprins tîrgul, Țifescule ? De ce ești într-o stare așa de zbîrlită și te uiți așa de holbat la mine ?

— Bine ar fi fost să se aprindă tîrgul, măria ta. Ar fi fost luminație. Așa, e o poznă pe care numai un nebun o poate pune la cale. Am stat mult în cumpănă : să vin ori să nu vin ; ș-acu, după ce-am venit, nu știu ce să fac ; să spun, ori să nu spun...

— Ce este, pentru Dumnezeu ? Ai venit, — de-acuma nu mai poți tăcea. Despre cine-i vorba ?

— Despre Ștefan beizade, măria ta.

— Cum ai zis ? E vorba de mire ? Ce i s-a întîmplat ? S-a îmbolnăvit tocmai azi ? ori i-a venit o fierbințeală de fugă, precum i-a mai venit și altădată ?

— Nu, măria ta. Mirele s-a arătat cuminte și bucuros. Am stat pînă către miezul-nopții cu el, la taifas, cinstind vin. Dar n-am băut mult ; numai două-trei pahare...

— Lasă asta, Țifescule.

— Lăs, măria ta. Cum spun, după asta s-a dus în iatacul lui, la culcare. I-am dat ș-o țigancă mai vîrstnică, să-l scarpine la tălpi. Are naravul acesta, că nu

poate adormi fără să-l scarpine cineva la tălpi. A ațipit în scurt ș-a dormit până acuma un ceas, când l-au deșteptat niște slujitori. Scoală, zice, că este poruncă de la măria sa Vodă.

— Eu? pufni Duca, din ce în ce mai nedumerit; n-am trimes după nimeni.

— Știu, măria ta; am înțeles eu asta numaidecît. Să se scoale! îi strigă acei slujitori, să se îmbrace și să vie singur. Beizade Ștefan se scoală și trage repede straiele pe dînsul. Eu stau întâi și mă gîndesc: ce să fie? Și mai auzind o dată glasul și necunoscîndu-l nici într-un chip, mă scol din așternut, în starea în care mă vezi ș-acuma, măria ta. Deschid ușa, să întreb: cum, ce-i? Atuncea m-a poprit un oștean, punîndu-mi mîna în piept. Era unul înalt și pletos; se uita urît. Cînd văd că-mi pune mîna în piept, mă supăr, de asemenea obrăznicie; mă răstesc la el și-i strig să piară din fața mea. Eu sînt Ilie Țifescu! zic. Dar el a rînjit și iar mi-a pus mîna în piept. În vremea asta, aud pe mire grăind la scara cerdacului. Tot întreba ceva; tot îi răspundeau unii și alții; el părea că se împotrivește. Ș-odată, îl aud răcnind, cu spaimă:

«Boierilor! fraților! slugile mele! nu mă lăsați!»

Duca-Vodă, la acest punct al povestirii Țifesculuĭ, își cuprinse capul cu palmele, răcnind și el:

— Cum se poate asta? Ce însemnează asta? Ce s-a întîmplat?

— Stăi, măria ta, că-ți spun: am aflat îndată ce-i. Cum aud chemarea, pălesc cu dosul palmei pe slujitorul acela care-mi sta în cale și trec. Începea să slăbească întunericul și se zărea ca prin sită. Atunci, cum am văzut pe Alecu Ruset în capul scării, am înțeles.

— Ce? nebunul și blăstămatul acela? răcni iar Duca. De ce? de unde? Poate-ai băut prea mult, Țifescule, ori visezi.

— Nu, măria ta; nu, măria ta. Precum spun, era el, împreună cu Turculeț și cu alți blăstămați, pesemne niște joimiri de la Iași, în straie schimbate moldovenești.

— Cum îndrăznește! cum îndrăznește! strigă crîșnind Duca și trăgînd smuncit alte straie pe mînici — și repezindu-și picioarele în încălțări. De ce nu mi-ai spus dintrodată asta? Și ce-ai înțeles dacă l-ai văzut? L-au luat pe beizade Ștefan?

— L-au luat, măria ta.

— Așa este! Și tocmai într-o zi ca asta! S-a mai pomenit asemenea nelegiuire! Dar mai ales s-a mai pomenit o rușine ca asta, să lipsească mirele de la biserică în ziua nunții! Nu se poate să-l fi luat. Nu s-a zbătut? Nu i-a pălit cu sabia, cu pumnul? Nu i-a mușcat cu dinții?

— N-avea ce le face, măria ta. L-au luat; dar îl întoarcem noi, măria ta, n-ai grijă.

— Cum să-l întorci, dacă zici că l-au luat și l-au dus? Domnia ta ești aici și-mi spui: și ei se duc cu el. Eu mă zbat și-mi smulg părul și slujitorii mei dorm cu toții. Cum să-l întoarcă și cine să-l întoacă? Ah! aceasta a fost soarta mea pe lume, să nu am în jurul meu decît gură lacomă, iar mie acuma îmi trebuiesc brațe de prietini.

— Măria ta, milostivește-te și-mi îngăduie.

— Ce să-ți îngădui? se holbă Vodă la boier. Oare nu-i înțelegi domnia ta planul acestui blăstămat Alecu Ruset? De mult coace el fapta aceasta; de mult o vede cu ochii lui de șopîrlă! Face asta, să creadă Împărăția că eu pun la cale depărtarea mirelui. Noi nu

l-am dorit ; Împărăția ne-a silit să-l primim. Ș-acuma făptuiește Duca asemenea viclenie. Înțelegi ?

— Înțeleg, măria ta.

— Văd că înțelegi domnia ta asta ; dar eu nu înțeleg cealaltă. Cum s-a putut lăsa astfel ca un nemernic beizade Ștefan, să-l ridice pe sus ca pe-un sac de făină ? Dar domnia ta cum ai putut răbda să ți se petreacă subt ochi asemenea ticăloșie ? N-ai avut slujitori la care să strigi ? N-a sărit lumea de pe uliță ?

— Măria ta, rog cu umilință a-mi îngădui să isprăvesc cele începute. Nu ne certa și nu ne osîndi, măria ta ; căci nici beizade Ștefan nu s-a lăsat să-l ridice ca pe-un sac ; nici eu n-am stat cu mîinile în sîn.

— Atunci vorbește ; spune ce s-a făcut ; nu mă lăsa astfel, Țifescule ! strigă Domnul bătînd cu piciorul în dușamea și cutremurînd-o.

— Spun, măria ta ; de asta am venit ; milostivește-te și mă lasă să isprăvesc. Cînd am văzut una ca asta ș-am înțeles ce este, am răcnit la slugile mele. Ca un leu am răcnit, cu mult mai tare decît răcnești măria ta acum. Numai ce-au ieșit care dincotro de la grajduri și odăi ; unii cu săbii, alții cu bețe, alții cu nimica — numai cu vîrtutea. Iar beizade Ștefan a pălit cu palmele în hoții care-l îmbrățișaseră. Îi pălea și-i suduia. Dar ei tăceau și-l duceau. M-am repezit și eu între dînșii. Atuncea am văzut pe Ruset la doi pași numai, așa cum te văd pe măria ta. Rînjea la mine, a ridicat brațul și mi-a pus sabia în gît. A trebuit să dau îndărăpt.

— Nu l-ai întrebat cum îndrăznește ?

— Am întrebat, măria ta... Cum îndrăznești ? zic. El răspunde : Îndrăznesc bine. M-am îmbrăcat frumos și m-am bărbierit pe ziua de azi și am poftit și eu la nuntă ! S-a întors către Turculeț, rîzînd. Amîn-

doi s-au aruncat pe cai ; l-au suit de aripi și pe Ștefan beizade între ei pe alt cal, și au dat năvală pe poartă. Atuncea au pălit în ei slujitorii mei ș-ai lui beizade Ștefan cu ce-au putut. S-a sculat și uliță, răcnind foc. Ei își deschideau cale, slobozind pistoale în vînt. Pe loc am țipat la Ghiță Stavnicu și frate-său, oamenii mei de credință, pe care-i știu sprinteni și i-am repezit pe unul la domnia sa Buhuș hatman și pe celălalt la Cantemir serdar. Acesta mai ales știe treaba leșilor și are slujitori descălicați în ogradă la dînsul.

— Ai făcut asta, Țifescule ?

— Am făcut, măria ta, se mîndri boierul, în străfele-i de noapte. De ce să nu fac, măria ta ? Acest cap a învățat să judece, chiar în cea mai mare primejdie.

Domnul nu-și putea veni în fire, scoțînd întruna strigăte de mirare și de mînie. Tîrî după el afară pe boier și-l scutura de braț, răcnind în același timp cu glas răgușit, din foișor, către ograda înțesată și frămîntată de lume și de oșteni.

— Să se tragă clopotele de primejdie ! să se scoale toată slujitorimea asupra hoților !

Buhuș venea spre foișor. Cînd auzi asemenea răcnet, întinse brațele, zbătîndu-le spre Domnul său în semn de potolire :

— Ce este, măria ta ? Liniștește-te ! Vrei s-aduni aici prostimea ? Ce-ai făcut, Țifescule ? Ai venit la măria sa Vodă în asemenea stare ?

— Ai auzit ? ai aflat, vel-hatmane ?

— Am auzit, măria ta ; am aflat ; știu tot ; domolește-te. De mai bine de un ceas am dat porunci. Cinstitul acesta boier încă nu era hotărît să năvălească dezbrăcat asupra Curții, să te tulbure pe măria ta, și eu și repezisem un pîlc de călăreți cu Ciudin.

Constantin serdar și Dediu, care s-au nimerit sub mîna mea tot atunci, au fost și ei pe cai în clipă. Și dacă mai ales aceștia doi au pus picioru-n scară și țin în mîna lor sabie, nu este om pe lume pe care să nu-l ajungă și care să le steie împotrivă.

Domnul pufnea încă precum îi era obiceiul și-și holba ochii în juru-i. Înțelegea însă, văzînd figura liniștită a lui Buhuș, că primejdia începe să fie cu mult mai mare pentru acești dezmetici care au cutezat peste ce se cuvine, decît pentru strălucita nuntă domnească. Izbuti să se domolească deplin. Îi era acum în grijă să nu se întețească și să crească în mulțime roiul zănatic al minciunilor.

— Bine este, hatmane, se întoarse el către Buhuș, să nu se simtă nimic, și beizade Ștefan să fie întors la locul său ca de la o plimbare.

— Așa este cuminte și așa se va face, măria ta! încuviință Buhuș.

În acest răstimp, se făcuse ziuă deplin. Se arăta cununa trandafirie de soare în răsărit; și la mănăstirile de pe dealuri, la Galata și la Cetățuie, sunau cele dintăi clopote.

Buhuș coborî din foișor treptele și slugile lui îl ajutară să încalece calul pe care i-l aduseseră.

— Incotro îi alungă? întrebă din urmă Vodă.

— Inspre viile de la Copou. Rog pe măria ta să n-aibă nici o grijă. Sînt poteci de-a dreptul; unii au să le iasă înainte și-n coastă. Alții îi alungă din urmă. Ori încotro ar face, cad ca într-un voloc.

Domnul avu un rîs silnic. După spaimă, simți înfiorarea bucuriei. In același timp își privi scîrbit straiele amestecate, aruncate și trase în neorînduială pe el. Dădu îndărăt, spre cămara lui, rînjindu-și din nou mînia pe care o avea în gîtlej ca pe o ragilă. Buzdu-

ganul cel mic, cu care bătuse în ajun pe vornicii de tîrg, fu cel dintăi lucru pe care-l căută şi-l puse la îndămînă, pe masă.

Nu trecu vreme mai mult decît un ceas de la plecarea vel-hatmanului Sandu Buhuş, cînd Domnul simţi în curte freamăt nou. Îndată ieşi iarăşi în foişor.

O samă de călăreţi intraseră asudaţi şi colbăiţi ca după o trudă năprasnică şi treceau spre odăi. Oamenii îi întrebau ce-a fost şi ei nu răspundeau ; Vodă avu iarăşi un val de nelinişte. Dar Buhuş sosi îndată după ei, abătu spre Vodă, opri scurt şi descălecă.

Duca n-avu nevoie să-l mai întrebe. Îi cunoscu vestea după faţă. Îi ceru lămurirea cea bună numai c-o mişcare în sus a sprîncenelor şi c-o uşoară clătire din cap.

— S-a isprăvit, măria ta, răspunse cu linişte vel-hatman. Să dai măria ta poruncă să cureţe slujitorii ograda, mînînd lumea devale, către odăile siimenilor. Să le deie acolo pită şi rachiu. Ca să poată drăganii care vin în urmă intra fără împiedicare. Să nu mai ştie prostimea toate.

— Să le deie rachiu şi pită, încuviinţă Domnul. Să-i mîie încolo, la vale. Vra să zică, iubite al meu vel-hatmane, au prins pe talhari.

— Asta era mai greu, măria ta, căci n-au stătut. Au avut cai bine hodiniţi. Şi s-au ţinut tari. Mai ales acel Turculeţ, care ş-acuma s-a dovedit viteaz. Au lepădat pe beizade şi s-au dus. Dar unul tot a rămas.

— Cine ? tresări Duca.

Pe loc înţelese că izbînda lui însfîrşit se împlinea şi, făcînd o cruce mică în mijlocul pieptului, mulţămi sfîntului Neculai episcopul Miralichiilor şi lui Georgie biruitorul balaurului şi Maicii lui Dumnezeu cea fără

de prihană. După ce se închină spre răsărit, se întoarse :

— L-au prins pe Ruset ?

— L-au prins, măria ta.

— Şi l-au pus acolo, pe loc sub sabie ?

— Asta nu, măria ta. N-aş fi cutezat nici eu să fac asta, ştiindu-l ocrotit din anume parte.

Duca rînji şi pufni cu dispreţ prin buzele-i groase.

— A fost ceva de mirare, urmă Buhuş, fără a părea că bagă în samă mişcările frămîntate de nerăbdare ale Domnului său. Se pare că Alecu beizade s-a tulburat şi s-a rătăcit cu desăvîrşire. Cînd a văzut că-l ajung din urmă oştenii măriei tale, a prins a bate cu latul săbiei într-ai lui, ca să-i oprească : să facă faţă. Aceia însă nu erau nebuni ca el. Nu se socoteau destui ; se socoteau şi înşelaţi pesemne că au fost viriţi într-un tîrg plin nu ca un stup, ci ca un viespar. Iar dintr-o latură, din altă parte, se arătau şi Cantemir şi Dediu cu oamenii lor. Văzînd mare primejdie şi pieirea capului, s-au smuls de lîngă dînsul, au descălicat pe beizade Ştefan, şi, luîndu-i calul numai cu şaua, s-au năpustit pe-o vale. Atuncea acest nebun a rămas singur şi-a făcut faţă, ca un lup rău. Striga de departe la el un slujitor al său : măria ta, încalecă şi fugi, că te prăpădeşti ! El a început să rîdă. A tras sabia. O cumpănea în stînga şi-i cerca ascuţişul cu dreapta. Slujitorul lui acela a stupit într-o parte, a bătut în cal cu pana săbiei şi n-a mai aşteptat. S-a tot dus după ceilalţi. Au venit către nebun serdarul Constantin şi Dediu. Le-a făcut faţă şi i-a ţinut pe amîndoi în loc. Au trebuit să se ferească în mai multe rînduri de sabia lui, ca de nişte clănţănituri de colţi, cînd ai vîrît fiara la strîmtoare. Insfîrşit, au sărit şi alţii. A prăvălit pe cîţiva sîngerîndu-i.

Ceilalți l-au pus cu greutate la pământ, legîndu-i mînile și cetluindu-i gura ; căci încleștează cu unghiile și rupe cu dinții. Acuma îl aduc. Vin îndată în urma mea.

— Ha-ha ! săltă glas măria sa, ca și cum îl păleau stropituri reci de apă. Îl aduc îndată pe domnia sa beizade Alecu ? Foarte se bucură sufletul meu. Iar ceilalți s-au dus ?

— S-au dus. Am poruncit la o samă de drăgani să-i alunge întruna, dar nu socot că avem nevoie de altă izbîndă.

— N-am nevoie de altceva, prietine Alecule. Spune ce-ați făcut cu mirele și m-am luminat.

— Mirele, măria ta, s-a întors la gazda lui fără nici o stricăciune. S-a arătat viteaz și mi-a spus rîzînd că se duce la feredeu, ca să se curețe pentru sfînta cununie care-l așteaptă.

— Foarte bine, că s-a arătat viteaz, ca un ginere de domn. Ha-ha ! Și mi-l aduc aici pe domnia sa beizade Alecu ?

— Întocmai, măria ta ; ar fi bine să-l primești cu liniște, cum se cuvine într-o zi ca asta.

— Se-nțelege, cinstite vel-hatmane ; nici nu se poate altfel. Am uitat toate cîte am suferit de la el. Am lepădat din mine tot veninul pe care mi l-a dat să-l beau.

Duca ridică ochii crunți. Pîlcul al doilea de slujitori, cu Constantin serdarul Cantemir, intrase buluc în grabă pe sub bolta porții celei mari, și, prăvălind în dreapta și-n stînga pe cei care mai stăruiau și mai căscau acolo gura, se opri în vederea lui Vodă. Doi călăreți coborîră din șa o ființă slabă, palidă, cu mustățile încurcate de ațe de sînge. Gura îi era astupată ; mînile răsucite și legate la spate.

Era o rămăşiţă dintr-un fudul beizade Alecu de anul trecut. Slujitorii îl puseră pe picioare. El se cumpăni. Îl aburcară de subsuori pe trepte. Duca îl aştepta cu ochii scăpărînd, cu gîtul şi cu barba întinse înainte.

— Aduceţi-l aici! porunci Domnul încet, cu linişte. Voi l-aţi cruţat şi bine aţi făcut. Eu însă l-am cumpărat. L-am plătit bani mulţi.

Beizade Alecu îl privi fără ură, c-o oboseală nesfîrşită sub pleoapele pe jumătate căzute.

— Aduceţi-l aproape! porunci iar Vodă, cu glas tremurat.

În aceeaşi clipă înălţă de la spate în sus buzduganul şi păli în frunte, între ochi, pe Ruset. Prinsul se cumpăni; ochii i se încruntară şi partea de sus a feţei se coloră uşor trandafiriu sub năvala sîngelui. Pleoapele bătură. Apoi rămaseră deschise neclintit. Se abătu într-o parte; după aceea înainte; şi căzu cu faţa în jos, lovind cu fruntea lespezile.

Sandu Buhuş îşi suci într-o parte obrazul şi-şi ridică mîna dreaptă la tîmplă, apărîndu-şi privirea. Apoi se întoarse în grabă; aduse pe mort cu faţa în sus. Scoţîndu-şi de pe sine, repezit, straiul, îl aruncă deasupra şi închise ochii care-l priveau ţintă.

Atunci, fiind soarele destul de înălţat şi auzindu-se de pretutindeni clopotele sfintelor biserici, chiotele nuntaşilor şi pocnetele pistoalelor, femeile ieşiră din odăile Doamnei, cum le fusese rînduit după izvod. Erau măria sa Anastasia-Doamna, mireasa, druşte şi jupînese multe de boier. Domnia sa cinstitul vel-hatman încă nu acoperise capul, cînd femeile, copilele şi Doamnele văzură pe mort şi-l cunoscură. Ţipînd cu spaimă, îşi zbătură în sus braţele şi fugiră îndărăt, cu foşnet de fuste.

Mai înfricoşată, căzută într-un colţ de divan, păru mireasa, învăluită în hobotul ei strălucit. Privi înainte-i fără să vadă pe nimeni, apoi îşi încovoie fruntea pe genunchi, lăsîndu-şi mînile albe să atîrne într-o parte, ca şi cum ar fi fost străine de dînsa. Veni către ea, cu spaimă, dadaca şi începu să-i sufle deasupra şi să-i descînte, ca să depărteze ceasul rău.

De la măria sa Domnul intră, nu tîrzie vreme, porunci să se urmeze fără schimbare rînduielile hotărîte, şi femeile să iasă, căci leşul ticălosului a fost înlăturat.

DEPARTARI

1930

MEMORIUL LUI CUCONU ILIE LEU

despre o călătorie în locuri depărtate, tocmai la Deva

I

Se vede ce fel de om e onoratul nostru corespondent; de ce n-a umblat încă în țări străine și de ce s-a hotărît să facă o călătorie în Ardeal.

Cucoane, eu în viața mea am fost un om tare curios, care am dorit să văd țări și să cunosc lume, dar din pricina împrejurărilor am stat pe loc și mușchiul începea să mă cuprindă, ca pe-o stîncă. Din tinereță am fost împresurat de nevoi, părinții nelăsîndu-mi pentru bătălia vieții decît acest cap și aceste două brațe. Iar acest cap n-a putut porunci inimii, în anii de primejdie; și brațele au trebuit să lucreze curînd pentru soție, care moștenise limbă și pentru copii, care-i moșteniseră dinții ei frumoși.

Stînd departe de tîrg, de politică și de slujbe, nu m-am folosit nici de banul statului nici de-al semenilor mei. Și mi-am agonisit ce am în sudoarea frunții, îngrijind niște livezi de meri și o prisacă foarte frumoasă, unde te poftesc la vară, ca să guști un fagure de miere, lîngă fîntîna de sub mesteceni.

Carte multă n-am învățat, însă am cetit ce-au scris oamenii deștepți și de talent. Bine m-am aflat totdeauna cu acești prietini, cînd eram singur și

mîhnit. N-aș putea spune că am răsfoit toate cîte se tipăresc, cum nici filosoful nu putea sorbi Marea. Cărțile cele bune rămîn tot puține. Iar în ceea ce privește patria noastră, ades m-am gîndit că ar trebui întemeiată o lege pentru oprirea învățămîntului scrierii. Ca să se poată ceti ce-i bun și să nu mai fim copleșiți de autori și gazete. Bine ar fi să învețe tineretul limbi străine numai pentru cărți, cum am făcut eu : înțelegîndu-mă cu vii, și mai ales cu morții, în tăcere. Așa, de la iubita mea soție și iubitele mele copile, aud întruna și fără contenire o limbă pe care n-au vorbit-o părinții mei. Și spun lucruri așa de mărunte și multe, încît simt că nu mai am loc ; le las biruitoare pe cîmpul de luptă, și mă retrag, ca să fiu singur.

Intr-o vreme, din economiile mele, pusesem ceva deoparte, ca să pornesc într-o toamnă undeva, pe un țărm străin. Am un băiat mare, cărturar bun, și voiam să-l iau și pe el cu mine. Amîndoi am fi umblat ș-am fi privit tăcînd, gîndindu-ne cu bucurie că femeile urmează a vorbi undeva, departe, însă noi nu le mai auzim. De-atuncea sînt treisprezece ani. Chiar în toamna aceea au pornit pe continentul nostru războaiele. S-au măcelărit oamenii întâi în Balcani ; s-au săturat corbii și lupii și s-au crusit apele de sînge ; — pe urmă au început să se măcelărească și-n alte părți. Pustiire și moarte în Franța, în Belgia și Flandra, în Italia, în Rusia și-n Polonia, în Sîrbia și la noi. S-a dărîmat ce-au clădit veacurile, — ș-a născut în om iarăși fiara cea de demult. Așa că sfărîmîndu-se rînduielile vieții de altădată și căzînd în rătăcire și-n spaimă, într-atîția ani n-am mai fost în stare să-mi împlinesc planul. Nici banii pe care-i chivernisisem nu-i mai aveam. Iar soția

şi copilele mele urmau a vorbi franţuzeşte. Iată însă că-n vara asta, băiatul meu, văzîndu-mă aşa de supărat, a avut un gînd bun.

— Ar fi bine, tată, mi-a zis el, să mergi cu mine. Roitul a contenit în prisacă şi merele încă nu s-au copt. Hai să petrecem o lună, la Deva... Am eu acolo treabă la o adunare de învăţători. Dumneata te plimbi şi vezi locurile şi oamenii.

— Cam greu, Anastasie, i-am răspuns eu. De-acu am prins rădăcină şi nu ştiu dacă m-oi putea desface de toate ale mele.

Băiatul mă privea zîmbind cu mîhnire. I-am zis:

— Ai dreptate. Cată să ies şi eu o dată din bîrlogul meu. Afară de tîrgurile din Moldova, eu n-am cunoscut nimica. Macar dincolo de munţi, în ţara Ardealului, să trec. Am să văd poate lucruri întrucîtva deosebite de ale noastre.

Anastasie mi-a strîns mîna şi eu am rămas îngrijorat şi mişcat, căci îmi dădusem cuvîntul. Iar la plecare, după ce mi-am pus în rînduială toate afacerile, eram vesel şi bine dispus. Nu înţeleg de ce nevastă-mea avea lacrimi în ochi. Am îmbrăţişat-o întăi pe ea, pe urmă pe fete. Eram tulburat, cînd mi-au strigat toate odată: *Au revoir!*

Atuncea mi-am întors ochii spre băiat; l-am văzut zîmbind, ş-am zîmbit şi eu liniştit.

II

Arată icoane nouă şi un sas cu lulea.

Întăi şi-ntăi trebuie să-ţi spun că am umblat noi cu trenul patruzeci şi patru de ceasuri, în luna lui august, pe nişte călduri umilitoare. Toate obrazurile din jurul nostru aveau o înfăţişare de ticăloasă su-

ferință. Parc-am fi fost cu toții într-un iad mișcător, la muncile topirii. Gîfîiam, ne răsuceam ca pe-un grătar, pufneam, rămîneam neclintiți în colțuri.

Trecînd cu răbdare prin aceste încercări, mîncînd cu și Anastasie mulți harbuji, în ziua de 11 am simțit răcoarea muntelui la Predeal.

— Aici a fost graniță veche, îi zic eu băiatului. Pe aici ai luptat și tu cu oștile, ș-ai fost rănit. Tu trebuie să te bucuri mai mult decît mine că trăiești, ca să vezi țara Ardealului.

— Mă bucur, îmi răspunse Anastasie, căci am scos-o din robie și mizerie.

Amîndoi, de la fereastră, am început a privi brad și munte, scînteieri de ape și niște sate mari și bogate, cu case încăpătoare, acoperite cu țigle roșii. Pe ici, pe colo, amintiri ale războiului, risipituri, urme de bombardări și de gloanțe. Apoi drumuri curate, ogoare pieptănate, margini de șosea și cale ferată cosite cu îngrijire ca-n niște grădini.

— Ascultă, Anastasie, vorbesc eu cu îndoială: drept să-ți spun, că nu înțeleg nimica.

Băiatul tăcea, căci îmi cunoaște felul meu de a vorbi și de a cugeta. Iar eu urmăream cu ochii, printre munți mici și dealuri, printre pomi cu grijă orînduiți, aceleași grupuri cochete de case de cărămidă acoperite roș, aceleași sate cu înfățișare străină. Femeile, muncind la cîmp, purtau pălării de paie cu aripile foarte largi, încălțăminte în picioare, fote și cămăși ca de sărbătoare. Cum se poate una ca asta? — păream eu a cugeta. Dacă-s romîni, — atunce cam ce-aș putea eu crede despre stăpînirea veche din Moldova noastră și din Valahia? Iar dacă-s străini, — atuncea cum îndrăznesc să ne înfrunte? — Erau însă și romîni, dintre foștii subju-

gaţi, îi cunoşteam prea bine. Şi erau şi neamuri străine. Şi trăiau pe acelaşi pămînt, subt acelaşi soare, fără să se omoare. Trebuie să fie la mijloc vreo înşelătorie, ca să nu ne ticnească nouă, ca să stîrnească îndoieli patriotice şi să dărîme glorii naţionale.

Dar dacă ochii nu mă înşeală, atunci am făcut bine că am ieşit din prisacă de la mine, comuna Merişor, ţinutul Neamţului.

— Aşa-i că văd bine, Anastasie? — am întrebat eu.

— Fără îndoială, mi-a răspuns băiatul cu zîmbetul lui.

— Slavă Domnului. Să ştii, Anastasie, zic, că tot e bine să iasă omul din bîrlogul lui. Iată, eu în toată viaţa mea am poftit să văd ţări străine şi alţi oameni, — ca să-mi sporesc puţina înţelepciune. Ş-acuma bag de samă un lucru de mirare, că ţăranii aceştia de-aici par mai cuprinşi şi mai oameni, de şi n-au avut boieri şi domni şi stăpînire dintre ai lor.

— Pentru că n-au avut... îmi şopti tainic feciorul meu.

— Aşa mi se pare şi mie, Anastasie. Eu asta am bănuit-o. Dar nu vreau s-o cred nici acuma, ca să mai pot cîţiva ani mînca miere dulce din prisacă de la noi. Şi ca să-mi fie şi mai bine, sînt în stare să dispreţuiesc chiar toate cîte văd. Sînt gata şi să mă supăr că omul care stă liniştit în partea cealaltă a vagonului şi fumează dintr-o lulea lungă nu înţelege romîneşte.

— E sas.

— Ei şi ce dacă-i sas? Nu trebuie să-mi răspundă ce-i cu aşezarea aceea cu multe colori şi turnuri

care se vede dincolo de vale? Știu, mi-ai spus că-i burgul medieval al Sighișoarei, că-i oraș nemțesc, lustruit și bine păstrat, artistic și pitoresc. Dar eu în țara mea am drept să mă supăr și să nu dau voie unor nemți să aibă așa ceva. Nici nu pot să-i sufăr să fumeze din asemenea lulele.

Sasul, văzîndu-mă tulburat, s-a ridicat în picioare și a întrebat politicos pe domni dacă au vreo nemulțămire ori vreo dorință. Fiind blajin de felul meu, îndată m-am liniștit și-am intrat în vorbă cu dînsul într-o limbă pe care absolut nimene n-ar fi putut-o înțelege. Dar noi, ca oameni detreabă, o înțelegeam.

III

Despre un foc mare la Deva și despre alte lucruri pe care cuconu Ilie nu le poate înțelege.

Către Blaj, bag de samă că oamenii prin tren și prin gări vorbesc numai romînește. Mi-i dor de-un sas mare, cu pipă lungă pînă la pîntece și grăind o limbă neînțeleasă, dar nu-l văd nicăieri. Chelnerii de prin restaurante, copiii de la peroane rostesc cam sucit listele de mîncări și vorbele lor, dar nu pot să mă supăr, căci îmi zîmbesc. Auzisem de la unii și de la alții că neamurile străine ne-ar fi urînd și se încrustează în găocile lor. Nu înțeleg de ce m-ar urî pe mine, căci eu nu urăsc pe nimeni. Și știu că chestia pînii e o problemă mai mare decît cea națională.

Vorbeam despre asta în puține cuvinte, cu Anastasie, răsfoind gazetele de la București. Drept să-ți spun, mie mi-i frică de foile acestea tipărite. Zece ani m-au otrăvit cu fel de fel de știri, care de care mai înfrico-

şate. Ajunsesem a crede că gazetele hotărăsc ce se petrece pe cîmpurile de măcel. E adevărat că de multe ori hotărau lucruri ce nu se întîmplau, şi eu, cetitor, mă alegeam cu venin şi cu spaimă. De ce s-or fi bucurînd oamenii aceia care le scriu de năcazurile şi de catastrofele omenirii, ca să ni le aducă la ştiinţă cu atîta grabă, eu nu pricep. Aşa întorcînd paginile din urmă, cu painjeni mari şi negri, abia îmi potrivesc ochelarii pe nas şi descopăr o grozăvie.

— Vai de mine şi de mine, băiete, îngîn eu, uite dumneata ce nenorocire pentru nişte bieţi oameni şi ce întîmplare potrivnică pentru noi!

— Ce este, tată? ce s-a întîmplat?

— Poftim, ceteşte. Tîrgul Deva e în flacări. Nici asta n-o înţeleg: să ardă un tîrg tocmai cînd mă duc eu să-l văd şi tocmai cînd m-am hotărît să ies şi eu în lume, după o viaţă de aşteptare şi rîvnă.

— Nu se poate.

— Ba se poate. Ceteşte şi te încredinţează. Scrie cu bucurie şi cu slove maşcate. Deva e în flacări încă de ieri. Comunicaţia telegrafică şi telefonică e distrusă, aşa încît nimeni nu poate avea decît ştiri particulare. Munca de salvare pare neputincioasă. Casele se risipesc una după alta, biruite, copleşite şi cucerite de un incendiu cum nu s-a mai pomenit. Populaţia îngrozită îşi caută adăpost pe malul Mureşului. Uite, aşa scrie în *Adevărul;* aşa scrie în *Universul.* Ce ne facem noi, Anastasie? Eu zic să ne dăm jos undeva şi să luăm trenu-napoi. Acasă la noi e mai bine.

— Să vedem, să mai aşteptăm, să întrebăm, zise pe gînduri băiatul.

Eu urmez a ceti informaţiile pînă ce se lasă întunecimea serii, şi nu mai văd nimica. S-a întîmplat să ne suim şi-ntr-un tren fără lumini. Şi stăm trişti amîndoi

în noaptea clătinată și zgomotoasă a vagonului. Pe fereastra deschisă intră din cînd în cînd un miros înăbușitor de cărbune ; apoi trece o adiere și-l spală, aducîndu-ne mireazma caldă și coaptă a cîmpiilor. Scot capul, să-mi răcoresc fruntea, — și pîndesc în zări, așteptînd să apară o rumeneală depărtată de flacări.

Într-adevăr, mi s-a năzărit ceea ce așteptam să văd.

— Privește și tu, Anastasie, vorbesc eu cu inima strînsă. Se mai vede ceva, cele din urmă zbateri și cele din urmă flacări. Se poate, Anastasie, să ardă așa un oraș și să nu mai găsim nimica ? Și mai stau și cuget de ce-or fi spunînd ei că populația îngrozită s-a adunat la malul Mureșului ? Ce să caute la malul Mureșului ? Poate pentru că-i cel dintăi nume pe care l-au găsit pe hartă, lîngă Deva.

— Cine ?

— Gazetarii aceștia care mă îngrozesc, de și nu le-am greșit cu nimica. Totuși se vede zare de foc mare. Trenul s-a oprit. Să întrebăm pe șeful de tren. Domnule șef de tren, ești bun să ne spui cît mai avem pînă la Deva ?

— Da, domnule. Mai avem zece kilometri.

— Așa ? Atunci e-aproape. Ai putea să-mi mai spui dacă pe-acolo-i bine-pace ?

Conductorul mormăie ceva ungurește : borom-brom. S-a supărat.

— Prietine, zic, nu te supăra. După cît înțeleg, la Deva s-a iscat un foc mare.

— No, poate că să fie ; dar noi sîntem de-acolo și nu știm nimica.

Se duce să grăiască și să rîdă cu alți oameni de-ai lui, din gară.

Pornim și curînd mă încredințez că aburul de foc e lumina electrică a unei alte stații, de care ne apropiem repede și unde ne oprim.

Deva s-ar vedea ziua. Dac-ar fi să fie ce spun gazetele, s-ar vedea și noaptea. În jurul trenului fără lumini, lumea își caută liniștită de treburi. Foarte departe însă, unde se scriu gazetele în vremea vacanței moarte, trebuiesc știri care să îngrozească pe un biet om bătrîn ca mine.

— Drept să-ți spun, Anastasie, eu nici asta n-o pot înțelege.

Am ajuns la Deva tîrziu, către miezul nopții, și-am găsit tîrgul într-un întuneric prea mare. Liniște, pace, — și-un moșneag cu barba țăpoasă și cu luleaua scurtă în colțul gurii. Altcineva nimeni. Intrăm în vorbă cu el : ne-nțelegem. Om detreabă, ca și pe la noi. Vrea să ne ducă el bagajele ; asta-i plăcerea lui.

— Ascultă, moșule, îl întreabă băiatul, am auzit că în Deva ar fi fost un pojar grozav.

— Apoi va fi fost, domnilor, pe vremea Ianculuí, cînd au ieșit la bătălie moții.

— Nu atuncea. Am auzit că a ars acuma.

— Da' n-o ars nimica, domnilor, decît *corhausu* cel mare. Dar sînt altele, unde se pot duce domnii. Găsiți sobe bune, plătiți și durmiți pînă mîni. Da' de departe veniți dumneavoastră ? Poate veniți de la Bălgrad ?

— Nu, noi venim de la Moldova.

— Așa ? Trebuie să fie departe. Pe-acolo cumu-i vremea ?

— Bună.

— Cald, ca și pe la noi. Secetă. Ce să faci ? Asta-i de la Dumnezeu. Dar domnia voastră de ce-ați vînt pe-aici, prin Deva ? Așa, de plăcerea dumneavoastră ?

— Da.

— No, asta ține parale multe. Eu socoteam că poate-ți fi niște profesări.

După ce ajungem la corhaus la *Orient* și-i dăm o cinste :

— Acu-i bun, se chiamă că aveți unde durmi. Și poate s-o-ntîmplat să aibă domnii o țîră de duhan ? Mi-o ramas pipa goală. Iar despre loc să știți că s-o stîns după ce-o ars ; și nimene nu s-o dus la Mureș, că n-avea ce căta acolo, și-i departe. Da' o vint Murășu odată înspre tîrg, într-o primăvară, cînd o adus ape mari ; s-o înecat înspre grecl, la belitoare.

Anastasie socotea că trebuia să-mi lămurească ce spune moșul, dar eu n-aveam nevoie de nici o lămurire și înțelegeam totul. Lucru de care iarăși nu puțin mă miram.

IV

Unde s-au însemnat unele vorbe, priveliști și năravuri ale țării.

Folosind vorbe de-ale ținutului, pot spune că am găsit cu ușurință destul de bun cortel. Două chilii ne sînt îndestulătoare ; de culină n-avem lipsă. Liniște ca-ntr-o mănăstioară ; nici curiozitate, nici murdărie, nici chițorani. Aproape de uliță : n-are nevoie omul să se guie tocma la al doilea rînd. Vipt am găsit la ospătărie fără să spesăm prea mult. Ne-am deprins cu paradaisele umplute și cu clătitele cu zămăchișă. Numai borșul nu-mi prea place, pentru că-i zice chisăliță. Dimineața ne punem uneori la cale cu cîte-un dărăb de pită cu clisă, și trebuie să se știe că slănina-i minunată prin partea locului. Multe plese nu mîncăm, fiind nelacomi și eu și Anastasie ; nici destupăm glaje de bere, nici deșertăm cante de vin. Mai bine ieșim în plimbare

afară din tîrg şi bem în pumni apă rece dintr-un ţîrău care izvorăşte de sub munte. La întoarcere facem popas în ăvlia unei biserici vechi, unde cresc mure şi prune brumării, şi privim la un ariete cu coarnele răsucite care paşte iarbă grasă în umbra pomilor.

Îi spun lui Anastasie:

— De ce te îndeletniceşti, băiete, întruna cu însemnarea vorbelor acestora? Cînd le-aud, eu am mai multă plăcere decît mirare. Ciudate mi se par altele.

Ciudată mi se pare toată fiinţa liniştită, blajină şi veche a oraşului acestuia. Paşnică şi temeinică aşezare săsească. Uliţile, tăindu-se, despart tîrgul în grămezi de case compacte şi lipite. Cvartalul întreg stă casă lîngă casă, neîntrerupt în patru părţi. La uliţi răspund din loc în loc uriaşe porţi boltite, care se închid cu o cheie grea şi lungă, la trei ceasuri după ce înserează. Iar în mijloc, între locuinţi, se află ogrăzile şi grădinile. Aşa încît oamenii s-au statornicit ca-ntr-un fel de cetăţui, în care, noaptea, nimeni nu poate răzbate.

— Foarte-mi place rînduiala asta, băiete, zic eu. Aicea oamenii au ştiut cum să se întovărăşească şi să se strîngă împotriva zdruncinului şi tulburării vremilor.

Cotind prin mijlocul tîrgului, prin livezi, pe sub temelii de piatră cenuşie, pe sub sălcii şi pe sub poduri vechi, curge un braţ din apa Cernei, cu meşteşug abătută dintr-un loc de la deal acu vreo două sute de ani. Apa asta-i curăţenia gospodăriilor şi viaţa grădinilor. Şi învîrte şi mori negre, aşezate la uliţi în rînd cu prăvăliile. Aşa valul vîjîie şi freamătă şi roata umblă zvîrlind mărgele de lumină; sub salcie s-a oprit căruţa plină de saci şi caii strănută, iar omul se apropie de morar, care a ieşit în prag, şi grăiesc tare prin zvoana pietrelor ţinînd în mîni pipele lungi. Şi-n prăvălia de-

alături intră gospodine grăbite ca să cumpere papricaș ori zahar. Ș-un domn cu pălărie naltă trece prin partea cealaltă domol, cufundat în cetirea unei cărți cu întîmplări de demult.

— Asta iar îmi place, Anastasie. Dacă n-aș fi prisăcar la Merișor, ținutul Neamțului, aș vrea să fiu morar la Deva, și, dacă-i nevoie, m-aș pricepe să trag și din pipă. Aș vorbi rar, m-aș gîndi mult ș-aș rîde mîne de gluma pe care mi-o spui azi, dar, ca tot ce-i aici, aș avea caracter, cum spuneți voi în limba voastră. Acu de-aici hai să ne luăm încet, pe sub copaci bătrîni, și să ne suim sus pe măgura cea rotundă unde se-nalță cetatea Devei. Acolo, în ziduri negre, au stătut întăi geții, și mai tîrziu boierii ungurilor. A fost cuib de tăuni. Acuma-i ca o chinovie a înălțimilor, de unde se văd munții depărtării pînă la Zarand la miazănoapte și pînă la Păring la miazăzi, și apele din șesuri — Mureșul și Cerna, — și alte pîraie și bălți. Și sate curat așezate, și ogoare rînduite cu compasul. Și drumurile scrise cu alb, — și pomi cu roadă pe marginea drumurilor.

Acolo sus era o liniște ca-n cer. Și stam între risipituri de pietre, în umbrare, privind tîrgul, satele și depărtările, pînă ce începeau bisericile de jos să se certe cu toate clopotele lor.

— Închipuiește-ți, Anastasie, urmam eu a vorbi către băiat, că-n tîrgul ista unde aș vrea eu să fiu morar cu lulea, pe lîngă osebite soiuri de unguri și nemți, sînt și trei feluri de romîni: greci-orientali, greci-catolici și romani. Pe lîngă oarecare dihonii politice, mai adaogă pe cele religioase, fiecare avîndu-și biserică și adunare deosebită. Dintre șvabi, dintre sași, dintre ceangăi și dintre maghiari, unii sînt catolici, alții protestanți, alții reformați, alții evangheliști. Nu

numai duminica, ci în fiecare zi, la toate bisericile şi templele sună aşa clopote, certîndu-se cu hărnicie în văzduh, ca şi drept-credincioşii pe pămînt. Asta-mi place mai puţin. Iarăşi nu-mi place, Anastasie, că pe-aicea creştinii nu ştiu ce-s patlagelele vinete şi maslinele. Aş vrea să fiu morar, însă să mînînc imambaialdî. Pe urmă, Anastasie, prea mulţi clerici, pe lîngă aceste clopote neostenite.

Băiatul mă întrebă de unde ştiu toate acestea, ca să şi le scrie în carnet.

— Le ştiu de la părintele Bara, îi spun eu, cu care m-am împrietinit şi de la care aflu multe. Aici nu-i om să nu intre la biserica lui şi să nu vie la confesiune. Vezi că tot trandafirul frumos îşi are spinii lui — şi se pare că aici totdeauna legea a fost aspră şi tare. Şi părintele Bara aici e un om de care semenii lui se tem. Altfel pare blajin. Însă are principii, de şi pantalonii i-s cam scurţi şi i se vede puţintel alb sub jiletcă. Mergeam cu el ieri pe stradă, şi-mi lămurea că oamenii nu pot fi fericiţi decît crezînd şi supunîndu-se fără murmur. Mai ales, întărea el, oamenii din clasa de jos trebuie să creadă şi să se supuie. Şi cum mergeam vorbind, iată vin din urmă şi trec pe lîngă noi două femei, tinere încă, şi nu urîte. Două femei din clasa de jos. Vorbeau şi rîdeau. Asta nu i-a plăcut părintelui Bara. S-a încruntat. — Zicea una, subţirel: — «Femeilor grase nu le şade bine. — Nici mie nu-mi plac cele grase, răspunse soaţa ei ; dar nici cele mărunte şi slabe. Domnilor mari însă li se şade.» Păreau a privi cu coada ochiului pe părintele, care-i om mare şi plin. — «Ba mie îmi plac şi domnii mărunţi, spune cealaltă, cînd umblă semeţ...» Vorba asta era poate pentru mine: mi-a plăcut ş-am zîmbit. Însă părintele Bara s-a uitat crunt ş-a mormăit vorbe aspre pentru oamenii din

treapta de jos îndeobște și pentru muierile lor îndeosebi. Bănuiesc însă că nu era convins. Eu rîdeam și el a rămas supărat și cu pantalonii prea scurți. Asta am putut afla despre amărăciunile oamenilor de-aici; și dacă socoți că se pot îndulci, atunci scrie-le în carnet.

Am stat sfătuind astfel în cetate pînă către asfințit, și-atunci ne-am coborît înspre satul din marginea Devei, pe lîngă șoseaua cea scrisă cu alb. Nu vedeam cîni nicăieri și gospodarii intrau liniștiți de la cîmp. Aveau căruți bune și cai mari. Și dintrodată am tresărit la răcnetul năprasnic al unui crainic care striga de pe-un dîmb sătenilor poruncă de sus. Era om cu mustață mare, nalt și amenințător. Și răcnea prelung, cu modulații meșteșugite:

— S-audă... s-audă tot omu... și șvabu... și unguru... și țiganu... că mîni nu se lucră; că-i ziua Craiului!

Anastasie a însemnat numaidecît vorbele în cărticică; iar eu ascultam cu uimire glasul stăpînirii. Pot să spun că, între altele, și asta mi-a plăcut.

V

Cuconu Ilie Leu se duce la operă și după aceea se minunează mai tare decît totdeauna.

Intr-o sară, cînd ne-am dus la grădina publică de sub cetate și de lîngă castel, am avut o clipă simțirea că mă aflu iarăși într-unul din tîrgurile de la noi. Veneau cucoane cu pălării și se plimbau pe dinaintea noastră. — «Abia acum au început să se civilizeze astfel, îmi lămurea o cuconiță vioaie și frumușică de prin părțile Romanului. Inainte, doam-

nele de-aici aveau obicei să vie cu capul gol, ca şi cum ar fi fost în grădina de la ele de-acasă. De cînd ne-au văzut pe noi, s-au schimbat.»

Vrednice de luare-aminte sînt aceste taine femeieşti pe care eu nu le pricep. Neavînd curaj destul, m-am arătat ticălos şi m-am făcut că mă bucur pentru moda pălăriilor. In vremea asta nişte lăutari negri îşi înstrunară coardele şi-şi sunară ţambalele şi unul din ei porni să cînte cu glas mare, făcînd bărbie şi scoţîndu-şi pîntecele :

Ce te ţii aşa măreaţă ?
Parcă n-aş şti cine eşti !
Mă-ta vinde zarzavat în piaţă,
Tată-tu e-nchis la Văcăreşti.

Îi zic lui Anastasie :

— Insamnă, băiete, degrabă, ce ai de însemnat, şi hai să ne ducem de-aici. Văd mai în fund, la mese, oameni cuminţi bînd bere. Ei vorbesc ticnit despre altele, şi femeile şi fetele lor încă nu cunosc legea pălăriilor. Ori hai dincolo, unde s-aud duruind popicile, — şi unde unul a strigat să se aducă glăţe mai mari pentru cuglărie. Numai să nu mai aud cîntece de la Bucureşti. Ştiu că sînt oameni noi, veniţi de curînd, care au să se uite la mine cu dispreţ, amestecîndu-mă cu nenorociţii localnici ; dar nu-mi pasă, căci tot am dorit să fiu morar devale, pe Cerna. Te-aş mai îndemna, dacă vrei, să ieşim şi să ne oprim în altă parte, la caſeneaua ştiută, unde găsim totdeauna pe cei doi unguri jucînd şah. Tac ei, tăcem noi ; numai din cînd în cînd mormăiesc două silabe. Şi-mi place că zic reginei crăiţă.

Am ieşit către caſeneaua ştiută ş-am stat pe scaune de mlajă, sub copaci nalţi, în liniştea oraşului, cu cîte-o bere uitată dinainte. Iar cei doi se luptau la

șah fără să ne vadă, pocneau uneori piesele cu supărare, apoi se linișteau cu tîmplele în pumni și într-un tîrziu porneau a îngîna unul după altul o romanță din tinerețe. Nu înțelegeam cuvintele, dar era ceva trist și de demult, dintr-un colț necunoscut de lume, unde oamenii au fost tineri și pe urmă au devenit bătrîni.

— Hai să mergem, Anastasie, la cortel. Tragem de clopot și vine domnu Franț, fără să se supere, să ne deschidă poarta cu cheia cea mare.

Pe ulițile curate nici o mișcare și pașii noștri sună amestecat pe lespezile de piatră. Trecem prin piața largă din mijlocul tîrgului, unde, la răsăritul soarelui, sosesc din sate gospodine grăbite cu lăptării și legume. Un vardist negru face douăzeci de pași de colo-colo, ca-ntr-o pustie. Cordial și respectuos poftește domnilor noapte bună.

A doua zi dimineață, la ceasurile opt, cînd trec îndărăt cu Anastasie pe unde ne-a salutat vardistul, mă opresc, mă frec la ochi și mă uit în juru-mi fără să pot crede că-i aieve ce mi se năzărește. Lume de pe lume umple piața, într-o zarvă domoală și neîntreruptă. S-au ridicat corturi de pînză, unde negustori veseli chiamă norodul la mărfuri. Văd și căruțe uriașe lipscănești, ca-n iarmaroacele de altădată de la noi: sînt pline de pînzeturi și mărchidănărie. Și movile mari de cereale, porumb și fructe. Și toată brînza oilor din ținut. Poloboace cu lucruri necunoscute, clădiri dibace de site, oale, farfurii și cratițe, fierării și arămării și alte lucruri de gospodărească trebuință. Căruțe cu lemne și cu harbuji. Vite cornute și cai. Și oamenii ținutului Inidoara în porturi felurite, care de care mai vii și mai frumoase.

— Înțeleg, băiete, zic eu lui Anastasie, să găsesc pe neașteptate în piață flăcăi fuduli și fete gătite, cu ochi aprinși; căci au umblat pe-ntuneric ș-au fost aici cînd s-a zărit geană de ziuă. Dar toate clădirile acestea îmbulzite și complicate par a fi răsărit din pămînt. Iată iarăși ceva care-am să țin minte.

Vesel fiind de asemenea întîmplare am prins a umbla prin ulițile din preajmă, înțesate de popor. Ne opream ici, ne opream colo și stăteam de vorbă cu unii și cu alții. Oamenii care știu să răspundă curat și cuviincios, în limba întru care m-a legănat și mi-a cîntat maică-mea.

— Dacă n-aș fi în tîrg la Deva, zic, m-aș crede la iarmaroc la Fălticeni, cînd eram în anii tăi.

La o răspîntie de patru uliți, femei și bărbați din munte. Se cunosc că-s moți, după port. Stau strînși ca-ntr-o adunare, cu luare-aminte și gravi. Ș-ascultă pe-un cîntăreț orb. Așezat pe piatră, la marginea trotuarului, cu picioarele încrucișate, cîntă subțire și tremurat dintr-o armonică, întovărășindu-și viersul.

— Balada asta trebuie s-o scriu, mormăiește Anastasie, trăgîndu-și din buzunar cărticica. Iar eu, strîns în mirosul și-n îngrămădirea omenească, tăceam ascultînd cîntarea aceea dintr-un veac negru, asupra căruia priveau ochii albi și neclintiți ai cîntărețului.

— Acuma, Anastasie, îl îndemn eu; după ce-ai scris tu ș-am ascultat eu, hai să ne tragem mai spre liniște. Încă de cînd ne-am sculat azi, ne-am făcut planul să ne abatem printr-o biserică de-acestea ale străinilor, despre care părintele Bara vorbește totdeauna cu iuți și aspre cuvinte.

Am intrat într-adevăr într-o uliță tăcută și plină de livezi; ș-am dat de-o biserică cu turn ascuțit;

și cînd am intrat sub bolți am simțit freamăt de orgă. Apoi murmurul zidurilor s-a stîns, — ș-am găsit în bănci lustruite oameni deși, care-și plecau umiliți fruntea pe cărți de rugăciuni, subt ochiul uscat al pastorului. Ne-am așezat și noi în fund, alături, — ș-am ascultat picurul unei rugi, apoi au izbucnit orga și glasurile. Și făcîndu-se iar pace, s-a ridicat dintr-un scaun o cucoană tînără, naltă și frumoasă. A privit în juru-i cu ochi umbriți, ș-a desfășurat cu degete albe și lungi un sul de hîrtie. Mă așteptam să ne spuie ceva și știam că n-am să înțeleg nimica. Deodată însă a început a cînta c-un glas cald și plin. Așa ceva am auzit eu uneori iarna la operă, cînd mă duceam cu nevasta la Ieș. Mi-am plecat fruntea pe palmele împreunate, am închis ochii ș-am simțit bunătatea lui Dumnezeu în mine.

Cînd a contenit glasul, am auzit pe Anastasie lîngă mine oftînd.

Am ieșit tîrziu de-acolo în vîrful picioarelor, fără să mă simt străin și iertînd pe părintele Bara pentru pantalonii lui prea strîmți și prea scurți. Și punîndu-mă la masă, în ospătăria neamțului, eram împăcat cu toate ale lumii și zîmbeam.

— Frate dragă, zic chelnerului care se înfățișase; fii, te rog, bun și adă-mi mie un păhărel de vinars și cîteva masline.

— No, să ierte domnii că aici la noi nu se găsesc masline.

Pe urmă, aducîndu-și aminte că făceam în fiecare zi aceeași glumă a prins a rîde cu prietinie, ca și cum ar fi fost gata să-mi strîngă mîna și să mă fraternisească. Ne-a dat apoi felurite mîncări și mezelpaize, ca să ne fie de mulțămită.

Iar cînd am scăpat de-acolo zic:

— Să trecem încă o dată, Anastasie, prin iarmaroc.

Cînd am ajuns în piață, m-am oprit iar, ca și dimineață, și m-am șters la ochi. Toate îmbulzelile, barăcile, căruțele, sodomul de mărfuri intraseră sub pămînt. Nu mai era nimic. Nici un sătean, nici o vită. Tot locul larg dintre liniile caselor fusese cu îngrijire măturat și spălat. Cei din urmă doi curățitori plecau cu măturile în spinare, uitîndu-se fiecare dinaintea lui.

Zic :

— La asta, dragă Anastasie, drept să-ți spun, nu m-am așteptat. Da' de plăcut îmi place.

Și voiam să mă mir. Insă nu puteam, și fluieram încet, — ca și cum nu găseam ce prăpădisem.

VI

In care se vorbește despre o pescuire minunată.

Acolo, la Deva, se află o școală normală, unde s-au adunat învățătorii ardeleni la cursuri de vară și unde se duce și Anastasie să ție conferințl. L-am întovărășit și eu de cîteva ori ; și-ntr-o zi m-am pus la sfat cu domnu Iohan Frick, portarul. E un om cărunt și serios, fără vîrstă deslușită, cu ochi șterși și cu vorba politicoasă. Grăiește destul de rău romînește. Ungurește, iarăși, după cît înțeleg, n-o descurcă mai bine. Dar nici nemțeasca nu s-ar putea spune că-i limba lui de naștere ; ori poate a mai uitat-o ș-a amestecat-o cu celelalte. E un om al locului, nepăsător de ceea ce tulbură pe alții.

— Şi ce-ai făcut dumneata, Herr Iohan, în vremea buntului şi-a războiului ? întreb eu.

Cînd domnul Iohan a văzut bunt şi război şi-a înţeles că *har-directăr* cel vechi se pregăteşte de plecare, s-a gîndit că şcoala unde-i el slujitor rămîne tot şcoală şi el are datoria s-o păzească pînă ce vine stăpînirea nouă. Aşa încît a pus deoparte şi-a apărat ce şi-a închipuit că ar putea ispiti poate pe cei ce pleacă ; a închis odăile şi zestrea şcolii cu cheile ; şi-a aprins luleaua şi-a aşteptat pîn' ce-a venit har-directăr cel nou de la ţara romînească. A scos şapca, a tras din buzunar cheile şi-a ţinut un discurs puţintel cam încîlcit :

— Har-directăr, asta este cheile. Eu sîntem portar şi salutăm pe dumneavoastră frumos. Şi rugăm pe dumneavoastră să primească sobele şi lucrurile după listă şi rînduială. Şi eu sîntem cu supunere slujitor la şcola şi avem slujit douăzeci ani şi mai slujim cu dreptate pînă ce noi murim.

— Ce fel de neam de om eşti dumneata ? a întrebat domnul director.

— Noi, har-directăr, fostem om bun şi cinstit.

— Aşa este, înţeleg, însă de ce naţie. Eşti ungur ?

— Nem ; nu eşti ungur.

— Atunci eşti şvab ori sas.

— Poate, har-directăr, fost şvab ori sas, cum spuneţi la dumneavoastră, aber acuma este portar la şcola, şi chiama Iohan Frick.

Domnul Iohan a rămas mulţămit şi supus la locul lui de zăvod credincios. Impăcat cu ce are, cu luleaua lui şi cu ghiveciurile de flori, ascultă cu luare-aminte, în fiecare duminică, predica la biserica comunităţii lui ; se teme de Dumnezeu şi de lege, respectă pe oamenii străini şi pe orice domn învăţat ori nobil, şi

e așa cum vrea părintele Bara și cum l-a făcut Austria în veacuri de rînduială absolută.

Îi spun eu asta lui Anastasie, și el scrie și pe domnu Iohan în cărticică.

Pe urmă, într-un rînd, ne luăm noi și pornim c-o trăsură ușoară spre pîcla nu prea depărtată a înălțimilor, într-un loc care se chiamă Tăul de la Cloamba Albă. Am oblicit că s-ar fi găsit acolo sus, în singurătăți sub cer, o baltă adîncă, unde se pot prinde cu ușurință raci.

Trebuie să știi dumneata că eu, între puține patimi, am și pe asta. Imi plac racii; și să-i mînînc, și să-i prind. Ș-am deprins la acest îndoit meșteșug și pe Anastasie.

Am umblat noi în trapul cailor, pe drumul cel alb, printre ogoare trase cu șfoara și sate curate, vorbind din vreme în vreme cu vizitiul și întrebîndu-ne pe ici, pe colo cu drumeții, — pînă ce-am trecut de ciclul de munțișori mărunți care împresură Deva. Ș-apoi cînd ne-am apropiat de-am văzut muntele cel stîncos al Săcărîmbului, am făcut popas într-un sat cu gardurile împletite cu rugi de mure. Am mîncat fructe de-acestea acrute și-am simțit în nări mireazma pădurii. Ș-am pornit a urca pe jos, pe cărări prăpăstioase, pe sub stînci în care străluceau la soare cvarțuri aurii. Și tocmai sus, departe, am dat de tău. Era o apă de munte, pe care acum două sute de ani au închis-o oamenii acolo, zidind cu stînci rîpa și întărind-o. Apele închise, adînci de douăzeci de metri, le puteau cu meșteșug și după voie slobozi pe dedesubt, pentru trebuința șteampurilor unde spălau aurul pietrelor. Intr-o vreme aurarii s-au mutat spre Săcărîmb și locurile au rămas pustii. Iar tăul stă singur, oglindind cerul și

nourii. Şi noi am găsit între bolovani, pe malul lui, lîngă apa neagră, numai pe-un moşnegel mărunt, care păzea nişte vite.

Am stat de vorbă cu el şi l-am întrebat dinspre partea racilor.

— Oare să se găsească, moşule, raci, în apa asta?

— Nu ştiu, domnişorilor. Poate să găsiţi. Dar eu n-am de unde şti.

— Pesemne, moşule, că nu-ţi plac racii, şi nu-i prinzi.

Moşneagul m-a privit cu uimire.

— Cum să-mi placă, domnule? Noi nu mîncăm gîngăniile de acestea. Aşa că pot să fie cît de mulţi. Nici mîna nu pun pe dînşii, — că nu-i lucru curat şi nu se cade. Iar dumneavoastră aţi venit aici pentru asta? Ori aţi întrebat numa aşa, ca să spuneţi o vorbă?

— Ba am venit, moşule, să prindem. Şi eu mă mir de vorbele dumnitale.

— Atuncea veţi fi fiind nişte boieri unguri, că numai pe ei îi ştiu că mînîncă dihănii. Puşcă iepuri pe cîmp şi găinuşi. Le gătesc şi zic că-i bun. Da' la noi nu se cade şi nici ne dă popa voie.

— Ascultă, Anastasie, mă întorc eu către băiat; şi scrie în cărticică la dumneata cum au învăţat părintele Bara şi alţii, pe oamenii cei proşti din treapta de jos, că sînt oprite şi spurcate nişte lucruri aşa de bune, ca să se poată înfrupta din ele numai cei mari ai lumii trecătoare. Nu te supăra, moşule, că noi am venit aici pentru gîngăniile tăului. Avem să ne aşezăm între pietre, cu măistriile noastre în grabă alcătuite, cercînd dacă se află ticăloşiile care nu-ţi plac.

— Poftesc pe domni şi mă rog de iertare... a răspuns bătrînul cu bunătate şi cu umilinţă.

Şi-a scuturat pletele şi şi-a aşezat în cap pălăria unsuroasă. A primit în mîna neagră şi aspră tutunul pe care i l-am întins. Ne-a spus mulţam cu prietinie, — ş-a venit după noi să vadă meşteşuguri domneşti şi pierdere de vreme. Fără să-l întreb şi numai din simpatie, începe să vorbească, pe cînd noi ne pregătim sforile cu carne şi meredeele.

— Aicea, domnilor, eu trăiesc aşa singur cum mă vedeţi... — Şi glasul lui pare trist şi învăluit. Şi numa cîteodată mă cobor la vale. Iar cînd suie cineva sus, la mine, mă bucur. Duminica trecută, la vremea amiezii, a venit astfel ş-a stat cu mine de vorbă un fecioraş săriman, unu Pişta, slujitor la noi în sat. Şi dorind să se scalde, a lepădat de pe el straiele ş-a intrat în tău. Acu ce-a făcut, ce s-a-ntîmplat, nu pot bine să ştiu. L-am auzit numai, din poiană, ţipînd de două ori. Pe urmă a tăcut, — şi ne mai văzîndu-l, am înţeles că s-a dus la fund ş-a pierit...

Tăcu o clipă, ca să-şi aprindă pipa şi să privească, cu ochii rotunzi, cum trăgeam cu grabă sforile încărcate cu ghirlănzi de raci şi le puneam dedesubt meredeele, ca să nu scape iar în apă. Uimit sînt şi eu. Mişcat pare şi Anastasie. Căci înţelegem că am dat de împărăţia cea mare a racilor. Nicăierea, în iazurile la care am poposit, nu ni s-a întîmplat asta. Abia am lăsat şforile în tău — şi le vedem vibrînd iar, şi le tragem iarăşi încărcate. Aşa ceva li se întîmplă pescarilor pătimaşi numai în visuri. Aţiţat, lucram fără întrerupere cu undiţile şi cu meredeul,

zîmbind și gîndindu-mă bucuros ce ospăț împărătesc ni se pregătește, și mai ales cum am să povestesc asemenea întîmplare ne mai pomenită unor prietini.

— Balta-i părăsită și nimenea nu-i pescuiește, Anastasie, încercam eu să-l lămuresc pe băiat. Pentru aceasta, din vînat trebuie să dăm dajdie părintelui Bara. Și trebuie să-l învățăm cum să-i pregătească și să-i mînînce, — căci fără asta nici racul, nici omul nu prețuiesc nimica.

Pot să spun că a fost cea mai bogată și mai uimitoare pescuire pe care am făcut-o în viața mea, pînă în zilele în care mă aflu. Iar de la o vreme, moșul, aducîndu-și aminte că începuse o istorisire, și-a pornit iarăși glasu-i întristat și învăluit.

— Ș-așa, domnilor, cu asemenea meșteșug n-am văzut niciodinioară. Nici nu înțeleg ce-aveți să faceți cu atîtea gîngănii care foiesc în sac. Eu m-am înfricoșat. Și mi-am adus aminte că feciorul acela care a venit la mine ș-a pierit a ieșit de două ori din tău, în două nopți. S-a arătat pe luciu, în negură, ș-a strigat spre mine... Dar nu l-am auzit bine ce-a spus.., Strigă, că i-a fost dragă lumea și viața, — și-i pare rău că s-a dus... Dar aceea-i numai umbra lui. Iar trupul trebuie să i-l fi mîncat racii dumneavoastră...

Bătrînul mi s-a părut serios și dus pe gînduri, pe drumul fumului pipei. Nu spusese vorbele din urmă anume pentru niște papistași și nelegiuiți ca noi. Totuși priveliștea muntelui mi s-a părut deodată întunecată, — ș-o lucire de amurg se ivi pe luciul neclintit al lacului, ca și cum ar fi răsfrînt o taină a adîncurilor.

— Să ne mulțămim cu vînatul pe care l-am cîștigat, Anastasie, zic eu băiatului, și să ne grăbim spre văi, căci sara se apropie. Iar de la oamenii cei mici să învățăm că între roadele pămîntului și apelor, unele sînt curate și altele nu.

VII

Despre cîntecele de la apa Mureșului și mormîntul craiului celui vechi.

Intr-altă zi mă duce Anastasie în satele din preajma Devei, la Ceangăi și la Sîntîndraș.

— E bine pe-aici, băiete, zic eu, și nu uita să scrii toate. Bag de samă la gospodarul Zsok Gergely gospodărie cuprinsă, unde adună holde de pe douăzeci și cinci de jugăre. Heiuri și saraiuri mari în care putem socoti bun număr de cai, boi și vaci. Iată și platformă de gunoi, cum scrie la carte, și mașini agricole din țara nemțească. Lumină electrică în grajduri și-n casă. Mașină de cusut; plita bucătăriei cu plăci de faianță. Covoare și perini cu cusuturi alese. Portița ceasornicului se deschide, — iese un cuc mititel și ne cîntă de opt ori. E vremea cînd gospodina trebuie să-și hrănească cei șapte copii, fiecare c-un cap mai năltuț decît celălalt. Și le pune dinainte la măsuța joasă, în talgere, scrob cu smîntînă și mămăliguță. Ce pot să spun eu de una ca asta, Anastasie? Nu pot să spun nimica. Fără decît una, — că gospodarul, ca să aibă, trebuie să-i dai. Nu învățături și sfaturi, broșuri și dispoziții administrative, ci pămînt indestulător și putința să se poată ridica. Vorbim de cei vrednici, nu de cei nemernici. Acu, după ce-am văzut și-a doua gospodărie, și-a treia, la fel de cuprinse și de

bogate, cu cojoace înflorite prin cotloane și cu cizme lustruite aninate în grindă, la loc de cinste, — hai și la Sîntîndraș la Vasile Moraru și la Neculai Chirică. Văd ș-aici, Anastasie, case mari și porți cu stîlpi de piatră ; și gospodine harnice și fete oacheșe. Și stînd de vorbă cu oamenii și cu partea femeiască, am așa o plăcere din tinereță și din copilărie, cînd mai erau în sat la noi și-n neamul nostru răzăși de baștină cuprinși și dîrzi. Acu să zic, Anastasie, că la Ceangăi, — să fi fost părtinire și ajutor din partea vechii stăpîniri. Atuncea ș-aici, la Sîntîndraș, a fost părtinire și ajutor, pentru că țara se ține cu plugarul și muncitorul, nu cu vorbe. Ș-așa, după cît văd, Anastasie, eu tot n-am să înțeleg o taină mare. Dacă nu mi-i deslega-o tu, am să mă duc cu dînsa la noi la Merișor, ținutul Neamțului, și pe urmă în mormînt, unde ajung toți oamenii de toate limbile.

Anastasie tăcea și scria, și eu nu mai ziceam nimica.

Veneam înapoi spre tîrg, pe-un drum alburiu și curat, pe sub meri cu roadă. Și de ce, nu știu, dintrodată m-a cuprins un dor de locurile mele, de munții cei mari și de apa Bistriței, de Hangu și de Piatra-Teiului. Mi-am adus aminte de anii de demult și de tinerețea cea fără de întoarcere. Și le-am văzut toate frumoase, însă cîntîndu-mi în inimă ca din veacuri, cu mare mîhnire, din pricina omenești lor ticăloșii și a smreduitoarelor vremi.

Iar cum mergeam așa singuri spre Deva, nu era departe apa Mureșului, cu luncile de sălcii cenușii. În tăcerea asfințitului auzeam sunînd sec piedicile cailor de la pășune. Apoi s-au ridicat glasuri subțirele, într-un viers vioi, și ne-am oprit. Erau băieți de-ai noștri, care se învățau să strige chiuiturile de

horă. Ca și la noi. Ca și mine, cînd eram flăcăuaș, și mă trimetea tătuca în prund cu caii.

Zic :

— N-o trece cu vederea nici pe asta, Anastasie.

Ascultam cu luare-aminte și unele stihuri le-nțelegeam, — căci le strigasem și eu, dincolo de munți la apa Bistriței. Mergînd așa înainte încet, iar ne-a împresurat liniștea ; și lucirea amurgului a apărut deodată în munții de dincolo de Deva. Și după cum ne spuseseră și ne arătaseră alții, am recunoscut, în acea lumină surprinzătoare, linia deslușită a unui uriaș adormit.

— Mormîntul lui Decebal-crai, Anastasie, zic eu. Scrie-o și n-o uita nici pe asta.

Și pe urmă am intrat în tîrg, odată cu vacile chirole, care se întorceau de la imaș, sunînd din tălăngi cu felurite sonuri.

Chiar în noaptea aceea dormind un somn bun, m-am trezit, căci visasem pe nevastă și pe fete. Ș-am înțeles că multe zile nu mai avem a întîrzia pe acele meleaguri.

BAZARGIC

28 mai 1925

Umblăm o noapte întreagă într-un tren domol, care poposește îndelung prin stațiile Bărăganului. Abia tresare un glas în liniștea acestor răstimpuri — apoi rămînem suspendați în pustie, pînă ce pe ferestrele deschise și răcoroase ne vin chemările pitpalacului, de la depărtări deosebite. Ațipim, — și ne trezim iar în legănările și-n zgomotele de fier ale vagoanelor. Prin umbra de sub stele, la fața cîmpiilor, bănuim holde bogate: pe lîngă chemarea prepeliței a rămas fixat în noi și acel susur neostoit al gîngăniilor pămîntului, sunînd plin, și răsuflul ravăn, ca de ape, al vegetației îmbielșugate.

Cînd se luminează de ziuă, într-adevăr vedem pînă în fundurile zării minunea ploilor de primăvară. Iar mai ales după ce am trecut Dunărea, pămîntul Dobrogei, așa de bîntuit de secetă în alți ani, ne apare binecuvîntat ca-n poveștile și visurile de iarnă ale plugarilor. Orzul e-n pai ca trestia și-n spic ca vrabia, — iar secara s-a înălțat pînă la coama murgului. Prin verdele delicat al ogoarelor se revarsă înfloriri galbene de rapiță, apoi pîlcuri de maci roșii ca sîn-

gele. Roșul acesta triumfal și decorativ dă un caracter deosebit peisagiului dobrogean.

Pe pășuni largi, umblă turme de oi. La cele dintâi stații ale Cadrilaterului, ne apar mocani în straie albe, cinstind bucuroși vin în umbra salcîmilor. Cai voinici și căruțe vopsite verde așteaptă în laturea gărilor. Mocanii sînt elementul de cucerire de la miază-noapte. Au păsit aici cu mult înaintea războaielor. Ș-acuma vin în atingere cu bulgarii, care au urcat de la sud. Stăpînii mai vechi ai regiunii, turcii și tatarii, au dat înapoi și-n fața unora și a altora. Județul Constanța e astăzi al mocanilor — printr-o cucerire pașnică și harnică. Ținutul Caliacra a cunoscut, sub regimul bulgăresc, un procedeu mai ghimpos, cu părtinirea vădită și silnică a administrației, a justiției și a armatei. Aici turcii și tatarii au fost prigoniți fără milă. Rezultatele n-au fost totuși prea deosebite. În tot cuprinsul acestor ținuturi au rămas numai țintirimuri musulmane. Peste ruinile satelor a trecut plugul. Procesul de înlocuiri și eliminări a intrat într-o altă fază și urmează neîntrerupt, ca și ieri, ca și mai demult, de cînd ține minte istoria. Și turcii și tatarii au expulzat de aici odinioară pe alții. Cătră țărmul acesta al Mării neamurile s-au purtat și s-au schimbat necontenit.

Deci iată mocanii economi de oi înaintînd cu turmele lor spre Bazargic și spre Mare. Sîntem și noi în trecere prin această capitală de ținut. Trenul ne depune, pe o căldură covîrșitoare, într-o gară cu puțină mișcare. În ocolul lung pe care-l face linia ferată am putut contempla în voie îngrămădirea de clădiri acoperite cu olane roșii, între plantații puține și sărace — și mahalaua țigănească de la margine: bordeie și cocioabe.

Un prietin ne întîmpină, ne primește și ne călăuzește. Ne dă și multe deslușiri, — căci are aici o vechime de doisprezece ani. A venit la Bazargic în primul an al ocupației, la 1913. E un om inteligent și liniștit, nu amestecă patimă și fraze în ceea ce spune. E un observator aproape indiferent și zîmbește cu îngăduință.

Bem cîte o cafea neagră la o cofetărie din centru și ascultăm ce ne spune. Mai bem cîte una, căci aici cafelele se absorb toată ziua și nu dăunează nimănui. E adevărat însă că compoziția lor e un secret al localnicilor. Cafeneaua este negustoria pe care o preferă fără nici o șovăire orice turc, — dintre cei care au mai rămas în Bazargic. Omul cinstit trebuie să se îndeletnicească c-o negustorie. Asta li se pare turcilor cea mai ușoară. O magherniță de bagdadia căreia te lovești cu capul, niște divanuri cu rogojini, o vatră cu cărbuni, sub spuză, un ibric și cîteva filigene. Instalația e gata. Vezi cafenele de acestea pe toate ulițile, una lîngă alta, una peste drum de alta. Cîțiva mușterii cu turban, gravi și domoli sorb ciudata licoare ca și cum ar îndeplini un oficiu și rostesc din cînd în cînd cîte un cuvînt. Ori mai degrabă tac. Stăpînul localului e și el consumator și tace ori vorbește foarte puțin. De cîștig nu poate fi vorba, — însă negustoria este o îndeletnicire onorabilă și e de ajuns atît. Îndeletnicirile bănoase și întreprinderile mari sînt ale bulgarilor. Vechilor stăpîni le-au rămas cafenelele. Pînă ce le închid și pe acestea și se duc spre sud, la Constantinopol ori în Anatolia.

Mocanul din ținutul Constanței e un om dîrz, aspru și destul de lacom. Cu toate acestea cu dînsul te poți împăca. Bulgarul însă e neînduplecat. Sub stăpînirea dinainte de 1913 orice afacere venită înaintea jude-

cătorului avea o singură soluție: turcul păgubește. Orice chestie supusă administrației era rezolvată în dauna păgînului. Osmanlîul trebuie să plece. Îi iei pămîntul, îi împuținezi ograda, îi spîrcuiești vitele, — el trebuie să încline fruntea, căci nu găsește nicăieri lege și dreptate. Rabdă totuși și stăruiește în sărăcie și inerție. Atunci, rînd pe rînd și sistematic, încep să devie spurcate fîntînile.

Apa în aceste locuri e rară și fîntînile se fac cu cheltuială. Se fac nu ca să fie de pomenire. Sînt proprietate individuală, nu binefacere. Cine vine să scoată apă, plătește. Plăteau și turcii la cele cîteva fîntîni din preajma mahalalei lor. Au și ei singuri o fîntînă, două. Într-o dimineață, cel dintăi turc care se duce la apă găsește o bucată de slănină în ciutură. Jale și scandal. Apa-i spurcată, după legea profetului. Din fîntîna aceea nu mai bea nimeni apă. În altă vreme se-ntîmplă același lucru și cu alt izvor. Cînd apare slănina la cea din urmă fîntînă, turcii își încarcă calabalîcul în căruțe și se duc.

Totuși au mai rămas. Îi vedem în cafenele, mișcînd grav din cap, grăind domol, într-un fel de lene bolnavă. Prin umbra zidurilor fulgerate de soarele amiezii, trece o *hanîm*, în pantofi europeni și cu rochia cernită, dintr-un fald al căreia și-a alcătuit o glugă, care-i închide obrazul ca într-un chenar. Întîlnim și alte înfățișări mai triste și mai umilite, îmbrăcate cu șalvari colorați și cu picioarele desculțe. Sînt țigănci din mahalaua de la margine. În aceste părți țiganii se socotesc mahomedani, fără însă să cunoască legea și geamia.

Atît femeile în șalvari cît și cele în doliu alcătuiesc o categorie de harnice roabe. Turcii petrec grav și

nobil în cafenele: femeile lor muncesc, — ș-acasă și la cîmp, pretutindeni.

Aflu cu plăcere că bulgarcele sînt scutite de aspra muncă a ogoarelor. Datoria aceasta este a bărbaților; ele-și consacră căminului toată truda. Vrednic și harnic neam de oameni, după cît ne spune prietinul și călăuzul nostru. Ș-aici ca și-n alte părți, bulgarii dovedesc o încăpățînată stăruință în lupta vieții ș-o întunecoasă asprime. Seriozitatea este pecetea caracterului lor. Nu este cărturar bulgar, ori inginer, ori medic, ori avocat care să nu urmărească și o afacere, o întreprindere, o speculație, pe lîngă profesia ori slujba lui. Oamenii aceștia privesc viața subt unghiul muncii și al economiei. De aceea toți au bani și gospodării îmbielșugate.

E adevărat, urmează zîmbind mentorul nostru, — că în felul lor de a fi sînt lucruri pe care firea mai deschisă și mai diversă a romînilor nu le poate aprecia. Oamenii veniți de la nord zîmbesc. Bulgarii își urmează legea și rînduiala lor. Uneori cedează, dar grozav de puțin și încet.

Acum zece ori doisprezece ani într-o casă de fruntaș din aceste părți nu se cunoștea întrebuințarea cuțitului și a furculiței. Celelalte lucruri ale civilizației și ale Europei nici atît. Cel mai bogat om trăia întocmai ca cel mai sărac. De și avea o casă mai mare, întrebuința o singură odaie. Cusurul romînilor e altul: că cel sărac tinde la felul de trai al celui bogat. Deșertăciunea și fala sînt maica și sora noastră, cum ar fi spus Cantemir.

Iată deci că la o masă de fruntaș, în acei dintăi ani ai ocupației romînești, se așează gospodarii pe bănci ori pe scaune de felurite forme, și-și potrivesc fiecare

dinainte un talger de faianță și alături bucățile de pîne. Sosește fumegînd într-un castron mare un bors de miel. Fiecare oaspete primește în talger o bucată de carne, pe care o consumă slujindu-se de degete și de un cuțit propriu, scos din buzunar. Iar pentru sorbitură este lingura cea mare cu care s-a scos carnea. O întrebuințează cu toții pe rînd.

Nu s-ar mai putea spune că asemenea moravuri patriarhale stăruiesc încă. Buna și simpla viață localnică a început a se strica. Oamenii noi au adus, pe lîngă cuțit și furculiță, pe lîngă mobilele și mărunțișurile indispensabile ticăloșiei lor, și alte stricăciuni. Femeile nu cunoșteau pălăria în 1913. Trei ori patru îndrăzniseră să aibă ceva asemănător. Acuma flagelul acesta e obștesc.

La început, șefii autorităților nouă au făcut frunțașilor localnici vizitele protocolare. Ciorbagiii nu se dumireau ce poate fi asta. De ce au venit? Ce gînd ascuns vor fi avut? De ce și-au adus cu ei și muierile? Astăzi mi se pare că și nenorocirea vizitelor începe să bîntuiască la Bazargic.

Se poate auzi și un piano: altă mizerie! Se văd și automobile: asta e mai ușor de înțeles, căci e ceva de natură practică. Pe lîngă noi trece o mașină frumoasă și puternică. În ea zărim o figură caracteristică, pe care o întîlnim și dincoace de Dunăre destul de des. Un îmbogățit. Însă un om de-acum cîteva decenii: un jupîn Dumitrache. Lîngă el doamna, cu pălărie și rochie de modă nouă. Au automobil, căci sînt oameni foarte bogați, multimilionari. Nu se știe dacă întrebuințează lavoarul și peria de dinți. Doamna aceasta, cu figură simplă și simpatică, simțindu-se într-o dimineață nu tocmai bine, a poruncit să-i vie mașina, — și s-a prezintat la dispensarul comunal, la

vizita medicală. A așteptat și doctoriile gratuite, ca oamenii cei săraci. Poate n-a ajuns încă să știe ce fac oamenii bogați, cînd se îmbolnăvesc.

Toți oamenii aceștia simpli vor afla, vai, în curînd, toate! Și cele bune și cele rele ale vieții oamenilor de la miazănoapte. Mă îngrozesc cînd cuget c-au să joace și fox-trott și shimmy, ș-au să cunoască five-o'clock-ul și ceaiurile dansate.

Pînă acuma viața lor e redusă și închisă în cercuri strîmte, oneste și monotone. Mînîncă cu degetele și se șterg la gură cu dosul palmei. Sînt așa de simpli și de serioși încît nu știu să spuie glume și să povestească anecdote în limba lor. Întrebuințează limba turcească. De altminteri și cîntecele și divertismentele sînt tot ale foștilor stăpîni.

Ascultam pe tovarășul și prietinul nostru și simțeam în mine păreri de rău că colțul acesta de lume patriarhală se pierde și mîne nu va fi decît o legendă. Nu-i femeie care să nu poarte pălărie. Și s-a făcut și grădină publică. S-au efectuat lucrări edilitare. Ne acopere un nour sur de pulbere. Dar mîni, sub lumina electrică, și pulberea aceasta va fi stăpînită. Va fi ultima deșertăciune a deșertăciunilor și moartea vechiului Bazargic.

BALCIC

Cum vedeţi, Bazargicul e un oraş monoton şi trist, fără apă şi cu puţine plantaţii, — ne zice prietinul care ne-a primit. La 1913 era şi mai trist. Căci aşa-zisa grădină publică era jumătate din ce se vede acum, şi ce se vede acum e abia o intenţie. Căci străzile pe care le vedeţi acum pietruite erau mai mult nişte albii ale noroaielor. Ca să treacă cetăţenii de la un trotuar la altul, trebuiau să ia de acasă şi să poarte cu sine bucăţi de scînduri şi bolovani.

— Totuşi erau trotuare... observă cineva dintre noi, cu uimire.

— Da, — căci trotuarele erau o obligaţie a fiecărui proprietar de case. Erau, ca să depoziteze glodul uliţilor. Cînd nu se milostivea Dumnezeu cu ploi şi noroaie, aveam colbul. Şi acum vă puteţi da samă puţin de acest bielşug.

Intr-adevăr, vîntul stîrnind un vîrtej compact — simţirăm crîşnind în măsele ţărîna şi năsipul Cadrilaterului. Privirăm împrejurimile printr-un văl cenuşiu şi prin lacrimi.

— Dacă nu era colbul, urmează prietinul nostru bazargican, ați fi putut contempla unele din clădirile care adăpostesc autorități și instituții. Colbul are cel puțin gust și caracter; acelea n-au nici una nici alta. Dacă ne-am afla cu jumătate de veac îndărăt, am avea înainte-ne cîteva icoane orientale. Turcii și tatarii însă s-au împuținat și, în locul seraiurilor lor, bulgarii, îndîrjiți și harnici cum îi știți, au așezat clădiri șterse și fără gust. Au destule calități, dintre cele mai solide — nu le pot avea și pe cele subțiri și vane. Așa încît Bazargicul e bogat — însă fără caracter și fără coloare.

Are în orice caz foarte mult soare. Și cînd ne eliberăm ochii de pulbere, ni-i simțim săgetați și răniți de soarele aprig și de reverberația albă a zidurilor. Umblăm pe uliți liniștite și tăcute. Trecem pe lîngă o giamie, apoi pe lîngă alta. Zărim printre acoperișuri, mai departe, și alte minarete. Cafenele și giamii: moștenire a trecutului.

— Avem unsprezece giamii, urmează prietinul nostru, însă sînt mai mult ale mormintelor și ale celor pribegiți. In ogradă la Cearșî-giami, trăiesc muftiul și cadiul musulmanilor, cîntînd celor patru vînturi mărirea profetului. Cearșî-giami are vîrstă patru sute de ani. E din vremea lui Soliman cel mare. Și Agidura-giami și Ghiocere-giami, și Inci-Odalar, și Teké nu mai înfățișează decît amintiri. Realitatea ne-o înfățișează cafenelele: melancolie, hrănită cu filigene de cafea — adică fiertură de orz prăjit. Creștinii, de și alcătuiesc majoritatea, n-au decît două biserici. Mi se pare că nici acestea nu sînt prea cercetate. Bulgarii, oameni practici, sînt în legătură mai mult cu pămîntul decît cu cerul. De altfel așa-i și-n cuprinsul ținutului. Cele mai multe sate n-au biserici. In

schimb, vechea administrație bulgărească a clădit pretutindeni școli. Ceea ce ar fi urmat să cheltuiască pentru cult și pentru altele, au cheltuit pentru armată. Școala și armata : atît.

Politică în adevăr impresionantă.

Ce s-ar mai putea să vedem în afară de biserica veche, fără turn și cu arcade ciudate — biserica sfîntul Gheorghe din vremea domniei turcești ? — Nu mai putem vedea nimic. Doar biserica armenească, în treacăt sub căldura din ce în ce mai nemiloasă a amiezii. Încolo clădiri triste și sărace în linii, pretențios tencuite, cu așa-zisa înfățișare modernă pe care o întîlnim și-n orașele din cealaltă parte a Dunării. Aici mai modestă și mai economă.

— Trebuie numaidecît să vedeți Balcicul... observă prietinul nostru.

Facem întăi un popas în sălașul lui de pribeag, unde, cu tovarășa vieții, și-a alcătuit un colțișor moldovenesc. Vorbind despre cele din țară și gustînd lucruri bune, nici nu știm cînd trece vremea și trebuie să ne grăbim. Pornim și mergem cu hărnicie într-o mașină iute, străbătînd cîmpuri goale, cu holde bogate. Peisagiu monoton și trist, țintirimuri părăsite — îngrămădiri de pietre strîmbe ; din cînd în cînd cîte-o fîntînă cu cumpănă. E zi de sărbătoare creștinească : pe ogoare, ici-colo, numai grupe de musulmani la prașilă. Aproape de drum, căruțe cu coviltir și cu puțină umbră pentru copii. Străbatem grabnic calea spre mare. Cînd ne-nclinăm fuga pe coasta unei ripe, între colțuri stîncoase — ne apare deodată și vechea așezare turcească. Peisagiul platoului s-a rupt brusc ; intrăm într-o priveliște de piatră alburie, între tăieturi și surpături uriașe de calcar. În rîpile acestea de munte stă Balcicul, clădire peste clădire,

trepte peste trepte, ziduri capricioase, consolidări de rîpi, grădiniţi suspendate, pînă la aria sinilie a Mării.

Ceva cu totul nou şi neaşteptat, într-un decor romantic. Bazargicul a rămas în alt capăt de pămînt!

Marea aici e singuratică şi pustie, căci orăşelul n-are port. Cînd şi cînd numai, din lună în lună, cîte un bastiment se opreşte în larg şi luntrile se duc spre mal ca nişte painjeni de apă. Aşezarea, ferită ca o chinovie, ascultă apele fără de hodină şi dormitează în soarele sudic.

Coborîm pe străzi abrupte. Ne oprim pe-o terasă îngustă, la un otel curat şi fără pasageri. In toate părţile, capricios aşezate, atîrnă clădiri mici orientale, cu balcoane şi cu acoperişuri roşii şi sure; din ţărîna cu grijă economisită între stînci, cresc în lumină flori şi arbori. Recunoaştem, pe povîrnişul unei grădiniţi, migdali şi smochini. Pe lespezile caldarîmului trec cadîne şi ţigănci în şalvari. La cafenele scunde aceiaşi turci vechi, în poze hieratice, sorbind o cafea eternă.

După ce ne-am depus bagajele şi îndeplinim nişte formalităţi poliţieneşti care ni se par absurde şi anacronice, pornim spre ţărm. Trecem pe lîngă clădiri la care se intră de sus în jos. Portiţa uneia e la stradă. Trei grădiniţe în terasă, una deasupra alteia; etajul al treilea al casei, cel mai aproape de noi şi de intrare. Cerdacuri, trecători, bolţi de verdeaţă: cea mai complicată aşezare care s-a putut înjgheba pe coasta unei rîpe, din bucăţi şi planuri suprapuse şi întretăiate.

La răspîntii de uliţi cîte-o cişmea veche, cu inscripţie în caractere arabe. Fiinţi cu înfăţişare de robi din Halima aşteaptă, cu găleţi de aramă, să le vie rîndul la apă.

Cu toate că și aici vechea populație musulmană a fost împuținată de vitregia și asprimea fostei administrații bulgărești — orășelul și-a păstrat pecetea orientală. Ochiul pictorului mai ales e fermecat de linii neașteptate și colori bogate.

Pe drum îngust, printre stînci și risipituri de bolovani, ieșim către «vii». Sunînd și sclipind, coboară prin rîpi un pîrău; și-n scobitura îngustă a văii, subt uriași plopi tremurători, se înșiră în lungul lui misterioase mori de piatră. Sub șandramalele lor așteaptă căruțele cu grăunțe. Măgărușii cu samare trec printre ele, avînd călare un copilandru care ține în brațe și-între genunchi un frățior mai mic. Apa vîjîie în lăptocuri și sună subțire la roțile înalte, împrăștiind bulgări fluizi și revărsînd pînze mișcătoare. Șuvoiul trece de ici-colo, morile îl așteaptă pitite în verdeață. Trecem pe punți mișcătoare, între zvonurile undelor, pe lîngă un părete înalt de stîncă pe care scapă și se prelinge la mare apa sfărîmată de roți, și ieșind la țărm, mai privim o dată în urmă spre dumbrava aceea minunată cu mori ciudate, care macină din veacuri în colțul acela de lume și de pămînt. Sînt mori dintr-o poveste, ori dintr-un vis.

Zvonul lor s-a stins și înainte-ne se mișcă nemărginirea apei celei mari. Ușor încrețită de vîntișorul după-amiezii, Marea sună ritmic la țărm. Valurile ei înaintează și se retrag c-o liniște și c-o indiferență tragică, în afară de lume și timpul oamenilor. E singură și pustie, pînă la orizontul cel nalt din fund.

In dosul nostru, muntele de calcar. Colțurile capricioase și meandrele orășelului. Casele și grădinile în terase și între plantații. Și-n partea cealaltă a ripei, mahalaua țiganilor: căsuțe ca niște cutii, grupate pitoresc, însă pe un fond gol și stîncos. Parcă s-ar

fi așezat în trecere și trebuie să plece, ori să lunece în Mare.

Între mori și orășel, faleze abrupte. În fund, spre podișul cîmpiei neväzute, stînci și rupturi de munte. În colțul acesta, și țărmul și Marea au ceva sălbatic. Cu toate acestea de mii de ani omul și-a făcut aici așezare. Despre greci, bizantini și turci, se știe ceva. Dar înaintea grecilor vor fi fost alții și alții, pînă în afundul vremii, la locuitorii peșterilor.

De-aceea mi se par așa de vechi locurile și Marea așa de melancolică...

ECRENÉ

Din peisagiul de cridă alburie și olane roșii și sure, dintre grădinile suspendate și pripoarele stîncoase ale Balcicului, ieșim pe-un platou pustiu și fără frumuseță. Orizontul măreț al mării a dispărut : străbatem cu mașina un drum îngust, printre holde bogate, cătră miazăzi. Ici-colo femei în șalvari, la prașilă, și copii în umbra coviltirelor ș-a căruțelor, în marginea ogoarelor.

Grăbim pe lîngă vestigiile unei dumbrăvi, prin tufărișuri păscute și închircite, — și deodată, ca și cum am fi ajuns la un hotar, îndată ce trecem de vegetația aceasta mizerabilă, cotim și lunecăm la vale pe o șosea șerpuită. Am intrat în altă lume și tresare înainte-ne o priveliște uimitoare. Un circ imens cu povîrnișuri moi, o vale închisă rotund de dealuri, — mai curînd niște munțișori simpatici decît dealuri. E o viziune din văile Carpaților, și am o simțire de dulceață și de plăcere nespusă. În valea aceasta circulară și largă, în ogoare și lanuri, copaci rotați, decorativi și egal răspîndiți pretutindeni. Un sat întins — îi zice Tekė — stă așezat cu mîna parcă în cuprinsul circului și prin preajma lui trece rîul Bàtova, cotind gra-

țios, tras cu un penel delicat. Vine din taina munților și se duce la Marea. Confuzia aceasta de impresii: natură aeve și pictură proaspătă ține tot timpul cît coborîm drumul șerpuit. Satul se apropie, oamenii se mișcă într-un fel de adunare, lîngă o expoziție de cai care așteaptă o prozaică comisiune veterinară. Oprim mai departe, după cele din urmă gospodării, lîngă ruini impunătoare și lîngă o mănăstire musulmană.

E o chinovie veche: Achiazîlî-Sultan. Înlăuntrul zidurilor ei, sub cupola arabă, se află mormîntul sfîntului Mehmet Nurulo. Tovarășul nostru trimete o rugăminte la hoge, într-o căsuță modestă de-aproape, poftindu-l să vie cu cheia. Așteptînd sosirea preotului, trecem către ruina de-alături, cercetînd zidurile masive cu două etaje, ferestrele și ușile cu chenare de piatră. A fost o casă de găzduire și ospătărie pentru închinătorii care se osteneau pînă acolo la mormîntul sfîntului. A ars și s-a ruinat. Dar se cunoaște că a fost o clădire cu artă și cu grijă alcătuită. Vine către noi un moșneag cu barba albă, cu șalvari și turbăn, modest și sărăcăcios la înfățișare. Îl întovărășește un turc mai tînăr care lămurește că bătrînul e preotul și slujitorul sfîntului: Ibraim Iomer Șeh, și nu înțelege nici o vorbă românească. El e feciorul bătrînului și-l chiamă Behadin Ibraim Iomer. E ajutor al hogei și türbedar, îngrijitor al chinoviei. Se poate înțelege binișor cu străinii și le poate tălmăci lămuririle bătrînului șeic asupra mutfacului ruinat pe care-l contemplăm.

Ne poftește apoi în cuprinsul mănăstirii. Și bătrînul Ibraim Iomer Șeh începe a debita într-o limbă guturală și ciudată lucruri care iau alt sunet și altă înfățișare în gura lui Behadin türbedarul.

Mausoleul e «foarte vechi» și sfîntul e «foarte mare». Foarte mare și mai ales făcător de minuni și tămăduitor de boale. Și mutfacul și chinovia au fost zidite acum 470 de ani, pe vremea împăratului Selim.

Așa de demult, acum 470 de ani, stăpînea peste otomani Mahomet, cuceritorul Constantinopolului. Poate e vorba de altă epocă, ori de alt sultan. — Nu; — Selim-Sultan a clădit mănăstirea și casa oaspeților. — Care Selim? întrebăm noi pe Behadin, feciorul șeicului. Selim cel sîngeros? — Selim bețivul? Behadin dă din umeri. El nu știe. Poate bătrînul știe mai bine. Care Selim? Nu știe nici bătrînul care Selim. El a auzit de-un singur Selim-Sultan și de 470 de ani. Toate întrebările și toate îndoielile n-au nici un rost, cum n-au avut rost nici altădată, cînd s-au sculat bulgarii ș-au tăgăduit pe sfîntul Mehmet, scornind că-n mormînt s-ar afla îngropat marele mucenic Atanasie. Nu se poate să fie Atanasie, pentru că-i Mehmet. Bulgarii, ridicîndu-se cu puterea, au alungat pe bătrînul șeic de atunci, tatăl acestuia, — silindu-l să stea șapte ani la Varna, în pribegie. Dar după aceea judecătorii cei mari de la Sofia, unde bătrînul s-a înfățișat cu acte și dovezi, au dat dreptate închinătorilor Profetului. Ei pretind ș-acuma că-i tot sîntu Atanasie. Și vin în pelerinaj de ziua lui și de zintăi de mai. Pun pe hoge să cetească, îi dau bacșiș și comunică sfîntului durerile și năcazurile pe care le au, cerînd mîngîiere și alinare.

Intrăm în cuprinsul liniștit al zidurilor; înconjurăm clădirea cu ferestre în frumoase chenare de marmoră. La intrare, un copac bătrîn, în ramurile căruia închinătorii au aninat nenumărate bucățele de stofe și pînzeturi colorate. Pătrundem pînă la blocul de ciment,

sub care zac moaștele făcătoare de minuni. — Au fost și săptămîna trecută niște creștini, ne informează Behadin — și s-au închinat ș-au dormit, după obicei, noaptea, lîngă mormîntul sfîntului. Era unul din ei tare bolnav de picioare. Și cînd a plecat, era ceva mai bine. Sfîntul de-altminteri a făcut felurite minuni, pe care le știe toată lumea. Iar bătrînul Ibraim Iomer știe să cetească și să cînte foarte frumos.

Să vedem și s-auzim. Îl rugăm pe bătrîn să ne cetească și să ne cînte. Sfinția sa nu face nici o împotrivire. A lăsat pe necredincioși să intre încălțați în sfîntul locaș. Scoate dintr-un dulăpaș din zid un coran ferfenițos și începe a mormăi ș-a cînta falș cu osebită hărnicie. După aceea lasă în mîinile noastre necurate sfînta carte a Profetului. O răsfoim și admirăm painjenii artistici ai tipăriturii, chenarurile și înfloriturile colorate. Cînd o înapoiem, Ibraim Iomer Șeh primește bacșișurile cu o așa de desăvîrșită îndămînare și le strecoară așa de nesimțit într-un buzunar adînc, încît nu mai putem avea nici o îndoială că în fața noastră stă un cleric de cea mai pură și mai veche rasă.

Behadin asistă nepăsător. Și el dovedește vrednicie și noblețe. Și va moșteni cu cinste exploatarea sfintelor moaște după ce părintele său va trece la Mahomet în veșnicie.

Numele satului e turcesc: Tekė. Gospodarii de astăzi sînt însă bulgari. E vădit că cinstitul paroh pravoslavnic al locului a avut pe vremuri ideea genială să facă și el o expropriere sfîntă, după pilda exproprierilor lumești. Dacă turcii și tatarii au fost risipiți și alungați — de ce-ar mai fi îngăduit unor păgîni ticăloși și prigonitori ai creștinătății să încaseze venituri grase pentru niște ciolane? Ideea acestei afa-

ceri a devenit o chestie sfîntă, în numele căreia s-au adunat la luptă drept-credincioșii. Oamenii sînt aceiași pretutindeni și afacerile religioase și patriotice de cele mai de multe ori sînt pur și simplu afaceri.

Cinstitul șeic Ibraim Iomer scoate dreapta din buzunarul adînc al șalvarilor, unde îngropase bacșișurile, și ne salută după moda orientală, ducînd degetele la piept, la gură și la frunte. Ne salută și Behadin moștenitorul moaștelor și ne suim în automobil grăbind spre Ecrenè căci s-apropie amiaza.

Sîntem aproape de graniță, între o pădurice la stînga, care merge pînă la malul Mării și între înălțimi păduroase la dreapta. Aici pe vremuri au fost codri mari și copacii risipiți în valea rîului Batova sînt rămășiți ale puterii de odinioară. Omul i-a împuținat. Mistreții, stăpîni altădată, s-au împuținat și ei, totuși mai luptă încă, ieșind din cînd în cînd din retragerile lor ca să devasteze ogoarele.

Cîteva mori de apă, cîteva gospodării ale satului Ecrenè. Nume grecesc, însă tot gospodari bulgari. — Iată din nou Marea neliniștită și agitată, mînînd ritmic valuri mlădioase, cu sunet dulce, pe plaja alburie. Ne aflăm într-un loc care se chiamă Coasta-de-argint, pe o bandă largă de năsipuri fine. Fundul zării, în fața noastră, se înalță sumbru. Marea se suie acolo la cer. La dreapta țărmuri pustii, către Varna. La stînga, departe, spre miazănoapte, în ceață, o dîră întunecoasă de uscat. Acolo-i Caliacra, cetate înaltă a Mării Negre. După ce ascultăm zvonul blînd de valuri, pe plaja aceasta singuratică și fericită, așa de departe de lume, ca la o margine de pămînt, — ne ducem acolo, la Caliacra, în ceața depărtării.

Nicăieri, pe aria pustie, nu se zărește altă mișcare decît a valurilor. Nici o luntre de pescari, nici o corabie la orizont. Aici, într-un pichet scund, aproape de valuri, trăiesc șapte grăniceri. Le vizităm locuința mică și foarte curată, cu cinci paturi. Cinci din ei se pot odihni. Doi totdeauna străjuiesc și patrulează. Ochii lor sînt cenușii ca și depărtarea. Nu-i aud vorbind. Imi par singuratici și triști, — ca și cum ar aștepta din prăpăstiile de ape, de pe celălalt tărîm, un balaur necunoscut și înfricoșat.

Stau privind depărtările și ascultînd zvonurile.

Cîndva trebuie să iasă din adînc dihania aceea a eternității.

CALIACRA

29 mai 1925

Facem drumul indărăt, prin valea cea minunată şi caldă, liniştită şi blîndă ca un colţ de Mediterană. Cum suim drumul şerpuit şi trecem pe platoul celeilalte regiuni, bate vîntul şi se posomorăşte zarea. Alergăm spre Cavarna, prin pustietatea holdelor. Balcicul rămîne în dreapta, în prăpastia stîncilor lui, la Marea.

Lumea nu ştie ce se petrece aici, subt acest cer dobrogean. Trecem printr-o linişte şi-o tăcere înşelătoare; căci omul otrăveşte toate c-un război neistovit. Bazargicul fierbe ca un vulcan ascuns, de pildă, pentru că stăpînirea plănuieşte strămutarea capitalei ţinutului la Balcic. Celăţenii din Balcic se bucură cu semeţie şi pentru alte pricini. Pictorul Satmary a descoperit într-o zi linia frîntă şi pitorească a orăşelului lor, — şi-a început a aduce acolo oameni cu palete şi şevaleturi, care se năcăjesc, vara, să fure imaginea ciudată a acestui colţ oriental. Balcicul are însă o zînă bătrînă şi răutăcioasă, care încurcă şi strîmbă liniile pictorilor şi le-amestecă bizar colorile. Nenorocirea înlăturată pe calea aceasta, încearcă însă a-şi face loc în alt chip. Tovarăşii domnului Satmary şi amatorii peisagiilor

lovite de bagheta babei şi-au pus în gînd să facă vile şi să se aşeze în timpul vacanţelor avolo. Chiar o frunte încoronată pare că va avea un sălaş trecător în faţa Mării eterne, într-un colţişor al Balcicului. Deci localnicii au încă un prilej de semeţie. Ura Bazargicului e explicabilă şi făţişă. Iată însă că apare încă un duşman mai primejdios, pentru că întrebuinţează o strategie deosebită. Acest duşman e Cavarna, oraşelul către care ne îndreptăm acum. In faţa boieriei de la Balcic, Cavarna apare democratică. Cavarna face gospodărie serioasă, şoseluieşte, plantează, împroprietăreşte văduvele şi orfanii de război, pensionarii şi slujbaşii, clădeşte o hală frumoasă. Cavarna opune lenei orientale şi artistice munca şi seriozitatea. Mărturisesc că mă simt cîştigat de partea ei, mai ales cînd, după toate manifestările vredniciei şi hărniciei de care vorbesc, — ne apare înainte un om înalt, voinic şi frumos, brun, cu ochi negri şi mustaţa răsucită, care ne primeşte cu prietinie şi ne poftеşte la o masă împodobită cu trandafiri din grădinile comunei. Acest general simpatic e domnul Iordan Mahalinschi, primarele Cavarnei.

Şi aşezarea aceasta veche are caracter : clădiri vechi, colţuri de bazar. Marea însă nu-i în preajmă. Nu face mimic. D-l Iordan Mahalinschi zîmbeşte. Oamenii vrednici pot îndrăzni toate. Marea se poate aduce la Cavarna, mai ales dacă clădeşte o Cavarnă nouă lîngă Marea. — La Balcic e lux şi boierie. Aici piaţa şi locuinţile sînt mai ieftine — şi pot îngădui şi oamenilor mai săraci plajă şi băi la mare, ceea ce, în zilele noastre, nu-i un lucru fără importanţă.

Domnul Iordan ne-a condus într-o clădire mare, foarte interesantă. In faţă, crîşma largă. Pe urmă o sală enormă de ospătărie. In fund, cuptoare şi jaruri,

pui în tiglă, tocane în tăvi, peşti pe grătare. Domnul Mahalinschi face semne misterioase, toată lumea se înclină şi înţelege. Domnul Mahalinschi ne poftește la masă şi ne vorbeşte zîmbind despre viitorul Cavarnei.

— Ce populaţie are orăşelul ?

— Oraşul Cavarna, răspunde serios domnul primar, numără şapte mii cincisprezece suflete.

Tovarăşul şi prietinul nostru rectifică cu blîndeţă.

— In adevăr, recunoaşte rîzînd domnul Mahalinschi; are cu mult mai puţin ; dar în curînd va avea cît spun eu.

Ii dorim cu plăcere acest spor al supuşilor săi.

Mîncarea-i minunată. Facem caz mai ales de luferi şi stavrizi — peşti de mare. Amfitrionul nostru, om serios, a pus însă mai mult temei pe borşul de pui şi pe friptură. Şi rupînd o aripă cu dinţi albi şi puternici, face planuri împotriva Balcicului.

Ca generalii cei mari, domnul Iordan Mahalinschi nu cunoaşte robia micilor viţii. Nu fumează. Nu bea vin. Nu-i place nici cafeaua.

— Ceva însă îmi place grozav, mărturiseşte domnia sa. Imi place să joc poker. De sara pînă dimineaţa !

Domnul Mahalinschi rîde. Ii place pokerul ca unui copil bomboanele. Fără primejdie prea mare şi fără înjosire. Şi dacă nevoile războiului ar cere, — ar părăsi ş-această plăcere nevinovată. De şi vorbeşte foarte bine romîneşte, domnul Iordan nu-i romîn. De şi-i vesel, glumeţ şi dispus, — domnia sa e bulgar. De-aici înţeleg că Balcicul va fi biruit, — întăi ; — ş-al doilea că sînt şi bulgari veseli şi prietinoşi. E adevărat că bulgarii aceştia sînt romîni.

Indată după masă ne sosesc două rînduri de cafele de la două cafenele turceşti. Domnul Iordan Mahalinschi vorbeşte foarte bine limba vechilor stăpînitori

și ne predă și nouă cîteva elemente potrivite cu situația. Ceea ce bem noi, sau ceea ce ar trebui să bem, se chiamă pe turcește *cavè sadè tatlî caimacli*. Sunetul *a* se rostește lung, ca și cum ar fi notat dublu. Și toată fraza trebuie s-o îngîni leneș, ca și cum ți-ar fi somn. Inseamnă cafea curată și dulce cu caimac.

După ce-am învățat turcește, ne grăbim să ne urmăm drumul și ne dăm întîlnire cu domnul primar la Caliacra. Mașina ne duce iarăși printre ogoare puternice de orz și secară. Trecem printr-un sat întins, bogat și frumos de găgăuzi, care se chiamă Ghiaur-Suiuciuc, adică fîntîna creștinului. Schimbăm cîteva păreri asupra populației acesteia dobrogene, cu limbă turcă și credință creștinească. Oameni harnici, de și nu tocmai prietinoși, — cu interesante tradiții și obiceiuri. Par a fi niște triburi cumane rămase pe pămîntul acesta babilonic.

Trecuți dincolo de Ghiaur-Suiuciuc, intrăm în terenuri de bolovani risipiți. Sîntem aproape de Caliacra, veche cetate ; — și risipirile acestea fantastice de pietre parc-ar fi rămășițile vreunui oraș din preajma cetății. Nu-i palmac de pămînt fără bulzi de cremene mari și mici. Găgăuzii totuși au tras cu plugul și ploile de primăvară au ridicat din pietrișuri orz destul de frumos. Și printre oarze pîlcuri de flori, — maci ieșiți ca din sîngele morților, nu mă uita de coloarea mării și-a cerului și spini înalți voinicești, cu canafuri roșii în vîrfuri.

Indată dăm, printre risipiturile de bolovani, de ruinile celui dintăi zid al cetății, și la o bătaie de pușcă intrăm pe poarta a doua. Aici au străjuit turnuri tari de piatră în patru muchi și stîncile cimentate au închis de o parte și de alta promontoriul pînă-n prăpăstiile Mării. Deodată valurile neliniștite încep a suna sub noi

şi de pe stinca înaltă a Caliacrei, Pontul Euxin pare a avea ceva măreţ, vechi şi tragic. Cine-a închis cîndva, în zorii veacurilor, stînca aceasta oablă şi prîporoasă, ş-a făcut aici, la o sută de metri deasupra Mării, cuib de corsari şi vămuitori ai Mării, — a fost un vînător tare înaintea Domnului. La nord Marea-i de-un verde închis aproape metalic şi valurile se sparg cu mînie în stîncile de oalcar. În partea astălaltă de sud, ţărmul se încovoaie alcătuind un golf liniştit şi însorit. Pe păretele oblu de piatră, podoabă deasă de smochini pitici. Înfloresc de trei ori pe an şi din fructele lor necoapte se face dulceaţă. În apa golfului stau întinse taliane pescăreşti, în care cad scrumbiile. Acolo, pe lespezile cele mai de jos, se află şi sălaşul nevăzut al pescarilor. Toată stînca aceasta înaltă, bătută de valuri în miile de veacuri, e plină de peşteri calcaroase. Sînt trei etaje de peşteri. Prin unele a răzbătut Marea şi-n tainiţile acestea mugesc şi gem valurile fără hodină.

Străbat încet şi impresionat drumuşorul pe limba îngustă de pămînt, pe lîngă turnul farului alb, pe lîngă fîntînile părăsite şi fără fund şi-n capăt, printre zimţi de piatră, pe cărări repezi, păşim cu fereală, spre locul unde-i mormîntul sfîntului Neculai pescarul, patronul marinarilor. Cum şi turcii au avut stăpînire pe apele Mării Negre, — ei pretind că-n mormîntul acesta de la Caliacra a binevoit să hodinească Hagi-Baba, sfînt mahomedan.

Tot aici, în stîncile de deasupra, legenda turcă spune că s-ar fi aflînd *cîrc-cîz-capusî*, poarta celor patruzeci de fete, — care s-au aruncat în valuri ca să nu cadă în mînile biruitorilor cetăţii. Turcii pretind că fecioarele erau musulmane. Creştinii arată că s-au aruncat în Mare din pricina păgînilor, deci erau drept-credincioase. În orice caz trăieşte în amintirea celor de azi

o întîmplare tragică, — care-i leagă de istoria foarte veche a cetății acesteia. Toată înfățișarea locului, măreția și sălbătăcia lui, între cer și ape și-n cîntecul veșnic al valurilor, se armonizează cu visul unor evocări sumbre.

Au trecut pe-aici greci și romani, normanzi și genovezi. Alții înaintea lor; alții după dînșii. Toți cei care au stat aici au avut ochi ascuțiți și mînă întărită cu sabie. Date istorice încă tulburi ne arată în veacul XIV stăpîn aici pe un cneaz Dobrotici, care a fost socru lui Mircea-Vodă și care ar fi dat zestre Dobrogea voievodului muntean.

Istoria Caliacrei nu-i încă lămurită. De aceea cuibul acesta de vulturi și de pirați, învăluit în negură, are prestigiul lucrurilor fantastice.

Marea sună cu zvon adînc în stîncile de la miazănoapte, și delfini mulți, printre valuri spumate, se încovoaie în salturi. Îi întovărășesc zboruri albe de pescărușI, cu țipete certărețe. Și depărtările Mării fug dincolo de zări și de visuri.

DOBROTICI-DOMN

15 iulie 1925

Îmi revăd însemnările acelui drum minunat şi rapid pe care, într-o singură zi, l-am făcut străbătînd coasta Mării de la graniţa de sud pînă la Constanţa. Balcic, Ecrenè, Cavarna, Caliacra, Mangalia. Ziua frumoasă, Marea puţin agitată. Privelişti, convorbiri, amintiri: multe din aceste toate abia acum încep a se ridica spre suprafaţă, după ce s-au cufundat în mine ca-ntr-o apă tulbure.

Caliacra pare a fi punctul cel mai măreţ şi mai bogat al acestui colţ de ţară. Trecutul a adunat în jurul lui legende şi-n negura care-l împresoară populaţiile de astăzi ş-acuma văd pe acel Dobrotici, Voievod al bucăţii de pămînt dintre Dunăre şi Mare. De ce l-or fi făcînd unii romîn şi i-or fi zicînd Dobrotă, nu înţeleg. Se poate să fi fost romîn, mai ales că nu se ştie nimic despre neamul şi obîrşia lui, şi deci nimeni nu poate contesta această afirmaţie. Dar se poate să fi fost normand. E adevărat că numele e slavon, dar asta n-are însemnătate, pentru că piraţii ajunşi în Pontul Euxin din mările nordice au putut accepta limba oficială a acestor meleaguri, cum au făcut şi-n alte părţi ale Europei, la nord şi

la sud, — şi Dobrotici poate să fie o poreclă, ori echivalentul altui nume. Se poate să fi fost însă şi grec: căci şi din acest neam au ieşit celebri piraţi şi vămuitori. Nu-i exclus să fi fost bulgar; şi simplicitatea acestei afirmaţii ar cuprinde în ea toate argumentele, — mai ales că teritoriul de la sudul Dunării a fost şi-n evul mediu al acestui popor.

Trebuie să fi fost bulgar. Insă asta e prea simplu. Apoi, se poate uşor răspunde, Dobrogea n-a fost locuită de bulgari în vremuri mai vechi. Bulgarii de astăzi sînt proaspăt veniţi. Dimpotrivă, toate celelalte neamuri şi limbi ale pămîntului şi-au găsit aici sălaşuri. Toate au fost trecătoare, pentru că s-au alungat şi s-au înlocuit unele cu altele. Prin cotlonul acesta au poposit hoardele asiatice necontenit, o mie de ani. Inaintea acestor hoarde au fost bizantinii. Inaintea bizantinilor, romanii. Inaintea romanilor, grecii cei vechi. Inaintea helenilor, fenicienii. Şi după hoardele veacului de mijloc, — normanzi, turci, genovezi. Au fost, se înţelege, şi romîni, căci Mircea-Voievod a stăpînit aici; şi ochii lui au privit Marea neliniştită, poate tot din punctul de unde am privit-o şi noi.

Nici Mircea nu e un vocabul romînesc. Şi cu toate acestea nimenea nu va susţine că acest Basarab a fost bulgar. Concluzia deci se impune. M-aş simţi însă ademenit să susţin mai departe, cu argumente tot aşa de tari, că acest romîn a fost totuşi un normand, un vareg de la nord. A putut veni aici pe aria mărilor. Va fi putut veni pe calea uscatului, coboritor din îndrăzneţii cuceritori ai teritoriilor slave din Rusia de astăzi. Dacă neamul acesta, fără pereche de îndrăzneţ şi iubitor de aventuri, a putut ajunge la Egipet, punîndu-şi spadele în slujba regilor Nilu-

lui, — dacă a putut alcătui corpul de gardă al porfirogeniților de la Bizanț, nu rămîne îndoială că a pătruns și-n cotloanele Mării Negre. Cetatea aceasta veche de piatră, numai pe asemenea bărbați teribili i-a putut ispiti. Au restaurat zidurile, au înălțat turnuri nouă de piatră, ale căror urme se văd și-acum; și-n preajma smochinilor care înfloresc de trei ori pe vară, și-au ancorat dubasurile negre cu balauri de lemn sculptați la prora. Stăpînind acest cuib, s-au așezat cu asprime domni peste hinterland: populațiile care plugăreau și păstoreau au plecat către ei grumazul, și-au dat zeciuială din toate ale holdelor și-ale turmelor, dintr-ale pescuitului și stupilor. Iar pe limanul Mării nimenea nu putea îndrăzni a trece fără a se opri la vama stăpînilor, fie că venea de la Cafa ori Trapezunt, fie că încerca să iasă din Crimeia ori limanul Nistrului, fie că negustătorise la Dunăre.

În cele trei rînduri de hrube și de peșteri ale stîncii, stăteau grămădite marile depozite ale prăzilor. Și-n tainițile cele mai de jos aproape de valurile Mării, gemeau robii de război, așteptînd să fie răscumpărați ori vînduți. Căci după vechiul obicei, piraților nu erau numai domni și vameși. Din cînd în cînd, cu zale și arme agere, își repezeau dubasurile cu cap de balaur spre țărmul Asiei ori al Traciei, debarcau la margini de orașe și sate — și aduceau în cetate la Caliacra pradă, aur și oameni. Pe acești robi din peșterile de jos îi stăpîneau în închisoarea lor cîni mari din neam de lup, a căror sămînță pirații o aduseseră cu ei din ținuturile cele depărtate de la miezul nopții. Nu îndrăzneau a trece de gratii și de uși, căci fiarele acelea cu ochi crunți rînjeau și mî-

rîitul lor avea o vibrare adîncă şi întăritată, ca şi cum ar fi răzbătut de pe celălalt tărim, al morţii.

Sub cerul înalt şi între întinderile de ape, oamenii aceştia tari aveau şi zile de răgaz. Era în vremea blîndă a sfîrşiturilor verii, cînd valurile sună dulce la ţărmurile de jos. Soarele-i blînd şi prietinos şi Marea tremură oglinzi albastre şi verzi spre depărtările răsăritene. Zboruri de pescăruşi albi, pătaţi cu negru, se învăluie în preajma stîncilor, către miazănoapte. Acolo Marea-i fără hodină şi talazurile ei sună neîntrerupt în colţi şi zimţi de piatră. Pescăruşii fac alai delfinilor cu larmă, ţipete şi risete subţirele. Din cînd în cînd, apar din zarea nordului convoiuri de gîşte sălbatice. Domnul mustăcios şi sprîncenat al cetăţii le priveşte pe gînduri. Zborul lor în unghi se oglindeşte o clipă în ochii lui sumbri, — o clipă, cît poate s-a gîndit la peisagiile hiperboreene de unde sălbătăciunile aripate sosesc şi de unde odinioară au pornit şi strămoşii lui.

Unul din oştenii şi tovarăşii lui se apropie. E bătrîn şi alb şi duce rînduielile cetăţii şi primeşte dăjdiile supuşilor. Vesteşte pe măritul Domn al uscatului şi-al mării că s-au înfăţişat, la turnurile dinafară ale cetăţii, soli cu cele dintăi căruţe de struguri şi buţi cu vin nou, şi se roagă de măria sa să le primească împreună cu cea mai umilită închinare a supuşilor.

Măria sa Domnul Dobrotici cel prea slăvit şi temut catadicseşte să deie din cap, în semn că primeşte darurile şi solii nemernicilor supuşi ; îşi mîngîie mustaţa căruntă şi se ridică mîndru, ca să primească în jilţ aurit, cu mîna pe spadă, pe aducătorii de tribut.

Gospodarii care s-au înfăţişat la turnurile porţilor cu vin şi struguri sînt dintr-un neam supus şi robace,

îndărătnic scormonitor de țărînă și crescător de oi. Sînt cumanii, rămași din revărsarea puhoaielor Asiei. S-au amestecat cu alte neamuri și alți pămînteni, s-au prefăcut în port, în limbă și-n credință, au uitat și ei de plaiurile depărtate părăsite de strămoși, și se află acum gospodărind într-un mănos cotlon de pămînt scitic, plecînd capul în fața domniei trecătoare a lumii. Se închină cu umilință lui Dobrotici-Domn, cum s-au plecat și părinții lor altora. Ei și tot neamul uzilor și găgăuzilor se roagă de milă și de iertare, de și n-au greșit cu nimic.

Piratul se simțește într-o clipă de blîndețe și mărinimie și zîmbește prin mustața-i căruntă, încruntîndu-și însă ușor sprînceana ca să deie mai mult preț milei lui.

Atunci solii neamului uzilor și găgăuzilor îndrăznesc, plecînd adînc fruntea, să se roage de măritul Domn și stăpîn al Pămîntului și al Mării celei mari, să le îngăduie și anul ce vine să pescuiască în bălți și la Mare, să așeze știubeiele în dumbrăvi, să iasă cu plugurile de lemn la arat, să împănceze cu turmele lor de oi pășunile. Și dacă se poate să dea învoire tineretului în toamna aceasta să iasă cu rățelele, cînd trec marile stoluri de prepeliți de la miazănoapte către sud. Își vor da și ei darea cuvenită ; însă fără învoirea stăpînirii nu pot îndrăzni să iasă la vînat. Iar bătrînilor, dacă se-ndură măria sa, să le-ngăduie să iasă cu cînii la iepuri și la mistreți. Căci după ce s-au isprăvit lucrările cîmpului, ș-au tras vinul din linuri, ș-au umplut jitnițele, ș-au ales oile canarale de cele tinere, ș-au însemnat berbecii și și-au făcut toată datoria, bărbații doresc și ei puțină petrecere și dobîndă, urmărind vînatul pe care l-a lăsat Dumnezeu omului pe pămînt.

Bine ; fie ! se milostivește Dobrotici-Domn și face semn cu mîna umiliților supuși că pot să plece.

Dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti. Statornicind deci adevărurile acestea din trecut, după metode tot așa de bune și de viguroase ca și ale altora, cred că îndoielile se împuținează și orizontul frumoasei Caliacra se luminează. Întrebuințînd încă o metodă, — a verificării științifice, — observ cu surprindere că prezentul confirmă acest trecut așa cum îl înfățișăm noi.

Delfinii și pescărușii albi pătați cu negru evoluau în jurul stîncilor, și i-am văzut cu ochii mei, ca și Dobrotici. Și valurile Mării, în stîncile dedesubt, aveau răsunete fantastice ca ecouri de lătrături ale zăvozilor de odinioară. Satele de găgăuzi stau mărturie și-acum — căci le-am străbătut pe rînd. Și toamna ies oamenii cu rățelele, ca să prindă prepelițe, la vremea marilor pasaje. Vînătorile acestea au loc chiar în preajma promontoriului, și chiar în stîncile Caliacrei, unde a stătut cu tărie Dobrotici-Domn.

Toate din trecut au căzut și toate au pierit. Puteau nici să nu fie, și era același lucru. Puteau cei tari de atunci să fie normanzi, greci ori valahi, — același lucru. Soarele, vîntul, Marea prefac iarăși totul în peisagiul uniform al începutului și al veșniciei.

De aceea chiar totul părea așa de tragic și de impresionant, — într-o zi de sfîrșit de primăvară, între ape și cer, la Caliacra.

SATUL PĂCII

Într-o căruță tătărască, cu roți înalte și obezi sunătoare, trasă de doi cai iuți, — merg spre Kuciuc-Kainargi, satul păcii de la 1774, cu moș Nuțu, dobrogean vechi.

Drumul, ca-ntr-o țară nouă, merge la-ntîmplare, peste ogoare omenești, ocolind gropile, făgașurile și rovinele. Și cum sîntem după 1913, adică după orînduiri nouă, acest drum nu mai ține samă de vechiul hotar. Trecem prin preajma fostelor pichete romînești și bulgărești. Goale și triste, căsuțele grănicerilor se tupilează ici-colo, între păduri. Ne privesc cu ochi pustii și morți și rămîn îngropate în singurătatea lor.

Învăluiți de pulberi mișcătoare, trecem înainte prin cotiturile văilor, și din cînd în cînd la piepturi de deal, sub streșini de pădure, caii umblă la pas.

Atunci dobrogeanul întoarce spre mine obrazu-i brun, cu mustață căruntă și cu ochi ascuțiți sprîncenați negru. C-o voce gravă, începe să-mi vorbească despre nestatornicia lucrurilor omenești în acea parte de lume.

— Doamne, boierule! ce-i lumea! zice filosoful meu cu șalvari și cu căciulă de oaie. Părinții și stră-

moșii mei s-au născut ș-au trăit sub stăpînire turcească. Chiar eu am apucat slujitori de la Țarigrad și oșteni cu turban și hanger. De cînd cu războiul Muscalului, la 77, iaca vine alt stăpîn...

— Bulgarii.

— Da. Și zic eu atunci : bine-i și sub bulgari, că-s creștini ca și noi. Ș-am trăit noi cu bulgarii o viață de om. Da' acu altă răscoală : văd că s-a schimbat hotarul ș-au venit romîni de-ai noștri.

— Asta cred că-i mai bine.

— Da. Așa zic și eu. Să vedem. — Iaca, așa nu-i nimica statornic pe lumea asta. Da-ntr-un fel, iar mă gîndesc : măcar că se petrec schimbări, omu-i același. Cînd cu Muscalul, s-au pitulat prin cotloane păgînii, de nu le mai vedeam vîrful fesului ; și bulgarii noștri au prins a se întinde la soare, de parcă nu le mai ajungea pămîntul.

— Da' acuma ?

— Acuma ? îmi răspunse moș Nuțu c-un zîmbet viclean. Acuma au plecat bulgarii obrazul la pămînt ș-au prins a ieși turcii de prin moșuroaie. Ridică capu-n lumină, s-adună. Se uită-n colo, se uită-ncoace. La primărie, jandarm romîn. Încep să zîmbească, se ploconesc. — Sabalairusum ! Noi prietin cu romîn ! Turc bun, romîn bun ! — Dau mîna cu jandarmul, apoi, cu multă supunere, arată că au niște năcazuri și dureri. — Ce este ? întreabă jandarmul, căci el e pus acolo ca să facă lumii dreptate. — Uite ce este, bre... zice-un turc. Colio Uzum datorește la mine zece leva și trei baniți grîu arnăut. Mergi, faci dreptate ! — Da' dumneata ce vrei ? La mine, bre, Stoian Petcu dator douăzeci leva și cinci baniți grîu ! Mergi cu mine, cere datoria ; dam bacșiș... — Flăcăul nostru se uită la al treilea, la al patrulea. Ș-al treilea, ș-al patrulea au

firește datorii vechi la bulgarii din sat... Turcu-i om cinstit. Are el poate și alte socoteli de regulat cu Stoian și cu Colio, — dar deocamdată el se mulțămește cu rînduiala jandarmului... — Se duc la gospodarul bulgar, îl scot din casă în mijlocul curții, îl judecă. Jandarmul îi pune întrebări romînești. Turcii lămuresc pe Stoian vîrîndu-i degetele-n ochi. Gospodarul încruntă sprînceana și tace. Apoi plătește banii care i se cer și varsă în saci banițele de grîu. El tace și nu se pune de pricină și intră încruntat în bîrlogul lui...

Moș Nuțu se oprește. Eu îl întreb :

— Dar datoria turcilor e adevărată ?

— Se poate să fie adevărată, îmi răspunde c-o intonare ciudată dobrogeanul. De ce să nu fie adevărată ? In treizeci și cinci de ani, cît au fost tari bulgarii, au avut și bieții turci destule de răbdat. Pe Stoian Petcu îl cunosc eu de mult. Era un biet plugar flenduros și amărît, nu se putea fuduli decît c-o mustață mare, zbîrlită și neagră. Dar cînd i-a venit apa la moară, s-a gîndit ce s-a gîndit și s-a dus la cîmp. Și-a ales loc de arat. Și-a ales boi. A găsit plug. S-a făcut gospodar.

— Cum și-a ales loc și boi ?

— Bine. De la turci.

— Fără parale ?

— Fără. (Filosoful mă privi cu milă.) Stăi să vezi. Cînd s-a mai înțolit, a avut gust să-și facă grajd. A găsit cărămizi, a clădit grajd. A avut gust să-și aducă cal de călărie în grajd. A adus cal de călărie.

— Tot de la turci ?

— Se-nțelege.

— Cum așa ? îl oprii eu deodată, întărîtat de liniștea și seninătatea cu care-mi povestea. Ce ? era

țara în pradă ? Nu era orînduire ? nu era judecător ? turcul nu striga ? nu cerea dreptate ?

— Cum nu ? de ce să nu strige și să nu ceară dreptate ? Striga și cerea dreptate. Dar așa erau vremurile. Să nu te superi dumneata, boierule. Uite, cît mă vezi pe mine de om gospodar și detreabă, dar și eu m-am făcut în vremea mea bulgar.

— Cum te-ai făcut bulgar ? întrebai eu cu mirare.

— Foarte bine, foarte bine. La 78, — cînd au rămas mari creștinii în părțile noastre, numai ce mi-am adus eu aminte că cunoșteam la Cuzgun pe un turc bogat : unul Mehmet. Avusesem eu daraveri cu dînsul ; îl și slujisem o vreme. Cum mă gîndesc eu la asta, mă și sfătuiesc cu cîțiva din sat și zic : Hai la Cuzgun. Atunci așa se întovărășeau bulgarii și se duceau la turci. Pornim. Găsim într-un ceair niște cai. Încălicăm pe deșelate, le punem în cap brîiele și hai la Cuzgun, la efendi Mehmet. Acolo, vuiet, răcnet, foc de pistol, vorbă multă : Ieși pînă afară, efendi ! Iese turcul. Îi tremura barba. — Ce este ? — Ce să fie? nu-i nimica. Noi bulgari ! — (Da' noi eram romîni, ca dumneata.) — Și ce poftiți ? — Apoi uite ce-i, turcule, zic eu. Tu pînă acuma ai fost boier. Acuma a venit rîndul nostru să fim boieri și tu să fii slugă. Ține de ici calul. — Cum să-l țin ? îi dă turcul ; că n-are frîu. — Ține-l de moțul din frunte ! — Nu pot ! — Așa ? atuncea ține-l de coadă, că altfel vîr cuțitul în tine ! — Și așa Mehmet a ținut calul, cît era el de mare și de gras ciorbagiu ; iar noi am intrat în casa lui, am mîncat pilaf și am luat ce ne-a cerut inima !

— Așa ați făcut ?

— Așa am făcut, îmi răspunse cu nevinovăție moș Nuțu. Și după aceea ne-am pornit cu chef la sălașurile noastre. Ș-apoi, pe drum, prin alte părți, am mai

văzut noi de acestea : c-apoi ieșise la petrecere toată lumea. Unul ia cai. Altul boi. Altul, după ce-a luat ce-i poftește gustul, pune pe turc jos și-i crestează o cruce pe frunte...

Moș Nuțu se opri o clipă și mă privi cu coada ochiului.

— Boierule, nu te supăra, îmi zise el rîzînd ; căci tot eu ți-oi spune despre vremurile cînd Turcu ridica pe creștinii noștri, cu foarte mare ușurință, în furca unui copac. Rău era că se mai afla la mijloc ș-un șireang. Alții erau mai dibaci să se slujească cu iataganul la capul omului. Așa-i lumea. De aceea stăteam eu și cugetam la toate schimbările ; dar la urma urmei văd că deosebire mare nu-i. Atunci venea Stoian la turc ; ș-acuma se duce turcu la Stoian.

Apoi îmi arătă cu biciul zarea depărtată, cu cerul de toamnă de coloarea pietrei de chiclaz.

— Uite, colo, departe, îmi zise el ; s-arată o perdea de pădure... Unde se rotește un vultur... După pădurea aceea, vine Kuciuc-Kainargi. Acolo zice c-odată, după războaiele între împărați — s-a așezat pacea între oameni... — Se poate. — Cum ajungem acolo, ne ies turcii înainte și ne cinstesc cu cafea cu caimac. Le-a venit și lor apa la moară... urmă dobrogeanul cu zîmbetu-i viclean. Dar apele se duc, păcile se strică și toate ale oamenilor sînt schimbătoare... Cum scrie și la carte.

— Așa scrie la carte ?

— Așa. La carte se scriu cele bune. Dar noi oamenii totdeauna le facem pe cele rele. Și de vorbit ne pricepem a vorbi bine, ca și împărații, — dar la faptă facem și noi ce-au făcut ei la Kuciuc-Kainargi : cu dreapta iscălesc și cu stînga țin sabia la spate. Eu ți-oi spune dumnitale una, domnule, sfîrși filosoful,

dar mă tem c-ai să te superi. Dintre toate fiarele pămîntului, tot omu-i mai rău. Pentru că azi rîde și șăguiește și ieri a făcut ce-am făcut și noi lui efendi Mehmet. Bine că nu sîntem veșnici... Cum spune hogea tatarilor de la noi. Facem puțin bine, mult rău, pe urmă murim, și gata...

După ce-am ajuns în colbăria cenușie de la Kainargi, am băut într-adevăr cafea cu caimac, subt un șopron afumat; iar moș Nuțu, privindu-mă din cînd în cînd pe sub sprînceană, sorbea și el din filigean, și se dovedea a fi cel mai bun prietin cu turcii care ne cinsteau.

OSTROV

Merg cu căruța spre Ostrov, ridicînd și coborînd dealurile dobrogene. Peisagiul de toamnă, cu vii, ierburi și corturi de pădure, pare ars și prăfuit. Ici-colo, la margine de drum, apar ultimele flori albastre ca și cerul depărtării.

Știu că merg în vecinătatea Dunării, care curge undeva pe dreapta, nevăzută. O socot încă departe, cînd dintrodată, la o cotitură, o vale se rupe brusc și apele fluviului apar în revărsări încremenite lucind în soarele după-amiezii. Din loc în loc ostroave, lunci de sălcii. Se văd cîrduri de vite mărunte, s-aud picurînd tălănci, într-o liniște mare și-ntr-o lumină aurie. Într-un cotlon, între două răchiți cu uriașe coroane verzi, se strecoară o luntre de pescari. Pe deasupra trece un singuratic lar alb. Și prin aburul subțire al apelor, dincolo pe țărmul ialomițean, se prevăd sate în zarea dreaptă în lungul itainicului bărăgan.

Către asfințit, foarte departe, Silistra, cu sulițile minaretelor, ca o icoană tulbure. Limba de pămînt pe care e așezată intră ca un zăgaz în latul Dunării. In fața-i, peste întinderile apei, Călărașii, cu colțuri

și turnuri moderne, bănuit mai mult, ca un vis al pîclei de toamnă.

Numai tîrgușorul meu, Ostrovul, nu se vede încă. Pînă către el mai am de cutreierat dealuri cu vii, — și căruța răsunătoare mă hurducă așa de tare, ca și cum aș avea oase și măsele de oțel. Căruțașul meu de data asta e un bulgar liniștit și serios. El nu prețuiește deloc sfaturile și vorba de clacă. Își îndeamnă caii la deal, îi strunește la văi, — sloboade din vreme în vreme cîte un sunet gutural; apoi, îndesîndu-și mai bine în cap căciula-i rotundă, se învălește în tăcerea-i melancolică ca într-o manta sumbră.

Apare și modestul Ostrov, risipit de-a lungul Dunării.

Intreb:

— Acesta-i Ostrovul, Stanciule?

— Da, Ostrov, răspunde căruțașul fără să clipească și fără să-și întoarcă capul.

O îngrămădire orientală de căsuțe acoperite cu olane sure. Ici-colo cîte-o clădire europenească care nu risipește impresia de tristețe și de singurătate a locului. Lîngă oglinzile neclintite și fantastice ale bălților Dunării, pare o așezare din poveste, fermecată, încremenită și pustie.

— Sînt oameni pe aici? întreb eu zîmbind.

Stanciu tace, disprețuitor.

— Negoț nu face?

— Se face.

— Pot găsi aici un birt? un otel?

— Se poate. Este. La Dobre.

Și căruța dintrodată începe a hurui îngrozitor prin bolovani. Cîinii sînt cea dintîi dovadă că Ostrovul trăiește. Cîteva obrazuri curioase, la porți, cîțiva copii prin colbul uliței, arată cît de absurdă a fost

întrebarea mea, la care Stanciu n-a catadicsit să răspundă.

Curînd omul meu opreşte şi mă descarcă la otelul lui Dobre: şi-mi arată cu mîna-i păroasă şi locuinţa lui Dobre.

— Aici dormi şi mînînci, îmi zise el cu hotărîre.

N-am ce face, trebuie să-l ascult; mai ales că de sub cortul de pînză care adăposteşte de soare ospătăria, iese zîmbind domnul Dobre, c-un pîntece uriaş şi cu faţa unsuroasă, ştergîndu-şi mînile de un şorţ *couleur Isabelle*. Fără multe fasoane, puse stăpînire pe mine şi mă vîrî în locantă. C-o mînă încă pe umărul meu, întoarce capul şi zice gros lui Stanciu:

— Tu ai loc în curte. Trage dindos.

Apoi arătîndu-mi un scaun de lemn, mă împinge uşor spre o masă rotundă şi zice cu bunătate:

— Astăzi avem roşii umplute. Avem tocană. Se poate face fleică la grătar. Listă nu-i; listă sînt eu.

— Foarte bine, îi răspund cu recunoştinţă.

Domnul Dobre, umblînd destul de iute pe picioarele-i scurte, se grăbeşte să puie pe masa mea o solniţă de faianţă în care sînt înfipţi cu delicateţă nenumăraţi ardeiaşi verzi. Apoi se arată gata să mă servească cu ce voi poftì. După ce privesc pe gînduri în juru-mi la doi muşterii care mă fixează cu stăruinţă de la o masă şi la stampele războinice de origine grecească şi bulgărească de pe pereţi, — întreb pe domnul Dobre dacă aş putea să mînînc două ouă moi.

— Avem... zise cu îndoială birtaşul legănîndu-se pe picioarele-i scurte; dar să vă spun un lucru: eu sînt negustor cinstit: dacă n-am lucru proaspăt, mai bine nu dau. Nu-i mai bine aşa?

— Fără îndoială. Atunci ce-mi poți da ?

— Ce poftești. Eu vă pot da orice. Dar v-aș sfătui să luați niște roșii umplute.

— Nu prea obișnuiesc mîncarea asta.

— Vă asigur că sînt foarte bune. Nici la București nu mîncați așa ceva. Pe onoarea mea.

— Cred, dar aș prefera o tocană.

— Se poate. Tocana, după roșii. Pe urmă friptură la grătar. Dacă doriți, telemea proaspătă este. Vin rece cu sifon. Avem foarte bun. Într-o clipă vă servesc. Cît despre roșii umplute, vă asigur că o să-mi fiți recunoscător !...

După ce-mi dictă astfel *menu*-ul, domnul Dobre dădu drumul unui răcnet cumplit, după care apăru în birt un băiat spăriet cu capul buhos. Cum mă văzu, apucă cu dreapta șorțul de aceeași coloare cu al jupînului și-și șterse cu grijă și c-un fel de evlavie nasul, prin două mișcări adînci și apăsate la dreapta și la stînga.

— Adă repede tacîmuri, îi strigă Dobre. Curate. Umblă iute !...

Băiatul dispare. Intră pe aceeași ușă cu gravitate și cărușașul. Cei doi mușterii din colț ridică capetele; unul zice :

— Tu ești, Stanciu ?

— Eu, răspunde omul meu și se așează și el la masa lor, cu spatele la mine.

Băiatul cel zbîrlit începe a căra față de masă, șervet, tacîmuri, alergînd de-afară înlăuntru și dinlăuntru afară. Iar domnul Dobre, care probabil a întrerupt o interesantă convorbire la sosirea mea, își îndreaptă pîntecele spre masa din colț și rostește sentențios ridicînd degetul arătător în sus :

— Eu vă spun, domnilor, că asta nu se poate şi e *imposibel*.

— Ba se poate, nene Dobre, îi răspunde cu liniște unul din muşterii, slab, cu gîtul lung şi cu nasul ascuţit. — Pe mine mă chiamă Ilie, vorbi el deodată cu alt ton, întorcîndu-se politicos către mine. Dobre zice că nu se poate. Ba eu zic că se poate. Dă-mi voie ! dă-mi voie, nene Dobre, nu ridica degetul, dă-mi voie. Vreau să spun boierului cum stă chestia. Cine nu cunoaşte aici la noi în Ostrov piatra sfîntă ? Daţi-mi voie. Dumneavoastră n-o cunoaşteţi.

— Mărturisesc că n-o cunosc, răspund eu.

— Se poate. Dar la noi şi copiii o ştiu. Este o piatră făcătoare de minuni încolo, afară din tîrg. Un creştin i-a făcut casă cu cruce deasupra. Ei ? O nepoată de-a mea, domnule, — Vasilica, iată o cunoaşte şi Stanciu, — o nepoată de-a mea Vasilica era oloagă; nu se putea purta pe picioare. Ei ? S-a dus acolo. A dormit o noapte lîngă piatră, şi s-a tămăduit. A umblat cum umblu eu şi cum umbli dumneata. Acu are patru copii. Scurt ! Are patru copii. Ce-ai să-mi mai spui acuma, nene Dobre, după această dovadă ?

— Eu, domnule, răspunde birtaşul şi se întoarce şi el spre mine, eu zic aşa : la mine nu merge. Ce-mi umblaţi mie cu fleacuri ? Ce poate o piatră, care n-are nici măcar electricitate ? Pe mine să mă slăbiţi cu de-astea ! La mine nu merge !...

— Nu aşa, nene Dobre, stai; răspunde. S-a vindecat sau nu Vasilica ? Are patru copii ?

— Are.

Deodată se ridică căruţaşul Stanciu şi se întoarse cu faţa la birtaş. Zise aspru şi cu seriozitate :

— Dacă are, s-a isprăvit. Noi toţi ştim că piatra-i sfîntă. Dumnealui vine de la Bucureşti. Nu ştie. Mîni.

cînd ne-ntoarcem înapoi, îi arăt, și are să vadă că-l adevărat...

Zadarnic ținu un lung discurs scepticul Dobre, — căruțașul rămase încruntat și tăcut, cu spatele încovoiat, cu barba în paharul lui. Băiatul cel zbîrlit îmi aduse roșii umplute, apoi tocană, însfîrșit o fleică minunată. Le mîncai. Apoi băui și vinul. Ascultam distrat discuția care nu mai lua sfîrșit. Băgam de samă cu mirare numai că Stanciu tăcea cu îndărătnicie.

Abia a doua zi, după o noapte bîntuită de jivine mărunte, — Stanciu își descleștă gura ca printr-o minune. Prin pulberea de aur a soarelui de dimineață, făceam drumul înapoi spre Lipnița, și, la jumătate de cale, el întinse biciul spre o casă de ceamur, așezată pe un bot de deal. Răsărită parcă din pămînt, dormita în singurătate, cu ferestrele prăfuite, îndreptate spre bolta tainică din fundul văii. La colțurile streșinei de olane, se ridicau cruci scunde.

— Aici este! zise deodată căruțașul meu. Eu tresării.

— Ce?

— Aici, în casa asta, e piatra cea sfîntă... Cînd am venit, n-ai băgat-o în samă. Iat-o!...

Își lăsă caii în pas. Întoarse spre mine o față solemnă.

— Dobre e un om bogat, declară el; dar e un prost și-un eretic. Aici o lume întreagă s-a tămăduit. Aici a fost cîndva o piatră care a crescut din pămînt. Era albă și lucie. Nimeni nu știa ce putere are. Odată punta primprejurul ei oile un fecior de mocan, pe care maică-sa îl născuse mut. Într-o sară, — era lună, — oile pășteau lîngă baltă și el a adormit lîngă piatră. Cînd s-a trezit se zărea de ziuă. Și-a strîns oile și

s-a dus la ceilalți mocani. Cum a ajuns acolo, a deschis gura și a început să vorbească ca dumneata și ca mine... Auzind, toți s-au spăimîntat de minune și au apucat-o la goană în toate părțile. Pe urmă s-au liniștit, s-au întors și mutul le-a spus cum a fost... Atunci au priceput oamenii puterea lui Dumnezeu — și s-a dat veste — și cîți bolnavi, ologi și ciungi au fost în țară, toți au venit, au dormit lîngă piatra cea albă și s-au vindecat. — Un bulgar de-al nostru, creștin bun, a zidit deasupra casa aceasta... Așa face Dumnezeu minuni cînd voiește el.

Stanciu mă privi o clipă cu ochii lui negri și melancolici — nu-mi ceru părerea cum mă așteptam — și atinse caii cu sfîrcul biciului.

— Asta este, zise el încet și cu pătrundere. Și mai este o piatră, adăugi el, o sfărmătură de la cea mare.

— Unde ?

— Alăturea. A rămas afară. Aceea-i mai mică. Aceea-i bună pentru vite. Aduc oamenii vite bolnave, le pun cu botul acolo și ele se tămăduiesc... Asta-i !... sfîrși el iar, cu liniște și hotărîre și se afundă deodată în tăcerea-i hursuză. Mai privi o dată lung îndărăt la trista și misterioasă căsuță de lîngă baltă — apoi lunecă peste mine, și-și cufundă în gulerul ghebei capul păros. Tîrgurile depărtării, oglinzile Dunării — pieriseră. In juru-mi se întindea numai singurătatea dealurilor arse de suflările toamnei, — subt un cer alburiu de secetă.

ÎNSEMNĂRI DESPRE O ȚARĂ DEPĂRTATĂ

Cuvintele scrise despre o țară depărtată, pe care de altfel n-am văzut-o niciodată, au deșteptat la unii mirări, la alții o mare curiozitate. Ce-o fi fiind *Argentina* aceasta despre care pînă acum s-a auzit așa de puțin? Ce se petrece, în realitate, acolo? Cît timp te duc pînă la ea vapoarele pe mări? Căci mai sînt încă pe acest pămînt oameni năcăjiți, însă încă în putere, care s-ar hotărî să moară pe alte țărmuri și sub alt cer.

Nu știu, necunoscutule corespondent, dacă vei face vreodată realitate dintr-un gînd trecător. Poate, ca și mine, te vei mulțămi numai să visezi. La urma urmei, țara visului e cea mai fericită și cea mai fără primejdii. Iar curiozitatea îți poate fi potolită c-o carte ori un simplu articol de gazetă. Aici, în pămîntul părintesc, ai mai multe și mai tari rădăcini decît îți închipui. Și de murit poți muri oriunde. Pustiul omenesc e același.

Ca să petrecem, te voi ajuta însă să cugeți la țara asta cu viață lesnicioasă, cu izvoare nouă de bogăție, țara aceasta care *ar putea* să ne facă fericiți pe unii dintre noi. In acest *ar putea* găsim mîngîiere indes-

tulătoare. — Sînt foarte sigur, îmi zicea odată un prietin, că ducîndu-mă de pildă în Argentina, în puţini ani aş deveni milionar. Sînt foarte sigur. Dar nu mă duc, pentru că totuşi ar fi cu putinţă să pierd această iluzie. — Este şi-n cuvîntul acesta al prietinului meu puţină înţelepciune.

Ce-aş putea să-ţi mai spun despre ţara asta de dincolo de ecuator? Am răsfoit iar cărţi care m-au încîntat, mi-am adus aminte de ce mi-au spus cei care s-au întors de-acolo. Şi văd că e mai ales ţara grînelor şi a maşinilor. Dacă nu cumva a vitelor şi a fructelor. În orice caz, ca şi America de Nord, e ţara trenurilor exprese.

In 1870, Buenos-Aires, capitala acestei bucăţi de continent, număra 150.000 de locuitori. Azi are două milioane. In vremea aceea, aşezarea se înfăţişa ca un fel de Bucureşti de la începutul veacului trecut, cu poduri pe străzile principale, cu noroaie groaznice pretutindeni, un fel de mahala uriaşă, cu căsuţe joase de lemn ori de ceamur. In epoca ploilor, orice fel de viaţă publică era întreruptă. Noaptea, oamenii umblau cu facle de răşină şi înarmaţi. — Avea asemănare şi cu vechile oraşe spaniole. Femei frumoase stăteau gînditoare la zăbrele, urmărind pe trecători cu ochii lor trişti şi mari. Cînd nu stăteau la zăbrele, se duceau la biserică, ori petreceau cu mărunte treburi casnice. Şi-n mici adunări colorate, se tînguiau de amărăciuni de inimă, de singurătate şi de alte năcazuri femeieşti. Cîteodată dansau, dar prea puţin, căci *tango* e mai mult o invenţie pariziană. In vremea asta bărbaţii se îndeletniceau cu oarecare afaceri destul de sărace şi destul de puţine. Pe atunci Argentina era ţara vitelor. Dintr-un taur şi cîteva vaci pe care, la 1500, cuceritorii le încredinţaseră pustiei, se

prăsiseră milioane de cornute în vastele întinderi: cirezi întregi aproape se sălbăticiseră; și-acuma coloniii se osteneau cu oarecare negoț de piei.

Pe pășunile destul de sărace, în *pampa,* păstori călări — gauchos — mai mult știau locurile cirezilor decît le supravegheau. La vremea hotărîtă se apropiau de ele, le înconjurau și, aruncînd arcanul ori fringhiile cu boambe de plumb la capăt, le prindeau, le doborau la pămînt și le jertfeau. Nici n-aveau ce face cu carnea, pînă la oraș era departe și-acolo tîrgoveții cumpărau cu un franc douăzeci de kilograme. Adunau numai pieile care aveau oarecare preț. Iar stîrvurile rămîneau în pustie, pentru vulturi și fiare. Oasele înălbeau cuprinsul, și, după ce le spălau ploile, erau adunate pentru foc, în deșerturile lipsite de păduri. Citeodată, cînd turmele se înmulțeau prea tare, păstorii porneau asupra lor războaie sîngeroase cu coase și topoare. Măcelul nevinovaților și fumegările de sînge păreau aproape fără scop, așa de neînsemnate erau cîștigurile. Asta era viața Argentinei acum șaptezeci de ani. Grîul și porumbul se semănau așa de puțin încît localnicii trebuiau să-și aducă această hrană de la noi, din Europa, cu vapoarele. Într-un ținut cît jumătatea Europei vegeta o populație de cîteva ori mai mare decît a Bucureștilor, risipită mai mult pe coasta Atlanticului, neștiutoare de bogățiile nesfîrșite ale unui pămînt virgin de la zidirea lumii.

Iar dincolo, departe, în pustiuri, către munți, pînă la celălalt ocean, rătăceau ultimele bande de indieni cu pielea arămie, sălbatici și crînceni în lupta cu *fața palidă,* dormind sub stele, tovarăși cu jaguarul, cu puma, cu bizonul și cu celelalte sălbătăciuni ale singurătății. Alți autohtoni, mai blajini, fii ruinați ai vechilor stăpîni de împărății, își plecaseră grumajii

între cuceritori, își amestecaseră cu ei sîngele, dînd naștere, în fundurile Argentinei, spre Uruguai și Paraguai, la o populație metisă, indolentă, iubitoare de cîntece, de stofe colorate și cai frumoși. Astăzi bat pe europeni la jocurile olimpice de la Paris.

Dar astăzi multe din cele de odinioară nu mai sînt. Puma și jaguarul s-au retras adînc în nestrăbătute păduri, fugind dinaintea carului de foc. Iar din Buenos-Aires-ul de altădată s-a ridicat în jumătate de veac o metropolă modernă, curată, luxoasă, bogată și plină de mișcare. Populația i se notează cu șapte cifre. În locul căsuțelor cu ferestre zăbrelite se înalță spre cer palate cu multe rînduri. Cîte zece mii de case se clădesc anual. Portul a fost construit, stricat și iar reconstruit ca pentru un oraș al viitorului, și din nou a rămas insuficient. Tramvaie electrice, metropolitan, — galopul unei vieți înfrigurate. Jules Huret povestește, încă dinainte de război, că, plecînd în interior, a lăsat *Piața Congresului* strîmtă : o răspîntie de străzi, înăbușită de clădiri. După trei luni, la întoarcere, în locul străzilor, a caselor, a unei căzărmi, a unui teatru, a găsit o piață imensă cu soare mult, grădini întinse, cu arbori plantați, cu pajiști înflorite. Bogăție și lux ; automobile mai numeroase decît oriunde : cartier de mode ca la Paris ; bulevarde largi cu patru rînduri de copaci, cu squaruri mari la răspîntii, adevărate grădini cu toți arborii lumii, de la tei la palmier. Aici se lăfăiește un popor de speculanți : el are băncile care fac afaceri nenumărate, depozitele de mașini plătibile în rate, exploatările de tot felul și mai ales liniile noi de cale ferată, care pun în valoare pămînturi nouă. Aici pompele lucrează cu putere — însă nu izbutesc să adune tot

aurul unei țări așa de bogate. Rămîne destul și pentru producători.

Un pămînt, în pustie, un adevărat domeniu, se vinde cu 1.000 de lei kilometrul patrat (100 de hectare), adică 10 lei hectarul. Cum se construiește o cale ferată prin apropiere, valoarea hectarului crește de zece ori, de o sută de ori. Așa s-au alcătuit averile mari, căci moșiile argentine numără sute de mii de hectare. O moșie de 10 pînă la 20 de mii de hectare e numai o biată moșioară.

Pe aceste latifundii s-au întemeiat crescătorii sistematice de vite. Rase alese au fost aduse de peste ocean. Vechile animale sălbatice — de pe cînd nu se cunoșteau laptele și untul — au dispărut. Și azi, într-o *estancia* mare se cresc cincizeci de mii de vaci, turme de sute de mii de oi. — Toate se fac în mare. — Pentru așa cirezi și turme trebuiesc pășuni în proporție. Vechile pășuni cu iarbă săracă au fost transformate în luțerniere, — niște luțerniere de 100 de hectare, de 20 mii de hectare. Sînt și de o sută de mii de hectare. Cifrele ajung fantastice.

E o țară nouă cu pămînt mult, cu populație puțină. Pămînt care va putea hrăni în viitor sute de milioane de oameni. Pînă atunci cei puțini de astăzi au ajuns să aibă în adevăr latifundii nemărginite și turme ca-n povești. Puțini dintre cei puțini bineînțeles, — iar ceilalți se mulțămesc și cu ferme modeste, însă foarte îmbielșugate față de așezările sărace lăsate peste ape, în patriile vechi.

Ar fi foarte multe de spus și despre ținuturile subtropicale, unde cresc viile, trestia de zahăr, livezile

de portocali, — despre pădurile cu esențe rare pe care expresul le străbate în treizeci și șase de ore, despre *quebracho*, lemnul de fier, care e mai tare decît stejarul și nu putrezește niciodată nici în aer, nici în pământ, nici în apă ; despre comorile din măruntaiele munților, despre toate bogățiile care, în viitor, vor fi date la lumină.

Argentina e pământ nou. Colonii de astăzi sînt energici și lacomi. Au făcut totul *în mare* și cu ultima perfecție. Cresc rasele cele mai bune de vite, în instalațiile cele mai moderne. Întrebuințează cele mai bune și mai practice mașini pe cele mai mari întinderi. Fac ca și americanii din nord. Întemeiază o livadă de 10 mii de meri ori de douăzeci de mii de caiși. Clădesc o fabrică de zece ori mai mare decît una din vechiul continent. Toate le-au făcut bineînțeles pe temeiul științei europene, pe temeiul muncii de veacuri din țările mame. — Americanul știe însă să se mîndrească și să se uite c-un ochi disprețuitor la sărmana Europă. — Doamnele elegante vin totuși la Paris, în rue de la Paix, pentru mode și nababii nu știu să-și cheltuiască aurul decît tot pentru fleacurile artistice ale lumii vechi.

Colonul pus în condiții de viață deosebit de prielnice, eliberat de rutina de-acasă, nevoit a îndrăzni și izbindind cu folos, lucrează după cele din urmă tratate de economie agricolă. Clădește un grajd cu saloane și nu uită instalația de bucătărie pentru vite. Reproductorii de rasă trăiesc leneși între oglinzi, baie și pieptene. — Europeanul sceptic zîmbește ; gospodarul cel tînăr însă are dreptate și inundă piețele lumii cu produse superioare.

Lipsa de brațe în cultura pămîntului i-a făcut să caute soluții în mașini comode și perfecționate. Au

pentru lanurile nesfîrșite de grîu o mașină care seceră, apoi sfarmă spicele și le vîntură și îndată le trece în saci. Sacii umpluți și legați la gură rămîn pe brazdă. Producția la hectar e mai mică din pricina pierderilor în aceste roate, zimți și valuri, — au găsit însă o soluție la o stare de lucruri. O îndrăzneală duce la alte îndrăzneli și progresul n-are sfîrșit. Se poate imagina o mașină care să și macine în același timp, — și-n urmă să umple și-un cuptor electric pentru copt pîne. Asemenea lucruri mă încîntă, mai ales cînd mă gîndesc că-n vechea și nefericita noastră patrie europeană mințile cele agere se străduiesc să descopere mașinile cele mai distrugătoare și gazele cele mai asfixiante.

Oamenii fericiți merg dintr-o ingeniozitate în alta. Un argentin a simplificat îngrășarea porcilor. Într-un lan de păpușoi aproape copt a dat drumul miilor lui de mascuri. Peste cîteva săptămîni cînd au ajuns în celălalt capăt al lanului, erau îngrășați gata. Au venit vagoanele, i-au încărcat și i-au dus la măcelăriile cele imense de pe La Plata. Invenția aceasta e ceva mai veche ; — în Europa ea se practică asupra oamenilor, nu în ceea ce privește îngrășatul, ci în ceea ce privește transportul la imensele abatorii ale Morții.

Hai să inventăm o altă patrie pentru copiii noștri.

AMERICANISM

Cineva vorbea despre sporturi și despre americani.

Acum două veacuri cine ar fi putut să prevadă că-n largile pustiuri ale Lumii Noua, între Atlantic și Pacific, în nemăsurata domnie a naturii primitive și sălbaticilor cu pielea roșie, se va ridica o națiune tînără, din sînge european, avînd însă ca dogmă și zeu energia și forța?

Pionierii care au răzbit în acel pămînt al minunilor au avut a trece prin aspre încercări. Selecțiunea, în lupta vieții, s-a făcut după alte norme decît în îmbătrînita și molatica Europă. Cei șovăielnici au căzut curînd la fund. Cei tari au rămas în picioare și-au imprimat generațiilor următoare acea pecete de hărnicie febrilă, acea îndirjire și îndrăzneală în afaceri care fac din americani astăzi concurenții redutabili și aproape biruitori ai metropolei.

Organismul sănătos al rasei a îndrumat afacerile publice pe calea unei democrații solide. Elementele parazitare încet-încet au fost eliminate. Cuiburile de bandiți, celebre odinioară în unele centre americane,

au făcut loc celei mai luminale și mai serioase cetățenii.

Jules Huret, în una din cărțile lui, încă înainte de război, vorbește cu admirație de viața de sport violent a tineretului de peste ocean. Între alte multe pricini aceasta mai ales ar arunca o lumină de înțelegere și de explicare a sforțării imense care pulsează necontenit în toate manifestările Lumii Noue.

Cultul energiei și al forței.

Se pare că măreața luptă de fotbal, care are loc la sfîrșitul lui noemvrie în fiecare an, între vechile universități de la Yale și Harvard, ilustrează în chipul cel mai strălucit viața și educația tineretului Americei.

Nimic în Europa, nici alergările de cai, nici luptele de tauri și nici marile serbări olimpice din anii din urmă, nu răscolește aici în așa grad ca dincolo interesul și pasiunea mulțimilor. Trenuri după trenuri încărcate pleacă de la New York la New Have, ducînd lume veselă și însorită. Tineretul poartă după preferință colorile celor două partide. Și-n cîmpul luptei zeci de mii de spectatori se îngrămădesc, tălăzuindu-se și murmurînd ca marea.

E o înfrigurare, o strălucire de priviri, un interes așa de grozav pentru lupta celor două partide de tineri — încît spectatorul european rămîne uimit și înfricoșat.

Alăturea cu imensele tribune ale publicului — relatează Huret — sînt îngrămădiți gazetarii, la mese de lemn, învăliți în blăni, în ziua rece de iarnă. Sînt patruzeci, cincizeci de reprezentanți ai presei. Cu repeziciune își stenografiază primele impresii. Unul din ei se ridică și trece alături la un aparat Morse, unde-și ține manuscriptul. Firele telegrafului trec pe sub mese și sînt legate printr-un sistem central cu biroul

fiecărui jurnal din New York ori din alt mare oraș al Americei. În fiece clipă faptele petrecute se cunosc la New York, Philadelphia și Boston.

În mijlocul strigătelor și aplauzelor, echipele își fac intrarea în arenă, întâi unsprezece tineri de la Yale în tricouri albastre, pe urmă cei de la Harvard în roș-închis. Aclamații furibunde îi primesc. Aceste aclamații — lucru curios — nu izbucnesc spontan și neprevăzut ca-n Europa ; ci au un ritm regulat ca de cîntec. La poalele estradelor, din loc în loc, stau un soi de șefi de orchestră, care bat măsura cu niște drapele purtînd colorile universităților respective. Din două în două minute dirijorii aceștia ai entuziasmului înalță brațele, agită fanioanele și urletele mulțimii detună ritmic și disciplinat. Cîntecele — ca să zicem așa — variază ; răcnetele sînt totdeauna aceleași. Yale, de pildă, a împrumutat strigătul corului din *Broaștele* lui Aristofan, scandate ca un marș războinic :

Brekekekex — Koex, Koex !
Brekekekex — Koex, Koex !
Ho-up ! ho-up !
Parabolo ! Yale !

Finalul e un fel de lătrătură fioroasă, posafată de un țipăt care sparge norii.

Alternînd izbucnește răgetul universității Harvard și mai teribil :

Rah — rah ! — rah ! — rah !
Rah — rah ! — rah ! — rah !
Harvard !

Douăzeci de mii de gîlejuri urlă aceste silabe barbare, zvîrlindu-le în cer ritmic și sacadat, la comanda capelmaiștrilor. Și toată vremea cît durează partida de fotbal, același și același urlet de războinici cu

pielea roșie, îndemnînd partizanii, aţîţînd curajul luptătorilor, într-un delir, într-o nebunie pînă la lacrimi.

Nicăieri, mărturisește Huret, n-a văzut atîta enervare la spectatori. Nicăieri n-a văzut atîta desfășurare de energie la concurenți. Lupta pentru mînge între cele două partide e așa de violentă încît se dislocă picioare și brațe, curge sînge. Mulțimile gîfîie, urmărind peripețiile, se întind peste bănci cu urlete și aclamații, respiră și adulmecă cu entuziasm.

Tinerii americani, educați în această atmosferă, fără îndoială nu au aparența unor blînzi mielușei. Sînt oameni de energie și luptă. Au maxilare proeminente, priviri tăioase, mușchi de criță. Cînd vor intra în viață nu vor privi sfios și galeș. Vor da și vor primi lovituri în lupta cea mare a lumii. Figurile lor exprimă lealitate, curaj și sînge rece. Toată educația aceasta a energiei tinde să facă din ei luptători tari și cinstiți.

Da. Luptători tari și fără milă mai ales.

Zadarnic încearcă burghezia nouă a vechiului continent să adapteze sub cerul de dincoace furioasa energie americană. Zadarnice luptele din arene, zadarnice exhibițiile de box. Zadarnice toate. Nu vom putea realiza niciodată asemenea uriașe și sălbatice priveliști ; nici vom putea dansa fox-trotturile și jazz-bandurile de dincolo, cu același brio și aceeași originalitate. Zadarnic vor încerca orchestranții contorsiuni și dansatorii animalizări. Zadarnic poeții pe de altă parte vor aduna silabe disparate care țipă una lîngă alta fără să spuie nimic. Nici viforul uzinelor, nici infernul orașelor cu case în cincizeci de etaje și cu trenurile aeriene, nici trepidația infernală a bursei, nimic nu vom putea realiza, pentru că vom fi numai niște imitatori lipsiți de seriozitate.

Va trebui desigur să dăm mai mult aer, mai multă mișcare și lumină generațiilor tinere; să nu uităm însă niciodată că alta este noblețea Europei civilizate. Nici jazz-bandul, nici boxul nu vor face din copiii noștri suflete generoase, nici nu vor putea da aripi inteligenții lor spre cer. Sufletul, această problemă a miilor de generații din pământurile vechi, acest foenix în veșnică înoire și în îmbunătățire, stă încă în patria martirilor și filosofilor. Cei care trec oceanul dincolo, adeseori își aduc aminte cu tristețe că n-au putut lua cu ei nimic din el, și simt nevoia să se întoarcă spre el ca-nspre un izvor de apă vie.

De-aceea prietinul nostru Leon Feraru, emigrant de la 1906 în America și ajuns profesor la universitatea Columbia, cu toate extraordinarele privelișți ale vieții de-acolo, cu toate matchurile, meetingurile, uzinele, gazetele formidabile, mașinismul și toate minunile Americei, — s-a întors în năcăjita și mica patrie de la Dunăre, ca să vadă morminte vechi și să simtă bătînd inimile de altădată. Acolo-i bielșug și-bine și se va-ntoarce iarăși; aici sub multe raporturi încă-i jalnic și descurajator, — cu toate acestea aici, ca și-n alte părți ale Europei, a rămas ceva de care el are nevoie.

Leon Feraru pornise a tipări în marile publicații europene. Pe urmă s-a oprit. Ș-a început, între limbi străine, a murmura versuri sonore în graiul cel de demult al copilăriei. O parte din ele au apărut la *Cartea Românească* sub titlul *Maghernița Veche*. Și-a găsit ș-o tovarășă de viață acolo, care, de și se născuse la Iași, plecase în cel dintăi an al vieții în pribegie și crescuse în limba patriei celei noua. Prietinul nostru a simțit nevoia s-o audă vorbind limba copilăriei lui ș-a învățat-o românește. Fără scop practic și

pentru aceleaşi motive şi-a învăţat şi copilul să vorbească acolo o limbă numai pentru ei şi pentru căminul lor.

Această întîmplare a lui Leon Feraru ne învaţă cîteva lucruri interesante, — mai interesante decît jazz-bandul şi alte drăcării exotice. Poate fi vorba şi de-o excepţie sentimentală. — Imbrăţişînd însă pe prietinul nostru în patria lui ş-a noastră nu se poate să nu rămînem pe gînduri, urmărind ca într-un abur nelămurit o pasere fantastică cu pene azurii, care nu poate emigra din pămîntul idealului ş-al jertfelor.

VÎNĂTOAREA, ACUM O SUTĂ DE ANI, ÎN MOLDOVA

Poate mă înşel ; mi se pare însă că puţini au răsfoit amintirile lui beizade Neculai Suţu, mare logofăt al Moldovei, secretar de stat la externe în vremea lui Mihai Sturdza şi sfetnic intim al lui Grigore Ghica, personalitate foarte cunoscută în Moldova de la mijlocul veacului al XIX-lea. Lucrarea aceasta, tipărită în franţuzeşte la Viena, subt aşa-zisa îngrijire a unui fictiv Panaioti Rizos, cuprinde un material destul de voluminos (434 pagini), de cel mai mare interes pentru cei care vor să se documenteze asupra istoriei politice şi private în veacul trecut.

Beizade Neculai Suţu (1798—1871), fiu al lui Alexandru Vodă Suţu, a fost un om erudit, inteligent şi fin. Grec din naştere, moldovean prin adopţiune, a făcut cinste şi celor de-un sînge cu el şi celor care l-au îmbrăţişat. A fost un bun şi cinstit slujitor al ţării şi a luat parte la treptatele-i dezvoltări politice şi sociale care au dus-o de la Regulamentul Organic, cînd Neculai Suţu intră în serviciul Moldovei, pînă după Unire. După obiceiul vechi al ţării, calitatea de moldovean şi-o cîştigă prin căsătorie c-o pămînteancă,

din neam cantacuzinesc. Așezarea lui în Moldova a avut loc în 1827. După unirea de sub Cuza-Vodă, a fost ales deputat al primelor adunări constitutive și a funcționat ca membru al comisiunii centrale de la Focșani. Pe urmă s-a retras din viața politică, fără însă a înceta să urmărească, cu privirea-i ageră, oamenii în mijlocul noilor împrejurări, — așa cum făcuse toată viața.

Mărturiile lui, judecățile lui, portretele pe care le schițează, de un realism fin și sigur, trebuie să rămîie documente istorice de primul rang. Oamenii publici ai epocii Regulamentului Organic, în frunte cu Mihai-Vodă Sturdza, sînt magistral zugrăviți, c-o reținere și-o sobrietate de stil, care dau și mai multă forță expunerii.

Titlul complect al cărții este următorul : *Mémoires du Prince Nicolas Soutzo, grand logothète de Moldavie* (1798—1871), *publiées par Panaïoti Rizos, Vienne, Gerold & C-ie, 1899.*

Lăsînd la o parte materialul politic așa de prețios pentru cercetătorul de azi, am reluat unele pagini izolate ale volumului și anume acele care vorbesc despre vînătoarea în Moldova.

Neculai Suțu se vede că a fost un mare și pasionat vînător. A și rămas despre el amintire, și numele lui l-am auzit rostit uneori, sara, la vînătorile cele mari de pădure ; sau, în popasurile de după amiază, în zilele line de toamnă, la iepuri, în terenurile noastre de la Focuri, de la Erbiceni ori Balțați, unde vînăm noi acum, cum a vînat și el odinioară.

*

Moldova, în vremea aceea, spune beizade Neculai, în capitolul XVII al *Amintirilor* sale, — era foarte

bogată în vînat de tot soiul, de și nici o lege și nici o rînduială nu-l ocroteau. De la Hălăuca pînă în țărmul Dunării, de la Comănești pînă la Prut, munții și văile, pădurile și cîmpiile desfășurau înaintea vînătorului toate neamurile de vînat cu păr și cu pene cunoscute în Europa. Lanțul carpatin care mărginea hotarul spre Austria era sălaș al ursului, al mistrețului și cerbului; pe unele țancuri, se găseau și capre negre. Cucoșul de munte, cucoșul de pădure și ierunci le foiau în codrii de mesteceni și brad dintre Siret și Carpați. Căprioarele umpleau pădurile pînă în marginea Iașilor. Dropiile le întîlneai pretutindeni în cîmpii. Spîrcaciul era împrăștiat mai ales pe colinele goale din preajma Galaților. Potîrnichea cenușie și iepurii aveau răspîndire bogată în tot cuprinsul țării. Lupul, vulpea, bursucul se găseau foarte des. Prepelițele soseau primăvara și stăteau pînă în luna lui octomvrie. Sitarii se vînau la cele două pasaje de primăvară și de toamnă. Mlăștinile erau nespus de bogate în becatine de toate speciile, puhoieri și nagîți. Iazurile și bălțile gemeau de rațe, lișițe, gîște și girliți, lebede și alte neamuri de sălbătăciuni aripate de apă.

Așa-zisa «Chasse à courre» și «les préceptes de la vénerie», n-au fost niciodată în cinste la moldoveni. Sălbătăciunile stăteau ascunse în adîncimea pustietăților: nu erau nici parcate, nici aduse în cuști la locuri poruncite, anume amenajate.

In privința asta și noi cei de azi, mulțămim Atotputernicului că am rămas ca strămoșii, fără alaiuri roșii, fără picheri, fără potăi, fără trompete, — și nu am transformat în petrecere mondenă adunările prietinești și simple din împărăția măreață și nestricată încă a naturii. Acelor petreceri evropienești li se

poate, la urma urmei, da numele de vînătoare, cum zice beizade Neculai, — nu se vede însă în ele nici un vînător.

Se mai practicau în acel timp în Moldova, la cîmp, vînătorile cu ogari și șoimi. Bătrînului nici acestea nu i-au fost dragi. Pentru că nici el — ca și noi — n-a urmărit măcelul paserilor și animalelor de vînat, — ci i-a plăcut, din îndeletnicirile acestei vechi și nobile bresle, în primul rînd natura însăși, care-ți apare cu splendorile-i neașteptate, sub toate luminile anotimpurilor. Urmărirea și jertfirea vinatului e mai mult un pretext. Vînătorul străbate cîmpuri, văi, codri și munți, intră pe cărări cotite, în desimi nestrăbătute, iese în soare arzător pe podișuri sterpe — umblă singur și cu puțini tovarăși sub cer și-ntre zări; sufere seceta, arșița, truda, nesomnul, urmărește vinatul și de cele mai multe ori e înșelat și biruit în nădejdile lui: e o luptă de oboseală, de isteține, de viclenie, și-n definitiv prețios e popasul cu prietinii în blîndeța zilei de vară, la un corn de dumbravă, în preajma unui izvor, — sau, în serile de iarnă, într-o căsuță pierdută între codri, cu povești, amintiri, un pahar de vin și baladele unei părechi de lăutari negri și pe jumătate sălbatici.

Și este și plăcuta mulțămire pe care o ai de la prietinul fără glas care te întovărășește în expedițiile de vară și toamnă. Prepelicarul e, pentru vînătorul adevărat, un prilej necontenit nou de a observa manifestările inteligenții și devotamentului de la acest străvechi aliat al cuceritorului lumii vizibile. Uneori vînătorul ajunge să comunice cu soțul său prin cuvînt, semn și sentiment. Cînele ocupă în tovărășiile, în popasurile, în povestirile vînătorilor un loc egal cu al oamenilor. Despre isprăvile lui surprinzătoare se

vorbește fără sfîrșit. Vînătorile de august și septemvrie devin adevărate romane, în care prepelicarii sînt eroi. De altminteri fiecare vînător își cîntă eroul său; și trebuie să se știe că fiecare vînător are un deosebit dar și privilegiu al imaginației.

La sosirea în Moldova a lui beizade Neculai Suțu, acum o sută unu ani (1827), vînătoarea cu arma și cu cînele era destul de rară. Vînătorii la picior fiind așa de puțini, vinatul era de o bogăție neistovită. Lîngă vinatul de cîmp, ieșenii aveau putința să găsească, în balta de la Cristești, lumea multiplă a paserilor de apă. Lebăda, gîsca, bîtlanul, lopătarul, lișițele, cufundarii și toate soiurile de rațe populau ochiurile libere și desimile stuhului în «cantități nenumărate».

E interesantă descrierea amănunțită pe care ne-o dă beizade Neculai despre vînătorile în balta de la Cristești. Și astăzi acest rai al dihăniilor de baltă se găsește la locul său, în preajma Iașilor: e un iaz natural, închis între Prut și Jijia, și hrănindu-se din revărsările amînduror aceste ape. De la maluri pînă departe se întind desișuri de trestii, prin care pescarii au tăiat, cu tarpanele, canaluri pentru ciobăcile și luntrile lor. Dincolo de desimi încep a licări ochiuri pline de liane, lintițe și nuferi înfloriți. La mijloc se găsește «luciul», unde, pînă mai anii trecuți, se înălța, construită pe piloți, o șandrama pentru adunările vînătorilor. Acuma au rămas numai stîlpii negri de stejar, în care gîngăniile, scoicile și racii își fac sălaș — pînă ce le va veni vremea să sporească mîlul bălții cu putregaiul lor. În preajma luciului, ochiuri mai mici misterioase, cu nume ciudate: — unul se chiamă Arsuri, altul Vaca, altul Timircan. Luntrașul îți propune în șoaptă să te ducă la pîndă în coada

Vacii. Dumneata te arăţi mulţămit şi-l cinsteşti c-o ţigară.

Vînătorii veneau ş-atuncea, ca şi azi, de cu sară în sat la Cristeşti şi găzduiau la o casă de pescar. Dormeau puţin. Mai mult vegheau, — pregătindu-şi halaturile de vînătoare, vorbind despre isprăvi trecute şi prubuluind isprăvi măiestre viitoare.

Cu mult înainte de a se zări geană de ziuă coborau la malul bălţii şi se suiau în ciobăci. Fiecare vînător într-o îmbarcaţie. Pescarul — cu ghionderul întăi, cu vîsla apoi, mîna pe canal, apoi în primele ochiuri de apă. Încet-încet întunecimea descreştea — şi-n răsărit se arăta linia de lumină prevestitoare zorilor. Ciobăcile se răspîndeau spre ochiuri, după înţelegerea de la plecare, şi mai aveau de făcut, pînă în domnia gîştelor ş-a raţelor, drum destul de lung şi de cotit. Din cînd în cînd sar părechi de raţe spăriate de apariţia luntrii. Apoi, în lucirea răsăritului, scînteie ochiul cel mare unde se scaldă cîrduri de raţe şi de gîşte. S-aud vîjîiri de zboruri : începe pasajul de dimineaţă.

Balta aceasta de la Cristeşti e o regiune aparte, care n-are nimic comun cu lumea exterioară, — după cum declară entuziast Neculai Suţu. Orizontul e mărginit de zid de trestii, vieţăţile care locuiesc aici sînt proprii acestui ţinut. Auzi sonul buhaiului de baltă, ţipătul pescăruşilor, chemarea găinuşii care fuge pe faţa undelor, cloncul lişiţelor care bat apa cu labele lor dantelate cu aripioare de piele şi se năpustesc la trestii, în roiuri de stropi, măcăit şi şuşuit de raţe, găgăit de gîşte — însfîrşit zvonul şi cîrcîitul tuturor păsărelelor cîntăreţe ale bălţii care sar de pe pămătuf pe pămătuf după gîze, şi, ca un fond de or-

chestraţie, murmurul nedesluşit, care nu ştii de unde vine, al întregului cuprins.

Dimineaţa de septemvrie e calmă şi lină, fără adiere de vînt. Lacu-i luciu ca o oglindă. Aburi uşori plutesc, străpunşi de primele lumini, risipindu-se în forme variate şi înşelătoare. Se urcă pe pămătufuri şi închid cîtva timp desăvîrşit orizontul spre lumea cealaltă — dînd iluzia unei retrageri misterioase şi desăvîrşite. In lumina ochiului, vînătorul de altădată deosebea, cu inima bătînd, trei ori patru lebede, care pluteau solemn. Mirajul, sporind depărtarea şi volumul, le făcea să semene cu nişte galiote antice sosite din ţara Tainei în apele de la Cristeşti. Vînătorul cel vechi le privea îndelung, fără să le tulbure — ca pe una din minunile sacre ale naturii.

Luntraşul se strecoară în Timircan ori la coada Vacii şi intră cu îmbarcaţia-i uşoară în trestii ; abate pămătufurile, o maschează ; — se aşează la locul său, scapără, dă boierului să-şi aprindă ţigara ; îşi aprinde şi el ţigara de dar ; şi amîndoi rămîn neclintiţi, aşteptînd să cadă din cer norocul. — Un vîjîit scurt de vînt şi stolul de raţe cade în lumina ochiului de apă. Vînătorul trage. Cea dintăi raţă împuşcată e culeasă şi luntraşul o fixează cu ciocul într-o trestie ; celălalt capăt al trestiei il înfige în fundul bălţii ; şi, după ce această nadă e lăsată pe luciu, luntrea intră în ascunziş şi vînătorul îşi reia neclintirea. Stoluri mai mari şi mai mici se lasă vîrtej spre tovarăşa înşelătoare — şi vînătorul mascat are prilej să facă lovituri surprinzătoare, care vor fi povestite apoi la ieşirea de pe baltă, cu un ton care le asimilează Iliadei şi Alexandriei. Orice lovitură greşită e imediat uitată. Vînătorii au o mare capacitate de uitare.

Incet-încet soarele urcă pe boltă şi loviturile de armă devin tot mai rare. Luntrea se pune în mişcare prin alte margini de ochiuri, spre luciul central, unde-i mai liţa bălţii. Ici-colo, sar cîte-o pereche de raţe cînepii. Pe-alocuri trec stoluri de crihance trimese de focurile tovarăşilor din alte părţi ale lacului. Insfîrşit, în preajma luciului celui mare, unde adieri de vînt au început a tremura zimţi de apă, ciobăcile se arată şi vînătorii se văd de la distanţe mari. Acum se începe partida de cufundari : paserile se ţin la distanţă, dispar la detunături, apar numai cu pliscul la faţa bălţii... Şi încet-încet căldura şi lumina amiezii aduc un fel de lene în tot cuprinsul trestiilor şi-n toate cotloanele ascunse. Toate vietăţile se mistuie în tăinuiţi — a căzut şi vîntul, ca o pînză ; şi după şase ori şapte ceasuri de înţepeneală şi poziţie încordată în ciobaca scobită în trunchi bătrîn de salcie, ca acum zece mii de ani, vînătorul simte în toate mădulările şi spinii trandafirilor plăcerii.

Intr-o măsură oarecare, mai ales la pasajele imense ale gîştelor, după zăporul de primăvară, lucrurile se petrec şi astăzi la Cristeşti ca şi acum o sută de ani. Ghionderul şi vîsla le poartă Gheorghe Barnea ori Neculai Cojocaru — şi avea luntri bune şi comode, în care înţepeneala şi lamorţeala sînt la fel ca şi-n ciobăcile primitive. Sîntem mai puţin expuşi răsturnării. Dar cîteodată avem şi această plăcere. — Barnea cel bătrîn ne spune istorii de demult de pe vremea lui beizade Neculai desigur, cu lebede şi «baghiţe», şi, pe lîngă pelicani, cu alte dihănii fantastice care au fost cîndva în lume — adică în balta de la Cristeşti — şi acuma nu mai sînt !

De la baltă, Neculai Suţu ne suie la munte, în pădurile de la Slatina şi Rîşca : de la comedie la drama

de mare spectacol. Natura și-a împietrit cîndva, în epoci străfunde, convulsiile. Și pădurea curge pretutindeni în rîpi, unde tremură și cîntă șuvoaiele. Într-o poiană mare din margini se adună și se rînduiesc puşcaşii și hăitaşii. Dacă muntele-i gol de omăt, nimeni nu poate cunoaște și înconjura urma fiarelor: acțiunea se petrece în pustie, între rovini, culmi și văi: gonașii cuprind o bucată de codru ca un voloc și vin hăulind spre o poteacă de opcină, unde se aţin puștile.

Vînătorul s-a așezat sus, neclintit, ș-așteaptă, în tăcerea codrului, semnalul de corn și cel dintăi chiot. Pădurea stă solemnă în juru-i; umbra ei e sarbădă și pustie. Arare trece o pasere măruntă care sloboade un ușor țipăt straniu; arare trece o veveriță de pe o cracă de molid pe alta. Vînătorul așteaptă visător, o jumătate de ceas, ori un ceas, cel dintăi chiot, care pătrunde, stîns, abia perceput, din văi depărtate.

Larma hăituielii crește din ce în ce — și cea dintăi bătaie de puscă îți zguduie inima. S-arată umbre repezi prin rarişte: trec căprioarele. Apoi năvălește un lup în linie dreaptă spre tine cu ochii înflăcărați și gura cruntă deschisă. Cade sub focuri; mușcă cu turbare țărîna și-și fîlfîie coada ca un steag în cea din urmă zvîcnire de agonie.

Țupăie în salturi nedumerite un iepure. Dar nimeni nu-l bagă în samă, căci trăsnetele de armă și zvonul înțețit de glasuri dovedesc că s-a arătat vînat mare. Mistreții au irupt pe linia puștilor ca niște demoni negri. A ieșit și ursul și caută o scăpare, măcinînd în fălci mormăiri de tunet.

Popasul de sară se face în cetățuia unei poieni — unde brazi aprinși pe picioare împrăștie artificii fantastice. Mîncarea și băutura, descărcate din cară cu

boi și împrăștiate la grupe tolănite pe piei, cetini și frunzare evocă tablouri de preistorie.

*

Ca dovadă de bogăția vînatului în pădurile Moldovei, memorialistul nostru pomenește despre o pățanie a proprietarului de la Comănești, care și pe atunci era un Ghica. La Comănești, atunci ca și azi, se ținea în păduri mai mult vînat mare decît în alte părți, pentru că boierul era vînător neobosit și-și păzea hotarele. Erau acolo mai ales căprioare așa de multe, încît intrau în ogrăzi, — ca iepurii în șesurile noastre. Într-un rînd, proprietarul își ia soția și copilul, ca să facă, în marginea pădurii, o mică plimbare după masă. Ca de obicei, n-a uitat pușca : poate-i iese în cale o căprioară. În loc de această sălbătăciune delicată — iată însă că iese în cărare ursul. Își poate închipui oricine cît de repede a căutat omul adăpost soției și copilului și cum s-a ferit să se slujească de armă, ca să nu atîțe dihania. A lăsat-o să se plimbe ca în domnia ei, după smeură, și a răsuflat în voie numai cînd s-a văzut iar în cerdac la curte.

Într-un rînd se pusese la cale o vînătoare mare oficială, la Dobrovăț, foarte aproape de Iași. Era vorba să iasă multe căprioare. Toate autoritățile se aflau poftite — începînd cu măria sa Vodă Mihai Sturdza. Așteptau trei sute de gonași și peste o sută de pușți țărănești. La asemenea petrecere, un vînător adevărat nu se simte în largul lui. Mai întăi că se amestecă oameni care nu sînt din breaslă, — ci vin numai așa, pentru petrecere, pentru vorbă, mîncare și chef, — și arma pe care o ține în mînă poate deveni o primejdie redutabilă. Acestora li se adaogă obrazele

simandicoase ale stăpînirii : oameni bărboşi, greoi şi comozi, care se aşează pe scaune, împrejuraţi de slujitorime : unii ţin puşca, alţii ciubucul, alţii se grămădesc fără rost aşa încît ţi-i lehamite şi de vînătoare şi de tot. S-ar putea spune că asemenea partide sînt puse la cale de soborul animalelor pădurii. De aceea beizade Neculai şi cu cîţiva alţi vînători adevăraţi, după ce se alcătuiesc într-un mic divan, hotărăsc să se aşeze undeva, mai în afară de tumult, la o aripă, unde adevăraţii iniţiaţi se puteau recunoaşte între ei şi simţi vînători, după toate legile şi rînduielile vechi. Se puteau privi cu încredere şi se puteau încredinţa zîmbind că, printre puştile lor, nu poate trece nici paserea măiastră. Asta înseamnă că toţi cei aleşi se adună deosebit, în odăi aparte, vorbesc grav, îşi pun armele şi muniţiile în siguranţă, se culcă devreme după cîteva minunate amintiri vînătoreşti de rigoare, pe cînd ceilalţi fac gălăgie de prisos şi se foiesc zadarnic pînă într-un tîrziu : un adevărat scandal !

Iată însă că sălbătăciunile pădurii mai aveau un aliat. In zori de zi vînătorii cei buni crapă un ochi şi bagă de samă că afară plouă cenuşiu, mărunt şi des. În ograda largă a conacului, ţăranii, cu sumanele în cap şi cojoacele întoarse pe dos, stau cinchiţi în jurul focurilor şi spun taclale. Din cînd în cînd rîd zgomotos. Boierii cei veniţi în petrecere îşi iau îndată de samă că n-au ce face pe vreme de ploaie şi se pun şi ei la poveşti, la fumat şi la jucat cărţi ; pe cînd «adevăraţilor» le crapă inima de năcaz. Oftează şi aşteaptă totuşi. Din cînd în cînd ies în cerdac şi pîndesc cerul, să zărească petec de azur şi rază de soare.

Către amiază, în adevăr, ploaia contenește. Cei cu petrecerile şi cu jocurile de cărţi aşteaptă masa. Dar vînătorii adevăraţi, cu priviri de conspiratori, se

chiamă, șoșotesc, aduc între ei pe stăpînul locului și doi pădurari cunoscuți și pun la cale ceva, repede și nu departe de curte.

Vreo treizeci de gonași împresură un clin de pădure rîpoasă chiar în vederea conacului. Beizade Neculai își ia o pușcă vieneză cu ace, ușoară, ca pentru împrejurare, căci într-un asemenea loc apropiat nu puteau ieși decît iepuri. Însă se vede că o mulțămire nu poate fi niciodată pură. Complotul fusese desigur observat și vreo cîțiva ageamii se amestecaseră între puștile încercate. Unul din ei luase loc chiar în stînga vînătorului nostru. În dreapta beizade Neculai avea pe frate-său — dar dinspre stînga orice mișcare a puștii constituia o primejdie. Cercetînd locul și apreciind nefericita împrejurare, vînătorul se pune în siguranță dinspre partea slabă — și se dă după un copac gros. Asta-i lua jumătate din cîmpul de vedere și de bătaie a puștii. Îi asigura însă liniștea.

Bătaia pornește cu chiote și larmă ca totdeauna — și pe dată apare lupul. Cum era de așteptat de la un mizerabil destin vînătoresc, dihania se prezentase ageamiului, — care însă aștepta iepure. Cînd văzu lupul se gîndi întîi să se cațăre într-un copac și se făcu mititel în dosul tufii. Iar dihania, ștergînd cu blana copacul în dosul căruia se ferise Neculai Suțu, se întoarse spre linia hăitașilor. Cînd vînătorul îl văzu, era destul de departe. În pușcă n-avea decît halice de iepure. Trage totuși. Sălbătăciunea primește în trenul posterior lovitura, însă își urmează fuga. Chiar atunci alt lup trecea pieziș la șaptezeci ori optzeci de pași. Înțelegînd că frumoasa-i armă vieneză nu-i poate fi de folos față de asemenea vînat, beizade apleacă țevile și se desfătează de ce se întîmplă în juru-i. Zece ori doisprezece lupi fuseseră ridicați

la primele chiote ale hăitașilor — și se risipiseră în toate direcțiile, fugind cu limbile scoase. Armele pîrîiau ca la nuntă, — într-un sfert de oră povestitorul nostru a numărat patruzeci și cinci de focuri. De și nimeni nu era pregătit anume, trei lupi rămaseră pe cîmpul de bătălie și tabloul fu complectat cu trei vulpi și-o duzină de iepuri.

Își poate oricine închipui ce pregătiri s-au făcut pentru vînătoarea cea mare și bine rînduită de a doua zi. Ce lupi, ce capre, ce vulpi și ce iepurărie au visat măririle și ageamiii. Cu ce solemnitate și emoție le prezentau slujitorii, succesiv, ciubucele și armele. A fost larmă și chiot pe mari și depărtate întinderi, în locuri prăpăstioase, unde, după cît spuneau pădurarii, a stat vînatul de cînd e lumea ; însă, potrivit cu aceeași logică cinegetică, nu s-a văzut nici lup, nici căprioară, și numai cîțiva iepuri au ocolit prudent pipele vînătorilor, trecînd spre aripă unde îi așteptau puștile conspiratorilor din ajun.

Beizade Neculai Suțu vorbește cu mare plăcere și cu lux de amănunte despre vînătorile de la cîmp, fie la sitari în sihle, fie în rădiacuri, la iepuri, cu copoii. Și astăzi, și noi facem aceste plăcute expediții la fel, cînd vin sitarii primăvara, la Păun, ori la Bîrnova, ori mai departe la Țibana. Gonașii sînt copii deprinși să străbată desimile. Glasurile lor subțiri anunță zborurile paserii, prevenind pe vînători : Sitarul la dreapta, sitarul înainte ! — La Țibana, goana se face totdeauna cu același trib de țigani, care strigă numele sitarului în limba lor : Parpadoi ! parpadoi !

Ca și beizade Neculai, vînăm iepurele la rădiacuri și vulpile la stuh. Deosebirea este că, acum o sută de ani, el găsea cu tovarășii lui, în papura și-n rogozurile Bahluiului, sub pămătufurile trestiei, lupi. Urmă-

rindu-i cu copoii și hăitașii sistematic, ne povestește că numai în preajma Uricanilor, într-un singur an, de la iulie pînă la octomvrie, a ucis paisprezece.

Dar partidele de iepuri la sărite prin păpușoaie, prin pîrloage, prin ierburi, pe haturi și prin spinării! Întîmplările se repetă tuturor generațiilor de vînători. Așa Neculai Suțu povestește cu uimire, cum povestim și noi celor mai tineri decît noi, despre nemaipomenita și ciudata întîmplare dintr-o zi cînd, fiind cu vărul Grigore și cu alții la iepuri, a avut un ghinion teribil. Se-nțelege că vărul Grigore era un trăgător mediocru. Nici nu-și dădea sama de poziție, ca să știe sigur că în cutare loc trebuie să se găsească dihania, — așa cum fac vînătorii, care sînt cu adevărat vînători.

Ei bine, — lui vărul Grigore îi săreau iepurii fără rost și fără noimă, ici-colo, în toate părțile. Și cum punea pușca la ochi și trăgea, iepurele cădea brusc, ca și cum era înțeles cu ucigașul său.

Pe cînd — închipuiți-vă! — un vînător experimentat ca beizade Neculai, pușcă de mîna întăi, n-avea parte să tragă un foc. Și chiar cînd se întîmpla să sară iepurele, ori se arăta cine știe unde, ori făcea o cotitură bruscă... înșirșit poate nici pulberea nu era de bună calitate... Înțelegeți ce era în sufletul unui pasionat breslaș cînd vedea asemenea dezastru. Lui nu-i sar iepurii — celuilalt îi sar. Lui, chiar dacă-i sar, nu poate trage. Și, chiar dacă trage, printr-o împrejurare neexplicabilă, iepurele scapă. — Iar în vremea asta vărul Grigore își încarcă pușca rîzînd, și-un iepure, venit din necunoscut, se așează pe partea de dinapoi chiar în fața lui și-l așteaptă

să-și încarce arma, ca să-l ucidă și pe el. Pe lîngă toate, asemenea om cu noroc neexplicabil mai are cutezarea să rîdă, să facă glume și spirite pe sama unor vechi pușcași, încercați și cunoscuți vînători...

E adevărat că asta nu s-a întîmplat decît o dată vărului Grigore — o dată într-o viață de om, dar a fost destul ca să-l facă pe el fericit și să strecoare în sufletul vînătorului nostru o drojdie de venin pe care o simțea și-n anii bătrînelii, cînd ne povestește această bizară și înțeleaptă întîmplare.

Asta s-a petrecut la iepuri și numai o dată. Și-ncă o dată s-a întîmplat, tot cu Grigore, — dar era la prepeliți.

«Într-o vreme, zice beizade Neculai, în care treceam drept unul dintre cei mai buni trăgaci ai țării, mă duc într-o zi de toamnă la prepeliți, avînd de tovarăș pe același văr Grigore — cel cu iepurii. El nu era decît un începător — eu eram maestrul lui, pentru că eu îl făcusem să-i fie dragă vînătoarea cu prepelicarul. Am căutat lanul eu într-o parte, el în alta. Am tras cîteva focuri, — le-am greșit. Mi-am sporit atenția, — aceeași neizbîndă. Asta mă mira și mă și înciuda. Cînd ai, după lungă obișnuință, experiență de vînător, — ești sigur, după ce ai apăsat pe trăgaci, că vînatul cade. Curios era că prepelicarul se purta foarte bine. Și nici eu nu mă grăbeam la tras. Prepeliții se duceau în zbor și eu le urmăream cu ochii holbați, cu o uimire din ce în ce mai nespusă. Sîngele a început atunci să fiarbă în mine. N-am mai lovit nici o piesă. M-am oprit scrîșnind, ș-am zvîrlit pușca la pămînt. Putea să se facă bucăți. M-am grăbit s-o ridic, gîndindu-mă că nu-i vinovată cu nimic. Fără s-o mai încarc, fără să mă mai uit la prepeli-

țile pe care le stîrnea cînele, — m-am dus către Iovărășul meu. El făcuse șapte prepeliți. Eu n-aveam decît două și trăsesem peste douăzeci de focuri. — Ascultă, Grigore, îi zic, eu nu mai umblu. Vrei să ne ducem pînă la trăsură, să gustăm ceva? — Bucuros, îmi răspunse el, indulgent și fericit — fericit de succes și indulgent pentru că mă biruise în ziua aceea.

Ne-am luat gustarea pe malul unui iaz. Pe urmă m-am pus și mi-am șters cu grijă pușca. Mi-am făcut cartușe nouă. Și după vreo două ceasuri de odihnă, am pornit iar.

Dar acuma lucrurile se schimbaseră. Am tras la rînd în șaptesprezece prepeliți și-ntr-un iepure — fără de nici un greș. Vărul meu a mai făcut două bucăți. Îmi luasem revanșa.»

Vînătorii vor recunoaște, în această mică anecdotă, accentul adevărat al familiei. După treizeci de ani se dau amănunte neînsemnate și se numără loviturile. Variante ale istorisirii acesteia le auzim și noi astăzi, căci și iazul e la locul lui ca și mirișteа cu prepeliți și cristei, și vînătorii sînt aceiași, numaicît îi chiamă altfel.

Beizade Neculai Suțu vorbește însfîrșit, în paginile lui, despre vînătoarea cu copoi și despre vînatul de primăvară la prepeliți. Astăzi nu mai întrebuințăm copoii la iepuri. Legea oprește și ogarii. Și aceeași lege ocrotește prepelițile abia căzute din călătoria de la sud, — cînd, în iarba fragedă de primăvară, se chiamă sfioase încă și-și pregătesc cuibarele. Astăzi legea ocrotește și pe căprioare. De altminteri, cei care ne simțim astăzi vînători, pentru

nimic în lume n-am apleca arma spre acest animal grațios și nevinovat. La vînătorile mari de pădure, le lăsăm să treacă în voie printre puști și le privim cu plăcere salturile sprintene și mlădioase. Numai țapul — după o expresie curentă — are dreptul să fie lovit.

Dar în acele vremuri de pîrloage nesfîrșite și de păduri neexplorate și neexploatate, în Moldova era un fel de rai al vînătorilor. Era atît bielșug de sălbătăciune, încît legea de ocrotire nu părea încă necesară. Așa că beizade Neculai își are scuzele lui de vînător făcute, atunci cînd istorisește expediția de primăvară la prepeliți, ori cînd povestește, cu amănunte caracteristice vînătorești, cum a împușcat la o margine de crîng o dropie și puii dropiei.

Cristești ori Cîrniceni în preajma Iașilor și bălțile de lîngă Galați erau țările de vis ale vînătorilor. Cine nu știe trebuie să afle că în breasla aceasta omul păstrează în parte un suflet de copil și de primitiv. Chiar un vînător cărunt își petrece cu nesomn și înfiorări nopțile care preced anume partide de vînătoare. Frînturi de vis fantastic populează somnul fragmentar — și-n acest vis apare vînatul nenumărat așa cum îl dorește vînătorul actual ș-așa cum l-au apucat strămoșii în epoci străfunde.

Așa îi apare lui Neculai Suțu, ca într-un asemenea vis, Moldova tinereții lui, plină de vînat, așa cum nu mai era la epoca de decădere cînd, plin de gută și reumatisme, își scria memoriile. Fiecare generație de vînători apucă asemenea vremuri fericite, care corespund cu anume ani plini de forță și fantazie, și fiecare generație recunoaște decăderea con-

temporană. Interesant în toată chestia asta — cu toate scăderile pădurii și împuținarea sălbătăciei — e mai ales vînătorul. Și eu îl văd retrăind, pe beizade Neculai cu istorisirile lui pasionate, în mulți dintre tovarășii mei de azi.

ȘORȚUL VERDE

Cuconu Grigore Condrea e un bun și vechi vînător. Îl stimăm și mai ales îl iubim pentru calitățile și cusururile pe care le are, ca orice vînător. Domnia sa însuși e gata să-și recunoască orice fel de cusur, afară de unul : imaginația. Vorbei acesteia conu Grigore îi spune altfel.

— Minciuna, dac-ar fi vînat, zice el, aș urmări-o cu cea mai mare ardoare. Iată cusurul capital al breslei noastre. Eu aș vrea, cucoane, vînătorul să fie om ; să nu-mi înșire cai verzi pe pereți ; să nu-mi combine niște isprăvi de roman senzațional, ca să rămîn cu gura căscată, uitîndu-mă la dînsul. Stau, mă uit ș-ascult, și-mi place ; știu însă că nu-i nimic adevărat. Nici să nu mă asigure, în ceasul dintăi cînd a făcut cunoștință cu mine, la un pahar de vin, că n-a tras greș niciodată. Știe că are să umble alături de mine, are să sară vînat, are să tragă și are să greșească ; cu toate acestea mă încredințează că în viața lui așa ceva nu i s-a întîmplat. Iată ce fel de tagmă sîntem noi. Și ciudat este că eu îl cred — așa i-i de respectabilă înfățișarea și de dulce vorba. Un om care în viața lui de toate zilele nu-și poate re-

proșa nimic, strict cu el însuși, strict cu alții, om al datoriei și bun părinte, îmi afirmă pe onoarea lui o fantasmagorie, pe care eu atuncea, față în față, sînt forțat s-o cred. Pe urmă, cînd deschid caietul, ca să însemn cele de cuviință, mi-i rușine mie singur de bazaconia pe care am auzit-o.

— Asta la dumneata, cucoane Grigore, e cea mai mare calitate, i-a zis unul dintre noi într-un rînd, sara, în popas vînătoresc de toamnă.

— Cum ai zis, mă rog dumnitale?

— Asta la dumneata, cucoane Grigore, e cea mai mare calitate. Nu îndrăznești niciodată să treci dincolo de realități. Și ca să sfințești această disciplină, știm că, de douăzeci și opt ori treizeci de ani, ții un jurnal al vieții dumnitale cinegetice, în care însemni cu științifică metodă, ca să zic așa, loviturile, piesele, împrejurările, curiozitățile.

— Așa este, mărturisi cuconu Grigore Condrea. În acel caiet am însemnat tot ce se atinge de această îndeletnicire a vieții mele. Deschid și văd cîte prepeliți, cîte potîrnichi, cîți iepuri, cîte greșuri. Acolo nu-i exagerare, acolo-i contabilitate. La vînatul de pădure, îmi permit să adaog și alte considerații de care vorbiți domniile voastre. Prima vulpe pe care o voi împușca în sezonul acesta va fi a nouăzecișisaptea.

— Bravo! Foarte frumos, cucoane Grigore.

— Ce-i frumos? ne întrebă tovarășul nostru cu gravitate. Veți vedea în acel caiet și cîte am scăpat în douăzeci și opt de ani de carieră. Acelea-s cu mult mai numeroase. Dac-am socoti, după ce-au scăpat de loviturile mele, cîți pui au lătat, cîte găini și rațe au mîncat, ne-am pune mîinile în cap. Ce-i frumos? Nu-i nimic frumos.

— E frumos strictul adevăr, cucoane Grigore.

— Se poate, răspunse zîmbind prietinul nostru, însă daţi-mi voie să mă contrazic şi să vă spun, la un pahar de vin, că eu sînt cel dintăi care nu admir acest frumos şi strict adevăr. N-am ce mă face, căci sînt încăpăţînat de felul meu şi-am luat o hotărîre acum douăzeci şi opt de ani ; dar să nu credeţi că n-o regret adeseori. Rînduiala asta a mea, ţinîndu-mă în realităţi, m-a depărtat, dacă voiţi să ştiţi dumneavoastră, de una din plăcerile pe care dumneavoastră le aveţi şi eu nu le am. Eu nu pot înflori nimic. Pe urmă, cînd aş deschide caietul, mi-ar fi ruşine. Dacă n-ar fi caietul — clipa de fantazie ar da o nouă formă şi-o nouă coloare unor anumite împrejurări trecute ; şi aş fi şi eu un adevărat vînător.

— Ştii că ai haz, cucoane Grigore ? strigă tovarăşul care-l aţîţase la vorbă. Cine te-a pus atunci să întocmeşti acel caiet în care ai însemnat episoadele celor nouăzeci şi şase de vulpi ?...

— Ce episod ? nu-i nici un episod ! se oţărî cuconu Grigore.

— Cine te-a pus să-l scrii ?

— Cine m-a pus să-l scriu ? Asta, domnilor, e o istorie pe care nu m-aş simţi în stare s-o trec în însemnările acelea prozaice ale mele. Cu toate acestea e o istorie importantă şi ar putea sluji de prefaţă caietului meu. Dacă doriţi, sînt gata să v-o spun, dar fără nici o înflorire şi fără de nici o pretenţie.

Ascultaţi.

Aveam nouăsprezece ani şi începeam să-mi fac ucenicia vînătorească. Imi cumpărase babaca puşcă ; începusem a-mi dresa un căţel şi era un bătrîn, moş Costache Puşcaşu, care mă iniţia în primele taine.

De la moș Costache am învățat că întâi trebuie să scuipi și să sudui vînatul și pe urmă să ridici pușca la ochi. Numai așa poți avea clipa necesară de calm. Așa s-a făcut că am izbutit a aduce acasă, făcînd bucurie tatălui meu, cel dintâi iepure. Pot să vă spun că acest întâi iepure l-am împușcat la 11 septemvrie 1898. Mi-a sărit din niște spinării, la o margine de ogor, pe-o vreme de pîclă.

Într-o zi, trece pe la noi un frate al mamei, mare moșier în ținutul Brăilei, și, aflînd de debuturile mele, îmi vorbește de rățăriile din niște bălți de pe moșia lui, lîngă Dunăre. — Acolo să vii să-ți faci ucenicia, mînzule, zice el. Eu nu pun mîna pe pușcă și nu ți-aș putea fi învățător, însă ai să ai meșteri destui care să-ți fie pildă, mai ales dacă vine într-o sîmbătă, în preajma a două sărbători, Alexandru Ghenciu. De la Alexandru Ghenciu ai ce învăța. E o adevărată evanghelie. Îmi place și mie să-l ascult, măcar că nu sînt de meserie.

Vă închipuiți ce bucurie mi-a făcut acea propunere a lui nenea Temistocle. Îndată mi-am pregătit pușca și munițiile ș-am fost gata să-l însoțesc. Nu mi-am luat nici un fel de bagaj ; am ținut numai să duc cu mine cățelul, pe care îmi propuneam să-l învăț a scoate din apă rațele lovite. Am plecat dimineața ; și pe la vremea amiezii am ajuns la Brăila. De-acolo am mai făcut un ceas cu trăsura. Ș-am intrat la un conac cu foarte multă rînduială întocmit. Mătușa mea, soția lui nenea Temistocle, m-a primit cu bucurie și îndată a băgat de samă că-mi plac prăjiturile cu cremă. A doua zi a văzut că-mi plac și sarmalele : asta a bucurat-o foarte mult și mi-a prevestit că am să mă fac voinic și gras, ceea ce s-a și întîmplat, după

cum vedeți. Îmi plac ș-acum sarmalele și prăjiturile cu cremă și cîntăresc o sută patru kilograme.

Am fost la baltă chiar din ziua întâia, și, după multe peripeții, am împușcat o pereche de rațe de cele mari. Nu spun cîte focuri am dat greș: asta-i altă chestie.

În ziua a doua, cea cu sarmalele, s-a întîmplat să fie o sîmbătă. Nenea Temistocle primește o telegramă foarte urgentă. O desface, își vîră nasul în ea, apoi mi-o întinde c-o mare plăcere.

— Poftim, nepoate Grigri, zice, cetește și te bucură. Ești băiat cu noroc. Îți vine profesorul.

Telegrama era foarte laconică: «Sosesc» — Iscălit: «Alexandru».

— Vine domnul Ghenciu? întreb eu cu inima bătînd.

— Așa este, vine Alexandru Ghenciu, confirmă nenea Temistocle. La dînsul ai să găsești și învățătură, ș-ai să vezi și aparate și scule cum n-ai mai văzut de cînd ești. Îmi închipui că e cel mai expert vînător de paseri de apă din cîți se cunosc în țară. E renumit. Scrie și articole, într-o revistă a lor vînătorească. Eu însă nu le-am cetit niciodată.

— Mie, adăogă mătușa mea Caliopi, îmi place mai ales frumoasa poftă de mîncare a domnului Ghenciu. Îi știu tabieturile și felurile pe care le preferă, încît imediat mă pun la lucru. Cînd îl văd degustînd ca un adevărat cunoscător, și pe urmă mîncînd cu credință și cu dreptate, — mă simt oarecum emoționată și-i sînt recunoscătoare.

Sosirea domnului Ghenciu a fost salutată cu voie bună și de slugi. S-a repezit feciorul la puști, genți, cartușiere și scule; iar fata din casă la mantale și pleduri. Îi zîmbeau și-l firitiseau cu dragoste, pe cînd

se scobora grav din droșcă ; iar unchiul meu Temistocle și mătușă-mea Caliopi îl așteptau sus, în capul scărilor, cu dinții sticlind de rîs și soare.

Domnul Alexandru Ghenciu era un om nalt, uscat și subțire, însă prea dirz și sănătos. Purta o frumoasă barbă blondă, înspicată cu fire de argint, care-i dădea o înfățișare cu deosebire respectabilă. Sui cu mîinile întinse spre stăpînii conacului și întîlnirea cu efuziuni de adevărată prietinie, mi-a făcut o deosebită impresie. Foarte afabil, m-a recunoscut îndată discipol al său și m-a bătut pe umăr c-o mînă protectoare.

Îl priveam intimidat.

— Ei, ce facem, colega ? mă întrebă el încruntînd spre mine sprînceana. Ești dispus să mă urmezi ?

— De abia ai căzut de la drum, frate dragă ! strigă mătușă-mea Caliopi. Odihnește-te puțin ; reconfortează-te c-un pahar de vin și cu puțină gustare. E de mirare cîtă pasiune pui dumneata și cîtă energie cheltuiești în acest sport !

— Adevărat, răspunse vesel oaspetele, asta-i singura mea pasiune. Eu nu înțeleg viața decît subt acest unghi. Căci numai astfel pot colora tristețea și monotonia existenței. Cuconu Temistocle e fericit lîngă batozele sale, eu sînt fericit, cu pușca în mînă, în papură, la malul iazului. Trebuie să știi — îmi făcu el onoarea să mi se adreseze personal — trebuie să știi, tinere, că, între toate, eu prefer vînatul de baltă, pentru diversitatea lui, pentru șireclicurile lui, — frumusețea peisagiului. Aș putea zice că misterul acestui vînat nu-l cunoaște și nu-l prețuiește nimeni pe lume mai bine decît mine. Așa încît acord repaosului și plăcerii de a lua o gustare împreună cu dumneavoastră un sfert de oră, pe urmă îmi dați voie să-mi fac pregătirile. Cea din urmă rază a as-

finţitului trebuie să fulgere în ţeava armei mele. E un precept de la care nu m-am abătut niciodată.

A acordat în adevăr gustării timpul strict necesar, pe urmă mi-a pus în vedere să mă pregătesc. Eu eram însă gata. Îmi scosei de după o uşă puşca şi torba şi strigai pe Liuba, căţeluşa mea setter.

— Asta înţelegi dumneata a fi gata, tinere? mă întrebă zîmbind cu prietinie domnul Ghenciu. Ai să afli mai tîrziu ce importanţă au în amor preliminariile. Deasemenea şi vînătoarea îşi are pe ale sale, căci şi vînătoarea e o pasiune, ca şi amorul. Ceea ce Stendhal a numit cristalizaţie, adică înflorirea în imaginaţie a obiectului pasiunii, are loc cu deosebită bogăţie mai ales la vinători. Deci ai să-mi dai voie să-mi scot din geamandane toate cîte-mi trebuiesc pentru expediţie.

Îi dădui voie fără îndoială, respectuos şi intimidat. Ora aceea o socoteam hotărîtoare pentru mine. Iniţiaţii vechi încercau desigur acelaşi sentiment de uimire şi recunoştinţă, cînd începeau a pătrunde în misterele eleusine. Cerui dascălului meu îngăduinţa să-l asist. Îl ajutai să deschidă geamandanele şi să înşire pe divanuri şi scaune o mulţime de obiecte necunoscute mie. Eu eram un primitiv şi începeam să mă ruşinez. Îi observai că adusesem cu mine o căţeluşă setter.

— La ce-ţi poate servi asemenea animal? mă întrebă el privindu-mă pieziş, c-un zîmbet care mi se păru viclean.

— Îmi scoate raţele din apă, îi răspunsei eu.

— Mare slujbă, importantă slujbă, într-adevăr, îmi întoarse el cuvîntul. Vînătorul la baltă poate întrebuinţa un meşteşug mai bun: un ţăran care stă în apropiere cu barca. După ce ai isprăvit de tras, se

duce și culege ce a căzut. Dacă dai drumul cinelui să umble și să facă zgomot în timpul pasajului, te las să judeci singur ce ispravă poți face, cîte cîrduri se abat și-ți scapă. Eu am un băietan, care așteaptă cu luntrea, pînă ce isprăvesc.

— Într-adevăr observația mi se pare justă, m-am învoit eu.

Așa era: logic și simplu. Pasajul de rațe, sara, ține jumătate de ceas. Această jumătate de ceas trebuie consacrată tirului. Singurul meu lux, cînele, era deci prisoselnic. Priveam accesoriile desfășurate în juru-mi și mă feream să cer explicație dintr-un sentiment de mîndrie, propriu celor timizi.

Pe lîngă niște ghete enorme dintr-o piele puternică și zgrunțuroasă, cu niște tălpi de-un deget de groase ghintuite cu clonțuri și fiare de oțel (specialitate engleză pentru vînătorile africane, mă încredința domnul Ghenciu), pe lîngă două mănțăli, dintre care una de ploaie, pe lîngă vălul de țînțari, pe lîngă pălăria colonială, pe lîngă mănușile fine de castor, pe lîngă un scaun pliant foarte comod, cercetai și două gente pline de serii de obiecte necunoscute. Observai în una o trusă de bărbierit și în alta niște medicamente. Pe urmă rămăsei în admirație în fața cutiilor de cartușe: elegante, din piele groasă galbenă, închise cu lăcățele de alamă. Erau două: în fiecare cîte o sută de cartușe. Cartușe aduse din străinătate, cu îngrijire drămăluite și sertisate, niște minuni de cartușe.

— Dumneata de unde îți aduci cartușele? mă întrebă domnul Ghenciu.

— De la București, răspunsei eu, vag.

Era însă o minciună, de care ș-acuma mi-e rușine. Cartușele mi le făceam singur, cum mă pricepeam și cum da Dumnezeu.

— De la București? zîmbi cu milă tovarășul meu. N-am întrebuințat niciodată cartușele dumnealor. Ești mulțămit?

— Da, am urmat eu a răspunde, cu obrajii împurpurați.

Mă întrebam cine vor fi fiind «dumnealor» și-i compătimeam așa, în abstract.

Fiecare cartuș care trecu în cartușieră fu verificat și sunat la ureche.

— Să știi, îmi lămuri domnul Ghenciu, că nouăzeci la sută din vînat scapă din pricina cartușelor proaste.

În privința asta nu mai putea fi nici o îndoială; îi dam perfectă dreptate și primii cu recunoștință adresa fabricei sale: *Stewart & C-ie, Midleton, Sussex, England.* Negreșit nu mă simțeam în stare nici n-aveam intenția să fac vreo comandă; însă tinerețea sufere obișnuit, în asemenea împrejurări, de lașitate și vanitate.

După ce se îmbrăcă într-un costum minunat, pe care i-l invidiam sincer, își trecu pe el toate curelele și halaturile și rîndui pentru servitorii care aveau să ne întovărășească toate celelalte boclucuri accesorii.

Observai ș-o bucată de pînză de un verde gingaș, în forma unui dreptunghi lungăreț, prevăzută cu două șnururi de matasă. O priveam pentru a nu știu cîtea oară și nu îndrăzneam să cer lămuriri.

Domnul Alexandru Ghenciu începu a rîde cu bunătate și mă cuprinse de bărbie, desmierdîndu-mă ca pe un copil ce eram.

— Mon cher ami, îmi zise el, întreabă, nu te sfii, căci un ucenic ca dumneata n-are de unde cunoaște toate secretele meșteșugului. Trebuie să știi îndeosebi că mai ales vînătoarea la baltă se face c-un lux deosebit de pregătiri și precauțiuni. Ai să mă întrebi de ce; ș-am să-ți răspund. În cincisprezece ani de cînd vînez, mai ales la baltă, am putut observa, întăi, că rațele sînt cele mai viclene dintre paseri. Au privire ageră și înțelegere subită a situației. Deci trebuie să-ți iei toate măsurile. Nu-ți mai spun, că, după mine unul, nu există tir mai variat, mai dificil și mai instructiv din punct de vedere vînătoresc, decît tirul de rațe în zbor. Indeosebi am învățat a cunoaște rațele la pasajele de sară, cînd trec uneori ca aduse de vînt, alteori în zigzaguri fulgerate, alteori ca niște proiectile care se înșurubează în văzduh spre stele. Le cunosc toate vicleniile și toate calitățile de zburătoare. Calităților de zburătoare un vînător nu poate opune decît un tir calm și sigur. Iar vicleniei, unele din aceste accesorii pe care le vezi. Masca, mănușile etc. au de scop să-mi menție liniștea necesară dinspre partea țințarilor. Pînza aceasta verde pe care o vezi are și ea un rost. E un șorț.

Il privii uimit. El zîmbi fin.

— E un șorț, e un șorț, stărui el; ai auzit bine, e un șorț. Acest șorț îl încing pur și simplu. E de coloarea papurei. Astfel îmi sînt mascate picioarele. O observație îndelungă m-a făcut să ajung la concluzia acestei necesități. Acum știi tot ce trebuie și putem merge la baltă, căci eu sînt gata.

Mărturisesc că eram cu deosebire impresionat. Presimțeam că-mi trebuiește vreme ca să ajung la cunoștințile depline, așa de complicate, ale breslei.

Veniră doi slujitori ca să încarce halaturile. Apucai și eu ceva în mină, ca să aduc un serviciu ș-un omagiu de supunere tovarășului meu și ca să nu par așa de sprinten și de sărac. Grămădirăm tot în trăsură, ne urcarăm și noi, și cu inima îndoită lăsai pe Liuba acasă, chelălăind cu jale în brațele bucătăresei. Toate slugile conacului, cu stăpînii în capul scării, ne asistară, privindu-ne c-un interes în care desigur umila mea persoană intra c-o foarte mică parte.

Ajunși la baltă, coborîrăm cu deosebită rînduială. Eu eram liber și gata să fac orice. Domnul Ghenciu însă prubului îndelung cea mai bună poziție și puse să i se transporte acolo toate ale sale. Porunci unde să se ascundă luntrașul cu luntrea și-i dădu instrucții severe în privința atitudinii pe care trebuia s-o păstreze. Își desfăcu scaunul, își încinse șorțul și se identifică imediat cu peisagiul într-o deplină neclintire.

Eu mă trăsei mai la o parte, într-o așteptare febrilă. Soarele se scufundase la asfințit și balta cu pădurile ei afunde de trestii începea să se acopere de lucoarea amurgului ca de-un fum de lumină. În ochiuri depărtate, în cotloane ascunse, izbucneau bătăi repetate de aripi și măcăituri comice. Rațele se pregăteau să se înalțe sub cerul amurgului, încrucișîndu-se și țesîndu-se spre locurile de petrecere și de hrană ale nopții.

Deodată îmi zbucni inima cînd văzui cel dintăi cîrd năvălind spre mine. Știind un meșter în preajma mea și neavînd vreme să scuip și să le sudui, după rînduiala lui moș Costache, le lăsai să treacă. Îndată auzii în partea cealaltă, unde se instalase tovarășul meu, două focuri scurte și precise.

— Trebuie și repeziciune și prezență de spirit, pentru zborul acesta fulgerător al rațelor, cugetam eu, și inima urma să mi se zbată de tulburare.

Insfîrșit, îmi venea bine un cîrdișor, drept pe deasupra pămătufului trestiilor. Stătui neclintit, le adresai în gînd invectiva pe care o auzisem la moșneag, și izbutii să pun la umăr cu liniște arma.

Uitasem să scuip, însă, după cît am văzut, asta nu-i numaidecît necesar. Una din rațe căzu. Indată mă liniștii deplin, înfiorat de bucurie și de mîndrie. Imi trecusem cu bine examenul. Altele puteau să-mi scape.

Era o înserare liniștită ; și din afunzimile bălților începură să curgă cîrduri de rațe de toate mărimile, ca niște accelerate fantastice. Trăgeam din cînd în cînd cu grijă, avui ș-a doua, ș-a treia mare bucurie. Eram atent și-nspre locul unde rămăsese tovarășul meu, și-mi aduc foarte bine aminte că-i număram loviturile. Totdeauna erau duble : pac-pac, și le judecam în sine-mi juste și precise. Curînd trebuia să înceapă rolul luntrașului.

Văzui curînd pe omul din luntre venind spre mine. Intunericul serii creștea.

— Ce este, Nicolae ? îl întrebai.

— Conașule, am venit să-ți scot rațele, îmi răspunse el. Acuși se face întuneric și nu se mai vede. Intru cu piciorul. Aici apa nu-mi ajunge nici pînă la glesne și ți le scot numaidecît. Ai trei ; le-am văzut unde au căzut.

— Iți mulțămesc, Nicolae, îi răspund eu. Dar cum se face c-ai lăsat luntrea ?

— Am lăsat-o. Ce eram să fac acolo ? Cum au pornit rațele, am ieșit la mal ș-am băut o țigară. Am văzut c-ai pușcat pe acestea trei.

— Înțeleg. Dar de ce-ai lăsat pe boier?

— Da' ce-am să-i fac eu boierului?

— Te duci cu luntrea. Am auzit cel puțin douăzeci de focuri duble. Trebuie să-i culegi rațele, după cum ți-a poruncit.

— Care rațe? Rațele s-au dus. Cum pușcă în ele, se duc mai năprasnic.

— Nu înțeleg.

— Apoi mata nu-l știi, cuconașule, pe boierul nostru? De cîți ani vine aici, cu toate ale sale, ne-am deprins cu el și ni-i drag. Dar niciodată nu l-am văzut împușcînd ceva.

Drept să vă spun am avut eu o criză de jenă, și nu înțelegeam cum am să pot da ochii cu tovarășul meu. Fără însă să pară deloc tulburat, domnul Alexandru Ghenciu veni spre mine mirîndu-se de ghinionul pe care-l avusese. Bănuia întrucîtva și cartușele, și era oarecum decis, dacă i se va mai întîmpla o dată așa ceva, să nu mai rămîie clientul lui *Stewart & C-ie, Midleton, Sussex, England*. Păru cu totul lipsit de curiozitate pentru cele trei rațe pe care le scosese din baltă Neculai și găsii și eu de cuviință să le arăt același dispreț și aceeași indiferență, de și abia așteptam să fiu singur, să le cîntăresc în mînă și să le observ penajul.

In drumul spre casă, protectorul meu îmi împărtăși un adaos de observații cinegetice, cîștigate într-o lungă experiență. Era puțintel mai rezervat și simțeam plutind asupra persoanei sale, asupra tuturor halaturilor, podoabei și pestelcii verzi un fel de negură de mîhnire. Bănuiam însă că totul e trecător și că după dezamăgirea și tristețea clipei, pendulul pasiunii sale va marca iarăși arcul de ascensiune.

Pentru tinerețea și firea mea, însă, ridicolul acestui măreț și respectabil nenea Alexandru Ghenciu a fost o lecție hotărîtoare. De atuncea am căzut în caietul meu de ticăloasă contabilitate. Cugetînd însă bine văd că nenea Alexandru era vînător și eu nu sînt.

VEVERIȚA

Vînătorii ieșeni păstrează bune și vechi obiceiuri. Unele le țin încă de-acum o sută de ani, cînd beizade Neculai Suțu și-a adus puști nouă de la Viena. Așa, în primele zile însorite ale primăverii, caută sitari în pădurea de la Repedea. Și-i caută cu aceeași rînduială de atunci nu cu cîini, ci cu copii care intră în sihlă, bat cu bețele și dau zvoană cu glasurile. Așa am ieșit și eu a patra oară ieri, în 14 aprilie, cu cîțiva prietini ; și, după ce-am străbătut Socola, am urcat printre vii în piscul cel mare, de unde se vede capitala Moldovei într-o panoramă fără pereche, pe trei coline.

Acolo ne-am oprit puțin tot după o veche rînduială și ne-am înduioșat, admirînd Iașii sub lumină de primăvară și ceață ; și am primit cu toții, adînc pătrunși, părerea că așa ceva — Iașii, văzut de la Repedea — este unic pe lume. Îndată ni s-au înfățișat, sub clădirile moderne și sub lumina nouă, amintirile trecutului legate de ziduri vechi, pisanii și morminte. Acolo dorm voievozi și domnițe, boieri și cneaghine și pulberile iubirilor. Soarele de altădată zace închis sub pămînt și lespezi.

După ce am jertfit ca totdeauna, tot după rînduială, acestui ticălos sentimentalism, ni s-au înfățișat Gheorghe Meiu, omul nostru, cu stolul lui de copii. Au ieșit mărunței și slăbuți din iarnă, dar se adună în rînd cu mare însuflețire, smîrcîindu-și nasurile și ghiontindu-se. De-o sută de ori, în fiecare primăvară, generațiile de copii așteaptă pe vînători. Unii intră în slujbă întăia oară în acest an și simțesc mîndrie legitimă. Alții își iau aere de șefi față de cei cu mai puține drepturi. Iar Meiu are predilecție pentru unul pe care-l chiamă Motocel. La acela strigă, pe acela îl îndrumează, către acela își declară nemulțămirile.

Insuși Gheorghe Meiu al nostru e un om rar. În viața lui de toate zilele și între gospodarii din sat nu știu care i-i situația și nici nu mă interesează. Gheorghe Meiu e omul sitarilor de la Repedea. Dintr-o întîmplare, a rămas cam beteag, și șchioapătă puțin în dreapta; cu toate acestea urcă, scoboară și ține la drum cu nedomolită tărie. Dimineața și sara, fără armă, la vremea aceasta a pasajelor, numai c-un bețișor în mînă, intră în pădure și observă dacă i-au venit paserile cu plisc lung pe care le-așteaptă. Cum înțelege că se anunță minunea, adică pasajul cel mare, pe care fiecare vînător îl așteaptă toată viața, dă veste grabnică devale, la *Leș*, și boierii lui se și înființează.

— Sînt sitari, Meiule?

— Sînt, cucoane, slavă Domnului. De cînd îi tot pîndesc! Acum au venit. Am stat asară în pîraie și i-am văzut cum zburau ca mușțele.

Și vînătorii, și copiii, și Meiu pornesc c-o însuflețire extraordinară, ca să se vadă, după trei ceasuri de trudă prin smîrcuri și rîpi, că sitarii — dacă au fost într-adevăr — s-au ridicat peste noapte și și-au ur-

mat calea către munte. Citeodată însă îi iese și lui Meiu dreptatea, și atunci obrazul lui ars de trude și năcazuri se luminează. Sitarii sar din toate desișurile, copiii fac o zvoană de s-aude pînă la cer, focurile de armă detună huruind în văi, iar Meiu are un aer de mulțămire și de protecție, parcă el ar fi crescut ș-ar fi păscut acele paseri străine.

— Nu le-am crescut și nu le-am păscut, cucoane, dar eu stau aicea deauna și sînt străjerul lor.

Așa de ani de zile conduce pe vînători pe Repedea și-n Bîrnova nu ca un salariat obișnuit, ci cu pasiune. De și nu poartă în mînă decît vărguța lui, el ia parte la toate peripețiile și emoțiunile expediției, îndeamnă, antrenează și încurajează pe vînători, îi poftește să nu piardă nădejdea și să mai cerce un colț de sihlă, și-ncă unu, și după aceea vălcica asta din dreapta și după asta coasta aceea din stînga. Urcă, scoboară cu noi, iar urcă și scoboară șchiopătînd în dreapta și dăscălește pe Motocel:

— Măi Motocel, strigă, bre, la cei din stînga ta să nu grăbească așa!

Copiii se îndeamnă din glas: Hai-hăi!, bat în tufari, se strecoară printre lianele pădurii, se înghimpă în păducei și răsuri, se agață cu picioarele în ruguri de mure, și înaintează cu hărnicie ca niște lighioi cu mișcări și contorsiuni ciudate, pînă cînd, c-un fîlfîit mare de aripi, sitarul zvîcnește printre crengi și saltă deasupra pădurii.

— Sitarul la deal! sitarul la deal! izbucnesc și băieții, dînd veste vînătorilor.

In ziua de care vorbesc, am găsit soare în poienile de la Repedea ș-o căldură lină, cea dintăi zi în adevăr blîndă în această tîrzie și schimbătoare primăvară. Din cînd în cînd suna vîntul în crengi pe dea-

supra pădurii. Sticleau ochiuri de apă în încovoieturi de vălcele și tăuri reci și negre în funduri de râpi. Pe la dosuri stăruiau încă grămezi de omăt. Frunzișul mort, bine țesut și bătut sub greutatea zăpezilor iernii, lucea în stropiturile de soare într-o coloare de sînge vechi și stins. Încă nu-l înțepaseră colții ierbii și nu-l spărseseră florile. Dar, pe la fețe inundate de lumină, zăream pîlcuri de viorele, ca niște fulgi de cer.

De și eram la jumătatea lui april, pădurea încă mărturisea suferința iernii. Pe alocuri deschidea hrube de întuneric. În tăurile negre parcă rămăseseră cuibarele și ouăle părăsite ale balaurilor viscolelor și furtunilor, care au trecut peste lumea noastră în luna lui faur. Fagi și plopi rupți și dărîmați mărturiseau bătăliile trecute. Pădurea păstra încă în cuprinsul ei o mîhnire și-o oboseală. Mierle și brigheci zărisem numai în tufișurile de la margine. Aici, în adîncuri, nu filfîiau zboruri, nu țîrîiau glasuri. Era neclintire și tăcere.

Într-un tău, subt unghiul de omăt al unui clin, sticli un glob de ghiață. În el văzui, ca într-o crisalidă de diamant, viermele altei ierni cumplite care va veni după un veac. Iar în sufletul meu, ca și-ntr-al pădurii, tresări spaima iernii care s-a dus.

Iarna aceasta a anului 1929, care a adus peste noi și peste pădurea aceasta furtuna de ghiață de la Spitzberg și Novoia-Zemlia, se păstra încă acolo, fulgerată de o rază de soare. Evoca urletele de groază, într-un fel de peșteră a morții, cu sălbătăciunile pitite în covruri reci și cu oamenii ghemuiți dincolo în bordeiele lor șubrede, sub viscolul sfîrșitului lumii. Deasupra, însă, fulgerau, în primăvara nouă, săgețile de aur ale arcașului ceresc.

Motocel, locotenentul lui Gheorghe Meiu, umbla înainte pe cărarea ce ducea în fundul rîpii. Deodată se opri, în neclintirea pădurii pustii, și dădu un strigăt de bucurie. Înălță brațul și arătă spre furca unui fag :

— O veveriță !

Ne oprirăm în cărare și căutarăm cu privirile minunea pe care o descoperise copilul.

Era într-adevăr o veveriță, un ghem de blăniță de coloarea flacării, cu coada stufoasă adusă pe spinare spre urechi, c-un căpușor minuscul în care licăreau ochișorii, ca două boabe de ploaie ori de lacrimi.

La exclamațiile noastre se mișcă brusc și trecu în partea cealaltă a trunchiului, ca să se ascundă de privirile noastre. Apoi apăru mai sus, pe altă creangă.

Tăcurăm. Ea era însă tot neîncrezătoare. Se furișă pe o ramură subțire, apoi, desprinzîndu-se de acolo, trecu pe-un fag mai bătrîn. Făcuse o săritură fără îndoială, de pe o creangă joasă, în înălțime ; însă fără nici o sforțare, ca și cum puful ei de flacără se desprinsese de-aici și plutise în sus. Acolo, în fagul cel bătrîn, se opri puțin cercetîndu-ne, atît cît puturăm să-i observăm cravata albă ; apoi dispăru iar în partea opusă. De-acolo nu ne vedea ea, și-și închipuia, cu grăunciorul ei de înțelegere, că n-o vedem nici noi.

Îndată ce mă lăsai iarăși la vale, o văzui însă iar. Rămăsei în urma tuturor, privind-o atent și neclintit. Globul iernii era jos, în tăul negru ; și ea era sus, flacără măruntă a vieții. Se temea încă de dușman ; rămăsese încă o clipă în ea amintirea dezastrului și a marei bătălii ; bănuia încă o primejdie acum cînd

cînta soarele în crengi; și stătea neclintită ca o frunză, lipită strîns de trunchiul fagului bătrîn, și, cu urechea grămădită în scoarță, asculta un ceasornic care bătea acolo mărunțel, măsurînd timpul. Nu era însă decît inimioara ei de puișor al fagului, al pădurii, ș-al primăverii.

N-am simțit în acea clipită milă, nici bucurie; ci am avut un simțimînt intens de simpatie pentru fărîma ei simbolică de viață, într-o fracțiune a eternității, în tristul și scurtul timp al oamenilor.

Am lăsat-o în îmbrățișarea ei prietinească, ascultîndu-și inima ei ș-a pădurii, sub mîngîierea soarelui, tatăl nostru al tuturora. M-am depărtat încet, către tovarășii mei.

INTRAREA ÎN VIAȚĂ A LUI NELU

Îl cunoști pe Cezar. Trebuie să știi că-și încheie cariera destul de frumos, mai frumos chiar decît mă așteptam.

Îți amintești că un prietin mi l-a adus în dar și avea șase luni trecute. L-am așezat în plină lumină, în mijlocul ogrăzii, și l-am judecat, împreună cu alți cunoscători. Am hotărît că e un «pointer», de și avea destul amestec străin. Dar ș-acest amestec era nobil, adică vînătoresc. Era castaniu, pătat cu alb; avea o finețe deosebită în toate membrele ș-o sprinteneală în alură, care l-a făcut, mai tîrziu, mare alergător. N-a concurat însă niciodată în stadionuri. Nu primise încă educația profesională. Prietinul mi-l adusese și ca să-mi facă o plăcere, știindu-mă fără prepelicar, și din pricină că Cezar nu ținea să se statornicească în domiciliul care-i fusese hărăzit.

— Ce să-ți spun, cucoane? Cam umblă fugar.

Totuși, de vagabondaj n-am avut a mă plînge din partea lui. A acceptat cu destulă mulțămire familia de copii care l-a împresurat din primul moment și, avînd cu cine petrece, n-a mai simțit nevoie să caute în afară de ogradă distracții. Se vede că va-

gabondajele fuseseră provocate şi de unele măsuri coercitive luate cu prilejul începuturilor educaţiei lui. Acuma, văzînd şi simţind în jurul lui numai prietinie şi blîndeţă, deodată s-a deschis, a devenit amabil şi disciplinat. De la început şi-a pus în valoare sprinteneala, amestecîndu-se în jocurile cu mingea ale copiilor. Repede a învăţat a prinde cucurile cu gura şi a aduce în joc mingea ieşită din cercul jucătorilor ori pierdută. Cu acest prilej a început a da reprezentaţii de sărituri şi salturi. Trebuia să apuce şi să coboare un obiect aşezat la înălţimi tot mai mari. Observînd că plăcerea lui se acordă cu a prietinilor cu ochii albaştri şi bucle bălăi care-l admirau şi-l aplaudau, îşi dădea toată silinţa să realizeze acrobaţii din ce în ce mai surprinzătoare. La sfîrşitul partidelor se aşeza şi el în rînd pe iarbă şi răsufla pripit cu ochii licăritori şi cu botul deschis din care atîrna o limbă lungă şi trandafirie.

Cum s-a deschis sezonul de prepeliţi, l-am scos, ca să-l fac să intre în adevărata lui îndeletnicire. Sîngele generaţiilor de vînători pulsa cu putere în el. Fără să-şi dea samă de ce vreau de la dînsul, a început a cerceta ş-a adulmeca. Instinctul misterios îi vibra în toţi nervii. La cea dintăi prepeliţă care răsări în zbor deasupra ierburilor, rămase împietrit, cu botul înălţat. Dar cum auzi detunătura de armă, se prăvăli într-o parte ş-o rupse de fugă, cuprins de o panică nebună. S-a oprit cine ştie unde, pe-un dîmb, s-a recules, a privit în juru-i şi mi-a trimes din depărtare o privire de umilinţă. M-am îndreptat spre el, s-a depărtat. L-am chemat cu glas blînd, m-a suferit să mă apropii. L-am mîngîiat, i-am vorbit amical. A înţeles că nu vreau să-l asasinez. M-a urmat iar; însă era neliniştit şi atenţia îi era aţintită nu-

mai spre groaza pe care o aştepta să izbucnească în el ori deasupra lui.

La a doua detunătură, fuga i-a fost mai îndîrjită şi mai lungă. Nu mă mai lăsa să mă apropii ; ţinea între noi o distanţă potrivită. Am avut rea inspiraţie să-i adresez cîteva cuvinte supărate, apoi violente. Incepeam să mă conving că prepelicarul meu de dar poate să devie bun artist de circ, vînător niciodată.

Istoria cu spaima şi cu fuga s-a repetat ş-a doua oară. Cum însă dragostea de stăpîn şi instinctul ascultării rămîneau covîrşitoare, am izbutit să-l fac să mă urmeze cu uşurinţă ş-a treia oară, la cîmp. Eram cu cîţiva prietini, ai căror cîini îşi începură cu hărnicie lucrul. Unul aretează o prepeliţă, altul, alta ; îmi sare şi mie una de la picior ; trei focuri detună în şir. Cezar s-aşterne pe linia unui hat, apoi în lungul drumului, cu urechile fîlfîind şi mai ticălos decît oricînd. In cîteva clipe dispăru la cotitură şi nu l-am mai văzut.

Pînă la locul de vînat venisem cu trăsurile, şi, după obicei, suisem în vehicul, alături de noi, şi cîinii. Era cu neputinţă fugarului meu să găsească drumul spre casă. Ne aflam la o depărtare de oraş de cincisprezece kilometri. Deci trebuia neapărat să se prăpădească. Imi părea întrucîtva rău, pentru copii. Din punct de vedere vînătoresc eram hotărît să mă resemnez. Camarazii mei mă mîngîiau cu glume şi epigrame pe care nu eram în stare să le apreciez la adevărata lor valoare. Le socoteam chiar cu totul mediocre şi deşănţate, ţinînd socoteală că ei erau bine serviţi şi se foloseau fără nici un scrupul de armele lor. Aveam un sentiment de suferinţă şi de umilire. Dacă s-ar fi înfăţişat atunci nefericitul meu prepelicar, aş fi fost în stare să îndrept asupra lui

arma. Era singurul mijloc de a nu o descărca în partea de unde veneau epigramele şi persecuţia.

După ce căzu soarele în lacul de aur şi purpură al asfinţitului şi simţii pe frunte o adiere cu mirezme de sulcină, supărarea mi se alină. Mergeam spre trăsuri cu tovarăşii mei prin zvonul susurat al mirıştilor şi primeam în trup odihna dulce a pămîntului. Prepelicarii tovarăşilor veneau după noi cu capetele plecate, ascultînd şi ei cîntecul vieţii afunde şi imense, din ţărînă pînă la stelele umede care începeau a clipi în azurul serii. Imi părea rău după bietul meu tovarăş pierdut. Tot mai păstrasem nădejdea că instinctul strămoşilor va birui o slăbăciune trecătoare. Acuma însă totul era zadarnic; Cezar trecuse numai pe lîngă mine, spre alt destin. Curînd poate intră fără nume şi fără urmă în vîrtejul necontenitei prefaceri: piere, singuratic, de foame, ori îl ucid ţăranii, ori îl sfîşie cînii de la o stînă.

Tovarăşii mei făceau reflecţii care nu mai erau epigramatice. Mă simţeam împăcat cu ei, sub semnul breslei.

Ne suim în trăsuri şi pornim spre oraş. După cotitura drumului, din nişte tufişuri, în negura serii, apare nefericitul meu prepelicar. Mă aşteptase acolo toată ziua, ferit de ochi străini şi de persecuţie, flămînd şi însetat, înţelegînd că-i va veni salvarea şi stăpînul pe acelaşi drum. Cunoscuse zgomotul trăsurilor şi sonul glasurilor şi ne ieşea întru întîmpinare. Revederea a fost destul de mişcătoare şi din acel ceas am rămas, pînă astăzi, buni prietini. Sînt încredinţat că aceeaşi inteligenţă deosebită care lucrase în el în ziua aceea a despărţirii, l-a făcut să biruiască şi spaima de armă. La dragostea pentru stăpîn, la încrederea în el, s-a adăogit desigur şi-o

judecată. Clipa hotărîtoare s-a produs cînd a aretat ş-a găsit cea dintăi prepeliţă rănită. Atunci a pătruns în el curentul neamului lui vînătoresc, ca un izvor capriţios în albia rîului. Nu mult după aceea numai vederea armei îl făcea să intre în crize de entuziasm.

Chiar în sezonul acela (de-atunci sînt nouă ani trecuţi) a devenit un vînător pasionat; aşa de pasionat şi aşa de încredinţat de rolul lui pe lume, încît n-am fost în stare să-l fac a pricepe că el trebuie să rămîie un element subordonat. Foarte des mi-a dat a înţelege că el se socoate vînătorul principal. Ne amuzăm împreună; din cînd în cînd trag cu puşca; paseri şi animale se lasă impresionate de zgomot şi se opresc, ca să le poată el prinde; dar, dintre noi doi, numai el e în stare să fugă săgeată şi să urmărească pînă în zare un iepure care a apărut la capătul ogorului. Pasiunea aceasta de a urmări iepurele, rezistenţa dură la disciplină mă fac să presupun că în vinele lui curg destule picături de sînge de copoi.

Dar m-a servit destul de bine ca prepelicar, după cum ştii. A avut un nas fin şi un aret ferm. Acum însă a început a îmbătrîni. Auzul i-a cam slăbit; botul i-a încărunţit. Vechea lui ardoare totuşi şi-a păstrat-o şi a rămas prietinul nedespărţit de joacă al copiilor.

Dintre defectele lui trebuie să semnalez răutatea faţă de cînii străini, mai ales îndîrjirea împotriva cînilor de vînat. În trăsuri, ori în autobuze, ori la popasurile de amiază, cînd vînătorii se găsesc amestecaţi cu cînii lor, totdeauna Cezar s-a dovedit un element de discordie. Dacă acest element de discordie ar fi rămas numai în domeniul hîrîielii ş-al rînjetului, n-ar fi fost nimic. Dar aşa trecea totdeauna de

la amenințări la fapte. Fiind aprig, sprinten și iute de colț, totdeauna colegii lui au avut a suferi de la el. Superioritatea răutății lui era ușurată și de faptul că prepelicarii sînt, în general, naturi blînde. Educația și îndeletnicirea lor îi îndrumează către alte scopuri.

Cezar și-a păstrat colții lui ageri. Nimic, nici sfatul nici pedeapsa, nu l-a putut face să renunțe la atac. De aceea, — lucru cu totul scandalos pentru un prepelicar liber, — a devenit un cîne redutabil de ogradă. Aici avea însă capriții. Intre oamenii care intrau pe poartă, el aprecia pe unii ca prietini, pe alții ca dușmani. Pe tîrgoveții decent îmbrăcați îi primea amical. Față de lucrători și de țărani avea o atitudine cu totul medievală ; celor zdrențăroși îndeosebi îi plăcea să le înmulțească franjurile. Această lipsă de sentiment democratic i-am reproșat-o deseori ; însă zadarnic. Maliția lui se exercita uneori și asupra femeilor și a copiilor care treceau pe drum. Dosit lîngă poartă, îi lăsa să se apropie ; și dintr-odată tresărea zbîrlit și amenințător, c-un lătrat groaznic. După ce producea efectul pe care-l dorea, se retrăgea, jubilînd oarecum în sine.

Propriu-zis slujba de cine de ogradă n-o îndeplinea conștiincios și serios. Era un fel de amator ; voia și el să facă ce făceau dulăii de pază, dar nu punea seriozitatea necesară. Făcea scandaluri de acestea numai cînd avea chef. Deci chestia asta era pentru el o petrecere.

Cu vîrsta, această înclinare ciudată, cum și vrăjmășia împotriva prepelicarilor tovarășilor mei s-au înrăutățit. De aceea eram întrucîtva îngrijat la începutul verii trecute, cînd mi-am adus un cățel nou,

menit să înlocuiască pe bătrîn într-un an sau doi, — cînd va fi.

Eram sigur că Cezar îl va primi rău, căci era din breaslă.

Nu m-am înşelat. L-a privit de la început plictisit şi răutăcios.

Cu toate acestea Nero — sau Nelu, cum îi spun, mai potrivit, copiii şi servitorii — era o fiinţă blajină şi drăgălaşă chiar de la început. Cînd l-am primit din mîinile unui prietin vînător, era numai cît un ghem, cu botul gros, cu labele mari, cu babinele dezvoltate, cu ochii severi şi c-un cucui proeminent în vîrful capului. Distribuţia albului şi-a castaniului era alta decît la Cezar, mai mult în favoarea primei colori; şi pielea era aşa de elastică, încît ar mai fi putut cuprinde în ea trei trupuri.

De la început acest nou oaspete s-a arătat cu totul prostuţ. Sosit dintre zidurile oraşului, nu ştia ce-i lumina largă, vîntul liber, verdeaţa grădinii. Se împiedica în troscot şi nalbă. Se uita holbat şi într-o parte spre umbrele mişcătoare ale frunzarelor; se zbîrlea şi fugea de ele, şi lătra scurt, şi nu înţelegea nimic din această viaţă. O mare hărnicie şi înţelegere dovedea numai pentru mîncare. Orişicînd avea putinţa şi cu orice prilej, era gata să hăpăiască indiferent ce, în cantităţi considerabile. După ce isprăvea în blidul lui, dădea năvală alături la străchinuţele mîţelor. Nu băga în samă că scuipă; lingea tot ce putea. Nu pregeta să treacă şi la Cezar şi cu greutate înţelegea că trebuie să se retragă cînd bătrînul îi arăta colţii galbeni, c-un hîrîit rău. Cînd auzea descuindu-se cămara, cînd auzea la bucătărie sunetul tacîmurilor, cînd răzbătea pînă la el micunatul mîţelor, era de-o atenţie deosebită, înălţînd cucuiul şi

holbînd ochii: știa foarte bine că-i vorba de ceva mîncare suplimentară. Stăpîna casei, servitorii, copiii confirmau totdeauna această credință a lui. La primele lecții profesionale, eu, pe de altă parte, l-am deprins cu lucruri delicate și dulci, drept răsplată. Așa încît cățelul și-a putut întruna potoli foamea neistovită umplînd c-un trup din ce în ce mai mare pielicica-i elastică. În legătură cu această foame a deprins și primele lecții. Mai greu a fost cu educația bunei-cuviințe. Ieșea destul de des la joacă pătat roș pe coasta pe care dormise în lădița lui. Copiii îi reproșau necuviința și cu vorbe aspre și c-o vărguță usturătoare; înțelegerea, în privința asta, i-a rămas o bucată de vreme tulbure. I-a reproșat-o într-un rînd și Cezar, c-o lovitură de colț, cînd l-a prins în flagrant delict, dar cățelul a persistat încă într-ale sale.

Incet-încet aburii copilăriei și întunericului s-au risipit și Nelu a început a se deschide. După cele dintăi dovezi cuviincioase, copiii l-au primit la joc, dîndu-i alte învățăminte. Dar cum labele, botul și trupul crescuseră într-un mod absurd, mult mai mult decît agerimea minții, cățelul și-a închipuit că poate să-și îngăduie cu cînele cel bătrîn familiarități pe care i le permiteau copiii. Atuncea s-a produs o catastrofă. Ca răspuns la labele, la hămăirile și la mușcăturile în glumă ale cățelandrului, bătrînul i-a aplicat o corecție iute și sîngeroasă.

La chelălăiturile de disperare ale lui Nelu, s-a precipitat toată casa. Venind și eu la fața locului, am făcut bătrînului o aspră mustrare și l-am obligat să primească alături de el, bot la bot, pe tînăr. Intăi a mai încercat să se împotrivească mîrîind în surdină, după aceea a înțeles că trebuie să se supuie și

a primit tovărășia. Am mîngîiat pe cățel, care încă scîncea de durere, am mîngîiat pe bătrîn și i-am lăsat.

Ascuțimea inteligenței lui Cezar mi se dovedise în destule împrejurări. Constatarea pe care o făcusem, că el mă socoate auxiliar al lui, nu putea să-l scadă în ochii mei. Asemenea iluzii au și oamenii. Desigur că Cezar, observînd agitația frunzișurilor și simțind vîntul, era încredințat că vîntul e produs de frunzișuri. Tot așa oamenii de pildă își închipuie că viața și personalitatea sufletească sînt produse ale materiei trupești. Cînd trupul își sfîrșește evoluția, aceiași oameni fac asupra sufletului și esenței vieții reflecția pe care o face Cezar asupra vîntului. Și asta au făcut-o și o fac cugetători respectați. N-aveam de ce să nu respect inteligența cînelui meu chiar cînd, uneori, ea se încredea prea mult în sine. Cu împrejurarea mustrării pe care i-o făcusem îmi dădu dovadă că puteam avea încredere în el și-n puterea lui de pătrundere. Înțelese că tînărul lui tovarăș are drept, ca și dînsul, să se bucure de favoarea noastră. Înfrînîndu-și simțirea de răutate și de gelozie îl accepta deci și-l lua din acel ceas sub protecția lui.

A început în viața celor doi cîni o bună prietinie de la mare la mic, de la înțelept la naiv. Cezar se lăsa, cu blîndețâ și răbdare, tuturor desmierdărilor și obrăzniciilor lui Nelu. Îi permitea să-l muște de urechi, să-l apuce de beregată, să sară asupra lui, hămăind vesel. Fugeau amîndoi, ca și cum ar fi fost înhămați, pînă la pădurice și acolo cercetau fornăind și pufnind desișurile. Din zi în zi legătura și prietinia lor era mai vădită. In fond o socoteam o înțeleaptă îngăduință din partea bătrînului. O împrejurare îmi dovedi că nu era numai o îngăduință.

Intrînd într-a şasea lună, Nelu dobîndise proporţii impunătoare. Era aproape mai mare decît Cezar. Era lăbos şi botos, grav şi sever ca un copil supărat, stîngaci şi nesigur în mişcări. Dintr-o pricină pe care n-am putut-o descoperi, într-o după-amiază şi-a răsucit încheietura unui picior. Năvălind în odaie, se aburcă pe pat şi începu să schiaune jalnic. Adunîndu-se în juru-i un consult doftoricesc, s-a căutat locul dureros care a fost fricţionat cu spirt. Laba bolnavă a fost întinsă delicat pe o perină moale şi doftorii au rămas privindu-l cu interes şi aşteptînd urmările.

Atunci a zgrepţenat Cezar la uşă. I s-a dat drumul şi a venit şi el la consult. Tînărul începînd iar a ţipa şa geme, bătrînul deodată a luat o înfăţişare extraordinară de atenţie. Agitîndu-se cu vioiciune a venit la prietinul lui mirosind, agitîndu-şi botul, căutînd, cerînd explicaţii. Auzindu-ne vorbind, ne-a privit ca şi cum ne înţelegea ; apoi s-a liniştit şi s-a retras la o parte, căutînd şi el un culcuş pe alt pat.

Un nou acces de durere al celuilalt îi produse iar aceeaşi atenţie, grijă şi neastîmpăr. Intersul şi simpatia lui erau aşa de manifeste în muţenia lor, încît devenеau comice.

Sclintitura lui Nelu a trecut ; simpatia între cei doi tovarăşi a crescut.

Tînărul era încă la începutul carierei şi avea încă multe de învăţat. De şi începea să dovedească în deosebite împrejurări inteligenţă, natura lui bună şi naivă trebuia să-l ducă la experienţe dureroase.

Viaţa lui cu Cezar şi cu ceilalţi trei duli ai ogrăzii — Leu, Turcu şi Cerchez — era numai joacă şi toleranţă a năzbîtiilor lui. Dar lumea nu se isprăvea în ograda şi-n grădina noastră. In via de alături

este un vier pe care-l chiamă domnu Cornea. Ş-acel vier şi-a întocmit o potaie de cîni de pază. Acea potaie n-are nici caracter, nici coloare, nici formă. Nişte derbedei gălăgioşi şi grozav de răi, care ies în tovărăşie buluc la drumul mare, latră la drumeţi, năvălesc asupra cînilor singuratici, flocăindu-i şi sîngerîndu-i fără motiv şi fără scop. Bătălia, urletul şi ura sînt partea vieţii lor. Domnu Cornea le distribuie mai multe lovituri decît mîncare; instinctele lor feroce sînt în continuă aţiţare.

Intr-o după-amiază, această ceată de rău-crescuţi s-a strecurat în vie la mine prin împrejmuirea de sîrmă ghimpată. Nelu, cunoscînd în ei semeni, a ţupăit fără grijă în mijlocul lor, cu generoase intenţii de petrecere. Asupra entuziasmului şi prieteniei lui au tăbărît deodată ceilalţi c-o vrăjmăşie diabolică. Intr-o clipă l-au amestecat cu ţărîna. Unii îl ridicau, alţii îl doborau, alţii îl rostogoleau. Chelălăiturile nenorocitului erau aşa de disperate, încît au sărit lucrători din vie cu sapele şi cu furcile, ca să-l scape de la moarte. Era într-o jalnică stare, sîngerat, cu armul piciorului de dinapoi din stînga sfîşiat şi străpuns de colţi. Nu mai ştia pe ce lume-i şi se tînguia stîns, cu botu-i bun şi mare între labele-i enorme. Cezar, sosit în pripă, îl privea cu nedumerire. Potaia urla încă şi zăpăia dincolo de gard. El se repezi zbîrlit şi cu rînjet într-acolo, apoi veni iar la prietinul lui rănit. Ceilalţi, provocaţi, se întoarseră la sîrmă, cu gălăgie şi ameninţare. Bătrînul îi privi neclintit, ca şi cum îi număra şi le hotăra pedeapsa; apoi, auzind scheunat jalnic lîngă el, atingea şi mîngîia cu laba pe nefericitul său protejat.

Acuma ascultă ce s-a întîmplat.

După o săptămînă de zăcere, cît rănile copilului s-au tămăduit, a fost pace. Apoi Nelu, întors la zburdăciune, şi-a început iar jocurile, evitînd însă cu grijă o anumită regiune primejdioasă. Cezar îl priveghea. In amurgurile blînd luminate ale toamnei acesteia, la petrecerea lor bătrînul îndemna şi pe dulăii eliberaţi din lanţ şi foarte dornici de distracţie. Treceau în grup spre pădure, hîrjonindu-se ; se întorceau spre poartă, şi-şi împingeau recunoaşterea peste şosea, pînă pe toloaca din faţă.

In una din înserări, am observat în grupul cinilor mei o mişcare deosebită. Deodată îşi conteniseră jocul de pe toloacă şi se retraseseră între stîlpii porţii. Cineva, care-i observa ca şi mine, îmi atrase luarea-aminte că din via de alături au ieşit derbedeii domnului Cornea, prigonind şi încolţind un biet cîne pribeag, spre via lui Adamachi. Era într-acolo larmă şi învălmăşeală.

Cezar, ca un luptător încercat, observa neclintit din poartă scena aceea depărtată de vîrtej. Adulmeca într-acolo cu nasul înălţat. Indărătul lui stăteau dulăii. La urmă Nelu, ca un prostănac.

Cum socoti situaţia destul de favorabilă şi vîrtejul destul de departe ca să poată tăia retragerea inamicilor, bătrînul izbucni înainte cu mare sprinteneală şi agerime. Dulăii, mai tineri, totdeauna ascultători în atari expediţii, îl urmau de-aproape. Se-nţelege că şi Nelu se ţinea de ei, greoi şi făcînd salturi stîngace cu tot trupul. Pentru el, fără îndoială, alergarea aceea era o joacă.

Duşmanii simţiseră primejdia şi ştiau că au de-a face cu luptători veritabili. Lăsînd dintrodată pe pribeag, încolăcit ca un vierme şi flocăit într-un colţ de rîpă, se răsuciră într-o fugă disperată spre baza

lor de operații. Dar era prea tîrziu. Repeziți ca din arcuri, bătrînul și dulăii îi izbiră din fugă, bătîndu-i îndărăt. Atunci și pribeagul cel de lîngă rîpă chelălăi cu mînie, se destinse și se înșurubă în învălmășeală ca o dihanie apocaliptică a răzbunării. A fost o bătaie măreață și o revanșă complectă a partidei noastre.

Nelu, băgînd de samă, din fuga lui dezordonată, că petrecerea are înfățișarea pățaniei lui recente, se opri brusc, poticnindu-se și căzînd în bot. Intr-o atitudine rușinoasă de spaimă se propti apoi în labele-i enorme, aruncînd spre bătălie două lătrături îndoielnice. După aceea dintrodată sîngele rasei începu să fiarbă în el; părul i se înfoie și i se zbîrli în jurul grumazului, și se năpusti și el spre vîrtejul luptătorilor.

Dacă n-ai văzut cîni întorcîndu-se triumfători de la o biruință complectă, în care au zdrobit pe dușmani, atunci ești lipsit de o impresie care nu se poate uita. Ai văzut însă oameni în aceeași situație și-ți poți face o idee. Veneau toți fudui, cu capetele înălțate, și parcă ar fi avut labele în șolduri. Iar tînărul, după a doua experiență, nu mai scheuna, ci, așezîndu-se grav în poartă, începu a-și linge cu liniște și cu demnitate rănile.

BALTAGUL

1930

Stăpîne, stăpîne,
Mai chiamă ş-un cîne...

I

Domnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rînduială şi semn fiecărui neam.

Pe ţigan l-a învăţat să cînte cu cetera şi neamţului i-a dat şurubul.

Dintre jidovi, a chemat pe Moise şi i-a poruncit: Tu să scrii o lege; şi, cînd a veni vremea, să pui pe farisei să răstignească pe fiul meu cel prea iubit Isus; şi după aceea să îndurați mult năcaz şi prigonire; iar pentru aceasta eu am să las să curgă spre voi banii ca apele.

A chemat pe ungur cu degetul şi i-a ales, din cîte avea pe lîngă sine, jucării: laca, dumnitale îţi dau bolfori şi pinteni şi răşină să-ţi faci sfîrcuri la mustăţi; să fii fudul şi să-ţi placă petrecerile cu soţii.

S-a înfăţişat şi turcul: Tu să fii prost; dar să ai putere asupra altora, cu sabia.

Sîrbului i-a pus în mînă sapa.

A poftit pe boieri şi domni la ciubuc şi cafea: Măriilor voastre vi-i dat să trăiţi în desmierdare, răutate şi ticăloşie; pentru care să faceţi bine să puneţi a mi se zidi biserici şi mănăstiri.

La urmă, au venit și muntenii ș-au îngenunchiat la scaunul Impărăției. Domnul Dumnezeu s-a uitat la ei cu milă:

— Dar voi, năcăjiților, de ce ați întîrziat?

— Am întîrziat, Prea slăvite, căci sîntem cu oile și cu asinii. Umblăm domol; suim poteci oable și coborîm prăpăstii. Așa ostenim zi și noapte, tăcem, și dau zvon numai tălăncile. Iar așezările nevestelor și pruncilor ne sînt la locuri strîmte între stînci de piatră. Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele. Am dori stăpîniri largi, cîmpuri cu holde și ape line.

— Apoi ați venit cei din urmă, zice Domnul cu părere de rău. Dragi îmi sînteți, dar n-am ce vă face. Rămîneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decît o inimă ușoară ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune; să vie la voi cel cu cetera; și cel cu băutura; și s-aveți muieri frumoase și iubețe.

Povestea asta o spunea uneori Nechifor Lipan la cumătrii și nunți, la care în vremea iernii era nelipsit. Zicea el c-ar fi învățat-o de la un baci bătrîn, care fusese jidov în tinereță și binevoise Dumnezeu a-l face să cunoască credința cea adevărată. Acel baci știa și altele și cunoștea și slovă, lucru de mare mirare între ciobani. De la el Lipan deprinsese și unele vorbe adînci pe care le spunea cu înțeles la vreme potrivită.

— Nimene nu poate sări peste umbra lui.

— Ce vrai să spui cu asta? îl întreba nevastă-sa Vitoria, privindu-l pieziș.

— Spun și eu o vorbă celor care au urechi de auzit.

Nevasta înțelegea ceva, dar era bănuitoare ca orice femeie și deprinsă să răsară la orice înțepătură.

— A fi cum spui, bădică; dar cel ce spune multe știe puține.

— Asta pentru cine-i? se răsucea Lipan.

— Asta-i pentru înțelepți și cărturari.

— Așa? Și, mă rog, cine-i înțelept și cărturar?

— Cine să fie? Întreabă-mă și nu ți-oi putea spune.

— Măi femeie, tu iar cauți pe dracu!

— Ce să-l caut, că-i de față!

Și de poveste și de asemenea vorbe iuți, Vitoria, nevasta lui Nechifor Lipan, își aducea aminte stînd singură pe prispă, în lumina de toamnă și torcînd. Ochii ei căprii, în care parcă se răsfrîngea lumina castanie a părului, erau duși departe. Fusul se învîrtea harnic, dar singur. Satul risipit pe rîpi sub pădurea de brad, căsuțele șindrilite între garduri de răzlogi, pîrâul Tarcăului care fulgera devale între stînci erau căzute într-o negură de noapte. Acei ochi aprigi și încă tineri căutau zări necunoscute. Nechifor Lipan plecase de-acasă după niște oi, la Dorna, ș-acu Sfîntu-Andrei era aproape și el încă nu se întorsese. În singurătatea ei, femeia cerca să pătrundă pînă la el. Nu putea să-i vadă chipul; dar îi auzise glasul. Întocmai așa spunea el povestea; femeia îi adăogase numai puține cuvinte despre cîmpuri, holde și ape line. Aceste vorbe erau ale ei, izvorîte dintr-o veche dorință, și, repetîndu-le în gînd, ochii i se aburiră ca de lacrimi. Viața munteniilor e grea; mai ales viața femeilor. Uneori stau văduve înainte de vreme, ca dînsa.

Munteanului i-i dat să-și cîștige pînea cea de toate zilele cu toporul ori cu cața. Cei cu toporul dau jos

brazii din pădure şi-i duc la apa Bistriţei ; după aceea îi fac plute pe care le mînă pînă la Galaţi, la marginea lumii. Cei mai vrednici întemeiază stîni în munte. Acolo stau cu Dumnezeu şi cu singurătăţile, pînă ce se împuţinează ziua. Asupra iernii coboară la locuri largi şi-şi pun turmele la iernat în bălţi. Acolo-i mai uşoară viaţa, ş-acolo ar fi dorit ea să trăiască, numai nu se poate din pricină că vara-i prea cald ş-afară de asta, munteanul are rădăcini la locul lui, ca şi bradul.

Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meşteşugul oieritului. Stînile i-au fost bine rînduite şi ciobanii ascultători. Bacii nu ştiau numai istorisiri, ci cunoşteau taina laptelui acru ş-a brînzei de burduf. Îi veneau scrisori şi cereri de departe, din nişte tîrguri cu nume ciudate. Ca să i le deslege, Lipan se ducea la părintele Dănilă, după aceea trecea pe la crîşmă să beie un pahar cu alţi munteni ca şi dînsul, vrednici tovarăşi în treburi de acestea. Cum se simţea pe Tarcău în sus că lui Nechifor i-a căzut veste cu parale, răsăreau la crîşma lui domnu Iordan şi lăutarii, parcă i-ar fi adus haitul. Omul se întorcea tîrziu acasă, însă cu chef. Femeia găsea de cuviinţă să se arate supărată. — Iar se oţărăsc în tine cei şapte draci ! îi zicea rîzînd Nechifor şi-şi mîngîia mustaţa groasă adusă a oală. La mustaţa aceea neagră şi la ochii aceia cu sprîncene aplecate şi la toată înfăţişarea lui îndesată şi spătoasă, Vitoria se uita ascuţit şi cu îndîrjire, căci era dragostea ei de douăzeci şi mai bine de ani. Aşa-i fusese drag în tinereţă Lipan, aşa-i era drag ş-acum, cînd aveau copii mari cît dînşii. Fiind ea aşa de aprigă şi îndîrjită, Lipan socotea numaidecît că a venit vremea să-i scoată unii din demonii care

o stăpîneau. Pentru asta întrebuința două măistrii puțin deosebite una de alta. Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea ori o mamă de bătaie. Muierea îndura fără să crîcnească puterea omului ei și rămînea neînduplecată, cu dracii pe care-i avea ; iar Nechifor Lipan își pleca fruntea și arăta mare părere de rău și jale. Pe urmă lumea li se părea iar bună și ușoară, după rînduiala lui Dumnezeu din povestea baciului care fusese jidov.

Avere aveau cît le trebuia : poclăzi în casă, piei de miel în pod ; oi în munte. Aveau și parale strînse într-un cofăiel cu cenușă. Fiindu-le lehamite de lapte, brînză și carne de oi sfîrtecate de lup, aduceau de la cîmpie legume. Tot de la cîmpii largi cu soare mult aduceau făină de păpușoi. Uneori se ducea Vitoria singură și o încărca în desagi pe cinci căluți. Pe cel din frunte călărea ea bărbățește ; ceilalți veneau în urmă cu capetele plecate și cu frîiele legate de cozile celor dinainte.

Din șapte prunci cu cît îi binecuvîntase Dumnezeu, le rămăseseră doi. Cinci muriseră de pojar ori de difterie ; numele și imaginile li se uitaseră și li se amestecaseră cu florile, cu fluturii și mieii anilor. La cei rămași, amîndoi se uitau cu plăcere. Lipan desmierda mai mult pe fată, care era mai mare și avea numele Minodora, așa cum auzise el de la o maică de la Agapia și-i plăcuse ; iar pe flăcăuaș îl chema Gheorghiță și maică-sa îl ocrotea și-l apăra de cîte ori în ochii lui Lipan erau nouri de vreme rea.

Gheorghiță era numele care plăcuse Vitoriei, căci era numele adevărat și tainic al lui Nechifor Lipan. Acest nume i-l rostiseră preotul și nînașii la sfîntul botez, cînd îl luminaseră cu aghiazmă și cu mir întru credința cea adevărată. Însă într-al patrulea an al

vleţii se bolnăvise de hidropică şi alita slăbise încît au fost poftiţi preoţi de i-au făcut sfintele masle. Atuncea, după masle, a venit şi ţiganca cea bătrînă a lui Lazăr Cobzaru, şi maică-sa i l-a vîndut pe fereastră luînd preţ pentru el un bănuţ de aramă. Primindu-l de la mama lui, Cobzăriţa i-a suflat pe frunte descîntînd, şi i-a schimbat numele, ca să nu-l mai cunoască bolile şi moartea. De-atuncea i-a rămas numele Nechifor ; dar cînd n-o auzea nimeni şi erau singuri, Vitoria îi zicea, cu anumit glas, tot Gheorghiţă. Acel glas de dulceaţă îl avea şi feciorăşul.

Gheorghiţă coborîse cu diobanii, cu oile, cu asinii şi dulăii la vale la iernat, într-o baltă a Jijiei, într-un loc care se chema Cristeşti, nu departe de tîrgul Iaşi. Acolo avea să steie, după porunca lui Nechifor, pînă ce-a veni el singur să plătească stuhul perdelelor, fînul şi simbriile. Trecuse vreme şi Nechifor nu dăduse semn nici acolo, ca să se întoarcă măcar feciorul.

Îi venise c-o săptămînă în urmă scrisoare pe care o deslegase tot părintele Dănilă. Flăcăul dădea răspuns că aşteaptă pe tatăl său cu paralele, ca să împace pe ciobani şi pe stăpînul bălţii. «Iar oile sînt bine sănătoase, adăogea el, şi noi, din mila lui Dumnezeu, asemenea ; şi vremea-i încă bună şi ni-i dor de casă. Sărut mîna, mamă ; sărut mîna, tată.»

Asta era scrisoarea lui Gheorghiţă şi Vitoria o ştia pe de rost. Vra să zică, Nechifor Lipan nu se arătase nici acolo. Care pricină putea să-l întîrzie ? Mai ştii ! Lumea asta-i mare şi plină de răutăţi.

A treia zi după scrisoarea lui Gheorghiţă, poştaşul sunase iar din trîmbiţă în prund şi Vitoria coborîse la pîrău, ca să mai primească un răvaş. Acesta era un răspuns de la baciul Alexa, scris de băiat. Slova era a băiatului dar vorbele erau ale baciului Alexa.

«Precît am înțeles, stăpînă, din epistolia pe care ai trimes-o lui Gheorghiță, ești tot singură acasă; iar Nechifor Lipan stăpînul nostru ș-al oilor nici pe aici nu s-a arătat. Așa că noi avînd musai nevoie de parale pentru simbrii și hrana dobitoacelor și a noastră, să faci bine să ne trimeți. Dai în tîrg la Piatra paralele la poștă și acei de acolo scriu la poștă la Iași să ne plătească nouă atîția și atîția bani și după aceea se întîlnesc ei și se socotesc ce-au dat ș-au luat, treaba lor. Asta-i bună rînduială și-mi place, nu-i nevoie să faci drum călare pîn-aici, nici lotrul nu te pradă. Iar dacă socoți altfel, scrie poruncă feciorului să vindem unele din oile cele bătrîne. Tot trebuie să vie Nechifor Lipan stăpînul, s-aducă oile pentru care știm c-a plecat la Dorna.»

Ce putea să fie cu omul ei? Numai de la dînsul nu primise scrisoare.

In ajun se bucurase o clipă. Poștașul trîmbițase iar. Cu cartea poștală în mînă, Vitoria grăbise la părintele Dănilă. Poate e ceva dinspre părțile Dornei.

Nu era dinspre părțile Dornei. Era de-aproape, de la Piatra. Părintele Dănilă rîdea, săltîndu-și burta. Ascultînd, obrajii Vitoriei s-au îmbujorat de rușine. Și pe asta acuma o știe pe de rost și-i vede îngerașii aripați și încununați cu trandafiri.

Cartea poștală cu poze era adresată domnișoarei Minodora Lipan.

Frunzuliță de mohor,
Te iubesc și te ador,
Ghiță C. Topor.

Vra să zică, feciorul dascălului Andrei, care face slujba milităriei la Piatra, tot nu se astîmpără și tulbură mințile fetei. Vinovat e și el; vinovată e și mai-

că-sa dăscăliţa, căreia are să-i spuie ea cele de cuviinţă ; vinovată mai ales trebuie să fie hăituşca asta de fată care trage cu coada ochiului în toate părţile. Cum s-a întors acasă, i-a bătut din picior, a judecat-o şi-a osîndit-o cu vorbe amărîte şi ascuţite :

— Asta-i grija ta acuma, fată, să-mi faci asemenea ruşine, să rămînem de rîsul satului ? Acuma ai ajuns domnişoară ?

— Asta nu-i nici o ruşine, mămucă ; acuma aşa se spune.

— Apoi ştiu eu ; acuma vă strîmbaţi una la alta şi nu vă mai place catrinţa şi cămeşa ; şi vă ung la inimă lăutarii cînd cîntă cîte-un valţ nemţesc. Iţi arăt eu coc, valţ şi bluză, ardă-te para focului să te ardă ! Nici eu, nici bunică-ta, nici bunică-mea n-am ştiut de acestea — şi-n legea noastră trebuie să trăieşti şi tu. Altfel îţi leg o piatră de gît şi te dau în Tarcău. Nu-s eu destul de năcăjită c-am rămas singură asupra iernii şi nu mai ştiu nimica de tată-tău ; acuma am ajuns s-aud pe popă cetind lucruri ruşinoase. Dar evanghelia asta i-a voastră, nu-i a lui.

— Aceea-i scrisoarea mea ? întrebă cu viclenie fata.

— Care scrisoare ?

— Aceea pe care ai pus-o la oglindă.

— Iţi arăt eu ţie scrisoare. Du-te şi vezi de trage pînă în sară în fuşalăi lîna pe care ţi-am pregătit-o. Şi să te mai prind că dai gunoiul afară în faţa soarelui, cum ai făcut azi, că-ţi pun la gît două pietre de cîte cinci ocă. N-ai mai învăţat rînduiala ? Nu mai ştii ce-i curat, ce-i sfînt şi ce-i bun de cînd îţi umblă gărgăuni prin cap şi te chiamă domnişoară !

Astfel s-a frămîntat, fără să i se aline gîndurile şi fără să primească vreo veste de unde aştepta. În noaptea asta, către zori, a avut cel dintăi semn, în

vis, care a împuns-o în inimă ș-a tulburat-o și mai mult. Se făcea că vede pe Nechifor Lipan călare, cu spatele întors către ea, trecînd spre asfințit o revărsare de ape.

II

Soarele bătea de către amiază de pe țancul Măgurii. Ridicînd ochii și clipind, Vitoriei i se păru că brazii sînt mai negri decît de obicei. Dar asta era o părere, căci sub soare lunecau pîlcuri de nouri alburii. Vremea era călduță și abia adia vîntul aducînd în ogradă, ca pe niște fluturi tîrzii, cele din urmă frunze de salcie și mesteacăn. Se auziră pe drumușor tălănci cunoscute. Venea Mitrea argatul cu cîrdișorul de oi și cu cele două vaci. Vitoria îl auzi răcnind și suduind încurcat, așa cum îi era obiceiul, pe cînd vîra animalele în țarcurile lor pe poarta din fundul gospodăriei spre munte. Lăsînd la o parte furca, femeia chemă cu glas cîntat:

— Minodoră, fată hăi!

— Aud, mămucă, răspunse fata din șandramaua de sub părețele de la miazănoapte.

— Lasă, fată, fușalăii și caută și de altele. Văd că vine argatul înainte de vreme. Trebuie să se fi întîmplat ceva.

Fata se arătă sprintenă, cu cămașă albă și catrință neagră vrîstată roș. Purta părul împletit în cunună, fără nici o broboadă, după rînduiala fecioarelor. Era desculță, ciubotelele cu potcoave galbene și cu vîrfuri de glanț cumpărate de la Gheorgheni le ținea numai pentru hori și nunți și pentru drumurile la tîrg.

— Ție nu ți-i foame? întrebă Vitoria oftînd și privind într-o parte ațintit.

— Nu mi-i foame, răspunse rîzînd fata. La cine te uiți, mămucă? Îl vezi pe tata?

— Îl văd, răspunse nevasta suspinînd. Cine știe pe unde va fi fiind, singur și flămînd. Dă fuga la fîntînă și adă apă. Aţîţă focul și pune ceaunul de mămăligă. Caută în cuibare vreo două ouă. Scoate niște brînză în scăfiță. Pentru argat caută de cea mai iute.

— Îndată, mămucă, răspunse fata lepăind prin bătătură și smuncind coșa goală de pe fundul ei.

Mitrea se strecură în ogradă pieziș, pe portița vitelor. Era un om fără vîrstă, scund și cu ochii șterși. Zîmbea încremenit cu obrazu-i spîn. Ducea din cînd în cînd o mînă cu ghiare în părul-i roșcat, buhos și bătucit.

— Ce s-a întîmplat, Mitre?

— Cum?

— Ce s-a întîmplat?

— Nu s-a întîmplat nimica.

— Atuncea de ce ai venit așa devreme acasă?

— Ha?

— De ce ai venit așa devreme acasă?

— Apoi am văzut că pogoară alți oameni din poieni oile și vacile; le-am pogorît și eu. Zice că are să vremuiască.

— Cine spune asta?

— Spun oamenii. Am văzut și eu dumbrăvencile zburînd în cîrduri spre soare. Se duc de unde-s ele. Dar mai ales m-am uitat la un nour către Ceahlău. Nouru acela-i cu bucluc. De-acu vine iarna. Și eu te poftesc pe dumneata, stăpînă, să-mi dai tohoarcă și căciulă și piele pentru o pereche nouă de opinci. De-

acu-i gata. Intăi are să viscolească ; pe urmă au să prindă a urla lupii în fundul rîpilor.

Mitrea vorbea bolborosit și din fundul gîtlejului. Pomenind de iarnă și de lupi, se holba fioros. Vitoria simți un fior prin spate. Minodora așeză coșa cu apă la locul ei și începu a rîde.

— Am auzit că te-nsori, bade Mitre.

— Ha ?

— Am auzit că te-nsori.

— Da' nu mă mai însor nici pe dracu. Unde-i norocul acela ! M-aș mulțămi și c-o vadană, ori cu una care a făcut copil de fată mare. Dar pînă n-oi avea oi destule, nu găsesc. Azi îi lumea rea și femeile-s fudule. Da' nu-mi dați ?

— Ce să-ți dăm ?

— Apoi să-mi dați tohoarcă, opinci și căciulă, că de-acu se chiamă că vine iarna.

Slăpîna strînse din umeri. Omul se așeză mormăind pe colțul prispei. Fata aițîtase grabnic focul la vatra de-afară, umpluse ceaunul cu apă și-l așezase pe pirostrii. Zvîrlise în el un pumn de făină ; presărase sare. Deodată vîntul trecu șușuind prin crengile subțiri ale mestecenilor din preajmă. Pădurea de brad de pe Măgura clipi din cetini și dădu și ea zvon. Înălțînd fruntea, Vitoria simți adiere rece dinspre munte. Șuvițele castanii din jurul frunții i se zbătură. Clipi din ochi, silindu-se oarecum să se trezească deplin. Pe toată costișa, în gospodăriile răzlețe, se auzeau chemări și înginări de glasuri. Cînii începeau să zăpăiască. Coloanele de fum se aplecau împrăștiindu-se pe fața pămîntului.

— Intr-adevăr, se tulbură vremea, grăi gospodina grăbit. Trebuie să ne mutăm în casă. Treci, fată, înlăuntru și fă focul în horn.

Cu mișcări iuți, fata apucă tăciunii și trecu în tindă. Aburi subțiri învăluiră soarele. Apoi nouri suiră cu hărnicie dinspre muntele cel mare.

— Mămucă, strigă fata, iese fum. Trebuie să fi făcut o dihanie cuibar în hogeag.

— Asta se poate ; să se suie Mitrea pe casă.

— Bine, să mă sui, da' întâi și întâi să-mi dați tohoarcă, opinci și căciulă, că vine iarna.

— Așa este ; scoate, fată, din casa cea mică ce-i trebuie holteiului istuia și leapădă-i toate în brațe, ca să se suie cu ele la hogeag.

— Da' nu mă mai sui eu cu ele. Ce să fac la hogeag ?

— Să strici un cuibar de stănci.

— Bine, am să-l stric, da' să-mi dați ce mi se cuvine.

Bombănind, Mitrea aduse scara, pe cînd fata scotea din odaia nelocuită de peste tindă, din mirosuri grele de piei și brînzeturi, lucrurile care-i erau lui trebuitoare și i le lepăda pe prispă :

— Na tohoarcă ! na opinci !

Argatul se suia domol pe scară și de sus își întindea într-o parte gîtul, ca să vadă dacă nu-i înșelat. C-o prăjină lungă cotrobăi în hogeag și fumul izbucni, abătut de vînt într-o latură. În cîteva clipe, uneltele de bucătărie de sub șandramaua șubredă de-afară își luară locul în tindă, pe prichici și-n jurul hornului. Cofa intră la locul vechi după ușă. Mitrea coborî gîfîind, căută ulcica, o cufundă în apă și bău cu sete, pufnind, apoi deșertă îndărăt ce rămăsese. Trecu după aceea să cerceteze și să admire îmbrăcămintea de vreme rea. O clipă mișcarea casei se potoli și vîntul își spori zvonul pe deasupra satului. Găinile se suiră pe prispă la adăpost, alungate de cele dintâi stropi-

turi reci. Vitoria privi cu uimire la cucoşul cel mare porumbac, cum vine fără nici o frică şi se aşează în prag. Inima-i bătu cu nădejde, aşteptînd semnul cel bun. Dar cucoşul se întoarse cu secerea cozii spre focul din horn şi cu pliscul spre poartă. Cîntă o dată prelung şi se miră el singur.

— Nu vine... şopti cu îngrijorare gospodina.

— Cine? tătuca? întrebă fata înfricoşată.

— Nu vine, zise iarăşi, aprig, Vitoria. Cucoşul dă semn de plecare.

— Cine are să plece?

Femeia nu răspunse. Privi în juru-i cu obrazul deodată împietrit şi văzu totul rece şi umed sub zloată. Soarele pierise, lumina se împuţinase şi vîntul şfichiuia, din cînd în cînd, fulgi care cădeau domol în tindă, se topeau şi dispăreau într-o clipă. Fata pregătea repede prînzul. Răsturnă mămăliga pe măsuţa joasă şi rotundă, tăie jumătate şi o întinse pe un fundişor lui Mitrea c-o scăfiţă de brînză şi c-o ceapă.

— Desfă palma, să-ţi pun ş-o leacă de sare... îndemnă ea.

Apoi cercă ouăle fierte şi le scoase din ulcica lor c-o lingură de lemn într-o strachină cu apă rece. Se opri din robotit şi se uită cu îndoială spre Vitoria.

— Dumneata nu mînînci, mămucă?

Femeia clătină din cap.

— Argatul s-a dus la şura lui să mînînce, urmă fata, în şoaptă. Aşa are obicei, ca să nu-l vadă nimeni.

C-un ştergar acoperi masa şi se feri la o parte, cu faţa umbrită de întristare, cu umărul rezemat de horn.

Vitoria îşi trase broboada peste gură şi rămase dreaptă pe scăunaşul ei, cu braţele încrucişate pe sîni, privind fără să vadă frămîntarea de-afară a stihiilor.

Din cînd în cînd învăluirile de vînt de deasupra satului păreau că se alină și-atunci se auzea sunînd cu zvon mare, sus, sub nouri, pădurea de brazi.

Intr-un tîrziu privi cele din apropierea ei.

— Tu ce faci, fată ?

— Nu mi-i foame nici mie, mămucă, răspunse Minodora.

— Ba tu să mă leși cu ale mele și să mînînci. Tu nu știi cîte am eu, nici cîte gîndesc. Ești încă un plod, care ai să cunoști de-acu înainte supărările vieții. Mînîncă și mai ales nu te gîndi la lunganul acela al dăscăliței. Are un nas, drept după porecla care li s-a dat tuturor din neamul dascălului. Ochii mititei și nasurile topor. Cînd îl văd că se mai desmiardă cu cîntece și cu vorbe delicate de pe-acolo de prin străinătăți, mă bucur care nu se mai află. Să faci bine, domnișoară, să-ți vezi de rînduielile tale de fată mare, să-ți bați și să-ți scuturi perinile și lăicerele de zestre, căci, în cîșlegile ce vin, am de gînd să te mărit. Oi găsi eu un romîn așezat, cu casă nouă în sat și cu oi în munte, să i te dau și să scap de tine.

— Mămucă, nu te supăra pe mine și nu mă urî... murmură cu lacrimi fata.

— Oricît ai lăcrăma, să știi că ginere ca feciorul dăscăliței nu-mi trebuie.

— Mămucă, să nu mă dai după urît și după bătrîn, ca să mă bucur și eu de viață, cum te-ai bucurat dumneata.

Vitoria își trase iar broboada pe gură și rămase neguroasă.

Tîrziu, cînd conteni zloata, vorbi iar, cu mai puțină asprime :

— Ți-am spus să mînînci.

Fata se supuse și dezvăli masa. Nevasta se ridică în picioare, își păturі pe ea catrinţa și-și strînse sub sîni bîrneaţa. Apoi intră în odaia din dreapta și-și schimbă broboada. Trase în picioare colţuni groși de lînă sură și ciubotele. Își frecă palmele cu busuioc și-și netezi pleoapele. Își luă pe umeri un sumăieș.

— Eu mă duc la părintele, zise ea. Trebuie să trimet scrisoare lui Gheorghiță. Vezi de găini să nu se culce flămînde, și scoală pe argat. De bună-samă s-a învălit în tohoarcă și doarme cu căciula peste ochi.

— Da, mămucă, răspunse fata, cu fruntea plecată.

Vitoria mai căută un băț de corn după ușă și trecu spre poartă. Vîntul se alinase și vremea sta a ploaie, fără lumină, cu nourii coborîţi.

Fata se mișcă pe gînduri din locul ei, ca să treacă în ţarcul vitelor, să trezească pe argat. Pe obraz îi apăru un gînd ș-un zîmbet. Mai întîrzie puţin, ca să curăţe blidele și să mături fărmăturile sub vatră. Din gura podului, din umbra neagră, o privi deodată un pui cenușiu de mîţă, cu ochi rotunzi, și-și ceru dreptul de lapte c-un mieunat subţirel. Minodora puse lîngă fărmături scăfiţa știrbă și turnă în ea cîteva picături de lapte. Motănașul ţupăi delicat pe horn, pe prichici și jos. Incepu a linchi cu limbuţa-i trandafirie.

Umblînd cu lumina-i de gînduri în ochi, fata își făcea planul. Maică-sa are să lipsească o vreme destul de lungă, căci, ca totdeauna, are și alte treburi. In acest răstimp, poate trimete pe Mitrea după Jănică, băiatul învăţătorului. Ii place cît de repede scrie și cum se uită la ea cu niște ochișori de drac, negri ca două masline. E bun cărturar ; învaţă în liceu la Iași, într-a patra clasă, și învăţătorul vra să-l facă doftor. Își aduce el singur cerneala și hîrtia și s-așează la masă înaintea oglinzii. Intăi se uită să-și vadă mutra

şi pieptănătura, pe urmă se întoarce aţintit la ea, ş-aşteaptă, cu condeiul gata.

Ea s-a gîndit de mai nainte ce-are să spuie în scrisoarea către Ghiţă Topor şi cum are să spuie. A aflat ea nişte vorbe frumoase care au să-i placă. Şi le murmură, singură, privind spre motănaş.

«Pun condeiul pe hîrtie şi încep cu dor a scrie ; pe hîrtie gălbioară, cu dor de la inimioară. Şi te-ntreb de sănătate, că-i mai bună decît toate.» Mai sînt şi altele. La urmă trebuie să puie aşa : «Cu jele mă închin la faţa dumnitale eu Minodora Lipan.»

Îi plăcea de Jănică al lui domnu Mironescu, căci scrie frumos şi nu întîrzie. Îi scîrţie peniţa pe hîrtie. Şi pe urmă-i ceteşte zîmbind. Alţi scriitori din sat au obicei de pun vorbe de ale lor ; dar aceea-i scrisoarea lor şi ea vrea să trimeată o scrisoare a ei.

— Mai vrai lapte ? întrebă ea pe motănaş.

— Mai vrau, răspunse el subţirel.

Ea-i turnă încă un firişor, apoi c-o înginare de cîntec, se grăbi afară, ca să trezească din tohoarcă pe Mitrea argatul.

III

Vitoria Lipan se îndreptă spre biserică pe ulicioare lungi şi cotite, apoi pe cărări printre grădini. Luneca din cînd în cînd prin mîzgă ; dar altfel calea era curată, căci pietrişul şi năsipul sorbiseră zloata. Biserica era aşezată pe-un dîmb, cu ţintirimul împrejur. In apropiere, în dreapta, se ridica gospodăria părintelui Dănilă, cu case, şuri şi heiuri. De partea cealaltă a bisericii mai era o căsuţă, ca o ciupercă singură pe toloacă. Acolo trăia baba Maranda. Vitoria avea treabă şi cu dînsa. Intăi se duce la părintele, să-i alcătuiască ră-

vaşul. După ce înserează, trece la baba Maranda, pe întuneric, ca să n-o vadă nimeni.

Ca să-şi pregătească toate din vreme şi cu rînduială, ocoleşte pe la crîşmă. Intră pe dindos, ca să nu mai aibă schimburi de vorbe cu unii şi cu alţii. Toţi o întreabă de omul ei. Ea trebuie să strîngă din umeri, simţindu-se umilită şi ruşinată. Cu toate acestea rîde şi le răspunde ager.

Acuma însă n-are gust de vorbă. Poftеşte la dînsa, în odăiţa de dindos, pe domnu Iordan, crîşmar cuviincios cu obrajii rumeni şi cu pîntecele mare abia stăpînit de chimir. El vine numaidecît, răzbind anevoie pe uşa scundă şi îngustă. Îi dă o gărăfioară verde, să i-o umple c-o litră de rachiu de cel bun. Cere hîrtie şi plic pentr-o scrisoare. Vîră gărăfioara verde în sîn şi poartă cu mare grijă între două degete ale mîinii stîngi, lîngă piept, plicul şi foaia învălite într-o bucăţică de hîrtie neagră. Aşa suie la casa popii şi cinii o întîmpină repezindu-se spre poartă buluc, cu larmă de lătrături.

Ea dă glas şi bate cu bătul în poartă. Iese un argat buhos din bucătărioara din laturea caselor celor mari. Se stropşeşte la cîni, îi suduie şi zvîrle în ei cu scurtături de lemn, pe care le caută la întîmplare aplecîndu-se în juru-i. Vitoria trece pe cărare la casele cele mari şi intră la cucoana preuteasă. Totdeauna, în zilele de lucru, o găseşte la stative, alegînd scorţuri. E palidă, subţire şi uscată şi întruna se tînguie c-o voce slabă că nu-i prieşte aerul de la munte. Ea-i de loc din părţile deschise de la Prut, ş-acolo lumea-i altfel, între holde şi-n soare. Aici umblă şi vara cu cataveică şi nu se mai poate încălzi. De douăzeci şi şase de ani şi-a părăsit neamurile şi nu s-a mai întors la ele. Şi părintele Irimia Iliuţ şi presvitera Maria acuma-s bătrîni şi

nu mai pot călători cătră ea în munte. A dat soţului ei, părintelui Daniil, şase copii, toţi băieţi şi toţi voinici, cu obrajii pietroşi. Învaţă pe la şcoli, le merge bine la cîmpie şi mai ales le merge bine la munte. Toată sănătatea şi tot sîngele cucoanei preutese Aglaia au trecut în ei şi sporesc cu dobîndă.

Vitoria îi dă buna sara ; îi sărută mîna. Cucoana preuteasă îi răspunde cu vocea-i bolnavă :

— Dumneata, Vitorie, ai treabă cu părintele.

— Da, am venit să mă mai sfătuiesc cu sfinţia sa şi să-mi mai scrie un răvaş.

— Bine, Vitorie ; părintele-i în odaia cea mare. Acu s-a întors din munte. A avut mult bucluc şi vorbă cu oamenii ; dar cum i-i obiceiul lui, i-a răpus pe toţi şi i-a împăcat. A mîncat, şi-acuma s-a fi hodinind.

Se deschise o uşă şi s-auzi un glas gros :

— Care-i acolo ?

— Noi sîntem, părinte Dănilă.

— Aha ! dumneata eşti, Vitorie. Pofteşte încoace.

Părintele Daniil Milieş deschise larg uşa, ca pentru sfinţia sa. Îşi desfăcu şi braţele şi-şi flutură barba pe deasupra pîntecului. Era un om mare şi plin, cu ochii mititei foarte pătrunzători. Părul cărunt îi era strîns pieptănat şi împletit în coadă la ceafă. Dinţii îi străluceau sub tufele de păr ale mustăţilor.

Vitoria intră şi închise uşa după dînsa. Preuteasa rămase singură cu stativele şi-şi aplecă mai tare fruntea pe alesături, în umbra amurgului.

— Ai nevoie de vreo scrisoare ? întrebă părintele. Şezi, iaca aprind lampa şi ţi-o scriu numaidecît.

— Şi de asta am venit, părinte Dănilă, răspunse femeia, şi mă aduce şi altă nevoie, pentru un sfat.

— Bine ; s-ascultăm ; ce este ?

Vitoria strecură pe masa rotundă din mijlocul odăii plicul şi foaia albă. Stătu puţin în cumpănă, plimbîndu-şi ochii asupra mobilelor orăşeneşti din juru-i, dar fără să le vadă.

— Părinte, vorbi ea cu stăpînire, nu ştiu ce s-a făcut omul meu. Am început să am grijă.

Părintele Daniil îşi arătă dinţii puternici şi răspunse cu voie bună :

— Ce grijă ? Caută-ţi de treabă. Omul se află la afacerile lui. Mîni-poimîni se-ntoarce acasă cu chimirul plin. Îţi aduce de la Piatra o casîncă nouă de matasă.

— Bine ar fi să fie cum spui sfinţia ta. Eu socot că are o pricină, de aceea întîrzie.

— Ştii ceva ? ai oblicit ceva ?

— Nu. Tocmai de asta-s cu mare grijă. În douăzeci de ani am ajuns eu să-i ştiu drumurile şi întoarcerile. Poate zăbovi, o zi ori două, cu lăutari şi cu petrecere, ca un barbat ce se află ; însă după aceea vine la sala-şul lui. Ştie că-l doresc şi nici eu nu i-am fost urîtă.

Părintele Daniil rîse :

— Cunoaştem asta şi nu ne pare rău.

— Aşa că eu, de şi-s femeie proastă, am numărat pe degete zilele. S-a mai dus ş-acu şapte ani la Dorna după oi. Le-a cumpărat cu bine şi s-a întors cu pace. A avut vreme să le coboare la iernatic în locurile pe care le are năimite, le-a dat pe sama bacilor, a stat cu ei la numărătoare, a făcut socoteli, a plătit simbrîi, a stătut şi-n tîrg la Iaşi o zi, a stătut altă zi la Piatra — şi după douăzeci de zile a fost înapoi. Dar acu a trecut de două ori pe atita.

— Cum se poate ? Asta n-am ştiut.

— Apoi, părinte, sfinţia ta nu-i eşti soţ şi n-ai nevoie să ştii. Durerea-i la mine şi socotelile acestea nu-

mai eu le fac noaptea, cînd îs singură trează ş-aud numai greierul din vatră. Acu, astă-noapte, am avut şi semn în vis.

— Lasă visurile. Is mai mult înşelări.

— Cîteodată poate-s înşelări ; dar aicea îmi răspund mie. Cît chem şi cît doresc, trebuie să-mi răspundă. L-am visat rău, trecînd calare o apă neagră.

— Atuncea are să vie.

— Nu. Era cu faţa încolo.

— Acestea-s de-ale femeilor. De cînd vă bat eu capul şi vă spun să nu credeţi în eresuri.

— Ba-i vis cu adevărat, părinte, nu-i eres.

— Insfîrşit, fie cum spui. Se poate să aibă omul o pricină de întîrziere. Poate să fi căzut bolnav ; şi-a sclintit o mînă ori un picior.

— M-am gîndit la asta, părinte. Aş fi primit scrisoare. Acuma n-aş fi aici ; aş fi la el.

— Va fi făcut vreo poznă. Stă la popreală.

Femeia clătină din cap, neîncrezătoare.

— Să fac o slujbă şi să cetesc la biserică, încheie părintele. Dumnezeu are să facă lumină şi are să-ţi aducă pace.

— Aşa, părinte ; asta-i mai bine. Acu la Dumnezeu am şi eu nădejde, la Maica Domnului şi la sfîntul Gheorghe. Te-i ruga pentru mine şi ei m-or izbăvi. Acuma n-am la mine parale ; dar om da cît se cuvine, căci avem de unde.

— Ştiu, Vitorie, de asta n-am eu grijă. Şi nici nu-mi trebuiesc bani. Mai degrabă ţi-oi fi mulţămitor pentr-un bărbăcuţ cu coada groasă, de care a adus Nechifor. Cînd s-or întoarce turmele la primăvară, mi-ai face bucurie dacă mi-ai dărui unul.

— Se poate, numai să-mi văd omul sosit acasă. Pentru acesta sfat am venit. In altă parte n-am unde

mă duce. Sfinţia ta ne eşti aici, în pustia asta de munte, şi primar şi subprefect. Eu mă mai gîndeam că să scrii cumva acolo la Dorna, la căpitănia tîrgului, să întrebi de el ce şi cum.

— Hm! s-ar putea; dar cine-l cunoaşte?

— Nu-l cunoaşte nimeni; că el e un străin acolo; ş-afară de asta oile trebuia să le neguţeze de la nişte ciobani de pe Rarău.

— Apoi atuncea de ce să mai scriu? Pe Rarău a rămas stăpînă Mama-Pădurii.

Părintele se veseli. Nevasta lui Lipan suspină, cu mîna la gură, întorcînd fruntea într-o parte.

— Văd că ai adus hîrtie. De scrisoarea asta e vorba?

— Nu. Vreau să dau o ştire băietului.

— Atuncea-i bine; să ţi-o scriu numaidecît.

— Da, părinte, încuviinţă femeia.

Îşi încruntă sprîncenele şi privi ţintă înainte-i văzîndu-l pe Gheorghiţă, între ciobanii de la cîmp şi între oi, şi spunîndu-i lui vorbe apăsate.

Părintele Daniil aştepta, cu condeiul în mînă, aplecat din scaun asupra mesei şi cu pieptul păros desfăcut, ca pentru o muncă nu tocmai uşoară.

Vatalele cucoanei preutese bătură de cîteva ori în odaia cealaltă.

«Gheorghieş dragul mamei, grăi Vitoria aţintindu-şi feciorul de departe; să ştii că tatăl tău nu s-a întors la noi acasă şi eu socot că poate să fi ajuns acolo la Cristeşti, cu voia lui Dumnezeu. Iar dacă n-a venit, tu înţelege-te cu moş Alexa baciul şi vindeţi cît trebuie din oile canarale, ca să faceţi bani. Iar dacă nu v-a-junge, scrie, ca să vă trimet de aici, căci mai avem acasă şaptezeci de piei de oaie şi o sută de miel şi şaizeci de burdufuri de brînză şi nouăzeci de păpuşi de brînză afumată. Vînd şi vă trimet. Iar după aceea să

vii de sfintele sărbători acasă, căci am nevoie de tine, fiind acuma tu singur barbat la gospodărie.»

Părintele Daniil Milieș ascultă cu luare-aminte încuviințînd din cap și zîmbind cu îngăduință. Muind condeiul legat cu ață într-un șip colbăit de cerneală violetă, își pregăti mîna cu cîteva întorsături dibace și așternu un prea frumos răvaș pe care Vitoria îl ascultă cu religiozitate.

«Prea scumpul meu fiu! ceti părintele Daniil Milieș cu glasu-i gros, află că, din mila lui Dumnezeu, sînt sănătoasă și doresc să aflu și despre tine la fel. Am să vînd producte din magazie și-ți voi trimete banii de care ai necesitate.»

Vitoria înțelegea că toate sînt puse în răvaș întocmai cum a voit ea, numaicît mai lămurit și mai cu pricepere. Sărută părintelui mîna și-i făgădui încă o dată bărbăcuțul.

IV

Trecu prin întuneric, pe lîngă țintirim. Căsuța singură a babei Maranda trimetea fire de lumină spre vale printr-un geam cît palma. Cum se apropie de ușă, se trezi înlăuntru un fel de chelălăit ciudat al unei dihănii de pe alt tărîm. Parc-o zugruma cineva și ea se zbătea în spasmuri de moarte. Glasul blînd al babei, bombănind după ușă, nu izbutea s-o liniștească.

«Asta-i cățeluș de vrăjitoare, vorbea în sine clătinînd din cap Vitoria. Trebuie să aibă dințișori de criță pe care-i ascute baba Maranda c-o cute neagră.»

Se deschise ușa.

— Dumneata ești, Vitorie? Te-așteptam.

— Da? se miră nevasta. Poate m-ai văzut trecînd la părintele.

— Nu. Am eu veste din altă parte. Intră.

Cățeluşa vrăjitoarei tot mîrîia subțire în cotruța de sub horn. Era o javră slăbuță, cu urechi ciulite de liliac şi cu ochii boldiți. Blănița-i subțire, de coloarea şoarecelui ş-a cenuşei, din cînd în cînd tresărea zbîrcindu-se. Atunci icnea, parcă voia să sperie lumea.

— Taci şi fii cuminte, fetița babei, zise bătrîna ridicînd asupra ei arătătorul de la mîna dreaptă.

Fetița babei tăcu, încovrigîndu-se în cotruță.

Vitoria întrebă, zîmbind:

— Poate-l ții în cățeluşa asta?

— Ce să țin?

— Nu ştiu cum să-i spun; dumneata-i cunoşti mai bine numele.

— Dragă Vitorie, se holbă baba în bagdadie pălindu-şi una de alta palmele; ți-am mai spus şi altă dată să nu vorbeşti de dînsul şi mai ales numele să nu i-l rosteşti, că-i primejdie.

— Bine, bine, răspunse nevasta privind în juru-i. L-ai întrebat?

— Ce să-ntreb?

Femeia lui Lipan se aşează pe colțul laiței în chilia scundă. Mirosea a fum; flori uscate, grămădite prin colțuri şi-n grindă, amestecau cu fumul mireasmă înțepătoare. În capătul laiței, sub perne şi poclăzi, sta o ladă mare braşovenească înflorită cu roş. Îi atîrna o lacată grea în bălămăli tari. «Poate să fie în lada aceea», se gîndea cu îndoială Vitoria. Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urît. Dacă-l spui şi n-apuci a-ți face cruce cu limba, îți ia graiul. Ce demon va fi fiind, cine putea şti? Vitoria înclina să creadă că tot în cățeluşă sălăşluieşte. Tot ce se spune poate fi şi minciună; însă ade-

vărat este că baba are unele tainice ştiinţi şi meşteşuguri.

Oftă, aşteptînd. Bătrîna ştia bine ce vînt a adus-o pe nevasta lui Lipan; îi lăsă însă pricina la o parte şi începu să se tînguie de ale sale.

— Vai de capul meu cum trăiesc eu aici! Nimeni nu mă ştie, nimeni nu mă vede, nimeni nu-mi leapădă un braţ de lemne ori un pumn de făină. Numai cînd au o scîrbă, ori o boală, atunci îşi aduc aminte.

— Babă Marandă, vorbi Vitoria privind-o ţintă, tare te rog să mărturiseşti dacă ai ieşit vreodată din casa mea cu mîna goală.

— Ba, draga mea, dacă aş spune asta, aş păcătui. Dumnezeu aude.

Vitoria ridică ochii spre răsărit. De-acolo le privea şi zîmbea ascultînd sfîntul Sisoie, care are stăpînire asupra unora dintre demonii mărunţi. Era o zugrăveală veche pe lemn de tei. Barba sfîntului mai ales, căruntă şi învăluită de un vînt neclintit, era ceva minunat.

— Atuncea de ce vorbeşti asupra mea?

— Nu vorbesc asupra dumnitale. Vorbesc de lumea asta rea, lîngă care trăim.

— Ba mie, babă Marandă, se cuvine să-mi vorbeşti de altele. Iaca, ţi-am adus o litră de rachiu de cel bun de la Iordan. Deşartă-l în plosca dumnitale şi să-mi dai gărăfioara, ca să-ţi mai aduc şi altă dată. Iar dacă te osteneşti mîni pe la mine, nu uita să-ţi iei desaga. Şi s-aduci ş-o strachină, ca să-ţi pun într-însa brînză.

Baba rămase cu ochii aţintiţi asupra gazorniţei care-şi pîlpîia sîmburele de lumină de pe prichiciul hornului.

— Lumea-i rea, draga mătuşii, se tîngui ea cu jale, făcîndu-şi gura pungă şi clătinînd din cap. Am înţeles

despre soțul dumnitale, Nechifor Lipan, că a ajuns cu bine în locul acela la Dorna, unde trebuia să cumpere oi de la niște ciobani. Dar după aceea s-a găsit una cu ochii verzi și cu sprîncenele îmbinate, care s-a pus prag și nu-l lasă să treacă.

Vitoria își ținu răsuflarea ; simți că se înăbușă.

— Oile le-a cumpărat ?

— Asta încă nu pot ști, draga mătușii. Chiar dacă le-a cumpărat, i-au mai rămas bani de cheltuială. El acolo-i ca un fecior de crai. Ia galbănu-n gură și-l stupește tocma între lăutari.

— Să fie adevărat asta, mătușă Marandă ? Mie parcă tot nu mi-ar veni a crede.

— Adevărat, drăguța babei. Pot să-ntind și cărțile, să vezi și dumneata singură cu ochii cum s-arată. Asemenea mi s-a întîmplat și mie cu omul meu în tinerețe.

— Și s-a întors ?

— S-a întors. I-am făcut eu atuncea mîndră petrecere.

Baba trase din brîu cărți soioase și rupte la colțuri. Sui pe laiță măsuța cu trei picioare, întinse pe ea ștergar și înșiră iconițele amestecate cu toate celelalte semne ale bucuriilor și întristărilor.

Dădu Vitoriei dama de cupă, ca s-o menească încet deasupra buzelor.

— Vezi, drăguță, cum ți s-aleg dumnitale lacrimile și scirba ? Și omul dumnitale, craiul de spatii, răsare într-altă parte, într-o adunare de oameni. Acolo-i nelipsită cea cu ochii verzi, precum am spus.

Nevasta stătu pe gînduri, cumpănind în sine adevărurile.

— Cărțile așa arată, se învoi ea ; dar vreau să știu dacă asta s-a văzut întîi de către el.

— De către cine ?

Vitoria își coborî ochii asupra căţelușei. O văzu uitîndu-se ţintă în sus către dînsa cu luminile-i boltite. Ş-o auzi mîrîind stins, ca din pămînt.

Baba şopti :

— Adevărat este, nu te îndoi de asta.

— L-am visat astă-noapte trecînd calare o apă neagră... mărturisi nevasta.

— Nu spun eu ? Om calare arată sfadă.

— Se făcea că se duce către asfinţit.

— Cum spun şi cărţile ; se duce spre aşternut străin.

Vitoria oftă. Își strînse şi-şi strîmbă buzele.

— Se poate ; numai greu îmi vine a crede una ca asta.

— Ştiu eu că-ţi vine greu. Dar cînd s-a întoarce ai să-l întrebi. N-are să mărturisească, pentru că nu-i prost, dar să-l întrebi.

— Am înţeles. Bucuroasă aş fi să-l văd acasă.

— Ai să-l vezi. Aici, la urmă, s-arată bucurie şi dar.

Baba își purta prin casă trupu-i greu, căutînd ploscа de lemn, ca să toarne în ea rachiul cel bun de la Iordan. Ii tremurau cărnurile pe şolduri şi creţurile obrajilor. Se întoarse gîfîind, ca să ieie măsuţa cu trei picioare. Ochii ei mici nu părăseau o clipă pe nevasta lui Lipan.

Se aşează iar pe laiţă. Vorbi cu glas schimbat :

— Dacă va fi nevoie, se poate trimete spre acel loc o pasere, care strigă noaptea şi are ochi de om. E mai greu şi-i cu mare primejdie, dar se poate.

— Să moară duşmanca ?

Baba încuviinţă, apăsîndu-şi bărbia în piept. Vitoriei i se bătu inima ; cu toate acestea hotărî cu tărie în sine moartea femeii cu ochii verzi.

Se crezu datoare către sfînt şi către Dumnezeu, să deie o lămurire :

— Intăi am să fac rugăciunile cele de cuviință la Maica Domnului, zise ea. După aceea am să țin post negru douăsprezece vineri în șir. Pîn-atunci, poate mi se întoarce omul.

— A da Dumnezeu... suspină subțire, c-un glas iar schimbat și cu totul străin, baba Maranda.

Cînd se găsi iarăși afară, Vitoria privi în cer nourii subțiri prin care răzbătea slabă lumină de lună. Glasul cățelușei, în urmă, avea un fel de scîrțiit de fierăstrău. Îl ascultă pînă ce-i rămase numai în urechi, ca o zvîcnire. Atunci de pe mormintele țintirimului, trecu fîlfiind moale paserea aceea despre care îi vorbise baba.

Nu-i era frică ; se știa curată și cu dreptate ; totuși grăbi pașii. Vîntul contenise deplin și s-auzea în vale vîjîitul Tarcăului.

La casa ei gazornița era stînsă. Intră pe portiță și găsi în vatra de-afară cărbunii sub spuză. Atunci se împiedică de ceva moale. Era cît pe ce să cadă. Dădu cu bățul.

Glasul lui Mitrea, din tohoarcă, izbucni somnoros :

— Care-i acolo, măi ?

Vitoria rîse singură, fără a răspunde. Argatul se zvîrli în sus cu alt răcnet zugrumat :

— Care-i acolo ?

Impunse cu capu-nainte, spre poartă. Se opri fără să vadă pe nimeni.

— Ce este, Mitre ? întrebă gospodina.

— Care-i acolo, măi ? strigă argatul iarăși ; apoi se întoarse către femeie :

— Văd că nu-i ; s-a dus.

— Cine ?

— Cel care-a fost. L-am văzut cum te văd. Am strigat la el, pînă ce-ai ieșit dumneata ; și-acuma nu-i ;

parc-ar fi intrat în pămînt. Asta mi s-a mai întîmplat o dată în munte. Să ştii că nu-i lucru curat.

— Bine, bine ; vîră-te iar în tohoarcă, Mitre, şi întoarce-te pe partea cealaltă, ca să nu ţi se întîmple nimic.

— Care-ai fost, măi ? strigă iar, mai moale şi cu îndoială, argatul. Apoi se scărpină la subsuoară, ridicînd cotul.

Vitoria rîdea. În casă se aprinsese lumina.

— Dumneata eşti, mămucă ? întrebă Minodora din umbra prispei. Adormisem şi m-am spăriat auzind răcnet.

— Cum să nu răcneşti cînd vezi pe Cel cu coarne ? mormăi Mitrea. Trebuie adus popa Dănilă să cetească şi să stropească cu aghiazmă. Mă duc să dorm de ceea parte de gard.

Tîrîind tohoarca după el ca pe-un mort, trecu în partea cealaltă a întunericului.

Stăpîna intră în casă, aprinse candela şi se închină la icoane. Apoi cele două geamuri clipiră şi rămaseră lucind slab.

V

Către sărbătorile de iarnă, Gheorghiţă veni de la apa Jijiei, unde lăsase oile în perdele, în sama baciului celui bătrîn Alexa. Nechifor Lipan nu se arătase încă acolo, ca-n toţi anii, după legea pe care el singur o întocmise ; feciorul urmase porunca mamei din răvaşul alcătuit de părintele Dănilă.

Vitoria îl primi cu mare bucurie şi-l sărută pe amîndoi obrajii ; după aceea trecu în altă odaie şi se încuie pe dinlăuntru, ca să poată plînge singură. Îndată însă îşi aduse aminte că feciorul îi vine de pe

drum lung, că-i trudit şi mai ales flămînd. Veni iar către el, cu pită proaspătă şi cu un hîrzob de păstrăvi afumaţi. Trimeşe pe Mitrea la domnu Iordan crîşmaru, s-aducă o leacă de rachiu de cel bun şi-i ceru lui Gheorghiţă să-i spuie toate.

— Să intri pe dindos! îi strigă ea din urmă argatului.

Se întoarse pe marginea laviţei şi se pregăti s-asculte.

Gheorghiţă era flăcău sprîncenat ş-avea ochii ei. Nu prea era vorbaret, dar ştia să spuie destul de bine despre cele ce lăsase şi cele ce văzuse. Avea un chimir nou şi-i plăcea, vorbind, să-şi desfacă bondiţa înfloritâ şi să-şi cufunde palmele în chimir. Întorcea un zîmbet frumos ca de fată şi abia începea să-i înfiereze mustăcioara. Vitoria îl admira din cealaltă parte a măsuţei; Minodora se cuibărise pe un scăunel, jos, gata să sară de cîte ori trebuia ceva. Afară se vedea pădurea uşor ninsă, subt un cer albastru şi însorit de moină.

— Acolo-s toate bune?

— Toate. Am găsit stuh nalt şi voinic. Am durat perdele ca pe trei ierni. Am săpat bordeie. Dinspre partea banilor am împăcat pe toată lumea. Acolo încă nu-i iarnă şi oile mai găsesc verdeaţă în bahnă. Dintre stăpînii locului unii făceau gură, da' Alexa baciul a ştiut ce să le răspundă, căci el e om purtat şi se găseşte a cincizecişicincea oară la Jijia şi la Prut. Pe urmă am numărat oile şi Alexa baciul le-a însemnat la răbuş. Eu le-am scris în condică la mine. Iar moş Alexa rîdea. Zice că de cînd e el n-a văzut oi scrise în condică.

Fata îndrăzni de pe scăunaşul ei:

— Ce fel de oameni sînt pe-acolo?

— Oameni ca toți oamenii, rise flăcăul.

— Hori sînt ?

— Sînt. Ș-apoi m-am suit în tren ș-am mers, ș-am mers, pînă la Piatra.

Femeile știau ceva nedesluşit despre tren. Nu îndrăzniră să ceară mai multe lămuriri.

Tăcură un răstimp. Stătea între ei o întrebare crîncenă.

Vitoria lăsă să-i treacă valul care o înăbuşea şi zise încet, privind spre lumina de-afară :

— Încă n-am primit nici o ştire de la tatu-tău.

Gheorghiță aşeză domol lingura lîngă strachină şi împinse deoparte pînea coaptă anume pentru el. Se uită şi el pe fereastră. Drumuşorul cotit era pustiu.

— Ce să fie, n-am înţeles, urmă nevasta. M-am sfătuit cu părintele, am plătit slujbe. Mai aştept puţin, să văd hotărîrea de sus. Mă gîndesc fel şi chip şi am un vis, care-mi mînîncă sănătatea şi mă îmbătrîneşte. Mai stau pînă ce gătesc de postit cele douăsprezece vineri. Fiind singuri aicea în sat şi fără neamuri, trebuie să te trimet pe tine, ca un barbat ce eşti, să-l cauţi şi să-l afli.

— M-oi duce, răspunse Gheorghiță cu îndoială. Se poate să i se fi întîmplat ceva.

— Ce să i se întîmple ? răspunse aprig nevasta. Să-i fi făcut farmece vreo muiere, cum spune baba Maranda, eu n-aş crede. Acuma am înţeles că demonul acela, dacă-l are, e un prost. Ori îi prost, ori n-are nici o putere, de-o lasă pe dînsa amărîtă, calică şi lipsită de toate. Dacă ar avea putere să-l ştie unde-i, ar avea putere să-l şi întoarcă. N-ar mai fi nevoie, cum mă sfătuieşte ea, să cerce vrăji şi semne asupra mogîldeţelor de ceară, să le împungă ochii şi inima — ca să răspundă împunsătura în ochii şi

inima aceleia. Visul meu e semn mai greu. Tu spui bine : i s-a întîmplat ceva la care mă îngrozesc a gîndi. Mai bine să fie ce zice baba, decît ce arată visul meu.

— Ce spune baba Maranda şi de care vrăji e vorba? întrebă feciorașul şi rămase foarte uimit, cu gura uşor căscată.

— Cum nu ştii, băiete, aşa să nu te ştie nacazurile şi bolile. Grăiesc şi eu ca şi cum aş fi singură. Îmi închipuiesc că ştiu şi alţii. Căci şi ziua şi noaptea eu nu mă gîndesc la alta. Trebuie să te duci şi să-l cauţi pe tatu-tău, alta nu-i nevoie să ştii.

— M-oi duce, dacă spui ; dar e bine să-mi arăţi ce şi cum ; ca să ştiu ce să fac.

Vitoria îl privi clipind. Îl văzu sfios şi nesigur ; pe cînd ea era plină de gînduri, de patimă şi durere. Oftă cu năduf şi începu să strîngă masa, cu mişcări smuncite. Fata voi să-i ajute ; ea o dădu la o parte cu cotul. Băiatul se închină la icoane mulţămind lui Dumnezeu pentru masă, apoi ieşi în sat ca să întîlnească prietini şi să întrebe veşti despre fetele cu care se afla bine. Stăpîna casei îl urmări cu ochii pînă departe pe hudiţă, după aceea, lîngă vatră, cu coatele pe genunchi şi cu tîmplele în palme, se cufundă în starea ei obişnuită.

In închipuirea ei, bănuiala care intrase într-însa era un vierme neadormit.

Se desfăcuse încet-încet de lume şi intrase oarecum în sine. Din faţa nădejdii pe care şi-o pusese în singurul bărbat al casei, înţelegea că trebuie să deie înapoi. Asta era o mare mîhnire. Poate se aştepta la dînsa. Totuşi va găsi un mijloc ca mintea ei să ajute şi braţul lui să lucreze. Fiinţa ei începea să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să

iasă lumină. Era ceea ce se numeşte o problemă — cuvînt şi noţiune cu desăvîrşire necunoscute unei muntence.

Timpul stătu. Il însemna totuşi cu vinerile negre, în care se purta de colo-colo, fără hrană, fără apă, fără cuvînt, cu broboada cernită peste gură. Sărbătorile şi petrecerile solstiţiului de iarnă i-au fost pentru întăia oară străine şi depărtate. Urările de anul nou, capra şi căluţul şi toată zvoana şi veselia cotlonului aceluia din munte le respinsese de către sine.

Izolate de lumea din văi, rînduri după rînduri de generaţii, în sute după sute de ani, se veseliseră de creşterea zilei şi începutul anilor ; toate urmau ca pe vremea lui Boerebista, craiul nostru cel de demult ; stăpînii se schimbaseră, limbile se prefăcuseră, dar rînduielile omului şi ale stihiilor stăruiseră ; aşa încît se cuvenea ca şi copiii să-şi aibă partea lor. Ea însă se socotea moartă, ca şi omul ei care nu era lîngă dînsa. Abia acum înţelegea că dragostea ei se păstrase ca-n tinereţă. S-ar fi cuvenit să-i fie ruşine, căci avea copii mari ; însă nu mărturisea asta nimănui, decît numai sieşi, nopţilor şi greierului din vatră.

In ziua de Bobotează, cînd părintele Daniil Milieş a binecuvîntat fîntînile şi izvoarele şi toate apele, pădurea de pe Măgura era îmbrăcată în promoroacă. Cerul se boltea verde, rîpile erau pline de troiene, drumurile la Bistriţa erau închise. Era însă într-a şaptea vinere de post şi Vitoria hotărîse, în singurătăţile ei, un drum la Piatra şi la mănăstirea Bistriţa.

— Oamenii spun că promoroacă în ziua de Bobotează arată an îmbielşugat... îi zise Gheorghiţă, pe cînd se întorceau de la biserică.

— Așa se spune, îi răspunse maică-sa ; dar să știi că pentru noi nu mai poate fi nici bucurie, nici bielșug.

Ochii flăcăuașului se întristară. In iarna aceea toate petrecerile îi erau înveninate.

— Să pregătești, cu Mitrea, sania, îi zise Vitoria. S-o umpli cu fîn ; să pui ș-un sac de orz pentru cai. Mîni dimineață ne ducem la Piatra.

— D-apoi om putea răzbi, mămucă ?

— Om cerca ; cine nu cearcă, nu izbîndește.

— Și asta-i adevărat, răspunse el mîhnit în sine ; căci nu se mai putea bucura de hora de a doua zi.

— La joc s-a duce soră-ta, zise munteanca, privindu-l cu coada ochiului. A spune ea mîndrelor vorbe bune și noi ne-om duce la datoria noastră.

«Mama asta trebuie să fie fărmăcătoare ; cunoaște gîndul omului...» cugetă cu mare uimire Gheorghiță.

Cum ajunse acasă, se duse încruntat la căsuța vitelor și alese la o parte doi căluți pagi, care se împărecheau bine la umblet și erau cei mai buni la ham. Le dădu orz într-un căuș și le descurcă de scai coamele și cozile. Apoi izbi într-o parte cu piciorul sania cu oplene ș-o împinse la gura podului cu fîn. Pregăti toate singur, fără Mitrea, ca să-și ieie de-o grijă, și se gîndea la multe lucruri bune peste care a avut el stăpînire în munte cît a fost copil. Pîrăul cu bulboanele au fost ale lui. Potecile la zmeură și mai sus la afine, cînd ocolea așa, de bună-voie, umblînd după turmele ciobanilor. Poveștile la stînă, sara, cînd învăluie focul limbi sub sprînceana pădurii. Știa să cheme în amurgit ieruncile și căpriorii. Toate acestea i le aducea aminte mirosul de fîn, în care pluteau vara și copilăria. Cum se risipește mireasma în ger, așa s-au dus toate. Acuma a intrat la slujbă grea și la năcaz.

Se vede că tatu-său Nechifor va fi căzut pe undeva ș-a pierit, ori l-au omorît hoții. Pentru o tinerețâ ca a lui cade grea sarcina gospodăriei. Și maică-sa asta s-a schimbat. Se uită numai cu supărare și i-au crescut țepi de aricioaică.

Cînd intră el în casă, Vitoria înălță fruntea de lîngă vatră.

— Nu te uita urît, Gheorghiță, că pentru tine de-acu înainte începe a răsări soarele.

«Ce-a fi vrînd ea să spuie?» se întrebă el, fără a da răspuns.

— Eu te cetesc pe tine, macar că nu știu carte, urmă femeia. Înțelege că jucăriile au stat. De-acu trebuie să te arăți barbat. Eu n-am alt sprijin și am nevoie de brațul tău.

In glasul maică-sa tremurau lacrimi. Gheorghiță simți o ușoară înduioșare; totuși nu i se putea alcătui în minte nici o vorbă de mîngîiere.

A doua zi, sîmbătă, plecară la răsăritul soarelui, învăliți în cojoace. Vremea era liniștită și blîndă, dar drumul greu, căci pîrtiile nu erau bine rupte. Caii luptau cu mare vrednicie; într-o vreme Gheorghiță lepădă cojocul și trase de sub fîn lopata de lemn. Incepînd bătălia cu troianul, deodată simți în el putere și îndîrjire și nu se opri pînă ce nu-l birui, ca pe-o ființă. Privi spre maică-sa; o văzu zîmbind și înțelese că i-a dat răspunsul pe care nu-l putea gingăvi în ajun. «Femeile-s mai viclene, cugeta el apucînd iar hățurile; ele-s mai iscusite la vorbă; iar bărbații îs mai proști; însă mai tari de vîrtute.»

Asta tot maică-sa o spusese cîndva.

Abia către amiază ajunseră la apa Bistriței. Trecură pe pod de ghiață și găsiră cale lucie spre tîrg.

Abătură spre stînga, la mănăstire, şi poposiră tocmai la slujba de sară, între lumini şi cîntări. Toţi monahii erau în strane, cu camilafcele aplecate, şi slujea părintele arhimandrit Visarion starețul.

Flăcăul rămăsese în urmă, ca să puie la adăpost caii. Munteanca îşi lepădă cojocul lîngă uşa de intrare şi înaintă sprintenă, numai în sumăleş, păşind moale pe covor cu opincile. În faţa iconostasului se opri şi salută pe sfinţi cu mare înfrîngere, aplecîndu-se adînc, cu mîna dreaptă pînă la pămînt. Făcîndu-şi cruci repetate, îşi murmura gîndul care o ardea. Trecu la sfeşnice şi aşeză făclioarele de ceară pe care le adusese de acasă învălite în naframă. Cu naframa aceea bătută în fluturi de aur trecu la icoana cea mai mare şi mai de căpetenie a mănăstirii, către care avea a-şi spune ea năcazul îndeosebi. Sfînta Ana o privi dintrodată prin fum de lumînări şi munteanca îngenunche şi-i sărută mîna. Stînd umilită şi cu fruntea plecată, îi dărui naframa, c-un ban de argint legat într-un colţ, şi-i spuse în şoaptă taina ei. Îi spuse şi visul ; şi ceru răspuns. I se dădu sfintei cu toată fiinţa, ca o jertfă rănită, şi lăsă să cadă pe naframă lacrimi. După aceea se ridică fără să vadă pe nimeni şi trecu în uşa din stînga a altarului, aşteptînd umilită, cu mînile încrucişate sub sîni şi cu fruntea înclinată.

Auzi un glas blînd. Simţi că-i chemată. Deschise privirea spre altar şi văzu pe prea sfinţitul Visarion. Îndată îngenunche şi-i sărută poala straiului. El îşi puse mîna pe creştetul ei. Era un ieromonah bătrîn şi uscat, cu barbă albă.

— Părinte, am venit pentru întrebare şi sfat... şopti ea.

— Te-ai închinat sfintei Ana ?

— M-am închinat.

— Aşteaptă... îi hotărî părintele arhimandrit.

Ea rămase în neclintirea ei, aşteptînd.

După sfîrşitul sfintei slujbe, monahul îi porunci să vină după dînsul. Sui treptele la stăreţie şi mai aşteptă o vreme într-o odaie naltă, cu canapele, mese şi alese podoabe. «Un părinte stareţ e ca ş-un boier mare...» încuviinţă ea, fără a îndrăzni să se aşeze.

Veni prea sfinţitul Visarion. O întrebă de unde-i. Îşi aducea aminte că a mai văzut-o la sfînta mănăstire cu soţul ei.

— Da, sfinţite părinte ; atuncea am venit cu barbatu-meu pentru o bolişte care dăduse în oile noastre la cîmp. Şi sfînta Ana ne-a izbăvit. Acuma, sfinţite părinte, am venit pentru soţul meu, care s-a prăpădit. S-a dus după o cumpărătură de oi. A plecat pe la Sîmedru, şi nu s-a mai întors.

Povesti părintelui Visarion toate, cu vorbe cam multe. Bătrînul o asculta, dînd încet din cap. Era trudit ; îi era somn ; însă o asculta cu bunăvoinţă.

— Ai dat de veste la stăpînire ?

— Care stăpînire ? La noi nu este nici primar, nici jandar. M-am plîns numai părintelui Dănilă. Ş-acuma am venit şi m-am jăluit sfintei Ana.

— Bine-ai făcut, nevastă. S-aşteptăm. Sfînta Ana are să puie cuvînt la scaunul Impărăţiei celei mari. Iar în acelaşi timp dumneata du-te la stăpînirea pămîntească în Piatra. Du-te la poliţai şi la prefect şi spune-le întîmplarea, ca să facă cercetări.

— Înţeleg, răspunse Vitoria ; m-oi duce şi la dînşii, dar nădejdea mea cea mare e în altă parte.

VI

Noaptea aceea, a privegheat într-o odăiță de sub stăreție, după ce a stat multă vreme de vorbă cu femei venite din locuri depărtate. Intr-un tîrziu, ele s-au dus la culcușurile lor. A intrat Gheorghiță și s-a lăsat într-un cot pe-o lăicioară. A adormit îndată, parcă ar fi trecut spre alt tărîm într-o împărăție fericită. Ea rămase singură, sub candelă și subt icoane, gîndindu-se ațintit ce are de făcut a doua zi. I se părea lucrul cel mai greu, să găsească anume uliță dintre atîta de multe, și, pe acea anume uliță, anume casă cu mai multe rînduri. In toate odăile șed la mese oameni cu condeiele după ureche și scriu. Iar într-anume odaie șede cel care-i mai mare, primar, ori prefect, ori polițai. Se uită încruntat și-i gras și bărbos. Tot își scoate ciubucul din gură și răcnește la cei mai mici. Cînd îl aud, cei de prin odăi pleacă fruntea și scriu mai harnic, trăgînd cu coada ochiului unul la altul și făcîndu-și semne.

Acolo vra să zică e stăpînirea împărătească. Ș-așa în toate tîrgurile sînt slujbași, primari, prefecți și polițai, pînă la București; și la București stă pe tron regele și dă porunci tuturora. Bun lucru neapărat, să fie asemenea rînduială; toate să se facă după poruncă și să se scrie ce s-a făcut. Așa se cunoaște prin tîrguri cine cumpără vite și cine vinde, și care încotro se duce. La Dorna deasemeni. Nu-i ca în sus pe Tarcău, unde oamenii trăiesc cum au apucat și cum îi taie capul. Dacă făptuiește unul o poznă, ori o moarte de om, se duce prin stîncile munților și se hrănește cu zmeură ca urșii, pînă ce-l

alungă la vale iarna. Atuncea-l prind oamenii, îl leagă şi-l dau pe mîna stăpînirii devale.

Adevărat că pînă la năcazul acesta care s-a abătut asupra casei ei nici nu i-a păsat şi n-a avut nevoie de nici un fel de slujbaş al măriei sale. Şi-a văzut de gospodărie şi de oi; a vîndut brînză, a dat în mîna perceptorului vama şi birul — ş-atît. Şi chiar asta era mai mult treaba omului. Nechifor Lipan le cunoştea pe toate şi ştia orişicînd la ce uşi să bată şi la ce slujbaşi să se înfăţişeze, căci el umbla din tinereţă în ţara cealaltă de devale; ea însă, ca o femeie, rămăsese în sălbătăcie. O ajungea mintea ce are de făcut, însă faţă de o lume necunoscută păşea cu oarecare sfială.

După răsăritul soarelui, a doua zi, a fost în Piatra. Tîrgul îl mai văzuse, la iarmaroace; însă îl ştia dinspre alte părţi, a îmbulzelilor de lume, a petrecerilor, a crîşmelor unde-i bătelişteа muntenilor. Poposi cu flăcăul la un han ştiut. Au poftit carne friptă pe grătar şi pîne albă ş-au băut o garafă de vin. Cum a deschis gura să întrebe, Vitoria a aflat îndată unde poate găsi pe domnul prefect. Asupra unei trebi care s-a petrecut în afară de tîrg, în hotarele ţinutului, numai prefectul are putere. A lăsat sania cu flăcăul la han şi s-a dus singură. A nimerit. Dacă ai gură să întrebi, nimereşti orişiunde.

A găsit o casă mare şi frumoasă cu mai multe rînduri. S-a simţit îndată cu inima liniştită cînd a văzut umblînd pe acolo oameni îmbrăcaţi ca şi prin părţile ei. I-a întrebat, i-au spus că acolo sînt şi judecătoriile unde se judecă pricinile. Şi acestea le ştia de la Nechifor Lipan, dar se apropia întăia oară de ele.

S-a suit sus la rîndul al doilea, pe trepte largi. A

întrebat-o un aprod bătrîn pe cine caută. Caută pe domnul prefect. — Tare bine ; s-aştepte pînă ce i-a veni rîndul.

Aşteaptă. Îşi face socoteală în minte cum să spuie, cu vorbe mai potrivite, întîmplarea.

I se înegurează privirile cînd intră într-o odaie frumoasă şi scumpă. Prefectul nu-i nici bărbos, nici nu fumează din ciubuc, nu-i nici încruntat. E un bărbat tînăr, cu obrazul ras, cu părul scurt, pieptănat în două părţi. Cu straie cernite. Dar zîmbeşte, căci n-are grijile ei.

Fără a se mişca din locul lui, se uită la munteancă. Îşi potrivise în grabă casînca de matasă, îşi lepădase cojocul. Nu mai era tînără, dar avea o frumuseţă neobişnuită în privire. Ochii îi luceau ca-ntr-o uşoară ceaţă în dosul genelor lungi şi răsfrînte în cîrligaşe. Simţindu-se admirată, femeia îşi regăsi îndată înfăţişarea pe care o avea cînd se uita în oglindă, c-o lumină abia simţită de rîs.

— Despre ce-i vorba, nevastă ? Ce vînt te-aduce? întrebă omul stăpînirii. Se juca, privind-o, c-un cuţit de os.

— Nu m-aduce vînt bun, domnule prefect. Mi-a plecat soţul de-acasă acu şaptezeci şi trei de zile şi încă nu s-a întors. S-a dus la Dorna după nişte oi. Nu mi-a scris, n-am aflat ştire de la nimeni. Stau aşa ; îl aştept şi nu vine.

— De şaptezeci şi trei de zile ? E cu putinţă ? S-a dus să cumpere oi ? Avea bani ?

— Avea ; ca să plătească ciobanilor de la Rarău.

— Şi n-a dat nici un semn ?

— Nici unul.

— Atuncea l-au prădat hoţii şi l-au răpus.

— Alta nu poate fi... şopti munteanca, lovită în

inimă ; așa îmi arată și visul pe care-l am întruna.

— S-ar putea să fie și altceva.

— Într-adevăr ; poate să se fi oprit la o casă străină. Acuma aș dori să fie asta.

Prefectul clătină din cap, privind-o puțintel pieziș. Avea un spasm de plîns, pe care-l înghiți îndată. C-un deget lepădă pe rînd lacrimile din ochi.

— Trebuie să dau ordin ca să se cerceteze, vorbi el cu bunăvoință. Să-mi faci o plîngere și să mi-o aduci.

Femeia dădu din cap de sus în jos.

— Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Să pui pe un slujbaș de-aici, ori pe un avocat, să ți-o scrie ; să-i lipești timbru, și să mi-o aduci ca să scriu pe dînsa rezoluția.

Munteanca iar dădu din cap.

— Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Nu fi prea supărată ; încă nu știm nimica.

— Ba eu știu, răspunse deodată întunecată munteanca.

Îi sta ș-așa bine. Omul stăpînirii trase un chibrit și-și aprinse țigara. Vitoria se înclină din umeri ; se întoarse ; pipăi clampa și ieși. Era amețită. Nimene pîn-acuma nu-i deschisese lumină înspre locul acela de întuneric, care se chiamă Dorna. De și știu, icoanele tac. Iată, dintre oameni, slujbașul regelui a fulgerat un cuvînt, care-i adevărul. Acest cuvînt stătea și-ntr-însa, numai nu îndrăznea să-l scurme. Pe Nechifor l-au răpus răii.

Își ridică în brațe cojocul de lîngă ușă și se uită în juru-i. Nu vedea bine din pricina lacrimilor ; își șterse genele de blana aspră. Aprodul cel bătrîn și

detreabă o observa în tăcere, scărpinîndu-şi cu arătătorul minii stîngi bărbuţa albă. Cu dreapta stăpînea clampa de la uşa domnului prefect.

— Ce mai vrei, nevastă ? Poate ai nevoie de ceva.

— Am nevoie, să-mi scrie careva o jalbă.

— Se poate, de ce nu ? Ce fel de jalbă ? Pentru care pricină ?

— O jalbă, despre omul meu care s-a dus pînă-n-tr-un loc şi de atuncea a trecut vreme şi nu s-a mai întors.

— Nu-i uşor lucru ; dar se poate face. Eu ţi-aş putea găsi un om meşter, dar trebuie să mă duc să-l caut. Slujba mea aici e una şi pentru asta mă plăteşte statul, iar ca să caut ce-ţi trebuie dumnitale, e altă slujbă.

Vitoria îl privi zîmbind :

— Socoţi, moşule, că eu nu cunosc ce am de făcut ? Ştiu eu că trebuie să-ţi dau de-un pahar de vin pentru o slujbă mare ca asta. Să nu te superi, da' mai mult de cinci lei de hîrtie nu ţi-oi da.

— Bine, dar celui care scrie jalba se cade să-i dai mai mult.

— Aceluia i-oi da zece.

— Dar pentru timbru ?

— Oi da şi pentru timbru zece. Trebuie lipit pe jalbă.

— Bine, mă duc s-aduc pe meşter. Cum ţi-a scri-o el, poate să cetească şi Vodă şi să lăcrămeze. Are acesta jalbar o întorsătură de condei cum nu se mai află ; atîta numai că-i mare beţiv, trebuie să-l caut la crîşmă. Da' dumneata mă aştepţi aicea, nu te clinteşti şi pregăteşti gologanii.

Bătrînelul îi dădu întăi ocol, ca şi cum ar fi vrăjit-o, ca s-o fixeze. Apoi lăsă clampa şi coborî trep-

tele, depănînd repede din picioare. Vitoria își reluă înfățișarea încruntată și dușmănoasă.

Veni jalbarul, cu cizme lustruite, cu vărguță albă și cu nasul roș. N-avea palton; umbla fudul fără haina aceasta de prisos. Se arătă disprețuitor cînd auzi că-i vorba numai de zece lei pentru o lucrare care cere mare pricepere și iscusință.

Vitoria fugea cu ochii ei iuți de la moșnegel, care luase iar în stăpînire clampa, la nasul omului fudul, și-și subție buzele cu îndărătnicie. Lăsă aprodului prețul pe care i-l hotărîse, ca să nu mai fie vorbă și sfadă în loc străin, își trase pe mînici cojocul și scoborî treptele pînă în uliță.

Dintrodată luase altă hotărîre. S-a duce la un avocat, om cu mai mare știință de carte. Ori a pune în sat la Măgura pe părintele Dănilă să scrie. Nu poate să fie pe lume scriitor mai dibaci decît părintele. Pe urmă părintele știe toate cum au fost și le-a spune cu adevărat. Insă dacă nu-i multă îndoială că Nechifor Lipan ar fi fost răpus de hoți, atuncea la ce folosește jalba? Cine mai poate găsi pe-un om zvîrlit cu capu-n jos într-o fîntînă? Asta era apa cea neagră din asfințit. Dacă nu s-a mai aflat știre, dacă n-a mai venit veste nici despre mort, atuncea lotrii l-au prăvălit în fîntînă. Intr-așa împrejurare, adevărat că nimenea nu poate descoperi leșul mortului, dacă nu-i o lumină de sus care să arate. De-aceea tot la sfînta Ana de la mănăstirea Bistrița cată să-i rămîie nădejdea. Voința sfintei a fost ca astăzi să-i vie o înțelegere. După această înțelegere sfînta îi va hotărî într-un chip oarecare pe unde trebuie să meargă și cum trebuie să caute.

— Unde te duci, nevastă? întrebă omul cel sprin-

ten îmbrăcat, atingînd-o cu vărguța. Ea se opri și se întoarse asupra lui:

— Mă duc unde mi-i voia. Intinde mîna să-ți pun într-însa hîrtiuța asta ca și a moșneagului, și întoarce-te repede de unde vii, ca să nu te înjunghie vreo răceală.

— He! d-apoi pentru atîta mi-am lăsat eu actele și scrisorile? Crezi c-așa merge treaba?

— Du-te degrabă că-i frig... îl sfătui munteanca rîzînd.

Omul se opri, mormăind o sudalmă împotriva unei asemenea muieri cu toane. «Asta-i o disperată», o categorisi el și vîrî în buzunar hîrtia de cinci lei.

Grăbind spre han, Vitoria simțea cum o umplu gînduri și hotărîri nebiruite. Toate îi veneau fără îndoială de la locul unde îngenunchiase și unde ceruse cu durere izbăvire. Parcă intrau într-însa odată cu înțepăturile fulgilor care o biciuiau, repeziți de vînt dintr-acolo.

Drumul acela la sfînta Ana și la Piatra i-a fost de cel mai mare folos. Avînd într-însa știința morții lui Nechifor Lipan și crîncenă durere, se văzu totuși eliberată din întuneric. Cum ajunse acasă își lăsă numai o zi de odihnă, apoi începu a pune la cale îndeplinirea unor hotărîri mari. Toate erau în dosul ochilor acelora aprigi și ieșeau una după alta.

S-a dus la părintele Daniil Milieș ca să puie la cale jalba către stăpînire.

— Părinte Dănilă, i-a spus ea cu umilință, eu nu mă pricep cum ar trebui întocmită asemenea jalbă, dar sfinția ta știi toate și tare te rog să pui într-însa, ca piper într-o mîncare, toate nacazurile care mă ustură. Să spui așa, cum tot am așteptat degeaba, doar-doar or înțelege slujbașii să umble și să caute...

— Bine; am să scriu, Vitorie. Știu eu ce să spun.

— Atît am vrut; pe urmă facă ei ce-or ști; că eu n-aștept de la dînșii sprijin.

— Ai dreptate; cel mai mare sprijin trebuie să-l așteptăm de la Dumnezeu.

— Da. După ce trimet jalba, îmi isprăvesc toate cîte am de isprăvit și m-oi duce singură la Dorna. Am și primit eu hotărîre în inima mea. N-am să mai am hodină cum n-are pîrâul Tarcăului, pîn' ce l-oi găsi pe Nechifor Lipan.

— Atuncea de ce să mai scriu jalba?

— Așa, ca să fie; să știe și alții cît mi-i de neagră inima. Mai am cinci vineri, și pîn-atunci vînd ce am și strîng banii care-mi trebuie; mă spovedesc și mă împărtășesc. Dac-a intrat el pe celalalt tărîm, oi intra și eu după dînsul.

— Poate pîn-atuncea vine vreo știre.

— Părinte, asta n-o mai cred. Adevărul s-a dat pe față și l-am primit de la obraz sfînt. Cuvioasa Ana numaidecît s-a uitat la mine și m-a străpuns pînă-n inimă. De la dînsa mi-au venit și hotărîrile de-acuma.

— Bine, Vitorie; dacă crezi, du-te. Asta-i datoria ta.

— Iau cu mine și pe băiet; să am alături o putere bărbătească. Mîni dau faurului o bucată de fier să bată din el baltag și sfinția ta vei face un bine, să-l blagosloveşti.

— Oi face și asta. Dar ai cugetat că ai să umbli drum lung și acolo ai să întîrzii? Ce faci cu fata?

— M-am gîndit și la asta. Am o soră a mamei mele călugăriță la mănăstirea Varaticului. Dintre toate surorile mamei, ea trăiește acolo, și o chiamă

Melania. Pun într-o zi pe fată în sanie cu zestrea ei și mă duc s-o lepăd la sfînta mănăstire, la picioarele mătușei mele maica Melania.

— Îți rămîne gospodăria așa, de izbelişte.

— Să rămîie, părinte, c-o întocmesc eu la loc. Las în sama lui Mitrea două-trei capete de vite, și-i spun așa: Tu, măi Mitre, să ai grijă de ele și alta să nu faci decît să dormi pînă ce m-oi întoarce eu.

— Asta are să-i placă mai mult decît orice.

— Parcă Dumnezeu l-a îngăduit în lume pentru altceva? Ființa asta, părinte, a fost ca o pedeapsă a mamei care l-a născut. Cine știe cu ce-a păcătuit împotriva lui Dumnezeu ori a soțului ei! Și-a vicleanit și și-a apăsat barbatul la greu, ori i-a pîngărit așternutul, ori a făcut asupra lui farmece. Dumnezeu i-a dat pe Mitrea. De-așa dar s-a bucurat, a închis ochii și a pierit. Iar eu duc spre soțul meu flăcău mîndru și voinic. Asta-i dragostea noastră din tinerețe pe care i-am păstrat-o ca pe un ban bun.

Astfel fiindu-i hotărîrile, a făcut fără nici o schimbare întocmai așa.

In ziua de fevruarie 27, praznicul cuviosului părintelui nostru Procopie, a încărcat în sanie zestrea Minodorei. Fata și cu dînsa s-au așezat deasupra și Gheorghiță a pișcat căluții cei pagi cu șfichiul biciuștei. Copila plîngea în pumni; iar obrazul maică-sa parcă era un portret neclintit.

Abia după ce a fost ieșit din sat pe vale, s-a mișcat. Și-a făcut semnul crucii răsucindu-se către soare.

— Fată, a vorbit ea fără supărare; tu să nu fii proastă și să nu te boccști pe tine. Astăzi e o sfîntă luni și începem împlinirea hotărîrii.

VII

Joi, în 9 martie, părintele Daniil a făcut frumoasă slujbă la biserică pentru cei patruzeci de sfinți mucenici din Sevasta. După geruri lungi, aceasta era întâia zi de moină. Streșinile picurau și soarele împrăștia de deasupra Măgurii, pe omături, o strălucire orbitoare. Corbi fîlfîiră spre albăstrime din brazii rîpilor și pe urmă se întoarseră cu zboruri învăluite și croncăniri, ca să spargă cu clonțurile și să bată cu aripile ouăle înghețate în faur.

Vitoria dusese cu Gheorghiță frumoase daruri la biserică: colaci, colivă, undelemn și vin. Asupra lor aprinsese cu mîna ei făclii. Pe urmă se închinase la toate icoanele și se oprise în preajma altarului. Părintele Daniil i-a dat sfînta împărtășanie. A închis ochii simțind o răcoreală de rouă în cerul gurii și-n toată ființa, și a îngenunchiat. Nimeni, dintre poporănii de față, nu cunoștea înțelesul acelei împărtășanii. Se curățise de orice gînduri, dorințî și doruri în afară de scopu-i neclintit. Murmurele și cîntările slujbei îi ajungeau ca valuri line la urechi. Plătise părintelui trei hîrtii de cîte douăzeci, ca să se roage și pentru călătoria ei. In adevăr, preotul, între celelalte chemări și rugăciuni, a înălțat glas pe care tot numai-ea singură l-a înțeles, pătrunzîndu-se de el pînă în fundul ființii.

«Și încă ne rugăm pentru cei călători...» înălța frumoasă cîntare părintele Daniil Milieș.

Vitoria suspină, bătu metanie sărutînd lespedea de piatră și se înălță în picioare. Pentru dînsa slujba era isprăvită. Făcu semn lui Gheorghiță cu ochiul. Puteau să plece. Mai aveau în ziua aceea o mulțime de trebi și daraveruri.

— Bate vînt cald, zise ea intrînd acasă. Se cunoaşte că purcede zodia primăverii.

— Poate s-avem vreme bună pe cale, răspunse feciorul.

— Ehe, Gheorghiţă, calea noastră-i lungă ş-au să ne mai bată viscole, căci trebuie să vie asupra lumii omătul mieilor ş-al cocostîrcilor. Pîn' ce ne-ntoarcem noi, se pot întîmpla multe.

Flăcăul clătì din cap, fără să răspundă. Mama lui hotăra plecările şi întoarcerile. Se vede că hotăra şi vremea. El n-avea decît să se supuie.

— Ascultă, Mitre, grăi gospodina către argat, eu am a pleca puţină vreme de-acasă.

— Înţeleg eu asta, răspunse Mitrea rîzînd. Te duci s-aduci pe stăpîn de pe unde-i steclesc ochii şi petrece.

— De unde ştii tu asta ?

— Am aflat şi eu. Vorbesc unii şi alţii prin sat. Zic c-ar fi bine să iei ş-un căpăstru, ca să-l aduci mai uşor. Dacă purcezi astăzi, apoi pînă duminică eşti înapoi. Să n-ai nici o grijă, că păzesc eu casa.

— Apoi se-nţelege, încuviinţă stăpîna. Eu am în tine toată nădejdea. Unde pui tu mîna, pune şi Dumnezeu mila. Cît om lipsi noi, tu să stai acolo între vite şi să dormi. Te scoli şi le duci la adăpat, le pui sub bot mîncare şi iar te culci. Să nu uiţi să mînînci şi tu, ca să nu-ţi slăbească puterile. Vaca cea cu mînzat mai are o leacă de lapte. Mulgi şi bei. Iar mînzatului leagă-i ragila cea cu cuie pe bot, ca să împungă pe mă-sa cînd a năzui să sugă, şi ea să-l bată şi să-l alunge. Vra să zică cu laptele mînzatului şi cu făina din sac şi cu ce ţi-am mai pus eu acolo, o duci tu aceste trei zile.

— Apoi oi face şi eu economie.

— Se-nţelege ; nici nu m-aştept la risipă de la un gospodar aşa ca tine. Iar dacă eu întîrzii cumva şi

luni și tu ai vreo nevoie, să știi că am spus o vorbă părintelui Dănilă. Să te duci pe la dînsul.

— Ce să fac la părintele Dănilă ?

— Ți-a spune el ; iar tu s-asculți.

Pășind în casă, își lepădă lîngă vatră cojocelul. Apucă cleștele, risipi spuza și clădi pe cărbuni așchii de brad. Dădu fuga după apă ; așeză ceaunul pe pirostrii. Puse într-un hîrb de ceaun la sfîrîit slănină și bucăți afumate de porc. Lăsă asta și începu a scoate și a clădi pe colțul patului poclăzi și scorțuri. Gheorghiță o privea cu aceeași mirare pe care o avea de cîtăva vreme pentru maică-sa.

— Ce te uiți așa la mine ? zise Vitoria zîmbind. Acestea și cu altele ai să le pui desară pe săniuță și ai să le duci pe întuneric pînă la părintele Dănilă. Rămîn în sama cucoanei preutese Aglaia. Acu vină și mîncă. Răstoarnă mămăliguța pe fund ; ad-o la măsuță și te așează. De mîni, nu mai avem tihna asta. Cît om umbla ș-om căuta, mîncarea noastră are să fie din pumn și în picioare.

Flăcăul încuviință și asta, în tăcere. Ca să-și plătească lișpuri viitoare, înghițea felie după felie și întingea în topitură bucăți mari de mămăligă pe care le căptușea apoi cu brînză. Abia într-un tîrziu băgă de samă că maică-sa stă în fața lui cu brațele încrucișate și-l privește, fără să se atingă de mîncare. «Dacă-i într-adevăr vrăjitoare, cugeta el, apoi eu mîînc și ea prinde putere.»

Femeia strînse blidele repede, le opări și le rîndui pe poliță. După ce așeză cea din urmă strachină, întoarse capul. Afară, în bătătură, oameni se sculturau de omăt. Își potrivi în pripă broboada și deschise. Gheorghiță rămase neclintit la locul lui, ca să vadă ce mai este.

— Bucuroşi de oaspeţi ? întrebă părintele bocănind cu cizme mari în tindă.

— Bucuroşi. Mă rog dumneavoastră să poftiţi. Sărutăm dreapta, părinte.

După preotul Milieş, intră domnu Iordan, crîşmarul. După domnu Iordan, îşi feri capul, ca să nu se păleaască de pragul de sus, un negustor nalt şi subţire îmbrăcat în straie nemţeşti. Avea barbă şi mustăţi tăiate rotunjit şi ţăpos, parcă-şi pusese pe jumătate de obraz o mască de arici roş. Stropituri mărunte de aceeaşi coloare îi pătau partea neblănită a obrazului. Îşi trase şi el din cap căciula şi pofti gazdei bună-ziua.

Femeia aruncase o privire repede de sus în jos şi de jos în sus asupra lui. Apoi întrebă, ferindu-şi capul :

— Dumnealui e negustorul ?

— Dumnealui, răspunse domnu Iordan.

— Eu îs cunoscut şi prietin al soţului dumnitale, intră deodată în vorbă omul cel nalt, uitîndu-se în juru-i şi căutînd loc să se aşeze. În casa unui prietin eu am să mă aşez chiar dacă nu mă pofteşte nimeni. Dar după părintele Daniil. Întăi să se aşeze părintele şi pe urmă am să şed şi eu. Eu, nevastă, ţin dughiană, crîşmă şi han la Călugăreni. Acolo este totdeauna loc de popas pentru domnu Nechifor Lipan. Găseşte o mîncare bună, un pahar de băutură ş-un pat de hodină.

— Dumneata eşti domnu David ?

— Eu sînt domnu David. Am luat bani de la domnu Nechifor Lipan ; dar i-am şi dat, pe marfă. Eu i-am fost totdeauna cel dintăi muşteriu al lui. Şi, aş putea zice, cel mai bun. Rareori trecea mai departe.

— Bine, domnu David. Cînd te întorci dumneata acasă, la Călugăreni ?

— Mă întorc mîni, cu marfa pe care am s-o cumpăr.

— Atuncea de-aici pînă la Călugăreni om merge tovărășie.

— Om merge, de ce să nu mergem ? Tovărășia e mai bună decît singurătatea. Dumneata ai vreo treabă la Călugăreni ?

— Am, ceva mai departe.

Negustorul voi să mai întrebe ceva. Apoi se opri, privi în juru-i și tăcu.

— Marfa-i în odaia cea mare de dincolo, începu iarăși cuvînt gospodina. Flăcăul meu a însemnat pe hîrtia asta cîte burdufuri de brînză și păpuși afumate și piei de miel mi-au mai rămas. A scris și preț, după ce m-am sfătuit cu părintele și cu domnu Iordan. Am lepădat ceva, ca să nu fie vorbă. N-am eu coraj acuma să mă neguțez. Dumneata cercetezi și numeri marfa și-mi pui banii pe masă.

Negustorul privi petecul de hîrtie ; tăcu. Închise dintr-un ochi. Întoarse pe celălalt spre domnu Iordan — însă el cerceta foarte atent pe gospodina locului.

— Dumneata ai nevoie de toate paralele ? Să ți le pun grămadă aicea pe masă ?

— Întocmai așa. Altfel întîrzii o zi, ca să mă duc cu marfa la Piatra.

— Poți să întîrzii și două zile.

— Se poate.

— Eu zic că se poate să fie și trei. Pe care negustor l-ai văzut dumneata lepădînd banii așa, după poruncă ? Eu vreau să vorbim, să mă conving că marfa îmi convine, că prețul nu se mai poate scădea ; să număr banii și să constat dacă am cît trebuie. Un negustor se cade să simtă că-i negustor. Dumneata vrei ca la regele. Preț fix.

— Cum ai spus ?

— Preț fix.

— Așa vreau eu, domnu David. Fă o bunătate și treci dincolo cu băietul și cu domnu Iordan și cercetează marfa. Cîntărește, socotește. Dacă dumneata ești domnu David despre care-mi vorbește barbatu-meu, apoi știu că ai cîștigat destul de la dînsul. Mai cîștigă acu și de la mine. Asta e meseria dumnitale, ca un negustor ce te afli.

— Citeodată am pierdut.

— Atuncea nu ești bun negustor.

— Am cîștigat altă dată. Bine, să fie cum spui dumneata. Am să văd ș-am să socotesc. Ai să mai ieși ceva și facem tîrgul.

Domnu David a cercetat îndelung marfa. A trecut apoi cu domnu Iordan afară și s-a sfătuit cu el. Își mîngîia cu mîna stîngă ariciul de pe obraz și cu dreapta suna niște chei în buzunarul adînc al mantalii de aba roșcată.

— Să-ți spun ceva, domnu Iordan, șopti el venind aproape, lîngă umărul crîșmarului, și închizînd ochiul drept; dacă n-aș fi ovrei și însurat, și munteanca asta n-ar avea soț, într-o săptămînă aș face o nuntă. M-ar cununa părintele Daniil. Am luat marfa și ți-am dat dumnitale comisionul de care mi-ai scris.

După ce negustorul a numărat hîrtiile de bancă și le-a pus clit pe masă, Vitoria le-a ridicat cu atenție și le-a mai numărat și ea o dată. Treizeci și opt de mii de lei. Le-a învălit în jumătate din gazeta din care le scosese domnu David, le-a vîrît în tașca ei de piele, a strîns cătărămile și a poftit pe părintele Daniil să-i ție tașca pînă a doua zi dimineață.

Gheorghiță urmărea cu mare luare-aminte toate vorbele și purtările maică-sa. Îi plăcea; dar se mira. Ar fi vrut s-o întrebe de ce dă popii banii. «Se teme să

n-o prade careva la noapte.» Descoperind acest adevăr, se veseli și începu a ride singur.

Oaspeții plecaseră.

— Apoi n-am eu baltagul pe care mi l-a blagoslovit părintele ? întrebă el.

— Acela-i pentru altceva, răspunse Vitoria.

Către asfințitul soarelui, negustorul a venit cu sania-i largă, cu doi căluți roibi, și a încărcat marfa. Cele din urmă raze luciră în furturii de ghiață ai streșinei, apoi în albastrul înalt al cerului. Era liniște și fumurile satului suiau drept în văzduh.

Gospodina făcu paturile devreme. Gheorghiță îi lăsă cuvînt că se duce în sat pînă la cîntarea întăia a cucoșilor. Avea și el de făcut inspecție la o claca de scărmănat. Vitoria stînse opaițul și rămase în întuneric, dar nu adormi îndelungă vreme.

Cînd se trezi, auzi sunînd vîntul dinspre amiază în cercevelele ferestrei. Acel sunet cu ciudate modulații era întovărășit de un răcnet întărîtat și răgușit. Cunoscu numaidecît glasul lui Mitrea.

Sări din pat și-și căută încălțările. Apoi își vîrî nasul în geam. Se retrase și desprinse cu luare-aminte din cui pușca scurtă cu două țevi, care sta atîrnată de curea pe părete, așa cum o lăsase Nechifor Lipan. Îi pipăi oțelele și trase cucoașele.

Trecu, numai în sumăieș, la ușa de-afară. Atuncea auzi mai deslușit strigătul lui Mitrea. Dăduse la vite o dihanie. Toți cînii din împrejurimi se deșteptaseră și zăpăiau. Trase zăvorul. Cînd deschise, auzi și glasul lui Gheorghiță, amestecat cu al argatului. Întinse pușca spre streșină și slobozi un foc. În clipă, din cornul de dindos al casei se desprinseră două umbre omenești, și se depărtară în fugă, mîntuindu-se în întuneric spre pădure.

Oamenii de la cele mai apropiate gospodării soseau într-ajutor cu zvon. Unii rupeau și desprindeau răzlogi din garduri. Mitrea povestea ca pe-o minune întîmplarea. Cum lupul sărise peste tohoarca lui și năzuise la scroafele din fundul șurii. Și cum dintrodată s-au sculat cu mînie scroafele asupra lupului, clefăind și pălindu-l cu sfîrlele, pînă ce-a avut el vreme să puie mîna pe par. Avea el un par greu de corn, pe care îl ținea lîngă dînsul pentru nevoi de acestea. Cînd i-a tras una, lupul a făcut hî! ca un om. Cînd i-a mai lepădat una, gata a fost. Cum l-au văzut pe-o coastă, cei doi dulăi albi au și fost cu colții în beregata lui.

— Dar de ce răcneai așa, dacă l-ai doborît? întrebă Vitoria.

— Mi-a fost frică tare... mărturisi rîzînd Mitrea și păli cu botul opincii în leșul lupului.

Femeia se uita pe gînduri la dihania zdrobită și-n juru-i urmărea în închipuire umbrele care-i stătuseră ca o primejdie aproape, întoarse ochii spre stele, simți sub sumăieș vînt cald; și în toate înțelegea semne, încă nedeslușite.

Cum trecu în casă, aprinse gazorniță și puse pe flăcău să încarce iarăși pușca. Acuma se vedea că trebuie să ieie cu dînsa arma aceasta a lui Lipan. Cine știe ce pușcă va fi fiind! Poate-a lovit cîndva om; de aceea-i scurtată cu pila, hoțește. Lipan o cumpărase demult, de la un pribeag, și o ținea pentru vremuri de primejdie. Deci trebuia să i-o ducă cu mîna ei.

Nu mai simți nevoie să se hodinească. Se încălță cu opinci și-și așeză în desagi straie de schimb și ciubotele. Tarnițile cu poclăzile, pentru căluții cei pagi, erau gata, cu trăistile cu merinde aninate de ciochine. Sumanele și cojoacele erau înșirate alături. Îndată ce trec cei din urmă nouri de omăt și vin zilele calde, pot

lepăda cojoacele la un han pe cale şi pot rămînea mai sprinteni.

— Dar cît avem să stăm? întrebă, cu nesfîrşita-i mirare, Gheorghiţă.

— Nu stăm; umblăm, pînă găsim ce căutăm. Altă rînduială n-avem. Nu uita s-ascuţi baltagul; ca să ai mai multă nădejde într-însul.

In zori-de-ziuă, vineri în 10 martie, munteanca şi feciorul ei au închingat caii cei pagi şi-au încălecat. Au trecut pe la părintele Dănilă şi Gheorghiţă a adus maică-sa taşca de la cucoana preuteasă Aglaia. Au coborît la crîşmă şi-au trezit pe negustor. Au cerut domnului Iordan rachiu într-o ploscă de lemn. Şi cînd răsărea soarele, se aflau afară din sat, în lungul pîrăului, către apa Bistriţei.

Pe omături moi fîşîia austrul şi cerul era ca floarea de zlac. Gheorghiţă purta aninat în laţ, în dosul coapsei drepte, baltagul. Vitoria potrivise şi legase puşca cea scurtă dinapoia tarniţei. Umblau alături înaintea săniei jidovului. Cînd izbucni soarele în răsărit către Bistriţa, întăi munteanca şi pe urmă flăcăul îşi făcură de trei ori semnul sfintei cruci, închinînd fruntea spre lumină.

VIII

Intr-o vreme, jidovul zise din urmă:

— Dumneata, nevastă, după cît văd eu, eşti pornită pe lungă cale.

Gheorghiţă rămase înainte, Vitoria îşi struni calul şi-l potrivi în laturea dreaptă a săniei. Intrebă, fără a privi pe negustor:

— De unde ştii dumneata asta? Ţi-a spus ceva domnu Iordan?

— Parcă era nevoie să-mi spuie? Vreau să zic că nu-i atît lungă calea, cît cotită. Să admitem că dumneata vrei să te duci la Dorna, ca să-ţi găseşti barbatul. Asta nu-i mare lucru. Te sui într-o sanie, feciorul dumnitale ori un om mînă caii şi te cară la Dorna. Acum, cît mai ţine omătul, drumurile-s uşoare. Ori, mai degrabă, te repezi pînă la Piatra, te sui în tren şi gata.

— Negustorul are dreptate, clătină din cap Gheorghiţă, privind înainte.

— De ce am dreptate? rîse domnu David. N-am dreptate deloc. Să zicem că te duci cu sania. Peste trei zile dă un dezgheţ şi nu mai ai ce face cu dînsa. Dar poate ai a umbla pe margini de rîpă, prin locuri unde au fost stîni. Cu sania nu poţi face nimic, — mai ales cînd or porni puhoaie. Cu calu, poţi trece. Vra să zică, dumneata ai pornit cu gînd să întîrzii, să cauţi, să umbli cotind. Flăcăul văd că s-a bucurat de tren. In tren eşti olog, mut şi chior. Eu pînă la Dorna vreau să poposesc la hanuri, ori pe la oameni de prin sate, să văd, s-aud. Nechifor Lipan poate nici n-a ajuns la Dorna.

Femeia asculta, gînditoare.

— Vra să zică, domnu Iordan ţi-a spus ce caut eu.

— Mi-a spus în scrisoare că este bună marfă de vînzare, că ai nevoie de parale, ca să-ţi găseşti barbatul. Asară, la crîşmă, am auzit şi pe oameni grăind. Dar ei şuguiesc, ca oamenii. Ziceau că Nechifor e dezertor de la nevastă şi cînd îl vei prinde ai să-l vîri la închisoare. Vorbe. Cînd v-aţi strîns, neamurile lui ş-a dumnitale, ca să judecaţi cazul — cine a fost de părere s-aşteptaţi atîta?

— Oi, domnu David, oftă munteanca; noi n-avem neamuri aici la Măgura. Ne-am dus de la locurile

noastre cînd eram tineri şi ne-am făcut aici aşezare. Fraţii lui Nechifor au umblat tot cu oile. Pe cît am oblicit, au ajuns într-o iarnă cu turmele pînă la Crîm. S-au aşezat acolo, la nişte imaşuri bogate, lîngă Marea. Zice că să vie înapoi după vreo cincisprezece ani, numai cu asinii, şi pe samarele asinilor numai burdufuri de parale. Eu fraţi n-am avut; surorile mele au rămas departe încolo, după alţi munţi, şi nu m-am mai răspuns cu ele. Bătrînii noştri s-au prăpădit şi ei. Aşa că aicea trăim numai noi şi cu copiii noştri. Sfatul meu a fost mintea puţină cîtă o am de la Dumnezeu. Am întîrziat aşteptînd. Ce era să fac?

— Aşa este, încuviinţă negustorul. Acuma dumneata ai ajuns să crezi că a pierit acolo.

— De ce?

— Pentru c-ai pornit după el. Altfel, cum ai aşteptat pîn-acuma, puteai să aştepţi şi de-acu înainte.

— Şi asta-i adevărat. Dar eu n-am cugetat că s-ar putea să-l fi lovit hoţii pîn-a nu ajunge acolo. Avea la el parale cum am şi eu acuma. Era îndrăzneţ şi umbla şi noaptea. Eu am hotărît să nu umblu decît între răsăritul şi asfinţitul soarelui şi să mă alătur pe cît oi putea pe lîngă oameni. Sînt pe lume destui răi, dar se află şi oameni detreabă. Astă-noapte a trimes Dumnezeu o dihanie, ca să-mi arăte pe doi dintre cei răi. Cum v-am povestit la crîşmă, au năzuit doi hoţi la parale. Am înţeles că domnu Iordan e dintre cei detreabă, că n-a zvonit către nimeni că paralele sînt la părintele Dănilă.

— Hm! făcu Gheorghiţă rîzînd în sine.

— Ascultă, nevastă, reluă negustorul zîmbind şi închizînd din ochiul drept. Cu ochiul deschis căta într-o parte şi arătătorul mînii drepte îl ţinea înălţat spre ochiul închis. Ascultă. Dumneata nu te încurca

cu asemenea gînduri. Barbatul dumnitale nu-i mort nici pe cale, nici la Dorna.

Nevasta își înăbuși un țipăt ușor de bucurie.

— Știi dumneata asta ?

— Nu.

Ea își plecă fruntea.

— Nu pot ști, căci n-am fost cu dînsul. Dar ca un om care stau și judec, zic așa, că toate cele de pe lumea asta au nume, glas și semn. Aicea, în stînga pe deal, se văd șapte case de bîrne, șindrilite și acoperite de omăt. Și prin șapte hogeaguri iese fum. Ele nu strigă, — dar de spus, spun ceva. Mai întâi, spun un număr : șapte. Al doilea, spun că-i iarnă și gospodarii stau la vetrele lor și pregătesc mămăliga și topitura. Dacă dintr-un hogeag n-ar ieși fum, înțelesul ar fi altul. Vra să zică toate pe lumea asta arată ceva. Ai auzit dumneata vreodată moarte de om să nu se afle, și leș să nu iasă la lumină ? Se duc hultanii și corbii ș-arată unde zace un trup lovit de bandiți. Apa îl dă la mal dacă-i înecat. Dacă-i într-o fîntînă vine vreme de secetă și fac picioarele semn celui care se uită într-însa. Dacă-i îngropat, se duce lupul și scurmă. Vra să zică toate vorbesc ; așa le-a rînduit Dumnezeu. Toate trec din gură în gură, ajung pînă unde trebuie și se află. Frații lui Nechifor Lipan, cum ai spus, au ajuns la Crîm. E ca și cum ar fi murit. A venit totuși veste despre ei. De la soțul dumnitale n-a venit, pentru că el stă undeva și ține taină. Dac-ar fi pierit, nu se putea ascunde. Eu ți-oi mai spune și alta. Dumneata trebuie să crezi că trăiește, ca să ai putere să-l cauți.

Femeia clătină din cap și-și strînse buzele, cu ușor dispreț.

— Dintre toate cîte-mi spui, domnu negustor, eu înțeleg că vrei așa să mă mîngîi, ca un om cu inimă bună. Să știi dumneata că eu am pornit după semne și porunci. Mai ales dacă-i pierit cată să-l găsesc; căci, viu, se poate întoarce și singur.

— Bine, zise negustorul și tăcu, îndemnîndu-și caii cu iușca.

Cînd ajunseră la Bistrița, soarele bătea de la amiază și streșinile din sat de la Tarcău țîrîiau, sticlind șiraguri de mărgele vii. Bistrița însă avea pod verde de ghiață. Treceau pe el sănii cu butuci, umblau oameni cumpănindu-și topoarele. Numai în gura pîrăului se afla o topliță, unde bolborosea apa scînteind, ca un cuibar al soarelui.

Pe malul celălalt poposiră, ca să-și hodinească animalele. Vitoria și feciorul mîncară lîngă desagi. Domnu David își aduse aminte că avea treabă la un negustor. Dar acolo unde avea a se duce se vede că găsise alți doi-trei negustori cu bărbile cărora își amestecase și el ariciul lui roș, împletind între bărbi degetele. Așa cugeta munteanca zîmbind, așteptînd și păzindu-i marfa. Intr-un tîrziu, domnu David se arătă foarte grăbit, făcînd pași mari cu cizmele-i grele prin omătul moale. Scoase trăistile de orz de după gîtul cailor și puse mîna pe bici.

— De-acu mergem, zise el. Am vorbit cu niște jidani de-aice, cum e obiceiul nostru, despre toate cîte sînt pe lumea asta. Am aflat prețul cerealelor la Galați și la Hamburg și la Pariz. La Dorna n-a fost nici unul în iarna asta. Ce fel de oameni sînteți voi, ca să nu vă duceți nici unul la Dorna? Iaca, așa sîntem noi, niște oameni care nu ne-am dus la Dorna. Bine, atuncea să vă deie Dumnezeu copii sănătoși și s-ajung să vă văd de-acu într-o sută de ani. Da' un

pahar de vin bun mi-au dat, de ce să spun că nu mi-au dat? Cel mai bun vin se face aici la gura Tarcăului, din strafide de la Constantinopol.

— Ai stat cam mult, domnule negustor; noi ne grăbim, răsări cu îndrăzneală Gheorghiță.

— Aveți vreme, pînă ce s-or topi toate omăturile și s-or scurge toate ghețurile acestea. Inainte de a vorbi despre toate, am împrumutat halaturi și mi-am făcut rugăciunea cuvenită. De-acu să mergem. Pînă la asfințitul soarelui, ajungem la gura Bicazuiui. Acolo poposim, la un creștin om detreabă. Imi am eu oamenii mei. La jidovi mă duc să beau vin de strafide și să-i întreb dacă nici ei n-au avut treabă la Dorna în iarna asta. Dacă n-au avut treabă nici ei, apoi atuncea am să-i sudui.

Au mers așa în lungul Bistriței la deal, încet, pe drum de moină. Munteanca vedea în tovarășul lor «om trimes», căci le era de folos. Avea limbă ageră și scociora prin toate părțile.

Popasul de sară l-au făcut la Bicaz, la han la Donea. Au îngrijit caii, le-au dat orz, au adus într-o odaie tărhatul ș-au stat de vorbă cu femeia de gazdă și cu crîșmarul pînă într-un tîrziu. Nechifor Lipan era pentru ei obraz cunoscut.

— Era om vrednic și fudul, zise Donea hangiul; nu se uita la parale, numai să aibă el toate după gustul lui. Nu l-am văzut de mult. Va fi avînd treabă undeva la cîmp. Ori poate cunună și botează în sat la el. Dar cum dă primăvara, iar s-arată.

— De cînd nu l-ați văzut? ispiti munteanca.

— Apoi cam de multișor, cam de astă-toamnă. Se ducea în sus; avea bun cal.

Domnu David făcu semn ușurel cu ochiul drept. Munteanca nu mai întrebă nimic.

— Dar de ce vă interesați ? întrebă Donea.

— E dator niște parale nevestei acesteia... zise domnu David.

— De ce nu-l căutați acasă la el, pe Tarcău în sus?

— Nu-i acasă ; l-am căutat și eu. Acu de la dînsul de-acasă venim și pînă la Călugăreni mergem tovărășie.

— Apoi atuncea unde poate fi găsit ? Dacă nu-i în munte, e la oile lui în baltă, la Prut, ori la Jijia.

— Zice că s-ar fi oprit la Dorna astă-toamnă după ce-a trecut pe aici.

— Se poate ; avea de negoțat acolo oi de la niște ciobani. Dacă le-a găsit nutreț pe loc, se poate să fi stat.

— Știi ceva, ai auzit ceva ?

— N-am auzit nimica.

Vitoria oftă și-și frecă domol ochii cu palmele, potrivindu-și broboada.

A doua zi, sîmbătă, au încălecat iar ș-au așteptat pe negustor. Iarăși întîrzia. Nu-și scoase sania în drum decît după ce începură a curge streșinile fulgerate de soare.

— De întîrzierea asta chiar vă rog, prietenilor, să nu vă supărați, se apără el rîzînd. E din pricina tocmelilor noastre, a jidovilor, cu Dumnezeu. Azi e sîmbătă și n-avem voie să umblăm pe drum. Numai dacă ne aflăm pe apă — putem merge mai departe, pînă unde se isprăvește acea apă. Dacă ești pe apă, n-ai încotro. Așa că Dumnezeu ne-a îngăduit să ne aflăm călători pe apă. Văzînd că trebuie să fiu numaidecît desară acasă la Călugăreni, am așteptat să pornească a curge streșinile și a se topi omătul. Cum a ajuns apa sub sanie, am putut porni. De-acuma tot pe apă merg pînă acasă.

Vitoria se cruci.

— De unde asemenea rînduială? Ai stat de vorbă cu Dumnezeul dumneavoastră?

— Eu nu; dar a stat de vorbă cu el un neam al meu de demult, pe care-l chema Moise. Astfel călătoresc eu pe apă pînă acasă ş-acolo îmi iese balabusta înainte cu braţele deschise. Apa rămîne afară, şi-n casă găsesc vin şi mîncare caldă. Aveţi să găzduiţi la mine, dacă nu vi-i cu supărare, aşa cum găzduia şi Nechifor Lipan.

— Pe cît înţeleg, ţi-a fost de multe ori oaspete.

— Mi-a fost. Are să deie Dumnezeu să-mi mai fie. După socotinţa mea, ai să te întorci cu dînsul.

Au umblat astfel vorbind; au lăsat în urmă şi popasul de amiază; şi pe urmă au prins a avea în coada ochiului stîng, necontenit, umbra albăstrie a Ceahlăului nins. Acuma acolo, în rîpi sorite, scot botul din peşteri urşii, fornăiesc la soare şi strănută. În curînd au să bată din aripi asupra molizilor bătrîni cucoşii sălbatici ş-au să se lese pe crengi, ca să ciugulească cucuruzi. Pîraiele au prins a suna altfel, cu zvon de clopoţei, şi sar pe trepte de stîncă şi ghiaţă — şi apar din ele arătări de-o clipă jucînd, cu rochiţi şi horbote de spumă.

Munteanca simţea şi ea în nări, ca sălbăticiunile pădurilor, mireasmă de apă nouă. Era trudită după două zile de umblet călare şi c-o simţire de plăcere la gîndul unui culcuş moale.

La Călugăreni, nu departe de Piatra Teiului, îşi avea aşezare, în dosul unei dugheniţi ş-a unei crîşme, domnu David. I-a ieşit înainte soţia, numai în carne albă şi-n bărbie revărsată, şi s-a bucurat c-un glas ca de cîntec. Apoi s-a uitat cu ochi holbaţi la mun-

teancă, văzînd-o că scoate de după șa o pușcă scurtă hotească.

Vitoria și Gheorghiță au intrat într-o odăiță peste samă de caldă. Flăcăul s-a hrănit bine. Munteanca a stătut în picioare. A căutat o ulcică și a băut apă cu sete, ca să stîngă o arșiță.

Pe ferestruică se vedea în amurg Piatra Teiului, singuratică, cu glugă de omăt în creștet.

— Soțul meu, se îndreptă ea către gazdă, mi-a spus odată povestea stîncii aceștia.

— Știu, încuviință domnu David, este o istorisire cum că diavolul ar fi rupt cîndva, noaptea, piatra asta din vîrful Ceahlăului și-a adus-o pînă aicea în brațe, ca s-o lepede în curmezișul Bistriței, să poprească apele și să înece cuprinsul. Dar cum o ducea în zbor, l-a apucat cîntarea cea din urmă a cucoșilor. A lepădat-o și a fugit în pustie, la întuneric, ca să nu-l fulgere soarele. Dar acestea-s numai vorbe de-a oamenilor.

— Dacă se spune, trebuie să fie adevărat, se împotrivi Gheorghiță.

— S-ar putea să fie adevărat, dar nu-i. Ori diavolul acela avea minte puțină. De ce nu s-a întors în altă noapte, să prăvale piatra cu piciorul în Bistriță ? Așa, piatra stă aici de pe cînd nu erau oameni, nici diavoli; și lui Nechifor Lipan, de cîte ori poposea la mine și se așeza la fereastra asta — îi venea așa un îndemn să se suie deasupra să facă un semn cu securea împotriva demonului. Totdeauna mă sfădeam cu el și nu-l lăsam. Striga că vrea să ieie și-un cofăiel de vin cu dînsul, și lăutarii. Cum auzeau de una ca asta, țiganii fugeau și se ascundeau după casă.

— Adevărat, era om cu hartag la chef, se învoi Vitoria. Mie mi-era drag cînd îl vedeam așa, cu mare conaj. Nu-i putea sta nimeni împotrivă. Odată, venind

noi de la Piatra, pe cînd eram grea cu Gheorghiță acesta, ne-au ieșit înainte oameni mînjiți pe obraz cu funingine. Au ridicat ciomegele asupra noastră și au strigat să lepădăm paralele pe care le avem și merindele pe care le purtăm. Se suiseră spre noi dintr-o rîpă, la un corn de drum, pe înserat. Nechifor avea baltag. Numai și-a lepădat din cap căciula, și-a scuturat pletele ș-a înhățat baltagul. Atîta a strigat: Măi slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în rîpă. Aceia au ferit pe după niște ciritei și s-au dus. De hoți nu se temea; avea stăpînire asupra lor. Doar dacă l-or fi pălit dintr-o latură, prietini, pe furiș.

Nevasta lui domnu David începu să deie din mîni și să vorbească într-o limbă străină. Negustorul lămuri:

— Nevastă-mea spune că numai așa a putut să-l doboare cineva. Altfel nu. Îi era drag și ei domnu Nechifor.

Vitoria își lunecă ochii, c-un zîmbet subțire, asupra ovreicei.

Femeia de gazdă mai spuse ceva.

— Zice că astă-toamnă, cînd a trecut spre Dorna, era singur și n-avea nici un tovarăș. E adevărat că eu nu l-am văzut. Mă aflam cu marfă la tîrg.

Gazda vorbi iar.

— Zice, lămuri negustorul, că n-a stat decît puțin. A plecat la drum asupra nopții.

Vitoria privea pe fereastră în întuneric și cumpănea în sine acele vorbe.

— Zice că avea bani asupra lui și l-a rugat să nu se ducă; dar el n-a ascultat-o și s-a dus.

— Se poate, răspunse munteanca strîmbînd și apăsînd din buze.

Gheorghiță se lăsase pe pat lîngă sobă și adormise cu fața în sus. Femeia de gazdă vorbi iar.

— Ce mai spune?

— Zice că flăcăul samănă cu tatu-său.

— Va fi sămănînd.

După ce rămase singură, făcu semnul crucii, mărunt și de multe ori, asupra ușilor și asupra perinei unde avea să-și plece capul. Apoi se lăsă pe un scăunaș cu trei picioare, își cuprinse genunchii cu palmele și stătu aplecată, cu privirea-i de umbră ațintită în necunoscutul din nainte-i. Încerca să-l oprească pe Lipan și să-i întoarcă spre ea obrazul, ca să i-l cetească. El era însă tot mai în fund. Peste el se revărsau ape de primăvară.

Afară picurau streșini. Vîntul de la sud șușuia cu creșteri și coborîri.

— Gheorghiță, șopti ea asupra vedeniei, să-mi răspunzi dacă ești cu alta.

Flăcăul se răsuci și deschise ochii.

— Ai spus ceva, mămucă?

— N-am spus nimic, răspunse ea, cu ochii ațintiți asupra geamului.

El o privi un timp și închise dintrodată iarăși pleoapele, furat de dulceața somnului.

Vitoria îl judeca pe Lipan. Avea ea să-i spuie multe; și i le spunea, fără să miște buzele și limba. I le spunea din lăuntru, cu bănuieli și suferinți vechi. Altădată îl împunsese cu vorbe adevărate pentru plăcerea pe care o avea el să-și abată calul în preajma muierilor și să poposească lîngă ele. I-l pîrîseră bacii cei bătrîni, care erau oameni cuminți și iertați de Dumnezeu. Acuma, dacă a pierit îi rămăsese dator cu acele zîmbete și cu acele ceasuri.

Se împlinesc nouă ani la Sfîntu Gheorghe de cînd a sărit ca o caie asupra lui, să-i vîre cängile în ochi şi sub bărbie. El o dădea încet la o parte cu braţul şi rîdea. Ea s-a înviersunat mai tare, pomenindu-i de-o rea şi de-o slută de la gura Tarcăului. «Acolo-ţi faci popasurile şi-ţi cheltuieşti averea», îl împungea ea cu vorbe îndesate, şi iar îşi răschira cängile. Atuncea el întăi a lovit-o. Pe urmă a cuprins-o la piept ş-a strîns-o peste braţe. Ea a tăcut deodată, ca şi cum ar fi murit. I s-a lipit cu fruntea subsoară. A aşteptat desmierdările ca o ticăloasă. Acu şapte ani a lovit-o pentru alta. Într-un an au fost ochi negri; într-altul nişte ochi albaştri de nemţoaică. Înţelegea ea într-o privinţă că, pentru un bărbat ca dînsul, acelea-s petreceri — cum bei un pahar de vin, ori cum rupi o creangă. Ea era deasupra tuturora; avea într-însa o putere ş-o taină, pe care Lipan nu era în stare să le deslege. Venea la dînsa ca la apa cea bună.

Nu poate fi nici ovreică; nici unguroaică cu ochii verzi. El tot căzut undeva trebuie să fie.

Il mai chemă o dată cu toată fiinţa, iertîndu-l pentru orice, şi Nechifor Lipan nu-i răspunse.

In dimineaţa de duminică încălecă trudită şi cu ochii cerniţi. Ascultă privind în altă parte felurile sfaturi ale negustorului. Răsări atentă numai la socoteli şi recomandări de parale.

— Asta-i bine, încuviinţă ea. Să-ţi plătesc pentru găzduire. Să-mi dai bani mărunţi de cîteva mii, ca să-i am la îndămînă. Nu vreau să se simtă ce am cu mine, ca să nu ispitesc pe nimeni. Dac-ar fi paralele mele, n-aş zice nimica. Mi le ia şi pace bună! Dar îs paralele lui.

— A cui?

Ea răspunse tot din lăuntru, fără vorbe: «A lui

Lipan ; a mortului», dar răspunse numai pentru sine. Primi paralele mărunte, le legă într-un colţ de naframă şi bătu cu călcâiele în pîntecele căluţului pag.

Au umblat pînă la Farcaşa pe soare.

Cînd au intrat în sat la Farcaşa, deodată s-a prăvălit de pe muntele cel mare un vînt rece, trăgînd după dînsul nouri negri şi vîrtejuri de ninsoare. Cînd au trecut prin dreptul bisericii, nu se vedea nici în cer, nici în pămînt.

Vitoria a oprit calul, a descălecat. S-a închinat spre locaşul sfînt.

— Gheorghiţă, vorbi ea ; asta-i poruncă să facem popas aici.

A descălecat şi feciorul. Au luat caii de căpăstru şi au căutat gazdă.

IX

Nu cunoşteau locul. Umblau aşa pe uliţa cea mare a satului, înălţînd nasurile cînd spre dreapta, cînd spre stînga. Veneau asupra lor aripi cenuşii şi-i băteau peste ochi. Deodată vîrtejul trecu şi luci soarele. Deasupra se făcu albastru. Înainte, ca şi cum li s-ar fi deschis o altă lume, uliţa cotea scurt, şi, pe un tăpşan, o adunare strînsă de oameni se frămînta. Cei de la spate voiau să treacă peste cei dintăi. Vorbea cineva, cu glas tare, pe prispa casei. Adunarea se desfăcu lăsînd loc de trecere unui om mititel, negricios, cu capul mare. Părea să fie o persoană a stăpînirii. Purta căciulă ţuguiată de astrahan şi blană cu guler de vidră. Înălţînd nasul, privi după vîrtejul de ninsoare, care fugea către apus.

Alţi oameni veneau pe alt drum, spre aceeaşi răspîntie. Doi jandarmi, cu puştile pe umăr, umblau ceva

mai înainte, împingînd de umere pe doi pantalonari cam jerpeliți. Purtau paltoane cu mînicile prea scurte. Nu păreau jigniți de poziția umilitoare în care se aflau.

Persoana cu căciula țuguiată de astrahan și cu guler de vidră luă o înfățișare încruntată. Se opri și lăsă pe jandarmi să-i aducă oarecum la picioare pe cei doi. El era pe tăpșan. Jandarmii se opriră ceva mai jos.

Vîntul stătuse deplin. Soarele avea în el ceva copilăresc și vesel. Nimene dintre cei de față nu se mira de vîrtej. Toți, ca și Vitoria și ca și Gheorghiță, se mirau de cei doi străini.

— Ce-or fi făpturit ? întrebă femeia cu grijă pe unul dintre munteni.

— Nu știu ; are să-i judece și avem să vedem.

— Dar cine-i boierul acesta mititel și țanțoș ?

— Om mare. Domnu subprefect.

— Îl văd c-o adunare după dînsul.

— Este ; a hotărît adunare acasă la primarele, ca să spuie oamenilor porunci de la stăpînire. Are să fie alegere de deputat la Piatra.

Vitoria nu știa de acestea. O interesau și mai mult cei doi jerpeliți. Sprijinindu-se de șa, se ridică în vîrful degetelor, ca să vadă mai bine.

Domnul subprefect întrebă supărat. Vorbea tare și repezit :

— Ce-i cu indivizii aceștia ?

Unul din jandarmi lămuri. I-au găsit la crîșmă, între oameni, c-o jucărie : o mușama cu colori și numere. O întind pe-o masă și îndeamnă pe săteni să puie parale și să zvîrlă zaruri. Dacă se potrivesc numerele, plătesc ; dacă nu se potrivesc numerele, pun mîna pe paralele oamenilor și le vîră în buzunar.

— Aha ! De-aceştia îmi sînteţi voi ? se holbă la ei domnu subprefect.

— Domnule subprefect, se apără unul din ei cu grăbire, dînd din mîni. Era cel mai nalt. Celălalt îl privea mai de jos, cu umilinţă. Domnule subprefect, vă rog să binevoiţi a mă asculta, ca să vedeţi că în toată chestia aceasta nu este nimic neonest. E un joc de noroc, domnule subprefect. Eu vă cunosc pe dumneavoastră, domnule subprefect. Dumneavoastră sînteţi domnul subprefect Anastase Balmez. Vă ştiu om just. Veţi conveni că putem cîştiga, dar putem şi pierde. Intr-adevăr, cîteodată pierdem, cum s-a întîmplat la Hangu. E o afacere ca oricare alta.

— Cum ? Aţi fost şi la Hangu ? se miră subţire domnu subprefect Balmez, împungînd în sus cu căciula. Eu adun oamenii pentru interesele lor, şi voi veniţi pe de laturi şi-i înşelaţi cu minciunile voastre ?

— Vai de mine, domnule subprefect, se poate una ca asta ? Noi nu înşelăm pe nimeni. Avem de-a face cu oameni în toată firea. Le explicăm ce este şi nu le pretindem numaidecît să ponteze. Unora le place şi pontează. Putem noi să-i împiedicăm ?

— Las' că vă ştiu eu. Ia să-mi spuneţi întăi cum e jucăria aceea a voastră.

— E cu zaruri, domnule subprefect, şi cu numere cîştigătoare. Un om, care are plăcere, pontează un leu. Dacă cîştigă, îi plătesc şapte.

— Intr-adevăr, afacere bună. Ia să ridice în sus mîna cei care au cîştigat. Văd că nu ridică nimeni mîna. Acuma vă rog să binevoiţi, cum spune negustorul acesta, să ridicaţi mîna cei care aţi păgubit. Aşa de mulţi păgubaşi ? După cît văd, aţi păgubit toţi.

Oamenii rîdeau, agitînd braţele. Pentru paralele lor pierdute, aveau cel puţin petrecere.

Persoana stăpînirii luă o înfățișare mai severă.

— Să faceți bine dumneavoastră, cinstiților negustori de parale, să-mi arătați actele. Cine sînteți? De unde sînteți?

Unul dintre jandarmi raportă respectuos:

— Trăiți, domnule subprefect, i-am cercetat în privința asta. N-au nici un act.

— Sîntem de la Galați. Pe mine mă chiamă Spiru Gheorghiu. Pe tovarășul meu Iancu Neculau.

— A, sînteți de la Galați. Atunci cunoașteți pe munteni, din port, cînd coboară la dumneavoastră cu plutele. Vi s-a făcut dor de ei și ați venit să-i căutați aici. Să-mi arătați autorizația pentru jocuri de noroc.

— N-avem.

— Atunci, răcni subprefectul crescînd dintrodată, să mi-i duceți din post în post pînă la reședință. Dar mai întîi să lepădați aicea banii pe care i-ați sfeterisit de la oameni. Îi puneți cu proces-verbal în mîna primarului.

— Ce să facă cu ei primarele? întrebă cineva.

— Să-i împartă la păgubași.

— D-apoi se mai știe care a păgubit și cît a păgubit?

Oamenii iar porniră veselie. Petrecea și Vitoria. Ar fi vrut să încerce și ea; să puie unu și să cîștige șapte. Vedea ea bine că și lui Gheorghiță îi părea rău că-i duc așa între puști pe cei doi de la Galați.

Cu privire la întrebuințarea banilor, oamenii se împărțeau în tabere. Unii îi cereau pentru o bute de vin, alții pentru sfînta biserică. Subprefectul ieși în drum, asupra Vitoriei și a lui Gheorghiță. Deși era un bărbat nu tocmai mare, munteanca se sfii de căutătura lui. Uitase chiar să i se ferească din drum.

— Dar cu dumneavoastră ce-i ?

O întreba pe dînsa.

— Nici eu n-am hîrtii, răspunse ea cu îndoială.

— Ce hîrtii ? Ce hîrtii ? N-avem nevoie de nici o hîrtie. Nu văd eu că eşti o nevastă de oier de pe Tarcău ?

— Adevărat este, răspunse Vitoria zîmbind.

— Şi flăcăul ista ţi-i fecior ?

— Mi-i fecior.

— Nu sta ; încalică şi du-te acasă, că te-aşteaptă barbatul.

— Nu mă duc acasă, domnule, mă duc la Dorna.

— Foarte bine. Te-i fi ducînd după datorii pe marfă. Vine primăvara şi aveţi nevoie de bani. Du-te sănătoasă.

Munteanca socoti că trebuie să mai deie o lămurire.

— Eu sînt nevasta lui Nechifor Lipan.

Subprefectul dădu din umeri. Nu cunoştea. Nici dintre oamenii buluciţi care ascultau nu se afla cineva care să deie semn că ar fi cunoscînd pe Nechifor. Deci era departe şi se simţi străină. Cel puţin avea un folos : părerea bărbătusului aceluia, că s-ar fi ducînd după bani. Asta-i bine s-o spuie tuturora de-acum înainte ; ca să nu se ademenească cineva dintre oamenii răi, bănuind altfel.

— Imi place de domnia ta, zise ea zîmbind iar, cum le despici şi le pătrunzi toate.

— Apoi eu de-o viaţă trăiesc între munteni, mărturisi cu plăcere Anastase Balmez. Îi cunosc cum îmi cunosc nevasta.

Vitoria vedea pe unii din dosul subprefectului rîzînd pe sub mustaţă. După ce trecu el, fudul, auzi şoapte, şi rîse şi ea.

— Dacă-i vorba pe-aceea, atuncea nu ne cunoaşte chiar aşa de bine.

De la munte veni iar furtună, cu mai mare repeziciune, ţesînd fulgi mari şi moi. Oamenii se risipiră chiuind. Vitoria nimeri cu caii sub cel întâi adăpost, o şandrama afumată, aşteptînd să treacă şi-acest val. Dar de data asta valul nu trecea. Soarele părea că lunecase pe alt tărîm. Bătea ninsoarea, într-un fel de amurg cenuşiu.

— Credeam c-om putea merge înainte, zise Gheorghiţă. Acu iar trebuie să căutăm gazdă.

— Om căuta şi-om găsi, vorbi cu linişte femeia. Eu tot am nădejde să văd lumina. Nu ştii că Dochia îşi scutură cojoacele şi după aceea le întinde la soare?

— Care Dochie? întrebă un glas răstit.

Un om în cojoc lung, cu mîţele atîrnînd, intră din viscol la adăpost. Cu mîini negre şi ciolănoase îşi smulse din cap căciula şi-o scutură de apă. Era un bătrîn cărunt, cu sprîncenele aspre. Pufnea pe nas. Femeia îl cunoscu numaidecît că-i băut.

— Care Dochie? se supără el iarăşi, lăsîndu-se puţin din mijloc şi-apoi tresărind în sus.

— Baba Dochia... rînji Gheorghiţă.

— Care babă Dochia? Cea de pe munte, ori cea din casă?

Vitoria se amestecă:

— Să nu te superi, moşule. Noi pe baba dumnitale n-am văzut-o, nici n-o cunoaştem.

— Dochia o chiamă.

— Să fie sănătoasă.

— Să fie. Dar voi ce căutaţi aici? Aţi intrat aşa cu caii; nu vă pasă. Ce fel de vorbă? Nici nu mă întrebaţi pe mine, nici nu strigaţi la babă să iasă.

— Nu te supăra. Ne-om duce. Sintem oameni străini.

— E-he! Nu merge așa, femeie. Vii de la Tarcău și te duci la Dorna și nici macar nu ți-s caii în bună rînduială. Ba mă supăr. Trebuia să bați la ușă și să strigi la babă să-ți deie drumu. Să deschidă grajdul pentru cai și să le puie fîn sub bot. Să v-aduceți în casă bucluculile și să vă hodiniți. Să vă dau o bucată de pîne uscată ș-un pahar de apă. Atîta am, atîta vă dau, dar să nu-mi faceți mie rușine să stați sub părelele meu. Și caii să-i potcoviți din nou. Eu îs fierar și potcovar; iar potcoavele nu le pot bate decît mîni dimineață. Astăzi e sfînta duminică. Am fost la biserică; pe urmă am făcut o leacă de popas la crîșmă. Unde-i baba? Măi babă Dochie!

Incepu a bate în ușă.

— Dacă-s supărat, îs supărat, ce-mi puteți face?

Ieși baba Dochia în prag, cu catrință și cu cămașă înflorită.

— De ce bați în ușă, moșnege?

— Ca să deschizi.

— D-apoi îi închisă ușa asta vreodată? Impinge și intră. Văd c-aduci lume străină.

— Aduc. Poate-ți pare rău?

— De ce să-mi pară rău? Ii poftesc cu dragă inimă să poposească la noi.

— Mîni dimineață am să le bat potcoave la cai.

— Le-i bate, da' acuma vîră oamenii înăuntru. Nu-i mai ținea afară. Impinge poarta și du caii în grajd. Pînă ce le-i aduce tărhatul în casă, eu am și pus de mămăligă.

— Așa am să fac; dar să știi că-s supărat.

Vitoria îi făcu față, cu glas plăcut:

— Moșule, cum te chiamă?

— Pricop.

— Moş Pricop, oricît de supărat vei fi fiind, eu tot am să-ţi spun că baba dumnitale a fost frumoasă femeie în tinereţele ei.

— Adevărat, frumoasă; dar a făcut multe răutăţi. De-aceea-s supărat eu ş-acuma şi nu mi-a mai trecut. Să nu care cumva să îndrăzniţi să spuneţi altfel decît cum vreau eu. Să staţi, să mîncaţi şi să beţi cu mine şi cu baba. Mîni dimineaţă vă potcovesc caii.

De ce-i va fi venit în minte femeii lui Lipan, cît îşi aşezau buclucurile în casă, în preajma focului din hoarnă, să-l întrebe anume lucru pe fierar?

Îşi lepădase cojocul şi-i silise să se dezbrace şi ei de straiele groase. Îi aşezase pe scăunaşe în preajma focului şi le turna rachiu în păhărele verzi.

— Moş Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părţile Tarcăului?

— Ba am potcovit.

— Nu s-a oprit cumva la covălia dumnitale, astătoamnă, un om cu un cal negru ţintat în frunte?

— Ba s-a oprit.

— Şi-ţi aduci aminte cum era îmbrăcat acela om?

— Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumărie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt pînă la genunchi, şi era încălţat cu botfori.

— Acela, moş Pricop, a fost soţul meu.

— Hm! făcu moş Pricop; dacă-i soţul dumnitale, apoi n-am ce zice, vrednic romîn. Numai nu-mi plăcea că se ducea la drum asupra nopţii. Eu aş fi avut plăcere să cinstesc cu dînsul ca şi cu dumneavoastră. Eu cu oamenii din sat de la mine nu cinstesc; dar cu oamenii străini îmi place, că ei îs călători, au nacazuri şi-i bine să le stai înainte cu pahar dulce şi vorbă bună. Dar omul acela zicea că se duce noaptea; că se

bucură să umble pe lună. De oameni răi spunea că nu-i pasă ; are pentru dînşii pistoale încărcate în desagi. S-a dus şi într-o vreme a prins a cînta din solz, ca să nu-i fie urît.

— El a fost într-adevăr, şopti munteanca, şi lepădă o picătură din păhăruţ înainte de a bea rachiul.

X

Locuitorii aceştia de sub brad sînt nişte făpturi de mirare. Iuţi şi nestatornici ca apele, ca vremea ; răbdători în suferinţi ca şi-n ierni cumplite, fără griji în bucurii ca şi-n arşiţile lor de cuptor, plăcîndu-le dragostea şi beţia şi datinile lor de la începutul lumii, ferindu-se de alte neamuri şi de oamenii de la cîmpie şi venind la bîrlogul lor ca fiara de codru — mai cu samă stau ei în faţa soarelui c-o inimă ca din el ruptă: cel mai adesea se desmiardă şi luceşte — de cîntec, de prietinie. Aşa era şi acel Nechifor Lipan care acuma lipsea. Aşa au întîmpinat-o în drumul ei pe Vitoria şi alţii, nu numai moş Pricop. La Borca a căzut într-o cumătrie. Le-au ieşit în cale oameni, au apucat de căpestre caii şi i-au abătut într-o ogradă. Erau aprinşi la obraz şi aveau plăcere să cinstească pe drumeţi şi să-i ospăteze. Vitoria a trebuit să se supuie, să descalece, să intre la lehuză şi să-i puie rodin sub pernă un costei de bucăţele de zahar şi pe fruntea creştinului celui nou o hîrtie de douăzeci de lei. S-a închinat cu paharul de băutură către ninaşi, a sărutat mîna preotului, ş-a arătat tuturor celor care vreau s-o asculte că are greu năcaz c-o datorie de bani de la Dorna, pe care de atîta vreme o urmăreşte şi n-o mai poate împlini. Îşi cheltuieşte şi paralele de nafură ca să răzbată pe vremea asta de iarnă. Nici pînă la Broşteni nu ştie cum a

ajunge. Noroc că are acolo niște cunoscuți de la care a putea împrumuta ceva, ca să răzbească pînă unde are asemenea interes.

Mult se minuna preotul de așa ființi fără inimă și fără omenie:

— Ne pare rău cînd spunem, dar ce să facem? Trebuie să spunem și să mărturisim că sînt între noi muntenii și oameni dintre aceștia crînceni, care-ți calcă dreptul tău, care-ți iau banul și nu-ți mai dau înapoi nimica. Apucători ca lupii — așa-s unii dintre ai noștri, ofta sfinția sa. Pe-aceia Dumnezeu i-a blăstămat să fie răi, să prade așa cu uneltiri blajine, ori să iasă cu toporul la drumul mare să pălească pe gospodar în frunte și să-i răpească avutul. Muntenii, rîdea sfinția sa, sînt ori așa ca noi, cu bucurie și cu cîntece, ș-aceștia toți avem s-avem intrare la rai — ori dușmani căpcăuni — ș-aceștia, puțini cîți sînt, au să se ieie de mînă ș-au să se ducă în iad la Caraoțchi. Pe dinafară, cerînd intrare ba colo-ba dincolo, nu se poate! La noi nu sînt oameni de mijloc.

— Așa am pățit eu, cu oameni care au să se ducă la iad, se văita Vitoria, veselindu-se în sine de vicleșia ei.

La Cruci a dat de nuntă.

Fugeau săniile cu nuntașii pe ghiața Bistriței. Mireasa și druștele cu capetele înflorite; nevestele numai în catrinți și bondiți. Bărbații împușcau cu pistoalele asupra brazilor, ca să sperie și s-alunge mai degrabă iarna. Cum au văzut oameni străini pe drumul de sus, vorniceii au pus pinteni și le-au ieșit înainte cu năfrămile de la urechile cailor fîlfîind. Au întins plosca ș-au ridicat pistoalele. Ori beau în cinstea feciorului de împărat și a slăvitei doamne mirese, ori îi omoară acolo pe loc.

Nunta s-a abătut către drum. Vitoria a primit plosca şi a făcut frumoasă urare miresei. Arăta veselă faţă şi limbă ascuţită, de şi s-ar fi cuvenit să fie scîrbită, căci se ducea la răi datornici, la Dorna.

— Eu îs de loc de la Tarcău, mai spunea ea, şi sînt nevasta unuia Nechifor Lipan, care a trecut şi el cîteodată pe aici şi a închinat poate şi el, ca mine, un pahar la nunţile dumneavoastră. In drumul meu eu întăi am dat peste un botez ; şi s-ar fi cuvenit să văd întăi nunta şi pe urmă botezul ; dar cîteodată se întîmplă să fie altfel. Nu-i nimic nici atuncea, fiind tot de la Dumnezeu. Şi mai am o mirare : că, după rînduielile cele nouă ieşite de la stăpînire şi bătute cu darabana şi spuse de crainic şi la noi în sat, călindarul s-a schimbat. Toţi ne-am trezit mai bătrîni cu treisprezece zile — numărînd zilele, sărbătorile şi posturile după moda papistaşilor. Acu ar fi să fim în post, iar dumneavoastră faceţi nuntă, ca şi cum ar fi fost cişlegi.

— He-hei ! au răcnit nunii suindu-se în picioare în sănii ; dumneata, nevastă de la Tarcău, nu ştii pesemne că noi nu ne dăm şi vrem să fim mai tineri cu treisprezece nopţi, şi noi ţinem cu călindarul cel vechi de la începutul lumii pe carele Domnul Dumnezeu l-a dat lui Adam. Noi nu vrem altfel şi facem pe popa nostru cu de-a sila să se ţie de lege. El, saracu, zice cum zicem noi — iar altora de prin alte părţi de lume, dacă le place să ţie cu nemţii ori cu jidovii, n-avem ce le face. Al lor are să fie, pe ceea lume, focul cel nestîns.

— N-aveţi grijă, a răspuns munteanca, că şi cei de la Tarcău îs cu legea veche. Mie numai să-mi spuneţi, dacă puteţi, cine-aţi văzut pe un om de la noi calare

pe un cal negru țintat în frunte și-n cap cu căciulă brumărie.

Nu s-a aflat nimene dintre nuntași să răspundă că ar fi văzut asemenea om. Numai între femei s-a ales una care parcă își aducea aminte ; dar îndată a uitat ș-aceea. Nunta a pornit înainte și iar s-a lăsat pe ghiața Bistriței, cu chiote sălbatice.

In pasul domol al calului, Vitoria cugeta, cu privirile posomorîte. Își lămurea gîndurile, în puține cuvinte, și către Gheorghiță. Nu putea spune că-i supărată de asemenea întîrzieri. Mai bine să se amestece așa, cu voia altora, printre lume, ca să poată mai bine băga în samă și iscodi. Din aceste învăța și cum să se ferească de adunări, cînd va trebui. Bine este să fie la vedere cu prietini, decît într-un ascunziș, cu niște dușmani necunoscuți. Cînd îs mulți, ei te bagă mai puțin în samă și tu îi poți mai bine cerceta. Cînd îs mulți, te poți socoti singur, cu năcazul tău ; dar cînd îs puțini, împung și te coasă cu ochii.

Gheorghiță nu înțelegea tocmai bine ; dar i se părea că așa trebuie să fie.

Pare că Nechifor a umblat pe acest drum, cu pace.

— Poate nu ne-a opri nici pe noi nimica rău, ș-om ajunge cu bine la locul oilor. Să vedem ce fel de țară-i Dorna și ce fel de munte Rarăul.

Au mers într-adevăr bine, cu popasuri potrivite. Cum s-au apropiat de țara Dornelor, Vitoria a înălțat nasul și a simțit în nări ca o mireasmă. Nu era nimic decît un vînt subțire și călduț de la asfințit, care urma să topească domol omăturile. Ea nu simțea nimic din afară ; o mistuia o arșiță din lăuntru și o înăbușea. Avea credință că aici avea să se aleagă o rînduială nouă a vieții ei.

Dornele-s numai pîraie, numai munţişori cu brazi, numai tăpşanuri şi aşezări de sate. Cîte neamuri, atîtea Dorne. Neamuri de oameni frumoşi şi curaţi. Îi plăceau Vitoriei. Îi privea în treacăt cum petrec la crîşmă şi cum joacă cu mare aprindere şi patimă, parcă în puţine ceasuri avea să fie sfîrşitul lumii. Aici în Dorna asta, n-a fost iarmaroc şi vînzare de oi ; n-a fost nici în Şarul Dornei ; nici în Dorna Cîndrenilor ; după cît se ştie de toată lumea care-i faţă şi petrece, a fost mare iarmaroc şi s-au vîndut multe oi astă-toamnă, în Vatra Dornei.

Vitoria pleacă fruntea şi priveşte trudită în juru-i. Hai să meargă să-şi caute datornicii în Vatra Dornei.

— Hai, Gheorghiţă, îmbucă ceva de-a calare, căci nu se cade să întîrziem. Om da orz cailor cînd om ajunge. Eu de ieri nu mai am linişte şi somn. Nu-mi mai trebuie mîncare, nu-mi mai trebuie apă. Am ajuns ca la un scaun de judecată a lui Dumnezeu, unde trebuie să îngenunchez.

Cum au purces spre Vatra Dornei, au intrat într-o strălucire de soare de la amiază. Era un drum de dezgheţ şi prindeau a curge pîraie de subt omăt. Pe alocuri, pe zăpezile bătucite, paşii cailor sunau ca pe pod. Iarna se risipea spre toate văile, clipind, şi aburea şi spre soare.

Un om nalt şi deşirat, cu cojocelul pe-un umăr, cu ciubote de iuft şi c-un toiegel cu care se juca din cînd în cînd scriind omătul, îi se ţinea de cîtăva vreme în preajmă. Mergea şi el în pasul cailor. Grăbi într-o vreme şi se ţinu în dreptul femeii.

O întrebă dincotro vine şi mai ales unde are de gînd să poposească.

— Vin de departe, om bun, şi nu mă opresc decît la Vatra Dornei.

— Ai vreo treabă ?

— Am, cu niște datornici.

— Da' pe mine nu vrei să mă-ntrebi unde mă duc și ce caut ?

— Dacă poftești, poț să te întreb.

Omul era vesel ; a rînjit pe sub mustață și s-a desfășurat ca de pe-un mosor spre urechea Vitoriei, șoptindu-i ceva ca să n-audă flăcăul. Munteanca a bătut în grumazul calului cu capătul frîului și a trecut repede înainte, cu obrazul întors spre Gheorghiță și lepădîndu-i o poruncă :

— Trage baltagul și pălește-l.

De glasul ei uscat și otrăvit, atît feciorul cît și străinul s-au spăimîntat. Gheorghiță a pus mîna pe baltag; omul a sărit șanțul ș-a apucat-o pe o potecă și pe subt o rîpă. Rîdea el singur și se minuna de asemenea arătare. Femeia asta trebuie să fie de pe altă lume ; cele de la noi sînt mai prietinoase ; taie cu vorba, nu cu baltagul. Adevărat era că nevasta lui Lipan se socotea ea singură intrată în altă lume. Privea pieziș și cu ură pe om cum se duce. După aceea își grăbi calul în trap.

Intr-un timp, fără să-i fi arătat nimene anume, cunoscu, numai după spuse, în răsărit, Pietrele Doamnei și Rarăul. Dintr-acele singurătăți înghețate au venit către Nechifor Lipan ciobani cu oile.

Intrară în Vatra Dornei. Vitoria întrebă pe-un negustor care scosese la soare marfă de piele și fier în care parte se află ulița iarmarocului. Negustorul făcu semn, tăind cu mîna spre dreapta. Femeia își purtă calul într-acolo, cu ochii întunecoși aținți.

Astfel au aflat un han și au poposit. Și-au închis tărhatul într-o chilie și n-au așteptat nici prînz, nici hodină. S-au dus, după sfatul hangiului, la o cante-

larie, unde au găsit un slujbaș cu șapcă. După vorbă, se părea a fi neamț.

— Poftesc, a salutat el cu mîna la șapcă, cu ce pot să fiu la serviciul dumneavoastră ?

— Te-am ruga, domnule, a răspuns munteanca cu ochii tulburi și cu inima bătînd, să cauți dumneata într-o condică a dumnitale și să-mi spui despre niște vînzări de oi care s-au făcut astă-toamnă.

— Se poate ; asta nu costă parale multe.

— Om da cît trebuie. Negustorul care m-a îndreptat la dumneata zice că să-ți dau de-un crighel de bere.

— Dac-a spus el așa, bine. Întăi să caut. În ce lună ?

— În luna noemvrie.

— Da. Este. În luna lui noemvrie, duminica întăia, Gheorghe Adamachi și Vasile Ursachi au vîndut oi trei sute lui Nechifor Lipan.

Viioria a dat un strigăt :

— Asta este !

Gîfîia pripit, privind cu ochi mari pe neamț.

— Poftesc, mă rog, ce este ? a întrebat el cu grijă.

— Nu-i nimica. Acest Nechifor Lipan este soțul meu.

— Tare bine ; asta nu-i lucru de spaimă. Nu, mă rog, nu-mi datorești nimica, adăogi el ferind cu mîna într-o parte bancnota. Eu am băut atunci aldămaș — și gata. Asta a fost cea mai mare vînzare de la noi. Barbatul dumnitale s-a înfățișat, a bătut palma, a scos ș-a numărat paralele ș-a cerut adeverință. S-au mai înfățișat cumpărători ; dar nu mai erau oi. Au venit doi gospodari detreabă și năcăjiți și l-au rugat să le lese lor macar o parte din oi. El i-a cinstit și pe dînșii ș-a răspuns că le-a da și lor o parte. Au făcut învoială pentru o sută de capete. I-au dat puțintel cîștig — omul dumnitale s-a arătat galant. Mi-a plăcut ;

ș-am rămas cu dînsul prietin. Poftesc, mă rog, de ce plîngi dumneata?

Vitoria căzuse pe o lădiță, cu fruntea în palme, și suspina.

— Te rog, zise bătrînul, fii dumneata bună și stai pe-un scaun.

Ea se împotrivea să se scoale din locul ei de umilință.

— Spune, mă rog, ce este?

Ea-i spuse îndată ce este. Își ștergea ochii cu mînicile sumăieșului și grăia pripit. După acea cumpărătură de oi, Lipan nu s-a mai întors acasă, nici n-a mai dat semn de viață.

— Nu se poate.

— Ba se poate. De aceea am venit pînă aici, să-i caut urma.

— Asta este un lucru pe care eu nici într-un chip nu pot să-l pricep. Am fost și eu de față. Au despărțit o sută de oi. Cu oamenii lui Gheorghe Adamachi și Vasile Ursachi, cu cîinii și cu măgarii, le-au pornit la vale, ca să le ducă la un iernatic. Cînd abia se mai zărea colbul oilor tocmai în fund, au încălicat ș-au pornit și ei.

— Cine?

— Prietinul meu Lipan și cu ceilalți doi munteni de care am pomenit.

— Care munteni? cine? de unde?

— Iaca asta nu știu. A fost o daravelă între ei. Se vede că se cunoșteau. Le-au cîntat lăutarii, au băut, s-au îmbrățișat; după aceea s-au dus după oi. I-am spus: servus și la revedere! Adevărat că, de atunci, nici eu nu l-am mai întîlnit.

Bătrînul își mîngîie c-un deget mustăcioara tușinată, își trecu dosul palmei pe bărbia rasă cu îngrijire și-și

ridică ochii în bagdadie, căutînd un răspuns la nedumerirea lui. In bagdadie, nu era decît lampa, cu ţilindrul afumat.

— Asta-i tare curios! zise el, scuturînd din cap. Acasă n-a venit?

Vitoria înălţă din umeri, jignită de întrebare.

— Poate-i la iernat cu oile.

— De ce nu mi-a trimes răvaş? De ce nu mi-a venit nici un fel de ştire? strigă cu năduf munteanca.

— Eu de unde pot şti? Eu nu sînt vinovat cu nimica, zise neamţul ridicîndu-şi în laturi palmele. Eu cred aşa că, dacă nu i s-a întîmplat ceva neplăcut, se întoarce el singur acasă.

Vitoria holbă ochi răi.

— Eu nu înţeleg ce vrai să spui dumneata.

— Dacă nu i s-a întîmplat ceva neplăcut, repetă mai încet bătrînul.

Gheorghiţă pricepea ce vrea să spuie slujbaşul. I se părea că maică-sa nu pricepe. Nu îndrăznea să se amestece şi să lămurească. Dar deodată, privind pieziş la ochii ei, avu înţelegerea că ea de mult bănuieşte toate. Nu numai bănuieşte, ci ştie tot. De aceea se şi află ei aici, la Vatra Dornei.

— Acuma ce-i de făcut? întrebă cu un fel de umilinţă slujbaşul.

Cu mînile apăsîndu-şi tîmplele, Vitoria se cumpănea încet într-o parte şi-n alta. Inchisese ochii. Apoi îi deschise şi privi în juru-i. Cu mirare, bătrînul o văzu zîmbind. Nu înţelegea ce gînd are.

— De-acu mă duc, îi lămuri ea, pe drumul acelor oi. Zici că s-au dus tot la vale?

— Da, mă rog.

— Tot la vale, înspre un loc de iernat?

— Da, mă rog. Pe cît i-am înțeles, au apucat drumul pe Neagra.

— Cred că m-a ajuta Dumnezeu și mi-a da miros, să le-adulmec din urmă în urmă.

— Da, mă rog, hm! făcu bătrînelul rămînînd singur, ca să se minuneze și mai mult de asemenea muiere ciudată.

XI

Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbîrlit. S-a răsucit vîntul și a prins a bate de către miezul-nopții. Dezghețurile au stat. Lumina a slăbit în dosul pîclelor. Cu această suflare rece în spate și pe sub fuga aceasta de nouri subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere ca printr-o țară nouă. Abia o văzuseră în ajun și acuma n-o mai cunoșteau.

Caii bocăneau cu potcoavele lui moș Pricop prin gloduri înghețate și grunzuri. Drumurile și potecile erau pustii. Ferestrele crîșmelor degeaba arătau covrigei uscați în gîturi de sticlă cu băuturi colorate. Aveau un aer de părăsire și dezolare. Asta însă pentru puțină vreme, căci biruința deplină a soarelui nu putea să întîrzie.

Toate stăteau ca-ntr-o așteptare. Cînd vor porni iar la vale puhoaiele, trebuiau să ducă o veste nouă. Așa deslega Vitoria înțelesul acestor înfățișări schimbate.

La marginea celei din urmă Dorne, cum intrau, era crîșmă, după rînduială. Au descălecat ș-au lăsat caii unul lîngă altul, fără să-i lege, fără să le deie grăunțe.

S-a ridicat de după gratiile tejghelei o femeie, care se silea să oprească, cu palma, căscături somnoroase. Vitoria a poftit o garafă de vin ș-a cerut și al treilea pahar. Crîșmărița a așezat la rînd și al treilea pahar. Au vorbit puține lucruri despre vreme, despre nutrețul vitelor. De și somnoroasă, fiind femeie și crîșmăriță pe deasupra, gazda n-a lipsit să-și puie întrebările cunoscute.

— Da' dumneavoastră de unde veniți?

— Venim din Vatra Dornei.

— Și unde vă duceți?

— Ne ducem încolo, la vale.

Vitoria a stătut puțintel la îndoială. Pe urmă a mărturisit:

— Mă duc după un datornic.

— Așa?

— Da. Este o pricină cu niște oi, care au trecut la iernat astă-toamnă, către Sfinții Arhangheli.

— Aha! a făcut femeia cu nepăsare.

— Pe-aici pe la dumneata, n-or fi făcut cumva popas?

— Or fi făcut.

— Pricina mea e pentru un cîrd de trei sute. Și stăpîni erau trei, călări — unul pe-un cal negru.

— De asta nu-mi aduc aminte. Poate-or fi trecut cînd eram eu dusă de-acasă, la o fată care am măritat-o în fundul Șarului.

— Dar barbatul dumnitale nu-i aci? Poate va fi știind el.

— Nu; că acuma-i dus el acolo. Pentr-un pahar de vin s-au spus destule vorbe, încheie cu acrime crîșmărița.

Pe cînd încălecau, Vitoria a făcut o observație cu glas destul de tare, ca s-o audă din lăuntru gazda.

— Se vede că aici nu-i loc de popas.

— Dar de ce-i? a dat răspuns ascuțit crîșmărița grăbindu-se să scoată afară numai capul.

— Pe-aicea te uiți și treci, a grăit cu buzele subțiate și apăsate nevasta lui Lipan.

Crîșmărița s-a simțit pe loc otrăvită de asemenea ocară. A ieșit cu totul în prag, lepădînd cîteva vorbe rele. Vitoria n-a mai întors obrazul. Părea că n-aude nimic, dar într-însa se zbătea năduful. Pe acest dintâi dușman îl dorea mort și îngropat subt ochii săi.

Au mers fără să schimbe o vorbă, pînă în celălalt capăt de sat, la ieșire. Munteanca a strîns frîul.

— Iar oprim și iar vorbim? a întrebat cu îndoială Gheorghiță.

— Iar. Ce vrei să fac, dacă asta-i slujba pe care o am?

Aici era o bătătură largă, cu multe rămășiți ale popasurilor. Crîșmarul, om cărunt, negricios și subțiratic, nu părea posac și avea ochi ager.

— Vă întoarceți așa degrabă? întrebă el. V-am văzut trecînd ieri.

Vitoria îl privi cu luare-aminte. Se lîngui:

— Ce să facem? Mă întorc, om bun. Am niște daraveri încurcate. Văd că dumneata, dacă te-oi întreba ceva, ai să-ți aduci aminte.

— Să vedem, întreabă-mă. Iaca vinul pe care l-ați cerut, iaca paharele. Dar socot că să bei întâi dumneata, care întrebi. Și dacă ți-oi fi de folos, oi gusta și eu.

— Nu mă-mpunge, omule, grăi Vitoria cu blîndețe. Să te ferească Cel de sus de nacazuri ca acela pe care-l am eu.

— Dacă nu mi-i spune ce te doare, nu ți-oi putea fi de nici un folos.

Femeia a vorbit de turma de trei sute de oi și de trei oameni călări.

Omul își aducea tare bine aminte ; și obrazul muntencei se însenină puțintel. Către Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, într-adevăr a făcut popas mai la vale, pe toloacă, asemenea turmă cum o prubuluia nevasta. Cînd ciobanii s-au mișcat înspre crîșmă, au sosit din urmă și stăpînii, în număr de trei. Da-da ! unul era pe-un cal negru țintat și purta căciulă brumărie. Acela a dat poruncă pentru rachiu ș-a cinstit pe ciobani. A cerut o litră deosebită pentru el și pentru ceilalți doi tovarăși. Aflîndu-se de față și părintele Vasile, l-a poftit și pe sfinția sa să guste cu dînșii un păhărel. Părintele Vasile nu s-a pus împotrivă, văzîndu-i oameni cumsecade, și crîșmarul i-a pus scaun la masa drumeților. Nu mult după asta, după ce-au mai cinstit o litră, omul cel cu căciula brumărie a avut gust să-i facă părintele o cetanie ș-o aghiazmă și să-i stropească oile.

— Asta mi-a plăcut. Și părintele Vasile a trimes să-i aducă basmaua cea roșă cu patrafirul, cartea și celelalte scule ale sfinției sale. A binecuvîntat turma frumos, s-ajungă cu bine la iernatic și-n primăvară să sporească. Cel cu căciula brumărie a scos din chimir ș-a plătit, rămînînd părintele Vasile tare mulțămit. După aceea, într-un tîrziu, s-au sculat ș-au dat poruncă de plecare.

— Cine a dat porunca ?

— Tot acel cu căciula brumărie. Acela avea două părți din oi, și ceilalți doi numai a treia parte. I-am auzit grăind și făcînd socotelile iernaticului. Spuneau ceilalți că au să trăiască bine oile. Dar am uitat să vă spun că înainte de a încălica, cel cu căciula brumărie și-a mai adus aminte de o datorie. Mi-a mai

cerut o bucată de pîne ş-a hrănit el cu mîna lui un cîne pe care-l avea. Mi-a plăcut şi asta. Au plătit cinstit ce-aveau de plătit şi s-au dus.

— Tovarăşii zici că erau oameni detreabă şi prietini?

— Detreabă şi prietini. Unul era mai puţintel la trup şi negricios ca mine. Celălalt, mai voinic decît toţi şi rîdea des şi tare. Avea buza de sus despicată ca la iepure. Mai ales acestuia îi plăcea tare băutura. Multe vorbe nu spunea. Rîdea şi bea. Meşter la vorbă era cel cu căciulă.

— Cel cu căciula brumărie?

— Acela.

— Apoi îl ştiu, oftă Vitoria. Din pricina lui bat drumurile.

— Vra să zică ţi-i soţ?

— Da; mi-i soţ.

— Ş-acuma umbli după dînsul?

— Ce să fac? Dacă nu umblă el după mine, umblu eu după dînsul.

— Caută-l bine unde va fi făcut un popas mai lung... zîmbi crîşmarul.

Vitoria dădu din cap, c-o părere de zîmbet. Işi înăbuşea o înţepătură duşmănoasă. Intoarse fruntea şi-şi căută în sîn naframa, ca s-o deslege şi să plătească vinul.

După ce încălecară, Gheorghiţă salută pe crîşmar:

— Rămîi sănătos, domnu Macovei, şi noroc bun!

— Mergeţi sănătoşi. Să găsiţi paguba!

— Acuma şi tu! bombăni femeia către flăcău. De unde ştii că-l chiamă Macovei?

— Cum să nu ştiu, dacă aşa-i scris pe firmă, deasupra uşii? Dumitru Macovei.

— Văd că toți sînteți cu cap și cu învățătură. Numai eu îs o proastă.

Flăcăul tăcu. Uneori îi era lehamite să se mai uite la obrazul maică-sa.

Munteanca simțea într-însa mare neliniște, dar și o putere mare. Binevoind Dumnezeu, după stăruința sfintei Ana, a-i da cele dintăi lămuriri și cea dintăi bună îndrumare, jurui în sine lumînări și daruri mănăstirii Bistrița. O împingea tot către vale vîntul de la spate. Ea băga de samă truda și foamea lui Gheorghiță. Dar se făcea a nu pricepe tocmai bine. Grăbi cît putu spre Păltiniș, pe urmă spre Dîrmoxa, pe urmă spre Broșteni. Numai cînd vedea căluții sfîrșiți, se îndupleca să facă pentru dînșii popas. Acuma începeau să ardă ochii ei și să se stingă ai flăcăului. Caii ronțăiau cu mulțămire orzul, vîrîndu-și adînc boturile în trăistile aninate pe după urechi; se scuturau, pufneau, așteptau apa, ca să prindă în ei puterea pămîntului. Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față.

— Așa îți șade mai bine, îl încredință maică-sa, cu zîmbet răutăcios.

— S-or sfîrși ele ș-acestea... zise Gheorghiță.

— Dragul mamei cărturar, îi întoarse cuvînt nevasta; se vede că mintea ta e-n cărți și-n slove. Mai bine ar fi să fie la tine în cap. Mînîncă zdravăn și te întărește, nu atît pentru tine, cît pentru baltag.

— Adevărat este, mamă, că eu ceva nu înțeleg. De ce-am umbla noi căutînd și n-am lăsa slujba asta celor care-s plătiți anume! Doar țara are rînduieli, poliție și judecători.

Vitoria îi lepădă răspuns cu dispreț:

— Ce am eu cu dînșii? Eu am cu nacazul meu. Fă cum spun.

— Fac cum spui, se învoi Gheorghiță, dar avem să găsim ?

— Ce ?

— Avem să găsim pe tata ?

— Avem să-l găsim ; de asta nu te îndoi.

Cu adevărat, urma se găsea din semn în semn, adică din crîșmă în crîșmă. Uneori părea că se stînge ; dar pe urmă apărea mai încolo. Unde erau crîșmari zăluzi, nu se mai putea afla nimic din ce se întîmplase cu paisprezece săptămîni în urmă — ca și cum un gest, o privire, un cuvînt s-ar putea înmormînta pe totdeauna. Aceștia nu-și mai aduceau aminte, cum nu-și aduce aminte piatra pe lîngă care treci și pe care ai atins-o. Dar iată că mai departe căciula brumărie se arăta iar. Stăruia, vie, în amintirea altui om. Dincolo, imaginea brumărie era nedeslușită, dar apărea omul cel cu buza de sus despicată, vorbind puțin, rîzînd mult și bînd vîrtos. Cel de-al treilea se purta ca o umbră. Trecea și el — dar fără să i se deschidă obrazul și făptura.

Astfel a găsit vorbe vii la hanul cel mare de la Broșteni. Oile trecuseră cătră gura Negrei spre Bistrița, suind în văzduh nouri de colb. Un baci burduhos se suise într-adaos pe samarul unui măgăruș ca să-și mai cruțe puterile. Dintr-o desagă, de pe alt asin, scoteau capul și se uitau la lume trei căței cruzi, iar cățeaua cea bătrînă umbla dedesubt la picioarele măgărușului. Au stătut copii în priveliște, la marginea căii. Pe urmă s-au arătat cei trei oameni călări. Au oprit drept han, fără să descalece, ș-au poftit cîte-o ulcică de vin. Un flăcăuaș a dus ulcelele. Stăpînul hanului a ieșit în prag. Era un neamț bătrîn și cuviincios.

— Bun vin, ţinut cu cinste şi bine răcit, a zis călăreţul cu căciula brumărie către tovarăşii lui. Să ştiţi dumneavoastră că neamţul ista bătrîn e tata drumeţilor.

Aceste vorbe erau încă vii şi le-a spus neamţul cel bătrîn Vitoriei şi lui Gheorghiţă.

Femeia le-a ascultat cu plăcere, gîndindu-se adînc şi privind departe.

A găsit amintirea celor trei tovarăşi călăreţi şi la Borca. Iar de-aici turma a apucat spre stînga, părăsind apa Bistriţei. Acuma Vitoria se abătea iarăşi într-o ţară cu totul necunoscută, cu nume de sate şi munţi pe care nu le mai auzise. A făcut popasul obişnuit într-un sat căruia-i zicea Sabasa ş-a aflat ş-acolo urma oilor ş-a călăreţilor. Pe urmă a suit un drum şerpuit săpat în stîncă, ocolind în singurătăţi pe sub vulturi. Era ca o pustie a gheţei şi a omătului şi sus vîntul avea un spulber ş-o putere vie, încît te puteai rezema cu spatele în el. De-acolo se vedeau depărtate întinderi de soare, spre apa Moldovei. Iar muntele, cu cale şerpuită şi cu punţi de piatră peste prăpăstii, se chema Stînişoara. Îi dădea Vitoriei aceste lămuriri un flăcăuaş, pe care-l luase călăuză, feciorul crîşmarului din Sabasa.

In pisc, sub crucea care se chiamă a Talienilor, au hodinit caii într-un dos de mal, la adăpost de spulber, ascultînd în tăcere bubuitul vîntului în prăpăstii şi şuietele brazilor. Inspre soarele acela, care luceşte pe apa Moldovei, s-a dus Nechifor Lipan — cugeta Vitoria. Aicea s-a oprit şi el şi s-a uitat departe.

Au coborît mai repede, pe calea bătută şi pe pîrăiaşele înghemţate ale moinei, şi nu s-au oprit decît dincolo de satul Suha, la marginea dinspre văi.

— Aicea ține crîșmă domnu Iorgu Vasiliu... a dat lămurire flăcăuașul din Sabasa. Dumneavoastră poposiți aici; eu mă întorc. Mi-a hotărît tata să fiu pînă în sară înapoi.

— Spune lui domnu Toma că-i mulțămesc, a răspuns Vitoria. Poate-a da Dumnezeu să mă mai opresc pe la dumnealui vreodată ș-oi fi mai puțin supărată decît acuma. Poftim și ție, Neculăieș, paralele pe care ți le-am făgăduit. Și spune mămucă-ta vorbe bune și să-i spui așa că noi ne-am dus tot înainte ș-am coborît la Moldova și spre tîrgul Folticenilor. De-acolo se vede că trebuie să ne ducem și mai înainte, pînă la Prut, în ținutul Botoșanilor.

— Mulțămesc și eu, a răspuns Neculăieș.

S-a dus la deal pe iapa lui pîntecoasă, călărind pe deșelate, numai pe-o cergă mițoasă. Avea pe el cojoc strîns pe trup c-un capăt de funie și-n cap o căciulă mare.

Gheorghiță îl privea rîzînd cum se duce.

Vitoria a fost îndată în crîșmă la domnu Iorgu Vasiliu. Aici urmau să facă popas mai îndelung, să se hodinească, să mînînce.

Domnu Iorgu Vasiliu părea om așezat, căci purta ochelari și scria într-un catastif. Avea chelie, ceea ce dovedea muntencei că era și prea învățat. Cu mîni cam scurte și groase își potrivi împrejurul pîntecelui pestelca albastră. Deci era un om care, pe lîngă rînduiala scrisului, avea și plăcerea curățeniei. De o parte și de alta a rafturilor de scînduri, umplute cu gărăfi în rînduri strînse, alte rafturi și sallare se înșirau, bucșite de toate bunătățile pămîntului.

A scos muntencei dintr-o putină o scrumbie bună, ținînd-o atîrnată de coadă cu cleștele delicat al degetelor. A așezat-o cu grijă pe o coală de hîrtie, pe o

măsuță curată și bine frecată. A adus o pînișoară călduță încă. Dintr-un butoiaș a umplut cu bere spumată două pahare nălțuțe.

«Bun lucru berea, după trudă și cînd ți-i foame...» se gîndea femeia. Gheorghiță nu era obișnuit cu asemenea băutură. O gustă și o împinse deoparte. I se părea că a început să se amărască.

Domnu Iorgu Vasiliu se purta ușor în pantofi de pîslă și răspundea cuviincios la orice întrebare. Erau singuri; nu se mai aflau alți mușterii în prăvălie. Soarele bătea pieziș în ferestre. Era la un ceas după amiază și vîntul i se părea Vitoriei că a contenit. Cînd se încredință că faptul e adevărat, simți neliniște. Totuși se întoarse la datorie.

Ca o meșteră încercată și iscusită, aduse vorba despre afacerea ei.

Statornicind bine anul și luna și cumpănind cu luare-aminte și ce era însemnat în condică, negustorul stătu și cugetă îndelung și găsi și-n amintirea lui întocmai ce i se cerea să știe, că într-adevăr, în cutare zi, din cutare lună, au trecut oi.

«Atuncea ș-aici e bine și mergem mai departe...» se gîndea Gheorghiță.

Insă Vitoria nu putea să se mulțămească numai cu asemenea răspuns. Mai avea nevoie să i se lămurească toate despre stăpînii oilor. Firește, întăi au trecut oile, cu ciobanii, cu gospodăria, cu cîinii, cu asinii, iar după aceea s-au arătat și stăpînii.

— Așa este, se învoi, după cugetare adîncă, domnu Vasiliu. După aceea au venit și stăpînii.

— Intăi au făcut, și oile și ciobanii, popas. Ciobanii au așteptat pe stăpîni.

— Nu, scuturâ din cap domnu Vasiliu. Ciobanii au apucat în treacăt cîte-o pîne. S-au dus înainte.

— Și stăpînii au sosit pe urmă, nu-i așa? Erau călări.

— Întocmai, au sosit pe urmă, cum spui, călări. Amîndoi au descălicat și le-am dat o gustare — ca și dumneavoastră. Scrumbie, pîne și bere. La mine, aceste articole sînt de prima calitate. Am deprins a le aduce de demult, de cînd lucrau sus, la poduri și șosea, italienii.

— Nu erau doi, zise cu liniște Vitoria. Erau trei.

— Ba erau doi.

Vitoria clipi din ochi asupra unui întuneric care-i izbucnise înăuntru. Domnu Iorgu Vasiliu își repetă afirmarea. Ca și cum întunericul care se iscase în ea avea să se deschidă, munteanca stătu așteptînd și cugetînd. Acuma vedea adevărat și bine că vîntul a contenit. Căzuse jos, în vale, și amuțise și el. Semnul era vădit. Mai înainte nu putea trece. Trebuia să se întoarcă îndărăt. Nu avea în ea nici cea mai mică îndoială că, între cei doi, Nechifor nu se afla. Pîn-aici nu ajunsese, aici nu se mai găsea nimic viu din el.

— Doi erau? întrebă ea cu luare-aminte și liniște. Era unul mare, cu buza de sus crăpată ca la iepure, și altul mititel și negricios.

— Într-adevăr, încuviință domnu Vasiliu. Aceștia erau: oameni pe care mi se pare că-i cunosc. Sînt de-aici, de pe-o vale. Pe cel cu buza, chiar Iepure îl chiamă. Adică nu: tocmai pe celalalt mărunt îl chiamă Iepure. S-au dus după oi.

— Și nu știi dacă s-au întors?

— După ce și-au așezat oile le iernatic, trebuie să se fi întors. Pe celalalt îl chiamă Calistrat Bogza.

— Pe care?

— Pe cel cu buza crăpată. Îți spun că erau doi

ș-acuma văd că le știu și numele. De ce-mi vorbești dumneata de trei ?

— Vorbesc și eu, îngînă cu ochii pe jumătate închiși femeia ; dar acuma înțeleg că erau atîția cîți spui.

In întuneric, începea să i se facă lumină. La Sabasa fuseseră trei. Dincoace, peste muntele Stînișoara, la Suha, Nechifor Lipan nu mai era. Se înălțase deasupra ? Căzuse dedesubt ? Aici, între Sabasa și Suha, trebuia să găsească ea cheia adevărului. Nu i se părea nici greu ; căci Calistrat Bogza și tovarășul său puteau fi găsiți la casele lor, ori în valea din dreapta, ori în valea din stînga. Intăi și întăi de la ei trebuia să afle dacă Lipan s-a înălțat în soare, ori a curs pe-o apă...

Dumnezeu îi va fi păstrat urmele. Ea are datoria să se întoarcă și să le găsească. Sfînta Ana i-a și dat semn, poprind vîntul și întorcîndu-l pe crîngul său.

XII

Semn nu era numai unul. Incepeau să se dovedească și altele.

Se deschise ușa din fund, cu geam mic rotund la înălțimea capului. Prin acel geam trecuse de cîteva ori o privire de ochi ager. Acel ochi și cu tovarășul lui, împreună c-o față rotundă și c-un trup revărsat din sîni și din șolduri, se arătară în umbră. Domnu Iorgu Vasiliu se retrase pe cît putu, făcînd loc fustei creție și înfoiate a soției sale. Munteanca îndată își dădu sama că trebuie să fie cu luare-aminte față de o ființă atît de albă, atît de largă, cu colțuni roși și cu papuci cu talpă, care clepăiau ușor.

— Dumneata îți aduci foarte bine aminte de toate... zise ea către soțul său, luînd loc pe scaun; numai numele unuia dintre gospodari nu înțeleg cum l-ai prăpădit. Nu l-ai scris în condică?

— Nu. Îl am scris numai pe Bogza. Celuilalt știu că-i zice Iepure.

— Nu se poate, răspunse gospodina. Iepure e porecla tot a lui Bogza, pentru că i se văd dinții de sus prin despicătura buzei, iar celuilalt îi spune Ilie Cuțui, precum toată lumea știe. Nu-i cunoaștem noi? Nu stau în vale la Doi Meri?

— Tare mi se pare că ai dreptate, nevastă, zise negustorul, rîzînd, cu admirație, către oaspeți.

— Sînt prea mulțămitoare cucoanei pentru lămurire, vorbi Vitoria, c-un fel de umilință care puse în mare uimire pe Gheorghiță.

Soția domnului Vasiliu se așeză mai bine pe scaun și-și îndesă bărbiile în piept.

— Dumneata, femeie, îl urmărești pe careva dintre dînșii pentru o datorie? Se poate, căci s-au umflat și s-au lățit ca broaștele în tău. Eu îs o leacă de neam cu nevasta lui Bogza. De-o bucată de vreme se semețește și nu mai calcă pe-aici. Da' ce-i, Ileană, zic, ai uitat drumurile vechi și obrazurile prietinilor? Nu, dar n-am timp și-s tare ocupată. Cînd o auzi așa, să nu crăpi? N-are vreme, și ea toată ziulica ba la primăreasă, ba la preuteasă. Îți datorește pe oile de astă-toamnă?

Vitoria stătu mută, privind-o aținti. Apoi vorbi încet, anume pentru soția lui domnu Vasiliu.

— Că-mi datoresc ceva — ori unul ori altul, se poate; dar nu știu cît și cum.

— De ce? Barbatul dumnitale nu le-a vîndut oile?

— Asta n-am de unde cunoaște.

— Nu ți-a spus?

— Cum să-mi spuie? Cei care nu-s de față vorbesc? Eu, de astă-toamnă, cucoană dragă, îs ca și văduvă.

— Te-a lăsat?

— Nici asta nu cunosc. Dumnezeu știe.

Soția negustorului întrebă în șoaptă, ca și cum ar fi fost ele singure:

— Cum te chiamă pe dumneata?

Munteanca îi dădu răspunsul și află îndată și numele gazdei.

— Dragă Vitorie, urmă negustorița cu dulce glas și pe același ton de doi; eu trebuie să-ți spun dumnitale ce am aflat de la femeia celuilalt, a lui Ilie Cuțui. Ș-aceea — Gafița — e o fudulă și se crede frumusețea lumii, pentru că barbatu-său o poartă gătită. Frumoasă i s-a fi părînd lui — dar nu este. Iar Cuțui e un îmbrobodit. Ea face și el nu știe; ca și cum l-ar descînta. Să se ieie cu cealaltă, a lui Bogza, de mînă. Tare se mai uită galeș una la alta și-și vorbesc parcă le-ar fi limbile unse cu miere; dar dacă ar putea și-ar scoate ochii.

— De ce, dragă cucoană Marie?

— Nu mai pot de bine. Le-a căzut din cer avere. La primăvară le fată alte sute de oi la Prut. Bogza umblă numai beat și cu căciula pe-o sprînceană. Cînd vine de la crîșmă plin ca o bute, o grămădește într-un colț ș-o bate.

— Pe cine, dragă cucoană Marie?

— Pe Ileana.

— De ce?

— Așa. Dă dovadă că-i barbat și e în putere. Dar ei nu-i pasă. Are cu cine petrece.

— Dar celalalt ?

— Cuțui ? Bea ș-acela, însă mai puțin. Și umblă pe lîngă Gafița în patru labe ca un cățel. De la Gafița am aflat ce zice Cuțui despre oi. Zice că le-au cumpărat el și cu Bogza de la un oier de departe. I-au pus în palmă toți banii și el le-a lăsat lor toate oile.

— Așa. Dar acel muntean ce-a făcut ? S-a dus acasă la el la Tarcău ? Nu s-a dus. A căzut undeva bolnav ? Nu s-a aflat. S-a pus să-și cheltuiască paralele cu una cu ochi verzi de pe-aici — poate știi dumneata, ori poate știe altcineva. Nu s-a aflat nici de asta ? Atuncea ar fi bine să-i întrebăm pe dînșii ; să-mi deie ei o știință. Să mă îndrepte unde să-l găsesc. Poate să le fi spus lor un secret.

— Or ieși la întrebare ș-om vedea ce-or spune. Ș-apoi, după spusa asta, om vedea dacă nu pică jos fudulia unor muieri.

Femeile schimbaseră singure și cu multă însuflețire aceste vorbe. Domnu Iorgu Vasiliu își închise catastiful și le privi pe rînd cu îngrijorare.

— Stați, fraților și surorilor, cuvîntă el ; la ce vă gîndiți ? D-apoi se poate una ca asta, să bănuiți dumneavoastră de cine știe ce, poate de moarte de om, pe niște gospodari pe care toată lumea îi știe de treabă și la locul lor ? Averea pe care o au e cîștigată cu cinste. Cum ar fi cutezat să lovească și să jefuiască ? Asta o fac hoții de drumul mare, iar nu niște gospodari din Suha.

— Hm ! se cruci soția dumnisale, făcînd semnul sfînt ; cum îți vine dumnitale să vorbești astfel ? Cine-a pomenit de moarte și de jaf ? Dar să mă ferească Dumnezeu să cred una ca asta. Și nici nevasta asta nu poate crede. Dar se cuvine să se înfățișeze, să deie samă unei femei sărmane, care umblă prin lume

ca o văduvă, să-i arate cum au cumpărat oile, să-i dovedească ce parale au dat, să-i spuie pe ce drum și înspre care parte de lume a apucat acel oier cu numele Nechifor Lipan. Nu se cuvine?

— Ba se cuvine. Să se ducă să-i întrebe. Acesta-i dreptul femeii.

— Atuncea ne-am înțeles. Vra să zică avem dreptate să facem întrebare. Iar eu aș da o leacă de sfat ș-aș spune așa: Dragă Vitorie, nu te duce singură, numai cu feciorul dumnitale, în loc străin, într-o singurătate ca la Doi Meri. Poate nu-i găsești acasă. Dacă-i găsești, pot să se supere că le ceri asemenea socoteală. Dumnealui soțul meu zice că ei ar fi pălit pe oier. Pot să te pălească și pe dumneata.

Domnu Vasiliu asculta cu gura căscată.

— Am spus eu asta?

— Se înțelege c-ai spus. Dar chiar dacă n-ai fi spus, eu socot că mai bine este să le trimetem vorbă c-un argățel al nostru și să-i poftim pentru o chestie mare la Primărie. Dar să le spuie că e o chestie mare care-i în interesul lor. Acolo oi fi și eu de față. Dumneata ai treabă în prăvălie. Iar eu mă duc așa cu nevasta asta. Să-i țin de urît. Să-i arăt unde-i casa comunei. Să aibă și ea un avocat ș-un martor. Vine tocmai de la Tarcău și nu poate sta singură în loc străin împotriva unor cloncani ca Bogza și Cuțui.

— De ce cloncani, nevastă?

— Așa. Acu vrai să spui că nu-s cloncani? Ba-s cloncani.

— Fie și cloncani; dar să nu cumva să răsuflați vreo bănuială. Un om cu mintea întreagă nu poate crede asemenea nebunii.

— Care nebunii? Nu poate crede pe nevasta asta că nu i-a venit acasă barbatul?

— I-a venit ori nu, asta-i altă chestie.

— Așa ți se pare dumnitale, că-i alta ? Mie mi se pare că alta nu-i. Prin urmare dumneata pretinzi s-o legăm pe femeia asta și s-o ducem la bolniță, căci e nebună ?

— Am spus eu și asta ? se tîngui cu groază domnu Vasiliu.

— Se înțelege c-ai spus. Așa că să trimetem pe Ghițișor să-i poftească la Primărie. Tare frumos are să-i întrebe nevasta asta, și ei să răspundă deasemeni.

In vreme ce flăcăuașul cel subțiratic, cu gîtul lung și cu obraz pistrui, pe care-l chema Ghițișor, își tot aduna pe el părțile sumanului și grăbea pe o potecă de-a dreptul peste un deal, soția domnului Iorgu Vasiliu a poftit pe Vitoria la ea în odăiță, dincolo de ferestruica cea rotundă ca să-i spuie o mulțime de lucruri despre fiecare din femeile mai cu moț și mai fudule și care se socoteau mai frumoase din cuprinsul acelor meleaguri, cît băteau ochiul, știința și veștile ei. Oricît de multe or fi fost acele muieri, fiecare cu cusurul ei, mai cu samă a lui Calistrat Bogza era mai vinovată că o făcuse maică-sa frumoasă, și o lovea din cînd în cînd bărbatu-său, rînjind. Bine c-o bate ; numai atît că-i fără de nici un folos. Numai primărița s-ar putea pune cu dînsa în privința rumenelelor — ba chiar o și întrece, fiind mare meșteră. Cît despre farmece și vrăji, nu este alta mai presus decît dăscălița. A ținut într-o iarnă trei săptămîni o unguroaică numai pentru învățături de acestea. Munteanca se supunea acestor valuri și vînturi de vorbe și le asculta cu supunere, fiind în totul de părerea cucoanei Maria. Ascultînd c-o ureche, își lăsa cugetul să fugă și să sfredelească în toate părțile.

Cînd s-a întors Ghiţişor, soarele era pe la toacă. Indată l-a luat sub stăpînirea ei soţia lui domnu Iorgu Vasiliu. Să-i spuie dintrodată şi scurt dacă Bogza şi Cuţui erau acasă.

— Erau acasă.

— Şi cînd au auzit că-i chiamă cineva la Primărie, ce-au zis ?

— N-au zis nimica. Bogza a rînjit. Cuţui a zis : bine.

— N-au cercetat, n-au întrebat ?

— Ba da.

— Şi tu ce le-ai spus ?

— Eu nu le-am spus nimic, precum am avut poruncă.

— Dar a lui Bogza ce făcea ?

— Femeia lui Bogza ? Nu ştiu, că nu m-am uitat pe fereastră.

— Nici pe-a lui Cuţui n-ai văzut-o ?

— Nici.

— Nu spun eu ? Se ţin de vizite.

— Ba a lui Cuţui era acasă ; am auzit-o cîntînd, dar n-am văzut-o. Era acasă şi cealaltă. Am auzit-o cotrobăind prin pod. Bogza m-a întrebat cine a poposit aici, la han.

— Şi i-ai spus ?

— Nu i-am spus.

Se înţelegea însă că a spus. Stăpîna l-a rusinat pe Ghiţişor c-o privire într-o parte şi c-o răsfrîngere de buze.

— Cînd au spus că vin la Primărie ?

— Au venit odată cu mine.

Vitoria îşi simţi inima răsărind. Cu multe vorbe şi cu mare grabă, cucoana Maria îşi puse încălţările, apoi trase pe mînici caţaveica. Au lăsat pe Gheorghiţă

ca s-asculte învățături bune de la domnul Vasiliu ș-au fost amîndouă în această vreme la Primărie. Acolo au găsit pe primar și pe notar fumînd și stînd la taifas cu gospodarii cei doi. Munteanca a fulgerat cu privirea prin geamuri. A intrat blîndă și supusă în urma ocrotitoarei sale.

Glasurile groase și tari au tăcut. Fumul de tutun s-a ridicat în bagdadie. Vitoria s-a uitat ș-a cunoscut pe Calistrat Bogza. L-a cunoscut și pe cel mărunt și negricios. Primarul și notarul, oameni bine hrăniți și grași, erau îmbrăcați orășenește.

— Dumneata trebuie să fii nevasta lui Lipan, a luat cuvîntul cel dintăi, rîzînd, Bogza.

Vitoria se uita în altă parte, dar îl vedea. A dat din cap, încuviințînd.

A așteptat să vadă ce se mai spune.

— Ai venit după vreo datorie? Eu, pe cît știu, am plătit lui Lipan toți banii. Poate Cuțui să-i fi rămas ceva dator.

— Nu-i datoresc nimica, răspunse Cuțui, serios.

Calistrat Bogza rînji iar:

— Atuncea poate ai venit să ne vezi cum trăim noi aici la Suha. Mulțămesc lui Dumnezeu, trăim bine.

Munteanca oftă:

— Alți oameni, într-adevăr, trăiesc bine și-i văd împăcați. Numai pe mine m-a alungat de-acasă supărarea.

— Așa? Din care pricină, mă rog dumnitale? Spune, să vedem dacă-ți putem fi de vreun folos. De asta ne-ai chemat dumneata, nevastă?

Bogza se miră, privind c-o ușoară veselie pe notar și pe primar, care se mirau și ei. Vitoria tăcu, plecînd fruntea. Se amestecă nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu:

— Dumneavoastră nu știți, oameni buni, că nevestii acesteia încă nu i s-a întors barbatul acasă?

Bogza îi întoarse o privire de mirare. Ea își zbătu pleoapa stîngă. El zîmbi numai dintr-un colț al gurii:

— Ei, și dacă nu i s-a întors acasă barbatul, ce-i putem face noi?

— Nu-mi puteți face nimica, vorbi cu blîndețe Vitoria, fără să ridice fruntea. Ca o femeie năcăjită ce mă aflu, am venit la niște prietini să-i întreb și să-mi spuie, cînd s-au despărțit de Nechifor Lipan, ce vorbe au grăit? Încotro l-au văzut că se duce? Poate-a spus ceva din care aș înțelege unde să-l caut.

Bogza își vîrî mîinile în chimir și se uită înduioșat la nevasta lui Lipan.

— Ce-aș putea să-ți spun? zise el săltînd din umeri. Pe drum, venind de la Dorna, ne-am înțeles asupra vînzării oilor. I-am numărat paralele. A dat o parte Cuțui care-i de față. Altă parte am dat eu. Ne-am despărțit. Lipan încă arăta grabă mare.

— Dac-aș putea să știu unde s-a întîmplat asta... suspină Vitoria.

— Vrai să știi unde s-a întîmplat asta? Pe drum.

— In care loc anume?

— Dumneata vrai să știi cam multe, rîse Calistrat. De unde vrai să știu eu chiar în ce loc? Pe cît țin minte, ne-am oprit la Crucea Talienilor.

— Și după ce i-ați plătit, în care parte a apucat?

— Cum în care parte? S-a întors înapoi. S-a dus spre casa lui.

— Nu te supăra, domnu Bogza, zise Vitoria. Am vrut să știu dacă nu cumva a spus vreo vorbă, că ar avea de gînd să nu se întoarcă acasă.

— Nu mă supăr, nevastă, macar că mie asemenea întrebări multe și mărunte nu-mi plac. Poate ai cumva

vreo bănuială, spune curat. Nu umbla împrejur ca o albină care tot vra să împungă.

— Vai de mine și de mine, se împotrivi munteanca, făcîndu-și cruce; să mă ferească Dumnezeu sfîntul de un gînd rău, ori de o bănuială. Vrau să știu numai dacă ați înțeles de la dînsul ceva.

— N-am înțeles nimica, își răsuflă Bogza rămășița de supărare. I-am dat paralele și s-a dus în treaba lui.

— La Crucea Talienilor?

— Da. Precum am spus.

— Și oile erau trecute înainte?

— Ca totdeauna.

— Vra să zică un cioban, ori un baci, nu l-a mai văzut. Putea să-i lepede aceluia un cuvînt.

Vitoria oftă și rămase în aceeași poziție, cu fruntea plecată, încercînd a sfredeli dușameaua cu bețișorul pe care-l luase de la crîșmă.

Atunci intră în vorbă, cu oarecare nepăsare, soția lui domnu Iorgu Vasiliu.

Se uită întâi la portretele de pe pereți, apoi făcu iar semn din geană, arătînd încă o dată prin asta că ea nu poate fi părtașă la vreo nebunie ori vreo prostie a unei femei străine.

— De la cel care nu știe, femeie, nu poți cere o căruță de vorbe.

Bogza începu a rîde către țigara pe care o răsucea și dădu din cap: Așa-i.

— O femeie îți poate spune mai multe. Un barbat tace. Dar poate or ști alții, cu care soțul dumnitale s-a văzut după aceea. Or fi crîșmari la care a făcut popas la întoarcere. Or fi poate din cei care au fost martori la învoială și la numărătoarea banilor.

Vitoria înălță domol fruntea. Bogza își aprinse țigara, trase și dădu drumul pe nas fumului.

— Așa că atîta-i, încheie el. Ce-am știut și mi-am adus aminte, am spus. Poate Cuțui să mai știe ceva.

— Eu nu mai știu nimica.

— Dac-a fost un cioban de față, îi poți scri și-l poți întreba, stărui nevasta lui domnu Vasiliu către Vitoria. Dac-a fost vreun om străin, poți să te duci să-l cercetezi, numai să știm anume cine-i.

— Să vedem; dacă mi-oi aduce aminte, i-oi spune și asta... primi Calistrat. Dar eu, femeie, mai degrabă mă gîndesc la alta. Să nu se fi săturat el de vechi, și să fi căutat nou.

— Cum spui dumneata, domnu Calistrat?

— Și-a fi găsit altă femeie, rînji Bogza.

Cei de față zîmbiră.

— Asta se poate, primi munteanca, zîmbind și ea palid; numai să nu fie cea cu dinții rînjiți.

Bogza pufăi și zvîrli țigara. Urmă o tăcere. Femeile se îndreptară spre ușă.

— Domnu Bogza, vorbi din vîrful buzelor Vitoria; dumneata fii bun și nu te supăra, ca unul care ai fost prietin cu Lipan. Eu voi mai trece pe la dumneavoastră. Dacă vă mai aduceți aminte de ceva, îmi spuneți.

— Fie ș-așa, răspunse Bogza. Te duci?

— Mă duc, ce să fac? Musai să-l caut, că numai unul am. L-am căutat pe drumul mare, acuma am să-l caut pe poteci, ori prin rîpi. Sfînta Ana de la Bistrița are să mă îndrepte unde trebuie.

Toată sara aceea Ghorghiță a rămas ucenic la domnu Iorgu Vasiliu; iar soția lui domnu Iorgu Vasiliu și cu Vitoria lui Lipan au stat la sfat în odăiță punînd la cale alte cercetări. Nevasta lui domnu Vasiliu s-a arătat foarte doritoare să se ducă în persoană la fața locului, acasă, atît la Bogza, cît

şi la Cuţui, să vadă mai întâi frumuseţile lumii, ş-al doilea să cumpănească deşteptăciunea cu frumuseţa, să vadă care-s mai uşoare. Dacă nici prin femei nu se va putea scurma somnul bărbaţilor, vorba lor la beţie, mărturisire în mare taină încredinţată numai nevestei — apoi atuncea, unde-i întuneric să lămurească Dumnezeu. Mai mult decît e în stare, omul nu poate face.

— Lipan avea o vorbă, grăi Vitoria, cu privirea ei de vis.

— Care vorbă ?

— Nimene nu poate sări peste umbra lui. Aceasta-i şi pentru noi ; poate şi pentru alţii.

— Adevărat cuvînt, bun cuvînt.

Vitoria închise ochii, zguduită. Din întunericul lui, în care se depărta, pentru întâia oară Lipan se întorsese arătîndu-şi faţa şi grăind lămurit numai pentru urechile ei.

In vremea nopţii ş-a somnului, această vedenie s-a mai produs o dată. S-a adeverit şi altă aşteptare a muntencii. Vîntul a pornit din nou, venind acuma de către miazăzi. Potrivit sfaturilor şi hotărîrilor, mama şi feciorul au lăsat cojoacele cele grele şi o parte din tărhat la hanul lui domnu Iorgu Vasiliu, şi au trecut pe cîteva zile dincolo de munte, la Sabasa. Cucoana Maria făcuse îndemn pentru anume cercetări şi lămuriri. Vitoria îşi urma un gînd tainic al ei.

Soarele îşi slobozise iarăşi puterile. Urcînd şoseaua cea mare şerpuită peste Stînişoara, Vitoria şi Gheorghiţă auziră glasul puhoaielor. Acest zvon creştea mai ales cînd treceau peste arcurile marilor poduri de piatră, deasupra prăpăstiilor.

Coborîră în Sabasa odată cu apele drumului și acolo poposiră la altă gazdă și alți prietini — la domnu Toma. Pe cît era de mititel domnu Vasiliu, pe-atîta era de mare și de pletos domnu Toma. Iar nevastă-sa Catrina era mărunțică ; dar tot așa de vorbăreață ca cucoana Maria. Numaicît toate le spunea încet și mai tainic. În clipă mărturisise Vitoriei că viața toată se temuse de omul ei. Măcar că știa pe de rost *Alixăndria* și *Visul Maicii Domnului* mai bine și mai frumos decît un călugăr și se închina cu smerenie dimineața și sara la icoane, domnu Toma avea dese tulburări de mînie și atuncea împungea cu fruntea în toate părțile ca un inorog. Cu toate acestea nu era om rău. Îndată-i trecea și-și aducea aminte că n-a băut în ziua aceea un pahar de vin.

Stînd la masă și la sfat cu prietinii aceștia din Sabasa, Vitoria le povesti ce făcuse, ce văzuse și ce aflase la Suha, în partea cealaltă a muntelui. Le ceru și lor sfat și făcu o rugăminte anumită.

Sfaturile lor, destul de multe și de încurcate, le ascultă cufundată în gîndul ei, fără să le audă. Iar pentru rugămintea pe care o făcuse, s-a sculat domnu Toma și s-a arătat gata s-o însoțească pe femeia lui Lipan în lungul satului. Și-a pus cojocelul cel nou ; și-a trecut palmele peste plete în două părți potrivindu-și căciula deasupra, și, căutînd după ușă toiag, a ieșit în uliță, cu femeia străină după el.

Vitoria adusese cu dînsa bețișorul alb cu care încercase a sfredeli dușameaua primăriei de la Suha. Îl purta cu dînsa subsuoară ca pe ceva folositor, de și nu-i era de nici un folos. Trecură în lungul unui drum năboit de apa dezghețului. Oamenii stăteau

închiși în căsuțele lor sub munte și sub vînt — și arare se arăta unul pe prispă, în lumină, privind la trecători.

— Apoi după ce-or curge și aceste ape, zise domnu Toma, au să iasă toți din bîrloguri. Acu datina munteanului e să doarmă. Se știe că cel mai dulce somn e-n luna lui mărțișor.

Din trecere, Vitoria se oprea la unele porți, privind pe deasupra.

— Mai avem, mai avem, grăi domnu Toma, scuturîndu-și căciula.

Cotiră pe o hudiță, subt o rîpă. În fund sta închisă o gospodărie bine întocmită. Cum ajunseră la zaplazul de scînduri, domnu Toma bătu cu toiagul în poartă. Îndată răspunseră cînii. Vitoria se grăbi să treacă înainte și împinse portița. Își trase de la subsuoară bețișorul, ca să se apere. Domnu Toma păși în urma ei, întinzînd cu luare-aminte gîtul într-o parte, ca să vadă ce se întîmplă.

Trei cîni năvăliră cu zăpăituri supărate. Deodată, cel mai mare, din mijloc, se opri. Stătură și ceilalți; apoi se răzlețiră, lătrînd din laturi. Cel din mijloc stătea neclintit și ațintit. Era un dulău sur și flocos, cu urechile și cu coada scurtate, după moda din munte a ciobanilor.

Vitoria își trecu bețișorul în stînga și întinse spre el mîna dreaptă.

— Lupu!

Strigase c-un glas pe care abia îl auzi domnu Toma. Totuși strigase din toate puterile ei lăuntrice.

Cunoscînd-o, cînele lui Lipan veni drept la dînsa și i se așternu la picioare. Scheună încet, plîngînd;

înălță botul și linse mîna care-l mîngîia. Femeia avea în ea o sfîrșeală bolnavă și-n același timp o bucurie, găsind în animal o parte din ființa celui prăpădit.

XIII

De și știa despre ce-i vorba, domnu Toma se arătă mirat. Nu-i venea să creadă că asemenea întîmplări pot avea loc; să vie o nevastă de pe Tarcău și să găsească aicea, în Sabasa, cînele bărbatului ei. Tot așa de mirat păru omul de gazdă, cînd văzu că într-adevăr cînele răspunde la numele pe care i-l da nevasta și o cunoștea de stăpînă cu mare bucurie. Dînd lămurire la întrebarea nevestei, arătă că acest cîne de pripas a venit la gospodăria lui astă-toamnă, din rîpile muntelui. L-a văzut dînd tîrcoale; pe urmă s-a suit pe-un colnic și-a urlat, cum urlă cînii în singurătate. A coborît și s-a așezat în preajmă, supunîndu-se cu pîntecele de pămînt. Munteanul a înțeles că poate să fie un cîne rătăcit de la ciobanii care au trecut cu oile. L-a judecat deștept și vrednic după înfățișare și a strigat la nevastă să-i caute o bucată de mămăligă rece. I-a dus mămăliga aproape și i-a lăsat-o. El s-a apropiat și a mîncat-o lacom, din două înghițituri. A venit la poartă, așteptînd să i se deie drumul. Gospodarul a deschis poarta. El a intrat și-au năvălit asupra lui cei doi cîni vechi de casă. Fără a fugi, fără a năvăli asupra lor, fără a arăta colții, numai puțintel arcuindu-se, și-a dat el înțelegere cum că ar fi un pribeag care caută stăpîn și tovarăși. A trecut spre șură. L-au primit astfel și cînii. Oamenii de casă i-au dat nume Pripas, pe care el l-a înțeles — și s-a purtat toată iarna cu

vrednicie, străjuind în vremea nopții în patru părți a ogrăzii și plătindu-și cu dreptate hrana.

Acuma, se învoia, gospodarul, dacă femeia asta și-a găsit cînele și-i trebuie, poate să și-l ieie, dînd numai cuvenita mulțămire gazdei. El nu se pune de pricină, aflînd mai ales că-i vorba de un gospodar stăpîn de oi, care s-a prăpădit și nu se mai găsește. În cele dintăi săptămîni, în unele după-amiezi, dulăul era fugar. Se ducea în munte, căutînd parcă ceva. Din cît spunea nevasta de la Tarcău, se vede că-și căuta stăpînul. Se ducea poate unde zăcea leșul, într-un loc singuratic și pustiu. După ce au venit ninsorile și s-a pus omăt, cînele s-a mai liniștit. Tot se mai duce pînă la colnic. Acolo stă pe gînduri; după aceea se întoarce acasă. Mintea cînelui nu-i ca a omului. Se vede că a uitat drumul, dacă într-adevăr se ducea pînă la stăpînul lui mort.

În gîndul acesta care-i venise dintrodată, să caute cînele, Vitoria cunoscu altă binecuvîntare. De unde-i venise gîndul? Fără îndoială de la Nechifor Lipan. El — se înțelegea lesne — nu mai era între vii cu trupul. Dar sufletul lui se întorsese spre dînsa și-i dădea îndemnuri. Era și-o hotărîre mai de sus — către care inima ei întruna sta îngenunchiată.

Desfăcu naframa și dădu omului mai mult decît aștepta. Gospodarul crezu că se înșeală el; pe urmă își închipui că se înșela nevasta. Desfăcu la vedere cele două bancnote de cîte o sută de lei. Nevasta nu se înșelase, le împinse spre el, înoindu-și mulțămirea.

Cînele o urma supus, scheunînd din cînd în cînd moale. Atunci se apleca dintr-un umăr și-i mîngîia creștetul cu palma. Îl întreba în gînd dacă are să-i fie de folos. Nu avea nici o îndoială că are să-i

fie de folos — deoarece nu se îndreptase către el fără hotărîrea altor puteri.

Ține cînele cu dînsa și-l poartă de cîteva ori în munte, pînă ce și-a aduce aminte ș-a cunoaște iarăși locurile. Poate are să întîrzie cu voia lui Dumnezeu, pînă ce se va mîntui zăporul și se vor scurge puhoaiele. Atunci, de pe costișă pe costișă și din rîpă în rîpă are să caute oasele și armele. Calul nu s-a văzut. Poate-a fost dus de dușmani la iarmaroacele de la cîmp. Ori poate a fost și el prăvălit și zdrobit și l-au ciugulit, ca și pe stăpîn, corbii. Acuma vede că chiar de la începutul începutului a înțeles această durere a vieții ei ; chiar de aceea, din întâia clipă, i-a stat inima ca în clește. Mai bine astfel, într-o privință : să-l știe mort, decît părăsit de casa lui, în brațele alteia și-n așternut străin. Dar dacă i-a fost lui Nechifor scrisă asemenea soartă, pe care nimica n-o poate înlătura, Dumnezeu, prin sfînta de la Bistrița, a adus-o pe dînsa, Vitoria, pe căi cotite, tocmai unde trebuia ca să-și găsească pe cel drag, să-l ridice din locul pieirii și să-l puie în pămînt sfînt, cu toate rînduielile știute.

Acuma, după niște sfaturi ale soției domnului Vasiliu și după învățătura lui domnu Toma, îi rămînea să mai facă un drum pînă la Borca — să întrebe pe cale, ș-acolo, încă o dată, dacă Lipan n-a fost zărit cumva întorcîndu-se din Stînișoara. Dumnealui, domnu Toma, nu l-a văzut. Dacă s-ar fi întors, n-ar fi lipsit a face la crîșmă popas. Cine-a făcut o dată popas într-un loc ș-a găsit că-i bun acel popas — apoi se abate ș-a doua oară. Chiar dacă nu i-i foame, poate i-i sete. Dacă nu-l aduce foamea nici setea — vine din prietinie. Nechifor Lipan a trecut o dată. Domnu Toma l-a

văzut ducîndu-se — călare între ceilalți doi munteni. Înapoi, venind cu fața, nu s-a mai arătat.

S-a bucurat și Gheorghiță de cîne și, după hotărîrea maică-sa, l-a pus în lanț, ținîndu-l alături de el și de cai. In vremea cinei, s-a sculat domnu Toma, cît era de mare, și-a scuturat pletele și și-a mai adus aminte că altădată, pe cînd era el copilandru, s-a mai întîmplat asemenea faptă, tot în aceste părți, în singurătățile Stînișoarei. Iar cine ucide om nu se poate să scape de pedeapsa dumnezeiască. Blăstămat este să fie urmărit și dat pe față. Dator este să-l urmărească omul; rînduit este să-l urmărească fiarele și dobitoacele. Dacă ai cunoaște înțelesurile vîntului și a țipetelor de paseri, și a scheunatului dihăniilor, și a umbletului gîngăniilor, și a tuturor urmelor care sînt dar nu se văd dintrodată — atuncea îndată ai ajunge la cel vinovat. De ajuns tot trebuie să ajungi la el, însă mai tîrziu. De aceea, ca un om cinstit și săritor la năcazul altuia, domnu Toma nu stă deloc la îndoială să puie iapa la căruță și s-o ducă el singur pînă la Borca pe Vitoria și s-o întoarcă înapoi în Sabasa, oprindu-se întruna și cercetînd pretutindeni.

Indoiala putea fi pîn-aici. Acuma nu mai este. Lipan a rămas prăpădit între Sabasa și Suha.

După această hotărîre dată de domnu Toma, jupîneasa Catrina, nevasta lui, a prins a lăcrăma și a căina pe Vitoria. Dar munteanca de data asta socotea că nu mai are de ce plînge. Avea de căutat, de găsit și de rînduit. De plîns, a plînge mai pe urmă. Acuma n-are vreme.

Incălecînd cu Gheorghiță, a trecut iar la Suha. Lupu a mers cuminte în lanțug. Clocoteau pretutindeni puhoaiele și bătea vînt cald. In popasul de sus au stat s-au ascultat cum pocnește ghiața într-un pîrău din

vale, cine știe unde. Treceau corbi, treceau pajuri. Nu i-au dat nici o înștiințare.

Au ajuns, sara, la hanul lui domnu Vasiliu. Vitoria știa că acolo are să găsească ceva. Într-adevăr, a găsit.

In sat la Suha, se stîrnise oarecare zvoană. Spuneau unii și alții că ar fi nevoie să vie vreun judecător de la tîrg, să cerceteze cum a fost cu vînzarea oilor. Să vadă dacă se află hîrtia lor de cumpărătură de la Dorna, și dacă gospodarii din Suha au chitanță de paralele pe care le-au dat lui Lipan. Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvîrși o faptă rea — dar e bine să-și arate îndreptările. Afară de asta, a mai spus nu știu cine că numaidecît cinstiții gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit față la vînzare și la numărătoarea banilor. E la înțelegerea orișicui că numai asemenea străin ori străini, care s-au aflat de față, au putut să urmărească pe Lipan, să-l lovească și să-i răpească banii oilor. S-ar putea ca acești martori să fie cu totul necunoscuți. Nici Calistrat, nici Ilie Cuțui nu i-au văzut pîn-atunci, nici de-atunci. Chiar dac-ar fi așa, să arate ce înfățișare aveau, ce cai și ce straie. Din puțin, se pot afla multe și făptașii ies la iveală.

— Dar mai este una, dragă Vitorie, urma cu fierbințeală cucoana Maria a lui domnu Iorgu Vasiliu. Închipuiește-ți dumneata că, de la o zi la alta, nevasta lui Bogza și-a adus aminte de mine și a venit aicea în vizită. Eu nu i-am dat apă cu dulcețuri și cafea, ca la cucoana primarului, dar am poftit-o să șadă. Și ce-ți pare dumnitale, dragă Vitorie, iaca m-a înștiințat că sîntem rude și vine la mine să mă întrebe de unde se împrăștie asemenea proaste zvonuri asupra soțului său. N-am de unde știi, draga mea, zic. Poate să fie unii din prietini, din dragostea cea mare care o au

asupra voastră. După asta văd că începe a mă ispiti de departe dacă s-a dus munteanca de la Tarcău și ce gînduri are. I-am răspuns că n-ai nici un gînd; că umbli așa prin lume jelindu-ți barbatul. Atuncea a lăcrămat și Ileana și i-a părut tare rău că l-ai chemat pe gospodarul ei la Primărie, ca să iasă pe urmă în sat vorbe. Mai bine era dacă te duceai la casa lor. Găseai un pahar de vin ș-o vorbă bună — ș-un ajutor de la barbatu-său, ca să descoperi pe făptași, dacă sînt.
— Făptași sînt, zic eu. Nu mult ș-avem să-i cunoaștem. Iar munteanca, zic, rău a făcut că n-a venit la voi să ceară sfat și ajutor.

Cucoana Maria surîdea subțire. Zîmbi și nevasta lui Lipan, în tăcere.

— Vra să zică s-a dus cum a venit, urmă soția domnului Iorgu Vasiliu. Nu trece, draga mea, un ceas și văd venind părechea.

— A venit și Gafița?

— A venit și Gafița lui Cuțui. Asta umblă gătită mai luxos decît cealaltă, dar e mai proastă. A venit și ea să întrebe de una, de alta. I-am spus eu felurite lucruri. Am lăudat-o pentru straie și pentru frumuseță; numaidecît i-am arătat mare părere de rău de vorbele care le scornește asupra ei prietina cea mai bună pe care o are. Nu-i spun cine-i, ca să nu vîr intrigă; da-i bună prietină și nevastă de tovarăș. Va fi fiind Ileana? Nu-i Ileana, zic, moale. — Ba-i Ileana, văd eu că nu te poți preface. Și ce spune, mă rog, pe conta mea, nevasta lui Bogza? — Mai întăi nu-i Ileana lui Bogza, răspund; al doilea nu spune cine știe ce, fără decît că știe tot satul cine vine la dumneata, noaptea, cînd ți-i barbatul dus după oi. La asemenea vorbă dulce, a țipat de-a răsărit barbatu-meu pe scaun în prăvălie. — Spune ea asta? ea, care-i o

slută ș-a scos-o Bogza din sărăcia de-acasă? — Mai întâi, dragă, zic eu, nu-i vorba de Ileana. — Ba o știu eu de cîte e-n stare. La biserică trage la mine numai cu coada ochiului, să vadă cum îs îmbrăcată și crapă de ciudă. Decît să vorbească de altele, mai bine să se uite la dînsa. Asupra mea nu vine barbatu-meu băut și nu mă grămădește într-un cotlon, ca să mă stropșească în bătăi. Afară de asta, barbatu-meu nu visează urît.

Gazda se opri. Femeile se uitară una la alta. Munteanca își zbătu pleoapele și-și încreți fruntea.

— Mîni am să trec și eu pe la dînsele, zise încet Vitoria, să le rog să mă ierte de supărarea pe care am făcut-o oamenilor lor. Bine ar fi să aflu cine-a fost martor; bine ar fi să văd hîrtiile și chitanțele; dar acu mai tare mi-i în grijă de ce se spune. Am și eu vorbe potrivite după pilda dumnitale, dragă cucoană Marie, să le aț[illegible] și să le otrăvesc, ca să le fac să lepede din ele tot. Dacă au de spus ceva, au să spuie. Dacă n-or avea ce spune, îi las în plata lui Dumnezeu. Nu se cuvine să obijduiesc om nevinovat. Cerc să-mi găsesc soțul. Îi fac toate slujbele rînduite, ca să i se liniștească sufletul. Acuma mi s-a arătat în vis cu fața — și mă chiamă.

Din dezbaterile amănunțite ale femeilor, a ieșit o rînduială bună. A doua zi dimineața, domnu Iorgu Vasiliu trimete după Bogza și Cuțui, ca să vie să facă contract pentru brînză. Au ei treburi negustorești pe care le-au tot amînat în vremea iernii. Acuma vine primăvara și afacerile încep a mișca. Deci gospodarii de la Doi Meri vin pentru contract și arvună. Precum se cuvine, au să beie și aldămaș și au să mai întîrzie. In vremea asta Gheorghiță șade dosit în căsuța cea

mică din ogradă. Iar ele se duc întâi la Bogza acasă, pe urmă la Cuțui. Ori se duce una la Cuțui și alta la Bogza, și după aceea schimbă. Au să le înțepe, au să le învăluie, au să le fiarbă pe nevestele oierilor — pînă ce le-or vedea zvîrcolindu-se ca viermele. În asemenea împrejurare, Vitoria își va da sama despre ce pot ști femeile de treburile bărbaților lor — chiar de tainele lor, care le-au fost încredințate cu grozav jurămînt. Iar după asta, munteanca se poate duce să caute. Rămîne soția lui domnu Vasiliu să încurce lațurile și mai tare.

Adevărul întreg, fără îndoială, numai Dumnezeu îl cunoaște; însă cucoana Maria dorea aprig să vadă pe nevasta lui Cuțui mai puțin luxos îmbrăcată. Făcînd astfel și necîștigînd decît prepusuri, s-au întors amîndouă la dugheană tot cu vorbe multe și Vitoria a încălecat, ca să treacă iar muntele, cu feciorul.

Drumul se curățise de ape și se zvînta. Pădurea fîșîia lin din cetini și răsufla aburi. În poienile sorite, pămîntul se ochise bine și înverzeau pajiști. În frunzele moarte din marginea unei rîpi, Vitoria găsi clopoței albi. Coborî din tarniță ca să-i rupă, și-i înălță pe codițele lor subțiri, în lumină. Privi cerul albastru și înghiți mireasma pădurii.

Cu frîul calului trecut pe după cot, porni pe cărarea din marginea drumului. Trupul ei ar fi vrut să cînte și să înmugurească; simțea intrînd în el soare și bucurie; dar în același timp se ofilea în ea totul, grabnic, ca clopoțeii pe care-i ținea între degete și care pieriseră.

Cînele dădu scîncet. S-ar fi voit și el slobod.

— Gheorghiță, dă-i și lui drumul, zise femeia, atentă.

Flăcăul descălecă și descătărămă zgarda lui Lupu. Dar cînele nu căuta să zburde. Umbla cu botul în soare și din cînd în cînd parcă încerca să strănute. Rînjea și forcăia pe nas, adulmecînd și sorbind adierile.

Urcară așa la pas din parapet de pod în parapet de pod. Sus, poposiră. Cînele sta cu luare-aminte pe coadă, privind văile ca un om. Petrecea și el, uitîndu-se le frumusețile lumii. Gheorghiță îl observă de cîteva ori și-l arătă din ochi către maică-sa, rîzînd.

— Îi place și lui să se uite... zise munteanca, serioasă.

Cînd coborî la al doilea pod al văii dinspre Sabasa, cînele se opri și deveni neliniștit. Deodată se repezi asupra cailor, lătrînd și încercînd să-i încleștе de boturi.

— Nu înțeleg ce va fi avînd astăzi Lupu, vorbi Gheorghiță, nedumerit. Și ast' dimineață, cînd îl țineam lîngă mine, în șură la domnu Vasiliu, tot cerca să iasă din zgardă și mîrîia. Parcă era tunet, cînd s-aude departe.

— A făcut asta ?

— Da. S-a liniștit tîrziu, după ce s-a deșertat crîșma de oameni. Acu văd că-i vine altă nebunie.

— Să vedem ce este. Să oprim caii.

Cînele își conteni dușmănia împotriva dobitoacelor. Se întoarse asupra oamenilor. Apoi coti pe lîngă parmaclicul podului, în rîpă. Se duse așa o bucată la vale, pe o pajiște nouă, care lucea în soare — și iar veni la drum. Se repezi asupra lui Gheorghiță, încolțindu-l de pulpana sumăieșului. Flăcăul îl izbi cu piciorul. Animalul se duse chelălăind la vale, pe aceeași urmă.

— Băiete, zise muntеanca, leagă-ţi calul de un mesteacăn, cum fac şi eu. Coboară-te în rîpă după cîne. Şi asară, cînd suiam, a dat aicea semn; dar era în lanţug.

— Da' de ce să mă cobor? E un pripor gol, fără carare.

— Coboară-te, îţi spun. Aud pe Lupu dînd glas. A găsit ceva.

Deodată i se îmbujoraseră obrajii şi-i luceau ochii. Flăcăul înţelese. Cotind şi el pe lîngă parmaclîcul de piatră, îşi dădu drumul tîrîş în rîpă. Femeia se aplecă şi văzu prăpastia. Totuşi Gheorghiţă luneca lin pe clina umedă, stîrnind bolovanii. Cînele nu se zărea; i se auzea numai glasul, dosit în văgăună.

Observă pe flăcău în picioare, ocolind sub mal. Îndată se sui spre ea chemarea lui înfricoşată. Avînd buna încredinţare de ce putea fi acolo, Vitoria îşi adună cu palmele straiul în poala din faţă şi-şi dădu drumul alunecuş pe urma băiatului. Cu tîmplele vîjîind răzbi în ruptura de mal, în lătratul ascuţit şi întărîtat al cînelui. Gheorghiţă zvîcnea de plîns cu ochii acoperiţi de cotul drept înălţat la frunte. Oase risipite, cu zgîrcurile umede, albeau ţărîna. Botforii, taşca, chimirul, căciula brumărie erau ale lui Nechifor. Era el acolo, însă împuţinat de dinţii fiarelor. Scheletul calului, curăţit de carne, sub tarniţă şi poclăzi, zăcea mai încolo.

Femeia răcni aprig:

— Gheorghiţă!

Flăcăul tresări şi se întoarse. Dar ea striga pe celălalt, pe mort. Ingenunchind cu grabă, îi adună ciolanele şi-i deosebi lucrurile. Căpăţîna era spartă de baltag.

XIV

Cu grabă, dar fără lacrimi, femeia făcu cea dintâi rînduială. Despărți din tărhatul umed și muced o pocladă și o așternu peste rămășițile lui Nechifor Lipan. Flăcăul părea cu totul zăpăcit. Abia acuma înțelegea că acolo zace tatăl lui. Plîngea ca un copil mic, cu ochii mititei și buzele răsfrînte. Femeia stătu în picioare, cu mînile cuprinse sub sîni, și căuta să-și deie samă de loc. De sus, de lîngă parapetul de piatră, săpătura costișei venea oablă ca o prăpastie. Sus, era umplutură pardosită cu lespezi cioplite. Pînă jos în cotlonul rîpei, arăta să fie cam douăzeci de metri. Aicea malul era ros și scobit și avea în față puținței tăpșan ocolit de colțuri de stîncă. Pe urmă ripa se prăvălea mai în fund. Era un loc așa de strîmt, așa de singuratic, așa de dosit. Numai soarele îl ajungea și-l bătea în plin. Nu suia la nici o potecă; n-avea nici un fel de legătură în curmeziș cu vecinătățile. Aici fusese soarta lui Nechifor Lipan, să cadă ca-ntr-o fîntînă, lovit și brîncit de mîna dușmanului. Nimeni nu mai putuse vedea acea cruntă priveliște. Oamenii călători treceau fără grijă pe sus; păstorii n-aveau într-acolo loc de apropiere. Soarele de toamnă răsărise și asfințise asupra mortului singur și asupra calului zdrobit. Veniseră asupra leșurilor ploile cele negre; hultanii și corbii stăteau asupra lor ciucur; iar în vremea nopților au venit dihăniile din rîpile muntelui, sprijinind în mort labele și trăgînd cu colții. Numai acest cîne a știut toate și a vegheat în preajmă pînă ce l-a alungat foamea către oamenii vii. S-a mai întors din cînd în cînd și a mai așteptat; după aceea, într-o zi, a sosit vifor și ninsoare și iarna a

astupat rîpa. Acuma soarele a curăţit-o şi a eliberat-o, după o voinţă a lui Dumnezeu, şi tot după aceeaşi voinţă, cînele, trecînd pe sus, a adulmecat mirosurile şi i-a dat ei ştiinţă.

Observînd că flăcăul nu-şi venise încă în fire, măsură din ochi înălţimea pînă sus şi prubului cum s-ar putea căţăra la drum. Pipăi anume locuri cu piciorul şi-şi căută sprijin, întinse braţele spre aşchii de piatră şi găsi o cale cotită şi anevoioasă.

— Am treabă sus, strigă ca lui Gheorghiţă ; mă întorc îndată.

De sus, de lîngă parapet, chemă cînele :

— Vin-aici, Lupu.

Dulăul sui sprinten pe urmele ei. Il puse lîngă cai, paznic împotriva trecătorilor. Apoi cotrobăi în boclucuri şi se coborî iar la vale cu chibrituri şi c-o făclie de ceară. Aprinse făclia şi o potrivi la dos, în scobitura malului.

Avea în ea o putere nouă, care-i răzbea în toate mişcările şi în priviri.

— Gheorghiţă, hotărî ea, tu să stai aici, să priveghezi pe tatu-tău. Iar eu mă scobor în grabă la Sabasa ca să dau de ştire. Vin cu căruţa şi cu domnu Toma, ca să luăm mortul, să-l ducem în sat şi să împlinim cele de cuviinţă.

— Bine, mămucă, suspină flăcăul. Oi sta aici, după cum îmi poruncesti.

— Să stai, Gheorghiţă ! Eu nu întîrzii mult. Vezi să nu se stingă lumina.

Sui iar la drum, încălecă şi se duse, lăsînd pe Lupu lîngă celălalt cal.

Flăcăul privea lumina făcliei. Abia o putea deosebi din strălucirea soarelui, care bătea pieziş. Fără o voinţă anumită, se aşezase într-o latură, mai mult

cu spatele, spre poclada care acoperea ciolanele, zgîrcurile, părul şi lucrurile tatălui său, amestecate. Nu s-ar fi putut spune că are vreun dezgust, dar de cînd trăia pe lume nu-i fusese dată o asemenea cumplită vedere. Ridicînd ochii şi privind departe, băgă de samă că se află într-un loc cu totul pustiu, între stînci, între rîpi, sub cerul înalt. Pădurea era aproape. In fundul prăpăstiilor se mai ţineau ostroave de omăt.

Dintrodată strălucirea soarelui trecu spre vîrful brazilor şi către piscuri. Cu coada ochiului, văzu lumina făcliei crescînd în umbra văgăunii. Era o linişte neclintită, parcă toate împietriseră în asfinţitul de soare. Stătu şi el neclintit ca toate, ascultîndu-şi bătăile inimii. Tresări numai cînd auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură. Chemase de două ori. O văzu deasupra, plutind lin pe aripi; îşi mişca numai capul; parcă-l privea pe dînsul. Se auzi altă chemare mai depărtată. Pajura pluti într-acolo. Cerul rămase singur şi în curînd din cer păru că ninge înserarea. Judecîndu-se el singur pe sine, flăcăul se încredinţă că nu simte în el vreo sfială; ar fi dorit numai să aibă în preajma lui un suflet viu. Cînele era însă la drum, sus. Lătrase numai o dată. Acuma tăcea şi se făcuse noapte. Deci nu mai trecea nici un drumeţ.

Luceau stele. Porni o adiere de vînt.

Auzi în prăpastie un scîncet de dihanie. Poate i s-a părut. O neliniştе fierbinte i se porni din mărunţaie şi-l fulgeră în creştet. Răsări în picioare şi căută loc de trecere pe urmele maică-sa. Zgrepţenînd cu unghiile şi împingîndu-se la deal cu călcăiele, ajunse asudat şi gîfîind sus. Calul necheză uşurel; cînele veni lîngă dînsul. Acolo sus, la drum,

i se părea că e mai puțin întuneric. Indată ce iese luna, toate au să se lumineze deplin. Are să se lumineze deplin și jos în văgăună. Acolo s-a înălțat în picioare mortul, înyălit în pocladă, așteptînd binecuvîntarea din urmă și rugăciunile de care n-a avut parte.

Își aplecă urechea. Trăgea o adiere abia simțită. Bănuia în rîpă pipăiri de pași și-n împrejurimi foșnet. I se desluși în urechi zvonuri de pîraie depărtate. Tîrziu, prin lumina de lună, trecură pe deasupra brazilor paseri străine. Singurătățile muntelui pulsau de apele primăverii; viața tainică își întindea iar punțile peste prăpăstiile morții. Sîngele și carnea lui Nechifor Lipan se întorceau asupra lui în pași, în zboruri, în chemări. Flăcăul nu înțelegea din toate decît o frică strecurată din pămînt în el, și începu să vorbească cu cînele și cu calul, adresîndu-le cuvinte fără noimă. Tot ca să-i treacă vremea mai ușor, căută traista cu orz. După aceea își pregăti un culcuș și se învăli în pocladă. Zgomotele nopții îi părură abia simțite și i se îngreuia trupul de somn, cînd Lupu dădu glas către vale.

Zvîrlindu-se în sus, se păli cu fruntea de traista de orz aninată în capul calului. Apoi răcni spăriat: Cine-i? Nu-i răspunse decît cînele, care zăpăi iar. Cînd cînele se liniști, flăcăul auzi, în tăcerea cuprinsului, bătaia ca de clopot a fierăriilor de la o căruță.

Auzi chemări, aproape. Cunoscu glasul lui domnu Toma. Venea, cu Vitoria Lipan, nu numai crîșmarul, ci și județul satului, ș-un străjer. Poposiră, deshamară iapa, aprinseră un foc de găteje lîngă parapetul podului.

— Arde făclia, Gheorghiță? întrebă Vitoria.

— Cred că arde... răspunse flăcăul cu îndoială.

— Vai, băiete, îl mustră femeia, cum nu înțelegi tu o datorie ca asta! Coboară și vezi. Ține, am adus de la biserică fînarul acesta cu semnul crucii. Aprinde lumînarea din el și potrivește-l frumos la căpătăiul lui tată-tău. Să știi că nu se poate să-l ridicăm azi, poate nici mîni. Cît ar fi, trebuie să-l priveghem, și m-am înțeles cu părintele Tudorache ca să vie să cetească aici.

— Dar de ce nu putem să-l ridicăm? se împotrivi Gheorghiță, neguros.

— Nu se poate, căci ei își au rînduielile lor.

— Care ei?

— Stăpînirea. Își au rînduielile lor cum că să steie toate pe loc pînă ce vine domnu subprefect pe care l-am văzut noi la Farcașa, și doftorul, și domnu procuror.

— Da' de ce să vie? Ce au ei cu noi?

— Cu noi n-au nimica. Au cu mortul, să vadă cum și ce. Să cunoască și ei cum că într-adevăr a fost ucis, și după aceea să înceapă a căuta pe faptași. Eu întâi am țipat ca să mă lese în pace să-mi iau omul, și să-i fac cele de cuviință. Dar atuncea s-a sculat domnu Toma, care-i de față, și m-a sfătuit să mă supun, că altfel ne vîră judecătorii în închisoare. Dac-am văzut ș-am văzut, ce să fac? m-am supus. Or face ei cum au rînduiala și după aceea mi-or da mortul. După asta nu mai au nici ei nimic cu mine, nici eu cu dînșii.

— Ț! nu așa, nevastă, se amestecă, nemulțămit, domnu Toma; ei doar nu fac asta dintr-o răutate. Rînduiala aceasta o au ca să poată găsi pe ucigaș.

— Domnu Toma, nu te supăra. Dacă s-or uita la niște ciolane, parcă au să știe care-i făptașul?

— Nu-i numai asta. Ai să arăţi şi dumneata ce ştii şi ce bănuieşti.

— Eu? se miră munteanca şi privi pieziş spre ceilalţi oameni, care suiseră cu ea din Sabasa. Apoi tăcu şi-şi acoperi buzele cu podul palmei stîngi. Tare-ţi mulţămesc, domnu Toma, pentru ajutorul care-l dai, adăogi ea cu glas blînd; şi-i fi bun să mai trimeţi aicea, mîni, căruţa cu părintele, aşa precum te-am mai rugat. Ţi-oi plăti cît îi spune, ş-oi socoti ajutorul dumnitale ca o binefacere. Pune în căruţă, odată cu părintele, pîni douăzeci, masline două chile, şi scrumbii zece, şi rachiu cinci gărăfi de cîte-o ocă. Scrie şi acestea în catastif la dumneata, pe lîngă cele ce am adus acuma cu noi. Cine-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort, să-l cinstesc c-un pahar şi să-i dau o bucată de pită cu ceva, ca să fie pomenire. Poftesc ş-acuma pe domnu judeţ şi pe străjer. Gheorghiţă, scoate din fîn, din căruţa lui domnu Toma, o garafă şi ad-o aici, la foc.

Oamenii s-au bucurat şi au zîmbit cu voie-bună către nevastă, prin lucirea flacărilor. Vitoria le-a turnat rachiu şi au băut pe rînd din acelaşi pahar, neuitînd să închine pentru mort. Domnu Toma, mai ales, a vorbit drept după inima Vitoriei:

— Dumnezeu să-i ierte lui Nechifor Lipan toate greşalele cu voie şi fără voie şi să binevoiască a-i da, macar de-acu înainte, hodină în pămînt.

La această închinare Vitoria a crezut de cuviinţă să lăcrămeze. Inainte de a bea, a vărsat pentru mort o picătură din pahar. Asta o făcea de mult, de cînd se arătase înţelegerii ei adevărul.

Flăcăul a coborît fînarul în rîpă. Ceilalţi au aşteptat ziua, lîngă foc, cinstind din cînd în cînd bău-

tură. Pe urmă s-au dus și ei să descopere și să vadă pe Lipan.

Domnu Toma s-a întors în sat cu străjerul. După hotărîrea Vitoriei, i-a năimit cal și l-a repezit solie de-al doilea la domnu subprefect Nastase Balmez, să-l roage să binevoiască a împlini cît a putea mai degrabă rînduielile stăpînirii; că nevasta mortului îl roagă cu lacrimi și plătește toate cheltuielile.

In cursul zilei s-a ostenit părintele la deal, între gărăfi și pîni, și cu mare greutate s-a pogorît în rîpă, de și Vitoria tocmise om ca să taie și să sape trepte. Sfinția sa era bătrîn și pîntecos și cu greu a izbutit a se înfățișa la datorie. Punîndu-și patrafirul, și-a mîngîiat barba albă, a deschis cartea și a prins a ceti cuvinte vechi. Din cînd în cînd se oprea, ca să răsufle de trudă. Văduva a dat la o parte un colț de pocladă, ca s-audă și mortul și să se uite la cer cu găvanurile negre ale căpățînii. Oameni din sat și trecători de aiurea veniseră nu atît pentru ceta-nie, cît pentru pomana mortului. Femeile spuneau unora și altora întîmplările și era de mirare cum sosiseră, pe vînt, ori prin pămînt, veşti de dincolo de munte, cum că făptașii ar fi niște oieri care ar fi trăitori în acele părți.

Vitoria asculta atent vorbele și se gîndea că nu-maidecît trebuie să treacă la o prietină a ei de-acolo, s-o poftească la îngropăciune și să mai afle ce vorbe s-au mai spus și ce iscodiri s-au mai îndeplinit. Avea chiar o plăcere gîndindu-se că a rămas cineva acolo care scormonește și află.

Autoritățile nu s-au putut aduna în rîpă decît a treia zi. Vitoria a stat c-un umăr întors, ascultînd ce puteau să spună niște oameni care n-aveau nimic cu Nechifor Lipan. Au descoperit oasele, s-au uitat la

ele ; unul a cercetat căpăţîna ; pe urmă a scris pe hîrtie ce-au văzut şi ce-au înţeles. Jignită a fost munteanca mai ales de faptul că nici unul nu şi-a făcut cruce şi n-a spus o vorbă creştinească pentru sufletul lui Nechifor.

Domnul subprefect Anastase Balmez şi-a adus aminte că a mai văzut-o pe munteancă.

— Acesta ţi-i omul după care umblai ? întrebă el.

— Acesta-i, domnule, răspunse munteanca.

— După cît se vede, e ceea ce bănuiam eu încă de-atunci. Omul dumnitale a fost omorît şi jefuit.

— Da, domnule, răspunse cu blîndeţă Vitoria ; însă în taşcă s-au aflat ceva parale, şi chimirul n-a fost desprins de pe el.

— Atunci să-l fi ucis careva din duşmănie ?

— Cum pot crede una ca asta, domnule, cînd el a călătorit cu prietini de la Dorna pîn-aici ?

Atunci Vitoria s-a crezut datoare să spuie ce ştia. Anume că, după cumpărătura de oi de la Dorna, Nechifor a venit pîn-aici cu doi tovarăşi şi prietini, care trăiesc şi acuma peste Stînişoara, la un loc care se chiamă Doi Meri. Acei prietini arată că au cumpărat oile lui Lipan şi i-au numărat banii. După numărătoarea banilor, care s-a făcut sus, Lipan s-a întors, purcegînd spre casă. Atunci se vede că cineva, care a fost de faţă şi-a văzut tîrgul şi banii, s-a luat după el şi l-a lovit. I-a răpit banii oilor. Altfel nu poate să fie, arăta Vitoria ; căci aşa spun acei doi prietini ai mortului, anume Calistrat Bogza şi Ilie Cuţui. Deci Lipan nu şi-a pus banii la un loc cu cei care-i mai rămăseseră ; ci-i purta în mînă. Ucigaşul l-a lovit şi i-a smuls banii ; căci, cum l-a lovit, Lipan a căzut în ripă cu tot cu cal. Să se fi dus după el, e mai greu de crezut ; căci era cînele,

care s-ar fi luptat cu îndîrjire pentru stăpîn. Ca să jefuiască pe mort, acel care lovise trebuia să ucidă și cînele. Însă cînele s-a aflat viu. Rămîne de văzut cine era acel străin martor, care a văzut pe Lipan primind banii. După cît înțelegea ea, gospodarii nu-și aduc aminte cine ar fi fost acel om străin. Dar dacă i-a strînge stăpînirea, ei au să mărturisească și au să-l arate. In același timp se înțelege că au să facă și dovada cumpărăturii oilor cu vreo chitanță pe care Lipan a scris-o în vîrful muntelui, de și acolo nu se află nici un fel de cancelarie, iar vîntul nu aduce în vîrtejurile lui acolo nici cerneluri, nici pene de scris. Hîrtia de cumpărătoare a oilor e la Lipan în taşcă, nu-i la dînșii; însă dacă spun ei că au dat bani pe partea lui de oi și i-au numărat acolo cu martor, cine poate îndrăzni să spuie că nu-i așa? Adevărat este că lumea se dovedește plină de vorbe și înșelări și ar fi spunînd unii și alții de peste munte că toată treaba asta n-ar fi curată; însă ea nu poate obijdui pe nimeni, fiind încredințată că Dumnezeu va scoate la urma urmei adevărul la lumină.

— Femeie, zise domnu Anastase Balmez, răsfrîngîndu-și cu dispreț buzele; din ce spui dumneata, eu nu pot alege nimica. A fost vreun martor cînd s-a făcut tîrgul?

— Nu știu, n-am de unde știi, domnule subprefect; dumneata vei întreba și gospodarii vor răspunde.

— Bine, la asta ne pricepem noi, și avem să-i întrebăm. Dar dumneata știi ceva despre acel martor? De unde l-ai scos?

— Eu nu l-am scos de nicăiri, domnule subprefect; dar trebuie să fi fost. Dacă n-a fost acolo un străin pe care l-am putea trage la răspundere, atunci să deie samă prietinii.

— Dumnezeu să te înțeleagă, femeie. Bănuiești cumva pe acei prietini, Calistrat Bogza și Ilie Cuțui?

— Ferească Sfîntul; eu nu bănuiesc pe nimeni. Ei au să vă spuie ș-au să-și deie sama, ca niște gospodari ce sînt. Pînă la Borca, în urma oilor, au umblat trei. Dincolo, peste munte, nu s-au mai văzut decît doi. Pe-al treilea l-au mîncat hultanii și lupii, după cum se vede. Dumnealor să arate cine a dat cu baltagul; căci și asta se vede în căpățîna aceasta. Eu n-am de unde știi; dumneavoastră nici atîta; să spuie dumnealor, să arăte pe acel care a fost martor și a văzut numărătoarea banilor.

— Ce martor, femeie? Ce-mi tot vorbești de martor?

— Grăiesc și eu ca o minte slabă ce mă aflu.

— Lasă martorul, femeie. Datoria mea e să strîng în chingi pe cei doi. Oricît de vicleni ar fi, cu mine nu se pot pune. Am descoperit eu cazuri mai grele.

Vitoria își strînse umerii și buzele:

— Dumneavoastră, domnule subprefect, veți face cum veți crede că-i mai bine; numai să-mi dați învoire să-mi îngrop omul și să-i fac rînduielile creștinești. Vă rog să scrieți și ciobanilor.

— Care ciobani?

— Ciobanii lui Lipan, care aveau în samă oile lui. Nu se poate să nu știe și ei de vînzare — dacă într-adevăr a fost vînzare.

— Dumneata crezi cumva că n-a fost vînzare? și l-au ucis cei doi ca să-i ieie oile?

— Eu n-am spus asta, domnule. Am spus să scrieți ciobanilor. Nu se putea să-i lepede stăpînul lor așa, fără să le plătească simbriile și să-i cinstească, după datină.

— Ai dreptate, vom face întrebare. Şi cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi şi dumneata cu mine acolo, să fii de faţă cînd am să-i chem, pe Bogza şi pe Cuţui.

— Merg, de ce să nu merg? se învoi Vitoria. Am acolo treabă şi c-o prietină a mea, soţia unui negustor. Vreau s-o poftesc şi pe dînsa să fie de faţă cînd vom coborî aceste oase în sat, ca să le punem la hodină, în pămînt. Se cuvine să poftesc şi pe acei gospodari, cu nevestele.

— Cum aşa? Eu mă duc să-i cercetez şi dumneata îi pofteşti la îngropăciune?

— De ce să nu-i poftesc? Îi poftesc şi la îngropăciune, şi la praznic, ca pe nişte buni creştini. Eu n-am nimic cu dînşii; Dumnezeu nu mi i-a arătat încă. Oamenii pot vorbi una şi alta; femeia lui Cuţui poate spune despre Bogza că ar fi avînd visuri urîte şi grăieşte prin somn; dumneavoastră, ca stăpînire, puteţi să le puneţi întrebări; dar eu ce pot face decît o îngropăciune cu datoriile care se cuvin morţilor? Îi poftesc şi pe dînşii; de ce să nu-i poftesc? Vă poftesc şi pe dumneavoastră, dacă nu vi-i cu supărare. Parcă aşa nu vor fi subt ochii dumneavoastră?

Domnu Anastase Balmez clătină din cap şi rămase gînditor. Iar avea femeia dreptate; însă nu credea de demnitatea lui să recunoască. O cercetare discretă şi delicată i se înfăţişă ca sistemul cel mai bun să descopere şi să apuce de grumaz pe făptaşi. Negreşit, cei doi gospodari nu vor putea să refuze să vie la înmormîntare în Sabasa. Asta ar fi ceea ce, în drept, se chiamă o confruntare cu cadavrul victimei. Încercă să lămurească asta femeii. Acuma însfîrşit i se părea c-o înţelesese şi o judecă destul de vicleană şi ascunsă. Vitoria nu putea şti ce poate fi o confruntare, dar primi, zîmbind, hotărîrea autorităţii —

cugetînd în sine că nu-i rău să fie amestecat şi boierăşul acela cu căciula ţuguiată, în zvonurile, prepusurile şi intrigile otrăvite care creşteau ca un bulz de omăt în cealaltă vale, în sat la Suha. Cît era el de boier şi de fudul — ea şi cucoana Maria îl puteau vinde şi răscumpăra, jucîndu-l pe degete, cu tot cu doftor, cu tot cu Bogza şi Cuţui, şi cu tot cu nevestele lor.

Autorităţile sfîrşindu-şi cercetarea, femeia trase iar poclada peste ciolane şi schimbă lumînarea din fînar. In acelaşi timp suspina şi bocea încet, dar cu coada ochiului priveghea în toate părţile la oamenii aceia străini, în straie negre, şi cu urechea era atentă la tot ce se spunea şi se şoptea.

XV

In Suha, domnul Anastase Balmez şi-a început cercetările lui cu o dibăcie de care se simţea cu drept cuvînt mîndru. A poftit la domnia sa, ca informatori, pe cei doi gospodari, hotărît să-i asculte cu răbdare şi cu blîndeţă.

— Ce pot pentru ca să ştiu eu, domnule subprefect ? a răspuns cu glas destul de hotărît, amestecat cu puţină supărare, omul cu buza despicată. Eu nu pot pentru ca să ştiu nimica.

— Ştiu, te cred, domnu Bogza, îl domolea subprefectul. Dumneata eşti un om cu stare. Te bucuri de deosebită consideraţie. Eu am datoria să te întreb. Dumneata ai datoria să răspunzi. Căci de la Dorna şi pînă aici te-ai aflat cu Nechifor Lipan. Aţi călătorit împreună ; aţi mîncat împreună. Nu-i aşa ?

— Așa este.

— Fiind așa, te rog să binevoiești a-mi spune unde v-ați despărțit.

— Apoi să vie și Ilie Cuțui, să fie de față. Să spuie și el. A fost și dînsul acolo.

— Îl întreb și pe dînsul, n-ai grijă. Eu am interesul să aflu toate acestea, pentru a putea urmări pe făptaș. Crezi dumneata că pot eu să ridic un deget pînă ce nu am încredințare deplină? Eu nu sînt învățat să obijduiesc pe nimeni. Așa că să fii bun să-ți aduci aminte cînd v-ați despărțit, ca să pot prinde un fir.

— Care fir?

— Să pot prinde un fir, să găsesc o urmă, să încep cu ceva.

— Care urmă? Pe mine, domnule subprefect, să nu mă năcăjiți, că destule am eu pe cap. Eu de moartea acelui oier nu pot pentru ca să știu nimica. Ce pot pentru ca să spun, decît atîta, cum că eu și Cuțui ne-am despărțit de el cînd am ajuns în vîrful Stînișoarei. Atuncea, cînd a văzut el cît drum mai are pînă la apa Moldovei și pe urmă pînă la apa Prutului, s-a lehămetuit și s-a hotărît să se lese de turma asta. Am eu destule oi — zice — la apa Jijiei. Dați-mi cîștig ca și pentru celelalte o sută, și cheltuielile pe care le-am făcut, și duceți-vă sănătoși. Să deie Dumnezeu să aveți spor de la dînsele. Eu mă întorc acasă.

— Așa a spus?

— Da; întocmai.

— Și i-ați dat banii?

— I-am dat banii. I-am numărat hîrtii de cîte o mie și de cîte o sută.

Nevasta mortului stătea umilită într-un colț al odăii, cu capu-n vatră, cu coatele pe genunchi, cu fruntea în palme.

— Nici nu se poate altfel, zise ea încet, fără a se clinti. Gospodarii i-au numărat paralele. Celălalt sta la o parte ș-a văzut.

— Care celălalt? se încruntă Bogza.

— Lasă-ne, femeie, hotărî subprefectul. Nu încurca lucrurile.

— Eu nu le încurc. Eu vreau să descurc pe acest creștin care nu-i vinovat cu nimica, se întoarse munteanca zîmbind cătră Bogza. A fost unul străin, care a văzut cînd s-au numărat banii. Acela trebuie cunoscut și urmărit.

— Dar n-a fost nici un străin, femeie; ți-am mai spus.

— Ba poate să fi fost, se întoarse Bogza.

— Nu spun eu? Trebuie să fi fost. Dumneata poate credeai că vorbesc de domnu Cuțui?

Domnul subprefect se întărîtă puțintel:

— Dacă a fost, să spuie omul. Cine a fost? Îl cunoaște?

— Nu cunosc; poate pentru ca să știe Cuțui.

— Nu știe nici el. De unde să știe? Să zicem că i-au ieșit hoții înainte și gata!

— Vezi? Atuncea de ce tot amesteci acel martor?

— Nu-l amestec, domnule subprefect. Dar noi muntenii avem obiceiul să facem vînzările cu martori, nu cu hîrtii scrise de domnii judecători. Dacă domnia voastră spuneți că nu-i martor, eu tac. Atunci s-au scris hîrtii. Dar la urma urmei nici de acestea nu era nevoie, căci domnu Bogza și domnu Cuțui erau prietini buni cu domnu Nechifor Lipan. De aceea să știți, oameni buni, că eu n-am venit

pentru alta aici, decît să vă poftesc la înmormîntarea oaselor care au mai rămas. Eu atîta treabă mai am în aceste locuri şi pe urmă mă duc acasă, rugînd stăpînirea să găsească ea pe făptaş. Eu ştiu că domnu subprefect are să-l găsească, aşa că, în privinţa asta, n-am nici o grijă. Dumneavoastră, ca buni gospodari, veţi da toate desluşirile şi veţi ajuta cum veţi putea. Iar la îngropăciune numaidecît să veniţi.

Subprefectul îşi bătea nerăbdător cizma cu vărguţa pe care o ţinea în mînă. Secretarul, la măsuţa lui, asculta, neştiind ce să mai scrie. Victoria se ridicase din locul ei, încheindu-şi sumăieşul. Pe dînsa n-o mai interesa întru nimic cercetarea.

— Omul acesta al meu a fost vrednic gospodar, încheie ea ; se cuvine să-i faceţi o asemenea cinste.

— Bine, se învoi, nedumerit, Bogza ; putem să venim, dacă domnu subprefect socoate că ne putem duce.

— Veniţi cu tot cu nevestele dumneavoastră. Tare frumos vă poftesc. Mîni îi facem soţului meu petrecerea din urmă. Merge şi domnu subprefect.

— Eu ?

— Da, se înţelege. Parcă acolo nu puteţi sta de vorbă, cum staţi ş-aici ? Ba încă acolo domnu Bogza poate şi-a aduce şi mai bine aminte.

Calistrat Bogza se scociorî în chimir, scoase tabacherea, o deschise şi-şi răsuci o ţigară groasă. Femeia puse mîna pe clampa uşii. Plictisit, subprefectul o aştepta să plece. I-ar fi poruncit să se ducă — însă era un om cu sentimente delicate.

— Mai am eu ceva de spus, vorbi subţire femeia, dar lăs pe mîni. Vorbim după aceea.

— După care ?

— După ce astrucăm pe Nechifor Lipan. El a

spus ce avea de spus. Te-aştept numaidecît, domnu Bogza.

— Bine, bine, răspunse gospodarul, trăgînd fum după fum din ţigara-i groasă.

Vitoria ieşi. În odaia cealaltă erau jandarmi. Cuţui sta la o parte, pe o laiţă, şi fuma şi el dintr-o ţigară tot aşa de groasă ca a lui Bogza.

Munteanca zîmbi, oprindu-se:

— V-aţi sfătuit să vă faceţi ţigările la fel şi-n aceeaşi vreme? vorbi ea. Domnu Bogza te prepune pe dumneata.

— El? Mă prepune pe mine? tresări cu îndîrjire Ilie Cuţui.

— Ce să te prepuie? Că ai fost de faţă la numărătoarea banilor. Dar eu vorbeam de altcineva.

— Nu pricep ce spui dumneata, femeie, grăi moale gospodarul, aşezîndu-se iar pe laiţă.

— Eu ziceam către domnu subprefect că trebuie să mai fi fost cineva de faţă, care-a văzut banii, ş-acela-i făptaşul. Dar s-a dovedit că n-a mai fost nimeni. Atuncea ar putea spune cineva că, dacă n-a fost mărturie, nu s-au numărat bani. Dacă n-are bani, cine să-l ucidă? Dacă nu s-au numărat parale, n-are de ce să se întoarcă; trebuie să se ducă înainte după oi.

— Cum nu s-au numărat parale? Ce vorbeşti dumneata? Nu ţi-am mai spus că i le-am numărat sus, pe munte, în popas?

— Ştiu, domnu Cuţui, eu nu vorbesc de asta, nu te supăra.

— Cum nu vorbeşti de asta? Atunci ce tot spui?

— Vorbesc şi eu, răstălmăcind şi potrivind, ca lumea care n-are ce face şi se amestecă în treaba asta a noastră. Dumneavoastră ştiţi mai bine decît oricine

ce-a fost şi aveţi să spuneţi. Mortul a spus atîta cît trebuie, domnu Ilie. Tot ce avea de spus, a spus. Ce te uiţi aşa la mine? Acu mai rămîne să spuneţi şi dumneavoastră, şi pe urmă gata. După asta, domnu subprefect a vedea ce-a mai face. Fiindu-mi nădejdea la ajutorul dumneavoastră, l-am rugat pe domnu Calistrat şi te rog şi pe dumneata, domnu Ilie, să nu leşi aşa pe un prietin. Acuma, după ce a fost aflat, să veniţi să fiţi faţă cînd l-om pune în locaşul de veci.

Cuţui o asculta cu luare-aminte, privind într-o parte.

— Cum ai spus?

— Să vii, domnu Ilie. Vine şi domnu Calistrat.

— Dacă zice el că vine, eu nu mă pun împotrivă.

— Imi pare bine, domnu Ilie, şi să vă luaţi şi soţiile. Avem să facem o leacă de praznic.

Vitoria ieşi, tropăind repegior. Pentru o împrejurare ca aceasta şi pentru sărbătoarea mortului, îşi lăsase opincile şi-şi pusese încălţările cele bune, cu vîrfuri de glanţ. Trecu pe cărări zbicite şi pe drumul cel mai scurt, pînă la prăvălia lui domnu Iorgu Vasiliu. Găseşte acolo căruţa tocmită, în care avea să încapă în voie, alături de dînsa, şi o bună prietină cum era cucoana Maria. Acolo, după ochiul cel rotund de geam, ştia mai ales că avea să afle pe Gafiţa, chemată în mare grabă de Ghiţişor.

După ce intră şi scoase de pe dînsa sumăieşul, se aşeză pe un scăunel şi privi cu plăcere spre cucoana Maria. Se întoarse şi spre Gafiţa. Ii păru bine c-o găseşte. Nici nu se aştepta s-o întîlnească. Ii pare bine mai ales pentru că poate să-i spuie ce se petrece la primărie, unde face subprefectul cercetare. A stat la întrebările subprefectului întăi şi întăi domnu Calis-

trat; după aceea domnu Ilie. Dar nevestei lui Lipan nu i-a plăcut cum îi întreabă.

— Cum îi întreabă? și ce-i întreabă? se interesă, cu destulă grijă, Gafița.

— Îi întreabă fel și chip. Înainte de a intra acolo, am văzut și pe femeia lui Bogza.

— Hm! ai văzut-o? Dar ea, mă rog, ce căuta acolo?

— Nu știu. Am stat și eu puțintel în preajmă. Am ascultat ce vorbea cu niște femei. Atîta pot a spune, dragele mele, că doresc în toată viața mea să nu vorbească despre mine prietinele.

— Vorbea despre mine; nici nu se poate altfel.

— Nu îndrăznesc a spune una ca asta. Eu nu vîr nici un fel de *intrică*. Mă gîndesc că nu-i toată lumea urîtă, nici calică, nici proastă; nu trăiește cînd cu notarul, cînd cu jandarul. Știu eu că acestea-s niște vorbe din zavistie. Un lucru l-aș înțelege mai puțin decît pe toate: să arunce năpaste. Să mă ferească Dumnezeu. Eu sînt cea mai năcăjită și mai amărîtă de pe lumea asta, am rămas văduvă și sărăcită, dar n-aș cuteza să arăt pe cineva dintre cei pe care-i văd oameni cumsecade, așezați bine la casele lor, ținînd la nevastă și îmbrăcînd-o cît se poate de frumos — n-aș putea, Doamne ferește, cuteza să arunc o vorbă, să se creadă cumva că aș avea vreo bănuială. Deci l-am și rugat pe domnu Ilie să poftească mîni, dincolo de munte, la Sabasa, la petrecerea din urmă a unui prietin.

Gafița era o femeie nălțuță, subțire în boi, c-un obraz neclintit în frumusețea lui, încondeiat cu sprîncene codate și cu ochi mari ca migdalele, umezi și negri. Purta catrință cu fluturi, bluză de modă nouă și pantofi cu călcâie nalte. La vorbele prietinești și pătimașe ale muntencii, obrajii i se rumeniseră. Cu

răsuri în față, îi sta și mai bine. Zîmbi ascuțit, gîndindu-se la viclenia unei anumite prietine și găsi destule vorbe potrivite ca să dovedească ce fel de femei trăiesc pe lumea asta și mai cu samă la Doi Meri. Cît privește de năpăști, apoi a mai spus și altă dată că cel fără vină n-are a se teme de nimic. Ilie Cuțui își are baltagul acasă, subt icoane. S-a plimbat cu el în lume, fără să-l spurce.

— Pentru soțul meu eu pot să jur, cu mîna pe sfînta cruce.

— Știu, dragă nevastă, nu te uita la vorbe. Eu mă găsesc cea mai asuprită — și nu mă întorc asupra nimănui. Aștept de la Dumnezeu să se facă lumină. Hotărîrea Lui are să cadă la vreme.

— Să cadă, se ascuți Gafița, cu ochii aprigi. Cine-a făptuit, să primească pedeapsă. Cine rîde, să cunoască plînsul.

— Știu, o liniști iar Vitoria. Știu că domnu Ilie răspunde cu dreptate subprefectului; dinspre partea asta, n-am nici o grijă. Orice or spune unii și alții, eu și de Bogza am anume părere. Pîn-acuma nu s-au arătat alte semne, decît cele pe care le-a scos la vedere mortul.

— Să știi, leliță Vitorie, că semne sînt și altele.

— Știu, știu asta.

— Nu știi! Dumneata socotești că eu azvîrl numai așa vorbe. Spun din durere și din usturime, căci de o bucată de vreme nu mai am tihnă din pricina unei ticăloase.

— Te cred, dragă.

Se amestecă, blînd, și soția lui domnu Iorgu Vasiliu:

— Nu te potrivi. Dumneata rămîi cum ești. Ce ți-a dat Dumnezeu, nu poți împrumuta.

Gafița rîse, alinată. Așa era mai frumoasă. Țovarășele ei o pîndeau pieziș și-și aruncau săgeți cu ochii. După ce n-au mai avut ce face cu dînsa, i-au dat drumul. Îndată, în odăița plină de scorțuri și de ștergare, ochii Vitoriei se întristară și se întoarseră către răsărit, la icoane. Făcînd trei cruci, femeia salută pe sfinți. Întorcîndu-se spre ochii micșorați și plini de curiozitate ai gazdei, se grăbi să-i spuie nu atît cum merge cercetarea omului stăpînirii, cît mai ales cum stă în picioare, împotriva unor hotărîri mai tari decît oamenii, acel om care-și arată colții prin buza despicată.

— El cearcă, dragă cucoană Marie, să se ascundă după deget, lămurea cu învierșunare munteanca. Nu știe, sărmanul, cum că ce i-i scris, i-i pus în frunte. Eu acuma l-am deschis și l-am cetit deplin. Mai are și omușorul cel cu căciula țuguiată a se juca o zi, două cu dînsul. Ș-acela înțelege cum stă chestia, căci nu-i nici chior, nici prost, dar tare l-am rugat să mai îngăduie. Trebuie să iasă împotriva dușmanului, din porunca lui Dumnezeu, toate dovezile, ș-atuncea doresc să-l văd zbătîndu-se cum s-a zbătut omul meu în rîpă. Dac-aș putea să-l lovesc și eu cu același baltag, în locul unde l-a pălit el pe Nechifor Lipan, m-aș simți mai ușurată. Dar asta nu se poate; nici pe Gheorghiță, care-i încă prost și copil, nu-l pot pune. Așa că vreau să-l împung și să-l tai altfel, ca să mai scot din mine obida care m-a înăbușit atîta vreme. Căci eu, dragă cucoană Marie, am trăit pe lumea asta numai pentru omul acela al meu ș-am fost mulțămită și înflorită cu dînsul. Iar de-acuma îmi mai rămîn puține zile, cu nour. Stau și mă mir într-o privință, cum de-am mai găsit în mine puterea să rabd atîtea și să îndeplinesc toate. După ce l-am căutat și l-am

găsit, ar fi trebuit să mă pun jos și să-l bocesc. Dar știu eu cine mi-a dat îndemn și putere. Am făcut toate ș-am să mai fac, cît voi mai avea suflet. Am trecut muntele ista în toate felurile, am fost la Borca nu știu de cîte ori, am cheltuit parale în dreapta și-n stînga, am mișcat oameni și preoți ; am vorbit, dragă cucoană Marie, și printr-o sîrmă, tocmai la Piatra. Eu eram de partea asta, în primărie la Borca, și de partea cealaltă era domnu prefect, și l-am rugat pentru omul meu, pe care l-am găsit risipit într-o rîpă, să-mi deie voie să-l îngrop în țintirim. Să nu rămîie între lupi ; să-l aduc între creștini. Am săvîrșit și asemenea pacat, vorbind pe sîrmă. Rîdeau barbații de mine, cum m-am spăriat auzind glas de la Piatra. Am făcut multe altele ; ș-acuma s-apropie vremea să le sfîrșesc.

Munteanca își lăsă fruntea pe umărul soției lui domnu Iorgu Vasiliu și începu a plînge și a suspina. După asta își șterse lacrimile, îndesat, cu mînica și se pregăti de plecare.

Toată alcătuirea încurcată din acel colț de la Suha, cu dușmăniile, cu prietiniile, cu intrigile, cu vorbele deșarte, cu spaimele ascunse și cu nădejdile, s-a încărcat în căruțe ș-a trecut muntele Stînișoara, în preajma mortului care aștepta cea din urmă alinare lîngă făclia lui de ceară.

Domnu Toma avusese grijă să aducă la fața locului un car cu doi boi frumoși. Îl împodobise cu cetină și așezase în el sicriu gol. După porunca Vitoriei, se aflau de față trei preoți și trei oameni cu buciume ; și patru femei bocitoare. Le alesese domnu Toma : două din Borca și două din Sabasa, care știau să plîngă și să bocească mai bine. În căruța dascălului a adus pomenile. Preoții își aveau și ei o nadișancă vopsită

verde. S-au înşirat oamenii cu prapurile şi cu crucea. Alţii au coborît racla în rîpă ş-acolo Vitoria singură, suflecîndu-şi mînicile, a luat cu grijă bucăţile soţului său şi le-a potrivit una cîte una în cutia de brad, stropindu-le cu vin. Bărbaţii au opintit sus povara destul de uşoară, au aşezat sicriul în car; au pus peste capac un lăvicer vrîstat negru şi roş ş-au dat de veste: gata. Atunci cel de la coarnele boilor a îndemnat ş-a făcut semn şi celor dinainte cu steagurile şi crucea. La cel dintăi popas, preoţii au coborît, au făcut rugăciune ş-au înălţat cîntare. Vitoria singură umbla împrejurul slujbei, priveghind rînduielile şi avînd la îndămînă o babă cu sulurile de pînză pentru datina podurilor. Cînd au pornit iar, au sunat muntenii din buciume, dînd veste spre depărtarea văilor. După ce au stat buciumaşii, au prins a plînge şi a boci tare frumos femeile tocmite. Vitoria privea şi asculta cu luare-aminte. De şi aceasta era pentru dînsa ziua cea mai grea şi se zbuciuma ea singură mai mult decît toate ostenitoarele, se socotea destul de mulţămită.

Autorităţile şi gospodarii de la Doi Meri erau de faţă. Bogza umbla despărţit de Cuţui, unul pe o parte a drumului, celălalt pe altă parte. Nu-şi vorbiseră; nu se priviseră. Numai cînd sătenii au suit din rîpă racla şi au potrivit-o în car şi i-au scos capacul, Calistrat Bogza nu s-a putut opri să nu întindă gîtul pe deasupra altor capete, ca să se uite să vadă rămăşiţile mortului.

Vitoriei i se părea că Bogza nu s-a putut opri. Dimpotrivă, nici o clipă omul nu avusese gîndul să se stăpînească. Era ca într-o fierbinţeală bolnavă şi altceva nu dorea deocamdată decît să vadă. Dacă ar fi cu putinţă să vadă de-aproape în ce stare se află teasta. Căci dacă nu se cunoaşte vreo pălitură de

unealtă de fier, atunci oricine cu uşurinţă ar putea crede că Lipan, fiind ameţit de băutură, a nimerit, noaptea, cu tot cu cal, în ripă.

Femeile umblau şi ele despărţite, repezindu-şi din cînd în cînd ascuţişuri de duşmănie. Toate le observa munteanca şi le cîntărea în capul ei. Nu uita nimic din ce trebuia pentru buna rînduială şi avea vreme să se alăture şi de cucoana Maria, şoptindu-i ceva cu grabă. Gheorghiţă nu se afla de faţă. După porunca mamei lui, încălecase cum ajunsese ea, venind de peste Stînişoara, şi coborîse înainte în Sabasa ducînd cînele şi tărhatul mortului.

Au mers aşa pînă ce alaiul a fost zărit din vale de către oamenii tocmiţi care privegheau în turnul bisericii. Clopotele au început a bate. Asupra zvonurilor de clopot, au venit amestecîndu-se cîntările buciumelor. Tot satul întăi s-a suit pe prispe cu mîna streşină la ochi; apoi, rînduri, rînduri, s-a îndreptat spre ţintirim.

S-a făcut slujbă mare, cum puţine s-au văzut în Sabasa. Asupra rămăşiţilor descoperite ale lui Nechifor Lipan bătea pieziş soarele auriu de aprilie. Preoţii au cerut lui Domnul Dumnezeu pace pentru sufletul robului său, apoi au cîntat cu glas înalt veşnică pomenire. Vitoria a venit lîngă cucoana Maria şi a rugat-o, cu glas pripit, să aibă ea grijă de cele din urmă rînduieli şi mai ales să nu uite să ceară în clipa anumită vinul pentru stropit şi găina neagră care se dă peste groapă. Bătrîna pe care a tocmit-o ajutoare le are toate în traistă — numai să i le ceară. O roagă pe cucoana Maria să-i facă această mare binefacere, căci ea trebuie să steie lîngă soţul său în clipa asta de despărţire. Îl mai vede acuma o dată. Pe urmă n-are să-l mai vadă pînă la învierea cea din veac.

Atuncea, apropiindu-se, şi-a pus mîna în creştet şi şi-a mînat broboada neagră pe ceafă. Aducîndu-şi după asta degetele ca nişte ghiare asupra frunţii, a părut că vrea să-şi smulgă ochii.

A strigat:

— Gheorghiţă! de ce m-ai lăsat!

Cu aşa glas a strigat, încît prin toţi cei de faţă a trecut un cutremur. S-a dărîmat în genunchi; şi-a rezemat fruntea de marginea sicriului.

Cucoana Maria s-a repezit spre dînsa ferind lumea cu palmele într-o parte şi într-alta. S-a aplecat, a cuprins-o de umeri şi a tras-o la o parte. Vitoria s-a lăsat dusă. Apoi, desfăcîndu-se cu uşurinţă, s-a întors iar lîngă Lipan ş-a îngenunchiat.

— Să vie şi băietul! a ţipat ea.

Băiatul era aproape. A venit, acoperindu-şi ochii cu braţul drept. Nu ştia ce să spuie. Îi era ruşine să bocească faţă de bărbaţi, ca o femeie.

Cucoana Maria a săltat iarăşi în sus pe munteancă şi oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului. Îndată l-au coborît şi s-a auzit huruitul bulgărilor de pămînt. Vitoria s-a întors mai liniştită şi a zvîrlit şi ea asupra soţului său un pumn de ţărînă.

XVI

La poarta ţintirimului au stat ajutor lîngă Vitoria domnu Toma şi cucoana Maria. S-a dat fiecăruia dintre cei care ieşeau, întru pomenirea mortului, un sfert de pîne ş-un păhărel de rachiu. Bărbaţii şi femeile şopteau închinarea rituală: Dumnezeu să-l ierte!, deşertau dintrodată băutura, apoi frîngeau din

pîne o bucată cu care își astupau arsura plăcută a gurii.

Copiii rîdeau și se hîrjoneau printre morminte.

După ce făcură împărțeala pomenilor și a colivei, preoții își scoaseră de pe ei odăjdiile. Mai aveau un crîmpei de slujbă, care nu era dintre cele mai ușoare. Vitoria grăbi spre ei, ca să-i poftească la praznic, acasă la domnu Toma. Acolo aveau să se adune și oamenii stăpînirii, cu domnu subprefect, și gospodarii străini veniți de peste munte.

Gospodina lui domnu Toma făcuse toate cum putuse mai bine. Fiind vremea postului celui mare, în privința mîncării era mai greu. Dar era băutură destulă și bună, care împlinea lipsurile. Mai ales era un vin din jos, de la Odobești, în care domnu Toma își punea toată credința.

Cînd s-au așezat la masă, soarele era în asfințit. Răposatul își găsise însfîrșit hodina. Cei vii începură să mînînce găluște de post și curechi prăjit cu oloi de cînepă. Preoții și cu domnul subprefect stăteau la locul de cinste, în fundul odăii. Gospodarii de la Doi Meri mai către margine. Vitoria se așeză în apropierea lor.

După ce cinstiră cîteva pahare, începură a vorbi despre treburile de pe lumea asta.

— Dumneata, domnule Calistrat, zise munteanca, mi se pare că nu prea mînînci.

— Ba mînînc, slavă Domnului și bogdaproste.

— Atunci nu bei. Se cuvine să bei pentru un prietin.

— Ba mai ales am băut. Mă gîndesc că sîntem departe și avem a porni la drum asupra nopții.

— Ce are a face asta? Parcă dumnitale ți-i frică noaptea? Văd că ai baltag.

— Am.

— Frumos baltag. Ia mai bea un pahar, ca să văd şi eu. Şi pe urmă vei mai bea şi altele, după pofta inimii dumnitale. Arată-mi şi mie acel baltag. Poftesc să-l văd. Are şi Gheorghiţă, flăcăul meu, unul, alcătuit întocmai la fel.

Bogza rînji nu cu voie bună şi trecu femeii baltagul, prin latura mesei.

Femeia îşi chemă flăcăul. Era la spatele ei.

— Gheorghiţă, ia vezi şi tu. Pare-mi-se că tot aşa-i ş-al tău. Numai că al tău abia a ieşit din foc şi de sub ciocan. Acestalalt e mai vechi şi ştie mai multe.

Rîzînd, nevasta trecu feciorului baltagul.

Calistrat întinse mîna spre armă ; apoi şi-o retrase. Flăcăul îi cercetă cu luare-aminte ascuţişul curb şi părţile late.

— Lasă-l să se uite şi să vadă, domnu Calistrat, zise munteanca. Dumneata poftim şi mai cinsteşte un pahar de vin de la Odobeşti. Dumneata cunoşti şi ştii tare bine că asemenea vin mai ales îi plăcea şi lui Nechifor Lipan. Eu cred aşa, vorbi ea deodată cu alt glas, întorcîndu-se către meseni. Eu cred aşa, domnu Calistrat, că soţul meu umbla singur la deal pe drumul Stînişoarei şi se gîndea la oile lui. Poate se gîndea şi la mine. Eu n-am fost faţă, dar ştiu. Mi-a spus Lipan, cît am stat cu dînsul, atîtea nopţi, în rîpă.

— Ce ţi-a spus ? rîse Bogza.

— Mi-a spus cum a fost, răspunse munteanca privindu-l aţintit şi zîmbind.

— Asta n-oi mai crede-o.

— Ba s-o crezi. Îţi aduci aminte, domnu Calistrat, că Lipan avea cu el ş-un cîne ?

— Mi-aduc aminte. Îi zicea Lupu. Era harnic cîne, şi viteaz.

— Ei, vezi, domnu Calistrat? Eu știu și asta, că acel cîne s-a pus pentru stăpînul lui, cînd i-a văzut în primejdie viața.

— Se poate să se fi pus.

— Crezi că a pierit și cînele?

— Nu cred. Mai degrabă s-a prăpădit.

— Așa zic și eu. Dar dacă s-a prăpădit, se poate găsi.

— Asta-i mai greu.

— Greu pîn-într-atîta nu-i, domnu Calistrat, cînd este voința lui Dumnezeu. Te rog să mai bei și-acest pahar. Să-ți spun cum s-a întîmplat?

Masa tăcuse. Interesat, domnu subprefect Balmez își puse coatele pe ștergar și-și întoarse urechea stîngă, cu care auzea mai subțire, privind în același timp și cu coada ochiului.

Simțindu-se observat, Bogza se neliniști.

— Dumneata știi și eu nu știu, zise el cu îndrăzneală. Dacă știi, spune.

— Să-ți spun, domnu Calistrat. Omul meu se gîndea, vra să zică, la ale lui și la mine și umbla la deal în pasul calului, suind spre Crucea Talienilor.

Femeia se opri.

— Ei? o îndemnă, zîmbind, domnu subprefect. Spune. De ce te-ai oprit?

— Unii ar putea zice că venea la vale. Dar eu știu mai bine că se ducea la deal. Dar nu era singur. Avea cu el cînele. Și se mai aflau în preajma lui doi oameni. Unul dăduse călcăie calului și grăbise spre pisc, ca să bage de samă dacă nu s-arată cineva. Al doilea venea în urma lui Lipan, pe jos, și-și ducea calul de căpăstru. Să știți că nu era noapte. Era vremea în asfințit. Unii cred că asemenea fapte se petrec noaptea. Eu am știință că fapta asta s-a petrecut ziua, la asfințitul

soarelui. Cînd cel din deal a făcut un semn, adică să n-aibă nici o grijă, că locu-i singuratic, cel care umbla pe jos a lepădat frîul. Şi-a tras de la subsuoara stîngă baltagul şi, păşind ferit cu opincile pe carare, a venit în dosul lui Nechifor Lipan. O singură pălitură i-a dat, dar din toată inima, ca atunci cînd vrei să despici un trunchi. Lipan a repezit în sus mîinile, nici n-a avut cînd să ţipe ; a căzut cu nasu-n coama calului. Intorcînd baltagul, omul s-a opintit cu el în deşertul calului, împingîndu-l în rîpă. Chiar în clipa aceea cînele s-a zvîrlit asupra lui. El l-a pălit cu piciorul dedesubtul botului. Calul tresărise de spaimă. Cînd a fost împins, s-a dus de-a rostogolul. Cînele s-a prăvălit şi el. S-a oprit întîi hămăind întărîtat ; omul a încercat să-i deie şi lui o pălitură de baltag, dar dulăul s-a ferit în rîpă şi s-a dus tîrîş după stăpîn. Asta-i. Cel din urmă a încălicat şi-a grăbit după cel din vîrful muntelui, şi s-au dus. Nu i-a văzut şi nu i-a ştiut nimeni pînă acuma.

Munteanca tăcu şi se uită, cu buzele strînse, către cucoana Maria. Nevasta lui domnu Vasiliu, ca şi cei care erau de faţă, sta într-un fel de încremenire şi aşteptare. In toată lumea de-acolo erau bănuieli. Vorbele şi iscodirile lucraseră cu hărnicie. Deci toată lumea înţelegea întrucîtva istorisirea muntencei. Numaicît cei mai mulţi nu-şi puteau da samă de ce muierea asta străină umbla cu pilde şi răutăţi. Dacă are vreo bănuială, să spuie ; dacă are vreun prepus să-l deie pe faţă.

Asemenea cuget se aduna, cu mînie, mai ales în Calistrat Bogza. El de la început, de cum a văzut-o întîi şi întîi, a priceput că nevasta oierului vine asupra lui. Pe urmă a stat cu răbdare, îndoindu-se că s-ar putea

cumva descoperi asemenea faptă care n-a lăsat după ea nici o urmă. Femeia are să se zbată fără folos și după aceea are să se ducă în treaba ei.

Dar ea nu se ducea. Umbla cu vorbe și cu intrigi proaste. Punea la cale pe nevasta lui Cuțui. Strecura vorbe de vrăjmășie Ilenei. Stîrnea pe oameni cu feluri de feluri de închipuiri. O lăsa. Ce-i putea face? Îi era și milă de dînsa într-o privință, căci era o văduvă care-și căuta bărbatul.

De mare mirare este cum l-a putut descoperi într-o rîpă așa de prăpăstioasă și de singuratică. Mai de mirare sînt alte vorbe pe care le scornește din nou. Și acuma — povestea întîmplării.

Prost și tîmp ar fi să-și închipuie că ea a fost de față. Mai prost și mai tîmp să creadă că mortul a putut vorbi. Asta n-o mai crede nimeni în ziua de azi. Și totuși, muierea aceasta care-l urmărește a arătat întocmai lucrurile, punct cu punct, pas cu pas. Să fie adevărat, cum spune Ileana, și cum arăta Gafița cînd nu era încă așa de otrăvită de dușmănie, să fie adevărat că se pot face vrăji și sînt oglinzi în care poți privi lucruri trecute și viitoare? Un bărbat nu poate crede asta; de și, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti.

La urma urmei, să arate de unde știe și să deie pe față lucrurile cum sînt. Știe, poate, ceva de la nevasta lui Ilie Cuțui. Nepotrivit lucru este să ai de a face cu asemenea prietini și tovarăși ticăloși. Dar nici Ilie Cuțui n-a putut vedea în totul lucrurile cum s-au petrecut, în toate amănunțimile lor. Mai ciudat este că nici el nu știa bine cum a fost. Abia acuma vede că au fost așa întocmai.

Pe cînd i se învălmășeau aceste cugetări, Bogza, simțindu-se privit, bău pe nerăsuflate un pahar de vin, și încă unul. După aceea, fără să știe cum, luă deodată o hotărîre năpraznică. Muierea-i muiere și bărbatu-i bărbat. El era un bărbat, de care încă nu-și bătuse joc nimeni în viața lui.

— Dă baltagul, vorbi el, încă stăpînit, întinzînd mîna îndărăt către Gheorghiță.

— Mai stăi puțintel, îl opri femeia, ca să încheiem praznicul după cuviință. Ce te uiți, Gheorghiță, așa, la baltag? întrebă ea după aceea, rîzînd; este scris pe el ceva?

— Ascultă, femeie, mormăi cu mînie Bogza, de ce tot mă fierbi și mă înțepi atît? Ai ceva de spus, spune!

— Nu te supăra, domnu Calistrat, eu întreb pe băiet dacă nu cetește ceva pe baltag.

— Destul! răcni gospodarul bătînd cu pumnul în masă și înălțîndu-se de la locul lui.

Tacîmurile se învălmășiră, mesenii se ridicară spăriați. Ceea ce se făcea nu era bine, căci era la un praznic. Bogza avea întrucîtva dreptate.

— Destul! răcnea omul, destul!

Glasul îi răgușì dintrodată.

— Destul! Pentru o faptă, este numai o plată. Chiar dacă aș fi eu, mi-oi primi osînda de la cine se cuvine. Dar nu sînt eu. Ce ai cu mine?

— Eu? n-am nimic! se apără munteanca, uimită mai presus de orice de o întrebare ca aceea.

— Cum n-ai? mugi Calistrat, împrăștiind cu dosul mînilor talgerele și paharele. Dar cu cine vorbești tu așa, muiere? Dar ce? Ai trăit cu mine, ca să ai asupra mea vreun drept?

— Gheorghiță, vorbi cu mirare femeia, mi se pare că pe baltag e scris sînge și acesta-i omul care a lovit pe tatu-tău.

Calistrat se smulse din locul lui, repezindu-se spre flăcău, ca să-și ieie arma. Cuțui i se puse în față — poprindu-l cu brațele încordate, ca pe un mal. Dar în gospodarul cel mare izbucnise crîncenă mînie. Păli cu pumnul pe Cuțui în frunte și-l lepădă la pămînt. Bătu cu coatele pe cei de aproape și-i dărîmă și pe ei. Se zvîrli cu capul pe ușa deschisă, mugind. Vitoria fiilîi cu brațele ca din aripi după el. Într-o clipă fu și ea în prag, țipînd:

— Gheorghiță! dă drumul cînelui!

Flăcăul avea de mai nainte hotărît cum să facă. Se încurca însă în lanțug, în cotlonul șurii. Prin lucirea amurgului, Bogza îl văzu și se prăvăli pe-o coastă asupra lui. Atunci cînele dădu un urlet fioros. Izbindu-se înainte, chelălăi zugrumat. Izbindu-se a doua oară, rupse lanțugul. Bogza îl ocoli, cercînd să apuce, dintr-un salt, brațul feciorului cu baltagul.

Impuns de alt țipăt al femeii, feciorul mortului simți în el crescînd o putere mai mare și mai dreaptă decît a ucigașului. Primi pe Bogza în umăr. Îl dădu îndărăt. Apoi îl lovi scurt cu muchea baltagului, în frunte. Calistrat Bogza șovăi. Cînele se năpusti la beregată, mestecînd mormăiri sălbatice cu sînge.

Oamenii fură îndată asupra lor. Subprefectul porunci cuiva, răcnind, să cheme pe loc jandarmii de la masa cea mică din căsuța din fundul ogrăzii. Veniră și jandarmii în fugă. Ilie Cuțui se supuse numaidecît. Cele două femei boceau, blăstămînd răutatea acelei muieri străine. Oamenii despărțiră pe cine,

bătîndu-l cu despicături de lemn, vărsînd asupra lui apă, învelindu-l într-un țol și trăgîndu-l. Aduseră pe Bogza pe brațe și-l întinseră pe prispă.

Se făcuse întuneric. Cineva așează pe prichiciul ferestrei, înlăuntrul geamului, o lumină. Nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu ceru numaidecît apă. Îi aduse Vitoria coța din casa cea mică. Amîndouă stropiră pe rănit.

Bogza gîlîia și pufnea. Încet-încet se liniști și-și întoarse privirile obosite într-o parte, înspre oamenii adunați.

Munteanca întrebă cu voce dură :

— Mai vrei ceva, omule ?

Omul făcu semn cu pleoapele. Mai voia ceva.

— Ce vrei ?

— Vreau să mă mărturisesc.

Se făcu tăcere. Preotul cel bătrîn și burduhos își făcu loc, gîlîind. Bărbații se descoperiră.

Jandarmii vorbeau tare în preajma șurii, punînd felurite întrebări lui Cuțui. Cei de lîngă rănit îi țistuiră. Ei tăcură și veniră în vîrful degetelor spre adunare, aducînd și pe prizonier.

Cuțui mormăia :

— N-aveți să mă asupriți ; n-aveți să mă ucideți. Eu spun de bună-voie. Și să se știe că a fost întocmai cum a arătat femeia mortului.

Oamenii țistuiră din nou. Omul cel mare, întins pe prispă, începea să vorbească.

— Părinte, zise Bogza, gîlîind iar ; eu văd că se poate întîmpla să pier. Pentru asta, fac mărturisire aicea, să se știe că eu am pălit într-adevăr pe Nechifor Lipan și l-am prăvălit în ripă, după cum a dovedit nevasta lui. N-am înțeles de unde știe ; dar întocmai așa este.

— Părinte, șopti munteanca, să spuie și de ce.

Rănitul pricepu.

— Am făcut fapta asta, ca să-i luăm oile. Am socotit că nu s-a mai afla nimic. Acuma turma oierului să se întoarcă înapoi, după dreptate.

— Bine, grăi către sine Vitoria.

Bogza își aținti ochii asupra ei. Erau ochi umezi în care pîlpîiau luminiți. Ruptura buzei de sus părea un rîs straniu.

— Părinte, vorbi el iar, cu neliniște, să nu mă lești să mor așa. Pune asupra mea patrafirul și cetește-mi deslegarea. Mă rog de nevasta asta și de feciorul ei, să mă ierte.

Vitoria făcu semn lui Gheorghiță să se apropie.

— Iertați-mă.

— Poate să trăiască, șopti Vitoria. Stăpînirea facă ce știe cu el!

— Iartă-mă, femeie! ceru muribundul. M-a sugușat cinele. Mă duc și eu după Nechifor Lipan și trebuie să mă ierți.

— Dumnezeu să te ierte, îi zise Vitoria.

Își strînse buzele, îl privi neclintit o vreme. După aceea se retrase.

— Vină încoace, Gheorghiță, vorbi ea, trezită din nou de griji multe. Vezi de tesală caii, după moda nouă care am aflat-o aici, și-i întărește cu orz, căci drumurile încă nu ni s-au sfîrșit. Facem cu domnu Toma toate socotelile și-i plătim cinstit, mulțămindu-i frumos. Plătim preoților, oamenilor care s-au ostenit și tuturora. Pe urmă, stăm și ne hodinim trei zile, după care facem parastasul întâi tatălui tău. Îndată ne încălărăm și ne ducem la apa Prutului la Ștefănești, ca să cunoaștem turma de la Rarău. Socot că mergînd cu spor, pe vreme bună, ne putem în-

toarce iar aici în Sabasa, ca să facem parastasul de nouă zile. Apoi ne ducem dincolo la Jijia, ca să vorbim cu baciul Alexa și să ne alcătuim cu el pentru întoarcerea oilor către munți, unde avem tocmită pășunea de vară. La patruzeci de zile vom fi iar aici și vom ruga pe domnu Toma și pe părintele să ne-ajute a împlini datoria de patruzeci de zile. Atuncea om face praznic mai bun, cu carne de miel de la turma cea nouă. Om aduce atuncea de la mănăstirea Varaticului și pe soră-ta Minodora, ca să cunoască mormîntul. Ș-apoi după aceea ne-om întoarce iar la Măgura, ca să luăm de coadă toate cîte-am lăsat. Iar pe soră-ta să știi că nici c-un chip nu mă pot învoi ca s-o dau după feciorul acela nalt și cu nasul mare al dăscăliței lui Topor.

NOTE

După cum am mai spus și altă dată, ciudatul ținut al Dobrogei — cu întinsele-i pășuni sărate, cu Delta-i miraculoasă, cu strălucita-i coastă de argint — l-a atras întotdeauna cu deosebire pe Sadoveanu. După cea dintîi vizită a lui din 1906, în care descoperise paradisul bălților Dunării, urmaseră altele și altele, din care se întorcea la lume cu noi note și impresii, pregătitoare acelor luminoase cărți de mai tîrziu: *Ostrovul lupilor* și *Aventură în lunca Dunării*.

Așa, din însemnările unui drum minunat și rapid pe care l-a făcut într-o singură zi, străbătînd coasta Mării de la granița de sud pînă la Constanța, pe-o zi frumoasă de mai a anului 1925, au ieșit la lume cîteva bucăți, în care sînt îngrămădite imagini vii și pitorești din depărtările acelui colț de țară. În primăvara aceea, izbucnită năvalnic după înghețul iernii, ochiul lui însetat de verdeață și lărgime prinsese diferitele aspecte ale melancolicului Bazargic [1]; peisagiul de cridă alburie și olane roșii și sure ale bizarului Balcic [2]; plaja singuratică și fericită de la

[1] *Bazargic, Adevărul literar și artistic*, 1925, nr. 238, rubrica „Note de drum"; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

[2] *Balcic, Adevărul literar și artistic*, 1925, nr. 239, rubrica „Note de drum"; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

Ecrenè[1] în care vii nu par decît valurile în necontenită mișcare; vechea cetate Caliacra[2] cu năsipișurile-i fantastice de pietre și oarzele-i punctate de maci roșii, în jurul căreia trecutul a adunat tot felul de legende despre acel Dobrotici-Domn[3], voievod al bucății de pămînt dintre Dunăre și Mare...

La fel, într-o toamnă, învăluit de pulberile mișcătoare ale colburilor, subt un cer de coloarea pietrei de chiclaz, descoperise după o perdea de verdeață cenușiul Kainargi — satul păcii — și, cotind mereu printre dealuri, vii, ierburi și corturi de pădure, îi apăruse și tîrgușorul Ostrov[4], ca o așezare fermecată, încremenită și pustie, oglindindu-se în ochiurile neclintite și fantastice ale bălților Dunării...

Setea asta de a cunoaște mereu lucruri și oameni noi, care l-a făcut să fie în școală un strălucit elev la istorie și geografie, îl îndemna să-și lase tihna de la Copou unde — ca și eroul lui, cuconu Ilie Leu — își avea o gospodărie bine întocmită ș-un birou spațios cu pereții căptușiți de cărți. Spre țara Ardealului, — pe care avea s-o descopere încetul cu încetul, urcînd pe Valea Bistriței la cucoși sălbatici și la Bradul Strîmb între păstrăvi și ochi de urs, pornește în vara anului 1925, însoțit de Miti, băiatul lui cel mai mare. E o expediție care îl interesează mai ales din punct de vedere al limbii, după cum se vede bine din acel *Memoriu al lui cuconu Ilie Leu*[5], pe care nu întîrzie a-l da publicității chiar în aceeași

[1] *Ecrenè, Adevărul literar și artistic*, 1925, nr. 240, rubrica „Note de drum"; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

[2] *Caliacra, Adevărul literar și artistic*, 1925, nr. 241, rubrica „Note de drum"; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

[3] *Dobrotici-Domn, Adevărul literar și artistic*, 1925, nr. 242, rubrica „Note de drum"; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

[4] *Ostrov, Insemnări literare*, 1919, nr. 19; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

[5] *Viața Românească*, 1925, nr. 8; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

lună, august, îndată ce se întoarce acasă și-și redactează notele din carnețel.

Fantastica poveste despre tăul de la Cloamba Albă — unde dăduseră peste împărăția cea mare a racilor, trăind aeve ceea ce li se întîmplă pescarilor pătimași numai în visuri — avea să rămîie vie în memoria copilărimei de la Copou, după cum și bizarul vocabular adus de la Deva avea să alcătuiască o modă și o distracție pentru o bună bucată de vreme. Datorită lui cuconu Ilie Leu, toți Sadovenii în frunte cu cel mare nu mai spuneau decît *cantă* de vin, *glaje* de bere, *chisăliță* în loc de borș, *țirău* în loc de pîrău, *duhan* în loc de tutun ; cereau mamii să le facă clătite cu *zămăchișă*, se plîngeau că au un *chițoran* (șoarece) în *sobă* (odaie) ; căutau *glăte* pentru *cuglărie*, mîncau *clisă* și *plese* și culegeau *paradaise* din grădina de zarzavat.

Tot această dragoste de a cunoaște îl făcea foarte adesea să cetească pînă tîrziu noaptea, în cărți, despre ținuturi, obiceiuri și oamenii de departe. Dar, documentîndu-se despre Argentina [1] — țara grînelor ș-a mașinilor, a vitelor ș-a fructelor — spre care făcuse plan, prin 1915, împreună cu Artur Gorovei să pornească în călătorie, — visa în același timp la un sistem de irigație în stil mare, care să facă din via, livada și grădina lui de zarzavat un adevărat colțișor de rai...

Întorcîndu-se din călătoriile lui — întotdeauna rodnice — își relua viața regulată, cu sculatul de dimineață : în vremea verii cu plimbările prin grădină, pe la prisacă și curtea de paseri, iar la vremea iernii cu cercetatul atent al termometrului și măsuratul cerdacului în lung și în lat de cum se scula cu noaptea-n cap ; cu umplerea foilor de hîrtie de scrisu-i mărunt și dantelat pînă pe la ora nouă de dimineață ; apoi cu o nouă plimbare și o nouă

[1] *Însemnări despre o țară depărtată*, *Lumea*, 1925 m. 28 ; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

inspecție, să vadă dacă mecanismul gospodăriei merge bine și toate s-au executat conform dorinții lui.

Vorbea cu Turcu, Leu și Cerchez — cei trei cîini ciobănești cărora le era încredințată paza întregii gospodării, — întrebîndu-i dacă s-au purtat cu vrednicie. Mîngîia pe Cezar dezolat că nu se merge la vînat în ziua aceea. Dojenea pe prostalăul de Nero, care îi lăsa desemnul lăboanțelor lui pe ghete și pe straie...

Despre intrarea în viață a lui Nero — ori Nelu [1], cum îl desmierdau copiii — avea să scrie ceva mai tîrziu, prin 1929. De fapt, avea să vorbească mai mult de Cezar, bătrînul și viteazul cîne de vînătoare, care-i dăduse atîta de furcă pînă să-l învețe cu pocnetul armei. De și se știe că orice vînător pretinde că nu se află pe lumea asta cîne ca al lui, totuși hotărît că Cezar a fost o personalitate și pot depune mărturie că toate cîte le spune stăpînul său despre dînsul sînt adevărate: lua parte cot la cot cu jucătorii la cucuri prinzînd mingea în bot și aducînd-o la halitor; stătea ascuns după poartă spăriind cu hămăituri pe copiii și femeile care treceau pe drum; deasemenea scena cu pedepsirea derbedeilor din via de-alături, — cei care îl singeraseră pe cățelandrul Nelu, — vă pot încredința că s-a întîmplat întocmai.

*

Deasemenea vă pot încredința că Ion Neculce a fost pentru Sadoveanu carte de căpătîi; stătea pe mesuța de lîngă pat, cu șușeniie de hîrtie drept semne la diferite pasagii care-l interesau mai tare. Și dintre aceste pasagii dragi inimii lui, mai cu osebire erau des cercetate cele cu privire la Duca-Vodă. Le cetise de multe ori în public, la ședători literare și de fiecare dată i se umpleau ochii de abur și i se zugruma glasul de năvala amărăciunii, cînd croni-

[1] *Despre intrarea în viață a lui Nelu, Adevărul literar și artistic*, 1929, nr. 473; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

carul se vaietă cu năduf: *„Oh, oh, oh, săracă țară a Moldovei, ce norocire de stăpîn ca acesta ai avut...“*

Să scrie un roman din vremea Ducăi-Vodă [1] plănuia de mult; dar de abia acuma se simțea în stare să-și pună planul în aplicare. Cetind despre călătorii străini care au trecut în cursul veacurilor prin țara noastră, i-a venit ideea să axeze povestirea pe vizita unui francuz — domnul abate Paul de Marenne — trimes cu o solie în Moldova. Numai așa, prin ochiul unui apusean venind de la curtea Regelui Soare, putea să înfățișeze mai sugestiv tabloul țărilor românești de la sfîrșitul veacului al XVII-lea, punînd totodată tot ce e pitoresc și caracteristic.

Despre drumurile, hanurile și așezările colțului nostru de lume au scris pe felurite tonuri — mai luătoare în rîs ori mai compătimitoare — tot felul de ambasadori, militari, negustători, artiști și scriitori; a scris și agitatorul socialist Ferdinand Lasalle, a scris și consilierul de legație Tietz, și Herr Kriekel, și olandezul Kuiper și italianul M. Carra și atîția alții care-au bătut meleagurile noastre de la marginea Orientului, — minunîndu-se pe de o parte de starea de primitivitate în care se aflau tîrgurile și satele noastre, iar pe de altă parte admirind natura plină de pitoresc și prețuind ospitalitatea fără rezervă a românului, dovadă a unui suflet cald și generos.

Cu puțină imaginație își putea închipui și Sadoveanu cam cum arăta Moldova noastră la vremea aceea cînd un avă francuz ar fi trecut granița leșască și s-ar fi îndreptat spre cetatea Ieșilor. El, însă, pe lîngă o bogată imaginație și un deosebit spirit de transpunere în epocă, mai avea și șansa — ca să zicem așa — că se născuse în tîrgușorul Pașcani, care pe vremea copilăriei lui, prin 1880, nu arăta cu mult

[1] *Zodia Cancerului, sau Vremea Ducăi-Vodă*, fragmente în *Adevărul literar și artistic*, 1928 nr. 420, 1929, nr. 434; *Viața literară*, 1929, nr. 118; *Viața Romînească*, 1929, nr. 4, 7—8; în întregime în volum, Editura Națională Ciornei, 1929.

mai răsărit decît așezările pe care le privise cu uimire și tristețe domnul abate de Marenne. Bătrînele drumuri peste cîmpuri și ogoare — mlaștini în vremea ploilor și înecate în colburi la vreme de secetă — le cunoscuse și Mihăiță, feciorul lui cuconu Alecu Sadoveanu și elevul învățătorului Busuioc. Deasemenea cunoscuse șandramalele ținînd loc de dugheni, bordeiele de țigani robi, hanurile vechi pe jumătate dărîmate, toate cît alcătuiau așa-zisele tîrguri ale acelor vremuri.

Fiind și el un pașnic și blînd moldovan, știa deasemeni că tare greu se schimbă ceva în necăjita țară a lui Ion Neculce și a lui Ion Creangă de la Humulești. Așa că, desigur că și pe vremea domniței Catrina și a lui beizade Alecu Ruset viile de la Repedea erau cam la fel: cu-aceiași nuci bătrîni și rămuroși în care cîrîiau țărcile și cu aceleași fîntîni cu cumpănă la care o fată cu fustă creață scotea apă cu ciutura. Iar Iazul de la Frumoasa, precum și Bahluiul istoric, le cunoștea prea bine, încă de la vîrsta de șaisprezece ani, cînd venise pentru învățătură la Iași.

Nici obiceiurile nu erau altele ca cele de demult, de pe vremea lui Griga șătrar și a lui Ilie Turculeț. Și pe Sadoveanu îl ospătau exact la fel — ca altădată pe ava Pavel, popa Iranluz — răzășii de prin fundul Vasluiului ori de la Baia lui Ștefan cel Mare. La fel îl poftea numaidecît să guste din nemaipomenitele sarmale mici și aurii și din cotnarul viclean care-ți împietrește picioarele și te face să te prinzi frate de cruce cu oricine.

Asemenea bucate făcea și cucoana Catincuța, soața dumnisale, exact după rețeta scrisă de domnul de Marenne în tabletele lui.

— Ți-am făcut niște sărmăluțe cum îți plac matale!

Dar Sadoveanu, care scrie episodul din *Zodia Cancerului* cu schivnicia lui Ruset, face semn că nu — adică nu mănîncă — și intră iar în încăperea-i

înaltă și largă, ca sub bolta unei biserici. Acolo, la masa de stejar din mijloc, se apleacă pe foile de hîrtie, ca asupra unui pergament ori ca pe o cărțulie de rugăciuni. Cu buzele palide, cu ochii întunecoși, rumegă scîrba lăuntrică, într-o despărțire totală de lumea din afară, care strigă și se bucură de lumina soarelui.

— Sst!... Tata lucrează!...

Dar tata n-aude nimic, cufundat în amărăciunea lui, ca-ntr-o pustie. Glasurile copiilor ajung pînă la el ca niște clopote îndepărtate, zgomotele gospodăriei ca un murmur șters.

Stă așa în schivnicie pînă ce Ruset se scoală și iese din chilioară. Atunci abia răsuflă și el o dată adînc și, pășind pe terasa albă dinspre livadă, zîmbește cu dulceață vieții întoarse.

*

De și, după spusele lui, visu-i de totdeauna fusese să colinde cu căruța cu coviltir — așa cum făceau și străbunii din fundul veacurilor — ca să poată admira în pasul cailor cîmpiile, dealurile și munții ținuturilor românești și să se poată bucura în tihnă de toate schimbările de lumină și de vînt, asta nu-l împiedică în vara anului 1929 să-și cumpere un „Pontillac", ca o dovadă că mania sporturilor și a vitezei, de care vorbește cu atîta obidă în bucata *Americanism*[1], tot l-a atins cît de cît și pe el.

Ba, lucru anapoda, spre mirarea unora din cunoscuți și prieteni, cuconu Mihai Sadoveanu a învățat meșteșugul conducerii alături de băieții lui și ieșenii l-au putut vedea de cîteva ori la volanul mașinii, după cum de-atîtea ori îl văzuseră bătînd mingea de volley-ball deasupra plasei făcută de comandă la fabrica Waxhtel de la Copou. Dar firea lui emotivă l-a silit să abandoneze acest sport pentru care e necesar mai mult sînge rece și mai puțină imaginație.

---

[1] *Lumea, bazar săptămînal*, 1926, nr. 49; *Depărtări*, Editura Casei Școalelor, 1930.

Astfel că, pornind pe drumuri de munte în acea vară a anului 1929 — ca să încerce cei 40 cai putere ai Pontilac-ului — dăduse conducerea în mîna băiatului său mai mare, Miti ; el mulțămindu-se să-i stea alături, gata să-l ajute cu sfatul și cu hărțile turistice.

Au urcat pe Bistrița în sus cu popasuri multe, pătrunzînd în inima Carpaților. Au ajuns la Dorna ; de-acolo pe pîrăul Neagra ș-au trecut la Stînișoara, suind și tot suind, pînă au ajuns sus pe culme, la Crucea Talienilor :

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai...

cum spune așa de frumos balada *Mioriței*. Acolo, oprindu-se și adulmecînd zările — în vreme ce motorul automobilului se odihnea și-și potolea fierbințeala urcușului cu apă de la izvor — a ascultat tăcerea de deasupra prăpăstiilor ș-a ceiit pe vînturi și pe nouri întîmplarea năprasnică a lui Nechifor Lipan, în cele mai mici amănunte. Nici nu coborîse bine în valea Suhăi și imaginația lui declanșată îl și îngropase pe cioban ; baltagul scris cu floricele făcuse dreptate, doborînd pe vinovat ; și Vitoria, cu sufletul împăcat că oasele celui răpus odihnesc în pămînt, după datina din bătrîni, se pregătea să se întoarcă acasă, la gospodăria ei de la Tarcău. [1]

Cum cuprinde furtuna năvalnic într-o clipită munți și păduri, așa-l cuprinde și pe Sadoveanu imboldul de-a scrie fără întîrziere povestea acelui baltag, pe care îl cîntărise de atîtea ori în palmă, gîndindu-se la lovitura năprasnică pe care o poate da o armă ca aceea.

Și, așezîndu-se la masa lui de lucru, scrie, scrie cu ardoare. Cînd se oprește o clipă ca să se plimbe prin grădină cu pelerina-i largă fîlfîind, în dosul frunții încruntate se vede bine că laboratorul urmează să lucreze. E o febră puternică care durează zece zile.

[1] *Baltagul* : Cartea Românească, noembrie 1930.

Gata. Manuscrisul e așa de frumos și curat, fără adaosuri, aproape fără ștersături, că-l pune în plic și-l trimete așa cum se află la editură.

Apariția romanului *Baltagul,* în 1930 — legată de sărbătorirea scriitorului, care împlinea jumătate de veac — stîrnește un ropot de recenzii entuziaste. Se spune că-i un fragment epopeic al vieții de la munte, că e de factură gigantică, atingînd apogeul pe plan epic al prozei, ca pandant al *Mioriței,* — că e un poem al sufletului etnic romînesc...

Vorbe frumoase, dar vorbe. Eu mă mulțămesc să relatez un simplu fapt, care e mai grăitor.

Povestește Sadoveanu că acum cîțiva ani, aflîndu-se la pescuit pe apa Suhăi, care curge la poalele Stînișoarei, a stat la sfat cu cîțiva fruntași din partea locului veniți să-l întîmpine și să-l salute. A aflat atunci că nu-i drumeț ce trece prin regiune care să nu întrebe de locul în care a fost găsit mort Nechifor Lipan ; căci nimeni nu se îndoiește că Sadoveanu nu s-a slujit de date autentice ; așa încît ei au pus semn de recunoaștere în susul prăpăstiei de care vorbește cartea...

Într-atît e de cunoscut și de popular *Baltagul.*

PROFIRA SADOVEANU

28 martie 1957.

CUPRINSUL

ZODIA CANCERULUI

	Pag.
I. In care se vede cum intră în Moldova un călător dintr-o țară depărtată și cum Ilie Turculeț nu-i numai căpitan de steag, ci și cetitor de stele . . . . . :	7
II. Apare beizade Alecu Ruset și cetește o scrisoare de la un prietin	12
III. Aici se vede că trecerea Siretului se face într-un chip cu totul deosebit; se vede și cine-i Vîlcu Bîrlădeanu; apoi încep să se ivească autohtonii	21
IV. Urmează alte aparițiii din ce în ce mai minunate.	30
V. Domnul abate de Marenne face cunoștință cu dumnealui Lăzărel Griga, șătrar . . .	38
VI. Vorbește tot despre dumnealui răzășul Griga și despre un vin de la Matiaș precum și despre niște lăutari și niște sarmale, — totul spre desfătarea domnului abate Paul de Marenne . .	43
VII. Unii sfătuiesc, alții dorm	60
VIII. Moldovenii cunosc leac pentru mahmuri, ori de ce nație ar fi	70
IX. Drum spre Iași	75
X. Scaunul țării Moldovei, măria sa Georgie Duca-Vodă și curtea sa	84
XI. Popas la Iași	98

XII. Beizade Alecu Ruset dovedește deodată o putere tainică . . . . . .
XIII. Se vede că și cei doi lioveni nu sînt niște nevrednici . . . . . .
XIV. Veste de la domnița Catrina . . . . . .
XV. Despre tulburări în țară și vicleniа unor boieri divaniți . . . . . .
XVI. Mare masă domnească . . . . . .
XVII. Intîlnire de dragoste, cu care prilej dadaca Măgdălina își dovedește meșteșugurile . . .
XVIII. Hotărîrile cinstitului divan al măriei sale . .
XIX. Abatele Paul iese din tîrgul Iașilor, urmind calea spre Impărăție, pe alte drumuri fără pereche în lume . . . . . .
XX. Il întîmpină pe domnul abate o mică ploaie de început de toamnă . . . . . .
XXI. Unde se vădește mai bine vrednicia fraților lioveni . . . . . .
XXII. Alte puteri ale Măgdălinei dadaca . . . .
XXIII. Se vede cum beizade Alecu poate aluneca spre o mare primejdie și ce părere are despre asta Vîlcu Bîrlădeanu . . . . . .
XXIV. Despre cele șase semne care s-au arătat într-o iarnă, în zilele Ducăi-Vodă . . . . . .
XXV. Mila Ducăi-Vodă . . . . . .
XXVI. Domnița Catrina începe să poruncească . . .
XXVII. Depărtată cale spre rai . . . . . .
XXVIII. Arată că, în intimitate, și cei mai înfricoșați stăpînitori pot fi oameni ; și că, uneori, o partidă de șah o poți cîștiga pierzînd-o . . .
XXIX. Nu numai abatele Paul filosofează, ci și Vîlcu Bîrlădeanu . . . . . .
XXX. Despre dobînzile întîrziate ale lui beizade Alecu Ruset . . . . . .
XXXI. Unde Vîlcu Bîrlădeanu crede tot mai mult că-i mai cuminte decît stăpînul său. Dar cel mai cuminte dintre toți e altul . . . . . .
XXXII. Pregătiri de mare nuntă domnească . . .

Pag.

105
113
121
132
139
152
163
185
196
205
218
226
240
251
260
275
291
308
317
328
344

Pag.

XXXIII. Cel din urmă, în care domniţa Catrina mai vede o dată pa beizade Alecu 359

DEPĂRTĂRI

Memoriul lui cuconu Ilie Leu 373
Bazargic 400
Balcic 407
Ecrenè 413
Caliacra 419
Dobrotici-Domn 425
Satul păcii 431
Ostrov 437
Însemnări despre o ţară depărtată 444
Americanism 451
Vinătoarea, acum o sută de ani, în Moldova . 457
Şorţul verde 475
Veverişa 489
Intrarea în viaţă a lui Nelu 495

BALTAGUL 509

Note 665

BIBLIOTECA